

Varga Imre

A MAGYARORSZÁGI PROTESTÁNS
ISKOLAI SZÍNJÁTSZÁS
FORRÁSAI ÉS IRODALMA

FONTES LUDORUM SCENICORUM
IN SCHOLIS
PROTESTANTIUM IN HUNGARIA

**A MAGYARORSZÁGI PROTESTÁNS ISKOLAI SZÍNJÁTSZÁS
FORRÁSAI ÉS IRODALMA**

**MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETE**

**A MAGYARORSZÁGI ISKOLAI SZÍNJÁTSZÁS
FORRÁSAI ÉS IRODALMA**

SOROZATSZERKESZTŐ: HOPP LAJOS

ISBN 963 7302 45 X

VARGA IMRE

**A MAGYARORSZÁGI PROTESTÁNS ISKOLAI SZÍNJÁTSZÁS
FORRÁSAI ÉS IRODALMA**

**FONTES
LUDORUM SCENICORUM
IN SCHOLIS PROTESTANTIUM
IN HUNGARIA**

**BUDAPEST 1988
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRÁNAK KIADÁSA**

**Készült a Magyar Tudományos Akadémia
Irodalomtudományi Intézetében**

**Lektorálta:
KILIÁN ISTVÁN**

**Szerkesztette:
H. TAKÁCS MARIANNA**

MEGJELENT
A KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK
FELTÁRÁSA, NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA
KUTATÁSI FŐIRÁNY PROGRAMJÁNAK KERETÉBEN

Bevezetés

Történelmi és kulturális emlékeink feltárásának és kiadásának programjában sürgős feladatként jelentkezett régi drámai emlékeink összegyűjtése, ezeknek és a rájuk vonatkozó anyagnak a közzététele. A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásait tartalmazó kötetek után¹ jelen kiadványunk az ország protestáns tanintézteiben a reformáció befogadásától az 1800-ig terjedő időszak iskolai produkcióiról kíván számot adni. Közli a történeti fejlődés folyamán kialakult evangélikus, unitárius és református iskolák előadási adatait.

A magyarországi protestáns iskolai színjátszás emléke számszerűleg jóval kevesebb, mint a katolikus, elsősorban a jezsuita és a piarista iskoláké. Nem egy tekintetben azonban jelentősebb annál. Mindjárt megindulásakor a hitvitázó drámákban nemzeti nyelven szólal meg, nagy tömegeket foglalkoztató kérdéseket visz színre. Később a művelődés eszményének megfelelően a latin nyelv elsajátíttatása érdekében az anyanyelv a protestáns iskolákban is háttérbe szorul. De nem olyan mértékben, mint pl. a jezsuitáknál. A XVIII. század második felében pedig a protestáns iskolák az anyanyelvi előadásokat használják fel a nemzeti érzés erősítésére, az anyanyelv fejlesztésére, a drámai műfaj elvilágiasítására. Így a protestáns iskolai színjátszás nagy mértékben előkészíti a magyar nyelvű hivatásos színjátszást. Közönséget nevel, színészeket képez, írókat formál annak megteremtéséhez és fenntartásához, a nemzeti drámairodalom megszületéséhez.

Mégis, nagy művelődéstörténeti jelentősége, társadalmi szerepe ellenére, a protestáns iskolai színjátszás mindez ideig a kutatás peremére szorult. Fokozottan érvényes rá mindaz, amit Staud Géza a magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forráskiadványának első kötetében a bevezetésben mond. Nem ismerjük, mit, hol, mikor, kinek és hogyan játszottak. Egyes emlékeiről szó esett ugyan az összefoglaló jellegű dráma-, színháztörténeti munkákban.² Néhány napvilágot látott a gyűjteményes drámaszöveg-kiadványokban.³ A teljességre törekvés igénye nélkül több iskolatörténet megemlékezett az ott folyó színjátszói szokásról is.⁴ Többen tettek közzé protestáns drámaszövegeket folyóiratokban,⁵ önálló kiadványban,⁶ publikáltak alkalomszerűleg.⁷ Mások műfaj-történeti, irodalomtörténeti részletkérdés kapcsán róluk⁸ is írtak. Néhány tanulmány, szövegkiadás is van, mely kizárólag a protestáns iskolák előadásaival foglalkozik.⁹ Közülük ki kell emelnünk Bernáth Lajosnak a századforduló éveiben keletkezett dolgozatait,¹⁰ melyekben összegezi az addigi kutatások eredményeit, és azokat kiegészítve a sajátjaival, 183 címet említ. Az ő nevéhez fűződik egy XVIII. századi protestáns iskoladráma kiadvány is.¹¹

Mindezek a munkálatok nem lebecsülendő részeredményeket hoztak, de néhány kivételtől eltekintve régi keletűek. A kutatók eddig elsősorban magyar, esetleg német nyelvű művek iránt érdeklődtek. Vizsgálódásukban irodalomtörténeti módszereket alkalmaztak. Hogy a teljes magyarországi iskolai színjátszásról, és ennek keretében a protestáns

iskolák színjátszásáról reális ismereteken alapuló áttekintést nyerjünk, szemléletváltotatás vált szükségessé. A véletlen rátalálások helyett a tervszerű kutatásra kellett a figyelmet összpontosítanunk, és a források feltárását új módszerekkel elvégeznünk. 1800-ig, vizsgálódásaink záró időpontjáig, a nyelvi különbségek még nem jelentettek politikai jellegű elkülönülést az országon belül, melynek hivatalos nyelve a latin volt.¹² A társadalmi valóságnak az felel meg, ha régi kulturális életünk jelenségeit nem nyelvi, nemzetiségi oldalról közelítjük meg, hanem a latin, német, magyar, szlovák nyelvű iskolai színjátszást ugyanazon hungarus társadalom produktumaként vesszük számításba.

Az iskolai színjátszás eddigi irodalomközpontú vizsgálatát más módszerekkel kellett végeznünk, forrásainak számbavételekor komplexebb módon eljárunk. Ezért igyekeztünk összegyűjteni az iskolák műsorára, az előadások körülményeire (időpont, hely, nyelv, szereposztás, közönség, szcenikai elemek, az előadások gyakorisága stb.) vonatkozólag minden lehetséges adatot. Ennek a színháztörténeti komplex módszerrel történt gyűjtésnek a következménye, hogy az iskolai színjátszás körébe vontuk nemcsak a hagyományos drámai műfajokat, mint a komédia, tragédia, komikotragédia, hanem a mai értelemben vett dráma fogalmát kiszélesítve, minden olyan produkciót, melyet valamely iskola növendékei közönség előtt – nem osztálykeretben! – több szereplő közreműködésével ténylegesen előadtak, vagy a ránk maradt szövegekből, adatokból következtetve előadhattak, ilyen szándékkal írtak az iskolában tanító tanárok, praeceptorok, diákok, az iskolával kapcsolatban lévő személyek, pl. lelkészek, egykori tanítók, tanulók. A közönség némelykor elért az osztályteremben, az iskola auditoriumában, színháztermében. Máskor a teátrum az iskola udvarán felállított lombsátor, fából rögtönzött színpad volt, vagy az utcarészen folyt az előadás. Padlástér; lakodalmakkor, név-, születésnapkor az érdekeltek lakása; a városháza tanácssterme, kocsiszín, templom éppúgy szolgált előadási színhelyként, mint tavaszi ünnepségekkor, majáliskor, kiránduláskor a szabadtér. Voltak az iskolához, osztályhoz szorosabban kapcsolódó műfajok, mint az ünnepélyes, nyilvános declamatiók, actus oratoriusok, actus declamatoriusok, és voltak családi otthonokban folyt ünnepségek, játékok, mint a menyegzői, névnap-i köszöntések, karácsonyi stb. jelenetek. Színhelytől függetlenül diákprodukciónak, iskolai előadásnak tekintünk minden olyan dramatikus formában előadott játékot, declamatio-sorozatot, melyben egymás után fellépő szereplők elrecitálnak valamit, valamilyen cselekményt, esetleg csak köszöntést vagy egy vallási, történeti, bölcséleti téma fejtegetését. Néha mi sem történik, csak a declamálók az előttük szóló személy gondolatát viszik tovább, máskor arra vissza is felelnek. Fejlettebb fokú játék az olyan fellépés, amikor a szereplők, legalábbis közülük egyik-másik, ismételten szót kap. Drámai játékot látunk egy-egy olyan beszélgetésben, fejtegetésben, melyben bevezetésként köszöntik a jelenlévőket, felhívják figyelmüket az előadandóra, vagy a végén szólnak a hallgatósághoz, összefoglalják az elhangzottak lényegét, hálát adva Istennek, köszönetet mondva a megjelenteknek. Iskolai előadásként szerepeltetjük kiadványunkban azokat a búcsújeleneteket, melyek külszlovákba indulóknak a távozók és az otthonmaradtak közt játszódnak le, vagy amikor a tanévzárón a tanulók elköszönnek tanítójuktól, a műzsáktól. Nyilvánartásunkban iskolajátéknak vettük, mert hallgatóságot, nézőközönséget tételez fel, azt az esemény-sort, mely az egymást követő szereplők szájából hangzik el pl. arról, hogyan alakult az

emberek sorsa az aranykortól a vaskorig, hogyan hozott létre Baucis és Philemon a hátuk mögé dobált kövekből új nemzedéket. Nincs cselekménye, de van szerkezeti rendje, mely mind több érdekelt személy bevonásával viszi fokról fokra előbbre a kérdést, vajon az asszonyi nem különb-e a férfiakénál, a víz előbbre való-e a bornál, és a mesterségek képviselőinek vetélkedésében ki viszi el a pálmát. Mindezeknél drámaibb műnek valljuk, természetesen, az olyan alkotásokat, melyekben a fellépő személyek eljátszszák, és nem elmondják az eseményt. A szó igazi értelmében vett drámai cselekményről, valódi drámaiságról azonban az iskolajátékokban ritkán beszélhetünk, csak elvéve találkozzunk a drámai küzdelemmel, jellemformálással.

Munkamódszerünkben következett, hogy forráskiadványunkban nemcsak a szöveggel foglalkoztunk, hanem minden olyan tényezővel, mely az előadással kapcsolatos. Igyekeztünk összegyűjteni minden adatot, mely az előadás körülményeire utal, az előadás színhelyére, a színpadi felszerelésre, ruházatra, álarcokra és más kellékekre vonatkozik. Nem mellőztük el a közönség összetételére, viselkedésére, a játék hatására, értékelésére utaló nyilatkozatokat, beleértve a közönségnek és maguknak a színjátszó diákoknak a véleményét. Kiadványunkba felvettük a felettes hatóságoknak, zsinatoknak, az iskolaszabályzatoknak az előadásokra tartozó rendelkezéseit, engedélyezését vagy tilalmazását, az ebből keletkezett fegyelmi eljárásokat, a diákoknak vagy tanítóknak a színjátszásért folytatott kezdeményezését, harcát. Ezért idéztük részletesen pl. Comenius írásából azokat a passzusokat, melyek Sárospatakon a színjátszásért vívott küzdelmének történetét, az iskolai játékok hasznosságáról alkotott véleményét tükrözik.

Előfordult, elsősorban a XVIII. század vége felé, hogy az iskolában nem iskolai előadásra szánt műveket vittek színre, hanem a kor ízlésváltozásának megfelelően énekeszenés játékot, operát, pásztorjátékot, világi színpadra szánt rokokó drámát vagy éppen katolikus pap (pl. Simai: *Mesterséges Ravaszság*) drámáját. Ezeket nem tekintjük protestáns jellegű iskolai drámáknak, forráskiadványunkban azonban ezeket az adatokat is feltüntetjük, minthogy protestáns diákok eljátszották őket.

A fentebb említett sokrétű adatot csak nagyon heterogén forrásból sikerülhetett összegyűjtenünk.

A legfontosabb, bár kevés adatot nyújtó egyik forrástípusunk a drámaszövegek egykorú nyomtatott kiadása volt. Ezek csekély számánál jóval többet nyújtottak az előadás idején nyomtatott színi programok (argumentumok, periochák). Ezek 1, 2, 4, ritkábban 8 leveles fólió, oktáv vagy kvart formátumú nyomtatványok, melyek címlapjukon közlik a darab címét, azoknak a nevét, akiknek jelenlétében, tiszteletére a darabot bemutatták, továbbá az előadó osztályt, az előadás helyét és idejét. A szerző neve csak ritkán szerepel a címlapon. Ha nem egyleveles nyomtatványról van szó, a program közli a dráma tartalmát (argumentum) előbb összefoglalóan, lerövidítve, majd jelenetről jelenetre. A cselekmény menetének részletes ismertetésénél a szerepeket játszó személyek nevét is ott találjuk. Máskor a szereplők névsora következik az argumentum után. Ha nem egyetlen osztály mutatta be a darabot, akkor osztályok szerinti csoportosításban adják a diákok nevét. A szereplők névsorát néha a szövegből választott szemelvény előzi meg.

A programok nyelve általában a latin, néha kétnyelvű kiadvánnyal is találkozunk, hogy az előadás menetét azok is követni tudják, akik nem értenek latinul. Ritkán a címlapon megtaláljuk a darab forrására való utalást is.

A nyomtatott drámaszövegek, programok voltak a legrégebbi időtől ismert források, melyek alapul szolgáltak a drámatörténeteknek. Ezeknek a nyomtatásban megjelent kiadásairól szóló tájékoztatások,¹³ továbbá a kinyomtatott egyház- és iskolatörténeti könyvek és cikkek szolgáltatták forráskiadványunk számos tételét. Sok adatot szedtünk össze az önálló kötetekben, a különböző folyóiratokban, alkalmi kiadványokban megjelent, kéziratokból publikált szövegkiadásokból, az egyes alkotásokkal, szerzőkkel vagy egyéb tárgyba vágó problémakörrel, műfajtréneti kérdésekkel foglalkozó szakirodalomból. Hasznos adatokat szolgáltattak az önéletrajzokat nyomtatásban megjelentető kortársak, pl. Pilarik, Stephanus (*Currus Jehovae mirabilis*, 1677.), de Klesch, Daniel prédikáció-gyűjteménye (*Donorum Dei bonorum et perfectorum Sacer Septenarius*, 1676.) is. Nemkülönböztetve azok az egykorú diárium-, napló-, emlékezet-, önéletrajzok, akiknek kéziratban maradt munkáit az utókor jelentette meg nyomtatásban a múlt században (Kiss János superintendens emlékezései életéből, 1890., Keczer Ambrus Naplója, 1894.) vagy a század elején (Teutsch Joseph: *Kurzgefasste Jahr-Geschichte* 1903., id. Buchholtz Georgius: *Familienchronik*, 1904, Hegyes Andreas: *Diarium*, 1909, Stamm Johannes: *Tagbuch*, 1915.), illetőleg legújabban (Kovács Sándor önéletrajza, 1970.). Hasonlóképpen nyomtatásban megjelent írásokból vettünk át több olyan kortársi tájékoztatást, melynek eredetije elkallódott (Tóthfalusi József losonci diák drámájának előszava), vagy számunkra az eredeti és teljes mű megközelíthetetlen volt, (mint pl. a marosvásárhelyi Fogarasi Sámuel önéletrajza, Zeyk János visszaemlékezései stb.).

Az egyes tételeknél felsorolt szakirodalom tükrözi, milyen hasznát vettük többek között Ribini *Memorabiliaj*ának (1787–1789), Klein *Nachrichtenj*ének (1789), vagy a Rezik-Matthaeides *Gymnasiologia* mártoni példánya szlovák fordításban megjelent kivonatának (1971) és sok más régi és újabb publikációnak. A XVIII. század végi iskolai színjátszásról többször írtak az akkori újságok is. Ezeket a híreket Enyedi Sándor (Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei. Bukarest, 1972.), Wellmann Nóra (Színházi hírek 1780–1803. Bp. 1982.) könyvéből vettük át.

Csak részben állt módunkban ellenőrizni és kiegészíteni azokat az adatokat, melyeket az iskolatörténetírók és mások írtak ki és tettek közzé több régi magyarországi város számadás-könyveiből (Bártfa, Brassó, Beszterce, Besztercebánya, Kassa, Körmöcbánya, Nagyszeben, Segesvár, Selmecbánya, Sopron), az egyházi levéltárakból.

Már az eddig említett, korántsem teljes forrásutalások is érzékeltetik, hogy a protestáns iskolai színjátékok adatait rendkívül sok helyről lehetett csak összeszedni. Még inkább dokumentálják ezt a helyzetet a kézírásos forrásokból merített adatok.

A magyarországi protestáns iskolai előadások jegyzékének összeállításához nem álltak rendelkezésünkre olyan egykorú gyűjtemények, mint pl. a jezsuita iskolai színjátszás esetében. Nincsenek *Historia Domus*ok, ezeket összegező *Litterae Annuae* vagy a megszerkesztésüket megkönnyítő diáriumok, feljegyzések. A protestáns iskolákban folyó oktató-nevelő munkáról, tanítás- és életrendjéről nem készítettek beszámolókat, jelentéseket. Voltak általános rendelkezések, törvények, melyek többé-kevésbé szabályozták a tanítók és a tanulók köteleseit. Számos iskolának ismerjük a matriculáját,

anyakönyvét, ahová a felső tagozat hallgatói, a studentes, studiosi, a tógátusok beírták nevüket. Sokszor ezek mellé a nevek mellé utólag hozzáírták az illető személy életének néhány fontos mozzanatát. Az iskolatörvényeket aláírók névjegyzékei azonban csak a legszükségesebb személyi adatokat tartalmazták. Az iskolában folyó belső életről, melynek megnyilatkozásaiként tekinthetők az iskolai előadások is, nincsen bennük szó. Jóformán egyetlen kivételt a Kolozsvári Unitárius Kollégium szenioraitól vezetett *Fasciculusok*¹⁴ képeznek, melyek betekintést engednek a Kollégium tanulóinak életébe is. A szeniorok személyétől függött azonban, hogy milyen mértékben tájékoztatott erről. A *Fasciculusok*ba beírták az érkező és távozó diákok nevét, a tanárok beiktatását, az unitárius egyház jelentősebb eseményeit, pl. a püspökválasztásokat, zsinatokat. Az iskola belső életéből azonban a temetések, cantatiók, astatiók, lakodalmi és egyéb alkalmi köszöntések, valamint az ilyenkor befolyt jövedelmek feljegyzése, a jövedelem szétosztása volt a fontos. Feljegyzik a fegyelmi ügyeket, gyakran megemlékeznek a tanárok beköszöntő szónoklatairól, beszélnek az examenekről, de ritkán írnak az ilyenkor vagy más alkalmakkor tartott ünnepekről, iskolai produkciókról, színjátszásról. Bár az utóbbiról ennek ellenére a *Fasciculus* az egyetlen forrás. Szinte országos viszonylatban kivétel, hogy „hivatalos szerv” ennyire számon tartja az iskolai színi előadásokat. Más helyekről (Marosvásárhely, Sárospatak, Vadosfa, Losonc) legfeljebb valamelyik diák személyes jellegű írása említ ilyeneket. Csak a XVIII. században jegyzik fel hivatalból az ünnepélyes, nyilvános produkciókat, declamatiókat, actus declamatoriusokat, actus oratoriusokat, pl. Pozsonyban az evangélikus liceum *Ephemerides*ében.

Ahogy az egyes iskolák tanulóinak anyakönyvéből nem derülnek ki az iskolai előadások, ugyanúgy hiányoznak ezek az egyes egyházközségek lelkészeinek, az egyházkerületek szeniorainak (espereseinek), az egyházmegyék püspökeinek névjegyzékeiből, annak ellenére, hogy életpályájuk kezdetét ők is olyan iskolákban töltötték, ahol bizonyára előadtak, játszottak és játsszattak iskoladramákat. Ezek a jegyzékek kis részükben egykorúlag, folyamatosan készültek, nagy tömegükben azonban az eklézsia múltját kutató lelkészek buzgó gyűjtése hozta létre őket. Különböző egyházközségi irattárakban, szeniorátusi levéltárakban átböngészett sok katalógusban azonban többnyire nem találunk nyomát az iskolai színjátszásnak. Szinte kivételszámba megy, hogy a bukaresti Akadémia Könyvtár ms. lat. 180. számú, 1757-ből való *Elenchus Pastorum Cibiniensium et Rectorum*ban az 1687-ben nagyszebeni rectorrá lett Krempes, Johannesről az olvasható, hogy az iskolában Terentius elkeresztényesített komédiáit játszatta. A Schulek Mátyástól összeállított *Catalogus Virorum Ecclesiasticum* ... (Ev. Orsz. Lt V.49.) mindössze Missovitzról mondja, hogy komédiákat adott elő, nevezetesen Osgyánban a *Seculum emortuum* címűt.

Bővebb termést hozott a vizitációs jegyzőkönyvek, egyházlátogatási protocollumok némelyikének átvizsgálása. Nyolc új előadási adat került elő pl. a csetneki ev. egyházi levéltárban őrzött *Protocollum Religioso-Szentkeresztianumból*, mely szerint Sartorius, Elias csetneki rector 1694-et követően az évenként ott tartott zsinat előtt nyolcszor játszatott actusokat. A nagyrócei (Revuca) ev. szeniori levéltárban őrzött *Protocollum Peczelianumban* arról olvashatunk, hogyha a rector komédiát adott elő, a bevétel egyharmadát a tanulóknak kell adnia. (Az OSZK Fol. Lat. 2096. 53a–54a lapjain található

„Consignatio Salarii et Proventuum Rectoris Scholae Rosnyaviensis” szóról-szóra tartalmazza ezt a zsinati határozatot a rectornak fizetendő díjazásról írva, és hasonló módon rendelkeznek 1705-ben Missovitz Mihály díjlevelében. Uo. 54ab.)

Az iskolák fenntartása a reformációt követően sokáig a városok feladata volt, felügyelete pedig elsősorban a lelkészre tartozott, aki sok helyen köteles volt a tanítót élelmezni. A tanítókat meghívó levelekben, a fizetségüket megállapító díjlevelekben, a tanítók időnként panaszkodó felszólalásaiban, felmondóleveleiben, a tárgyalásokkal kapcsolatos tanácsi jegyzőkönyvekben is előfordul néha az iskolajátékok ügye. A városok és egyházak számadáskönyvei sok olyan tételt tartalmaznak, melyek iskolai előadásokkal függenek össze. Ezekből az adatokból az eddigi kutatók főként az egyes esetekben a rectornak, diákoknak, tanítóknak kifizetett összegekről tájékoztattak. Legtöbbször figyelmen kívül hagyták azokat a tételeket, melyek arról szólnak, hogy a városi hatóság pénzt fizetett az ácsoknak, akik teátrumot, színpadot állítottak fel, szedtek szét, vagy pénzt adtak festési munkát végző mesternek, a színjátszásban közreműködő zenészeknek. Bár a számadáskönyvek tételeiből sokszor legfeljebb az előadott darab címét vagy tárgyát tudjuk meg csupán, az iskolai színjátszáshoz jelentős adalékok az ilyen tájékoztatások.

Természetesen nem állt módunkban a sok-sok városi számadáskönyv megvizsgálása, az eddig közölt adatok kiegészítése. Azonkívül, hogy ez roppant időigényes munkát jelent, a történeti Magyarország sok városában a számadáskönyvek jelenleg számunkra hozzáférhetetlenek. De a gyűjtés során ellenőriztük pl. Ábel Jenő bártfai adatait, melyeket a XVI. század végéig írt ki; azokat kiegészítettük és a vizsgálatot 1669-ig folytattuk. 1600-tól 1669-ig Bártfáról 26 eddig ismeretlen tétel került így elő. Átvizsgáltuk Ábel Jenőnek a besztercebányai, kassai, jászói, késmárki és a zólyomi levéltárakból készített másolatait, valamint Fraknoi Vilmos feljegyzéseit, melyek az MTA kéziratárában találhatóak. A soproni számadáskönyvek, tanácsi jegyzőkönyvek adatait Gamauf-gyűjteményeiből jegyeztük ki.

Az említetteken felül módunkban állt kutatásokat folytatni több szlovákiai levéltárban. Besztercebányán 80 év városi számadáskönyvét (1550–1580, 1600–1650) vizsgáltuk át, Trencsénben 24 évet, Körmöcbányán 15 esztendő, Breznóbányának az 1668–1673 évekről szóló kiadásait. Átnéztük az erdélyi Beszterce város XVII. századi számadáskönyveinek nagy részét. Számos új adat került felszínre kutató munkánk során.

Dolgoztunk a pozsonyi volt evangélikus liceum kéziratárában, és az ottani *Ephemeredesekből*, éppen úgy mint az OSZKKt-ben lévőkből sok actus oratorius, declamatorius tartásának tényét, témáját sikerült megállapítanunk. Kiadványunkba csak a közönség jelenlétében tartott actusokat vettük fel. Kutattunk a mártóni Matica slovenská kéziratárában. Az itt őrzött Buchholtz György-féle *Itinerarium*ból 18 iskolajáték genezisést sikerült teljes mértékben felderítenünk.¹⁵ Ugyanitt egy kézirat, az 597 ms. jelzetű drámagyűjtemény,¹⁶ 29 iskoladráma szövegét őrizte meg számunkra. A drámák az 1670-es évek táján keletkeztek, legnagyobb részüket az eperjesi evangélikus kollégiumban, néhányat a lőcsei és a bártfai iskolákban vittek színre a tanulók.

Kétségtelen, hogy a számadáskönyvek adatainál a már régebben ismert, nyomtatásban is napvilágot látott, illetőleg újabban ismertté vált kézírásos diáriumok, naplók, önéletrajzok konkrétebb, minőségileg értékesebb adatokat tartalmaznak az országban

játszott iskoladrámákról. Természetesen vannak közöttük olyanok, melyek csak kisebb mértékben szolgáltattak adatokat, mint pl. a lipcsei (Liptovsky Mikuláš) Tranoscius könyvtárban lévő *Vita Samuelis Hruscovitz Corponensis Hungarus* önéletrajza. Nagyobb mértékben tartalmaz kézzelfogható adatokat a Tiszáninneri Református Egyházkerület könyvtárában újra felfedezett napló Dusitza Mihálytól, mivel a XVIII. század húszas éveiből néhány játéknak a szerzőjét, címét is megőrizte számunkra. De pl. az OSZK kéziratárából felszínre került *Magyary Kossa István vegyes jegyzetei* hat magyar nyelvű iskoladráma szövegét is tartalmazzák; valamennyit eljátszották 1767–1775 között a csallóközi Ekel kisiskolájában.¹⁷

Erdélyi Pál ugyan már a múlt század végén ismertette a *Virágos kert* című kéziratot,¹⁸ de sem mint ének-, sem mint drámagyűjteményről nem vettek róla tudomást ez ideig. Az OSZK kéziratárának quart. lat. 742. jelzetű kéziratóból is a XVII. század közepéről származó 14 iskolai produkcióból eddig Sartorius Andrásnak csak három munkáját tartották számon. A *Vett jegyzőkönyv*¹⁹ számos dialogizált jelenete, színjátszást emlegető, párbeszédes verse nem szerepelt a nagyszabású magyar iskola XVII. század végi tanulóinak színjátszó tevékenysége bizonyítékaként.

Az említett példákhoz hasonlóan magyarországi lelőhelyekről, az MTA, az OSZK kéziratárának különálló füzetéből vagy kolligátumaiból, továbbá az erdélyi levéltárak kéziratának a szerencsére régebben lefotózott s mikrofilmtárakban őrzött filmjeiről szép számban kerültek elő drámaszövegek is.

A Rezik-féle *Gymnasiologia* változatainak különböző helyeken található kéziratait,²⁰ az Uzoni–Fosztó–Kozma-féle kéziratot unitárius egyháztörténetet,²¹ az erdélyi unitárius egyház consistoriális jegyzőkönyveit²² is említenünk kell a protestáns drámákról adatokat nyújtó írott források között.

Egy-két adalékot még a jezsuita *Historia Domusok* is szolgáltattak forráskiadásunkhoz.

Nem sorolhattuk fel itt az összes nyomtatott és írott forrást, még kevésbé a személyes dokumentumokat vagy hivatalos iratokat, csak utaltunk a főbb forrástípusokra. Adataink lelőhelye megtalálható az egyes tételeknél.

A nagyszámú, sokrétű forrással számolva azonban, kénytelenek vagyunk azt mondani, hogy a jelen kiadvánnyal nem tekinthető lezártnak a magyarországi protestáns iskolai színjátszás forráskutatása. Az említett lelőhelyekhez hasonló forrásokból újabb adatok, kéziratok, levéltárak mélyéről újabb szövegek kerülhetnek elő. Magunk és munkatársaink (Alszegehy Zsoltné, Busa Margit, Berczeli Károlyné, Dümmerth Dezső, Hölvényi György, Kilián István, Staud Géza, Terray Barna) igyekeztünk minél több adatot felderíteni. A magyarországi és külföldi kutatásaink során általában készséges segítségre találtunk, csak helyenként ütköztünk a meg nem értés, elzárkózás, az adminisztráció köfalába. Azzal a tudattal mondunk köszönetet mindazoknak, akik segítségünkre voltak, hogy a magunk részéről igyekeztünk a magyarországi protestáns iskolai színjátszás állapotáról és állományáról a kutatás mai állapotának és lehetőségeinek megfelelőleg teljes képet adni.

A gyűjtést 1987. január 30-án zártuk le.

* * * * *

Kötetünk a magyarországi protestáns iskolai előadásokat felekezetek szerinti csoportosításban tárgyalja. A csoportokon belül a helységek ábécé rendben következnek. A helyhez nem köthető darabokat külön fejezetben adjuk az egyes csoportok végén.

Az iskolai színjátszás adatait minden város, helység előtt rövid iskolatörténet vezeti be. Ez, természetesen, csak nagyon vázlatos, és önálló kutatáson alapuló elemeket nem tartalmaz. Terjedelmük változó. Függ az iskola jelentőségétől, a színjátszásban betöltött szerepétől. Erre ugyan csak a felderített előadások számából következtethetünk. Iskolajátékot elvileg és gyakorlatilag a XVI–XVIII. század folyamán minden iskolában előadhattak, minden praeceptor, tanító, lelkész, sőt diák is tudott ilyent írni. Kétségtelen, hogy sokkal több helyen játszottak, mint ahány helységet kiadványunkban említünk, és az ezekből bemutatott előadások száma csak töredéke a ténylegesen előadottaknak. A felderített adatok mennyisége mégis számításba esett, hogy mit és mennyit mondjunk a szóban forgó intézményről. Általában többet írtunk az iskolák XVI–XVII. századi, esetleg a XVIII. század végi történetéről, attól függően, mikor állapítható meg a színjátszás hagyománya, folyamatossága, divatja. Egy-két kisebb, főleg falusi iskoláról alig tudunk valamit. De a kollégiumokról sem talál az olvasó részletes ismertetést, csak általános történeti, tanrendi áttekintést. A részletek iránt érdeklődők számára a bevezetők végén közöljük a jelentősebb iskolatörténeteket. A közoktatásunk egyes korszakairól vagy egészéről szóló összefoglaló munkák címét lásd itt a jegyzetben.²³

Minden tételt kormeghatározó évszám, az időpont megjelölése kezdi. Ahol az évszámot nem lehetett pontosan megállapítani, a megadott évszám bizonytalan, ezt az évszám után valamilyen módon jeleztük. Ahol az előadás időpontját két számmal határoltuk körül, a besorolás az utolsó évszám szerint történt. Ha csak megközelítőleg jeleztük az időpontot (pl. 1670-es évek), ezek az adatok az évtized, évszázad (pl. XVII. század második fele, XVIII. század vége) legvégén találhatók.

Az időpont jelölését a szerző neve és a mű címe követi. Az előadások nyelve általában a latin volt, minthogy az iskolai oktatás ezt tartotta feladatának, és ezt a célt szolgálták a színjátékok. Az evangélikus iskolákban, főleg a XVI. században gyakran a német volt az előadás nyelve. De abból, hogy pl. Brassóban a német nyelvű történeti források a darabok címét németül adják meg, nem következtethetünk arra, hogy a színpadon németül játszottak. Korszakunk elején és a XVIII. század második felében (a század vége felé pedig szinte kizárólag) magyar nyelvű darabokat vittek színre. A minden valószínűség szerint latin nyelvű produkcióknál és a kétségkívül nemzeti nyelven játszott daraboknál nem utalunk az előadások nyelvére. Azoknál a címeknél azonban, melyek kétséget támaszthatnak a nyelv kérdésében, de a forrásból, a körülményekből megállapítható a darab nyelve, a cím után erre hivatkozunk. Az utalások ellenére mégis sok esetben bizonytalanok vagyunk a használt nyelv kérdésében.

Kiadványunkban a címek előtt az evangélikus, unitárius, református szavak kezdőbetűje: E, U vagy R áll növekvő sorszámmal ellátva. Ezzel a címek felesleges ismétlését akartuk elkerülni a hivatkozásokban, főleg pedig a különböző mutatókban. Számozásra azért is szükség volt, mert az egyes tételek nem mindig tartalmaznak címet, minthogy nem is az előadott darabra, hanem az előadás körülményére vonatkoznak. Ezenfelül is

sok esetben kellett konkrét cím helyett a forrásból elvont műfajjelölő címet (Komédia, Tragédia) használnunk. Akár ilyen jellegű, akár tőlünk kikövetkeztetett a cím, szögletes zárójelbe tettük. Ugyanígy jártunk el, ha valamit változtattunk a forrásban olvasható címen. A forrásra, címre vonatkozó saját megjegyzéseink is mindig szögletes zárójelbe kerültek.

A címszó után, ha ez lehetséges, megnevezzük forrásunkat. Ezután közöljük a cím eredeti, teljes szövegét, utána zárójelben megadjuk a forrás leelőhelyét, jelzetét. A forrás azonossága esetén annak több helyen való ismétléseit az *Idem* szó rövidítésével (Id.) kerüljük el. Meg nem nevezett forrás esetén az adatot követőleg adunk tájékoztatást.

Különbséget teszünk a források jellege közt. Ha nyomtatott kiadásból idézzük a szöveget, a margóra *Ed.* (editio), ha kéziratból *Ms. Mss.* (manuscriptum = egy vagy több kézirat forrás esetében), ha nem szövegről, programról van szó, hanem adatról, vagy ha adatunkat máshonnan vettük, s az csak tematikai tájékoztatás, az előadás körülményére, a színjátszást érintő szabályzatra, intézkedésre stb. vonatkozik, az *Ad.* (=Adalék) jelöléssel élünk. Előfordul, hogy egy tételben több betűjel, több forrás szerepel, mivel a darabnak több kiadása, kézirat forrása van, róla különböző adatokkal rendelkezünk.

Az *Ed*-del jelölt nyomtatványok kis részben drámaszövegek, nagyjából programok. Az előbbieket többnyire napvilágot láttak már újabb publikációkban. A nyomtatott programokat ritkábban adták ki újra. Művelődési, történelmi, család-, iskola-, drámatörténeti okokból közöljük ezekből a szereplők, azaz az iskolák, az osztályok tanulóinak a nevét, kivéve ha ezek a szakirodalomból, vagy más kiadványból (RMNY) már ismertek. Ugyanígy járunk el a kéziratokkal is.

A szakirodalomból nem ismert, elsősorban az újonnan napvilágra került darabok tartalmát vagy legalább témáját szögletes zárójelben röviden előadjuk, mivel a puszta cím legtöbbször nagyon keveset vagy semmit sem árul el a darab tárgyáról, szelleméről. Ha a forrás periochát tartalmaz, tájékoztatásunkban az eredeti summázásokat közöljük. Ellenkező esetben a darabot saját szavainkkal ismertetjük. Nem beszélünk azonban azokról az eddig ismeretlen XVIII. századi magyar drámákról, melyek a Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. századi sorozatában *Protestáns iskoladrámák* címmel megjelenésre várnak az Akadémiai Kiadóban.

Az egyes darabokról szóló tájékoztatáson kívül esetenként más észrevételeket is közlünk szögletes zárójelben. Helyenként megjegyzést fűztünk a forráshoz, pl. ha sikerült megállapítanunk annak a tanítónak a személyét, aki a játékot írhatta, rendezhette; az előadásért történt kifizetés idején a rector volt stb. Máskor a kiadással kapcsolatban tettünk megjegyzést, igazítottunk ki tévedéseket, vagy adtunk tájékoztatást. A darabok keletkezéséről, datálásáról csak a legritkább esetben szoltunk, minthogy a szerzőség, az időpont vagy egyéb kérdés a közölt szakirodalomban tisztázást nyert. Szükség esetén a szakirodalomból némelyik tétel után idézzük, vele kapcsolatban megjegyzést teszünk.

A cím, a forrásszöveg, esetleg a szükséges észrevételek után a szövegkiadás feltüntetése, felsorolása következik. Ez utóbbi esetben a kinyomtatás évröndjét vesszük figyelembe.

A tételeket a műre, a forrásban szereplő kérdésekre vonatkozó szakirodalom (*Lit.* = *Literatura*) követi. A szakirodalmat a megjelenés időrendjében soroljuk fel. Ha olyan szerzőtől idézünk, akinek a munkáját az irodalomban háromnál többször említjük, rövidítéssel élünk. A rövidítések jegyzékét külön fejezetben közöljük. Összefoglaló irodalomtörténeti munkákra nem hivatkozunk. De a drámatörténetekre (Bayer, Ferenczi stb.) utalunk. Az irodalomban legtöbbször azt a lapszámot idézzük, ahol a darabról említés történik. Megegyik elsősorban a felvidéki evangélikus daraboknál, hogy az egyetlen munkát említő szakirodalom-fejezet egyben az adat forrása is volt, és a szóban forgó darabról csak onnan szereztünk nagyon szűkszavú tájékoztatást.

Itt jegyezzük meg, hogy nemcsak arra törekedtünk, hogy a monográfiákban, tanulmányokban, kiadványokban, folyóiratokban vagy alkalmi nyomtatványban megjelent adatokat összegyűjtsük. Nem elégedtünk meg a másodkézből vett tájékoztatásokkal. Igyekeztünk felderíteni az eredeti forrást, melyből a szerzők ismereteiket merítették. Amikor ez sikerrel járt, mindig az eredeti forrásszöveget idéztük.

* * * * *

A kiadvány a kulturális és történelmi emlékeink feltárása és kiadása kutatási főirány, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézet XVIII. századi Osztálya kutatási programja keretében lát napvilágot.

JEGYZETEK A BEVEZETÉSHEZ

1. Staud Géza: A magyarországi jezsuita színjátékok forrásai. 1–2. köt. Bp., 1984–1986.
2. Szivák Iván: A magyar dráma kezdetei. Bp., 1883. – Filtsch, Eugen: Geschichte des deutschen Theaters in Siebenbürgen. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Sachsen. ArchSiebLd XXI. (1887) – Bayer József: A nemzeti játékszín története. 1–2. köt. Bp., 1887. – Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár, 1897. – Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI. és XVII. században. Pécs, 1932. – Magyar színház-történet. Szerk. és bev. Hont Ferenc. Bp., 1962. – Cesnaková-Michalcová – Noskovič – Čajovský – Lehuta: Kapitoly z dejín slovenského divadla. Bratislava, 1967.
3. Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig. Kiad. és bev. Alszeghy Zsolt. Bp., 1914. – Régi Magyar Drámai emlékek. S. a. r. Kardos Tibor és Dömötör Tekla. 1–2. köt. Bp., 1960. – Magyar drámaírók 16–18. század. S. a. r. Nagy Péter. Bp., 1981.
4. Csak azokat említjük meg, akik részletesebben foglalkoztak az iskolai színjátszással is. Rosenauer Károly: A besztercebányai ág. hitv. ev. gymnasium története. Besztercebánya, 1876. – Breznyik János: A selmecebányai ág. hitv. ev. egyház és lyceum története. Selmecebánya, I. 1883. – Hlatky József – Schröder Károly: A körmöcbányai középiskolák története a XVI. századtól a jelen korig. Körmöcbánya, 1895. – Hörk József: Az eperjesi ev. kerületi collegium története. Kassa, 1896. – Koncz József: A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium története. Marosvásárhely, 1896. – Markusovszky Sámuel: A pozsonyi ág. hitv. ev. lyceum története kapcsolatban a pozsonyi ág. hitv. ev. egyház múltjával. Pozsony, 1896. – Liptak, Johann: Geschichte des evangelischen Lyzeums A. B. in Kesmark. Kežmarok-Kesmark, 1933. – Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története. I–II. Kolozsvár, 1935. – Križko, Pavel: Kremnické školstvo v rokoch 1527–1674. Bratislava, 1975.
5. Szilády Áron: Egy sárospataki iskoladráma. ItK 1905. 66–103. – Bayer József: Egy magyar Eszter-dráma. Érték.Ny.Széptud.Kből 1904. 1–29. – Molnár János: Garas István Embert-utáló Timonja. ItK 1909. 97–120, 218–234. – Harsányi István: Három ismeretlen sárospataki iskolai vígjáték. ItK 1914. 333–347. – Sztripszky Hiador: Protestáns iskolai dráma a XVII. századból. ItK 1915. 327–353. – Salánki József: Ábécés vers és iskoladráma. DebrSz 1929. 250–255. – Kilián István: Betlehemes játék. ItK 1985. 699–722.
6. Gyárfás Tihamér: Comoedia Erdély siralmas állapotjáról. Gyoma, 1909. – Gerencsér István: Adalékok a magyar iskolai színjátszás történetéhez. Bp., 1909.
7. Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI. és XVII. században. Pécs, 1932. 191–194.

8. Kadocsa Lippich Elek: A magyar dráma gyermek-kora. Bp., 1884. – Ferenczi Zoltán: Az erdélyi magyar játékszín kezdetei. ErdMúz 1892. – Uő: Adatok az iskolai színjáték és Felvinczi György életéhez. ItK 1897. 73–85. – Gyárfás Elemér: Adatok az iskolai dráma történetéhez. EPhK 1910. 308–310. – Szilasi Klára: Stöckel Lénárd Zsuzsanna drámája és a bártfai német iskolai színjáték a XVI. században. Bp., 1918. – Csatkai Endre: Soproni iskolai színjátékok a XVII–XVIII. században. A Színpad 1936. – Dömötör Tekla: A passiójáték. Bp., 1936. – Kardos Tibor: A magyar vígjáték kezdetei. Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára. Bp., 1953. – Dömötör Tekla: Régi magyar vígjátékok. Bp., 1954. – Pukánszky Kádár Jolán: A drámaíró Csokonai. Bp., 1956. – Kocziány László: Adalékok a XVII. századi erdélyi iskolai színjátszáshoz. NyItudK 1957. – Esze Tamás: A kurucok Mátyás drámája. ItK 1958. – Uő.: Missovitz Cyrus drámája. ItK 1964. – Pirnát Antal: A magyar reneszánsz dráma poetikája. ItK 1969. – Enyedi Sándor: Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei. Bukarest, 1972. – Kovács József László: Lackner Kristóf és kora. Sopron, 1972.
9. Ábel Jenő: Színügy Bártfán a XV. és XVI. században. Száz 1884. – Kanyaró Ferenc: Tordai diákok színi előadása 1713-ban. KerMagy 1904. – Vörös Sándor: Három nevezetes iskolai előadás az eperjesi evangélikus kollégiumban. ProtSz 1943. – Vita Zsigmond: A Bethlen-kollégium színjátszása a XVII. és XVIII. században. ErdMúz 1943. – Uő.: Zenélő diákság a Bethlen Kollégiumban. Korunk 1973. – Varga Imre: Magyar nyelvű iskolaelőadások a XVII. század második feléből. Bp., 1967.
10. Bernáth Lajos: Protestáns iskoladrámák. ItK 1899. – Uő.: A protestáns iskoladrámákról. Bp., 1902. (Klny. a ProtSz 1901–1902. évfolyamából.)
11. Bernáth Lajos: Protestáns iskoladrámák. Bp., 1903.
12. Vö. Staud i. m. I. 11.
13. Az adatokat Nagy Sándor publikálta először az alábbi cikkeiben: Hazai tanodai drámák a Nemzeti Múzeum könyvtárában. MKsz 1883. – Hazai tanodai drámák. (Adalékok a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában található tanodai drámák bibliográfiájához.) MKsz 1884. – Schulcomödien in der Bibliothek des ungarischen National-Museums. UngRevue 1885.
14. Az I–IV. kötet mikrofilmje megvan az MTAK mikrofilmtárában A 635–636 jelzet alatt.
15. Varga Imre: Buchholtz György (1688–1737) és az iskolai színjátszás. ItK 1983. 212–224.
16. Mikrofilmje az MTAK-ban: 1989/I.
17. Varga Imre: Egy csallóközi kézirat és hat magyar nyelvű protestáns iskoladrámája 1767–1775-ből. MKsz 1983. 57–66.
18. Erdélyi Pál: A Virágos Kert című kézirat a Nemzeti Múzeum Könyvtárában. MKsz 1890. 91–103.
19. Varga Imre: A magyar nyelvű iskolajátékok egyik típusáról. ItK 1986. 538–548.
20. Fabó Andrásról kiadásra összeállított példánya van az Ev.Orsz.Lt.-ban. Fabó hagyaték 4/2.

21. A Kolozsvári Unit. Theol. Kar Könyvtára példányának mikrofilmje az MTAK mikrofilmtárában 559. sz. alatt található. Egy 1801-ben készült kéziratos másolat a budapesti EK-ban Ab 70a jelzettel.
22. Csak töredékesen van meg az MTAK mikrofilmtárában.
23. Frankl (Fraknói) Vilmos: A hazai és a külföldi iskolázás a XVI. században. Pest, 1873. — Molnár Aladár: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században. I. Bp., 1881. — Briebracher, Rudolf: Aus dem Schulleben der Vergangenheit (Bilder aus der vaterländischen Geschichte.) Kiad. Teutsch, Friedrich. I–II. Hermannstadt 1895, 1899. — Fináczy Ernő: A magyarországi középiskolák múltja és jelene. Bp. 1896. — Uő.: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. I–II. Bp., 1902. — Békefi Remig: A közoktatás története Magyarországon 1540-ig. Bp., 1906. — Szelényi Ödön: Az evangélikus nevelés története. Pozsony, 1917. — Fináczy Ernő: Az újkori magyar nevelés története (1600–1800). Bp., 1927. — Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei 1777–1848. I–II. Bp., 1927. — Gál Lajos: Protestáns iskolák és tanítók Magyarországon a XVI. században. Tiszaföldvár, 1940. — Vojčik, Peter: Školstvo, studijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storoči. Bratislava, 1955. — Ružička, Vladislav: Školstvo na Slovensku. Bratislava, 1974. — Bajkó Mátyás: Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1976. — Mészáros István: XVI. századi városi iskoláink és a "studia humanitatis". Bp., 1981. — Uő.: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981.

DIE QUELLEN DES UNGARISCHEN SCHULTHEATERS SCHULTHEATER DER PROTESTANTEN

— Auszug —

Der vorliegende Band erscheint im Rahmen des Projektes zur Erschliessung, Registrierung und Veröffentlichung unserer kulturellen und historischen Schätze, in der Reihe „Quellen und Schrifttum des ungarischen Schultheaters“. Er enthält Angaben bzw. Literatur über Theatervorstellungen, die in den verschiedenen protestantischen Bildungsanstalten Ungarns, d.h. in den evangelischen, unitarischen und kalvinistischen Schulen gehalten worden sind, in der Zeit von der Aufnahme der Reformation bis zu den 1800-er Jahren.

Die Denkmäler des protestantischen Schultheaters in Ungarn sind zahlenmässig viel geringer, als die der katholischen Orden, namentlich der Schulen der Jesuiten und Piaristen. In manchen Hinsicht nehmen sie es aber nicht allein mit denen auf, sondern sind sogar bedeutender als jene. Das protestantische Schultheater bedient sich bereits in der ersten Zeit seinen Bestehens, in den sog. Disputationsdramen der nationalen Sprache und greift populäre, allgemeinverständliche Themen auf. Später, im Einklang mit der Wandlung des Bildungsideals, wird auch in den protestantischen Schulen die Muttersprache zugunsten des Lateins in den Hintergrund gedrängt, doch nicht in dem Masse, wie in den katholischen. Im 18. Jahrhundert wiederum bedienen sich die protestantischen Schulen der ungarsprachigen Theatervorstellungen, um die nationale Gesinnung und die Muttersprache zu fördern, und die dramatische Gattung zu verweltlichen. Das protestantische Schultheater hat eine wesentliche Rolle in der Vorbereitung des ungarsprachigen berufsmässigen Theaters. Es erzieht nicht nur das Publikum, sondern auch die Schauspieler und Dramatiker zur Erschaffung und Aufrechterhaltung der nationalen Dramatik und des nationalen Schauspiels.

Trotz seiner wesentlichen kulturhistorischen und gesellschaftlichen Rolle ist das protestantische Schultheater in der Forschung bis dato immer marginal geblieben. Die Forscher hatten bisher vor allem für die ungarischen Werke ein Auge, in ihren Untersuchungen machten sich literaturhistorische Gesichtspunkte geltend. Der Anspruch auf eine vollständige, auf realen Kenntnissen fussende Bearbeitung des protestantischen Schultheaters in Ungarn machte daher eine andere Einstellung notwendig. Man hatte die Quellen mit neuen Methoden zu erschliessen und zu registrieren, und, statt sich mit zufälligen Entdeckungen zu begnügen, auf die systematische Forschung zu konzentrieren. Bei der Arbeit sind nicht nur die ungarsprachigen Produktionen in Betracht gezogen worden, da bis 1800, zum Schlusspunkt unserer Untersuchungen, die sprachlichen Unterschiede noch keine politischen bedeuteten, war doch die offizielle Sprache des Landes das Latein. Es entspricht der damaligen gesellschaftlichen Realität viel mehr, wenn wir die Denkmäler unserer damaligen kulturellen Lebens nicht von der Sprache,

der Nation her erschliessen wollen, sondern das lateinische, deutsche, slowakische und ungarische Schultheater als die Produkte einer einheitlichen „ungarischen“ (hungarus) Gesellschaft betrachten. Folglich bedurfte die bisher literaturzentrische Untersuchung auch anderen Methoden und mehr Komplexität bei der Erschliessung der Quellen. Wir waren daher bestrebt, alle möglichen Angaben über das Repertoire der Schulen, und über die Einzelheiten der Aufführungen (Zeitpunkt, Ort, Sprache, Besetzung, Publikum, szenische Elemente, Frequenz und Wirkung der Aufführungen usw.) zusammenzusammeln. Dank dieser komplexen theatergeschichtlichen Methode bei der Materialsammlung haben wir nicht nur die traditionellen dramatischen Gattungen wie Tragödie, Komödie, Komikotragödie, sondern – durch die Erweiterung des Begriffes Drama – alle jene Produktionen in den Kreis des Schultheaters einbezogen, die nicht nur in Klassenrahmen, sondern vor einem Publikum, unter Mitwirkung von mehreren Schülern aufgeführt worden sind, oder – laut den erhaltengebliebenen Texte und Angaben – aufgeführt werden konnten; sowie jene Werke, die eigens mit dieser Zielsetzung verfasst worden sind, von Lehrern, Präzeptoren, Schülern, bzw. von Personen, die mit der Schule in Berührung gekommen sind, wie Pfarrer, ehemalige Lehrer oder Schüler.

Es gab Gattungen, die enger mit der Schule, mit den Klassen verbunden waren, wie die öffentlichen, feierlichen *actus oratorii*, *declamationes*, *actus declamatorii*; und es gab Festlichkeiten und Spiele im Familienkreise, wie Hochzeits- und Namenstagsprüche, Weihnachts- und andere Spiele. Mal reichte für das Publikum das Klassenzimmer oder das Auditorium der Schule aus, mal diente im Hof der Schule ein Laubenzelt oder eine hölzerne Bühne als Theater, mal hat man einfach auf der Strasse gespielt. Als Schauplatz dienten ferner der Beratungssaal des Rathauses, Wagenschuppen, Dachraume, oder – an Namens- und Geburtstagsfeierlichkeiten – Privathäuser, aber auch die Kirche. Während den Frühlingsfesten und Ausflügen oder am Gallustag hat man im Freien gespielt. Wir haben – unabhängig von dem Schauplatz – alle, in dramatischer Form, vor einem Publikum vorgestellten Spiele, Deklamationen als Studentenproduktionen, Schultheatervorstellungen aufgenommen, worin die nacheinander auftretenden Personen geistliche, historische oder philosophische Fragen erörtern, Ereignisse rezitieren, Spass oder Streit haben. Bei den einfacheren Spielen tun die Darsteller nichts anderes, als die Gedanken der vorher aufgetretenen Person weiterzuführen oder sie zu beantworten. Bei der mehr entwickelten Form der Spiele kommen die Personen bzw. einige von ihnen wiederholt zu Wort. Als dramatisches Spiel betrachten wir auch jene Auftritte, als eine der Personen die Anwesenden begrüsst und sie auf die Produktion aufmerksam macht, bzw. sich am Ende des Spiels den Zuhörern zuwendet und das Wesentliche der Vorstellung zusammenfasst. Zum Schultheater ordnen wir auch jene Abschiedsszenen zu, die sich zwischen den ins Ausland ziehenden und verbleibenden Studenten abspielen, wie auch jene, als sich die Schüler am Ende des Schuljahres von ihrem Lehrer und von den Musen verabschieden. Es gibt welche, die keine konkrete Handlung, doch eine dramatische Strukturordnung haben, und wo die Handlung allmählich, mit Einbeziehung von immer mehr Personen vorangetrieben wird – wie Fragen, ob das weibliche oder das männliche Geschlecht, ob Wasser oder Wein Vorrang haben, oder welcher von den rivalisierenden Handwerken die Palme erringt. Selbstverständlich sind jene Werke, wo die

Personen die Handlung spielen und nicht rezitieren, mit mehr Recht als Dramen zu betrachten. Bei den Schuldramen können wir aber von wahrer dramatischer Handlung, echter Dramatik gar nicht, oder nur ausserst selten sprechen, dramatischen Kampf, Charakterbildung werden wir höchstens in einigen Details vorfinden.

Aus unserer Arbeitsmethode folgt, dass wir uns in der vorliegenden Quellenveröffentlichung nicht nur mit den Damentexten, sondern auch mit allen anderen Faktoren der Vorstellung befasst haben. Wir waren bestrebt, alle Einzelheiten bezüglich der szenischen Elemente der Vorstellung – wie Bühnenausstattung, Kostüme und Requisiten – zusammenzutragen. Aber auch die Angaben über Zusammensetzung und Verhalten des Publikums bzw. über Rezeption und Nachklang der Vorstellungen haben wir nicht ausser Acht gelassen. Aufgenommen wurden ferner die Verordnungen und Verbote der Behörden, Synoden und Schulgesetze, wie auch die Disziplinalverfahren betreffs des Schultheaters, und die Dokumente des Kampfes, den Schülern und Lehrer für das Schultheater geführt haben.

Es ist auch vorgekommen – insbesondere im ausgehenden 18. Jahrhundert – dass in den Schulen nicht nur eigens dazu verfasste Werke aufgeführt worden sind, sondern – im Zeichen der herrschenden Geschmacksrichtungen – Stücke mit Musik und Gesang, Schäferspiele, für weltliche Bühnen gedachte Rokospiele oder gar die dramatischen Werke katholischer Geistlichen. Obwohl wir diese Werke nicht als protestantische Schuldramen auffassen, haben wir sie doch in den Band aufgenommen, da sie in protestantischen Schulen, von protestantischen Schülern aufgeführt worden sind.

Dieses heterogene Material haben wir aus Quellen äusserst mannigfaltigen Charakters gesammelt.

Die wichtigsten Quellen waren die Damentexte, von denen aber nur wenige auch in Druck erschienen sind. In weit grösserer Anzahl sind aber zeitgenössische gedruckte Programme (Argumentum, Periocha) vorhanden. Diese 1–2–4 Seiten umfassende Publikationen in Oktav-, Quart- oder Folioformat bringen auf dem Titelblatt nicht nur den Titel des Stückes, sondern auch die Namen der Personen, zu deren Ehren, bzw. in deren Anwesenheit das Werk aufgeführt worden ist, weiters die aufführende Klasse und Zeit und Ort der Vorstellung. Der Name des Autors ist ausserst selten genannt. Bei den Programmen, die umfangreicher, als ein Blatt sind, wird auch der Inhalt angegeben: zuerst zusammengefasst, dann Szene für Szene. Bei der eingehenden Beschreibung der Handlung werden oft die Namen der Darsteller auch erwähnt. Ist die Liste der Mitwirkenden auf den letzten Blatt zu lesen, dann stehen die Namen nach Klassen geordnet. Die Programme sind meistens lateinisch, aber auch zweisprachige waren keine Seltenheit, um auch jenen, die des Lateinischen nicht mächtig, die Verfolgung des Spiels zu ermöglichen.

Viele protestantische Schuldramen sind in zeitgenössischen (manchmal autografen) oder späteren Manuskripten entdeckt worden. Nicht nur die zeitgenössischen gedruckten Texte und Programme sind grösstenteils schon seit langem bekannt, die Forscher haben sich auch mit den handschriftlichen Texten ziemlich viel befasst. Im Laufe unserer Forschungsarbeit konnten aber viele Manuskripte oder handschriftliche Sammlungen entdeckt werden, die unbekanntes Dramen, oder die Variationen von bereits bekannten Werken enthielten.

Wertvolles Material zu unserer Sammlung lieferten die bereits publizierten Dramentexte, Programme und sonstige Aufzeichnungen, sowie die Fachliteratur. Mit nützlichen Informationen dienten die bisher unbekannt, handschriftlichen, aber auch die bereits publizierten Selbstbiographien, Diarien, Tagebücher und Memoiren der Zeitgenossen, sowie die entweder nur in Manuskript erhaltenen, oder in Monographien, Studien, Artikeln, in selbständigen Werken oder Zeitschriften publizierten Schriften über die Kirchen- und Schulgeschichte. Eine wichtige Quelle unserer Arbeit waren auch die teils schon publizierten, grösstenteils aber bisher unbekannt Angaben der Alten städtischen Rechnungsbücher, die sich auf das Schultheater beziehen. Die Erschliessung dieser Quellen haben aber die Umstände stark gehindert.

Über die Unterrichts- und erzieherische Arbeit der protestantischen Schulen sind keine ähnliche Rechenschaftsberichte und Referate vorhanden, wie sie in den *Historiae Domus* der Jesuiten oder Piaristen anzutreffen sind. Zwar sind die Matrikel von mehreren Schulen bekannt, diese unterrichten uns aber nicht über das innere Leben der Schulen, und somit auch über das Schultheater nicht. Die sogut wie einzige Ausnahme bilden die *Faszikel*, die von den Senioren des Unitarischen Kollegiums zu Klausenburg geführt worden sind, worin die verschiedenen Schulfeier und folglich auch die Aufführungen des Schultheaters aufgezeichnet sind. Hinsichtlich der anderen Schulen dienen höchstens die persönlichen Aufzeichnungen der Schüler mit einiger Auskunft. Allein in Pressburg hat man im 18. Jahrhundert die *actus oratorii* und die öffentlichen Produktionen offiziell, in den *Ephemerides* verewigt.

Den Schulmatrikeln ähnlich informieren auch die Namensverzeichnisse der Pfarrrer und Senioren der Gemeinden und Pfarren äusserst selten über das Schultheater. Unsere Forschungen in den zahlreichen kirchlichen, Seniorats- und Gemeindearchiven waren kaum von Erfolg gekrönt. Etwas aufschlussreicher waren die Visitations- und Untersuchungsprotokolle. Hinsichtlich der evangelischen Schulen dienten *Gymnasiologia* von Rezik–Matthaeides, der unitarischen die Kirchengeschichte von Uzoni–Fosztó–Kozma bzw. die Konsistoriumsprotokolle mit einiger Auskunft. Von Zeit zu Zeit kommt die Sache des Schultheaters auch in anderen Aufzeichnungen vor – so z. B. in Einladungs-, Gehaltsregeln, oder Kündigungsschreiben und Klagebriefen der Rektoren und Professoren sowie in den Ratsprotokollen anlässlich der Verhandlung obiger Angelegenheiten. Sogar die *Historiae Domus* der geistlichen Orden dienten mit einigen Angaben.

Wir haben hier nicht alle der gedruckten und handschriftlichen Quellen, Amtsschreiben, bisher unbekannt Privatdokumente, Briefe usw. aufzählen können, die uns wertvolle Angaben lieferten. Es sind nur die wichtigsten Quellentypen erwähnt worden – die detaillierte Quellenangabe findet man bei den einzelnen Titeln. Es muss aber hingefügt werden, dass mit dem vorliegenden Band die Erforschung des ungarischen protestantischen Schultheaters noch nicht als abgeschlossen betrachtet werden kann. Es können immer noch neuere Angaben, neue Texte aus ähnlichen Quellen der Handschriftensammlungen oder Archiven zutage gefördert werden. Unser Werk konnte nur ein Bild über den gegenwärtigen Stand der Forschung gewahren. Die Materialsammlung haben wir am 30.1.1987 abgeschlossen.

* * *

Wir haben die Aufführungen der protestantischen Schultheater nach Konfessionen, in der historischen Reihenfolge ihrer Entstehung gruppiert (E.=evangelisch, U.=unitarisch, R.=kalvinistisch). Nicht lokalisierbare Texte und Angaben bringen wir jeweils am Ende der einzelnen Kapitel.

Innerhalb jeder Gruppe stehen die Dramen in der alphabetischen Ordnung der Ortschaften. Bei jeder Ort steht zuerst ein kurzer Überblick der Schulgeschichte. Dies ist selbstverständlich meist nur skizzenhaft, der Umfang hängt von der Bedeutung der Schule und von ihrer Rolle im protestantischen Schultheater ab. Da in den 16–18. Jahrhunderten im Prinzip alle Lehrer, Präzeptoren, Pfarrer, ja sogar Schüler imstande waren Schuldramen zu verfassen, sind solche zweifelsohne weit mehrererorts gespielt worden, als hier angeführt. Die hier genannten Aufführungen bilden nur den Bruchteil der tatsächlichen.

Alle Titel beginnen mit Jahreszahl. Wo die Aufführung nur mit zwei Jahreszahlen umgrenzt werden konnte, haben wir sie nach der späteren eingeordnet. Wenn der Zeitpunkt nur annähernd festgestellt werden konnte (z.B. 1670-er Jahre, erste Hälfte, Mitte, Ende des 17. Jahrhunderts), stehen diese Angaben immer am Ende des entsprechenden Jahrzehnts oder Jahrhunderts.

Bei echten Dramen folgen auf die Jahreszahl der Name des Autors und der Titel des Werkes. Innerhalb jeder Gruppe sind alle Titel numeriert. Dies war notwendig, da die einzelnen Titel unseres Bandes nicht immer mit den Dramentiteln identisch sind, da sie sich manchmal gar nicht auf die aufgeführten Stücke, sondern auf Einzelheiten der Vorstellung beziehen. Ausserdem musste oft – statt eines konkreten Titels – eine, aus der Quelle entnommene Gattungsbezeichnung (Komödie, Tragödie) gebraucht werden. Bei diesen Bezeichnungen, aber auch in den Fällen, wo der gesamte Titel aus dem Text der Quelle erschlossen werden musste, stehen diese Angaben in eckigen Klammern. Diese Zeichen haben wir auch dann verwendet, falls wir an dem Titel der Quelle etwas verändert haben. Auch sonst stehen alle unserer Änderungen, Notizen, Bemerkungen und sonstige Erläuterungen in eckigen Klammern.

Nach jedem Stichwort haben wir – wenn dies möglich und rational schien – die Quelle angegeben, woraus wir den vollständigen Text entnommen haben, mit ihrem Fundort und Signatur in runden Klammern. Bei identischen Quellen haben wir uns statt deren Wiederholung der Abkürzung des Wortes *Idem* (*Id.*) bedient. Handelt es sich um ungenannte Quellen, folgt auf die Angabe ihre kurze Beschreibung.

Unter den Quellen wird ein Unterschied gemacht. Haben wir aus einer gedruckten Quelle zitiert, wird dies am Rande mit *Ed.* (editio) vermerkt; bei handschriftlichen Quellen steht *ms.*, *mss.* (manuscriptum). Ist nicht von zeitgenössischen gedruckten Texten und Programmen bzw. von Handschriften die Rede, sondern von Daten, d.h. von Einzelheiten über die Vorstellung, von Verfügungen hinsichtlich des Schultheaters und sonstigen Gegebenheiten, von Schulgesetzen, Zeitungsartikeln usw., verwendeten wir die Bezeichnung *Ad.* (Erläuterungen, Daten, um darauf hinzuweisen, dass es sich bei dieser Quellen um zusätzlichen Text handelt.

Die mit "Ed." bezeichneten Quellen sind zum Teil Dramentexte, die meistens in neueren Publikationen veröffentlicht worden sind. Grösstenteils sind sie aber bisher unpublizierte Programme. Aus bildungshistorischen, familien-, schul- und sozialhistorischen Erwägungen geben wir auch die Namen der Mitwirkenden, d.h. der Schüler an, gesetzt, dass diese bisher in den Fachliteratur oder in anderen Editionen (RMNy = Alte Ungarische Druckwerke) nicht veröffentlicht worden sind. Bei den Manuskripten führen wir die Darsteller ebenfalls an. In diesen Verzeichnissen haben wir die Abkürzungen der Namen nicht aufgelöst.

Bei den, aus der Fachliteratur noch nicht bekannten, neuentdeckten Stücken geben wir eine kurze Inhalts- oder Themenangabe, da ein kurzer Titel meistens nur wenig oder gar nichts über das Stück aussagt. Ist ein Programm vorhanden, bringen wir den originellen erläuternden Text, wenn nicht, beschreiben wir das Werk mit eigenen Worten. In unserem Buch gehen wir auf jene bisher unbekannte ungarische Schuldramen jedoch nicht ein, die unter dem Titel *Protestantische Schuldramen aus dem 18. Jahrhundert* demnächst in der Reihe „Denkmäler der alten ungarischen Dramatik – 18. Jahrhundert“ von der Akademie-Verlag veröffentlicht werden.

Neben den Inhaltsangaben machen wir von Zeit zu Zeit auch andere Bemerkungen zu der Quelle – z.B. wenn es gelungen ist, den Autor, Regisseur oder die Person zu ermitteln, die für die Aufführung bezahlt worden ist. Manchmal beziehen sich diese Glossen auf die frühere Edition: Irrtümer werden korrigiert, oder bisherige Kenntnisse ergänzt. Wenn es notwendig war, haben wir wichtige Informationen auch aus der Fachliteratur zitiert.

Bei einigen Titeln haben wir mehrere Quellen herangezogen, als wir neben Edition oder Manuskript auch andere Angaben zum Stück gefunden haben.

Auf die Quelle folgt die Anführung der Textausgaben und anschliessend die Fachliteratur über das Werk, am Rande mit *Lit.* vermerkt. Wie die Editionen, ist auch die Fachliteratur kronologisch, nach Erscheinungsjahr geordnet. Zitieren wir einen Autor, dessen Werk in unserem Buch mindestens dreimal vorkommt, verwenden wir Abkürzungen. (Die Liste der Abkürzungen folgt in einem selbständigen Kapitel.) Auf literarische Synthesen verweisen wir nicht, nur auf die Dramengeschichten. Es kommt manchmal vor – besonders bei den Aufführungen in den evangelischen Schulen Oberungarns – dass in der Bibliographie ein einziges Werk verzeichnet ist, das die Quelle des Titels in einem ist.

Schliesslich sei erwähnt, dass wir nicht nur bestrebt waren, das in den verschiedenen Editionen, Monographien, Studien publizierte Material, die in selbständigen Publikationen, Gelegenheitsdrucken, Monats- und Wochenschriften, Zeitungen zerstreuten Daten zusammenzusammeln, sondern haben uns im Rahmen des Möglichen nie mit Informationen aus zweiter Hand begnügt. Wir waren bestrebt, die ursprüngliche Quelle aufzufinden und deren Text in ursprünglicher Sprache zu zitieren.

RÖVIDÍTETT SZAKIRODALMI UTALÁSOK

- Adattár II. III. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. Szerk. Keserű Bálint. Bp.–Szeged, II. 1966. III. 1971.
- Bán, 1961. Bán Imre [A Régi Magyar Drámai Emlékek 1–2. köt. Bp., 1960. Recensio] MTA I. OK 1961.
- Bárdos, 1984. Bárdos Kornél: Sopron zenéje a XVI–XVII. században. Bp., 1984.
- Bartholomaeides, 1806. Bartholomaeides, Ladislaus: Inclyti Superioris Hungariae Comitatus Gömöriensis Notitia Historico-geographico Statistica. 1–2. köt. Lőcse, 1806–1808.
- Bayer, 1887. Bayer József: A nemzeti játékszín története. 1–2. köt. Bp., 1887.
- Bayer, 1897. Bayer József: A magyar drámairodalom története a legrégibb nyomokon 1867-ig. 1–2. köt. Bp., 1897.
- Benczédi, 1892. Benczédi Gergely: Színielőadás Kolozsvárott 1626-ban. Ellenzék 1892. 235. sz.
- Benczédi, 1901. Benczédi Gergely: A Kolozsvári Unitárius Kollégium vázlatos története. 1900/1901. évi ért.
- Benkő, 1908. Benkő András: Ének és zene a Bethlen Kollégiumban. Művelődéstörténeti Tanulmányok. Bukarest, 1980.
- Benyovszky, 1926. Benyovszky, Karl: Das alte Theater. Kulturgeschichtliche Studie aus Pressburgs Vergangenheit. Bratislava–Pressburg, 1926.
- Bernáth, 1899. Bernáth Lajos: Protestáns iskoladramák. ItK 1899.
- Bernáth, 1902. Bernáth Lajos: A protestáns iskoladramákról. Bp., 1902. Klny. a ProtSz 1901–1902. évf.-ból.
- Bernáth, 1903. Bernáth Lajos: Protestáns iskoladramák. Bp., 1903. (RMKt 21.)

- Bodolay, 1963. Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Bp., 1963.
- Borbély, 1909. Borbély István: Unitárius polemikuskok Magyarországon. Kolozsvár, 1909.
- Breznyik, 1883. Breznyik János: A selmecebányai ágost. hitv. evang. egyház és lyceum története. Selmecebánya, I., 1883.
- Briebrecher, 1899. Briebrecher Rudolf: Aus dem Schulleben der Vergangenheit. In "Bilder aus der vaterländischen Geschichte." Hg. von Franz Teutsch. II. Nagyszeben, 1895. 179–196.
- Bruckner, 1922. Bruckner Győző: A reformáció és ellenreformáció története a Szepességben. I. (1520–1745). Bp., 1922.
- Cesnaková-Michalcová, 1963. Cesnaková-Michalcová, Milená: Počiatky slovenskej drámy. In "Zborník Studia z dawnej literatúry czeskiej, slowackiej i polskiej." Praha–Warszawa, 1963.
- Cesnaková-Michalcová, 1964. Cesnaková-Michalcová, Milená: Počiatky obrodeneckého slovenského divadla. In "Sborník národného historického ústavu SAV." Bratislava, 1964.
- Cesnaková-Michalcová, 1967. Cesnaková-Michalcová, Milená: Divadelny život na prešovskom kolégiu. In "Prešovské kolégium v slovenských dejinách". Košice, 1967.
- Czapáry, 1892. Czapáry László: Mysterium és iskoladráma. Székesfehérvár, 1895. (Klly. az Egri Róm. Kat. Főgimnázium 1891/92. évi ért.-ből.)
- Czobor, 1914–1915. Czobor Alfréd: A kassai színház története. I. Egyházi és iskolai színházak. TörtKözl AbaujKassaMúlt (V.) 1914–1915.
- Čaplovič Čaplovič, Ján: Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700. 1–2. köt. Martin, 1972–1985.
- Csatkai, 1936. Csatkai Endre: Soproni iskolai színházak a XVII–XVIII. században. A Színpad 1936.
- Csokonai ÖM Csokonai Mihály összes művei. Bp., 1942.
- Dézi, 1906 Dézi Lajos: Egy magyar nyelvű történeti iskoladráma töredéke a XVII. századból. ItK 1906.
- Dézi, 1927. Dézi Lajos: A magyar történeti tárgyú szépirodalom. Bp., 1927.

- Dombi, 1932. Dombi Béla: A drámaírás kísérletei Magyarországon a XVI. és XVII. században. Pécs, 1932.
- Domby, 1817. Domby Márton: Csokonai Vitéz Mihály élete s némely még eddig ki nem adott munkái. S. a. r. Vargha Balázs. Bp., 1955.
- Dömötör, 1954. Régi Magyar Vigjátékok. S. a. r. és bev. Dömötör Tekla.
- Dück, 1845. Dück, Josef: Geschichte des Kronstädter Gymnasiums. Brassó, 1845.
- Enyedi, 1972. Enyedi Sándor: Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei. Bukarest, 1972.
- Ephemerides Scholasticae Ephemerides scholasticae, quarum Pars Prior Lectionum per singulas Classes, quotidie tractatarum seriem *ως εν Συνοψει* exhibent, Pars uero posterior Consultationum, certis temporibus habitarum materiam strictim breuiterque exponit. (Bratislava, Liceálna knižnica no. 379–383.)
- Ephemerides Ephemerides, quae Lectionum per singulas classes quouis mense tractatarum seriem *ως εν Συνοψει* exhibent. (OSZKKt quart. lat. 13., 14.)
- Ernyei, 1906. Ernyei József: A körmöci Zsuzsanna-játék. MNM Népr. Oszt. Ért. 1906.
- Esze, 1958. Esze Tamás: A kurucok Mátyás drámája. ItK 1958.
- Esze, 1964. Esze Tamás: Missovitz Cyrus drámája. ItK 1964.
- Ferenczi, 1892. Ferenczi Zoltán: Az erdélyi magyar játékszín kezdetei. ErdMúz 1892.
- Ferenczi, 1897. Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár, 1897.
- Ferenczi ItK 1897. Ferenczi Zoltán: Adatok az iskolai színjáték és Felvinczi György életéhez. ItK 1897.
- Filtsch, 1887. Filtsch, Eugen: Geschichte des deutschen Theaters in Siebenbürgen. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Sachsen. ArchSiebLk (XXI.) 1887.
- Fináczy, 1899. Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. 1–2. köt. Bp., 1899–1902.

- Fraknói (Frankl), 1873. Fraknói Vilmos: A hazai és a külföldi iskolázás a 16. században. Pest, 1873.
- Gál, 1935. Gál Kelemen: A Kolozsvári Unitárius Kollégium története. 1–2. köt. Kolozsvár, 1935.
- Galamb, 1942. Galamb Sándor: A magyar drámairodalom története. Bp., 1942.
- Gamauf 2, 11, 15, 17. OSZKKt quart. germ. 285. kötetei. (Gamauf-gyűjtemény.)
- Gerencsér, 1909. Gerencsér István: Adalékok a magyar iskolai színjátszás történetéhez. Bp., 1909.
- Graser, 1852. Graser, Andreas: Geschichtliche Nachrichten über das Mediascher Gymnasium. Programm des Mediascher Gymnasiums für das Schuljahr 1851/52. Nagyszeben, 1852.
- Gulyás, 1939. Gulyás József: Egy pataki kézirat iskoladramái. ItK 1939.
- Gyárfás, 1910. Gyárfás Elemér: Adatok az iskolai dráma történetéhez. EPhK 1910.
- Harsányi, 1914. Harsányi István: Három ismeretlen sárospataki iskolai vígjáték. ItK 1914.
- Harsányi – Gulyás, 1922. Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Bev. és kiad. Harsányi István és Gulyás József. 1–3. köt. Bp., 1922.
- Herbert, 1883. Herbert, Heinrich: Die Reformation in Hermannstadt und der Hermannstädter Capitel. Festschrift zur vierhundertjährigen Gedächtnisfeier der Geburt Dr. Martin Luthers. Nagyszeben, 1883.
- Hlatky – Schröder, 1895. Hlatky József – Schröder Károly: A körmöcbányai középiskolák története a XVII. századtól a jelen korig. Körmöcbánya, 1895.
- Hlavitsek – Király, 1896. Hlavitsek András – Király Ernő: A selmecebányai ág. hitv. ev. kerületi lyceum története. Selmecebánya, 1896.
- Horváth, 1931. Horváth János: Az irodalmi műveltség kezdetei. Bp., 1931.
- Horváth, 1953. Horváth János: A reformáció jegyében. Bp. 1953.

- Hörk, 1896. Hörk József: Az eperjesi evangélikus ker. collegium története. 1–2. köt. Kassa, 1896–1898.
- Hudec, 1941. Hudec, Konštantin: Hudba v Banskej Bystrici do 19 storočia. Ružomberok, 1941.
- Ipolyi, 1874. Ipolyi Arnold: Besztercebánya városa művelődéstörténeti vázlata. Pest, 1874.
- Jakab, 1888. Jakab Elek: Kolozsvár története. 1–3. köt. Pest, 1869–1889.
- Jancsó, 1943. Jancsó Elemér: Iskolai színelőadás Marosvásárhelyt 1792-ben. Pásztortűz 1943.
- Janovics, 1907. Janovics Jenő: A magyar dráma irányai. Bp., 1907.
- Juhász, 1974. Juhász István: Fogarasi Sámuel Marosvásárhely és Göttinga. Önéletírás (1770–1799). Bukarest, 1974.
- Kadocsa Lippich, 1884. Kadocsa Lippich Elek: A magyar dráma gyermek-kora. (Részlet a magyar dráma történetéből.) Bp., 1884.
- Kanyaró, 1891. Kanyaró Ferenc: Unitáriusok Magyarországon. Kolozsvár, 1891.
- Kanyaró, 1904. Kanyaró Ferenc: Tordai diákok színi előadása 1713-ban. KerMagv 1904.
- Kapitoly, 1967. Cesnaková-Michalcová, Milena – Noskovič, Alexander – Čajovský, Ladislav – Lehuta, Emil: Kapitoly z dejín slovenského divadla od najstarších čias po realizmus. Bratislava, 1967.
- Kardos, 1953. Kardos Tibor: A magyar vígjáték kezdetei. Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára. Bp. 1953. (ZTT I.)
- Kardos, 1955. Kardos Tibor: A régi magyar színjátszás néhány kérdéséhez. MTA I. OK (VII.) 1955.
- Klaniczay, 1961. Klaniczay Tibor: Reneszánsz és barokk. Bp., 1961.
- Klein Nachrichten 1789. Klein, Johann Samuel: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungern. I. Leipzig–Ofen, 1789.
- Klementis, 1925. Klementis, Eugen: Príspevky k dejinám divadla v Banskej Štiavnici. Slovenské Pohľady, 1925.

- Kocziány, 1957. Kocziány László: Adalékok a XVII. század végi erdélyi színháztörténetéhez. NyItudK 1957.
- Koncz, 1896. Koncz József: A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium története. Marosvásárhely, 1896.
- Kovács József László, 1972. Kovács József László: Lackner Kristóf és kora. Sopron, 1972.
- Krizskó (kézirat) Krizskó Pál: A körmöcbányai iskolák s tanerőinek története 1370–1674-ig. (A kézirat az Ev.Orsz.Lt.-ban V.124. jelzet alatt.)
- Križko, 1975. Križko, Pavol: Kremnické školstvo v rokoch 1527–1764. Bratislava, 1975.
- L. S. 1879/80. L. S.: Némely adatok a selmecebányai ág. hitv. ev. kerületi lyceum múltjából. 1879/80. évi ért.
- Lipták, 1933. Lipták, Johann: Geschichte des evangelischen Lyzeums A. B. in Kesmark. Kežmarok-Kesmark, 1933.
- Magyar Színháztörténet Magyar Színháztörténet. Szerk. és bev. Hont Ferenc. Bp., 1962.
- Markusovszky, 1896. Markusovszky, Sámuel: A pozsonyi ág. hitv. ev. lyceum története kapcsolatban a pozsonyi ág. hitv. ev. egyház múltjával. Pozsony, 1896.
- Markusovszky, 1906. Markusovszky, Sámuel: Geschichte der ev. Kirchengemeinde in Pressburg. 1–2. köt. Pozsony, 1906.
- Mátray, 1851. Mátray Gábor: A magyar nyelv divatozásáról hazánk tanodáiban a XVIII. század folytán. AcÉrt 1851. V.sz.
- Mátray, 1892. Mátray Lajos: A magyar dráma legrégebb nyomai. A szatmárnémeti ev. református főgimnázium 1891/92. évi ért.
- Mészáros, 1981. Mészáros István: XVI. századi iskoláink és a "Studia humanitatis". Bp., 1981.
- Mészáros, 1981. Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981.
- MDE 1914. Magyar Drámai Emlékek a középkortól Bessenyeiig. Kiad. és bev. Alszegehy Zsolt. Bp., 1914.

- Mikleš, 1948. Mikleš, Ján: Izák Caban slovenský atomista v XVIII. storočí. Bratislava, 1948.
- Mikulik, 1885. Mikulik József: Magyar kisvárosi élet 1526–1715. Történeti tanulmány. Rozsnyó, 1885.
- Molnár, 1881. Molnár Aladár: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században. Bp., 1881.
- Müllner, 1857. Müllner Mátyás: A soproni ev. főtanoda története a soproni ev. gyülekezet nevezetesebb eseményeivel együtt. Sopron, 1857.
- Nagy, 1883. Nagy Sándor: Hazai tanodai drámák a Nemzeti Múzeum Könyvtárában. MKsz 1883.
- Nagy, 1884. Nagy Sándor: Hazai tanodai drámák. (Adalékok a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában található tanodai drámák bibliográfiájához.) MKsz 1884.
- Nagy, 1885. Nagy, Alexander: Schulcomödien in der Bibliothek des ungarischen National-Museums. UngRevue 1885.
- Payr, 1917. Payr Sándor: A soproni ev. egyházközség története a Reformáció négy százados jubileumára. Sopron, 1917.
- Pirnát, 1969. Pirnát Antal: A magyar reneszánsz dráma poetikája. ItK 1969.
- Prot. iskoladrámák. Protestáns iskoladrámák. S. a. r. Varga Imre. (Sajtó alatt.)
- Pukánszky, 1926. Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. Bp., 1926.
- Pukánszky, 1931. Pukánszky, Béla von: Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn. I. B. Von der ältesten Zeit bis um die Mitte des 18. Jahrhunderts. Münster, 1931.
- Pukánszky, 1978. Pukánszky Kádár Jolán: Csokonai Vitéz Mihály Színművek. 1–2. köt. Bp., 1978.
- Quellen III. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. III. Band. Kronstadt, 1896. Hg. von Friedrich Wilhelm Seraphin.

- Quellen IV. Quellen zur Geschichte von Brasso. IV. Band. Kronstadt 1903. I. Band. (Joseph Teutsch: Kurzgefasste Jahrgeschichte von Siebenbürgen, besonders Burzenland (1345–1748). Hg. von Friedrich Wilhelm Seraphin.)
- Quellen V. Quellen zur Geschichte der Kronstadt. V. Band. Kronstadt, 1909. Chroniken und Tagebücher. II. Band (Diarium des Andreas Hegyes. Hg. von Friedrich Wilhelm Seraphin.)
- Quellen VI. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. VI. Band. Kronstadt 1915. III. Band. (Stamm Johannes: Tagbuch. Hg. von Julius Gross.)
- Rennerné, 1985. Rennerné Várhidi Klára: A Kolozsvári Unitárius Kollégium Naplójának vokális zenei adatai a XVII. században. ZtDolg 1985.
- Rezik, 1971. Rezik, Ján — Matthaëides, Samuel: Gymnasiologia, dejiny gymnazii na Slovensku. Ford. jegyz. ellátta Vladislav Ružička. Bratislava, 1971.
- Rezik Gymnasiologia Gymnasiologia seu Historia Scholarum et rectorum evangelicorum in Hungaria. (Kézirat.)
- RMDE, 1960. Régi Magyar Drámai Emlékek. Kiad. és bev. Kardos Tibor, Dömötör Tekla. 1–2. köt. Bp., 1960.
- RMNy Régi Magyarországi Nyomtatványok. 1473–1600. 1. köt. Bp., 1971. 2. köt. 1601–1635. Bp., 1983. Szerk. Borsa Gedeon, Hervay Ferenc.
- Rosenauer, 1876. Rosenauer Károly: A besztercebányai ág. hitv. ev. gymnasium története. Besztercebánya, 1878.
- Ružička, 1946. Ružička, Vladislav: Eliáš Ladiver mladší slovenský pedagóg. T. Sv. Martin, 1946.
- Ružička, 1974. Ružička, Vladislav: Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu. Bratislava, 1974.
- Schrödl, 1906. Schrödl József: A pozsonyi ág. hitv. ev. egyházközség története. 1–2. köt. Pozsony, 1903–1906.
- Schuller, 1896. Schuller, Richard: Geschichte des Schässburger Gymnasiums. Schässburg, 1896.

- Schuller G. Fr., 1896. Schuller, Gustav Friedrich: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Mediasch. Hermannstadt, 1896.
- Schwartz, 1861. Schwarz, Karl: Die Vermählung des goldenen Zeitalters mit dem Genius von Siebenbürgen. Eine Schulkomödie, aufgeführt von den Jesuitenschülern im Jahre 1721 in Hermannstadt. ArchivSiebLk 1861.
- Sedlak, 1965. Sedlak, Imrich: Dejiny Prešova. 1–2. köt. Košice, 1965.
- Škoviera, 1975. Škoviera, Daniel: Leonard Stöckel – humanisticky rektor bardejovskej školy. Jednotná škola (XXVI.) 1975.
- Staud, 1977. Staud Géza: Iskolai színjátékok Sopronban (1615–1776). SSz 1977.
- Szász, 1939. Szász Károly: A magyar dráma története. Bp. 1939.
- Szilasi, 1918. Szilasi Klára: Stöckel Lénárd Zsuzsanna drámája és a bártfai német iskolai színjáték a XVI. században. Bp., 1918.
- Szivák, 1883. Szivák Iván: A magyar dráma kezdete. Bp. 1883.
- T. L., 1878. T. L.: Magyarország legrégebbi drámairodalma. Bp., 1978.
- Teutsch, 1882. Teutsch, Friedrich: Geschichte des evangelischen Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. ArchivSiebLk (XVII.) 1882.
- Teutsch, 1888. Teutsch, Friedrich: Die Siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen. I. 1543–1778. Berlin, 1888. (Mon. Germaniae Paed. VI.)
- Teutsch, 1921. Teutsch, Friedrich: Geschichte der ev. Kirche in Siebenbürgen. I. 1150–1690. Hermannstadt, 1921.
- Tomor, 1913. Tomor Árpád: Az iskolaszínjátékok és a színház. Pápai bencés gimn. ért. 1912/13.
- Tóth, 1912. Tóth Sándor: Sáros vármegye monográfiája. 1–3. köt. Bp., 1909–1912.
- Váli, 1887. Váli Béla: A magyar színészet története. Bp., 1887.
- Varga, 1907. Varga Dénes: A tordai unitárius gimnázium története. Torda, 1907.

- Varga, 1967. Varga Imre: Magyar nyelvű iskolaelőadások a XVII. század második feléből. Bp., 1967. (It. Füz. 59.)
- Varga, 1983. Varga Imre: Egy csallóközi kézirat és hat magyar nyelvű protestáns iskoladrámája 1767–1775-ből. MKsz 1983.
- Varga, ItK 1983. Varga Imre: Buchholtz György (1688–1737) és az iskolai színjátszás. ItK 1983.
- Vargha, 1956. Csokonai Vitéz Mihály: A méla Tempefői – Gerson du Malheureux – A cultura – Karnyóné. S.a.r. Vargha Balázs Bp., 1956.
- Vargha, 1960. Vargha Balázs: Csokonai emlékek. Bp., 1960.
- Vargha, 1973. Csokonai Vitéz Mihály minden munkája. S. a. r. Vargha Balázs. 1–2. köt. Bp., 1973.
- Vita, 1943. Vita Zsigmond: A Bethlen-kollégium színjátszása a XVII. és XVIII. században. ErdMúz 1943.
- Vita, 1968. Vita Zsigmond: Társadalombírálat és aktualitás a régi iskolai színpadon. In: Tudománnyal és cselekedettel. Bukarest, 1968. 148–159.
- Vita, 1968. IgSzó Vita Zsigmond: A nagyenyedi iskolai színjátszás és a Próba című zsebkönyv. IgSzó 1968.
- Vita, 1972. Vita Zsigmond: Zenélő diákság a Bethlen Kollégiumban. Korunk 1972.
- Vörös, 1943. Vörös Sándor: Három nevezetes iskolai előadás az eperjesi evangélikus Kollégiumban. ProtSz 1943.
- Wellmann, 1982. Wellmann Nóra: Színházi hírek 1780–1803. Bp., 1982. (Színháztört.Kvtár 13.)
- Wittstock, 1970. Wittstock, Oskar: Johannes Honterus der Siebenbürger Humanist und Reformator. Der Mann – Das Werk – Die Zeit. Göttingen, 1970.
- Zavarsky, 1965. Zavarsky, Ernest: Beiträge zur Musikgeschichte der Stadt Kremnitz (Slowakei). In: "Musik des Ostens". Kassel–Basel–Paris–London–New York, 1965.

RÖVIDÍTÉSEK

Az egyes tételek irodalmában szereplő címek, a kéziratárak, levéltárak jelzetei nincsenek a jegyzékben.

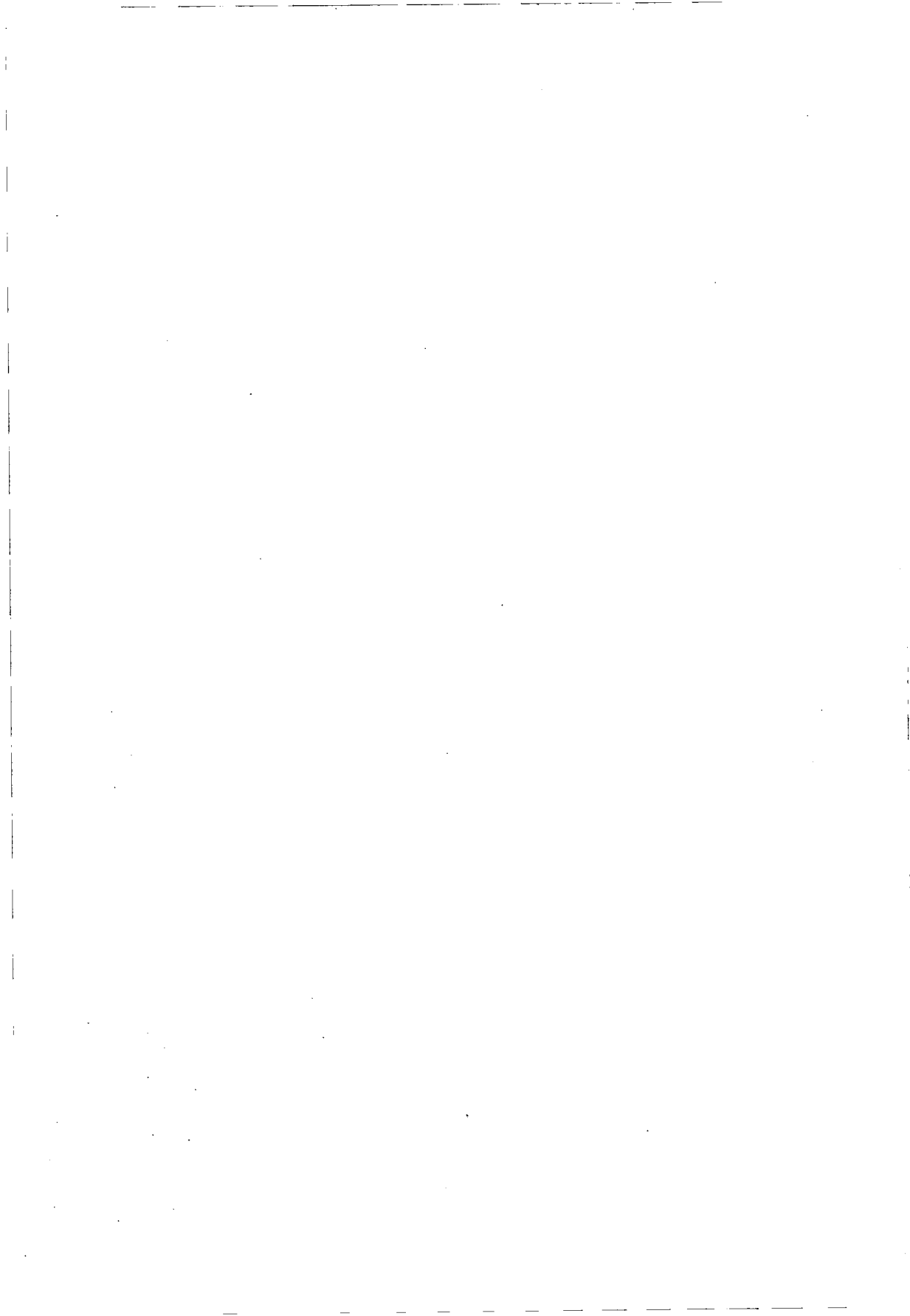
A. B.	Ausburger Bekenntnis
A. Hist. Litt. Hung. A. Univ. Szeg.	Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Sectio Litteraria.
A. V. a. v.	ausburgského vierovyznania
AcÉrt	Magyar Académiai Értesítő
Ad.	Adat, adalék
ág. hitv.	ágostai hitvallású
ArchivSiebLk	Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde
BpSz	Budapesti Szemle
č.	číslo
d.	denarium, denaros
DebrSz	Debreceni Szemle
DMIKGy	Déri Múzeum Irodalmi Kézirat Gyűjteménye
DMNA	Déri Múzeum Néprajzi Adattár
E.	Evangélikus
é. n.	év nélkül
Ed. (eds)	Editio, Editiones
Egri Tanárk. Fősik. Tud. K.	Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei
Egyht	Egyháztörténet

EK	Egyetemi Könyvtár
ELTE Bölcsstud. Kar. Évk.	Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Évkönyve
ELTE Évk.	Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Évkönyve
emlkv	emlékkönyv
EPhK	Egyetemes Philológiai Közöny
ErdMúz	Erdélyi Múzeum
ért.	értésítő
Értek. Ny. Széptud. Kből	Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből
Ethn	Ethnographia
ev.	evangélikus, evanjelický, evangelisch
Ev. Orsz. Lt.	Evangélikus Országos Levéltár – Archivium Generale
évf.	évfolyam
fasc.	fasciculus
FK	Filológiai Közöny
f. (fl. flor.)	florenus
gr.	grossus
H. n.	hely nélkül
id.	idősb
Id.	Idem
i. m.	idézett mű
It	Irodalomtörténet
It. Füz.	Irodalomtörténeti Füzetek
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JATE	József Attila Tudományegyetem Szeged
ker.	kerületi
KerMagv	Keresztény Magvető

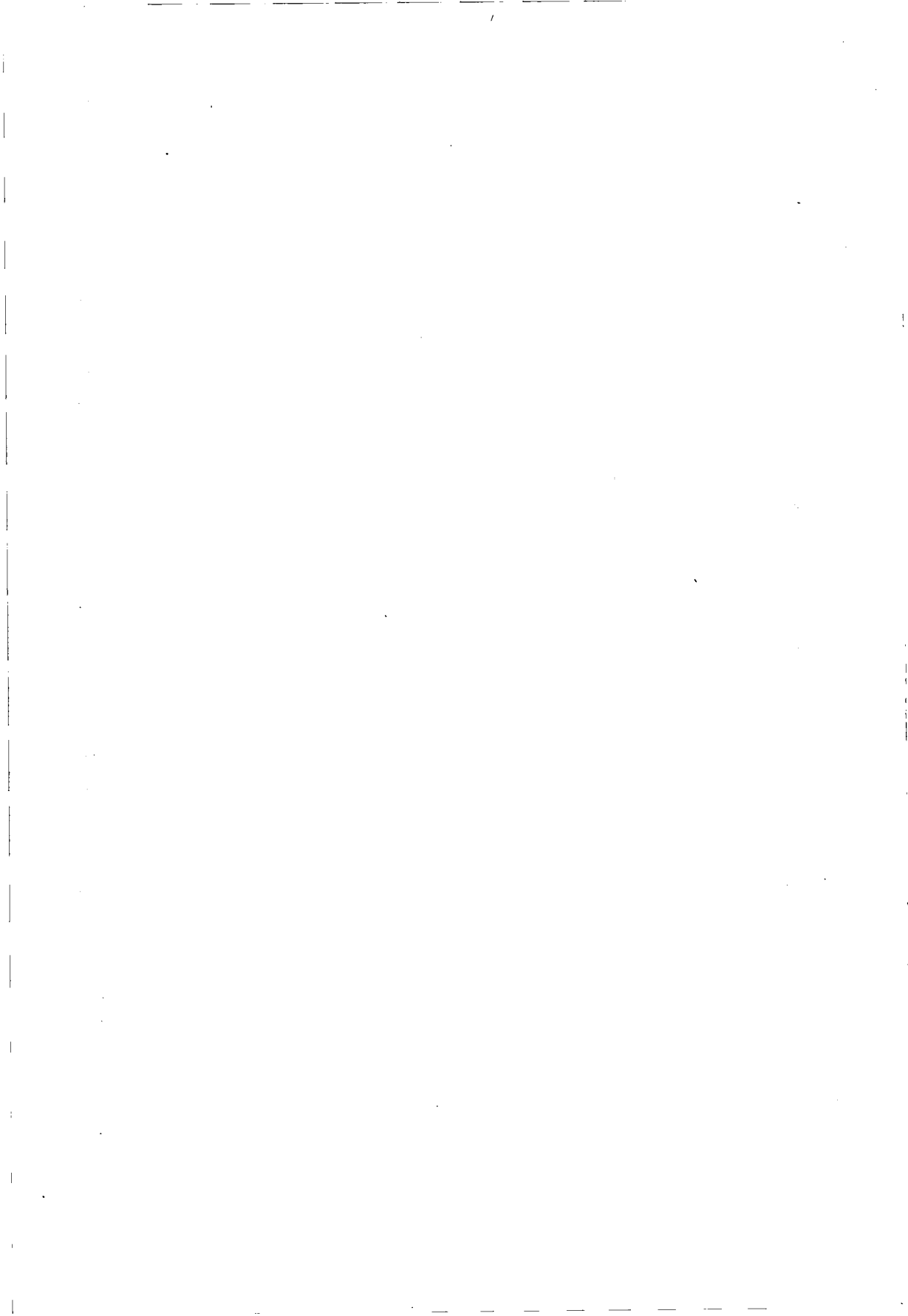
Korrespondenzbl	Korrespondenzblatt des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde
KvEKvt	Kolozsvár–Napocai Központi Egyetemi Könyvtár
ld.	lásd
lt.	levéltár
LK	Levéltári Közlemények
MDE	Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig. Kiad. és bev. Alszeghy Zsolt. Bp., 1914.
Mf.	mikrofilm
misc.	miscellanea
MKsz	Magyar Könyvszemle
MNMNépr. Oszt. Ért.	A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője
MNy	Magyar Nyelv
MNyr	Magyar Nyelvőr
MPed	Magyar Pedagógia
M. Prot. Egyht. Adattár	Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár
Ms (Mss)	manuscriptum
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTA I. OK	A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei
MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára
M. T. Életr.	Magyar Történeti Életrajzok
MvTBKvt	Marosvásárhelyi Teleki-Bólyai Könyvtár
no	numero
NyItudK	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
OL	Országos Levéltár
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár

OSZKKt	Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
ÖM	összes művei
PedSz	Pedagógiai Szemle
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
ProtEgyhIskL	Portestáns Egyházi és Iskolai Lap
ProtSz	Protestáns Szemle
R (Rh)	Rhenes (floreos)
RAkKKvt	Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Kolozsvár–Napocai Fiókjának Könyvtára (a volt Kolozsvári Unitárius Kollégium Könyvtára)
RAkKTLt	Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Kolozsvár–Napocai Fiókjának Történeti Levéltára (volt Erdélyi Múzeum Történeti Levéltára)
ref.	református
REkKvt	Tiszáninneri Református Egyházkerület Könyvtára
RMDE	Régi Magyar Drámai Emlékek. Kiad. és bev. Kardos Tibor, Dömötör Tekla. 1–2. köt. Bp., 1960.
RMK I.	Szabó Károly: Régi magyar könyvtár. Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Bp., 1879.
RMK II.	Szabó Károly: Régi magyar könyvtár. Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Bp., 1885.
RMKt	Régi Magyar Könyvtár
RMKT	Régi Magyar Költők Tára
RMNy	Régi magyarországi nyomtatványok. I. 1473–1600. Bp., 1971. II. 1601–1635. Bp., 1983.
S.	Seidel (=messzely)
SiebQuschr	Siebenbürgische Quartalschrift
SpFüz	Sárospataki Füzetek
SpRefL	Sárospataki Református Lapok

Stoll	A magyar kéziratos énekeskönyvek és verses gyűjtemények bibliográfiája (1565–1840). Összeállította Stoll Béla. Bp., 1963.
sz.	szám
Száz	Századok
Sztripszky	Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár c. munkájának I–II. kötetéhez. Pótlások és igazítások. 1472–1711. Bp., 1912.
Tal (Tall)	Talléros
tc.	törvénycikk
TheolSzaklap	Theológiai Szaklap
TörtKözl AbaujKassa Múlt.	Történelmi Közlemények Abauj-Torna és Kassa Múltjából
TREDN	A Tiszántúli Református Egyházkerület Debreceni Nagykönyvtára
TT	Történelmi Tár
U	unitárius
ún.	úgynevezett
UngJb	Ungarische Jahrbücher
UngRevue	Ungarische Revue
Unit. Theol. Kar Kvt	A Kolozsvári–Napocai Unitárius Theológiai Kar Könyvtára
uo.	ugyanott
uő.	ugyanő
vö.	vesd össze
Kr	Kreuzer, krajcár
Zoványi	Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. 3. jav. és bőv. kiad. Szerk. Ladányi Sándor. Bp., 1977.
ZtDolg	Zenetudományi Dolgozatok
ZTT	Zenetudományi Tanulmányok

EVANGÉLIKUS DARABOK

BÁRTFA (BARTPHA – BARDEJOV – BARTFELD)

Bártfán korán (1525) kezdődött a reformáció, s bár kezdetben sok akadályt gördítettek terjedése elé, az 1530-as években győzedelmeskedett. 1539–1560 között Stöckel, Leonhard, a város szülötte, Luther, Melanchton és Agricola személyes ismerőse vezette rövid megszakitással a lutheránus, humanista szellemű iskolát a városi magisztrátus felügyelete alatt. Németországból hozta azt az iskolai rendtartást, melynek szellemében a bártfai városi iskola a XVI. század közepén oly nagy hírűvé vált, s melyet a Felvidék nem egy evangélikus iskolája elfogadott. (Kiad. *Klein, Johann S.*: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarns. Lipcse–Buda, 1789. I. 332–334.) A három tagozatú iskolában a rector volt az egyedüli felnőtt pedagógus, segítőtársai a nagydiákok közül megbízott tanítók, akiket itt „hypodidasculus”-oknak neveztek. A legelső osztályban az írást, olvasást, katekizmust tanulták, a középsőben folyt a grammatikai oktatás, s már itt Terentiuszt olvastak. A legfelső tagozatban – ez volt az *első* osztály (prima) – a szabályzat a rectorra bízta a filozófiai és a teológiai művek tanításának, elemzésének megválasztását. Az oktatásban a tanítókon kívül magántanítók is közreműködtek. A tanítás naponta két váltásban történt, szerdán csak délután volt iskola. Szombaton az éneket gyakorolták.

Sok szó esik a rendtartásban az írásbeli feladatokról, a latin stílusgyakorlatokról, declamatiokról, disputákról. „Az egyikben a növendékek saját retorikai szövegeket adtak elő, magát a retorikus előadást is gyakorolva; a másikon, a dispután pedig az iskolarector által kitűzött tételeket vitatták meg a skolasztikus bizonyítás eszközeivel az előre kijelölt és felkészült nagydiákok.” (*Mészáros István*: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 219.) Az iskola régi, még a reformációt megelőző idők hagyományát folytatva a növendékek színdarabot játszottak. Stöckel maga is írt ilyent.

A bártfai schola a XVI. század közepétől a felvidéki nemesség és a városok patríciusai körében népszerűvé vált, az öt szabad királyi város élén állott. Ebben közrejátszott az a tény, hogy Stöckel után olyan rectorok vezették az iskolát, mint Faber, Thomas (1560–1592), Wagner, Leonardus (1620–1629), Ladiver, Elias (1661–1667). Az iskola fejlődését a pártfogók is segítették. 1656-ban pl. Hrabovszky Péter jelentős alapítványt tett, hogy annak jövedelméből a város tartson egy teológiai tanárt, és lásson el állandóan 30 alumnust. (*Fináczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Bp., 1899. I. 197.)

Ladiver új szervezetet adott az iskolának, mely így öt osztályúvá vált. A legfelsőben logikát, időnként teológiát is tanultak, disputatiokban gyakorolták magukat. A

BÁRTFA

„Leges Scholae Bartphensis pro docentibus et discentibus per Magistratum Bartphensem elaboratae et expeditae”-ről bővebbet tudunk meg ifj. Ács Mihály írásából (*Donum Pentecostale*), aki tulajdonképpen Ladiver iskolarendjét kivonatolta, mikor rectorként (1708–1709) a városi magisztrátussal együtt azon fáradozott, hogy újraélessze az iskola régi fényét („non numerans incommoditates patriae infinitas de restaurando et pristino nitore restituendo gymnasio inclytae civitatis . . . in pietate, in honestate, in linguarum latinae, hungaricae, germanicae et slavicae cognitione”). (*Ružička, VI.: Školstvo na Slovensku. Bratislava, 1974. 108–109.*)

Mikor ifj. Ács Mihály, rector-sága idején, a bártfai iskola újraszervezésén fáradozott, az evangélikus intézmény már túl volt két nagy válságán, mely az 1673-as bezárásával, majd Thököly bukását követően osztályrészül jutott. A Rákóczi szabadságharcát követő időkben sem sikerült többé visszanyernie régi rangját. Nem szüntették meg, de lefokozták grammatikai szintre.

1762-ben a bártfai iskolát egy rectorral, egy conrectorral és két praeceptorral említik, de az 1766-os investigatióban Bártfa nem fordul elő az evangélikus közép- és felsőbb iskolák között. (*Fináczy uo. 194.*)

BÁRTFA

1553

- E₁ [EUNOCHUS.]
E₂ [KAIN ET ABEL.] (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "Item pro actione latine Comedie Eunuchi et Germanicae fratrum Kajjni et Abelis recitatis dedimus fl. 3." (Účtovna kniha 1552–1578. – Štátny okresný archív. 1746. 117.)

Lit. *Nagy*, 1883. 310. – *Ábel*, 1884. 47–48. – *Nagy*, 1885. 92. – *Bayer*, 1897. 41. – *Bernáth*, 1902. 10, 12, 58. – *Janovics*, 1907. 36. – *Tóth*, 1912. III. 699. – *Pukánszky*, 1926. 191. – *Pukánszky*, 1931. 195. – *Dombi*, 1932. 49–50. – *Maróti Egon*: Terentius Magyarországon. In: Terentius: Phormio – Az élősdi. Bp., 1961. 195. – *Kapitoly*, 1967. 47. – *Škoviera*, 1975. 347.

1554

- E₃ [COMOEDIA INCONTINENTIS ET PER LEGEM MOSIS DAMNATI FILII.]
(Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro germanica comoedia incontinentis et per Legem Mosis damnati filii recitata Soluimus actoribus fl. 2." (Id. 185.)

Lit. *Bernáth*, 1902. 12–13. – *Pukánszky*, 1926. 191. – *Pukánszky*, 1931. 195. – *Dombi*, 1932. 50.

1555

- E₄ [JOSEPHUS.] (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "Item pro recitata historia germanica de Josepho dedimus fl. 1 1/2." (Id. 251.)

Lit. *Ábel*, 1884. 45, 47. – *Bernáth*, 1902. 12, 58. – *Tóth*, 1912. III. 669. – *Szilasi*, 1918. 20. – *Pukánszky*, 1926. 191. – *Pukánszky*, 1931. 195. – *Dombi*, 1932. 50.

1556

- E₅ [VIDUA.] (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "Item pro recitata germanica Comedia vidue scholasticis minoribus datus fl. 1." (Id. 319.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12–13, 58. – *Pukánszky*, 1926. 191. – *Pukánszky*, 1931. 195. – *Dombi*, 1932. 50.

BÁRTFA

1558

E₆ [JOSEPHUS.] (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "Item pro recitata germanica historia Josephi prima et altera parte donavimus cantori fl. 3." (Id. 448.)

Lit. *Ábel*, 1884. 45, 47. – *Bernáth*, 1902. 12. – *Tóth*, 1912. III. 669. – *Szilasi*, 1918. 20. – *Pukánszky*, 1926. 191. – *Pukánszky*, 1931. 195. – *Dombi*, 1932. 50.

1559. január 29.

E₇ STÖCKEL, LEONHARD: HISTORIA VON SUSANNA. (Német nyelven)

Ed. [A cím folytatólag:] "in Tragedien weise gestellt zu Vbung der Jugent zu Bartfel in Vngern. Durch Leonart Stöckel zu Barthfel Schulmeister." Wittenberg, 1559. [Kiad. Szilasi, 1918.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Actoribus Germanice historie Susannae studiosis dati fl. (Účtovna kniha 1552–1578. – Štátny okresný archív. 1746. 511.) [Valószínűleg játszották már 1556-ban is, továbbá 1561-ben.]

Lit. *Nagy*, 1883. 310. – *Nagy*, 1884. 40. – *Ábel*, 1884. 46–49. – *Nagy*, 1885. 92. – *Váli*, 1887. 9. – *Czapáry*, 1892. 16. – *Kemény Lajos*: Egy XVI. századbéli könyvkereskedő raktára. MKsz 1895. 310. – *Bernáth*, 1902. 10, 12–13, 58. – *Ernyei*, 1906. 245–262. – *Tóth*, 1912. III. 669. ("Uj darab előadásáért 2 Ft-t.") – *Czobor*, 1914–1915. 2. – *Szilasi*, 1918. – *Pukánszky*, 1926. 191–192. – *Pukánszky*, 1931. 196–198. – *Dombi*, 1932. 50–51. – *Lazar, Ervin*: Leonard Stöckel a jeho dráma Zuzana. Slovenské divadlo. 1958. 434–445. – Magyar Színháztörténet 1962. 60. – *Kapitoly*, 1967. 47. – *Škoviera*, 1975. 348. – *Mészáros*, 1981. 53. – *Mészáros*: Iskolaügy 1981. 220.

1560. március

E₈ [KOMÉDIA.] (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro comedia Germanica acta in Granaculo fl. 1 1/2." (Id. 581.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12. – *Tóth*, 1912. III. 169. ("Az igaztalan bírót" játszották.)

BÁRTFA

1561. február

E₉ DANIELIS TRAGOEDIA.

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro acta Danielis Tragoedia scholasticis dati fl. 2." (Id. 645.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12, 58. – *Ernyei*, 1906. 247. – *Tóth*, 1912. III. 669. – *Szilasi*, 1918. 22. – *Dombi*, 1932. 51.

1562. február

E₁₀ DE INIQUO JUDICE. (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro acta comedia germanica de iniquo Judice Scholasticis donati fl. 2." (Id. 712.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Czapáry*, 1892. 14. – *Bernáth*, 1902. 12–13, 58. – *Szilasi*, 1918. 19, 49. – *Dombi*, 1932. 51.

1563. február

E₁₁ [SUSANNA.] (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "pro acta tragedia Germanica Susannae scholasticis donati fl. 1 1/2." (Id. 780.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12. – *Ernyei*, 1906. 247. – *Szilasi*, 1918. 22, 49. – *Pukánszky*, 1926. 192. – *Pukánszky*, 1931. 197. – [Lásd még a tragédia 1559-i előadásánál!]

1566. február

E₁₂ JUDIT. (Német nyelven)

Ad. Városi számadáskönyv: "pro acta Tragedia Germanica Judith Scholasticis donavimus fl. 2." (Id. 969.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Czapáry*, 1892. 14. – *Bernáth*, 1902. 12, 58. – *Tóth*, 1912. III. 669. – *Szilasi*, 1918. 49. – *Pukánszky*, 1926. 192. – *Pukánszky*, 1931. 197.

1567. január

E₁₃ DE INIQUO JUDICE

Ad. Városi számadáskönyv: "pro Actione Comoediae de iniquo Judice Fl. 1 1/2." (Id. 1036.)

BÁRTFA

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Czapáry*, 1892. 14. – *Bernáth*, 1902. 12. – *Szilasi*, 1918. 19, 49. – *Pukánszky*, 1926. 192. – *Pukánszky*, 1931. 197. – *Dombi*, 1932. 51.

1570

E₁₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Scholasticis pro comedia publice acta fl. 1 1/2." (Id., lapszám jelzés nincs.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12. – *Tóth*, 1912. 609. – *Szilasi*, 1918. 49.

1571

E₁₅ [FILIUS PRODIGUS.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Cantori pro Comoedia de filio prodigo solvimus fl. 2." (Id. 1303.) [Radaschin, Georgius volt a cantor.]

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Czapáry*, 1892. 14. – *Bernáth*, 1902. 12–13, 58. – *Pukánszky*, 1926. 192. – *Pukánszky*, 1931. 197. – *Dombi*, 1932. 51.

1573

E₁₆ [TRAGÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro tragoedia hic senatui per scolam exhibita collaboratori scole donati fl. 1 1/2." (Id., a lapszám hiányzik.)

[Radaschin, Georgius volt a collaborator.]

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12.

1574. február 20.

E₁₇ [TRAGÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Cantori solvimus eodem die pro tragoedia acta in curia coram senatu fl. 1. d. 50." (Id. 1517.) [Radaschin, Georgius volt a cantor.]

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12.

BÁRTFA

1574

E₁₈ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "pro acta comoedia in praetorio in nuptijs Cantori Haurko solvimus fl. 1." (Id. 1517.)

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12. – *Tóth*, 1912. III. 669.

1575

E₁₉ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "pro comoedia hic exhibita publice in senatu collaboratori dati fl. 1 1/2." (Id., lapszámjelzés nincs.)

[A collaborator Sculteti, Severinus volt.]

Lit. *Ábel*, 1884. 47. – *Bernáth*, 1902. 12.

1576

E₂₀ [KOMÉDIA:]

Ad. Városi számadáskönyv: "pro comoedia hic exhibita publice in granario collaboratori dati fl. 2." (Id. 1589.) [A collaborator Sculteti, Severinus volt.]

1579

E₂₁ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "pro actione comoediae scholasticis de tenori fl. 1, d. 50." (Účtovna kniha 1579–1588. Štátny okresný archív. 1777. 54.)

Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Bernáth*, 1902. 12.

1580

E₂₂ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "pro actione Comoediae in Curia Fl. 1, d. 46." (Id. 125.)

Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Bernáth*, 1902. 12.

BÁRTFA

1581. január
E₂₃ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "pro actione comoediae fl. 1, d. 50." (Id. 194.)
 Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Bernáth*, 1902. 12.
- 1582
E₂₄ [TRAGAEDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actione Comediae fl. 1, d. 50." (Id. 268.)
 Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Bernáth*, 1902. 12.
1584. január
E₂₅ [TRAGAEDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "collaboratori pro Tragaedia acta fl. 1, d. 50." (Id. 412.) [A collaborator Sculteti, Severinus volt.]
 Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Bernáth*, 1902. 12.
1585. január
E₂₆ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "pro Comoetia [!] Collaboratori 1,50." (Id. 485.)
 [A collaborator Sculteti, Severinus volt.]
1586. január
E₂₇ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "Juvenibus Scholasticis pro actione comoediae dati fl. 1, d. 50." (Id. 557.)
 Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Bernáth*, 1902. 12.
1587. január
E₂₈ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "junioribus Scholasticis portione comedie f. 1. 50." (Id. 691.)

BÁRTFA

Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Czapáry*, 1892. 14. – *Bernáth*, 1902. 12.

1588. január

E₂₉ [COMOEDIA DE NUPTIIS.]

Ad. Városi számadáskönyv: "pro lusu Cometae de Nuptiis 1. 50." (Id. 691.)

Lit. *Ábel*, 1884. 48. – *Czapáry*, 1892. 14. – *Bernáth*, 1902. 12.

1607. január

E₃₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu Comoediae f. 2." (Účtovna kniha 1604–1625. Štátny okresný archív. 1797. 102b.)

1609. január

E₃₁ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Rectori Scholae pro actu Comoediae f. 2." (Id. 151b.) [A rector Weigmann, Martinus volt.]

1610. január

E₃₂ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino rectori pro actu Comoediae f. 2." (Id. 376.) [A rector Weigmann, Martinus volt.]

1611. január

E₃₃ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Collegae pro actione Comoediae 2 f." (Id. 200.)

1612. január

E₃₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu comoediae Domino Collegae dati f. 2." (Id. 223.)

BÁRTFA

1613. január

E₃₅ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu Comoediae Collegae dati f. 2." (Id. 247.)

1616. február

E₃₆ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu Comoediae Domino Rectori f. 2." (Id. 322.) [A rector Weigmann, Martinus volt.]

1617. február

E₃₇ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu Comoediae f. 2/30." (Id. 346.)

1618. január

E₃₈ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu Comoediae Domino Rectori f. 2." (Id. 371.) [A rector Weigmann, Martinus volt.]

1622. január

E₃₉ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu Comoediae f. 2." (Id. 474.)

1624. január

E₄₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Pro actu Comoediae Domino Rectori f. 2." (Id. 525.) [A rector Wagner, Leonhardus volt.]

1624. február 4.

E₄₁ ZIEGLER, DANIEL: CYRUS MAIOR.

Ad. "A Ziegler által írt Cyrus Maior c. színdarabnak birtokomban lévő példánya

BÁRTFA

előadásra vonatkozó kézirati jegyzetekkel van ellátva; címlapján pedig ez áll: «Haec comoedia publice acta coram magistratu Bartfae Anno 1624. die 4. Februarii» – tehát ezt is a bártfai evangélikus iskola növendékei adták elő”, írja Dézsi. Lit. Dézsi, 1906. 43. – *Dombi*, 1932. 104.

1632. február

E₄₂ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: ”Domino Collegae Scholae Nostrae pro Comediae exhibitione f. 2. (Úctovna kniha 1626–1646. Štátny okresný archív. 1802. 170.) [A collega Matthaei, Daniel volt.]

1632

E₄₃ [DIE 7 SÖHNEN DER MACCABEER.]

Ad. Pilarik, Stephanus: Currus Jehovae mirabilis ... Wittenberg, 1577. A2a. ”... Alss [1632] mir meine Sprache widerkam, begab ich mich wieder in die Schule. Zu einer gewissen Zeit war allda ein Comoedia agiret von den 7 Söhnen der Maccabeer, in welcher ich agirete des Antiochi Waffenträgers Person, armirete mich insonderheit mit meines Herrn Waffen (der da war ein Nachkömmling des Leonhardi Stöckeli, welcher von dem seel. Doct. Martino Luthero in Anfange der Reformation dahin verschicket ward, die wahre Christliche Evangelische Religion allda zu pflanzen, denn diese Stadt die erste war in Ungarn, so die Lutherische Lehr angenommen), dessen Kinder ich privatus praeceptor gewesen, liesz mir einen andern die Pistole laden, brandte dieselbe loss, welche auf kleine Stücken zersprang, mich aber gar nicht beschädigte. ...” (RMK III. 2954.)

Lit. *Stromp László*: II. Pilarik István. Bp., 1895. 5–6. – *Pukánszky*, 1926. 34. – *Pukánszky*, 1931. 374. – Kapitoly 1967. 72.

1634. február

E₄₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: ”Domino Collegae pro Comoedia exhibita f. 2.” (Úctovna kniha 1626–1646. Štátny okresný archív. 1802. 222.) [A collega Matthaei, Daniel volt.]

BÁRTFA

1636. február

E₄₅ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Collegae, cum Comoedia ageret, soluti f. 2." (Id. 277.) [A collega Matthaei, Daniel volt.]

1637. március

E₄₆ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Collegae pro acta Comedia 2 f." (Id. 305.) [A collega Matthaei, Daniel volt.]

1644. január

E₄₇ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Collegae Comoediam agenti dumtaxat semel f. 4." (Id. 488.) [A collega Bucholtzerus, Burchartus volt.]

1648. február

E₄₈ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Collegae pro Comoidia [!] peracta f. 4." (Účtovna kniha 1647–1678. Štátny okresný archív. 1807.)

1658. február

E₄₉ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Collegae pro 26 Comoediis habitis fl. 8." (Id. 278.) [A collega Czapko (Czapko, Zapko), Michaelis volt.]
[Visszamenőleg fizethettek drámák rendezéséért. A számadáskönyvben az ezt megelőző kifizetés 1648-ból való. Czapko (Czapko, Zapko), Michaelis 1656-tól tanított Bártfán. Valószínűleg a 26 drámából csak néhányat adatott ő elő. Sokkal nagyobb összeget fizettek ugyanis ebben az évben a rectornak. Ld. a következő tételnél!]

BÁRTFA

1658. június 21.

E₅₀

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino rectori pro diversis Actibus habitis in Schola Renumeratio facta: Tal. 12. fl. 21. // 6." (Id. 280.)

1659. január

E₅₁

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Collegae pro Actu Comico honorati fl. 7. // 20." (Id. 302.) [A collega Czapko (Csapko, Zapko), Michaelis volt.]

1660. január

E₅₂

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Collegae pro Comoedia honorati fl. 4." (Id.) [A collega Czapko (Csapko, Zapko), Michaelis volt.]

1661. február

E₅₃

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Collegae pro Comoedia exhibita f. 4." (Id.) [A collega Czapko (Csapko, Zapko), Michaelis volt.]

1664. május 25.

E₅₄

[TRAGÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Ludi-Rectori pro Actu Tragoadico Tal. 12. f. 21. 60." (Id.) [Ladiver, Elias volt ekkor a rector.]

1669. június 16.

E₅₅

[ARGEIS.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domino Rectori Argeindem scenice repraesentanti honorati fl. 21, 60." (Id. 559.) [A rector Schwartz, Johannes volt.]

BÁRTFA

1669. június 16.

E₅₆ [ACTUS EXAMINIS.]

Ad.Városi számadáskönyv: "Vice-Rectori pro Actu Examinis tempore producto f. 7,20." (Id. 559.) [A vice-rector Zarewucius, Nicolaus volt.]

[A bártfai számadáskönyvek átvizsgálását Kilián István az 1669. esztendővel bezárólag végezte el.]

1670 körül

E₅₇ PALLAS VICTRIX.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 95b–112b. (Martin, Matica slovenská, Ms. 597. Mf.: MTAK 1989/I.)

[Az előadás a két napig tartó vizsgák után ment végbe.

A Grammatica Rhetorica, Oratoria, Poesis, Logica megszemélyesítői a maguk jelentőségét dicsérve az elsőségért versengenek. Ének, kórusban éneklés, kürt-, dobszó szakítja meg, kíséri szavaikat. Castor, Pollux, Apollo azon vetélkedik, melyik tudomány ér legtöbbet. Pallas zárja be a jelenetet békítőleg: "Ne dissidete! Meae estis, divinae estis."

A II. dialógusban az ar sok közül a Philosophia és a Logica a Parnassus csúcsára igyekeznek. Jó szándékukat Momus gáncsoskodása, illetőleg Neeriusnak a tétlenséget (otium) magasztaló szavai gátolják. Négy Interlocutor, de főleg Apollo, elítéli őket. Közjátékszerűen útjukat állja a részeg Philinus, aki az egyik Interlocutort megnyeri magának. ("Vivamus, ut bibamus" mondja.)

Itt újrakezdődik a dialógusok számozása, és olyan jelenetek is következnek, melyeknek a címhez nincsen közük. Az elsőben Liberalitas adományokat oszt a szegényeknek Abundus, Sincerus, Constantia társaságában. Az ablakban megjelenik Krisztus, jutalmat ígérve.

A következő dialógusban egy tönkrement kereskedő panaszkodását halljuk.

A harmadik két egymástól független jelenetből tevődik össze. Az elsőben a megalkuvással, engedékenységgel barátokat szerző, az ar sokat megvető és a mindenkivel elítélt Charimus a főszereplő. A második részben a tanulás akadályairól hallhatunk (nyugtalan idők, tétlenség, szegénység, önzés, részegeskedés).

A negyedik dialógusban Pallas győzedelmeskedik az ar sok ellenségein.

Az ötödikben az ar sok legyőzve az Ebrietas, a Luxuria, Momus kísértéseit, feljutnak a Parnassus csúcsára. Pallas jutalomkoszorúkat oszt. A Grammatica és a Poesis Pallast magasztalják, majd köszönő szavak kíséretében koszorúkat adnak át a patrónusoknak, pártfogóknak, az egyik tanuló szüleinek.

Ezekből a befejező oblatiokból tűnik ki, hogy a darabot Bártfán játszották.]

BÁRTFA

1670 körül

E₅₈ LADIVER, ELIAS: ELEAZAR CONSTANS.

Ad. [A nyomtatott programról, kéziratáról, az irodalomról lásd a jegyzetet az eperjesi daraboknál E₁₉₆ szám alatt. A mártoni drámagyűjtemény 206. levele előtti, modern írással készült címlapon szerepelt egy megjegyzés, hogy Bártfán a vizsgán előadták. A kézirat restaurálásakor az egyes darabok előtt álló betétlapokat eltávolították. Az MTAK mikrofilmje a kézirat eredetibb állapotáról készült. Az elmosódott szavakból azonban csak az alábbi szótöredékek betűzhetők ki: "Poznámká. ... bol predstaven ... bardejov. ... na ... skúške."]

1673

E₅₉ PARNASSUS VIOLATUS ET VINDICATUS.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 66a–75b. [A cím folytatólag még:]

"Seu Scenis Musarum Tristis Jocus, quo Studijs olim Sacratu et ausu violento excisus Lucus In Iudicio Aeqvitatís aemulo Causa ventilata, Reo condemnato, Justitia arbitra cum plausu redonatus. Representante illud Scenico in Theatro Atqve umbratili Themidis Throno In honorem Dominorum N N ... [olvashatatlan szó] Anno qvo DraC... Iar MVsIs beneVoLe restItVtVs." (Martin, Matica slovenská, Ms. 597. Mf.: MTAK 1989/I./.

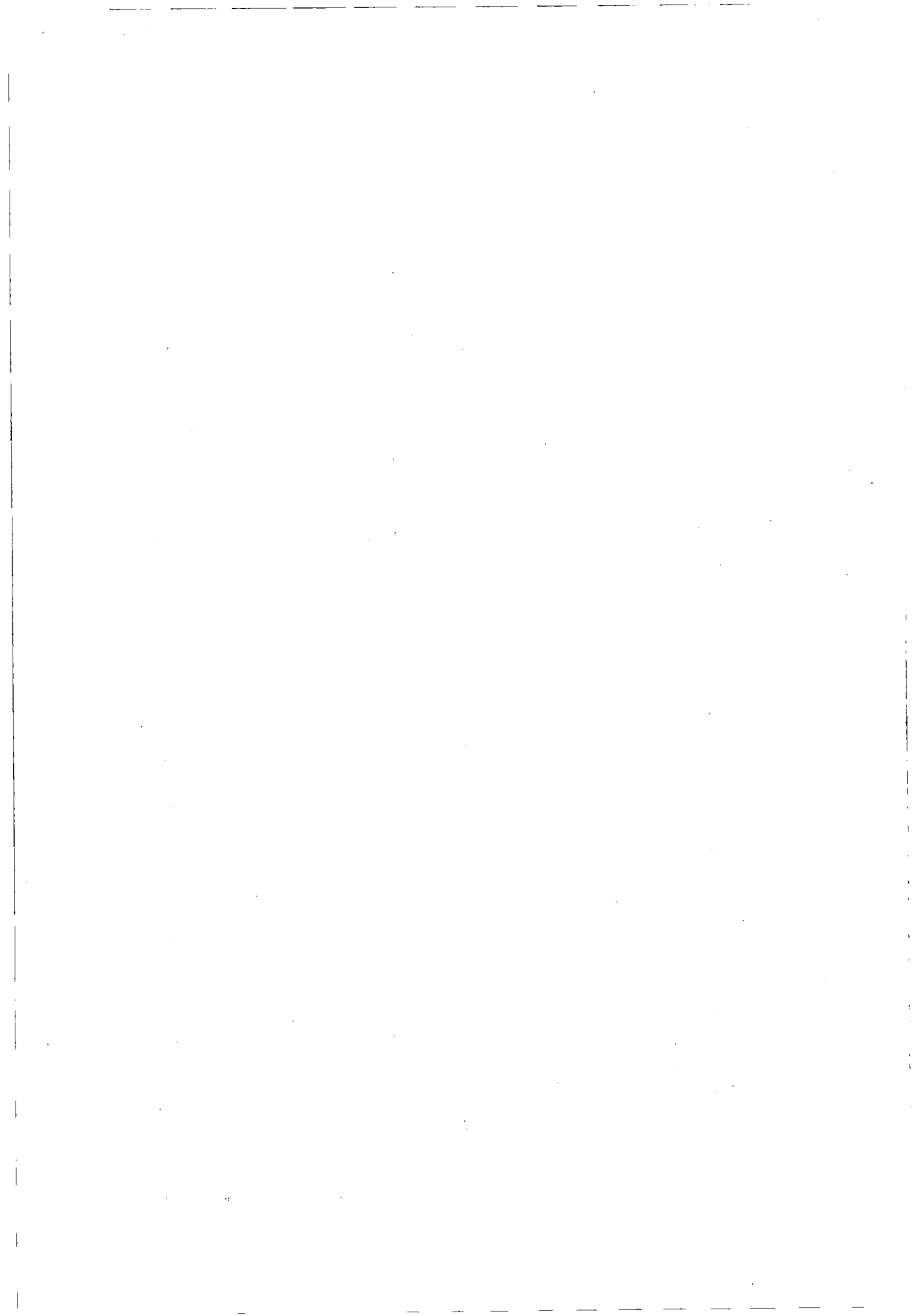
[A lap felső sarkán egykorú kézírással: Anno 1673. Három inductio versben.]

"Inductio prima: Apollo de iniquitate temporis qveritur, mox de jucunditate ac excellentia Parnassi Vallis gloriatur; Accedunt 9 Musae felicitate mutuae congratulantes.

Inductio secunda: qvatuor adolescentes Musis litaturi in diversas deinde eunt sententias. Unus avium capitur amore, alter studiorum, duo pilae lusu oblectantur. Intervenit Mars, qvem Pax reprimít. Chorus 6 Musarum Paci medios inter belli tumultus acclamat.

Inductio Tertia: Invidia Musis invidens, Impietatem evocat, cui obsistit Pietas. Vincit Impietas, Violentia lucumqve excindit. Apollo tribus cum Musis sua damna deflet."

[A szöveg a harmadik inductio argumentumával megszakad. Utána üresen hagyott levelek következnek. A szövegben a sorok között számos javítgatás, föléírás található. Az első inductiót indító Apollo panaszában az eredeti szöveg így változtatva: Adhuc *Favore Numinis* dulcis, patent // Virentqve Parnassi *Bartfensis* culmina – Ebből következtettünk a bártfai előadásra.]

BESZTERCE (BISTRITZA – BISTRITZ – NÖSEN)

Besztercén a reformáció elterjedése 1550-ig befejeződött. Mikor 1551–1552-ben Dávid Ferenc az iskola rectoraként itt működött, bizonyára már a lutherista tanokat vallotta. Az iskolaszervezet, a tanítás a Honterus-féle *Constitutio* szerint folyhatott, az erdélyi szászok a brassói iskolát tartották ekkor mintaszerű intézménynek. Iskola-törvényeket Beszterce számára a Strassburgban tanult Rohrmanus, Gallus készített, aki 1593–1598 között volt rector, s híre Erdély távoli vidékeiről is Besztercére vonzotta a tanulókat. Az iskola patronálója a városi magisztrátus volt, felügyelője pedig a lelkész, ő állított rectort, tanítókat. Az 1596-ból származó szervezet emelte a városi iskolát gimnáziummá, az elemi fölé négy osztályt állítva.

A XVII. század közepe felé megnövekszik a felső osztályosok száma. E tájt kapnak szerepet a fegyelmezés, az önkormányzás terén a diák-tisztségviselők. Virágzik az intézmény a század végén is Frank, Johannes (1683–1688) és utódja Schuller, Andreas igazgatósága (1689–1694) idején. Viszont hanyatlás állt be a XVIII. század elején, részben a kuruc mozgalmak következtében.

Jelentős szerepet töltött be az iskola életében Schaller, Andreas. Négy évig tanult Halleben, s hazatérve 1745-től Besztercén tanított, 1748-tól 1761-ig igazgatói minőségben. Ez idő alatt a gimnáziumot a hallei árvaház mintájára alakította át a pietizmus és a pedagógiai realizmus ötvözetében.

Irodalom: *Wittstock, Oskar*: Kurzer Abriss der Geschichte des Bistritzer Gymnasiums. Bistritzer Gimnasial-Programm 1851/52. — *Fischer, Georg*: Geschichte des Bistritzer evangelisches Gymnasiums A. B. bis zum Jahre 1762. Beszterce, 1896. — *Kisch, Oskar*: Die wichtigste Ereignisse aus der Geschichte von Bistritz. Beszterce, [é.n.]

BESZTERCE

1552. február

E₆₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Domenico die post Blasij donauimus ludimagistro, honoris intuito ex eo, quod pro honore civitatis in domo ista praetory Comoediam, seu ludum scenicum egerit, f. 2." (Städtische Rechnungen 1547–1553. 288. – Mf.: MTAk 246. doboz.) [A ludimagister Dávid Ferenc volt.]

Lit. *Kramer, Friedrich*: Bistritz um die Mitte des XVI. Jahrhunderts auf Grund eines Rechnungsbuches für die Jahre 1547 bis 1553. ArchivSiebLk 1885. 40. 74. – *Filtsch*, 1887. 523. – *Fischer, Georg*: Geschichte des Bistritzer evangelisches Gymnasiums A. B. bis zum Jahre 1762. Beszterce, 1896. 24. – *Ferenczi*, 1897. 10. – *Bernáth*, 1902. 17. – *Dombi*, 1932. 52.

Év nélkül

E₆₁

Ad. 1. "Die Cantationen waren nicht nur an den Drei grossen Festen Weinachten, Ostern, und Pfingsten, sondern auch an den drei grossen Festen verschiedenen Namenstagen und auch zu sonstigen festlichen Zeiten."

2. "Dass ein Schulfest alljährlich stattfand und Prüfungen zu gewissen Zeiten abgehalten worden, ist selbstverständlich. ... Das Schulfest wurde wohl in der Regel im Mai abgehalten." (*Fischer, Georg* 48, 53.)

3. "Für das Lauten, bei Tanzereien und Komödien, die sie [die Schüler!] öfters aufführten, erhielten sie auch immer Präsente." (*Kisch* 61.)

[A Beszterce városának iskolájának történetéről szóló könyvekből vett fenti idézetek nem hivatkoznak forrásra. Az állításokat azonban megerősítik a város levéltári anyagának az OL-ban található filmfelvételei, melyeknek száma 34, 400. Néhány ezer felvételt ebből az anyagból átnéztünk. Az alábbi évek városi számadási könyveit, kiadási jegyzőkönyveit: 1547–1553, 1556–1564, 1569–1570, 1575, 1582, 1585, 1593–1594, 1602–1608, 1615–1617, 1622–1625, 1633, 1638, 1647, 1652, 1661, 1668, 1755–1761. Bennük folyamatosan olvashatunk a rector, az orgonista, a lector részére történt kifizetésekről. Az évi járandóságakon túlmenően is többször történik említés kisebb összegek juttatásáról; leg-többször az orgonista neve szerepel. A legritkább esetben mondják azonban meg, mért fizettek. Komédia-játszásról mindössze egyszer találtunk említést, a 60. szám alatt. A tanulókat illetően még többször olvashatunk pénzjuttatásról harangozásért, muzsikálásért, énekért, lantolásért, köszöntő, üdvözlő fellépésért. Vannak évek, amikor a centumvirek összejövetele alkalmából sorozatban találkoztunk ilyen tételekkel. A számadáskönyvek szűkszavú feljegyzései alapján fel-

BESZTERCE

tételezhető, hogy a "studiosi", "Studenten" produkciói közt voltak iskoladramák is, melyekre a további kutatások során talán rá lehet bukkanni.]

Lit. *Fischer, Georg*: Geschichte des Bistritzer evangelisches Gymnasiums A. B. bis zum Jahre 1762. Beszterce, 1896. 48, 53. — *Kisch, Oskar*: Die wichtigste Ereignisse aus der Geschichte von Bistritz. Beszterce, [é.n.] 61.

BESZTERCEBÁNYA
(NOVISOLIUM – BANSKÁ BYSTRICA – NEUSOHL)

Besztercebánya lakossága 1530–1540 között vált lutheránussá. Városi iskolája első evangélikus igazgatójának Siegler, Johannest tekinthetjük (1537–1538). Az iskola fenntartója a városi tanács volt, mely 1542-ben bizonyos szabályzatokat hozott, meghatározott évi összeg fizetésére kötelezte a szülőket. Wendig, Christophorus rectorása idején (1552–1558) rajta kívül a kántor és egy segédtanító oktattott az iskolában. Mikor 1566. március 26-án Freundt, Matthias a wittenbergi tanrend módosított változatát a tanácsnak benyújtotta, ez négy osztály számára készült. Utóda Schremmel, Abraham lett, aki 1567–1575 közt működött az iskolánál. Strassburgi származású volt, és az általa életbe léptetett szervezeti rend a Sturm-félének szerényebb viszonyokra való alkalmazása. A kettő között azonban tartalmi különbség volt. Kiseb követelményeket támasztott a latin nyelv tanulásában, nem foglalkozott az auctorok humanista szellemű irodalmi elemzésével, a görög szerzőkkel. A tananyag lényegében három szintes volt, a tanulókat ezen belül nyolc csoportra osztották. A legmagasabb osztályban poétikát, retorikát, teológiát tanítottak. A diákok közül választott tisztségviselők jelentős szerepet kaptak a fegyelmezésben. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 224–227.*)

Halvepapius 1580 elején betérjesztett tanrendje honosította meg a nyilvános vizgákat. A XVII. század elején az iskola hanyatlásnak indult. Sokat szenvedett a város Bocskay alatt. Az újabb felemelkedés Duchon, Johannes igazgatósága idején kezdődött. (Előbb segédtanító, 1627. május 17-től rector volt.) Alatta és a további évtizedekben is Halvepapius szelleme érvényesült. Élénk volt a versenyszellem, divatoztak a vitatkozások, iskolai mulatságok. (*Hudec, Konstantin: Hudba v Banskej Bystrici do 19. storočia. Ružomberok, 1941. 14.*) 1661-ben Heinselius, Johannes új tanrendet készített, mely azonban nem maradt ránk. A logikán kívül fizikát, matematikát, teológiát is tanítottak.

Az ellenreformáció azonban Besztercebányára is elért. 1674. március 5-én bezárták az evangélikus iskolát. Működését 1678 végén kezdte újra. Ettől fogva azonban fenntartásának terheit az egyházközségnek kellett viselnie. Az első kuruc mozgalom idején a város többször cserélt gazdát, a zavaros viszonyok közt akadozva folyt a tanítás. 1683-ban újra elvették az iskola régi épületét, magánházban egyetlen tanító tanított egy tanulócsoportot.

Az 1686. augusztus 7-étől igazgató Peucker, Georgius; ő szervezi újjá az iskolát. A többiekől elkülönít két felső osztályt, melyeket ő maga tanít az előző kor tanrendszere szerint. 1688-ban az iskolát a városon kívülre kell telepíteni. Csak 1690-ben zökkennek a dolgok rendes kerékvágásba.

Burius, Johannes (1697–1702) igazgató új iskolarendet szerkeszt. Négy osztályban, egyes osztályonként több éven át folyik a tanítás. A Rákóczi-féle szabadságharc idején a város a szabadság ügyét támogatja.

Bél Mátyás (1709–1714) új szellemet hoz az iskolába, noha az megint a városon kívüli faiskolában működik. Halle egyetemének szellemét kezdi átültetni a gyakorlatba. A tanulók száma hamarosan megkétszereződik, a legfelső osztályokban bölcseletet is tanítanak. Az iskola működését azonban éber figyelemmel kísérik a jezsuiták, a katolikus felügyeleti szervek. 1715-ben megtiltják, hogy a grammaticánál magasabb tudományokat előadjanak.

Simonides, Paulus igazgatósága alatt (1717–1736) új szárnyat építenek az iskolához – kőből és téglából (1735). Veigel, Johannes (1736–1746) új tanrendet dolgoz ki. Azt azonban nem sikerül az iskolának elérnie, hogy magasabb ismereteket is nyújthasson. A latin alaktan tanításánál tovább nem juthatnak. Az 1766-i vizitációkban is úgy szerepel az iskola, mint kisközművelődési intézmény, ahol "usque Syntaxim inclusive" folyik az oktatás. Ilyen körülmények közt fejlődésről nem lehet szó. A *Ratio Educationis* megjelenésének évében csak két tanára van. A lassú fejlődés ezután indul meg. 1791-ben a felső osztályokban három tanár működik.

Lovich, Adamus (1791–1796) szervezi megint át az iskolát. Nyolc osztályt létesít, két elemi és három-három alsó, illetőleg felső osztályt. A tanterv kiterjed a gyakorlati élet követelményeire is a humanizmus és a filantropizmus szellemének összeegyeztetésével.

Irodalom: *Rosenauer Károly*: A besztercebányai ág. hitv. ev. gymnasium története. Besztercebánya, 1876. — *Mikleš, Ján*: Dejiny bansko-bistrického školstva, najmä latinského. In: Sborník prác k výročiu založenia mesta. Martin, 1955.

BESZTERCEBÁNYA

1550. február 28.

E₆₂ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Item den Schulern so die Comedien gespilt haben R. 1. den. 50." (Štátny okresný a mestský archív v Banskej Bystrici, fasc. 39. 96a.)

Lit. *Hudec*, 1941. 120.

1559. február 1.

E₆₃ [TRAGÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Dem Schulmaister vnd Cantor von wegen der gehaltenen Tragedia aus beiwilligung der Herren verehrt fl. 6." (Id. fasc. 55. 93a.)

Lit. *Rosenauer*, 1876. 36. [Egyházi számadásokra hivatkozik pontosabb utalás nélkül: "Az első előadásról az egyházi számadásokban az 1559. évnél tétetik említés. Rendező volt ekkor a kántor, később az igazgató, s ezek fáradságuk fejében 6 ftnyi tiszteletdíjat kaptak. A nézőközönség a fent említett első alkalommal 22 itce borral vendégeltetett meg. A város számadáskönyvében ekkor ilyesféléről nincs említés. Ez az adat 1560 március 17-én szerepel a fasciculus 56. 11. lapján." Rosenauer folytatólag még ezt írja: "Nagyobbrészt latin darabok adattak elő; de valószínűleg Sztárai Mihály ily című magyar komoediája is: «Comoedia lepidissima de sacerdotio, azaz az igaz papságnak tüköre», melyet Huszár Gál adott ki, még pedig éppen a fent említett évben, ajánlván azt Selmec-, Körmöc- és Besztercebánya tanácsinak." Feltételezésére semmi bizonyíték nincsen, Besztercebányán magyar nyelvű előadás nem volt.]

1560. március 17.

E₆₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Dem Cantor von wegen der gehaltenen Comedien verehrt fl. 6. Bei der Commedien ist austrunkhen worden 22 S. wein zu R 6." (Id. fasc. 56, 111.)

[Lásd az előző szám alatti jegyzetet!]

BESZTERCEBÁNYA

1561. január 25.

E₆₅ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Dem Cantor von wegen der gehaltenen Comedien zalt aus beiwilligung aines Ersamen Rathes R. 6."

[Az ez évi számadáskönyvet nem sikerült megtekintenünk.]

Lit. *Hudec*, 1941. 120.

1563. január 23.

E₆₆ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Als beim Herrnn Richter die Comedia gehalten worden, haben die Herrnn und andere aus der Gemain so alda gewesen an wein vertrunken R. — den. 64."

[Az ez évi számadáskönyvet nem sikerült megtekintenünk.]

Lit. *Hudec*, 1941. 120.

1566. február 23.

E₆₇ [TRAGÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Dem Herrnn Schulmaister vnd seinen Collegen von wegen der gehaltenen Tragedien beim Herr Richter verehrt R. 6. den —. Und dann umb wein zalt beuneben und zur Collation austrunkhen worden, thut zusammen R. 10. den. 61." (Štátny okresný a mestský archív v Banskej Bystrici fasc. 65. 151a.)

Lit. *Hudec*, 1941. 120.

1576. március 10.

E₆₈ [SAUL.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Den 10 Tag Martij dem Cantor und den anderen Studiosis Jn der schuel verehrt nach alter brauch wegen der gehaltenen Comedien vom Khunig Saull R. 6 den. —" (Id. fasc. 85. 181b.)

[Ugyanezzel a dátummal a számadáskönyv 208b lapján:] "Als die Herrnn des Rathes nach gehaltenen Comedij beim Herrnn Richter ain Collation gehalten und alda zu Nacht gessen Ist umb wein vnd Essen auffgangen und bezalt worden R. 5 den. 44." (Id. fasc. 83. 157a, 208 b.)

Lit. *Hudec*, 1941. 120, — Kapitoly 1967. 49.

BESZTERCEBÁNYA

1577. április 27.

E₆₉

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Dem Herrn Schulmeister vnd Cantor zalt, das sie den jährlichen Brauch nach, beim Herrn Richter zum Fasching ein Comedij gehalten, R. 6." (Id. fasc. 85. 181b.) [A Schulmeister Pribitzer, Jacobus volt.]

Lit. *Frankl*, 1873. 184. – *Ipolyi*, 1874. 116. – RMKT V. 1886. 338. – *Bernáth*, 1902. 15, 43. – *Pukánszky*, 1931. 199. – *Dombi*, 1932. 51. – Kapitoly 1967. 49. – *Mészáros*, 1981. 81.

1578. február

E₇₀

[JOSEPH.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Item so wirdt aller In die Gemayne Ausgaben gesetzt, was dem Herrn Cantor sambt den Anderen Studiosis Noch Jm Februario Verehrt worden, das sij dem alten prauch nach, Jm baysein Aijnes Ersambes baim Herrn Richter ain Comedia von Joseph gehalten. R. 6. den –." (Id. fasc. 86. 232b. november 10-i dátummal.)

Lit. *Hudec*, 1941. 120.

1579. február 28.

E₇₁

[ABSOLON.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Item So wirdt Alher gesetzt, Was dem Herrn Schulmeister verehrt worden, das Sij dem alten Prauch nach, In beijsein Aines Ersambes Raths beim Herrn Richter Ein Tragediam von Absolon gehalten R. 6, den 16." (Id. fasc. 91. 113a.)

Lit. *Hudec*, 1941. 120.

1580. február 6.

E₇₂

[GÓLIÁT.]

Ad. Városi számadáskönyv:

1./ "Item dem Cantor vnd den Anderen Studiosis In der Schule verehrt, das sie beim Herrn Richter In beisein der Herrn aines Ersamen Raths ain Comedien gehalten R. 6, den. –"

"Item alsz ain Ersamer Rath sambt etlichen ausz Eltesten oder Vier Vnd zwanzigern nach gehaltener Comedien beim Herrn Richter beim nachtmall vndt

BESZTERCEBÁNYA

Essen Verblieben, Ist an wein auffgangen vndt Vmb Essen bezalt worden R. 7, den. 27.”

2./ ”Dem Petro Súrovij zahlt, das er die harnisch ausgewischt, Welche der Goliath in der Comedien gebraucht hat, R. —, d. 23.” (Id. fasc. 91. 113a.)

Lit. *Jurkovich Emil*: Besztercebánya múltjából. Tárcagyűjtemény. Besztercebánya, 1906. II. 60. — *Hudec*, 1941. 121.

1601. március

E₇₃ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: ”Den Studenten nach gehaltner Comedi verehrt R. 3., den. 70.” (Id. fasc. 145. 196b.)

1603. január—február

E₇₄ [JOSEPH.]

Ad. Városi számadáskönyv: ”Bei vnd nach gehaltener tragaedia von Joseph ist P[?] wein und essen auffgangen R. 5, den. 87.” (Id. fasc. 147. 235b.)

[A bejegyzést megelőző dátum január 11-ről, az azt követő február 7-ről való. Bizonyára ugyanerre az előadásra vonatkozik a 215b lapnak szintén ez év január 21-e és február 22 közti bejegyzése egy másik tételnél: ”Item denen studiosis nach gehaltener tragaedia ... 2, 50.”]

1600—1603

E₇₅

Ad. ”Sturm János segédigazgató 1600 Nov. — 1603. Júl. 17-éig, a mikor körmői igazgató lett, — kitüntette magát a színi előadások rendezésénél.”

Lit. *Rosenauer*, 1876. 43. [Adatok és forrásra való utalás nélkül.]

1608. február 2.

E₇₆ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: ”wegen gehaltner Comoetia denen Studenten 16 Sz. — R. —, 96 den.” (Štátny okresný a mestský archív v Banskej Bistrici, fasc. 159. 168b.)

BESZTERCEBÁNYA

1608. október 4.
E₇₇ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "Herrn Schulmaister wegen der gehaltenen Comoedi verehrt R. 6." (Id. 172b.)
1610. február 18.
E₇₈ [SUSANNA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "Denen Studenten nach gehaltenen Comoedien von der Susanna ... 1, 90." (Id. fasc. 166. 119a.)
1614. január 15.
E₇₉ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "Dem Schulmeister sein deputat wegen der Exhibirten Comedj fl. 6." (Id. fasc. 178. 195a.)
1615. június 1.
E₈₀ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "Herrn Schuel Rectori per sein deputat wegen der exhibirten Comedj fl. 6." (Id. fasc. 181. 163b.)
1616. január 6.
E₈₁ [HÁROMKIRÁLYOK.]
 Ad. Városi számadáskönyv: "Der Jugend ausz der Schuel am heiligen drei Königtage den. 40." (Id. fasc. 182. 92b.)
1616. január 27.
E₈₂ [KOMÉDIA.]
 Ad. Városi számadáskönyv: 1./ "ditto Als die Comaedia durch Herrn Schuelmeister wndt der Schueljugend exhibirt worde, aufgang 94 Sz. – 6,79." (Id. fasc. 182. 147a.)
 2./ február 29. "ditto H. Schuelmeister sein deputat wegen der exhibirten Comedi fl. 6." (Id.)

BESZTERCEBÁNYA

1626. febr. 3.
- E₈₃** [KOMÉDIA.]
- Ad. Városi számadáskönyv: "dito Denen Commedianten fl. 1." (Id. fasc. 206. 118a.)
1627. március
- E₈₄** DUCHON, JOANNES: ORATIUNCULA PRIMA.
- Ed. [A *Gymnasmata oratoria* címet viselő kéziratban volt meg a nyomtatott program a körmöcbányai evangélikus egyház könyvtárában Ms 526. jelzet alatt. Cesnaková-Michalcová, Milena látta a programot, mely ma lappang. 1983-ban, 1986-ban nem találtuk meg. – Duchon, Joannes 1627 és 1636 közt működött Besztercebányán. Ez idő alatt a téli, nyári vizsgákon hangzottak el párbeszédés formában szerkesztett vizsgaértekezései. Ezeket lásd alább!]
- Lit. Kapitoly 1967. 71–72. – *Mikleš, Ján*: Pedagogický realizmus Jána Duchoňa a Komenského učebnie na strednom Slovensku v 17. storočí. Jednotná škola XXII. (1970.) 645. – *Rezik*, 1971. 420.
1628. október 3.
- E₈₅** DUCHON, JOANNES: FRUCTUS AESTIVI SEMESTRIS.
- Ed. [A cím folytatólag:] "Hoc est Orationes Mnemologicae, Mensium Qualitates, Temperiem, Gesta, Festa ... explicantes. Ecclesiae Praesides ... Camerae Proceres ... Cvriae Senatores ad Diem 3 Octobris Anni MDCXXVIII. ... invitat Johannes Dvchon, poeta laureatus caesareus, Scholae Rector Neosoliensis." Lőcse, 1628. (RMNy 1415. – Sztripszky II. 2516/64. – Čaplovič 777.)
- [Egyleveles nyomtatvány: műsor és meghívó a vizsgai akadémiára. Három-három előadás foglalkozik a nyári félév hat hónapjának (április–szeptember) jelentőségével, ünnepeivel. A szereplőket felsorolja az RMNy 1415.]
- Lit. Kapitoly, 1967. 72.
1630. január 3.
- E₈₆**
- Ad. Városi számadáskönyv: "den hierigen Studenten da sie mitt dem Stern herumb gangen, verehrt 1, 50." (Štátny okresný a mestský archív v Banskej Bistrici, fasc. 216. 147a.)

BESZTERCEBÁNYA

1631. február

E₈₇ DUCHON, JOHANNES: THEATRVM SAPIENTIAE.

Ed. [A cím folytatólag:] "Qvo Septem Graeciae Sapientes, Illorvm Vita, Dicta, Facta Vtroque Orationis genere celebrantur et explicantur; erectum in Schola Novisoliensi, Anno Christi MDCXXXI. Huc adeste spectatum, qui Sapientiam amatis ... Ecclesiae Doctores ... Camerae Praesides ... Cvriae Proceres et Patres, ita vos rogat et ad diem Februarii invitat Iohannes Dvchon, Poeta Laureatus Caesareus, Scholae Novisoliensis Rector." Lőcse, 1631. (RMny 1506. – Stripzky II 2519/67. – Čaplovič 795.)

[A hét görög bölcsről szóló vizsgaelőadás mősora és meghívója egylevelés nyomtatványon. A szereplőket felsorolja az RMNy 1506.]

Lit. Kapitoly, 1967. 72. – *Mikleš, Ján*: Pedagogický realizmus Jána Duchoňa a Komenského učebnie na strednom Slovensku v 17. storočí. *Jednotná škola XXII./1970./* 645. – *Ružička*, 1974. 64.

1631. március 24.

E₈₈ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Városi számadáskönyv: "dito zum Actui Oratorio in der schuell in gegenwartt etlicher Herren und Ehrsamem Raths Sz. 4. P. fl. 6, den 24." (Štátny okresný a mestský archív v Banskej Bistrici, fasc. 217. 139b.)

1632. január 9.

E₈₉ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "dito denen Studenten so mitt der Comedien herumher gangen im goldt V. Sz. 8 Wein – 1,80." (Id. fasc. 218. 120a.)

1632. február 18.

E₉₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "dito herr Rector, alsz Er beijm herren Stadt Richter die Comoediam gehalten, im Wein aufgang Sz. 10 P. – 8, 40." (Id. fasc. 218. 104a.)

BESZTERCEBÁNYA

1633. k.

E₉₁ [ACTUS CORONATIONIS FERDINANDI III.]

Ad. Pilarik, Stephanus: *Currus Jehovae mirabilis ...* (Wittenberg, 1677.) A2ab: "Im 18. Jahr meines Alters begab ich mich auf Neusohl, in eine weit-berühmte Berg-Stadt, allwo ein celebre Gymnasium war. ... Ich habe auch in demselben Gymnasio solennibus Actibus beygewohnet, insonders Actui Coronationis Ferdinandi III. ..." (RMK III. 2954.)

[III. Ferdinándot magyar királlyá 1627-ben koronázták meg. 1636-ban lett római király. Pilarik ekkor már nem volt Besztercebányán. Az ismeretlen darab feltehetőleg a koronázás évfordulóján adták elő.]

1633. k.

E₉₂ DUCHON, JOHANNES: [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Pilarik, Stephanus: *Currus Jehovae mirabilis ...* (Wittenberg, 1677.) A2ab: "Im 18. Jahr meines Alters begab ich mich auf Neusohl... Ich habe auch in demselben Gymnasio solennibus Actibus beygewohnet ... Wie auch Actui Oratorio, und hatte laudes Virgilii Poetae, welche der Herr Johannes Duchon, P. L. C. (Aeterna memoria dignus) mit schönen sententiis illustriert ..." (RMK II. 2954.)

1635. március 1. és 2.

E₉₃ DUCHON, JOHANNES: VESTIBVLVM PHILOSOPHIAE.

Ed. [A cím folytatólag:] "Quo Disciplinae Organice Cvm Vniverso Apparatu Svo In Scenam Scholasticam Introducuntur illarumque Natura, Propagatores, Proprietates et Officia proponuntur. ... Ad hoc Scholasticum Spectaculum in Schola Novisoliensi Anno Christi MDCXXXV die 1. et 2. Martii exhibentem Omnes Ecclesiae Antistites, ... Caesareae Camerae Proceres. ... Curiae Praesides ... vocat et invitat Johannes Duchon, P. L. C. Scholae Novisoliensis Rector." Lócse, 1635. (RMNy 1621. – Sztripszky II, 2523/71. – Čaplovič 814.) [Az iskolai tantárgyokról szóló előadás egyleveles műsora és meghívója. A szereplő személyeket felsorolja az RMNy 1621.]

Lit. Kapitoly, 1967. 72.

BESZTERCEBÁNYA

1636

E₉₄

Ad. "Roku 1636 bolo dal'sie predstavenie, pravdepodobne posledné za Duchovného rektoratu."

Lit. Kapitoly, 1967. 72. [Forrásra utalás nélkül.]

1643. február 13.

E₉₅

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "dito beij der gehaltenen Comaedi Wein aufgangen Seitl 4 – fl. 2, den. 40." (Štátny okresný a mestský archív v Banskej Bistrici, fasc. 241. 89b.)

1649

E₉₆

[HÁROMKIRÁLYOK.]

Ad. "roku 1649 trojkrálova hra."

Lit. Kapitoly, 1967. 49. [Cesnaková-Michalcová, Milena így említi forrásra hivatkozás nélkül. Az ez évi számadáskönyvben ilyen vonatkozású adatot nem találtunk, de más évekből többször is találkozunk ilyenekkel. A jezsuiták viszont ebben az évben játszottak egy "Tres reges nato Christo munera ferentes" című darabot. (Lásd *Jurkovich Emil* adatát a besztercebányai kir. kat. főgimnázium 1894/95. iskolaévi értesítőjében a 24. lapon!)]

1661

E₉₇

Ad. [Ebben az évben Kreuchel, Elias igazgatót Selmecebányára hívják. Kevesli az ígért fizetést. Besztercebányán nagyobb jövedelme van, többek között itt kap "Haring-, Fenster- und Comoediengeld"-et is.]

Lit. *Breznyik*, 1883. II. 94. [Forrásra nem hivatkozik.]

1661–1668

E₉₈

[ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Besztercebányai Evangélikus egyházközségi lt.: "Fennmaradt az összes igazgatói jövedelemnek jegyzéke, melyben Stürtzer s közvetlen elődei részesültek."

BESZTERCEBÁNYA

Benne olvasható: "pro actu oratorio vel comico 12 fl. licet vero neuter horum fiat, 6 fl." [Nem sikerült ellenőrizni, 1986-ban nem találtam.]

Lit. *Rosenauer*, 1876. 55.

1670

E₉₉

Ad. "Divadla sa hraly i v škole, ale na to bolo potrebné osobitné svolenie mesta. Roku 1670 dovolila mestská rada učiteľovi, aby si postavil javisko v školskej miestnosti, súčasne mu prísne nariadila, aby nedovoliť žiakom prechádzať: sa po meste v hereckých úboroch." (Prot. Praet. 4. marca 1670. hivatkozással írja Hudec.)

Lit. *Hudec*, 1941. 121.

1689. április 28.

E₁₀₀

Ad. Besztercebányai Evangélikus Egyházközségi lt. 31. A.: [1689. április 28-án Peucher, Georgius, igazgató panaszkodott, hogy évenként két nyilvános vizsgát rendezett, öt actus oratoriust tartott, a tiszteletdíjat azonban nem kapta meg. (Gravamina super inordinato statu scholae evangelicae in r. l. m. civitate Neosolio.)] [Nem sikerült ellenőrizni, Rosenauer alapján vettük fel.]

Lit. *Rosenauer*, 1876. 80.

1710. március

E₁₀₁

Ad. Schulek-gyűjtemény. Matricula Gymnasii Evangelici Neosoliensis: "Rector ... accipit pro Actu Oratorio vel Comico fl. Hungaros 12." (Ev. Orsz. Lt. V. 49. 38.)

Lit. *Hudec*, 1941. 15.

BESZTERCEBÁNYA

1713

E₁₀₂

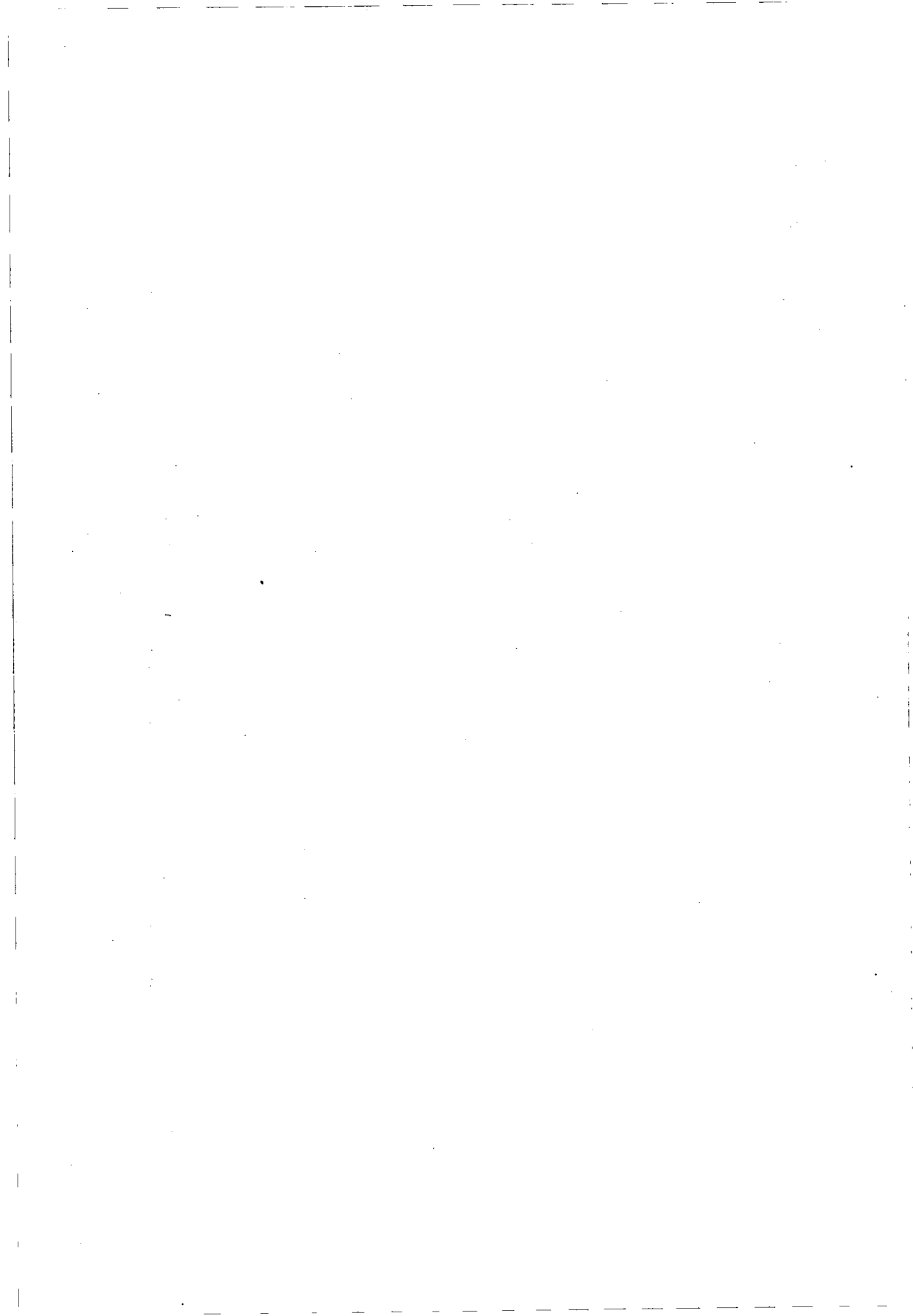
Ad. "Herrn Rectori (Bél) besserer Aufmerksamkeit wegen pro festo Galli vor die Herrn Collegen überschickt 8 Seidl Wein." [Forrásra utalás nélkül.]

Lit. *Rosenauer*, 1876. 97.

1714. április 18.

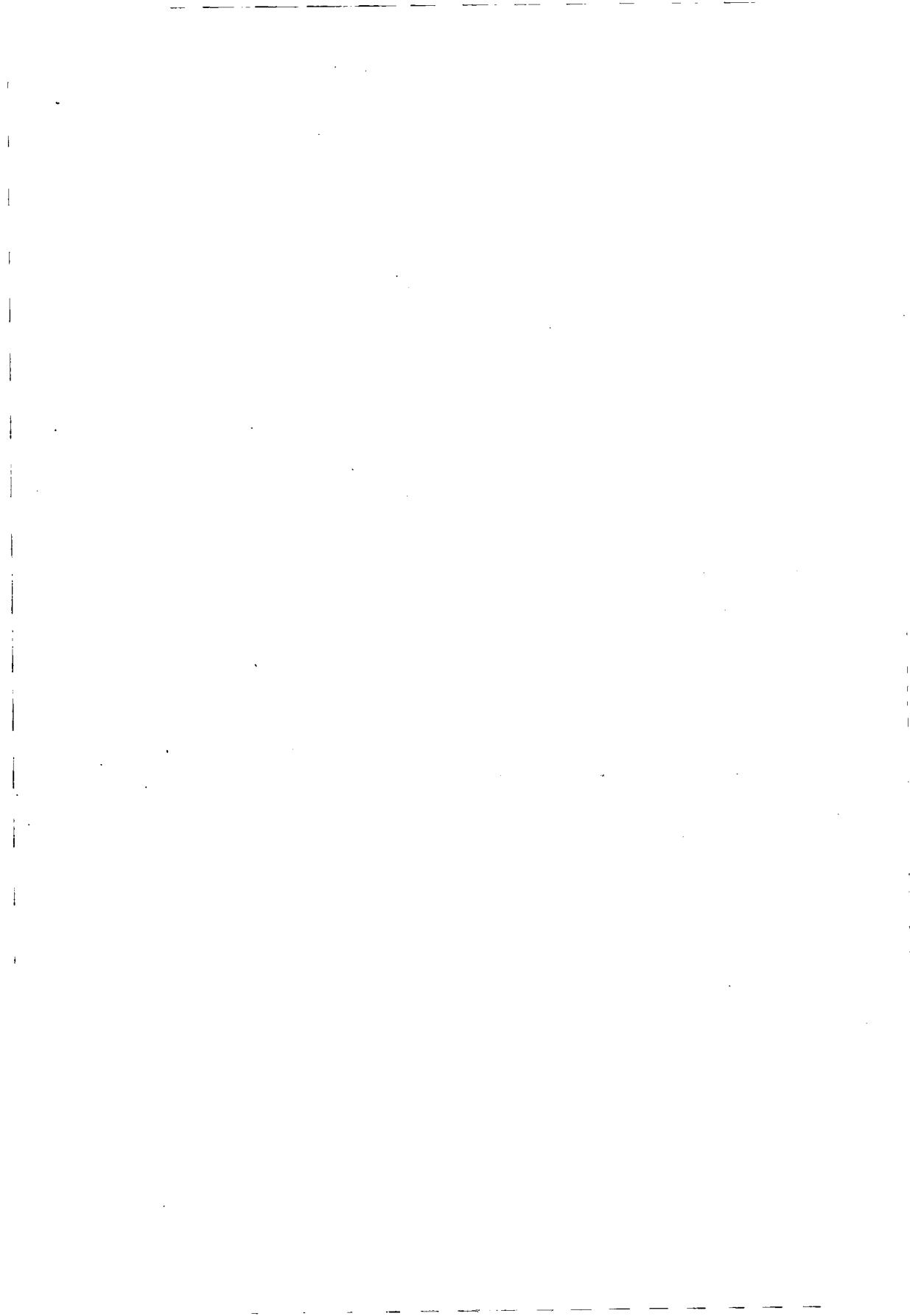
E₁₀₃

Ad. Schulek-gyűjtemény. *Matricula Gymnasii Evangelici Neosoliensis: "Anno 1714 die 18. Aprilis Rectoris, non Conrectoris, beneficium pro Actu Oratorio vel Comico. 12 Fl."* (Ev. Orsz. Lt. V. 49. 39.)

BICCSE
(BITSCHA – BYTČA)

A biccsei mágnásiskola ötven esztendeig működött. Thurzó György emelt a gimnázium számára kastélya közelében épületet. Ő és az utódai fizették a tanárokat. Hogy a magas színvonalat biztosítsák, külföldről hívtak be tanárokat (Plateanus, Valentinust Oppelnból, – 1590–1596 között működött itt –; Flottvedelius, Zachariast Braunschweigből – 1614 körül) vagy olyan hazai tanárokat, akik – rendszerint a Thurzók alumnaiként – külső országokban tanultak (Francisci, Thomas – 1611–1612; Hada-kius, Johannes – 1613; Lani, Gregorius – 1617; Lani, Zacharias – 1621; Chalupka, Samuel – 1624–1626). Humanista műveltséget, korszerű ismereteket terjesztettek, irodalmi működést folytattak, s többnyire magas egyházi hivatalt töltöttek be. Az idősebb Ladiver, Elias volt az utolsó rector, Esterházy Miklós nádor 1627. november 4-én megszüntette az iskolát.

BICCSE

1608. szeptember 28.

E₁₀₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Raciocinum I. Domini Bittsa pro Anno 1608. 237. "27 7bris Comediass Žiakom f. 2. dn. 40." (Štátný oblastný archív. Bytča, OK Fasc. 155. no 5.)

1612. szeptember 22.

E₁₀₅ [KOMÉDIA.]

Ad. Szenci Molnár Albert: Naplója 57: "Comedia visa." [Szenci Molnár Albert írja Naplójában Erdődy Kristóf és Thurzó Borbála lakodalmáról.]

Lit. *Dézsai Lajos*: Szenci Molnár Albert naplója, levelezése és irományai. Bp., 1898. 57. – *Dézsai Lajos*: Szenci Molnár Albert, Bp., 1897. 184. ("a násznép előtt valami vándorszintársulat egy komédiát adott elő.") – *Dézsai*, 1906. 42. ("alig gondolhatunk itt másra, mint protestáns iskolai színi előadásra, melyet valamely közeli protestáns iskolának a lakodalmi ünnepélyre kivonuló ifjúsága rendezett, hogy a több napig tartó lakodalom fényét ezzel is emelje, ... s talán az iskola patronus főura iránti tiszteletet is kimutassa.") [1608-ban is komédiáért fizettek a diákoknak.]

BRASSÓ (CORONA – BRAȘOV – KRONSTADT)

A reformáció jeleivel Brassóban már a mohácsi csata körüli években találkozunk. Igazi megalapítója, a városban és az egész Barcaságban a lutheri egyház szervezetének kimunkálója Honterus volt (1498–1549). 1533-ban kezdte meg Brassóban papi működését, 1539-től a város vezető papja lett. Ebben az esztendőben nyomdát alapított, s amellett tanításhoz kezdett. Tankönyveket nyomtatott, melyeket Erdélyben az iskolák szívesen fogadtak. Velük Honterus az iskolai oktatást humanista szelleművé, illetőleg a humanista irányúból reformátorivá alakítását szolgálta. Hogy a városi iskolát magasabbrendűvé tegye, iskolai rendtartást készített, és azt a magisztrátussal elfogadtatta. (Kiad. *Dück, Joseph*: Geschichte des Kronstädter Gymnasiums. Brassó, 1845. 121–130., újabban *Schuller, Monika*: Der Coetus in Honterus-Gymnasium in Kronstadt in Siebenbürgen. München, 1963. 65–66.)

Az alsó osztályokra (Unterklasse) épülő három osztályos felső iskola (grössere Schule) főtárgya a vallástan, a lutheri katekizmus volt, de megkívánta a latin és görög nyelv ismeretét, közvetítette a latin és görög szerzőket, az égre és földre vonatkozó ismereteket, így a poetika és retorika mellett a földrajz, számolás, iratkészítés módjának oktatását. A legfelső osztályt a rector vezette, ő ellenőrizte, irányította az alatta lévő két osztály lectorainak a munkáját. A rectort a városi magisztrátus mint az iskola patronálója, még inkább a városi lelkész választotta és felügyelte. Ez a helyzet nem egyszer akadályozta a későbbiek folyamán, hogy az iskolaigazgató reformokat hajthasson végre.

1544-ben Wagner, Valentinus lett az iskola igazgatója, 1549-ig működött ebben a minőségben. Igazgatósága idején rendezkedett be az iskola az új épületben, ahol a tanterők lakásán, tantermeken kívül kilenc "museum" (lakószoba), valamint nagy auditorium állt az intézmény rendelkezésére. Ez utóbbiban folytak a vizsgák, declamatiók, disputatiók, színi előadások. Honterus évenként két színjáték (komédia) előadását írta elő szabályzatában, Wagner maga is írt drámát. A színjátszás emlékei azonban a XVI. századból csak kis mértékben ismeretesek. Annál nagyobb számban a XVII. századból, főleg annak második feléből.

Az igazgató és a lectorok csaknem mindig külső országokban tanult személyekből, külsországbeliékből kerültek ki. A XVI–XVII. századfordulótól a lectorok száma három. A lectorok gyakori változása és a politikai helyzet alakulása (Báthori Gábor szászelletes magatartása) miatt az iskola színvonala hanyatlott. Albelius, Simeon, előbb lector (1615–1619), majd lelkész (+1654), sokat tett, hogy az iskola a Honterus-i *Constitutio* szellemében működjék, belső életét a nagyobb fegyelem szellemében alakítsa. Mederus, Petrus (1638–1649), Wermerus, Matthias (1644–1646) alatt az iskola régi jóhírének örvendezett. Tanulói csak kisebb hányadban kerültek ki a város lakosságából, tanultak itt Németországból, Moldvából, és sok környékbeli magyar is.

Mederus és Wermerus kísérletei után Albrichius, Martinus (1655–1660) komolyabb változtatásokat szeretett volna véghez vinni. 1657-ben kinyomtatta a Honterus-féle *Constitutio*-t, megtoldva azt a fegyelmi rendet érintő szabályzatokkal. A legfelső osztályt ketté szándékozott osztani a rector és a conrector vezetése alatt, nagyobb figyelmet fordítandó a filozófia és teológia tanítására. Azt kívánta, hogy a vezetés egy kézben, a rectorban legyen. Tervezetét helyeselték, de nem hajtották végre.

1689-ben tűzvész pusztított Brassóban, leégett az iskola, s gazdag könyvtára is, melyet még Honterus alapított 1547-ben. A XVII–XVIII. századforduló évtizedeinek első és külső eseményei nem kedveztek a brassói iskola működésének.

Fronius, Marcus (+1713) kezdett harcot a hiányosságok, önkényesség és lazaság ellen. Lectorként csak rövid ideig dolgozott (1690–1691), de egész élete folyamán a brassói iskola volt a legfőbb gondja. Városi lelkészként mint az intézmény felügyelője erélyesen beleszólt annak működésébe, elbocsátotta pl. Ziegler, Martinus rectort (1691–1694), mivel nem tudott vele együttműködni. Tervezetet készített (*Consilium de Schola*), melyben kíméletlenül bírálta az állapotokat, és az egész iskolarendet átfogó reformokat kívánt megvalósítani – még mindig a Honterus-féle *Constitutio* alapján. Pl. azok számára, akik nem akarnak egyetemre menni, megelégszenek falusi rectorssággal, lelkésséggel, feleslegesnek tartotta a görög nyelv tanulását, latinból is kisebb követelményeket kívánt tőlük; azt akarta, anyanyelvükön tanuljanak. Szigorú rendet követelt tanulóktól, tanítóktól egyaránt mind a fegyelem, mind a tanulmányok terén. Szabályos időközökben tartandó disputatiokat írt elő a tanulóknak, de a tanítóknak is. Sokat harcolt a város bírójával, aki ellene volt terveinek.

A Fronius által óhajtott iskolarend Filstich, Johannes igazgatósága alatt (1723–1743) valósult meg. Hosszú időt töltött külföldön; Halleban, Jénában megismerkedett a pietista tanókkal, kapcsolatba került a brassói származású Schmeizel, Martinusszal, aki szeretett volna Brassóba visszatérni. Helyette azonban a szintén Halleban tanult Tartler, Thomast választották meg igazgatónak. A Halleval való kapcsolatok ellenére a pietizmus nem vert gyökeret a brassói gimnáziumban.

1743-ban új gimnázium épült. Megalapításának kétszáz éves fordulóját fényesen megülték. Az utána következő évtizedekben azonban hanyatlás állott be, bár olyan tudós tanára, igazgatója is volt, mint Roth, Paulus (+1793), aki gazdag könyvtárát, 1500 kötetet, értékes kéziratot és egyéb gyűjteményét az iskolára hagyta.

1793-ban az iskolaalapítás 250., az új épület 50. évfordulóját ülték Teutsch, Johannes igazgatósága alatt. Rectorsága idején (1791–1800) az iskolában magyar nyelvet tanító tanerőt alkalmaztak és nagyobb figyelmet fordítottak a természettudományok oktatására.

Irodalom: *Dück, Joseph*: Geschichte des Kronstädter Gymnasiums. Brassó, 1845. – *Schiel, Samuel*: Matrikel des Kronstädter Gymnasiums. In: Programm des ev. Gymnasiums in Kronstadt. 1863–1866.

BRASSÓ

1542. február

E₁₀₆ [KOMÉDIA.]

Ad. Stadthannenrechnung, Seite 412.: "Carnisprivium studiosi egerunt unam comoediam, quibus dedi ex commissione dominorum fl. 2." (Február 22-i bejegyzés a városi számadáskönyvben.)

Lit. *Seraphin, Friedrich Wilhelm*: Kronstädter Schulen vor der Reformation. ArchivSiebLk XXIII. 1889. 787. – *Wolf, Theobald Peter*: Johannes Honterus der Apostel Ungarns. Kronstadt, 1894. 176. – Quellen III. 1896. 157. – *Ferenczi*, 1897. 8. – *Bernáth*, 1902. 17. – *Janovics*, 1907. 36. – *Gyárfás*, 1909. 38–39. – *Pukánszky*, 1926. 195. – *Pukánszky*, 1931. 200. – *Dombi*, 1932. 52. – *Wittstock*, 1970. 273.

1543

E₁₀₇

Ad. Ordinatio Studii Coronensis: "Comoediae duae semper institutae habeantur, nec aliquis majorum officio personae comicae sit exemptus." ("Constitutio Scholae Coronensis ab Magistro Johanne Hontero, Primo Reformatore Ecclesiae Coronensis, consentiente et approbante Amplissimo Senatu Anno MDXLIII lata et promulgata.") [Kiad. *Teutsch*, 1888. 7.]

Lit. *Dück*, 1845. 124. – *Schwartz*, 1861. 104. – *Filtsch*, 1887. 523. – *Ferenczi*, 1897. 8. – *Bernáth*, 1902. 17. – *Gyárfás*, 1909. 38. – *Pukánszky*, 1926. 195. – *Pukánszky*, 1931. 200. – *Dombi*, 1932. 52. – *Wittstock*, 1970. 265–266, 273. – *Mészáros*, 1981. 58. – *Mészáros*: Iskolaügy 1981. 224.

1549

E₁₀₈ WAGNER, VALENTIN: AMNON INCESTUOSUS.

Ed. Amnon Incestuosus. Tragoedia. Coronae 1549. (RMNy 75. – RMK II. 44.) [Ma lappang. Brassói előadása nem bizonyított.]

Lit. *Nagy*, 1883. 310. – *H.*: Schulkomödien Korrespondenzbl 1885. 63. – *Nagy*, 1885. 92. – *Filtsch*, 1887. 525. – *Teutsch*, 1888. 352. – *Schuller*, 1896. 42. – *Ferenczi*, 1897. 8. – *Bernáth*, 1902. 17, 58. – *Gyárfás*, 1909. 40. – *Pukánszky*, 1926. 195. – *Pukánszky*, 1931. 201. – *Dombi*, 1932. 52. – *Wittstock*, 1970. 273. ("aller Wahrscheinlichkeit nach auch über die Bretter ging.") – *Mészáros*, 1981. 81.

BRASSÓ

1550. február 2.

E₁₀₉ [ABEL PER CAIN OCCISUS.]

Ad. Stadthannenrechnung Seite 100: "Domino ludirectori, quod comoediam seu potius Abel per Caim occisi [!] in praetorio egerunt, fl. 2; pro 4 oct. vini ibi bibiti asp. 6." (Február 17-i bejegyzés a városi számadáskönyvben.)

Lit. *Herbert*, 1883. 46. – *Filtsch*, 1887. 526. – *Teutsch*, 1888. 352. – *Quellen* III. 1896. 542. – *Ferenczi*, 1897. 8. – *Briebrecher*, 1899, 190. – *Bernáth*, 1902. 17, 58. – *Janovics*, 1907. 36. – *Gyárfás*, 1909. 39. – *Pukánszky*, 1926. 195. – *Pukánszky*, 1931. 201. – *Dombi*, 1932. 58. – *Wittstock*, 1970. 273.

1614. január 10.

E₁₁₀ COMOEDIA VON DER CASTITAS.

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "In der Comoedia von der Castitas."

Lit. *Quellen* V. 488. – *Gyárfás*, 1910. 308.

1614. február 16.

E₁₁₁ [KOMÉDIA.]

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "Bei meinem Herrn Schwager zu Gast. Nach Essens in der Comoedia, welche dem Herrn Michaly Fronio und mir zu Gefallen ist, geagieret worden, weil wir absens gewesen."

[Vagy az előző szám alatti vígjátékról vagy egy más ismeretlen darabról lehet szó.]

Lit. *Quellen* V. 491. – *Gyárfás*, 1910. 308.

1615. március 4.

E₁₁₂ VON DER WOLLUST.E₁₁₃ KÖNIG SAUL

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "Haben die Scholares dem Ersamen Rat beide Comoedias agiert, nempe: «Von der Wollust» und «König Saul». Item haben die klein Jungen fuer des Herrn Richters den Spert-Tanz getanzt."

Lit. *Quellen* V. 517. – *Gyárfás*, 1910. 308.

BRASSÓ

1615. március 16.

E₁₁₄

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "Celebrieren die Scholares Gregory, welcher den 14. dieses Monats gefallen wegen des schlimmen Wetters ist aufgeschueben Worden."

Lit. Quellen V. 518.

1616. február 16.

E₁₁₅ [DANIEL UND DIE LÖWENGRUBE.]

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "Ist Einem Ehrsamem Weisen Rat in die Comoedia agiert worden vom Daniel und Löwengrueben."

Lit. Quellen V. 542. – *Gyárfás*, 1910. 308.

1617. január 25.

E₁₁₆ COMOEDIA VON DER CHRISTLICHEN KIRCHEN.

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "In der Comoedia von der Cristlichen Kirchen agiert."

Lit. Quellen V. 576. – *Gyárfás*, 1910. 308.

1617. február 2.

E₁₁₇ ANNABELLA UND DER KÖNIG FERRARIO.

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "In der Comoedia von der Annabella und König Ferrario, dann auch seinem Sohn Tiberio. Dito."

Lit. Quellen V. 578. – *Gyárfás*, 1910. 308.

1617. február 8.

E₁₁₈ [KOMÉDIA.]

Ad. Hegyes, Andreas: Diarium: "Worden Einem ehrsamem Weisen beide Comoedia agiert; ging rechtschaffen toll zue."

Lit. Quellen V. 578. – *Gyárfás*, 1910. 308.

BRASSÓ

1660

E₁₁₉ ADAMS VERMÄHLUNG MIT EVA.

Ad. "Adams Vermählung mit Eva zu Aufführung gelangt." [Forrásra utalás nélkül.]

Lit. *Brie brecher*, 1899. 190. – *Pukánszky*, 1926. 346. – *Pukánszky*, 1931. 378. [Vö. az E₁₂₇ számú darabbal. Más forrás híján, talán sajtóhiba lesz 1669 helyett.]

1665. február 11.

E₁₂₀ [DAS JÜNGSTE GERICHT.]E₁₂₁ [DER REICHE MANN UND LAZARUS.]

Ad. Stamm, Johannes: "Wird die Comödi von jüngsten Gericht agiert, die andere vom reichen Mann und Lazaro, wird aber den Herrn nicht am Aschermittwoch agiert, sondern in der andern Woch am Mittwoch."

Lit. Quellen VI. 189. – *Gyárfás*, 1910. 308–309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1668

E₁₂₂ [ROMULUS.]E₁₂₃ [DAS VERWÜSTENE DEUTSCHLAND.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Wird die erst Comedi von Romulo, die ander vom verwüsten Teutschland, wie es wieder zum Frieden gelangt."

Lit. Quellen VI. 192. – *Gyárfás*, 1910. 309.

1668. november 16.

E₁₂₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Den 16 November kommen die Hermannstädter Herren zu Cronen an, welchen man zu Ross entgegen reit. Die Herren sein als: der Herr Königsrichter mit dem Herrn Sohn, item Herr Burgmeister, item Herr Stuhlsrichter samt andern Herren und Frauen, welche beharren bis auf den 5. Tag, in welchen Tagen man ihnen grosse Ehr erzielt mit Gasteiungen von einem Richter zum andern, wie auch mit Schiessen, Feuerwerken und auch Comödienspielen."

Lit. Quellen VI. 193. – *Gyárfás*, 1910. 309.

BRASSÓ

1669. január

E₁₂₅ [XENODOXUS.]E₁₂₆ [DER KÖNIG KARL UND SEIN BRUDER TULANDUS.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Hat man die erste Comedi agiert von Xenodoxe, die ander vom König Carolo und seinem Bruder Tulando."

Lit. Quellen VI. 193. – *Gyárfás*, 1910. 309.

1669

E₁₂₇ ADAMS VERMÄHLUNG MIT EVA,

Ad. Trausch: *Analecta Scholastica*. VI. 795. "1669 war Adams Vermählung mit Eva zu Aufführung gelangt." (A brassói evangélikus gimnázium könyvtárában volt 1888-ban.)

Lit. *Filtsch*, 1887. 526. – *Teutsch*, 1888. 352. – *Briebrecher*, 1899. 190. – *Ferenczi*, 1897. 9. – *Dombi*, 1932. 119. [Magyar nyelvű darabként említi.]

1670. február

E₁₂₈ [DER KAISER FRIEDRICH BARBAROSSA.]E₁₂₉ [DIE AUFERSTEHUNG DER TOTEN UND DAS JÜNGSTE GERICHT.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese 2 Comedien agiert, als: die erste vom Kaiser Friederico Barbarossa, wie er bei dem Pabst in Ungnaden ist und sich mit demselben wieder versöhnet, auch wie der Pabst die christliche Kirch verfolget; die ander Comedi ist von der Auferstehung der Toten und vom jüngsten Gericht."

Lit. Quellen VI. 194. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1671. január–február

E₁₃₀ [DER KÖNIG ANTROPATER UND SEINE SÖHNE.]E₁₃₁ [DIE KÖNIGIN AUS UTOPIA UND DER KÖNIG VON UDENE.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese comedie agiert, als vom König Antropater und seinem Sohn Androphilo, auch dem Antropo; die ander, wie die Königin aus Utopia den König von Udene gefänglich nimmt und hernach ihn mitsamt der Königin mit Gift umbringen lasst."

[Vö. a 126. számú darabbal!]

BRASSÓ

Lit. Quellen VI. 195. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533. [A következő szám alatti darabot is erre az évre teszi.]

1672. február 14.

E₁₃₂ [DEUTSCHLANDS VERDERB.]

E₁₃₃ [FORTUNATUS.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese zwo Comedien agiert als: die erste, wie Teutschland den Frieden verjaget und hernach beraubet und geplündert wird, die andre vom Fortunato mit seinem Glückssäckeln und Wünschelhut.

Lit. Quellen VI. 196. – *Gyárfás*, 1910. 309.

1673. január 15.

E₁₃₄ [DER REICHE MANN UND DER ARME LAZARUS.]

E₁₃₅ [DAS SIEBENBÜRGEN.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werde diese Comeiden agiert, als erstlich, vom reichen Mann und armen Lazaro, die andere von Siebenbürgen, wie es gleichsam fürgebildet wird, wie Gott mit seinem Wort Siebenbürgen begabet, wie's auch mit Freuden annimt, wird aber stolz und zu allen Sünden geneigt, derwegen straft's Gott mit Feinden, die es berauben und plündern bis auf den Grund und noch heut zu Tag plagen mit Postereien und noch immer begehren Geld."

Lit. Quellen VI. 197. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1674. január–február

E₁₃₆ [DIE KÖNIGIN AUS UTOPIA UND DER KÖNIG VON UDENE.]

E₁₃₇ [DER JUNGE KAISER ANTONIN UND PAPINIANUS.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Sein diese Comedien agieret worden, als erstlich von der Königin aus Utopia, wie sie den benachbarten König ohn Ursach überzeicht und gefänglich mit der Königin in eure Gewalt bekömmt und sie mit Gift öffentlich umbringen lässt, hernach die Königin aus Utopia unsinnig wird; die ander Comedie ist vom jungen Kaiser Antonin oder Bastian, wie er seinen Bruder Gethan im Grimm erstlich und vom beständigen Weltweisen Papinian, welcher der Kaiser auch richten lässt."

BRASSÓ

[Vö. az E₁₃₁ számú darabbal!]

Lit. Quellen VI. 198–199. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1675. január

E₁₃₈ [WIE COSMOPHILUS VON DEN TUGENDEN ZU DEN LASTERN SICH ERGIBT.]

E₁₃₉ [DER KAISER NERO.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als erstlich von bösen Gewissen, wie Cosmophilus von den Tugenden zu den Lastern [sich] begibt, zuletzt wiederkehret; die ander, wie Kaiser Nero seine leibliche Mutter umbringen lässt, zuletzt sich auch selbst ersticht."

[Vö. a 138. számút az E₁₄₃ számúval!]

Lit. Quellen VI. 200. – *Gyárfás*, 1910. 309.

1677. február

E₁₄₀ [TITUS ANDRONICUS UND VESPASIANUS.]

E₁₄₁ [DER KÖNIG ALBIN UND DER KÖNIG KÄNEMUND.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die erste von Tito Andronico und seinem Sohn Vespasiano; die andre vom König Albin und König Känemund, welchen er in der Schlacht umbracht und seine Tochter Rosemund gefangen nimmt, auch sie hernach zum Ehemahl [!] annimt, welche aber hernach euren Herrn Vaters Tod rächen tät und ihren Herrn König Albin umbringen lässt."

Lit. Quellen VI. 201. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1678. február

E₁₄₂ [DER KÖNIG FILIPPUS IN MACEDONIA UND SEINE ZWEI SÖHNEN.]

E₁₄₃ [WIE COSMOPHILUS VON DEN TUGENDEN SICH ZU LASTERN BEGIBT.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die erste vom König Filippo in Macedonia samt seinen zwen Söhnen, als Perseo und Demetrio, wie der älst den jüngern verfolgt und bei dem Herrn Vater mit Lügen angibt, dass er denselbigen unschuldig enthaupten lässt; die andere Comedii ist vom Kostmophilo als Weltkind, wie er von den Tugenden sich zu lastern begibet."

BRASSÓ

[A 143. számút vö. az E₁₃₈.-kal!]

Lit. Quellen VI. 202. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1679. január

E₁₄₄ [DER KAISER JULIANUS.]

E₁₄₅ [DIE ZWEI RITTER, DER GOTTESFÜRCHTIGE LAMPRECHT UND DER GOTTLOSE NEIDECKERT.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die erste vom gottlosen abtrenniger Kaiser Juliano, wie er die Christen verfolgt und wilens ist ganz und gar auszurotten, aber Gott denselben vom Himmel plötzlich stürzet und umbringt, dass er spricht: «Du, Galiläer, hast überwunden.» Die ander Comedi ist von zwei Rittern, als der gottesfürchtige Ritter Lamprech, der ander ist der gottlos Ritter Neideckert, dem sein gottlose Mordtat zulest auch bezahlet wird, dass ihm auch der Kopf abgeschlaget wird."

Lit. Quellen VI. 203. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1680. február

E₁₄₆ [DIE FALSCHER UND DIE RECHTE LIEBE.]

E₁₄₇ [DIE KRISTLICHE KIRCHE WIE SIE VERFOLGT WIRD.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als erstlich von der falschen und auch von der rechten Liebe, und wie der Statthalter Coelestinam zur Ehe nimmt, und wie der Teufel den Capitan vom Tanz nimmt seiner Gottlosigkeit halben. Die andre Comedi ist von den christlichen Kirchen, wie sie verfolgt wird."

Lit. Quellen VI. 204. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1682. január

E₁₄₈ [DER KAUFMANN AMBROSIUS UND SEIN WEIB.]

E₁₄₉ [DIE AUFERSTEHUNG DER TOTEN UND DAS JÜNGSTE GERICHT.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Item werden diese Comedien agiert als die erste vom Kaufmann Ambrosius zu Jene und seinem gottsfürchtigen Weibe, welche unschuldig bei ihrem Herren in Verdacht kömmt; die andere Comedie ist vom jüngsten Gericht und der Toten-Auferstehung."

Lit. Quellen, VI. 205. – *Gyárfás*, 1910. 309.

BRASSÓ

1683. február

E₁₅₀ [DIE KEUSCHHEIT.]E₁₅₁ [LUTHER UND JOHANN TETZEL.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die erste von der Keuschheit, die ander vom Herren Luthero, Wie er mit dem Ablasskrämer Johannes Tetzal in ein Disputation sich einlässt und auch denselben überwindet mit seinen ketzerischen Gesellen."

Lit. Quellen VI. 206. — *Gyárfás*, 1910. 309. — *Teutsch*, 1921. 533.

1684. január

E₁₅₂ [DAS BÖSE GEWISSEN.]E₁₅₃ [FLORABELLA.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die erste vom bösen Gewissen, die andere von der Florabella und dem Ritter, welcher sie aus dem Gefängnis erlässet, und den König, welcher sie gefangen hielt, umbringt und an seine Statt König wird."

[A 152. számú darabot vö. az E₁₃₈. és az E₁₄₃. számúval!]

Lit. Quellen VI. 207. — *Gyárfás*, 1910. 309. — *Teutsch*, 1921. 533.

1685. január

E₁₅₄ [JEPHTA.]E₁₅₅ [DEUTSCHLANDS VERDERB.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die traurige Geschichte vom Jephta, wie er sein einige Tochter, Namens Thamar geopfert, wie er gelobet hat Gott. Die ander Comedii ist wie Teuschland verwüstet und verderbet wird und auch wieder Hoffnung zum Frieden erlanget von Gott." [Valószínűleg az E₁₅₅. ugyanaz a darab volt, mint az E₁₂₃, és az E₁₃₂. szám alatti.]

Lit. Quellen VI. 208. — *Gyárfás*, 1910. 309. — *Teutsch*, 1921. 533. [A második darabról nem tud.]

BRASSÓ

1686. február 17.

E₁₅₆ [XENODOXUS.]

E₁₅₇ MARIA STUARTIN.

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die erste vom Xönodoxe, welcher ein scheinheilig Leben hat geführet, und derwegen aus gerechtem Gericht Gottes verdammet ist, die andere Comedi ist von der Maria Stuartin, Königin von Schottland, und wird von Elisabeth, eurer Schwester, durch Rat des Kanzlers und anderer Herren zu Tod verdammt, und auch mit einem Beiel ihr Kopf abgeschlagen, welche immer euer Unschuld klaget, und sonderlich wegen euer Schwester Elisabeth, Königin in Engelland, welche es hernach reuet und sehnlich klaget über den Tod Mariae, euer Schwester."

Lit. Quellen VI. 209. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533.

1687. február

E₁₅₈ [ABRAHAM UND ISAC.]

E₁₅₉ [ANDRONICUS UND SEIN SOHN VESPASIANUS.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Werden diese Comedien agiert, als die erste wie Abraham auf Gottes Geheiss seinen Sohn Jsac opfern will; die ander vom Andronico und seinem Sohn Vespasiano, wie sie wider den Kaiser Volk aus fremden Land aufbringen und zuletzt den Kaiser mit seinem gottlosen Weibe (welche ein Anfängerin ist dieses einheimischen Krieges) zu Gast bekommt, und in dieser Gasterei die Andronica, die Kaiserin, und Andronicus selbst und zuletzt auch der Kaiser umbracht werden."

Lit. Quellen VI. 210. – *Gyárfás*, 1910. 309. – *Teutsch*, 1921. 533. [A második darabról nem beszél.]

1688

E₁₆₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Stamm, Johannes: Tagbuch: "Wird die Comedi etliche Tage agiert, aber wieder unterlassen wegen der vorkommenden Soldaten und auch böser Zeitung."

Lit. Quellen VI. 211. – *Ferenczi*, 1897. 9. – *Bernáth*, 1902. 60.

BRASSÓ

1698

E₁₆₁ DER KEUSCHE JOSEPH.

Ad. "wurde unter dem Rector Ziegler «der keusche Joseph» aufgeführt," [írja Teutsch.]

Lit. *Teutsch*, 1888. 352. — *Ferenczi*, 1897. 9. — *Briebrecher*, 1899. 190. — *Bernáth*, 1902. 17, 59. — *Pukánszky*, 1926. 346–347. — *Pukánszky*, 1631. 378. — *Dombi*, 1932. 119. [Magyar nyelvű darabként említi.]

XVII. század vége

E₁₆₂

Ad. "Zu Weihnachten hatten sowohl die Gymnasiasten als auch die Klassenschüler mancherlei, mit Einnahmen verknüpfte Aufzüge ... die Gymnasiasten in den angesehenem Hausern grössere, das festliche Ereigniss behandelnde, Komödien aufführten, wofür sie entweder bewirtheht oder mit Geld beschenkt wurden. Diese Umzüge wurden vom Vorabend des Christfestes bis zum heiligen Dreikönigfeste täglich gehalten, gaben aber oft zur Entheiligung der Feiertage und zu mancherlei Unordnungen Veranlassung, weshalb den Studenten schon gegen Ende des XVII. Jahrhunderts dieses Spiel untersagt wurde", [írja Dück.]

Lit. *Dück*, 1845. 34..

1706. február

E₁₆₃ [DIE 7 MAKABÄISCHEN SÖHNE.]

Ad. Teutsch, Joseph: Kurzgefasste Jahr-Geschichte von Siebenbürgen, besonders Burzenland (1345–1748): "In diesem Jahr wird in der Stadt die Comedie von den 7 Makabäischen Söhnen gespielt durch die Studenten."

Lit. Quellen IV. 1903. 120. — *Gyárfás*, 1909. 39.

1713

E₁₆₄ [DER REICHE MANN.]

Ad. "Feier des Hahnenschiessens ... Gregorifest ... Gallusfest ... Mit den meisten dieser Festgebräuche waren auch, die oben angeführten Komödien verbunden, obwohl deren nach der Constitutio jährlich nur zwei gespielt werden dürften. Die letzte dieser Komödien «vom reichen Mann» wurde unter dem

BRASSÓ

Rector M. Gassner aufgeführt, 1713, bei welcher Gelegenheit sich einige Unordnungen ergeben hatten, durch welche der Stadtpfarrer Paulus Neidel bewegt wurde, das Komödienspiel für die Zukunft zu verbieten." (Dück, 39.)

Lit. *Dück*, 1845. 39. – *Filtsch*, 1887. 526. – *Teutsch*, 1888. 352. – *Ferenczi*, 1897. 8–9. – *Bernáth*, 1902. 17, 60. – *Gyárfás*, 1909. 39.

1714. Nagypéntek

E₁₆₅ DIE PASSIONS-HISTORIE.

Ad. Trausch-féle *Analecta Scholastica* VI. 195.: "die Passions-Historie in einem Actu Oratorio an dem Char-Freytag."

Lit. *Teutsch*, 1888. 352. – *Ferenczi*, 1897. 9. – *Bernáth*, 1902. 60. [A két utóbbi 1748-ra teszi.]

1755

E₁₆₆ CZACKO VON ROSENFELD: DIE BIS ZU SCHMÄLICHEN KREUZES TOD ERNIEDRIGTE LIEBE JESU.

Ed. "Die bis zum schmälischen Kreuzes-Tod erniedrigte Liebe Jesu, deren gesegnete Früchte theils durch eine umgebundene und gebundene Rede, welcher das ganze Leiden unseres preiswürdigen Erlösers vermittels 22 Personen etwas eigentlicher abbildet ... vorgestellt worden." Brassó, 1755.

Lit. *Pukánszky*, 1926. 347. – *Pukánszky*, 1931. 378. – *Dömötör*, 1936. 39.

1771 k

E₁₆₇ SCHÖNE GESCHICHTE WELCHE AN DEN WEIHNACHTEN GESAGET UND GESUNGEN WIRD.

Ms. [Czeidner, Georgius ismeretlen helyen lappangó kézirat.]

Kiadta: Wolf, *Korrespondenzbl* 1886. 139–142.

Lit. *Wolf, Johann*: Weihnachts- und Neujahrsspiel. *Korrespondenzbl*. 1886. 137–142.

[A kiadvány főszöveggént a karácsonyi köszöntést adja: A kézirat különálló újszerű darabját lapalji jegyzetben hozza mintegy variánsként, mivel a szövegek közt egyezések vannak. Pontosán megfelel a XVIII. század végéről említett köszöntőszokásnak magánházaknál. Szereplői a kengyelfutó és társai (Laufer, Mitkonsorten), három angyal, három pásztor.]

BREZNÓBÁNYA **(BREZNO – BRIES)**

Breznóbánya szabad királyi város Besztercebánya vonzáskörében élt. Onnan áradt a humanizmus és a reformáció szelleme. Már a XVI. században neves iskolája volt, a századfordulón Melikius, Samuel (1603), Soczovinus, Alexander (1612) rectorok szereztek érdemet az iskola hírnevének növelésében. Huertius, Andreas (1632) idejétől az iskolában a peripatetikus filozófiával szemben Ramus tanítását hirdették. (Ružička, Vladislav: Školstvo na Slovensku. Bratislava, 1974. 64.) Itt működött Zabanius 1659–1661 között. Az 1670-es években azonban az evangélikusok veszedelmes vetélytársakat kaptak a piarista rendben, mely a hatalom támogatásával háttérbe szorította, zavarta munkájukat. Simonides, Johannes (1668–1674) igazgatósága idején, 1674 márciusában Collalto tábornok elvette templomukat, iskolájukat, s a piaristáknak adta. Thököly és Rákóczi alatt rövid ideig még tanítottak régi iskolaépületükben, melyben Brazany, Johannes (1705–1709) volt az utolsó igazgató. Ezután már csak elemi oktatás folyt Breznóbányán az evangélikusok iskolájában.

BREZNÓBÁNYA

1668. január

E₁₆₈ [ACTUS PUBLICUS.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Exaudito Actu Publico in Schola Mladeży Školskeg, consensu Senatorum, ad excitandam diligentiam dal fl. 1." (Štátny okresný a mestský archív v Banskej Bistrici.)

1668. október 16.

E₁₆₉ [ACTUS IN FESTO GALLI.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "In Festo Galli per D. Rectorem Magistratus ad exaudiendum actum invit[atus] opravj po práci dal studiosis fl. 1. den. 80." (Id.) [A rector Simonides, Johannes volt 1668–1674 között.]

1669. június

E₁₇₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Studiosis ante finita Comedia pro excitanda majori diligentia fl. 3." (Id.)

1669. október 16.

E₁₇₁ [ACTUS IN FESTO GALLI.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Festo Divi Galli per D. Rectorem Magistratus pro exaudiendo actu invitatus, finito labore, dedit jussu senatorum studiosis fl. 1, den. 80." (Id.)

1670. január

E₁₇₂ [ACTUS.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Domino Rectori pro oblatione Actus celebrati in libello conscripti consensu D. Senatorum et Oratorum dal Tal. 4. = fl. 7, den. 20. Juventuti Scholasticae fl. 2." (Id.)

BREZNÓBÁNYA

1670. július

E₁₇₃ [ACTUS.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Domino Rectori pro Actu in Schola instituto consensu D. Senatorum et Oratorum dal Tal. 4. = fl. 7, den. 20. Juventuti Scholasticae Tall 1. = fl. 1, den. 80." (Id.)

1671. január

E₁₇₄ [ACTUS.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Post Actum in Schola institutum Praesenti Magistratu, Oratoribus et alijs, consensu Dominorum Senatorum Juventuti Scholasticae cum Mendicantibus dal fl. 2." (Id.)

1672. január

E₁₇₅ [ACTUS.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Post Actum in Schola celebratum Juventuti declamanti dal fl. 1, den. 20." (Id.)

1672. július

E₁₇₆ [ACTUS.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Juventuti Scholasticae post Actum in Schola institutum dal z povoleni Panov fl. 2." (Id.)

1673. február

E₁₇₇ [ACTUS.]

Ad. Brezno számadáskönyve: "Juventuti Scholasticae, finito et exaudito in Schola Actu, Consensu Senatorum dal fl. 2." (Id.)

[Ennek az évnek a számadáskönyvében a bejegyzések június 7-tel megszakadnak.]

BREZNÓBÁNYA

1667–1673

E₁₇₈

Ad. "V Brezne ... v rokoch 1667–1673 tu pôsobil rektor Ján Simonides, ktorý podporoval predstavenia a sám bol pravdepodobne autorom drám. V mestských knihách su záznamy napr. z roku 1667, 1668 atd'. o odmenách, ktoré dostali od mesta žiaci za uvedenie «komedie»."

Lit. Kapitoly, 1967. 88. [1667-ből a számadáskönyv nem tartalmaz iskolai színjátszási adatot, tévesen írja: mint a következő években, ekkor is pénzt adnak a tanulóifjúságnak énekért, újévi aggratulatioért, disputatioért, zenei produkcióért, karácsony éjszakáján a templomtoronyban végzett éneklésért.]

CSETNEK (CSETNEKINUM – ŠTÍTNIK)

A csetneki iskoláról szóló legkorábbi adat a XVI. század első feléből való: 1539-ben a számadási könyv tanúsága szerint kifestetik az iskolát. (*Galló, Ján: Dejiny strednych škôl v Gemeri do polovice 19 storočia. Martin, 1977. 54.*) 1670-ig egy tanítóról beszélnek. Az iskola fejlődése a vaskohászat, a lakosság számának és gazdagodásának emelkedésével függött össze. Az evangélikus egyház és iskola sokat köszönhetett a Csetneky és a Bakos család támogatásának.

A XVIII. század második felében két osztályban három évfolyamban folyt az oktatás. A kezdőket az orgonista, a szintaxistákat és a grammatistákat a rector tanította. Időnként retorikát is előadtak. A szlovák nyelv tanulása végett az iskolát német, magyar szülők gyerekei nagy számban látogatták. A századvégi ellenreformációs üldöztetések Csetneket nem érintették.

A Rezik-Matthaeides Gymnasiológiában is gazdag igazgatói, tanítói névsort *Gallo* idézett munkájában a XVI. század végéig visszamenőleg kiegészítette (125–129.) A rectorok közül kiemeljük Sartorius, Eliast, aki a Csetneken 1694–1701 közt évenként tartott esperesi gyűléseken actusokat rendezett. A XVIII. század legvégéről pedig Tsisch, Tomast (1788–1797), a "paedagogus insignis"-t (*Haan Lajos: Jena Hungarica, sive memoria Hungarorum a tribus proximis saeculis academiae Jenensi adscriptorum. Gyula, 1858. 96–97.*), aki a filantropista törekvéseket igyekezett megvalósítani, s Csetneken ezek szellemében nevelőintézetet létesített.

CSETNEK

1591

E₁₇₉

Ad. Decreta Synodi Evangelicae Csetnekiensis anno 1591 celebratae 18. pont.
 "... In die Pentecostes de veteri more Reges creare, choreas ducere, ludos exercere etiam quibuscunque prohibitum sit."

Lit. *Bartholomaeides, Ladislas*: Memorabilia Provinciae Csetnek. Besztercebánya, 1799. 214. – *Dömötör*, 1979. 112.

1694. június 10.

E₁₈₀ SARTORIUS, ELIAS: [ACTUS.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Humanissimus et eximius Dominus rector Elias Sartorius actum eruditum et devotum producens, animos recreavit nostros." (Štítník, Ev. farský úrad. Prot. 84.)

1695. május 31.

E₁₈₁ SARTORIUS, ELIAS: [ACTUS.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Ad mensam sedentibus literatissimus dominus rector Elias Sartorius praesentat et ducit actum pulcherrimum." (Id. 94.)

1696. november 1.

E₁₈₂ SARTORIUS, ELIAS: [ACTUS DE 8 BEATITUDINIBUS.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Veniens dominus rector, Elias Sartorius in actu suo 8 beatitudines pulchre deduxit." (Id. 109.)

1697. október 9.

E₁₈₃ SARTORIUS, ELIAS: [ACTUS.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Post coenam humanissimus dominus rector Elias Sartorius produxit actum ductum, qui amice exceptus." (Id. 142.)

CSETNEK

1698. október 8.

E₁₈₄ SARTORIUS, ELIAS: [ACTUS DE CHARITATE, SPE ET FIDE.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Humanissimus dominus rector Elias Sartorius in actu pulchro charitatem, spem et fidem praesentando nos exhilaravit." (Id. 155.) [Vö. az E₁₈₈. számmal!]

1699. április 23.

E₁₈₅ SARTORIUS, ELIAS: [CALIX AFFLICTIONUM, PERSECUTIONUM PIIS BIBENDUS.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Post coenam immediate humanissimus et doctissimus dominus rector Czetnekiensis Elias Sartorius actum pulcherrimum, ut status modernus suadebat, produxit, calicem afflictionum, persecutionum piis bibendum delineando." (Id. 164.)

1700. május 11.

E₁₈₆ SARTORIUS, ELIAS: [ACTUS.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Humanissimus ac doctissimus dominus Elias Sartorius, rector Czetnekiensis cum juventute sua actum pulchrum hic produxit." (Id. 186.)

1701. július 13.

E₁₈₇ SARTORIUS, ELIAS: [ACTUS.]

Ad. Protocollum Regisio-Szentkeresztianum: "Post coenam pariter praenotatus dominus rector actum produxit pulcherrimum." (Id. 203.)

1694–1704

E₁₈₈

Ad. "Az esperességi gyűléseken felhagytak az utóvégre is meddő vitatkozással, ahelyett Sartori Illés, csetneki tanító tanítványai által előadott versekkel és színdarabokkal fűszerezte (1694–1704) ... kivált a gyűlést követő lakomát. 1698. október 8-án szép színjátékban mutatta be a hitet, a reményt, és a szeretetet. 1701. május 11-én pedig ékes párversekben dicsérte a jelen volt lelkészeket és tanítókat."

CSETNEK

Lit. Mikulík József: A gömöri ág. hitv. evang. esperesség története 1520–1741. Közli Kovács Sándor. TheolSzaklap 1914. 302. – Kapitoly 1967. 87.

1714

E₁₈₉

Ad. Protocollum Antonio-Ambrosianum: "Instabat Dominus Rector, si aliquam actionem publicam produxerit, nempe vel Examen, vel actum etc., haberet in sumptibus aliquem refusionem sive ab ecclesia, sive ab communitate." (Visitatio ecclesiae Csetnekiensis 1714. január 1. Proventus Domini Rectoris 31. 1. Štítník. Ev. farsky úrad.)

EPERJES (FRAGOPOLIS – PREŠOV – EPPERIES)

Eperjes városa 1531-ben csatlakozott az evangélikus hitvalláshoz, a városi iskola ekkor öltött evangélikus jelleget. Az iskola élén a magister scholae állott, két cantor segített neki a tanításban. A város fizette őket.

A tanítás a Stöckel-féle bártfai tanrendszer alapján folyik. A bártfaiak példájára az eperjesiek is Wittenbergből kérnek tanárt (Gyulai Torda Zsigmond 1550–1556), és a külföldi iskolát végzett tanárok (rector, subrector, conrector) működése következtében a XVI. század második felében egyre emelkedik az iskola színvonala, ami azzal is összefüggésben van, hogy a város 1567-ben árulerakodási hely kiváltságot kapott, kereskedelmi jelentősége megnövekedett. Iskoláját már gimnáziumnak kezdik nevezni. 1594–1599 közt rectora a neves humanista költő Bocatius János

A Bocskay felkelés idején sokat szenved Eperjes. De az iskola virágzik a harminc éves háború ellenére. Szeredi János (1629–1637) idején "celeberrima schola"-ként emlegetik, Dürner rectorátusa alatt (1641–1648) pedig már teológiát is tanítanak. Az 1650-es évektől első virágzásának tetőpontján áll, az oktatás jórészt Comenius módszerével folyik. Minthogy a Szepességben sem a lőcsei, sem a kézsmárki iskolában nem adtak elő magasabb studiumokat, s a tanulók létszáma is olyan mértékben növekedett, hogy a régi iskola nem tudta őket befogadni, másrészt a szomszédságban (Podolin, Szepeshely, Kassa) működő piarista és jezsuita kollégiumok hatásának ellensúlyozására, felmerült egy evangélikus főiskola felállításának a gondolata. 1665. augusztus 10–11-én Kassán egyeztek meg az evangélikus rendek és a felvidéki városok, hogy Eperjesen kollégiumot létesítsenek, alumníummal, 40 tanuló számára nemesi internátussal.

A tanulmányi rendet, az osztályok megalapítását, (tíz osztály: négy alsó, hat felső), az olvasandó auctorok és tananyag kiszemelését az 1667. április 14-én tartott gyűlésen állapították meg, és 12 világi felügyelőt (inspector) választván, aláírták a szerződést "inter Status et Civitatem Eperiensiensem",

Ünnepélyes felavatással 1667. október 18-án nyílt meg a Kollégiumban az első tanév Pomarius Sámuel rectorral az élén s olyan tanárokkal, mint Zabanius, Ladiver Illés, Lázy Ádám stb. A tanulóifjúság az egész országból toborzódott, mágnás- és nemescsaládok fiai, polgárgyerekek mellett a szegény népből, sőt külső országokból is. Nyilvános disputatiók, szónoklati ünnepélyek, városi és vidéki pártfogók, tanárok névnapjára, születésnapjára rendezett ünnepségek, színi előadások tették változatossá a tanévet és az év végi vizsgálatokat.

A Kollégium működése azonban csak rövid ideig volt zavartalan. 1671. május 23-án Spankau, császári tábornok érkezett Eperjesre, s a Kollégium új épületét magtárnak foglalta le. De a régi épületbe áttelepült iskolában sem folyhatott sokáig a munka.

1673. március 10-én Volkra Ottó katonasággal birtokba vette az evangélikusok valamennyi templomát, iskoláját. Csak Thököly adja őket vissza 1682-ben. Ladiver Illés (1682–1686), majd Schwartz János vezetésével újra folyik a tanítás. 1687. február 7-én azonban Csáky István kassai főkapitány megint elveszi templomaikat, iskolájukat. 1704. december 4-én Eperjes Rákóczi Ferenc kezére kerül. A következő évben újra megkezdődik a tanítás. Rezik János a rector (+1710. augusztus 4-én pestisben), akit Matthaeides, Samuel követ (1710–1721). 1711. június 25-én érkezik Eperjesre a császári rendelet, hogy az evangélikusok a templomukat, iskolájukat adják át a katolikusoknak. Csak a város falain kívül építhetnek maguknak templomot és iskolát, – ezt is azért, mert Eperjes *articularis* hely az 1681-es törvény szerint. Fából készül az új templom és iskola, de a katolikusok széthányják (1715). A helyreállított épületben nyomorúságos helyzetben indul meg és folyik a tanítás. Az időközben lelkésszé is megválasztott Matthaeides 1721-ben lemond rectori tiszteréről. A nehézségek ellenére mégis 1727-ben már három tanár tanít, de 1742-ig tulajdonképpen haldoklik az iskola. Ambrózy Sámuel 1742. áprilisában megejtett *canonica visitatiojától* számíthatjuk a fellendülést. Ennek érdeme jórészt Fábry Gergely rectoré (1748–1766). Iskolaszervezői, pedagógiai és didaktikai munkássága jelentős. (*Considerationes rei scholasticae* 1773.) 1750-ben sikerül megszerezniük Mária Terézia engedélyét, hogy teológiát és filozófiát is taníthassanak. Hamarosan új templomot és iskolát építenek fából, de kőalapon. Fényesen sikerül az 1755/56. iskolai év; az iskolát az evangélikus egyházkerület magáénak tekinti. 1770. június 8-án II. Józsefre olyan jó hatással van az iskola meglátogatása, hogy 1784-ben engedélyt ad rá, hogy az evangélikusok a régi városi templomukat és iskolájukat visszavásárolják. 84 év után ünnepélyes formák közt veszik át régi intézményeiket. A megújított törvényekkel, lényegében az 1707 körüli Rezik-féle tanrenddel 1785-ben indul új élet az intézményben. Három tagozatból álló tízosztályos iskolatípus, mely az ábécések klasszisztól a középfokú osztályokon (*principistarum, grammatarum és etimologistarum, syntaxistarum, poetarum, rhetorum és oratorum, valamint a logicorum*) át a liceumi évfolyamokig terjed (*phasicorum practicum, physicorum et metaphysicorum s végül a theologorum*). A jogi *cursust* kivéve tehát minden lényeges tanulmányt magában foglal. (*Bajkó Mátyás: Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1976. 160–165.*)

A megújulás jele, hogy Szírmay István egyházkerületi felügyelő indítványára a pártfogók testületének ülésén szerződést kötnek, hogy az eperjesi kollégium a három evangélikus gyülekezet közös tulajdona.

Irodalom: *Munyay Antal: Fortuna secunda et altera. Eperjes, 1835.* – *Vandrák András: Az eperjesi ág. h. ev. ker. Collégium múltjának és jelen állapotának vázlatos rajza. Eperjes, 1867.* – *Hörk József: Az eperjesi ev. ker. collegium története. Kassa, 1896.* – *Gömöry János: Az eperjesi ev. kollégium rövid története (1531–1931). Prešov, 1933.* – *Sedlak, Imrich: Dejiny Prešova. I–II. Košice, 1965.* – *Karšai, František: Prešovské školstvo od najstaršich čias do roku 1945. In: Jednotná škola 1967. 2. sz. – Uő. Tristo rokov prešovského kolégia. Uo. 1967. 4. sz.*

EPERJES

1651. január 12 és 25.

- E₁₉₀ EISENBERG, PETRUS: EIN ZWIEFACHER POETISCHER ACT VND GEIST-
LICHES SPIEL VON DEN DREYEN GABEN DER WEYSEN AUSS MORGEN-
LANDE.** (Német nyelven)

Ed. [A szöveg címlapján még:] "Der Erste: Zum schuldigen Opffer und Ehrenpreyss, dem lieben Jesulein. Der Andere: Zum Geschenck und Newen-Jahres Wuntsch. Den dreyen Ständen der Königlichen Frey-Stadt Epperies in Ober-Ungern. Dasselbst gehalten und vorgestellet Von acht kleinen Jungfrawlein (und zween Knaben). Bártfa, 1652. (RMK II, 765. – Čaplovič 206.)

[Két felvonás, vers. Részletes színpadi utasítások, díszletek, kosztümök képeivel. Iskolai előadása nem bizonyított.]

Lit. *Szivák*, 1883. 43. – *Nagy*, 1884. 34. – *Váli*, 1887. 34. – *Bernáth*, 1902. 11, 60. – *Pukánszky*, 1926. 344–345. – *Pukánszky* *Kádár Jolán*: Az Országos Széchényi Könyvtár színészettörténeti forrásanyaga. ItK 1928. 28–40. – *Pukánszky*, 1931. 374–375. – *Dombi*, 1932. 105. – *Dömötör*, 1954. 40. – RMDE 1960. I. 212. – Magyar Színháztörténet 1962. 70. – *Sedlak*, 1965. I. 253, 258. – *Kapitoly*, 1967. 73. – *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 262. – *Staud Géza*: A színpadi díszlet Magyarországon. In: *Keresztúri–Staud–Fülöp*: A magyar opera és balett scenika. Bp. 1975. – *Lazar, Ervin*: Dvojité básnický akt Petra Eisenberga. In: Slovenské divadlo 1980. 1. sz.

1661

- E₁₉₁ ZABANIUS, ISAACUS: LYCEUM EPERIENSE DRAMATICUM.**

Ed. Kassa, 1661. (Čaplovič 568.) [Program. Iskolai tantárgyak: a különböző nyelvek, Grammatica, Poetica, Rhetorica, Historia stb. lépnek fel benne, dicsérik önmagukat.]

Lit. *Kapitoly*, 1967. 76. – *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 262–263.

1662

- E₁₉₂ ZABANIUS, ISAACUS: DAVID.**

Ed. [A nyomtatott program címlapján folytatólag:] "ob intempestivam populi numerationem, triduana peste punitus, Dramatis, a M. Isaaco Zabanio, Lycei Eperiensis Conrectore, Anno, quo CIVitas LVe MaDebat, adornati, Materjes. Kassa, 1663. (RMK II, 1005. – Čaplovič 582.)

[Prologus és három actus. A második felvonás kilencedik jelenete után] "Inter-scenivm: Amphronus Trasonice jactabit militandi peritiam, Grunioni postea

EPERJES

persvadebit, jam quod satis concesserit dispositionem bonorum, faciet mox ab eo resuscitandus.”

Lit. *Szilágyi, Alexander*: Ein unbekannter Werk des Isaac Zabanius. Korrespondenzbl 1882. 2–4. — *Nagy*, 1884. 40. — *Hörk*, 1896. I. 70. — *Bernáth*, 1902. 12, 59. — *Dombi*, 1932. 105. — *Mikleš*, 1948. 14–15. — *Sedlak*, 1965. 253. — Kapitoly 1967. 76. — *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 263.

1665

E₁₉₃ ZABANIUS, ISAACUS: LABARVM TRIVMPHALE VICTRICI PALLADI FRAGARIAE SOLENNE UTPOTE DRAMATICVM LYCEI EPERIENSIS.

Ed. [A nyomtatott program címlapján még folytatólag:] ”Divinis Auspiciis a Nobilissimo, Amplissimo Spectatissimoque Magistratu Civico ejusdem loci A. O. R. MDCLXV, Mense Julio Adornati, Anno autem praesenti 1665. initio ejusdem Mensis Julii feliciter ac plene continuati Lustramen Quintuplici Actione Theatrali

I. Isagogica et Evcharistica.

II. Theologica.

III. Politico-Philosophica et Scholastica.

IV. Mathematico-Civica et Militari.

V. Philologica et Historica. ... sub Aperto Jove succedaneis quinque diebus Praesentandum.”

”*Drama Primvm*, Isagogicvm et Eucharisticum, exhibens Jvventvtis Fragopolitanae In Studia nova Amplissimi Senatus Instituto Eidem Installanda introductionem et quae eam remorabantur pericula atque impedimenta.” [Egy felvonás.]

”*Drama Secvndvm*, idque Reale Primvm Theologicvm Didactico-Elenctico-Practicvm, exhibens Barbaram Gentem Peruanam Ferdinandi Magellani Castiliae ac Novi Orbis Antartici Regis industria ad Christianismum et humanitatis Cultum perductam Divino Majestatis Regiae summaeque Potestatis Civilis Jure et Officio accurante, Sacroque Theologorum Ministerio desudante.” [Három actus.]

”*Drama Tertivm* idque Reale Secvndvm Politico-Philosophicvm et Scholasticvm, Exhibens Rempvblicam Pervvianam A Primis Fundamentis excitatam omnigenisque Artium Ornamentis ac subsidiis dotatam Magistra Civili et Adjutrice Scholastica Philosophia.” [Három actus.]

”*Drama Qvartvm* idque Reale Tertivm Mathematico-Civicvm et Militare, Exhibens Morbos Reipvblicae Internos Externosque, Nec Non Certissimum Horum Remedium Politicen Togatam Sagatamque Mathesi Adjutam.” [Három actus.]

EPERJES

"*Drama Quintvm Philologicvm, exhibens Ferdinandi Magellani cum Cynea Oratore Aliisque de Peruanis qua linguam, qua memoriam informandis dissertationem et inde ortum Regia propositum.*" [Egy actus.] (RMK II, 1053. – Čaplovič 1143.)

Lit. Nagy, 1884. 43. – Hörk, 1896. I. 71. – Bernáth, 1902. 12, 59. – Mikleš, 1948. 20. – Sedlak, 1965. 293. – Kapitoly 1967. 76–78. – Cesnaková-Michalová, 1967. 263.

1667

E₁₉₄

Ad. Lycei Fragarii novi Delineatio: "De festiuitatibus ac feriis: 1. Festa Scholastica, Trimestria, quae Quartalia vocant, celebrentur hymnis, Paraenesi Rectoris ad Iuuentutem, nec non Declamationibus ordinariis discentium. 2. Festum Galli et Gregorii Scholasticum celebretur more Solito." (XIX.)

"Ordo discentium primus ... 4. Disputationes Solennes Quatuor in Anno et quidem singulis Trimestribus una eaque alternatim Theologica – Philosophica; processu disputandi, superiori omni ex parte conformi hoc solo discrimine quod hic invitandi sint cives; ibi vero Theses non nisi Tabulae Nigrae ad Fores Lycei applicandae. Dies iis destinatus esto semper dies Mercurii ille nempe qui proxime antecedit Festiuitatem Scholasticam Trimestralem." (IX.)

"Ordo Discentium Secundus ... 4. Actus Oratorii et Declamatorii Solennes Quatuor Anno quouis et quidem singulis Trimestribus unus isque alternatim Solutus et Ligatus die semper Mercurii instituendus, qui succedet in locum Praelectionis Legum solitae; praemissis semper Hymnis consuetis et Paraenesi Rectoris." (XI.)

"Ordo Discentium Tertius ... Actus oratorii Publici ut et Examina Publica iuxta cum reliquis." (XII.)

"Quartus Ordo Grammaticorum Incipientium. 4. Declamationes, 5. Examina cum coeteris." (XIII.) (Hörk, 1897. II. Okmánytár. IV–XXVIII.)

1667 ősze

E₁₉₅ OLIVIA.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 151a–155a. (Martin Matica slovenská Ms 597. Mf.: MTAK 1989/I.)

[A Proclamator szólítja az ifjúságot, mivelhogy játékra hívja a haza dicső ékesége, ("illustria Patriae lumina") – a megszületett Kollégium. Megjelenik a nyájas sokaság, akiket az ég félelme és tisztelete egyesített. Acclamatorok dicsérik a Pietast, a Virtust, a Labort, a kort. A Pietas vezérelte Pomarius Sámuel

EPERJES

Magyarországba ("Haec pietas Coelo intulit Hungarico"). A bevezető deklamációkat, énekeket, ismétlő kórusokat egy *Dialogus* követi, melyben Morpheus következetesen ellentmond az Interlocutorok dicsérő szavainak, pl. hogy a szülőköt boldogokká teszik a gyerekek. Ellenkezőleg, olyan rózsák, melyeknek tövisai szúrnak, súlyos gondokat, aggodalmat, fáradozást okoznak stb. Mikor elhallgat végre, a Declamator Pomariust dicséri, kívánva, hogy a minap született gyermek atyai tanításában növekedjék. Ének és tánc zárja a játékot. Tánc közben ilyen kiáltások hallhatók: Éljen az evangélikus eklézsia, éljenek az inspektórok, éljen a jeles tanács, éljenek a tanárok, éljen Pomarius Sámuel.]

1668. október 13.

E₁₉₆ LADIVER, ELIAS: ELEAZAR CONSTANS.

Ed. [A cím folytatólag:] "qvem Honori Generosorum et Nobilissimorum Dn. Nomine Inclyti Status Evangelici In Collegio Eperiensí Inspectorvm ... Velut Examinis Publici habiti Coronidem. Juventus ejusdem Collegij Illustrissimorum Magnificorum, Nobilium et Ingenuorum Adolescentum In Scenam produxit Anno MDCLXVIII. Die 13. Octobris. Bártfa, 1668. (RMK II, 1123. – Čaplovič 220.)

Nomina Actorum:

Comes Emericus Theóköli de Kezmark, perpetuus in Arva, ejusdemque ac Maramaros Comitatum Supremus ac perpetuus Comes. ARETE et ANTIOCHUS TRIUMPHANS. Grammatic.

Franciscus Nyari L. B. de Bedegh. MARS. Rhetor.

Nicolaus Petroczy L. B. de eadem. GLORIA. Rhetor.

Stephanus Petroczy L. B. de eadem. PAX. Rhetor.

Emericus Petroczy L. B. de eadem VBERTAS. Gramm.

Franciscus Pongraczi L. B. de Ovar. LIVOR. Gramm.

Paulus Vyttnyedy de et in Musay, Nob. Hung. Log. ANTIOCHUS REX.

Jonas Bubenka, Ochtinen. SALTANS.

Ex Classe Rhetorica:

Nicolaus Kotkowsky de Rudotrowice, Nob. Polonus. CONSILIARIUS et AULICUS.

Stephanus Zelensky de Zelenk. Nob. Polonus. MILES.

Andreas Nicolaus Lanskoronski Rusocki de Brzeziae, Nob. Pol. CONSILIARIUS et AULICUS.

EPERJES

Iohannes Fridericus Veber, Eper. Nob. PASEMSES REX.
 Matthias Hübel, Novisolien. Nob. ELEAZAR.
 Moyses Kisfaludy, Nob. Hung. CONSIL. et MILES.
 Iohannes Görgey, Nob. Hung. TRIBUNUS MILITUM.
 Nicolavs Szirmay de eadem, Nob. Hung. MIL. et AULIC.
 Iohannes Schwartz, Eperien. NOX et ANGELUS.
 Iohannes Veigel, Eperien. VXOR ELEAZARIS.
 Andreas Pitto, Cassov. Nob. FUROR.
 Matthaëus Miklian, Rackschensis. POLYTHEISMUS.
 Pavlv Platani, Motov. HERACLITUS.
 Nicolavs Baranek, Soln. JUDAEUS.
 Christophorvs Mazar, Thomaschov. DEMOCRITUS.
 Iohannes Damnanides, Wsetiniën. JUD.
 Jonas Felicides, Trenschiniën. SOCIUS.
 Daniel Gütsch, Transyl. SOCIUS.
 Martinus Greschner, Novisolien. SOC. et IUD.
 Nicolavs Fabri, Solnen. ORATOR FUNEBRALIS.
 Matthias Lazius, Leütschov. ABDONIUS LASIUS.
 Casparvs Gosznowiczerus, Leütschov. Nob. CONSILIARIUS.
 Andreas Vozar, Boczaban. CAPTIV.
 Georgius Hertzek, Hlinitzen. CAPT.
 Daniel Stephanus, Siedleciën. Pol. JUD.
 Iohannes Nigrini, Soln. ATHEISMUS FICTIUS.
 Matthias Radik, Solio-Lypschen. SALTANS.
 Iohannes Cudelinus, Pontcensis. CAPTIV.
 Georgius Michaelis, Czeitensis. CAPTIV.

Ex Poësi:

Iohannes Sartorius Eperien. CONSIL.
 Iohannes Gloxsius, Novisol. MIL. TRIUMPH.
 Iohannes Georg. Veixler, Novis. AULIC. et MIL.
 Georgius Conrad, Eper. Nob. CONS.
 Steph. Hosztoty, Ginczien. Nob. H. CONS.
 Andreas Dobay de eadem, Nob. Hung. CONS.
 Franciscus Musay, Nemesket. MILES.
 Matthaëus Grünwaldt, Bartph. FORTUNA.
 Georg. Gaszitiüs, Berszoviczens. PATIENTIA.
 Daniel Roxer, Capostafalv. PROVIDENTIA DEI.
 Sigismundus Culicis, Abrahamfalv. NAUTA.
 Georg. Hankovski, Hamburg. NUNCIUS.

EPERJES

Michaël Sasik, Montano-Vallen. CAPT.
 Daniel Fontanus, Tótfalven. CAPTIVUS.
 Johannes Gassicus, Berzovicen. CAPTIVUS.
 Martin Isdenczi, Terestyenfalv. MIL. et SALT.
 Michaël Hericz, Göszögien. MILES.
 Emericus Frivalsky, Tevto-Lypschen. CAPT. et EXUL.
 Michaël Gosznoiczerus, Cibinien. AULICUS.
 Samuel Sartorius, Illavien. JUDAEUS.
 Andreas Braxatoris, Hannusfalven. SALT.
 Johannes Mikovini, Cassov. Nob. AULICUS.
 David Zauer, Tyrnav. MUSI.
 Michaël Hyeronymi, Arvens. SPES.
 Michaël Gosztonyi, Nob. H. CONS. et MILES.
 Daniel Ladiver, Soln. JUD. et CAPTI.
 Andreas Ghyczi de Assa Kürthh. MIL. TRIUMP.
 Michaël Vass, Cassov. Nobilis DISCORDIA.
 Johannes Malik, Sz. Györgyen. Nob. SIPHIL.
 Daniel Pettko, Driethomen. Nob. H. CAPTI.
 Georgius Matthaoides, Banovicen. CAPTIVUS.
 Martinus Petanczi, Castriferron. MILES.
 Johannes Vörös, Bazinien. Nob. SALTANS.

Ex Syntaxi:

Daniel Veber, Eper. Nob. NEPTUNUS DRIAS.
 Christophorus Merse de Szinhye, Nobilis H. AULICUS.
 Alexander Peci de Pecs Uyfalva, Nob. H. AULIC. et MIL. TRIUMPHALIS.
 Franciscus Merse de Szinye, Nob. Hung. AULIC. et MIL. TRIUMP.
 Samuel Dobay de eadem, Nob. H. FILIUS ELEAZARIS.
 Ieremias Messerschmidt, Cremnicen. Nob. PHILOPOLUS et DAVID.
 Adamus Köszögi, Ginzien. Hung. MIL. PERSECUTIONIS et TRIUMPHALIS.
 Sigismundus Zimmermann, Eperien. Nobi. EULABAEUS, IUSTITIA et AF-
 RICAE GENIUS.
 Petrus Szirmay de eadem, Nob. Hung. ACCENSUS, MILES TRIUMPHALIS.
 Sigismundus Töke de Csepemfalva, Nobilis Hung. SALTANS.
 Nicolaus Lucae, Pichnav. PROSCHINUS.
 Sigismundus Fejérpataki, Nob. Hung. PHILARUS.
 Ladislaus Sz. Ivanyi, Nob. Hung. AULICUS.
 Samuel Hueber, Sz. Györgyen. Nobilis. ATHEISMUS.
 Stephanus Gömbös, Tsanigien. AULI.
 Sigismundus Berzeviczi de eadem, Nob. H. MILES TRIBUNI et TRIUMPHI.

EPERJES

Daniel Petroselinus, Chmelnikien. Polonus. SALOME.
 Stephanus Pongracz, Dorosslaien. MILES PERSECUT. et TRIUMPH.
 Michaël Podmanitzki, Carponen. GENIUS.
 Iohannes Trangus, Varalien. IUD.
 Georgius Schnatzinger, Mont. Vall. AULICUS.
 Paulus Szilvay, Trenschin. Nob. MILES.
 Andreas Ochrlan, Bartphen. THEOPENUS.
 Stephanus Alberti, Zolomien. SALTANS.
 Iacobus Stankovitz, Tevto-Lypsch. SALTANS.
 Benjamin Svietlitzki, Polonus. CAPT.
 Paulus Ghyczy de Assa Kürth, Nob. Hung. PHILOTHENUS.

Ex Grammatica:

Sigismundus Wittnyedi de et in Musay, Nobilis Hung. TIMOPHILUS et EVENTUS.
 Franciscus Vyttnyedi de Musay, Nob. Hung. CHORUS.
 Andreas Szirmay de eadem, Nob. H. CHOR.
 Georgius Keczer de Lypocz, Nob. H. CHOR.
 Stephan. Szalattnyay de Nagy rett, Nobilis Hungarus. NUNCIUS.
 Emericus Horvath de Gradez, Nob. Hung. CONSIL.
 Wolfgangus Janoki de Nagy Szuhai, Nobilis Hung. AULIC.
 Georgius Lanckoronski, Nob. Polonus CH.
 Ladislaus Keczer de Lypocz, Nob. Hung. CHORUS.
 Iohannes Berthoti de eadem, Nobil. Hung. CHORUS.
 Stephanus Mariási de Marcus-falva, Nob. H. CHORUS.
 Sigismundus Berthoti de eadem, Nob. Hung. CHORUS.
 Elias Ladiver, Soln. FILIA ELEAZARI.
 Ladislaus Füzeséri de eadem, Nob. H. AULI.
 Andreas Kiraly de Leukocz, Nobil. Hungarus. MILES TRIUMPHALIS.
 Franciscus Uylaky de Bocska, Nob. Hungarus. AULICUS.
 Balthazar Pikka, Eperien. Nobilis MILES.
 Sigismundus Palaticz de Kuczén, Nob. Hung. AULICUS.
 Iohannes Klesch. Eperi. Nobilis. MILES.
 Sigismundus Schober, Eper. Nobilis MILES.
 Michaël Palugyai de kis Palugya, Nob. Hun. CONSTANTIA et MILES.
 Samuel Petroczy de eadem, Nob. Hung. POLYPRAGINUS.
 Matthias Csontos, Saarosiensis. MORS.
 Martinus Quaestoris, Eperiensis. CHORUS.
 Sebastianus Pikka, Eperiensis, Nobilis. MILES.
 Adamus Saarosi, Saarosiensis, MILES.

EPERJES

Johannes Meesz Eperien. Nobilis. CHORUS.
 Stephanus Farkas de Hárságy, Nob. Hungarus. MILES:
 Michaël Kossela, Soln. Nobilis. CHORUS.
 Johannes Kelemesi, Arvensis. CHOR.
 Andreas Liestenski, Soln. CHORUS.
 Daniel Bielikius, Hunnisvillen. CAPTIVUS.
 Leonhardus Hueber, Bartphensis. GENIUS.
 Martinus Bellai, Bellen. ANGELUS.
 Martinus Furtini, Neosoliensis. CHO.

Ex Principiis:

Paulus Szalaj, Sárrosi, Nob. Hung. HONOR.
 Samuel Sartorius, Eperien. ANGELUS.
 Gabriel Dobay de Dob. Nob. Hung. CHO.
 Johannes Veber, Eperien. Nob. AULICUS et EPILOGUS.
 Michaël Roth, Eperien. Nobilis. ANGELUS.
 Martinus Görgei de Görge, Nob. Hung. CH.
 Stephanus Keczer de Lyp. Nob. Hung. CH.
 Alexander Keczer de Lyp. Nob. Hung. AU.
 Gabriel Tahi de Nyerjes, Nob. Hung. CH.
 Georgius Fleischhacker, Ep. Nob. SERVUS.
 Rudolphus Petanádi, Sz. Györgyen. CHOR.
 Matthias Liptai, Novisol. CHORUS.
 Sigismundus Gyöngesi de Vngvár. CHORUS.
 Georgius Petanádi, Sz. György, Nob. CHOR.
 Stephan. Giláni de Lázi, Nob. Hung. SYNC.
 Christoph. Marsalko, Szlakov. Nob. CHO.
 Daniel Schüszler, Eperien. CH.
 Johannes Kraus, Eper. CHORUS.
 Johannes Osterlamb, Eper. CHORUS.
 Samuel Bositz, Eperien. CHORUS.

Ex Parvitis:

Nicolaus Keczer de Lypocz, Nob. Hung. SEBESTAEUS.
 Samuel Kizsel, Epe. CHORUS.
 Adamus Petróczy, Nob. Hung. CHORUS.
 Stephanus Boronkai de Moczár, Nob. H. C.
 Gabriel Keczer de Lyp., Nob. Hung. DOXAE.
 Iohannes Weber, Eper. Nob. CHORUS.

EPERJES

Georgius Stöckel, Eperiensis. CHORUS.
 Emericus Dobay de eadem, Nob. H. AULICUS.
 Valentinus Marcus, Epperien. CHORUS.
 Martinus Sáarosi, Nob. Hung. TICHAEUS.
 Jacobus Bokdani, Epperien. CHOR.
 Anderas Tahi, Nyrgyen. Nob. H. CHORUS.
 Tomas Krotker, Epperien. CHOR.
 Jacobus Gilik, Sz. György. MILES.
 Tobias Meesz, Epper. Nob. CHORUS.
 Sigismundus Meesz, Tyropolien. CHORUS.
 Joannes Szikszai, Epper. Nobil. CHORUS.
 Sebastianus Saárosi de eadem, N. H. CHARIST.
 Johannes Mältzer, Tresch. CHOR.
 Samuel Fridhuber, Epper. CHOR.
 Johannes Raphanides, Lypt. Nob. STATÉRUS.

Ex Legentibvs:

Johannes Gyöngyösi, Epper. Nob. CHOR.
 Stephanus Curiani, Epperien. CHORUS.
 Johannes Rorh, Epper. Nob. H. CHOR.
 Nicolaus Czeroczi de eadem, Nob. H. CHORUS.
 Sigismundus Nagy, Epperien. CHORUS.
 Sigismundus Hacker, Epper. Nob. CHORUS.
 Paulus Weber, Epper. Nob. DUCT. LEON.
 Joh. Leonhardus Müller, Epper. CHORUS.
 Johannes Zabanius, Epperien. CHORUS.
 Johannes Gasser, Epper. CHORUS.
 Georgius Karathin, Epper. Nob. CHORUS.
 Tobias Moes, Epper. Nob. CHORUS.
 Georgius Gasser, Epp. Nob. CHORUS.
 Jacobus Vittich, Epp. CHORUS.
 Johannes Vittich, Epp. CHORUS.
 Fridericus Moes, Epp. Nob. CHOR.
 Leonhardus Ladiver, Bartph. CHORUS.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 205a–259a: "Eleazar, quem velut EXEMPLAR Veræ et Constantis FIDEL. Inclyti Coll. Eper. Juventvs Illustrjs. Magnifica, Nobilissima, Ingenua Septem Scholarum in Aream Theatralem induxit Die 3. Jduum Octobr. Anno 1668." [Ez után a cím után "Interfui huic Actui missus a Nobilissimo Senatu Bartfensi ad Examen Pub. Annuum." megjegyzés olvas-

EPERJES

ható. A szöveg végén pedig: "Imposuit finem J. B. R. T. Anno 71. die 9 Decembris."] (Martin, *Matica slovenská*, Ms 597. Mf.: MTAk 1989/I.)

Ad. 1. "Agite igitur, Patroni et Fautores ... adeste Examine nostro ab ovo usque ad mala, a principio usque ad finem, ab inferioribus Ordinibus usque ad superiores et ad actum usque Tragicum de Eleazare Constante a Juventute nostra Illustrissima, magnifica, generosa et ingenua sub finem Examinis repraesentandum perdurate." (Orativncula Praeparatoria sub auspiciis Examinis Generalis Publici mane die, 10 [!] Octobris recitata. In: *Oratio Avspicalis per Samuelem Pomarium*. Bártfa, 1668. – RMK II, 1126.)

2. "Eminet Eleazar Constans anno 1669 [!] mense Octobri in Theatrum datus ex Libro I. Maccabeorum Caput VI. Ornatus erat hic actus exquisite; oratio altior Tragoediis Senecae, confessione etiam adversae Religionis praesertinus nihil pulchrius inveniri poterat: Quaequid tandem Hungaria passa fuit in hoc, ut in speculo exhibebatur spectandum. Caeteri ligatos, seminudos, decalvatos raptabant hinc inde per Theatra Judaeos hostes eorum. Quid hoc aliud, quam Praecladium Pastorum ad triremes missorum, fuit? Miserabili voce hijmnis ad lachrimas ciendus, illusi, atque quid hoc? eiulantium in carceribus Pastorum, imago. Eleazar recusans suillum, Tijpus erat constantium confessorum Lutheranae religionis. Svasores simulationis adumbrabant tepidos et hypocritas, temporibus et ventri servientes. Johannes Keczer Nobilis eruditus et Johannes Sartorius, Pastor Eperjesiensis inter suspiria et fletus totum hoc tempus actionis transmisere. Is, reprahendentibus copiosas lachrimas respondit, utinam nos ista mala non praemant, quae hic velut in umbra cernimus. Alter: Si non mora putatione anima spectaretis, sed nucleam ipsum, ne vos quidem siccis genis talia adspiceretis. Eo vero ipso tempore, dum Theatrum Dramati huic exhibendo aedificatur [...??], Jesuitae duo [...??] eo tendebant, ut Collegium hoc primo flore opprimeretur" (Fragmenta Gymnasiologiae Hungariae Professoris Collegii Eperjesiensis Joannis Rezikii continuata a Samuele Matthaеide. Prešov. Štátny oblastný archív. EK–P 102.)

3. Hain Gáspár Lőcsei Krónikája. Lőcse, 1910. 368. "Die 9 Octobris. Ward zu Eperies dasz erste Examen Im Neuen Collegio angestellt in gegenwartt vieler Edelleüth vnd aller Städte Abgesandten. Dahin ich auch im Nahmen der Stadt Leütsch Mich eingefunden. Gieng alles nicht allein glücklich, sondern auch mit höchsten ruhm vnd lob ab. Zu ende alsz die 13 hujus ward allesz mit einer schöner Comoedj geendet."

Lit. *Ribini, Johannes*: Memorabilia Ecclesiae Augustanae Confessionis. Pozsony, 1789. II. 157. – *Vandrák András*: Az eperjesi egyházkerületi ág. hitv. evangélikus collegium múltjának és jelen állapotjának vázlatos rajza. Eperjes, 1867. 10. – *Molnár*, 1881. 344–345. – *Nagy*, 1883. 320. – *Nagy*, 1885. 109. – *H.*: Schul-

EPERJES

komödien. Korrespondenzbl. 1885. 63. – *Angyal Dávid*: Késmárki Tkököly Imre. Bp., 1888. I. 30. – *Hörk*, 1897. II. 25–27. – *Bernáth*, 1902. 9, 59. – *Bruckner*, 1922. 263. – *Rácz Lajos*: Comenius Sárospatakon. Bp., 1931. 253. – *Dombi*, 1932. 105, 109–112. – *Vörös*, 1939. 238–239. – *Ružička*, 1943. 63, 113. – *Mikleš*, 1948. 21. – *Dömötör*, 1954. 40. – RMDE I. 1960. 224. – *Sedlak*, 1965. I.253. – *Kapitoly* 1967. 80–81. – *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 263. – *Rezik*, 1971. 398. – *Földes Éva*: Rákóczi művelődéspolitikája különös tekintettel oktatáspolitikájára. In: Rákóczi tanulmányok. Bp., 1980. 346. – *Mészáros*, 1981. 368.

1669. július 31.

E₁₉₇

Ad. Keczer Ambrus Naplója: "Négy óra tájban az professorokkal lévén, öt orakor mingyárt reám jüvének az követek, felduzván az orrokat és az tegnapi igazmondást pirongatásnak tartván, hogy ők elmennek; ... azomban hét orakor elő jöven eperjessiak, az községgel való conferenciát elvégezvén, közénkbe jövének és az minemő fogyatkozások estek interim az ő részekről is, azokban magokat resolválván, ... tizenegy óra tájban eloszlának s elbúcsúznának, úgy hogy déllyesd visitálják az classisokat és némely actusokon is legyenek jelen." (1669. július 31-i dátummal.)

Lit. *Tasnádi Nagy Gyula*: Keczer Ambrus Naplója. Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból. Bp., 1894. II. 401.

1669. augusztus 9.

E₁₉₈

RÜSER, JACOBUS: ACTVS ORATORIVS DE ARCANIS RERUM PUBLICARUM.

Ed. Ad Actvm Oratorivm, Quem In Illustri Statuum Evangelicorum Gymnasio Eperiessinensi, Ad III. Nonarum Aug. An. 1669. Horis a 7. matutinis Studiosi nonnulli Generosi et Ingenui e Classe Rhetorica exhibebunt. Gratoso sue Accessu ... invitat M. Jacobus Rőser Histor. ac Eloq. P. P. (Lőcse, [1669.] – RMK II, 1189. – Čaplovič 1243.) [Latin nyelvű nyomtatott meghívó, argumentum.]

"Seligemus autem, ordinem secuti ex Persarum Monarchia Darij Histapsis Electionem quam Cambyse sine mascula prole fatali casu abrepto, ac Smerde, quem Oropastus Consiliarius mentiebatur, interfecto, Magnates instituisse ex Herodoto discimus, Actu Oratorio in simili Adumbrandam, partim quod elegantis Materiae imitatio vestra gravitate, vestris animis non ad simplices cogitationes patentibus,

EPERJES

non prorsus indigna videatur: partim quo Nobilissimae facultatis contemptu necessitate Disciplinae aestimare juvenus mihi concredita discat, simulque in Oratoria profectuum Specimen quoddam exhibeat. Ordinis tandem ... hanc servabimus rationem: Prologum, qui per brevem totius negotii delineationem praefabatur, excipiet primus ex Proceribus, periculi que instantis Collegas admonitos, Inter-Regni incommodis expositis, ad Magistratum eligendum adhortabitur: Collegae petitis gratificaturi. Secundus in ordine in Monarchicum statum velis, quod dicitur, remisque invehitur, plurimis vix evitandis periculis protractis statum Democraticum introducendum esse omni studio suadebit. Tertius fundamento pro Democratia discusso in Aristocratiae statum digitum intendet. Quartus Aristocraticum statum, seu Optimatum Rempublicam firmiter stabiliet rationibus. Quintus multus erit in Aristocratiae incommodis evincendis, adeoque ea rejecta, pro Monarchia retinenda tamquam pro aris et focus pugnabit. Sextus collegae pro Regno sollicito album adjiciet calculum, novo adjecto fundamento. Prioris vestigia premet Septimus, ostendendo, quod Romani in angustias redacti semper ad Dictatorem confugerunt. Octavus a Collegarum sententiis recedet, rejectis simplicis Reipublicae formis mixtum omnium optime introduci in Rempublicam plausibilibus argumentis demonstrabit. Nonus omnes Collegas, dum quivis in idea ac thesi tantummodo Rempublicam expendit, insuper habitis ingenio moribus consuetudinibus ejus Regni, de quo disputatum est, extra oleas vagatos esse, clare ostendet...”

Nomina Oratorum Deliberantium sunt

Stephanus de Zelenka Zelenski, Nobil. Pol. Monarchiam defendet.

Petrus Semsei, Nobil. Ungar. Democratiam impugnabit.

Andreas Dobay, Nobil. Hung. Aristocratiam propugnabit.

Andreas Pitto, Nobil. Hung. Monarchiam tuebitur.

Georgius Conrad, Nob. Hung. Consultationem inchoabit.

Johannes Schwartz, Eperies. Prologi vices sustinebit.

David Zauner, Nobil. Ungar. Pro Monarchia aget.

Jonas Felicides, Trentschin. Mix tam Rem-publicam reliquis praeferet.

Christophorus Mazar, Hung. Regnum limitatum asseret.

Matthias Lazius, Leutschov. Democratiam commendabit.

Johannes Nigrini, Puchov. claudet Actum Auditoribus gratias agendo.

Militium Nomina Chartae angustia excludit.

Ad. "Jacobus Röser ... Produxit inter caetera exercitia Actum Oratorium de Arcanis Rerum Publicarum." (Matthaeides, Samuel: Fragmenta Gymnasiologiae Hungaricae ... Johannis Rezikii Continuata. Štatny oblastný archív. Prešov. EKP 102.)

Lit. Hörk, 1897. II. 30.

EPERJES

1669. szeptember 25.

E₁₉₉ [A GRAMMATICA DICSÉRETE.]

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 143 a–150b. [Címe nincs, a szöveg élén "Adjuvante Deo! DIALOGVS I." olvasható.] (Martin, Matica slovenská, Ms 597, Mf.: MTAK 1989/I.)

[A négy dialógusból álló dráma az *ars grammatica* dicsérete, mely a többi arsoknak, osztályoknak az alapja, és egyúttal az erényeké is. A Grammatica fontosságát elismerik az allegórikus alakok (Virtus, Honor, Vigilia, Sudor, a Grammatica, a Diligentia megszemélyesítője és a tanulókat jelentő Dialogusok; ez utóbbiak összesen tizenketten. Az 5–8. tanuló kivételével mindenki a kemény munkát hangsúlyozza és vállalja, mert ez a virtushoz, dicsőséghez vezető út. Csak négy gyerek kedveli a henyélést (otium), a játékot. De mikor a Virtus díjkiosztásra szólítja a népet, ők tartják magukat legérdemesebbeknek a jutalmazásra. Ekkor mondja el Honor hosszú szónoklatát, melyben köszönti az ifjú Thököly Imrét születése napján, hangsúlyozza szorgalmát, munkáját, minden tekintetben kiemelkedő szellemi és erkölcsi jótulajdonságait, a haza és az eklézsia reményének nevezvén őt. A Virtus Honornak átadja az erény és az emlékezés dárdáját, hogy a haza és az eklézsia fegyvereként őrizze meg.]

1669. október 4.

E₂₀₀ LADIVER, ELIAS: PAPIANUS TETRAGONOS.

Ed. [A nyomtatott program címlapján folytatólag:] "Hoc est Vir Magnanimus, Justus, Constans rectique pertinax in Theatrum productus et Generosus, Nobilissimus ac Amplissimus, Per-Illustrum utriusque Hungariae Statuum Evangel. tum Magnatum, tum Nobilium, tum Lib. Reg. Civitatum Ablegatis, Generosus item Nobilissimus atque Prudentiss. Inspectoribus nec non reliquis omnium Ordinum Civibus ab Illustrissima, Spectabili, Magnifica, Generosa ac Ingenua Juventute Incluti Gymnasii Evangelici, quod Eperjessini est, pro felici Examinis Publici Colophone, scenice monstratus Anno Christi MDCLXIX die 4. Octobris." Lőcse, 1669. (RMK II, 1185. – Čaplovič 1236.)

[Őt felvonás prózában. A nyomtatott program az I. felvonás után német, a II. után magyar, a III. után szlovák nyelvű közjátékot jelez.]

Nomina Actorum:

Comes Emericus Theökeöly de Kezmark, Perpetuus in Arva, ejusdemque ac Maramaros Comitatum supremus ac perpetuus Comes. EMERICUS REX HUNG. Syntaxista.

Stephanus Petroczy, L. B. de eadem. FRATER I. STEPHANUS REGIS et CONRADUS IV. Rhetor.

EPERJES

Emericus Petroczy, L. B. de ead. ULADISLAUS REGIS FRATER II: et FERDIN. MARIA. Syntaxista.

Franciscus Pongracz, L. B. de Ovar. REGULUS, CAPITAN. et CAROLUS FRATER IMPERAT. item, ALBERTUS III. Syntaxista.

Ex Classe Rhetorica:

Petrus Semsei de Keresztesi, Nob. Hung. PAPIANUS PRAEFECTUS PRAETORII SUMMUS et PRIMARIUS PRAETOR.

Moses Kisfaludi de Eadem, Nob. Hung. SULPITIUS, COMES CUBICULARIUS.

Andreas Pitto, Nob. Hung. BASSIANUS, IMPERATOR ROM.

Georgius Conrad, Nob. Hung. BASSIANUS, IMPERATOR ROM.

Andreas Dobay de eadem, Nob. Hung. PRAETOR SYRIAE et PROCONSUL.

Johannes Schwartz, Eper. THEMIS.

David Zaumer, Nob. Hung. QUINTILIANUS CONSILIAR. PAPIANI INTIMUS.

Michaël Gosztoni, Nob. Hung. FABIUS et ANTONIUS PRAETOR AFRICAE.

Johannes Mikovini, Cassov. Nob. Hung. LUCRETIA.

Michaël Goznovitzer, Nob. Hung. SABINUS, CONSUL et EXQUAESTOR.

Andreas Medyri LAETUS, CONSILIAR. BASSIANI INTIMUS et CONSUL.

Jonat Felicides, Trenschini. EPILOGUS.

Christophorus Mazar, Thomaschov. SAVANEROLAE SOCIUS.

Johannes Nigrini, Puchov. QUIRIMUS, EQUITUM MAG.

Martinus Izdenczy, Comes. CUBICULAR. et AUL. FAM.

Johan. Georgius Weixler, Novisol. SALT. et CURATOR FUNEBRIS.

Johannes Gloxini, Novisol. Nob. EUGENIA, MATER PAPIN.

Matthias Lasius, Leutsch. ORATOR FUNEBRIS.

Michaël Vozar SACERDOS APOLLINIS.

Andreas Vozar DOCTOR SAVANEROLA.

Michaël Wass PLANCUS, ARCHITESAURUS.

Martinus Dubovszky FUR. MEGAERA.

Daniel Stephanides, Nobil. Pol. THRASULLUS ASTROLOG.

Matthaeus Grünwald, Bartphens. ASSESSOR.

Stephanus Hosztoty, Nob. Hung. VITELLIUS, TRIBUNUS MILIT. et CONSUL.

Johannes Vöröss GALBA, CAPITANEUS et EXQUAESTOR.

Andreas Slatini, Soln. HOSTILIUS, PAPIN. PATER, SENAT. et AEDILIS ROM.

Johannes Mulik CONSILIAR. INTIMUS.

Daniel Roxer PRAESES.

Johannes Cudelinus APOLLO.

Daniel Petko CLODIUS, CAPITAN.

Andreas Ghyczy, Nob. Hung. MILES.

Daniel Ladiver CRASSUS, QUAESTOR et CONSILIAR.

Johannes Gassitius CONSILIARIUS.

EPERJES

Georgius Hankovsky EMPIRICUS.
 Michaël Szasik UCALEGON.
 Georgius Gassitus FURIA ALECTO.
 Sigismundus Culicius CHREMES et FURIA TISIPHONE.
 Daniel Fontanus ASSESSOR.
 Valentinus Klein CONSILIARUS TEMPORARIUS.
 Johannes Buris, Varnens. STUDIOUSUS DISPUTANS.

Ex Classe Poetica:

Johannes Sartorius, Eper. Hung. JULIA REGINA.
 Martinus Seredi, Nob. Eper. ASS.
 Emericus Frivaldski, Teuto-Lips. SYBILLA.
 Daniel Weber, Nob. Ep. MACRINUS, INTIMUS CONSILIARIUS et PRAETOR LUSITANIAE.
 Samuel Sartorius, Illaviens. CONSIL. et AULICUS.
 Paulus Felicides, Trench. CONSIL. AULICUS.
 Sigismundus Zimmermann, Nob. Eper. TREBATIUS, CONSUL et PRAETOR SICILIAE.
 Stephanus Szentgothardy, Nob. Hung. CONSILIAR.
 Martinus Petanczy, Hung. Trans-Danub. CONSILIAR. AULICUS.
 Johannes Unger, Sempr. Nob. Hung. CONSILIAR. AULICUS.
 Sigismundus Töke, Nob. Hung. de Csepanfalva. MILES TRIB.
 Jeremias Messerschmid, Cremn. CAMERARIUS JULIAE et AEDILIS CURUL.
 Johannes Michaël Fischer, Novisol. CAPITAN, EQUITUM MAGISTER et CONSILIARIUS.
 Christophorus Merse de Szinye, Nob. Hung. CONSIL. AUL.
 Michaël Podmanitzky, Carp.: [Hiányzik a szerepe.]
 Petrus Szirmay de ead. Nobil. Hung. COELIUS, CAPITAN. BASSIANI.
 Johannes Valentini Zember CONSILIARIUS AULICUS.
 Franciscus Merse de Szinye, Nob. Hung. CONSIL. AUL. et MILES TRIB.
 Samuel Dobay, Nob. Hung. PLAUTIA, PAPIN, UXOR.
 Franciscus Kiszelly, Lyptoviens. Nob. Hung. CLEANDER, PRO-PRAETOR.
 Stephanus Gömbös, Nob. Hung. Trans-Dan. MILES TRIB.
 Paulus Abaffi, Gient. Hung. FLAVIUS CAPITAN.
 Sigismundus Fejerpataki, Lipt. Nob. Hung. CAPITAN.

Ex classe Syntactica:

Sigismundus Vyttnedy de et in Musai, Nob. Hung. BASSIANI FILIUS.
 Sigismundus Berzeviczy de eadem, Nob. Hung. CAPITAN.
 Georgius Keczer de Lypocz, Nob. Hung. CAPITAN.
 Andreas Szirmay de ead. Nob. Hung. LUCIUS.

EPERJES

Stephanus Budaházy de Horka, Nob. Hung. FRIDERICUS, FRATER IMPERAT.
 Emeicus (!) Horvath de Gradez, Nob. Hung. ULPIANUS CANCELLAR.
 Ladislaus Keczer de Lypocz, Nob. Hung. CONSIL. AULICUS.
 Stephanus Szalatnyay de Nagyréth, Nob. Hung. CURIO, PAPIN. FILIUS.
 Stephanus Zaborsky de Abrahamfalva, Nob. Hung. CAPIT.
 Sigismundus Ilosvay de eadem, Nob. Hung. CAPITAN.
 Wolfgangus Janoky de Nagy Szuhay, Nob. Hung. CAPIT.
 Adamus Ilosvay de ead. Nobil. Hung. VIRGO.
 Martinus Hussar de Nemes Podhragy, Nob. Hung. FOEMINA cum Isabella.
 Franciscus Nemessani de Abrahamfalva, Nobil. Hung. SATELLES NOB.
 Sigismundus Palaticz de Kuisin, Nob. Hung. SATELL. NOB.
 Samuel Petroczy de ead. Nob. Hung. CANCELL.
 Alexander Kisselly de Benedekfalva, Nob. Hung. SAT. NOB.
 Matthias Csontos Saarosiens. TUBAL.
 Johannes Rosman, Rosnaviens, Nob. Hung. CAPITAN.
 Daniel Petrozeliny, Chmelniciensis Polonus VIRGO.
 Johannes Sontag, Modrensis, Nob. CONSILIAR. AULICUS.
 Stephanus Szalados, Gyarmatiens, Nob. Hung. MILES TRIB.
 Johannes Szöghy, Reteiens. Nob. Hung. ISABELLA.
 Johannes Klesch, Eper. Nob. SATELL. et MILES TRIB.
 Elias Ladiver, Zolnensis LABEO et LENTULUS.
 Johannes Kelemessy, Arvensis Nob. VERRES CAPITAN.
 Sebastianus Pikka, Eper. Nob. VIRGO.
 Adamus Sáárossy, Saarossiensis SATELL. NOB.
 Matthias Populi, Segnyensis FOEMINA cum Isabella.
 Martinus Csech, Plavnicensis FOEMINA cum Isabella.
 Benjamin Svetlitski, Polon. FOEMINA cum Isabella.
 Daniel Bielikius, Hunnisvillae. VIRGO.
 Samuel Keller de Kesmark SATELL. NOB.
 Stephanus Mestitzki, Korosiensis FOEMINA cum Isabella.
 Johannes Liestiensky, Zolnensis MENANDER AULICUS.
 Jeremias Pilarik, Schemn. VIRGO.
 Daniel Trompler, Cibun. FOEMINA cum Isabella.
 Staphanus Alberti, Zolyomiens. FOEMINA cum Isabella.
 Adamus Köszeghy, Günziens. Nob. MILES TRIB.
 Michaël Quirini, Saaros. MILES TRIB.
 Andreas Kutsinsky de eadem MILES TRIB.
 Johannes Remenik, Csetnekiens. Nob. REGNICOLA.
 Sigismundus Gogász, Desericiensis Nob. REGNICOLA.
 Leonhardus Hueber, Bartphensis REGNIC.

EPERJES

Andreas Jandura, Arvensis REGNICOLA.
 Johannes Hodossy de Nemes Eőrvisty, Nob. REGNICOLA.
 Paulus Petko, Totproniensis Nob. REGNIC.
 Johannes Maitan, Zolnens. RE.
 Paulus Gogasz, Desericiens. Nob. REGNIC.
 Johannes Kutfey, Holitziensis Nob. REGNIC.
 Martinus Bellay, Béllens. GLORIA.
 Johannes Petko, Tevtopronensis CONSIL. TEMP.
 Tobias Strbitz, Leutsch. REGNIC.
 Jacobus Stankowitz, Tevtolyps. REGNIC.
 Georgius Malatinsky, Tevtolyps. REGNICOL.
 Georgius Kerezy de eadem REGNIC.
 Johannes Gots, Calnoviensis REGNIC.
 Michaël Braxatoris, Hanusfalv. REGNICO.
 Andreas Gresch, Bellensis REGNICOLA.

Ex Classe Grammatica:

Franciscus Vytttedy de Musai, Nob. Hung. CALLISTUS, PAPINIANI FILIUS.
 Johannes Weber, Eperies, Nobil. SEVERUS, BASSIANI FILIUS.
 Stephanus Keczer de Lypocz, Nob. Hung. AULICUS PAPIN.
 Alexander Keczer de Lypocz, Nob. Hung. AULICUS PAPIN.
 Samuel Sartorius, Eper. AJAX AULICUS.
 Michaël Roth, Eper. Nob. VIRGO.
 Johannes Bertothi de ead. Nob. AULICUS PAPIN.
 Johann Georgius Fleischhacker, Eper. Nob. POPYRIUS, BASSIANI FILIUS.
 Sigismundus Bertothi de ead. Nob. AULICUS PAPIN.
 Johannes Höfflinger, Novisol, Nob. VIRGO.
 Stephanus Máriási de Marcusfalva MILES.
 Sigismundus Schober, Eperies. Nob. MILES LEGION.
 Samuel Lichi, Eper. AULICUS PAPIN.
 Martinus Görgei de Ead. MILES LEGION.
 Samuel Feldmeyer, Cassov. Nob. MILES LEGION.
 Georgius Lakoronski de Brzezic, Nob. Pol. MILES.
 Ladislaus Füzeseri de ead. Nob. Hung. MILES.
 Andreas Caschner, Baziniens. Nob. MILES.
 Gabriel Tichi de Nyerjes, Nob. Hung. MILES.
 Johannes Wenzel, Poson. Nob. MILES.
 Michaël Kossela, Solnens. AULICUS PAPIN.
 Andreas Budaházi de ead. Nob. AULICUS PAPIN.
 Georgius Petenadi, Sz. Georg. Nob. AULICUS PAPIN.
 Franciscus Báno de Salma, Nob. AULICUS PAPIN.

EPERJES

Johannes Kuchinski, Eper. AULICUS PAPIN.
 Jonas Osterlam, Eper. AULICUS PAPIN.
 Martinus Quaestoris, Eper. MILES LEGION.
 Rudolphus Petenadi, Sz. Georg. Nob. MILES LEGION.
 Johannes Krausz, Eper. AULICUS PAPIN.
 Johannes Richter, Modrensi. Nobil. MILES LEGION.
 Johannes Mösz, Eper. Nob. MILES LEGION.
 Johannes Bornagius, Filcens. SIREN.
 Martinus Furtini, Novis. SEREN.
 Stephanus Sovári, Eper. MILES LEGION.

Ex Classe Principista:

Nicolaus Keczer, Nobil. Hung. FILIUS PAPIN.
 Paulus Szalai, Nob. Hung. FILIUS BASSIANI.
 Johann. Georg Weber, Eperies. Nob. AULICUS GETAE.
 Stephanus Boronkai, Nob. Hung. AULICUS PAPIN.
 Martinus Saárossi, Nob. Hung. FILIUS PAPIN.
 Paulus Görgei, Nob. Hung. MILES PAPIN.
 Emericus Dobay, Nob. Hung. FILIUS BASSIANI.
 Johannes Szikszai, Nob. Hung. AULICUS PAPIN.
 Adamus Petroczy, Nob. Hung. AULICUS PAPIN.
 Jacobus Gilik, Nob. Hung. MILES PAPIN.
 Wenceslaus Schüsler, Eper. AULICUS GETAE.
 Daniel Schüsler AULICUS GETAE.
 Tobias Grocker, Eper. [A szerep hiányzik.]
 Georgius Schön, Eper. CHORUS GYNAEC.
 Daniel Schön, Eper. VIRGO PLAUTIAE.
 Johannes Flauner, Scepus. AULICUS PAPIN.
 Gabriel Tolt, Nob. Hung. MILES LEGION.
 Christophor. Nemessany, Nob. Hung. MILES LEGION.
 Tobias Mileter PAPIN.
 Emericus Görgei, Nob. Hung. AULICUS PAPIN.
 Samuel Kissel, Eper. CHORUS GYNAE.
 Johannes Torna, Nobil. Hung. AULICUS GEATE.
 Michaël Pommer, Eper. AULICUS GETAE.
 Michaël Glaser, Eper. CHORUS GYNAEC.
 Tobias Mösz, Eper. CHORUS GYNAECEI.
 Johannes Schmied, Eper. AULICUS GETAE.
 Johannes Somosi, Eper. AULICUS GETAE.
 David Nagy, Eper. CHORUS GYNAEC.

EPERJES

Andr. Uyvárosi, Eper. CHOR. GYN.

Joh. Sörösi, Eper. CHOR. GYNEC.

Ex Classe Parvistar:

Johan. Keczer de Lypocz, N. H. AULICUS GETAE.

Georg. Pötsy de Uyfalu, N. H. AULICUS GETAE.

Ladislau Vyttnyedy de Egerseg, N. H. AULICUS GETAE.

Jobus Görgei, N. H. AULICUS GETAE.

Samuel Töke, N. H. AULICUS GETAE.

Adamus Makai, N. H. AULICUS GETAE.

Samuel Stankai, N. H. AULICUS GETAE.

Adamus Stössel, N. H. AULICUS GETAE.

Nicolaus Guzik, N. H. AULICUS GETAE.

Samuel Orban, N. H. AULICUS GETAE.

Sigismundus Marci, N. H. AULICUS GETAE.

Nicolaus Ceroci, N. H. AULICUS GETAE.

Ladislau Dersovs, N. H. AULICUS GETAE.

Stephanus Raslavicz, N. H. AULICUS GETAE.

Paulus Saárossi, N. H. AULICUS GETAE.

Georg. Berthoti, N. H. AULICUS GETAE.

Georg. Wagner, Cibin. (in Choro Gynaec.)

Johannes Chorwat, Eper. (in Choro Gyn.)

Johannes Meltzer, Eper. (in Choro Gynaec.)

Samuel Friedhuber, Eper. (in Choro Gynaec.)

Georgius Burghard, Eper. (in Choro Gyn.)

Martinus Henrici, Eper. (in Choro Gynaec.)

Johan Neugebauer, Eper. (in Choro Gyn.)

Jacobus Bokdani, Eper. (in Chor. Gyn.)

Martinus Holligantz, Eper. (in Choro Gyn.)

Jacobus Tonsoris, Eper. (in Chor. Gynaec.)

Gottfriedus Bokdani, Eper. (in Chor. Gyn.)

David Melzer, Eper. (in Choro Gin.)

Sigismundus Schmitz, Eper. (in Choro Gyn.)

Georg. Stöckel, Eper. (in Choro Gynaec.)

Georg. Vizoknai, Eper. (in Choro Gyn.)

Michaël Munkai, Eper. (in Choro Gyn.)

Georgius Molner, Eper. (in Choro Gyn.)

Martinus Pisko, Eper. (in Choro Gynaec.)

Georg. Ciprini, Beccov. (in Choro Gyn.)

Johan. Schwartzwall, Cremn. (in Choro Gyn.)

Samuel Borosnai, Savarin. (in Choro Gyn.)

Johannes Brunik, Sinen. (in Choro Gynaeciei.)

EPERJES

Ex Classe Legent.:

- Georg. Curiani, Eper. CHORUS GYNAEC.
 Petrus Kowács, Eper. Nob. CHORUS GYNAEC.
 Andreas Schwartz, Eper. CHORUS.
 Johann. Georg. Friedhuber, Eper. CHORUS.
 Sigism. Dobay, Nob. Hung. CHORUS.
 Daniel Topercer, Kesmark. CHORUS.
 Joh. Roht, Eper., Nob. VIRGO PLAUTIAE.
 Martinus Schwartz, Eper. CHORUS.
 Sigismundus Nagy, Eper. Nob. CHORUS.
 Casparus Sött, Eper. Nob. CHORUS.
 Joh. Reisinger, Eper. CHORUS.
 Tobias Mösz, Eper. Nob. CHOR.
 Balthasar Petroczy, Nob. H. CHORUS.
 Johannes Zabanius, Eper. Nob. SCIPIO, PAPIN. FILIUS.
 Paulus Weber, Eper. Nob. OTTO, BASSIANI FILIUS.
 Sigism. Backer, Eper. Nob. CHORUS.
 Joh. Hertzog, Eper. CHORUS.
 Georgius Karathin, Ep. Nob. CHORUS.
 Iacobus Splenius, Eper. Nob. CHORUS.
 Valent. Berthoti de ead. Nob. H. CH.
 Johan. Stockinger, Eper. CHORUS.
 Joh. Leonhardus Müller, Ep. CHORUS.
 Johannes Gasser, Eper. Nob. CHORUS.
 Jacob Wittich, Eper. CHORUS.
 Johannes Wittich, Eper. CHORUS.
 Johannes Rath, Eper. CHORUS.

Mss. 1. Davidis Brumer Cremniciensis, Elaboratio Actus Comici de Papiniano, Consiliario Bassiani. 1670. (OSZK Quart. Lat. 697.)

[A dráma teljes szövege, intersceniumok nélkül.]

2. Mártoni drámagyűjtemény 347b–365a: "Summa Actus de Papiniano, Anno 1669. in generali examine habiti." (Martin, Matica slovenská, Ms 597. Mf.: MTAK 1989/I.)

[Nem teljes, a Brumer-féle szöveg rövidített, kb. harmadára csökkentett része. Helyenként attól eltér. A II. felvonás után latin nyelven egy interscenium tartalma és szereplő személyei olvashatók latinul a Welfek és a Hohenstaufok korából való XIII. századi témáról.]

Lit. *Mátray*, 1851. 255. – *Vandrák András*: Az eperjesi egyházkerületi ág. hitv. ev. collegium múltjának és jelen állapotának vázlatos rajza. Eperjes, 1867. 11. – *Thaly Kálmán*: Thököly Imre és iskolatársai mint színjátékosok. Száz 1880.

EPERJES

411–417. – *Molnár*, 1881. 345. – *Vécsey Tamás*: Aemilius Papinianus pályája és művei. Bp., 1884. 53. – *Nagy*, 1885. 109. – *Nagy*, 1888. 30. – *Angyal Dávid*: Késmárki Thököly Imre. Bp., 1888. I. 30. – *Hörk*, 1897. II. 25, 30–31. – *Bernáth*, 1902. 7, 9, 59. – *Dombi*, 1932. 105, 108–109. – *Vörös*, 1939. 239–240. – *Miklész*, 1942. 21. – *Čečetka, J.*: Výbor zo slovenských pedagogov. Bratislava, 1947. 207–214. – *Ružička*, 1946. 64–65. – *Dézi*, 1957. 56. – RMDE 1960. I. 224, 236. – *Esze Tamás*: Missovits Cyrus-dramája. ItK 1964. 55. – *Sedlak*, 1965. 253. – Kapitoly 1967. 81. – *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 263–264. – *Rezik*, 1971. 398. – *Mészáros*, 1981. 368.

1669. év végén

E₂₀₁ ACTUS BREVIS DE VETERJS ANNY VALEDICTIONE.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 380a–383a. (Id.)

[Tagolatlan latin nyelvű actus az 1669. év búcsúztatására prózában.

Rútul, szegényesen távozik az óév, vele megy a mindenkitől gyűlölt Miseria is. De Tristitia nem távozik. A Nox, Vox, Aurora bizonytalan jövőről beszél. A Novus Annus azonban az óév nyomorúságainak, a gyásznak, könnyeknek helyébe örömet ígér. Az őt üdvözlő Salvator és Aggratulator szintén jót vár. Mars és Furor azonban háborút, gyászt, borzalmakat kíván. Pax az ellenkezőjét szeretné. A Próféta nem ígér jót. Az Extremum iudicium a végítéletet jelenti: keresztet a rosszaknak, nyugalmat a jóknak. A Poenitentia bűnbánatra szólít. Ez után a kevésbé biztató előzmény után az Epilogus derült jövőt ígér. Bár jönnek borús fellegek, de ha virul az istenes élet (pietas), tartós lesz a boldogság és az öröm.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 264.

1669

E₂₀₂ DE LIBERALITATE.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 158a–175b. [Címe így:] ”Dialogus 1. De Liberalitate”. (Id.)

[A cím értelme a Peroratióból derül ki, melyben a Kollégium pártfogóihoz szólva adakozásra szólítják őket, hogy pénzükkel mint a forrásból fakadó vízzel öntözzék a deáki tudományok kertjét, s Nílusként termékenyítsék meg a mezőit.

A darab első részében, az Invitatióban a Geniusok Apollonak, a műzsáknak forrásához szólítják az ifjakat, hogy újraéledvén, a *Coetus Hunnorum* növendékei kóstolgassák vizét. Ahogyan az Eufrates öntözte a paradicsom virágzó mezeit,

EPERJES

új Paradicsom folyói locsolják Pannonia kertjeit, elfeledtetve, ami rossz és csúnya, emlékeztetve arra, ami jó. Ez virágzásba hozza az erejében megfogyatkozottat, vize mindaddig foly, míg áll a Parnassus, és gyümölcsseit számolgatja a híres Fragopolis ("Durabunt lymphae, fluent sacri latices // Donec Inclyta leget Fragopolis fraga // Dum crescens stabit Parnassus."). Hiába erősködik Invidia, hogy nélküle nincs boldogság, hogy a forrás vize ihatatlan; hiába hívja a Fúriákat, hogy égő fáklyákkal elapasszák, a Geniusok győzedelmeskednek. Apollo is gyönyörűségnek találja a forrást, a szép fekvésű helyet, iszik a vízből, és égi nektárnak nevezi. Csak Invidia ócsárolja változatlanul. Három oráció következik, az első a forrást a paradicsom forrásához hasonlítja, a második a tengerrel, a harmadik a nappal hozza kapcsolatba. Declamatorok beszédgyakorlatai következnének, de az első után üres hely található a kéziratban, a szöveg utána csak a harmadik lapon folytatódik *Dialogus 2.* felirattal.

Szpelői: Studiosus, Paupertas, Apollo, Geniusok és Acclamatorok. A Studiosust egy melódia csalogatja a múzsák forrásához. Kíséretében van Paupertas, útjában Apollo és a múzsák biztatják. Nehéz út után jut el a forráshoz, és boldogsága rövid ideig tart, földre húzza a szegénység. Az egyik Genius vigasztalja, borúra derű jön. Három declamator következik, közülük az utolsó azt a kívánságot (votum) fejezi ki, hogy Phoebus győzze le a szkíta fagyokat, öntözze tiszta vízzel a pannon ifjúságot, hogy dicséretét zengje.

A befejező rész a "Peroratio dicta, applicata ad Liberalitatem". Bár a színpadon az igazat homályba takarva mondták ki, napfényre került a patronusok válás iránti szeretete, istenes életre való igyekezete, a múzsák iránti lángolása, éppen úgy, mint a bőkezűségük miatt való tiszteletük. A víz akkor ér sokat, ha a mezőket öntözi, az arany meg akkor, ha a deáki tudományok kertjét gazdagítja. Öntözzenek hát az adakozások esőfelhői! A darabot sok helyen ének, zene szakítja meg.]

1668–1669

E₂₀₃ BILIBALDJSTROBJUS.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 141b–142b. [Címe:] "Dispositio Actus pro Festo Galli Bilibaldjstrobjus". (Id.)

"Partis primae Inductio. Indorum Orientalium Rex de Tuban Mammalucarum potentissimus, Hollandis eo digressis, omnem Palatii sui exhibuit splendorem, qui alias inter delicias ac voluptates conclave viderunt caveis undique repletum, in quorum unaquaque Gallus sedebat. Hos, inquit ille, alit haec voluptatis gratia, ut eos subinde pugnantes intueatur."

[Három felvonás, a második után "Interscenium de mulieribus contra viros, quibus habenas velint dare Vel de milite et Rustico alternatim sibi servientibus."

EPERJES

A harmadik felvonás után két rövid beszéd következik, az egyik a tanulókat biztatja a szorgalmatosságra, a másik a tanácsot a vigyázásra. Istenes hangú conclusio fejezi be a darabot. Az eltávozók hallják a kakas hangját. Péter a vétkére gondol. Krisztustól énekben kér bocsánatot a sokaság. Befejezőként vidám muzsika hallatszik.]

1668–1669

E₂₀₄ DE ECLIPSIBUS ECCLESIAE.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 78a–95b. (Id.)

[Vers és próza, sok énekkel. Argumentum, summázás nincs. A három felvonásos allegorikus játékban a sötétség és a hazugság megszemélyesítői harcolnak a Pietas, Religio ellen, illetőleg annak védelmezőivel (Aretius, Honorius, Sempronius, Fides, Spes). A sötétségen diadalmaskodik Phoebus (=Krisztus!). Az Introductioban Thököly Istvánt a haza fényeként, a homályba borult Ecclesia napjaként, fiát apja követőjeként üdvözik, mint aki a haza örömére szétűzi a felhőket, felhozza Phoebust. A befejező jelenet az ifjú grófba vetett reményeket, várakozást szolgáltatta meg.]

1670. március 9. k.

E₂₀₅ RELIGIO PERICLITANS.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 313b–329a. [A cím után:] ”In Theatrum Scenicum Anno 1670 Circa Domenicam Oculi introducta.” (Id.)

[Az Epilógusból és tíz részből áll. Vers és próza. Sok énekkel, muzsikával. Az egyes részeket summázás vezeti be:]

1. Processus. Praecedit Symphonia lenis et Flebilis (post Silentium) Musica mixta ex textu sequente. – Az öt strófás gyászos panasz részeit éneklük a játék folyamán.
2. Dialogus (clauso Theatro) Charitatis, Fidei, Spei, Religionis, Geniorum Innocentiae, Auxilii Divini, Patientiae de afflictione Ecclesiae.
3. Querela sequitur. Threnus loco Prologi et de afflictia Ecclesia.
4. Religio in Avtomate queritur Geniis voce et Chordis adsonantibus.
5. Religio Spem et Fidem evocat, Fides non venit, Charitate eas animante.
6. Calumnia praecedente Injuria, Persecutio, Bellum, Insidiae, Infamia loquuntur Religionique minantur.
7. Prodit Fides, cui insignia eripiuntur, illa capitur, ligatur, Lingva privatur et Corona imponitur cum inscriptione: Haereticus Seditiosus, proscibitur. Spes interea jubetur dubitare.

EPERJES

8. Qveritur Religio, cui Genij lusu respondebunt.
 9. Genii lamentantur, tenebrae inducuntur. Adest Innocentia, implorat auxilium. Animae occultae clamant.
 10. Auxilium Divinum reddit Religioni vires, calicem, Biblia, eam animat. Item Innocentia et Patientia faciunt. Auxilium recedit. Virtutes se invicem animant. Epilogus. [Utána egy oldalnyi terjedelemben:] "Vestimenta Personarum et Instrumentorum."

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 265.

1670. április

E₂₀₆ ACCLAMATIONES IN NATALI EXCELLENTISSIMI DOMINI SAMUEL POMARIJ.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 262a–269a. [A cím után:] "Inter dedicationem Carminis. Anno 1670. a Poetis factum." (Id.)

[Az Inclamator 5 versszakos bevezető énekében köszönti Pomárius Sámuel, de egyben említi az ország állapotát, a remény és kétségek közti helyzetet. (Az ének egyes strófáit a továbbiakban tartalmuktól függően éneklik.)

Az Ecclesia, Patria és a Collegium geniusai az Inclamator hívására megjelennek, de nem ünneplő kedvvel. Ismételten bajaikról beszélnek, szavaik elveszik az ünnep fényét. Ki fúj fuvolát harci kürtök közepette? Mire való az öröm a szomorúságban? Európa egykori gyémántköve, Pannonia nincs többé. Fegyverek szurokfáklyái tüzeket gyújtanak; dühös fúriák fenyegetik az eklézsiát; a Kollégiumban alig kezdett virulni a tudomány, viharfelhők közelednek.

Az Inclamator elküldi a siránkozókat, s hívására az öröm hírnökei: Pronaea (Gondviselés) Astraea, Pallas lép be, segítséget, biztonságot, örömet hirdetve. A három Genius azonban aggályoskodik, türelmetlenkedik, nem nyugtatják meg őket a hírnökök bátorításra szánt bölcs mondásai. ("Non sine certamina victoria." "Nubila fugiunt, vincetis.") Nem palmaágak, hanem cipruslombok kellene most! Gyászos összejövétel készül. Féjelmüket, balsejtelmű jóslataikat azonban az Inclamator és a hírnökök kérésére félbehagyják, és együttesen ünneplik Pomariust, az eklézsiá hajnalsillagát, a haza szemefényét, a kollégium oltalmát. A Dedicator szónoklatával fejeződik be a darab: a fegyverek jajgatásra, Pomarius szeretete ünnepi öröme hív. A valós helyzet, a kétség és bizonytalanság azonban megkeseríti az örömet, ez derül ki az ő szavaiból is.]

EPERJES

1670. május 15.

E₂₀₇ DIALOGUS CHRISTI ASCENDENTIS ET 9 ACCLAMATORUM.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 333a–335a. (Id.)

[Rövid dialogusok. Nincs részletesen kidolgozva. Próza és vers. Az acclamatores egy-két szavas felkiáltásokban örömuket adják tudtul, hogy elmúltak a vészes idők, a gyász. Krisztus kihirdeti, hogy az ég nyugalmat, örömet parancsolt. Az acclamatores örülnek, énekelnek.]

1670. május

E₂₀₈ PRAXIS OVIDIANA.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 329a–333a. [A cím után:] "secundum plerasque Elegias Tempori Anno 1670 mensi majo accomodatas instituta, Cui tres Dialogi immiscentur". (Id.)

[A "cselekedet" (Praxis) négy részre van tagolva. Vers és próza. Nincs teljes egészében kidolgozva, pl. a második részben csak jelzi, mi az egyes szereplők mondanivalója. Többször felhangzik az ének.]

1. Dialogus de periculis patriae et Scholarum Desertione, Ubi tres Musae queruntur Scholasticas Vestes indutae.
2. Tres vel simul octo Declamationes:
 - 1mus de neglecta Propemptia [?],
 - 2dus de Rumoribus belli,
 - 3tius ad Poetam, ne ob Martem fugiat,
 - 4us in Desertorem Gijmnasij, quem reducere vult,
 - 5tus Gratulatur amico, quod hostius manus effugerit,
 6. Ex confinijs Amicas constat, laudat et animat continuum positum.
 7. Praeceptor ad Discipulos discendentes ait Carmina, velut aeternum munus communicaverat,
 8. A Turca Subjugatus in Obtrectatorem.
3. Dialogus duorum Pannonum et Turcae Ebu.
4. Declamatores sequentes, prouti
 - 1mus Studiosus extraneus desiderat esse Alumnum Scholae Epperiensis,
 - 2dus Charius de afflictione Ecclesiae,
 - 3tius Peccator respiscens ad Patrem.

1670. október 4.

E₂₀₉ RÖSER, JACOBUS: JVNIVS BRVTVS.

Ed. "Quod felix faustumque sit! JVNIVM BRVTVM Jvlii Caesaris Clementiae Documentum ACTV ORATORIO in Genere Jurediciali Examini Solenni Colo-

EPERJES

phonem imposito Classis Rhetoricae Generosi ac Ingenui Studiosi ad Diem 4 Octobr. 1670. In Auditorio Majori Illustris Athanaei Eperiessinensis exhibituri ... per M. Jacobum Rõser Histor. ac Eloq. P. P.” (Lõcse é. n. — RMK II, 1241. — Čaplovič 1265.)

[Nyomtatott meghívó latinul a szerepekkel és szereplők nevével.]

”... ex hac quidem Julii Caesaris Historia, quae Junium Brutum captum, atque jussu Julii Caesaris in judicio accusatum, atque ab eodem absolutum exponit, ansam arripere placuit, actum quendam Oratorium instituendi, solenni Examine colophonem impositurum. Partim, quod haud ita pridem Julii Caesaris res gestas Studiosis nostris exposuimus, partim, ut et in genere Juridicali Studiosa Juventus mihi credita olim in foro Reipublicae inservitura exerceretur. Sic vero instituimus, ut non nullis ex veterum judicandi ritibus retentis, et morem judicandi in castris judicii receptum involveremus, et quidem juxta subsequentem delineationem ... Praeses convocatis Assessoribus, Accusatore denominato et reo defensori concessio simul cum Consiliariis more consueto accusationi et defensionem patulas praebere aures. Accusator literae Legis, quae in hostium castris Patriaeque insultanti reperto, extremum minatur supplicium, tenacissime inhaerebit. Defensor autem accusationem, tum ob plebis ignorantiam, tum quod coactus Junius oppugnavit Patriam, eludet. Praeses igitur Accusatori injungit probationem, defensori vero exceptionem permittet. Quibus absolutis Praeses re cum Assessoribus communicata, quorum alii supplicium irrogant Junio Bruto, alii absolvunt, tandem majori parte in limitatem absolutionem ab instituta accusatione inclinante eatenus absolvet, ut tamen Julio Caesari Junius Brutus deprecetur. Quo insperato attonitus gaudio Brutus, deprecationem instituet, omnibus gratias agere, atque eo ipso Actus concludetur. Sed ut et taedium minuatur, Inter-scenii loco quaedam velitationes a nonnullis Militibus ludicrae instituentur, non tamen a modernis temporibus prorsus alienae, nec non Musica ad Actus materiam directa, non nihil taedii absterget.”

”*Nomina Actorum*, qui in hoc Actu suam probabant industriam.

Andreas Pitto, N. H., Cass. — ACCUSATOR et AEDILIS.

Andreas Dobay, N. H. de ead. — LEGATUS.

Georgius Gazitius, Berz. — DEFENSOR JUNIJ BRUTI.

Michaël Hericz, N. H., Gincz. — PRAESES JUDICII CASTREN.

Johannes Mikovini, N. H., Cass. — PRO-CONSUL et CAPITAN.

Daniel Petko, Trentz. — ASSESSOR IUDICII et TRIB.

Michael Vass, N. H., Cass. — ASS. et PRAETOR.

Thomas Bartholomaeides — ASSESSOR et EXQUAESTOR.

Valentinus Klein, Olass. — LEGATUS atque VICE-TRIB.

Andreas Ghiczi, N. H. — CONSUL atque PRAETOR.

Michaël Hieronymi, Arvens. — ASSESS. atque CENTUR.

EPERJES

- Daniel Fontani, Totfal. – QUAESTOR SICIL. et CENT.
 Matthaues Grünvald, Bartph. – MARCUS SILIUS, LEG. GERMAN.
 Martinus Berthalanics – CONSIL. DEFENSORIS et AEDILIS.
 Johannes Sartorius, Eper. – PROLOG. et ASS.
 Daniel Weber, N. H., Eper. – JUL. CAESAR.
 Martinus Seredi, N. H., Eper. – PRO-CONSUL.
 Stephanus Gömbös, N. H. – ASSESSOR JUD. et VICEC.
 Christophorus Szecsi, N. H. de ead. – TRIB. MILIT.
 Emer Fridvalski, Lipt. – COLLEGA et QUAEST.
 Stephanus Szentgothardi de ead. – ASSESS. et VICEN.
 Johannes Unger, N. H., Sempr. – PRAETOR RERUM CAPIT.
 Franciscus Szecsi, N. H. de ead. – VIC. TRIB. et COLLEG.
 Georgius Fabri, Veterosol. – QUAESTOR et CENT.
 Michaël Podmaniczki, Carp. – JUN. BRUTUS.
 Paulus Felicides, Trench. – CUBIC.
 Andreas Braxator, Hanusfal. – CAMER. IUL.
 Andreas Dobos – CAMERARIUS.
 Martinus Pottosovic – CONS. BELL. et NOT.
 Georgius Matthaoides – CONS. et VICE-NOT.
 Andreas Rabbitka – CONSIL. et CAPITANEUS.
 Martinus Fabritius, Neovill. – CUBIC. IUNII.”
 Lit. *Hörk*, 1897. II. 375.

1670. október

E₂₁₀ CHRYSOPOTERJON FORTUNAE PRO ERIDE ARTIBUS.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 270a–293a. [A cím után:] ”In certamen et ambiguam Coronam sub Patrocinio ex auspiciis Inclyti et Amplissimi Senatus Eperiensis Veluti Agonothelorum munificentissimorum a Poetica Juventute Ex Chryso Mallo Apollinis. Anno MDCLXX die Octobris devote propositum.” (Martin, *Matica slovenská* Ms 597. Mf.: MTAK 1989/I.)

[Hét inductio. Próza és vers. Sok ének.]

Inductio I. Duo Genij de mutabilitate Temporum et damno artium queruntur.
 Inductio II. Fortuna aureum ferens poculam rotae insistit et a duobus agitur pueris thronumque occupans. Virtutem et potentiam suam depraedicat, quam favor et honor circumstans a longe vero Zoilus et Momus impetunt.

Inductio III. Invitat Fortuna sapientes et loco Pomi Eridos aureum statuit poculum. Adest igitur Grammatica primum sibi poculum volens vindicare. Discedit. Subsequitur Poetae loco Orpheus vectus Leonibus, ad cujus Musicam mons et arbores subsiliunt.

EPERJES

Inductio IV. Oratoria cum sceptro Mercurij Artem suam comendat, Quam fortuna, medio in sermone, interturbat et a praemio rejicit. Hac igitur descendente, Fortunam Honor et favor adorant. Subit Logica, quae contrario brevitatis sermone dum petit, non impetrat (Anteqvam veniat Fortuna de se.) approbantibus aliis.

Inductio V. Rusticus cum Opilione de sorte sua qveruntur; et spreto aratro literas seligunt.

Inductio VI. Physica et Metaphysica eadem munera ambiunt solícite, sed itidem sine eventu.

Inductio VII. Litigantibus illis, Virtus intervenit cum Tolerantia et Abstinencia. Illa primum repellitur, tandem intromissam Fortuna venerabunda excipit, Vellus illi promittit ut et poculum, quod illa Gryphis consecrat.

1670

E₂₁₁ SALOMON.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 294a–313a. [A cím után:] "In Theatrum scenicum introductus Anno 1670." (Id.)

[Nem bibliai dráma, hőse nem a bibliai Salamon. 18 jelenet summázással az élén. Vers. Sok ének, trombitaszó; a végén négy applicatio: a város bírójához, Hacker Mihályhoz; a tanács tagjaihoz; a kollégium inspectorához; a város polgáraihoz.]

1. Prologus aperit argumentum et petit veniam audiendi.
2. Salomon De electione et difficultate possedendi.
3. Gratulatio Maurorum.
4. Dialogus Justitiae, Gryphorum et Leonum tecte gratulatorius.
5. Fortitudo Salomonem ad fortitudinem hortatur.
6. Marcolfus Dialogus ad Salomonem.
7. Temperantia Cum Salomone interloquente Marcolfo.
8. Magnanimitas cum Marcolfo.
9. Modestia se commendat, contra quam Leones. Justitia decedit Salomon nimum.
10. Cantus Gryphi 1. et Leonum De Liberalitate.
11. Magnificentia projicit pecuniam et Salomon pro templo eam offert.
12. Philaretos reprehendit Salomonem ob immanem erogationem, cui respondet Magnificentia, Fortitudo, Magnanimitas.
13. Liberalitas ex parvo promittit parum Marcolfo sibi petente et colligere volente, quem Mauri prohibent.
14. Justitia de se loquitur intercedente Gryphi et Leonum cantu.
15. Prudentia cum Salomone et Aliis virtutibus loquitur.
16. Mauri quattuor onera Regni Enarrant, quos Prudentia et Justitia solvunt.

EPERJES

17. *Comitas dicit Regem omnibus affabilem esse debere, quod Justitia, Temperantia et Modestia approbant.*

18. *Dialogus communis votivus.*

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 264.

1668–1670 között

E₂₁₂ ANIMA COELI AMORE SAUCIA A TENEBRIS AD LUCEM. A VOLUPTATE AD CHRISTI CRUCEM CONVERSA.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 34a–41a. (Id.)

[Moralitás vetélkedő jelleggel. Vegyesen próza és vers, énekkel, karral. Prologus és II–IV actus summázással.]

Prologus: *Invitat ad Bacchanalia in laetam tristitiam terminanda.*

II. *Pietas, Impietas, Opinio de ritu Bacchanaliorum concertant.*

III. *Melampus Bacchum vindicat et reducit, accedunt 3 Discipuli.*

IV. *Pauper Poenitens a Christo erigitur, convertitur, a Tentatore et Voluptate infestatur, ab Angelis in pietate confirmatur.*

1668–1670 között

E₂₁₃ SPECIMEN GRATITUDINIS GENEROSI DOMINI THOMAE CONRAD DIE NATALI EXHIBITUM.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 191a–195b. (Id.)

[A darabot declamáló személyek köszöntése után diákok (acclamatores, virtutes) éljenző kiáltásai ("Perennent Thomae honores!", "Vigescant lilia!") következnek, s általában kettésével az acclamatorok rövid verses dicséretei, köszöntői. Többször felhangzik az ének. A köszöntő szónoklatok prózában szólnak, de több vers is van a darabban.

A Praesentator kezdi a beszédekét. A patronusok iránti kegyeletről szól, hogy illik bőkezűségüknek oszlopot állítani. Feltételezhető, hogy ez a személy a poétika osztályának a tanítója volt, aki mint "humillimus cliens P. M. Poeta" (= Publicus Magister Poetarum) "non potuit ingratus esse innumeris hactenus obligatus beneficijis."

A következő erények megszemélyesítői szólalnak meg a továbbiak során: *Virtus prima: Gratitude, – Virtus quarta: Prudentia, – Virtus quinta: Auctoritas.*

Több szereplő rövid jókívánatát (Acclamatores 1., 2., 3., 4., 5., *Pietas, Prudentia, Libertas, Gratitude*) a Dedicator köszöntése követi. Ez a lap alján befejezettnek tűnik ("Coronet ergo Deus haec gratulantium vota, coronet felici exitu te ... incolumem, diu felicem. Nato praesidium literarum et literatorum in

EPERJES

patrocinium et salutem publicam sibi in gloriam conservare dignetur.”). Ezt a 196b lapot a 199a (helyesen 198a) számozású követi, ami arra mutat – éppen úgy mint a szokásos befejező éljenzések, énekek, versikék hiánya –, hogy a darab a kézirat csonkulása folytán befejezetlen. A kézirat 192b–195b lapjainak alsó egyharmad része hiányzik. De közből is hiányozhatnak két erény megszemélyesítőjének a szerepe, minthogy az elsőét a negyedik köszöntése folytatja.]

1670 körül

E₂₁₄ DE BELLO ET PACE.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 128b–130a. [Címe:] ”Dispositio Dialogi de Bello et Pace.” (Id.)

[Nem kidolgozott drámaszöveg, vázlat, 11 részre tervezve. Bevezetésként Elegia pro Bello; ezt követőleg a ”Corfirmatio prima” szól a háború hasznáról, mivel annak fénye tisztábbá teszi a levegőt; megemlékeznek a gigászoknak Jupiter elleni harcáról. Második részként ének követeli a békét a háború helyett. Jupiter a rosszakat sújtja villámával. Újra elégia következik az idő változandóságáról, majd interlocutorok fejezik ki kívánságukat, hogy derült nap virradjon ránk. Időszerű a második interlocutor mondanivalója: látja, hogy a nagyratörő sasok fejükkel a felhőket érik. De háborúkat szülnék a háborúk! A hatodik rész Interlocutora szerint Pannonia veszélyesen útvesztőben van, fészket ad a sasnak, pedig még nem szűnt meg a háború színhelyének lenni. Attila ivadéka, gondolj rá, háborúra születettél. A másik rész közbeszólója azonban azt tanácsolja, aki szereti a hazát, dobja el a fegyvert, elég sebet számlál már az ország. A leghosszabb részben, a nyolcadikban Minerva és Neptunus versengéséből Minerva kerül ki győztesen, az olajfát a Fragara hegyen elültetik, győz az egyetértés. A három utolsó rész a béke hasznáról szól, elhallgatnak a fegyverek, elnémulnak a harci kürtök, győz a pálmaág.]

1670 körül

E₂₁₅ CONGRATULATIO CONVICTORIVM.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 134a–141b. [A cím előtt:] ”A. J. Jn Festum Petri.” (Id.)

[Feigel Péter nevenapjára készült dialógus, ”theatralis hilaritas”. Két részből áll a bevezető és a befejező jeleneten kívül. Számos ének, zene (cimbalom), deklamáció díszíti a prózai előadást.

Pars prima Dialogi Natalis: Laetitia és a nyomában járó Tristitia meg a kíséretükben lévő interpretatores, acclamatores civódásával indul a játék. A mindenben

EPERJES

csak a rosszat, lehangolót, nyomorúságot, szegénységet észlelő Tristitiával szemben a felhőkben is a napot meglátó, a salakot figyelembe nem vevő, nem panaszkodó Laetitia ellentéte most, Feigel Péter születésnapjára úgy csúcsozódik ki, hogy a Tristitiát nem akarják beengedni. Az énekek és declamatiók után két szónok üdvözli Feigelt, dicsérve sok fáradozását, viszontagságait, melyek révén tisztességet szerzett; több bölcselkedő elmélkedés között még a virtus és a szerencse viszonyát vizsgálják.

Pars altera Djalogj: Cimbalomszó, énekek az egyetértésről, az interpretatorok és acclamatorok dicsérő szavai indítják a dialógust. Az általános bölcs mondások közt fel-felhangzanak a Feigelre vonatkozó jókívánságok is: vezetése alatt egyetértésben, okosan éljünk; ne bántsák őt a fenekedő háborgatások; ne háborgassák a szelek, ködök; hallgassanak el az ekléziát bántó viharok stb. Hasonló gondolatok szólalnak meg négy orator beszédében is. Közülük kiemelkedik a negyediké és az ötödiké; a korabeli állapotokra, a kollégiumra vonatkozó mondanivalójuk van. Elismeréssel szólnak Feigel fáradhatatlan buzgóságáról, mellyel az ellenség háborgó dühét megbabolázta, csendességet, békességet szerzett. Annyi nyugtalanság, sóhaj után megteremtette a múzsáktól kívánt nyugalmat. Semmi nem törölheti ki a Kollégium emlékezetéből a gondoskodó jóindulata miatti szeretetet. Az igazgató dicsérete, ének, zene zárja a születésnapjára ünnepséget.]

1670 körül

E₂₁₆ INVITATIO POST OTIUM AD NEGOTIA, POST VENIAM AD MUSAM.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 176a–187b. (Id.)

[A darab nincs részekre tagolva. Invidia a Dolusszal szövetségbe lép a Pietas és a Fides ellen tör. Pietas ugyan hirdeti, hogy elpusztul, aki a religio várát ostromolja, s az égieket megveti, de fél, hogyha az Amor Dei (= Innocentia) nem győzi le ellenségeiket, azok elvesztik őket. A Contemptus Dei is ellene van.

Amor Literarum csodálkozik, hogy a pokol irigylő az ég kegyességét, mellyel a tudományokat a boldog városban (Eperjes) felvirágoztatta ("Novamque spectat Divinae Palladis domum // Quae docta reddit Pannoniae pignora // Munitque vero contra hostes dogmata"). A Pietasszal egyetemben hívja az ifjúságot, hogy a vakáció véget érven, kezdjék el a munkát.

A diákok azonban nem akarnak még munkába állni, további szünetet (otia, venia) kívánnak. Salus Publicus, Amor Literarum megkísérli meggyőzésüket, de Invidia, Calumnia, főként azonban Dolus ismételten megpróbálja, hogy távol tartsa őket az iskolától. Dolus többeket rá is vesz, hogy búcsút mondjanak a tanulásnak. A Contemptus Dei az Oppressioval Pietast is megtámadja, hogy megfojtsa. A megmaradt tanulók közt a rossz szellemek képviselői most azzal keltenek zavart, hogy melyik osztályt válasszák. Az Amor Dei és az Amor Litera-

EPERJES

rum elsimítja a dolgot. Ki a Poësis, ki a Grammatica classisban folytatja a tanulást. Biztatják őket: fel a Heliconra, kóstolgassák a tiszta forrást.

Ezek után következnek a "Conclusio, In qua accedit Rusticus et Gryphus". A közzjátékokra emlékeztető jelenetben (Rusticus Gryphusnak a szavait: "Adeste ad Laurum" – "Adeste ad aurum"-nak érti, s mindenképpen aranyat akar tőle, mivel már eleget dolgozott, elég szegénységben volt része, – de siker nélkül) szóhoz jut az első játék csaknem mindegyik szereplője.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 265.

1670 körül

E₂₁₇ ACCLAMATIONES VOTIVAE.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 338a–347a. [A cím után folytatólag:] "In honorem Generosi et Clarissimi Domini Johannis Weberi." (Id.)

[Hol versben, hol prózában szóló, actusnak mondott aggratulatoria. "Praemititur textus, pro cantu, ab aliquibus classibus recitandus." [Ennek megfelelő strófáit éneklék majd a játék folyamán.]

A kollégium és a 11 osztály köszöntése után Mars és az acclamatorok jelenetében a dühöngő hadi istent csak nehezen sikerül rávenni, hogy a vészes időkben egy kis örömet engedélyezzen. Az "Oratio de pace" következik, majd az Ecclesia és a város jókívánata. Dedicatio fejezi be az ünnepet, melyben azt kívánják, hogy Weber János folytathassa a tudományok, a haza, az eklézsia iránt érzett szeretetéből és azok érdekében a viharok, veszedelmek elleni harcát.]

1670 körül

E₂₁₈ AGGRATULATIO IN FESTUM JOHANNIS.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 335b–337b. (Id.)

[Három Congratulator és három Aggratulator dramatikus szerkesztésű köszöntőben ünnepli Mollerus, Johannest, a város német lelkesét János napján. Bár Mars serege megöli az örömet, bár muzsikaként gyászos trombiták szava hallik, mégis előretör a szív kegyes vigadozása, a fiúi szeretet, és a nyugtalanság, féltelme közepette is örömrre késztet. Éljen Fragaria város hajnalsillaga! A versben és prózában elhangzott köszöntőt éneklékkel zárják.]

EPERJES

1670 körül

E₂₁₉ PARNASSUS VIOLATUS ET VINDICATUS.

Ad. Mártoni drámagyűjtemény 66a–75b. (Id.)

[A sorok fölé írt javításokkal megváltoztatott szövegét 1673-ban előadták Bártfán. A darab ismertetését lásd az E₅₉ számnál!]

1668–1671 között

E₂₂₀ PETRUS POENITENS ET JUDAS DESPERANS IN THEATRO REPRAESENTATI.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 42a–52b. (Id.)

[Nagypénteki játék versben, sok énekkel. Öt inductio, élükön argumentummal. Az ötödikből csak ez van meg, a kidolgozás hiányzik.]

"Inductio prima: Genius diei valedicit Orbi. Genius noctis evocat Noctem. Certant pro praestantia Noctis et diei; Nox cantans intervenit, litemque dirimit, perorat de suis commōdis. Discedit Genius diei. Accedunt vocati Morpheus et Julius Noctis imperia executuri. Nox Genio Petri et Judae somnia exponit, tandemque cantando occultatur.

Inductio secunda: Genium Petri constantia erigere, Fragilitas deicere contendit. Cedente illo, Petrus audiens Gallum cantantem intervenit, deflet lapsum. Accedit Spes, quae cum Constantia Fragilitatem vincit, propulsata, Petrum cantu et sermone erigunt, illo inter suspiria liquescente.

Inductio tertia: Judas se execratur, frustra Poenitentia eum consolante. Certat Poenitentia cum Desperatione. Vincit cum hoc Polymusus (Sathanas), Judas desperat, se suspendit, abscinditur et abripitur.

Inductio quarta: Josephus et Nicodemus sepulturam curant. Maria, Mater Jesu et Maria Magdalena cum Johanne deplorant Christum et naeniam decantant.

Inductio quinta: Omen futurae Resurrectionis. Phoenix accensus, quem Genius candidus et Virtus explicant et ad Christum applicant. Clauduntque voto."

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 265.

1668–1671 között

E₂₂₁ JESUS DESIDERIUM ET DELICIUM PIORUM.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 54a–64a. [A cím után még:] "Votis Provocatus, Aggratulationibus exceptus." (Id.)

[Karácsonyi játék latinul, versben, énekkel. Öt inductio követi a Peroratiot. Mindegyik élén summázás áll.]

EPERJES

Inductio prima: Adam et Eva deflent lapsum. Pluto utrisque insultat. Deus promittit semen et liberationem.

Inductio secunda: Desideria 6 Ecclesiae Messiam provocant.

Inductio tertia: Angelus primus nunciat Christi Nativitatem aliis tribus acclamantibus.

Inductio quarta: Concertant pro Christo Nato quatuor Genii 1. Orientis, 2. Occidentis, 3. Meridiei, 4. Septentrionis, quibus adduntur quatuor acclamatores singuli ad singulos.

Inductio quinta: Genii Natales Nato Salvatori applaudunt.

1672

E₂₂₂ ACTUS INTRODUCTOR.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 187b–190b. (Id.)

[A declamatio-sorozatot bevezető jelenet meg az első szerep és a befejező Epilógus teljes szövege ki van dolgozva, a többi vázlatosan.]

A *Prologus* azt az örömet fejezi ki, hogy a minapi sötétség után, amikor az éjszakai világítótorony fényéhez hasonló homállyal pislákoltt a nap, íme eloszlottak a fellegek, a tanuló ifjúság versenyezve örülhet Phoebusnak, zenghet a kórus.

Salutatio et invitatio ad agendum a sötétséget felváltó fényt, a patronusokat, a város díszét, a műzsák vitéz seregét köszönti. Három rövid ének hangzik fel.

Rendezői utasításként következik a szónoki beszéd vázlata, melyet az egyes részek deklamálói számára készítettek. "Introducens habeat orationem De officio Praeceptoris et Discipulorum." – "Sequitur Dispositio Orationis." ("Vicimus ergo non ope Palladis, sed aeterni illius Promethei, qui ignem sui favoris communicavit.") – "Propositio." (Öt vázlatpont.) – "Conclusio habeat Gratiarum Actionem vobis, Nostri Patroni Reverendissimi Domini generosos quantos concipere possumus, referiamus etc." – Epilogus: Ragyogjon a fény továbbra is, vidám lanttal köszöntsék Apollót; Krisztus híveinek fényességét egy szájjal tiszteljük! "Laeti vivite, plaudite" – fejezi be a kar.]

1682. október

E₂₂₃ LADIVIER, ELIAS: DECENNALE EXPIRIUM ET PRIMUM RESPIRIUM STATUS EVANGELICI.

Ed. [A nyomtatott program címlapján folytatólag:] "Summo Rerum Moderatori D. T. O. M. in Gloriam nec-non Publicae Pacis Curatoribus, Nutricijs et Fautoribus in honorem scenice praesentatum a tenera hactenus dispersa Juventute Eperiensi. Anno. aVgVsto reDonantVr. qVo saCra pVLpIta MVsIs. Die Octobris 1682." (RMK II, 1506. – Čaplovič 1394.)

EPERJES

[A program latin és német nyelvű. A darab két részből áll, első része a gyászos állapotot, a második az örvendetes változást festi. A program után:]

Syllabus Actorum:

PAX – Adamus Keczer, Nob. Hung. Syntax.
 VERITAS – in I. Part[e] Adamus Saarossi, Nob. Hung. Syntax.
 PRONAEA – Andreas Antonii, Szinen. Synt.
 MOPSUS – Matthaëus Passko, Briznen. Syntaxista.
 TYRITUS – Georgius Kalnassi, Nob. Hung. Synt.
 TRADITIO – Andreas Keczer, Nob. Hung. Synt.
 BELLONA – Alexander Kalnassi, Nob. Hung. Gramm.
 MERCURIUS – Johann Milleter, Iglov. Gramm.
 SOBRIUS – Thomas Belinsky, Eperiens. Gramm.
 EBRIUS – Daniel Kreützer, Eperiens. Grammatista.
 SUPERSTITIO – Sebastianus Saarossi, Nob. Hung. Gram.
 CEREMONIA – Daniel Ulrich, Eperiens. Don.
 PALLAS – Johannes Halligantz, Eper. Don.
 VERITAS – in II. Part[e] David Metzler, Eperiens, Don.
 LAR – Elias Schönleben, Eper. Don.
 THEMIS – Franciscus Nagy, Nob. Hung. Don.
 PROLOGUS – Johannes Hauser, Eper. Don.
 EPILOGUS – Michael Nagy, Nob. Hung. Don.
 STATUS EVANG. – Tobias Schmied, Eper. Don.
 APOLLO – Michael Kissel, Eper. Don.
 VULCANUS – Matthias Dibai, Eper. Don.
 STEROPES – Franciscus Exel, Eper. Legens.
 PYRACMON – Martinus Bucholtzer, Eper. Legens.

MUSAE LUGENTES – 1. Jacobus Quaestoris, Eper. Don., 2. Paulus Sartorius, Eper. Don. 3. Johannes Regis, Czibinien. Don., 4. Georgius Foit, Eper. Legens.

MUSAE PLAUDENTES – 1. Michael Krestiansky, Eper. Don., – 2. Michael Bozitz, Eper. Don., 3. Matthias Stockinger, Eper. Don., 4. Christophorus Ruhman, Eper. Don., 5. Daniel Halligantz, Eper. Don., 6. Johannes Burchard, Eper. Don., 7. Stephanus Saarossi, Eper. Don., 8. Sigismundus Mogyorossi, Eper. Don., 9. Michael Kabat, Eper. Don.

CHORUS VIR. IUGENTIUM – 1. Michael Burchard, Eper. Don., 2. Martinus Bellinsky, Eper. Don., 3. Johannes Petits, Eper. Don., 4. Matthias Urbani, Eper. Don., 5. Daniel Guth, Eper. Legens., 6. Jonas Heckel, Eper. Legens., 7. Georg Grentzenberger, Eper. Legens., 8. Georgius Havranko, Eper. Legens.

CHORUS PUERORUM LAETANTIUS – 1. Christophorus Fest, Eper., 2. Andreas Kolar, Eper., 3. Martinus Riemer, Eper., 4. Samuel Burchard, Eper.,

EPERJES

5. Andreas Riemer, Eper., 6. Paulus Reisinger, Eper., 7. Johannes Stockinger, Eper., 8. Andreas Nadler, Eper., 9. Zacharias Lendner, Eper., 10. Franciscus Kevély, Nob. Hung. [Valamennyien: Legentes.]

(Et si per moras licebit, accedet etiam CHORUS QUATUOR RUSTICORUM, utpote Georgij (Agricolae.), Mopsi (Opilionis.), Corydonis, (seu Bubulci.), Sylvani, (i.e. Lignatoris.) congaudentium de sua cujusque, jam in tantillum recuperata sorte. Si non parcat.)

Lit. Nagy, 1883. 321. – Nagy, 1885. 109. – Hörk, 1897. II. 43. – Bernáth, 1902. 11, 59. – Dézsi, 1906. 44. – Dézsi, 1927. 56–57. – Dombi, 1932. 105, 112–114. – Vörös, 1943. 238. – Esze, 1958. 4. – RMDE I. 224. – Kapitoly 1967. 82. – Cesnaková-Michalcová, 1967. 265.

1682. november

E₂₂₄ SCHWARTZ, JOHANNES: HVNGARIA RESPIRANS.

Ed. [A nyomtatott program címlapján folytatólag:] "Sive Constantius Exultans, Furentius Exulans, in auspiciatissimo Celsissimi Principis Domini Emerici Thököli Principis Ac Domini Partivm Regni Hungariae etc. ex castris Hungaricis Reditu et faustissimo in Urbem Fragariam Parnassumque; reseratum ingressu, in suavem periculorum, exantlatorum recordationem, in debitam Honorum Principalium gratulationem, in humillimam studiorum inchoatorum commendationem, praesente Celsissima, Illustrissima, Spectabili, Magnifica, Nobilissimaque Spectatorum Corona, in Scoenam producti a Scholastica Collegii Eperiensis Juventute. Autore M. Iohanne Schwartz, design. P. P. P. Anno M. DC. LXXXII. die Novembris. (RMK II. 1508. – Čaplovič 1401.)

[A summázás után a szereplők alábbi névsora olvasható:]

Rhetores et Poëtae:

Georgius Ocovini, Stirb. – ASTROLOGUS, EREMITA.

Daniel Riffius, Ratkov. – SIRENIUS.

Michael Chmelius, Britnen. – CEPHALIUS, POLLUX.

Andreas Martinides, Svedl. – ATTODORUS.

Paulus Lani, Matthaeo. – RADOVIUS.

Martinus Cerovini, Carp. – CAPRONIUS.

Georgius Crenerus, Bartph. – FURENTIUS.

Georg. Uldaricus Keiter, Cremnic. – PLACIDIUS.

Matthaeus Pachko, Biznens. – DYNASTA.

Syntaxistae:

Adamus Ketzer, Nob. – CONSTANTIUS SPERANS.

Adamus Sarossi, Nob. – HELENA.

EPERJES

Franciscus Starai, Nob. – CONSTANTIUS SUSPIRANS.
 Jonas Hedenreich, Barth. – CONSTANTIUS RESPIRANS.
 Joh. Georgius Roth, Eper. Nob. Solonius – HYMENAEUS.
 Andreas Ketzer, Nob. – EPILOGUS.
 Georgius Calnassi, Nob. – EXUL.
 Andreas Antolic, Szin. – FORTUNA.
 Severinus Richthausen, Eper. – SPES.
 Matthias Pruni, Szinen. – EXUL.
 Matthaues Levai, Eper. – ITALUS.
 Johannes Glosius – JUSTITIA.
 Johannes Andicades – CALUMNIA.

Grammatistae:

Sebastianus Sarossi, Nob. – CUPIDO.
 Johannes Nagy-Mihalyi, Nob. – CARISIA.
 Paulus Kelemen, Nob. – NEMESIUS.
 Emericus Hedri, Nob. – JUSTITIA.
 Alexander Calnassi, Nob. – BONA CAUSA.
 Johannes Resch, Eper. – RELIGIO.
 Thomas Belinski – FORTITUDO.
 Johannes Porubski – DESPERATIO.

Principistae:

Samuel Nicletius – DIFFIDENTIA.
 Johannes Kissel, Eper. – MUSA.
 Johannes Mileter, Neoc. – APSILO.
 Georgius Mileter, Neoc. – PATIENTIA.
 Daniel Creützer, Eper. – MUSA.
 Samuel Hanselius, Neoc. – MUSA.
 Elias Schönleben, Eper. – PRUDENTIA.
 Daniel Ulrich, Eper. – MUSA.
 Georgius Antolik, Szin. – MUSA.
 Franciscus Nagy, Eper. – MUSA.
 Georgius Lippich, Eper. – MUSA.
 Tobias Schmid, Eper. – MUSA.
 Johannes Halligantz, Eper. – PRONAEA.
 Johannes Lang, Eper. [Szerep nincs.]

Parvistae:

David Melcel, Eper. – EPHEBUS.
 Johannes Gutt, Eper. – MUSA.
 Adamus Pecsí, Nob. – EPHEBUS.

EPERJES

Johannes Stockinger, Eper. – EPHEBUS.

Daniel Halligantz, Eper. – MUSA.

Johannes Baranyai, Nob. – CHORUS.

Legentes et Syllabizantes:

Ferdinandus Weber, Eper. – CARISIUS.

Georgius Conrad, Eper.

Adamus Schwartz, Eper.

Jonas Bubenka, Leutsch.

Sigmundus Schönleben, Eper.

Adamus Caroli, Nob.

Georgius Schön, Eper.

Jacobus Conrad, Eper.

Daniel Gutt, Eper.

Johannes Ramer, Eper.

Matthias Weigel, Eper.

Martinus Kuntzius, Warall.

Michael Weigel, Eper.

Samuel Fest, Eper.

Matthias Murani, Eper.

Jacobus Hodko, Eper.

Daniel Herman, Eper.

Samuel Buthar, Eper.

Lit. Nagy, 1884. 43. – Nagy, 1885. 119. – Hörk, 1897. II. 43, 338. – Bernáth, 1902. 59. – Dézsi, 1906. 44. – Dézsi, 1927. 56. – Dombi, 1932. 105. – Vörös, 1943. 240–241. – Ružička, 1946. 105. – Esze, 1958. 4. – Sedlak, 1965. 253. – Kapitoly 1967. 82. – Cesnaková-Michalcová, 1967. 265. – Rezik, 1971. 402.

1683. október 8.

E₂₂₅ DUBOVSKY, MARTINUS: JOAS.

Ed. [A címlapon folytatólag:] "a Deo in Regem Juda Servatus, A Generosa et Egregia Illustris Collegii Statuum Evangelicorum Juventute in Scenam datus. Chorago Martino Dubowsky. In Ill. Coll. Epp. Stat. Evang. Poes. P. P. Pro Coronide Publici Examinis publice representatus, Anno, Quo AVrea LVna faVens eXMIttIt VeLLera ParDis Die 8 Octobris.

[Az egyleveles ívrét program-nyomtatvány a játsszók neve nélkül röviden ismereti az Epilogusból, egyetlen actusból (6 scena, közben két spectaculum 1. Provolat fama furorem eam persequente; opprimunt Athaliae Genium, Manes occi-

EPERJES

sorum. — 2. Furiae cum occisorum capitibus saltant.) és az Epilógusból álló darab cselekményét.] (Szttripszky II. 2638/186. — Čaplovič 1408.)

Lit. *Dézsi Lajos*: Adalékok a Régi Magyar Könyvtár II. kötetéhez. MKsz 1906. 138.

1685

E₂₂₆

Ad. Városi számadáskönyv: "1685. 5/1. Martin Dubovszky die discretion wegen 3 jaehrigs Comoedie 30 fl." (Mestský archív. Cub. I. Loc. III. Fasc. E.)

Lit. *Hörk*, 1896. 46.

1685

E₂₂₇

SCHWARTZ, JOHANN: HELENA MENALAO REDDITA.

Ed. [A nyomtatott program címlapjának folytatása:] "sive Hungaria Regi suo, post felicem e Jugo Paridis Ottomannici liberationem, communi Orbis Christiani voto, restituta, et recurrente ter-fausta Natali luce, sacrata Sacratissimo, Invictissimo ac Potentissimo Principi ac Domino Domino Leopoldo I. D. G. Romanorum Imperatori semper Augusto, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Schlavoniaeque etc. Regi, Archi-Dvci Avstriae, Dvci Burgundiae etc. etc. etc., Domino Nostro Clementissimo, in debitum remeantis fauste Natalis, recens-nati Archi-Dvcis et Victoriarum recentium gratulationem, nec non humillimam Parnassi Fragarij subjectionem ipso Leopoldi Festo a gratulabunda Collegij Eperiensis Juventute Scenice adumbrata Anno 1685. Autore M. Johanne Schwartz. III. Coll. Eper. Log. et Phil. Pract. P. P. Lőcse, [1689.] (Čaplovič 1451.)

Lit. *Ribini, Johannes*: Memorabilia Ecclesiae Augustanae Confessionis ... Pozsony, 1789. II. 159. — *Molnár*, 1881. 347. — *Hörk József*: Az Evangélikus Tisza-kerület püspökei. Kassa, 1888. 37. — *Hörk*, 1897. II. 46, 338. — *Bernáth*, 1902. 9. — *Dézsi Lajos*: Egy magyar nyelvű iskoladráma a XVII. századból. ItK 1906. 43–45. — *Dézsi*, 1927. 57. — *Dombi*, 1932. 105. — *Ružička*, 1946. 105. — *Esze*, 1958. 4. — RMDE 1960. I. 224. — *Sedlak*, 1965. 253. — Kapitoly 1967. 82. — *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 265. — *Rezik*, 1971. 295.

EPERJES

1686

E₂₂₈

Ad. 1. "Eum [Ladiver, Elias, +1686] quoque agnoscunt autorem permulti actus scenici Eperiessini tempore examinum publicorum per juventutem studiosam producti." (Haan: Jena Hungarica. Gyula, 1858. 25.)

2. "in tragoediis Seneca, in comoediis Plautus." (Felirat a sírkövön.)

Lit. *Ružička*, 1946. 114.

1707. március 18.

E₂₂₉

REZIK, JOHANNES: PIGRITIUS SCHOLARUM HOSTIS AD CAUCASUM DEPORTATUS.

Ed. [A program címlapján folytatólág:] "et a Generosa, Nobili, Ingenua Juventute Illustris Collegii Eperiensis Statvum Evangelicorum Inclyti Regni Hungariae Praesentibus, eivdem Statvs Evangelici Perillustribus, Generosis, Nobilissimis, Amplissimis, Magnatum, Nobilium, Liberarum Regiarumque Civitatum Dominis Ablegatis Perillustribus item Generosis, Nobilissimis, Dominis Inspectoribus, ut et Nobilissimis et Amplissimis Dominis Cvratoribvs. Anno D. 1707. die Mart. 18. absoluto solenni Examine In Theatro repraesentatus, Directore Johanne Rezik, P. P. Bártfa [1707.] (RMK II, 2282.)

PROLOGUS – Michael Várady, Nobilis Hung. Argumentum Dramatis exponet. Actoribusque favorem conciliabit.

Statio Prima. Scena I. LABOR – Paulus Hullik, N. Rosnavien, operas suas explicavit, Operarios Spectatorum oculis sistet. Eidem se opponet PIGRITIUS – Andreas Blaho, Ostrolucen. cum PTOCHIS – Adamo Thavallya. Raclavien.; Stephano Szombaty, N. H.; Michael Porubski, N. H.; Michael Sterba, Kösze-gien. eorumque felicitatem depraedicabit. HAMILCO – Paulus Keler, N. Bartphen. jussu Pigitii Laborem Theatro Ejiciet.

Scena II. PANPHILA – Johannes Georgius Benedicti, Eperien.; DIPHILUM – Andream Szirmay, N. H.; CELERINUM – Martinum Schober, N. Eperien.; HILARIUM – Adamum Kochlats, N. Cassovien. molli lecto sopore pressos, ad studia tractanda excitabit.

Statio Secvnda. Scena I. Pigitius mittet Hamilconem ad convocandos plures, sub Signa sua, quod etiam faciet. Accurret AMUSU – Thomas Dessőffi, N. H.; DROMO – Andreas Borsy, N. H.; STELLIO – Sigismundus Roth, N. H.; PERNA – Georgius Molitoris, Radacien.; FUSCUS – Andreas Pauer, N. Eperien.; RUFFINUS – David Öbersbach, Eperien. Qvos Pigitius rediens, dulcibus verbis alloqvetur, redeunte in Scenam Labore, diffugient.

EPERJES

Scena II. Labor indignabitur et coram APOLLINE JUDICE – Johanne Izdentzy, N. H. accusabit eum. ACCENSUS – Paulus Sartoris, Szinen, citat Pigritium, qui comparet. Labor onus accusationis transfert in TERTULLUM – Michaellem Roth, N. H. Et is crimina confitebitur. Amusus, Dromo, Stellio, Fuscus, Perna, Ruffinus prosiliunt in medium, clamantque: Vicit Pigritius. Hos Apollo com-pescit, illi recedunt.

Scena III. Apollo indicabit Pigritium et Assessores. HOMERUS – Johannes Georgius Metzner, Eperien. dictabit illi poenam Tantalii; HESIODUS – Johannes Berzevitz, N. H. ad rotam Ixionis mittendum svadebit; VIRGILIUS – Georgius Hrabeczky, Cibinien. ea poena afficiendum asseret, qua olim Camillus Ludimagistrum Faliscorum, teste Floro L. I. C. 12. CLAUDIANUS – Johannes Sandor, N. H. servandum dicet, quoad viderit Laborem et Alumnos illius honore et praemiis affici, quibus visis Invidia consumetur. SILIUS ITALICUS – Johannes Richter, N. H. ad Caucasum mittendum, ibi Centum Catenis ligandum, persuadere conabitur. Haec Sententia placet omnibus, quam approbat et CENSOR – Johannes Adamus Raymann, Eperiensis.

Scena IV. Apollo mandat Accenso, ut PHILOPOMUS – Andreas Dessöffy, N. H. vocetur. Hic Formulam condemnationis scribet, tabellam fieri curabit Collo Pigritij suspendendam cum Inscriptione: Pigritius ad Caucasum deportatus. Idem CIRYCEM – Andream Matthaëidem, N. Cubinien. advocat, qui Formulam Condemnationis publicabit.

Scena V. MACHIAVELLUS – Johannes Roth, N. H. Pigritio stultitiam exprobrabit, et Politice, hoc est dolose agere eum debuisse Fabulam, docebit. Utetur iste Lingva Latina et Hungarica, repetet eadem Michael Roth, N. H.

Scena VI. Pigritio Artes Seductionis exprobrant: EUSEBIUS – Adamus Turotzy, N. Eperiensis; GLYCON – Johannes Kadassy, Eperien.; PHOEDRUS – Michael Debelmundi, Eperien.; DESIDERIUS – Adamus Szirmay, N. H.; GELASINUS – Michael Öbersbach, Eperien.; MANLIUS – Emericus Keczer, N. H.; PRISCUS – Adamus Görgey, N. H.; HARPALUS – Johannes Glosius, Eperien.; CRATES – Samuel Meltz, N. Eperien.; LIBANUS – Andreas Desy, Eperien.; CLIO – Andreas Kuntzelius, Eperien.; LUCUS – Jacobus Kiss, Eperiensis, STURNUS – Johannes Seltenreich, Eperien. Pigritius ligatus ducitur ad Caucasum.

Scena VII. CHARISTUS – Sigismundus Wilhelmus Kochlats, N. Cassovien. conqueritur, quod his oris nihil novi audiatur. Cui tamen PHILEMUS – Michael Metzner, Eperien. Pigritii fortunam in Caucaso exponet.

Statio tertia. Scena I. FAMA – Franciscus Vall, N. Eperien. summoto Pigritio Tubam inflabit, convocabit Juventutem ad Studia. Advolat PHILAUTUS – Daniel Lany, N. Kesmarkien.; ARTOPHAGUS – Georgius Orlovsky, Cibiniensis.

Scena II. Fama iterum convocabit Juventutem. Veniet PYRGOPOLICES –

EPERJES

Stephanus Kendy, Kendien., quem PRISCIANUS – Johannes Bartholomaeides Alphabetum docebit, sed is Tabelle abjecta aufugiet.

Scena III. Fama Tuba et oratione invitabit Juvenes rursus ad Culturam Literarum. Accuret LABRUSCA – Johannes Kevitzky, N. H. cum filiis ARATIO – Andrea Kesmarsky, N. Varalien., Samuele Seltenreich, Eperien. tradetque erudiendos Prisciano, a quo postulabit, ut horulae spatio evadant eruditi.

Scena IV. Fama eo modo convocabit meliores. Veniet OLYMPIO – Elias Crudi, Podhradien., quita putabit Aurum aliquem divisurum, domum interea SCREAE – Francisco Kükőmezey, N. H. commendabit, FORTUNATIUS – Johannes Georgius Dubasovicz, Eperien. Scientiae distributionem fieri debere docet.

Scena V. Fama convocabit Juvenes iterato. Veniet PHILOMUSUS – Daniel Bartholomaeides, Klenoczen.; SOPHUS – Sigismundus Klesch N. Eperien.; PHILEMON – Melchior Szirmay, N. H.; SANIUS – Thomas Brezinay, N. H.; STICHUS – Nicolaus Richthausen, N. Eperien.; CUPIDIUS – Johannes Desöffy, N. H.

Scena VI. SANCTIUS – Michael Burchard, Eperien.; FAUSTULUS – Matthias Porubsky, N. H. precabuntur accedentibus bona, Hieronymus Gabriel Görgey, N. H. commendabit illis Pietatem, Amorem Parentum, Praeceptorum. MACER – Georgivs Vanyai, N. Eperien.; CRATIPPUS – Emericvs Izdency, N. H.; MENENIUS – Daniel Szentkereszty, Eperien.; QVIRINUS – Sigismundvs Spillenberger, N. Eperien.; FULGIDIUS – Johannes Brezinay, N. H.; GETA – Josephvs Paver, N. Eperien.; TITUS – Johannes Goschke, Eperien. nonnulla rei convenientia afferent.

Scena VII. FUROR – Georgivs Francisci, Leutschovien. ardet ira, videns in meliorem statum reponi Regnum Literatorum, minaturque illi excidium, proripitque se subito ex Scena.

Scena VIII. JOCASTER – Johannes Roth, idem qui supra. Multa minabitur Furori, sed frustra. In nihilo desiit labor illius.

Epilogus – Adamus Zimmermann, N. H.

Hic Plato quiescere jubet. Claudet Actum hunc NASTURTIUS – Pavlv Toper-tzer, Varalliens. et MUTIUS – Daniel Bielik, Olassien. Interrogationibus et Respon-sionibus Ludicris et jocularibus.

Ad. "Anno sequenti 1707. d. 14. Martii habitum est examen in collegio praesentibus Dominis Inspectoribus, quin pariter et vicinarum Civitatum Plures Reverendi Domini Primariis Pastoribus, cujus sub finem Actus habitus, qui continebat fictionem Poeticam sub titulo: Pigitius, hostis scholarum ad Caucasum deportatus. Impediebatur hoc Drama multifariam a nonnullis, sed quia nihil habebat contra Deum et Magistratum virtutemque, intempestivus impediendum zelus reiectus est. In proemium condemnati Pigitii, anno eodem die 5. Maii, circa 8 vespertinam Clarissimus Dominus Rezik per studiosum quandam

EPERJES

Waraliensem discipulum suum in Clausula huius actus Nasturtii vices iterrogantibus et respondentibus ludicris cum Daniele Brelik gerentem, sibi e Domo Domini Medueczky hora 9 vespertina redeunti obviam factum, interrogatus, quis esset et cum respondisset, se esse studiosum in Collegium descendentem, in Coemeterio verberibus affectus est." (Matthaeides, Samuel: Fragmenta Gymnasiologiae Hungaricae ... Johannis Rezikii Continuata. Štátny oblastný archív. Prešov. EK–P 102.)

Lit. *Klein*, Nachrichten. 1789. 374. – *Mátray*, 1851. 255. – *Molnár*, 1881. 350. – *Nagy*, 1885. 110. – *Hörk*, 1897. II. 76, 340. – *Bernáth*, 1902. 9, 61. – *Esze*, 1958. 15. – *Sedlak*, 1965. 253. – Kapitoly 1967. 83. – *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 266. – *Rezik*, 1971. 298. – *Mészáros*, 1981. 571.

1709. május 13.

E₂₃₀

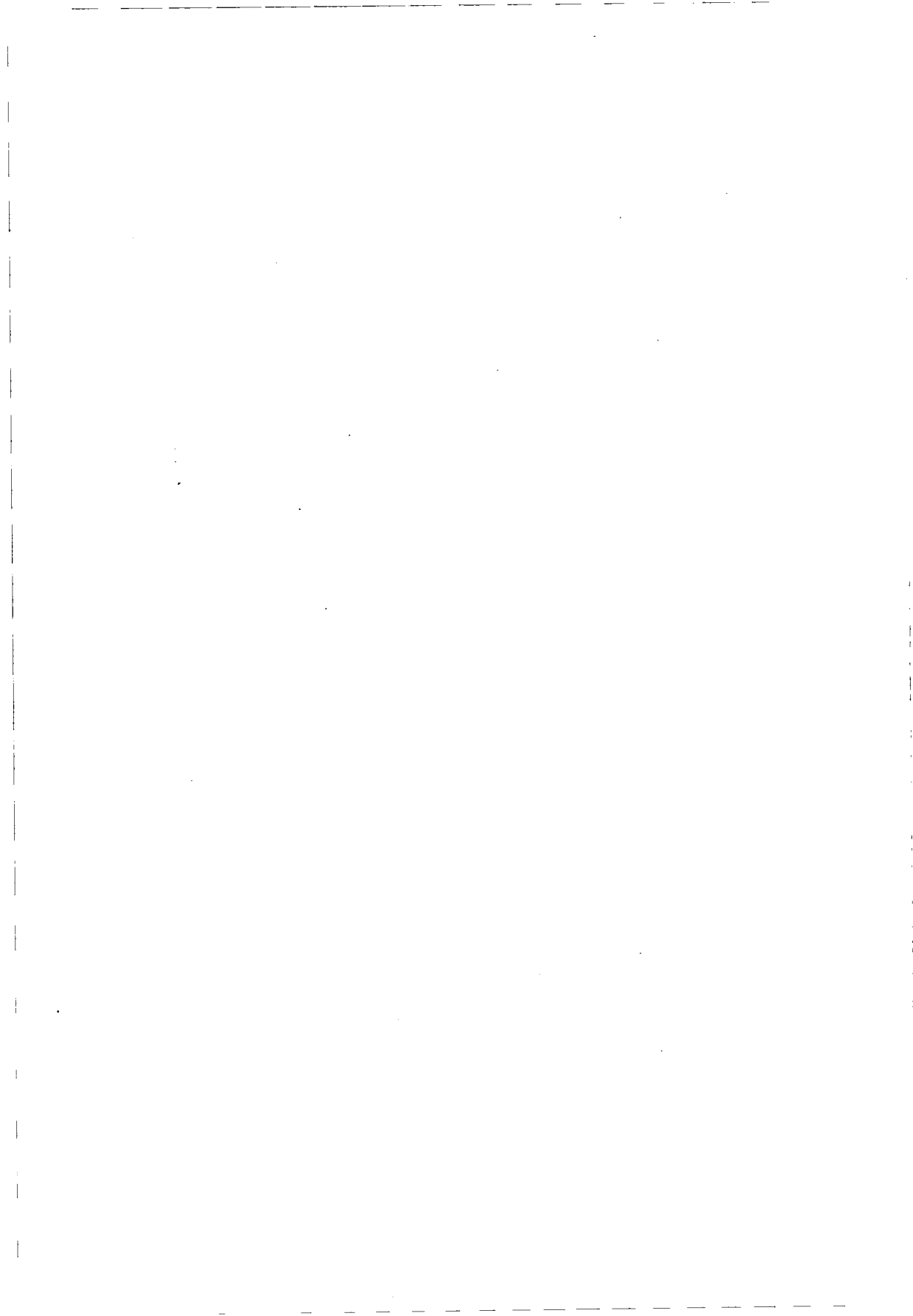
Projectum: "Regulae, Examina publica, Libri tractandi studia proponendi et Ordines Scholares fors renovarentur, Actiones Perorationesque certis temporibus pro excitanda Juventute instituerentur." (Eperjes. Megyei levéltár. 101. Spisy 1728–1788. Projectum circa requisita per Statum Augustano-Evangelicum in Genere et signanter ad Collegium Epperjessense procuranda. a., Casus Consistorialis decidenti c. fejezet 13. pontja.)

1793. július 11.,

E₂₃₁

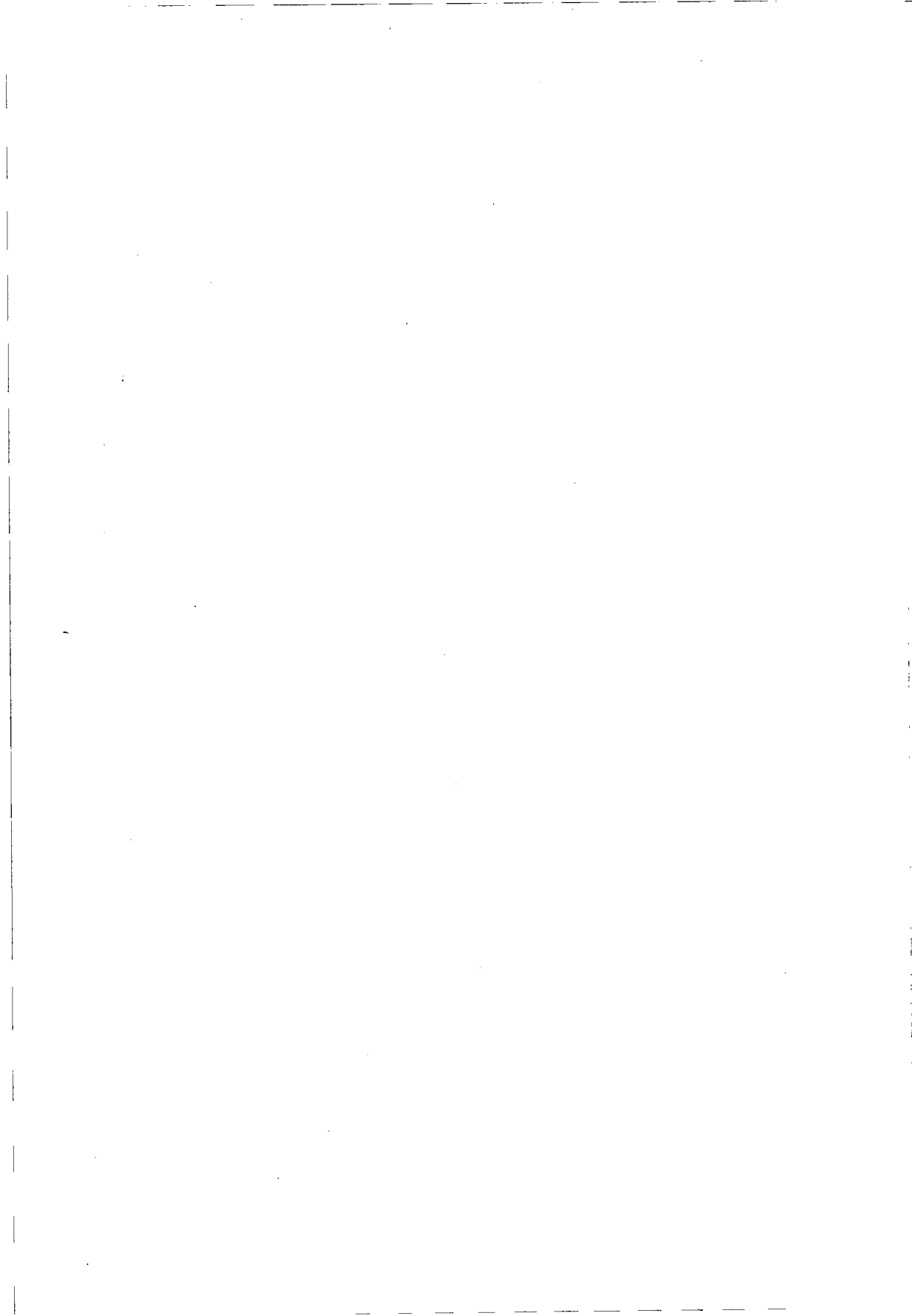
Ad. Magyar Hírmondó, 1793. augusztus 2.: "Eperjes Városában, közönséges Exámenek tartattak ezen hónapnak nyóltzadik és következő napjain, az Évangyélíkusok Oskolákban [!], mellyekre nagy számu Halgatók gyülekeztek-öszve mindenfelől. ... A Grammatisták, kiknek Professzorjok T. Petry Tamás Ur, bé-fejezték Júl. 11-dikén a magok ditséretes Examenjeket, egy szép Magyar Vig-Játékkal (Komédiával), mellynek tzelja vala, a mostani környüállásokhoz képest különösen meg-kivántató igaz Patriotismusra (Haza-szeretetre) való hathatós fel-buzditás. – Elő-fordultak ezen komédiában: a hadisegittség-adások, a Katona-szedés (verbuválás), a Frantzia-fogás, és az le-fogottaknak bátorságos helyre való szállítások s a t. Olly nemes Magyar Vitézi tűz gerjedett ezeknek szemléllésére a több Iffjuságban is, hogy kész lett volna, azon hevenyiben a tsata-mezejére ki-állani a Játéknéző helyből. Bár minden Teátramokban hasonló tárgyokról játszanának gyakrabban, ez idő szerént; mint sem szerelmeskedésekről, mellyre éppen nem szükséges a közönséges buzdítás." (II. 172–173.)

Lit. *Wellmann*, 1982. 138.

FELPÉC

Győrtől délre, a Bakony és a Sós ér között húzódik mintegy 15 km hosszúságban a Péci halom. Ennek a lábánál feküdt Felpéc község. Iskolájának történetéről nem rendelkezünk adatokkal. Csak azt tudjuk, hogy mikor 1739-ben Győrben bezárták az evangélikus templomot és iskolát, a hívek istentiszteletre ide jártak ki, az evangélikus gyerekek egy része pedig felpéci falusi iskolában tanult.

FELPÉC

XVIII. század közepe

E₂₃₂ [EGY MAGYAR ESZTER-DRÁMA]

Ms. Versek, egyházi beszéd, történelmi, költészeti és könyvészeti kisebb kéziratokból. 36a–43a. (OSZK Quart. Hung. 1408.) Kiad. Bayer József, Értek.Ny. Széptud.Kből 1904. 1–29. – Prot. iskoladramák 1.

Lit. *Bayer József*: Egy magyar Eszter-dráma. Értek.Ny.Széptud.Kből 1904. 1–29. – *Dombi*, 1932. 129–130.

GYŐR

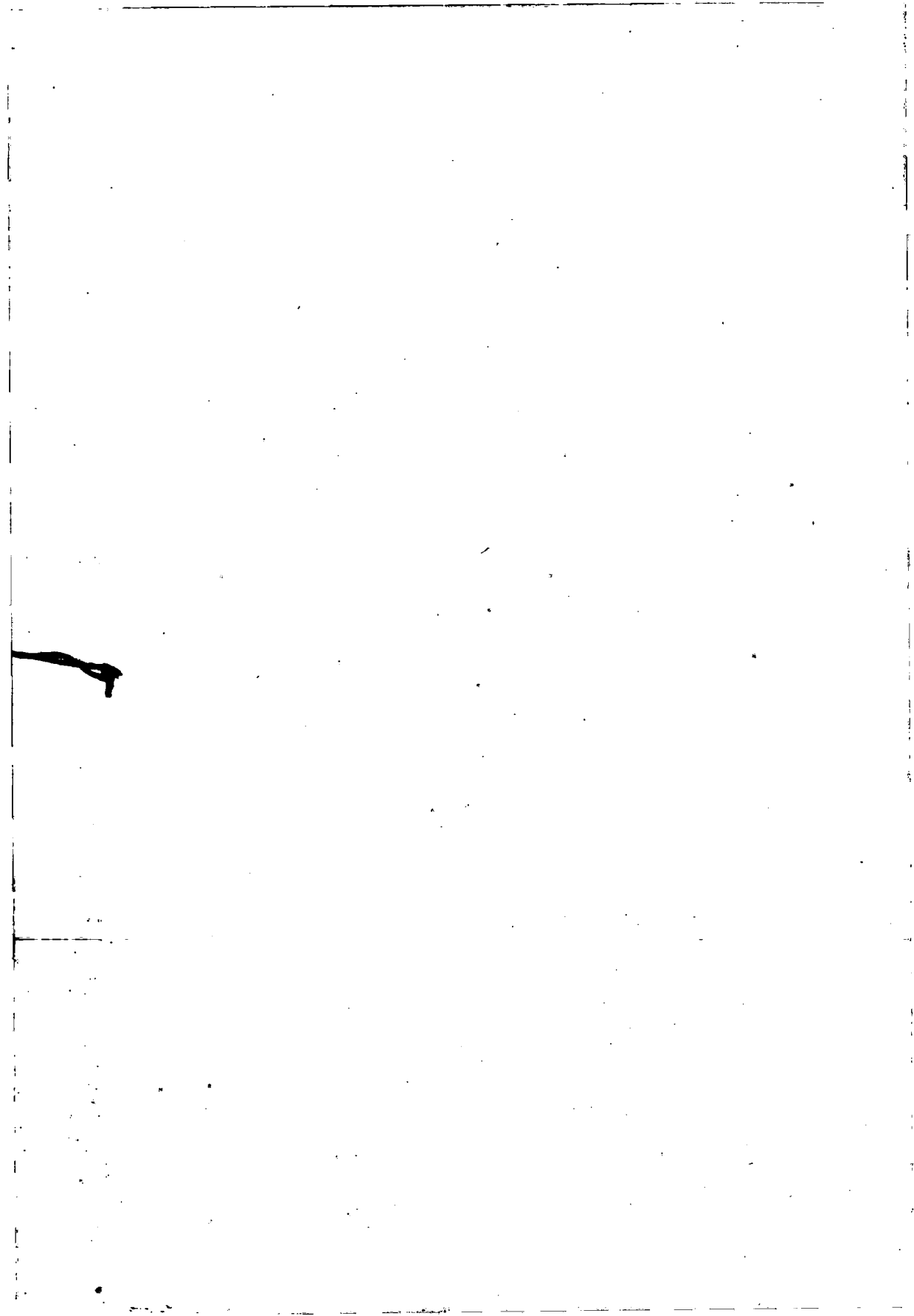
Győr evangélikus gyülekezetének és iskolájának iratai 1749-ben elpusztultak. 1723-ban Torkos András Matthaoides Sámuelnek csak 1646-ig visszamenőleg küldte el a rectorok jegyzékét.

A reformáció első hírnökei Győrben 1542-ben jelentek meg. Hamarosan kellett iskolának létesülnie, 1587-ben Szenci Molnár Albert itt tanult öt hónapig. A protestantizmus csak ezután szakadt ketté Győrben. (*Szelényi Ödön: A magyar ev. nevelés története a reformációtól napjainkig. Pozsony, 1917. 113.*)

Hodikius, Andreas 1626-ban "celebrior schola"-ként említi, miután két esztendeig tanult benne. 1647 táján felvirágozik a győri iskola. Kárát vallotta azonban a testvérfelekezettel való egyenetlenkedésnek és az ellenreformációs üldözéseknek.

A XVIII. század első évtizedeiben Győr lett a pietizmus egyik központja. Itt tanított Bárány György, Vásonyi Márton, Kis Péter, kik mindannyian Halleban tanultak néhány évig. A Jénát megjárta Szászky-Tomka János is itt működött 1721-től 1732-ig, előbb conrectorként, majd rectorként. Ő főleg a történelem és a földrajz tanításában szerzett érdemeket.

Bár az iskola csak a syntaxisták osztályáig nyújtott ismereteket, a Felvidékről sokan látogatták a magyar nyelv tanulása céljából. 1749-ben azzal az ürüggyel, hogy a töröktől való felszabadulás következtében Győr megszűnt véghely lenni, s 1681-ben mint végvár kapott szabad vallásgyakorlatot, elvették az evangélikusok templomát, megszüntették iskolájukat.

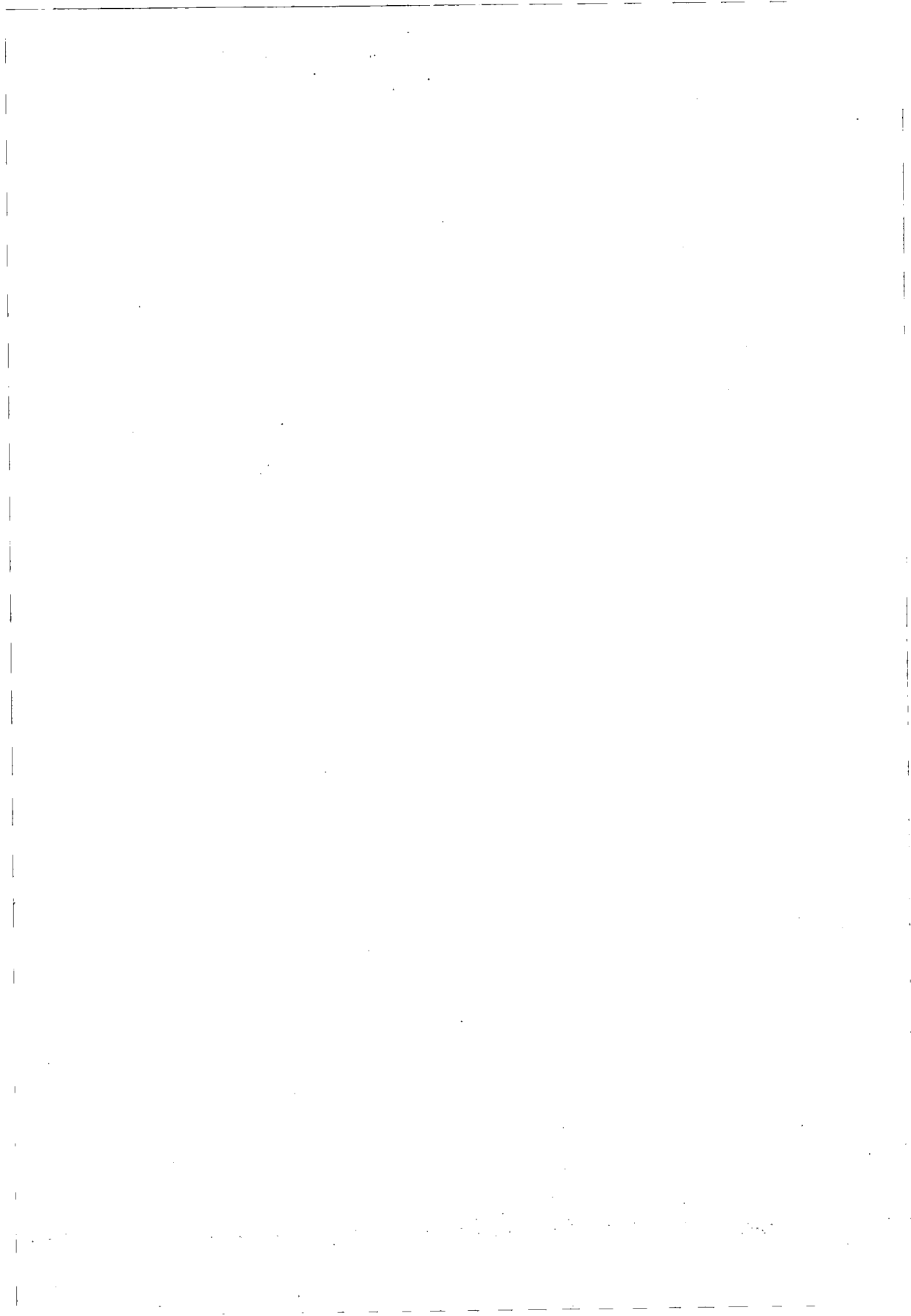
GYÓR

1724

E₂₃₃ [ESZTER]

Ms. Quart. Hung. 2530. [Címnélküli kézirat az OSZK-ban.] Kiad. Prot. iskoladrámák 2.

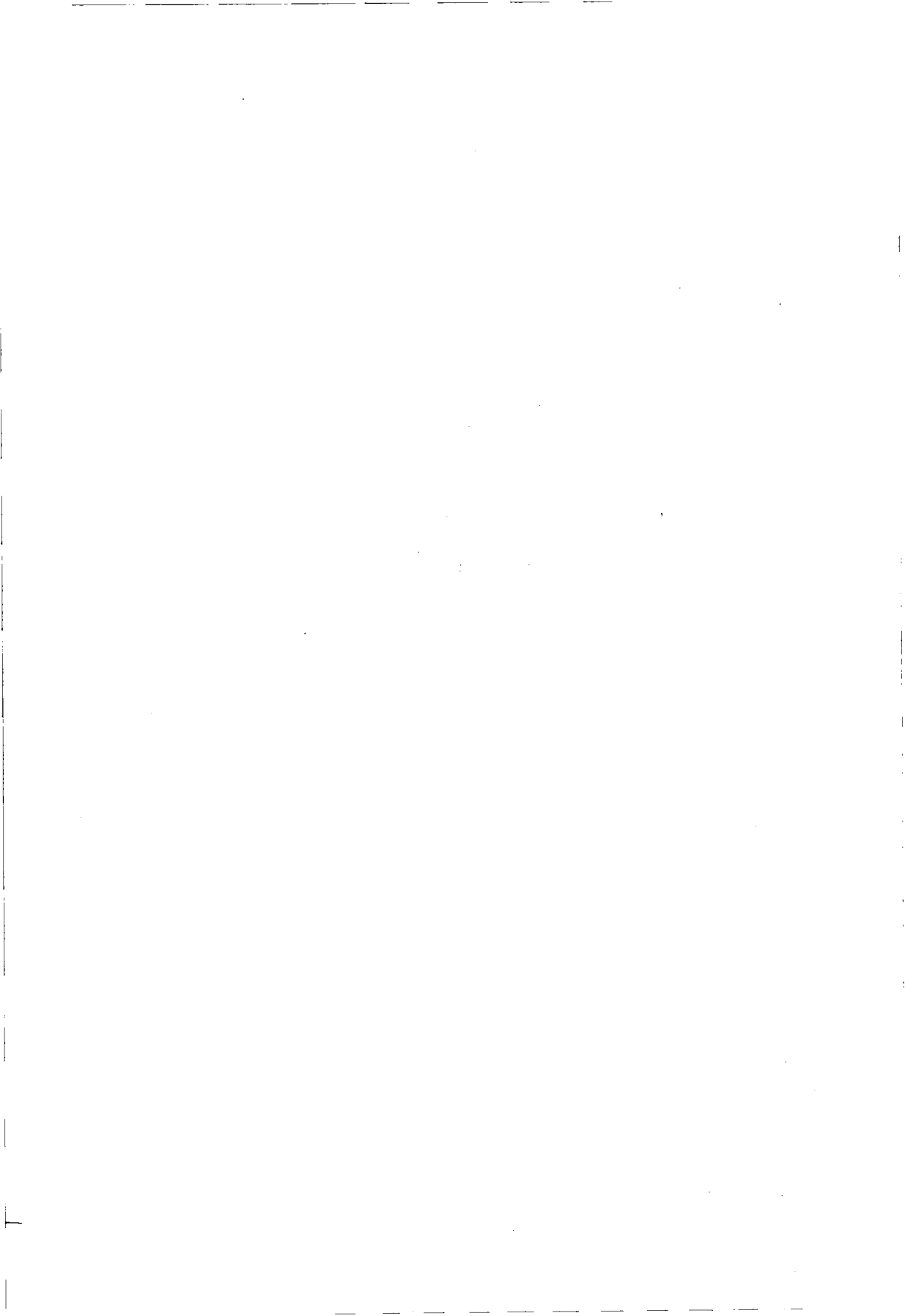
Lit. *Busa Margit*: Eszter történetéről szóló magyar iskoladráma. Új Élet Naptára. Bp., 1959. 215–221.

ILLAVA
(ILLAVIA – ILLAVA)

A Trencsén megyei Illava evangélikus egyháza és iskolája legtöbbet az Ostrosith családnak köszönhet. A család minden tagja támogatta és védelmezte őket. Maguk is tanult emberek voltak és tudós férfiakat gyűjtöttek maguk köré. Miklós és András jelentette meg pl. 1596-ban Stöckel *Postilláit*. (RMNy 773.) Az általuk patronált iskolába neves tanítókat alkalmaztak. Ott tanított 1560 körül a humanista műveltségű Glosius, Georgius; később Gazur, Matthias (1617 k.), Ostrosith István három fiának és több más nemes ifjúnak a nevelője. 1648–1655 között itt működött Sartorius, Andreas Ramus szellemében (*Ružička, Vladimír: Školstvo na Slovensku*. Bratislava, 1974. 43.). Igazgatósága alatt fellendült az évenként többször is nyilvánosság előtt tartott declamatiók, actus oratoriusok tartásának a szokása. Még jobban érvényesült Ramus haladó gondolkodása, Comenius módszere, a pedagógiai realizmus utódainak rectorcodása idején, pl. Masnicius, Tobias (1669–1671) alatt.

Ezután azonban hamarosan megszűnt az iskola, "Schola haec ab anno 1684 dissipata et desolata manuit." (*Rezik: Gymnasiologia Sectio I. cap. 8.*)

ILLAVA

1649. április

E₂₃₄ SARTORIUS, ANDREAS: IN HONOREM TRIUMPHATORIS JESU CHRISTI.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [Folytatólagosan:] "Dispositiones oratiuncularum propositae et declamatae in Schola Illa[viensi]". (OSZK Quart. Lat. 742. 60b–66b.)

"In prima. Andreas B. auditorium ad attentionem invitabit.

In secunda. Jacobus Herman, Mich. Zarnocza certitudinem Resurrectionis Christi afirmabunt.

In tertia. Gabriel Senai Triumphum Christi commendabit.

In quarta. Matt. Sab. hostes, quos Christus S. vicit, enumerabit.

In quinta. Andreas Teplicius Modum Resur. explanabit.

In sexta. Matt. Crudi, Joh. Messteni Auditorium ad Laetitiam provocabunt.

In septima. Steph. Foxjus, Samuel Apti Universalem Resurrectio. certo fore confirmabunt.

In octava. Andreas Krakow. Utilitates R. C. S. (=Resurrectionis Christi Salvatoris) reserabit et Deo ac Auditorio gratiasaget."

1649. december

E₂₃₅ SARTORIUS, ANDREAS: IN HONOREM NATI PARVULI.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [Folytatólág:] "Exerticium. SA. in Nativitate Christi Salvatoris Aliqvot Oratiunculis comprehensum et declamatum in Schola Illaviensi Anno 1649." (Id. 45a–56a.)

"In I. Stephanus Pincerna attentionem impetrabit et Auditorum ad diligenter audiendum provocabit.

In II. Matthaeus Sabatka. Miseriam humani generis delineabit.

In III. Johannes Messteni. Ex Miseria generis humani condolentiam feret et a Deo suplex veniam delictorum impetrabit.

In IV. Andreas Krakowski. Genus humanum in gratiam esse receptum comprobabit.

In V. Stephanus Rotarides. Auditores ad Laetitiam provocabit.

In VI. Paulus Urbani. Messiam iam venisse confirmabit.

In VII. Georgius Pallakius. Nativitatis Christi explanabit qvalitatem.

In VIII. Andreas Tepliczius. Locum nativitatis Christi investigabit.

In IX. Matthaeus Crudi. Cunas Cristi amplificabit.

In X. Andreas Boczko et Georgius Coci. Colloqvium Pastorum ex verbis Lucae cap. 2. Transeamus usque in Betlehem etc. – enarrabunt.

In XI. Thomas Simplicius sub persona Pastoris quid circa Nativitatem Christi S. viderit, enucleabit.

In XII. Gabriel Ambrosiades. Pastores Bethlehemiticos commendabit.

ILLAVA

In XIII. Georgius Alodiatoris. Oppidum Bethlehem exaltabit.
 In XIV. Samuel Apti Canticum Mar. Vir. ad cunas decantabit.
 In XV. Michael Zarnoczai. Cur. C. S. ex Maria Vir. nasci voluit.
 In XVI. Johannes Sviroki Beneficia C. S. illustrabit.
 In XVII. Jacobus Her. Deo pro Beneficijs et Auditorio pro officiis adeoque pro
 attentione cum votita appreciatione gratias aget etc.
 [A XVIII. dilatatio kidolgozása hiányzik.]

1650. április

**E₂₃₆ SARTORIUS, ANDREAS: ORATIUNCULAE IN HONOREM TRIUMPHA-
 TORIS JESU CHRISTI.**

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: (Id. 66a–70b.)

”Prima. Prologj Personam Sustj.

In secunda. Maria Virgo Dolorem ex obitu J. sui concepit exprimet.

Tertia. Continet Consolationem Mariae Virginis.

Quarta. Custodem praete[r]ferens. Deum immortalem quid monstri aut prodigij
 futurum est.

Qvinta. Pontificis Personam gerens.

Sexta. Mariae Salomen Personam.

In Septima. Angelus prodibit.

In Octava. Magdal. certo C. resur. nunciat.

Nona. Petri Personam Fingens.

Decima. Cleophae Personam habens.

Undecima. Thomae Incredulitatem habens.

Duodecima. Christi Personam Sustinens.

Decima Tertia. Epilogum sustinens.”

1650. június

**E₂₃₇ SARTORIUS, ANDREAS: IN HONOREM DIRECTORIS STUDIORUM
 NOSTRORUM DISPOSITIUNCULAE ORATIONUM.**

Ms. Exercita oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [Folytatólagozan:] ”descriptae Anno
 1650 Sp. S.” (Id. 70b–72a.)

”Ex 1. Matthaeus Sabatka et Johannes Messteni Spiritum Sanctum esse perso-
 nam a Patre et Filio realiter distinctam declarabit.

In secunda. Andreas Tepliczen. et Andreas Boczko cum Michaelae Rudi S. San-
 ctum esse verum Deum affirmabit.

In tertia. Andreas Krakowski, Samuel Apostoli S. S. et a Filio excedere Afirmabit.

In quarta. Matthaeus Rudi et Matthias Sun. Officium Spiritus Sancti describet.

In quinta. Gabriel Ambrosiades S. S. recte igni comparare adstruet.”

ILLAVA

1650. december

E₂₃₈ SARTORIUS, ANDREAS: TRIAS DISPOSITIONUM ANNO 1650 IN HONOREM NATI SALVATORIS JESU CHRISTI.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII. [Folytatólag:] "Dem. Comprehensa". (Id. 76b–79b.)

"In prima. Evolvetur Nat. C. S. cum nostra paritas.

In secunda. Expendetur Nat. C. cum nostra Imparitas.

In tertia. Proferetur Nativitatis Christi Festivitas."

1651. április

E₂₃₉ SARTORIUS, ANDREAS: IN HONOREM TRIUMPHATORIS JESU CHRISTI.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [Folytatólagosan még:] "Dispositionum orationis habitae Anno 1651." (Id. 82b–85a.)

"In prima. Mat. Sab.: C. vere ad Inferos descendisse asservabit. In secunda. Matt. Rudi: Infernum non esse in centro Terrae assev. In tertia. Matthias Instit. Cur. C. ad Inferos descen. considerabitur.

In quarta. Michael Rudi certitudinem Resurrectionis C. S. comprobabit.

In quinta. Elias Urbanovicus: Universalem Resurrectionem certo fore confirmabit.

In Sexta. Andreas Bocko: Modus Resurrectionis C. explanabit. — Similiter ex Dispositione Anni Superioris."

1651. május

E₂₄₀ SARTORIUS, ANDREAS: ARA GRATITUDINIS SPIRITUS SANCTI PORRECTA.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [A cím folytatólag:] "in qva aliquot oratiunc. Dispositiones positae ad declamandum reperiuntur. Anno Dni 1651." (Id. 89b–102a.)

"In prima. Georg. Hreus Declamandi consvetudinem laudabit et attentionem impetrabit.

In secunda. Mat. Sabatka de Veteri Pentecoste dicet.

In tertia. Mat. Rudi: Qvomodo nova Pentecoste a veteri differat, ostendet.

In quarta. Mat. Institoris Majorem Novae quam A. Pentecostes Praestantiam esse declarabit.

In quinta. Johan. Majerius Hystoriam effusi Spiritus S. N. sib. depinget.

In sexta. Mat. Smid et Mich. Rudi Causas missionis Spiritus S. explicabunt.

In septima. Johan. Deserie. Qvomodo Spiritus S. sit missus, explicabit.

ILLAVA

In octava Spiritum San. Vento recte comparari ostendet Andreas Bocko.

In nona Spiritum Sanctum recte igni comparari Elias Urbanovicus declarabit.

In decima Johan. Schiroki. De officio Spiritus Sancti dicet.

In decima prima. Beneficia Spiritus Sancti et requisita fidelium Nic. Tab. ex Me-
dit. Mojs. reci.

In decima secunda. Gratiarum Actionem et Preces Spiritui San. Mar. Hikius re-
citabit.”

1651. május

E₂₄₁ SARTORIUS, ANDREAS: IN HONOREM SALVATORIS IESU CHRISTI.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [A címben folytatólag:] ”Actus Ora-
torius Institutus in Schola Ilaviensi Anno Domini 1651.” (Id. 102 a–109 a.)

”In quo 1. Incarnationem Filij Dei mirabitur et atten. impe.

2. Iesum Nazarenum esse verum Mundi Messiam confirmat.

3. Haereticos, qui in Artic. de Persona C. gravius errant, enume.

4. Christum esse verum Deum, confirmabit.

5. Christum esse verum hominem, demonstrabit.

6. Conceptionem Christi reserabit.

7. Assumptionem Carnis Christi delineabit.

8. Unionem Personalem delineabit.

9. H. C. N. vi Unionis (Personalis) divina, Infinita et aeterna dona vere
et realiter accepisse, demonstrabit.

10. Omnipotent. C. Communicatam confirmabit.”

1652. május

**E₂₄₂ SARTORIUS, ANDREAS: HONORI VICTORIS INVICTISSIMI
DE DESCENSU AD INFEROS CHRISTI.**

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [Folytatólagosan:] ”Actus Declama-
torius Publice Institutus in Schola Illaviensi Anno Salutis Humanae 1652.” (Id.
110 a–116 a.)

”In quo 1. M. S.: Descensum Christi ad Inferos ad Statum Exaltationis pertinere
esse.

2. Schmid. Christum ad Inferos descendisse docebit.

3. Institoris: Articulum de Descensu Christi ad Inferos Literaliter esse
intelligendum probabit.

4. Bocko: Totum Christum descendisse ad Inferos demonstrabit.

5. Dubravius: esse Inferum approbabit.

ILLAVA

6. Joh. Thabor. Major: Ambiguitatem Inferni Explicabit.
7. Urbanovic. Infernum esse intra Terram affirmabit.
8. Nicol. Thab.: Infer. esse intra Ter. vel in centro Terrae negabit.
9. Joh. Lyvy. Pontificia Argta Infer. intra Ter. Probantia refutabit.
10. Christum S. ad Infer. n. descendi. ut novos cruciatus pateret, de-
clarab. [Név nincs.]
11. Sam. C. S. n. descendis. ad Inferos ut Patres e Lympo Liberaret,
delineabit.
12. De mosch [?]: Veros fines Descensus C. ad Inferos enumerabit.
13. Crudi: Qvando C. ad Inferos descen. enucleabit.”

1652. május

E₂₄₃ SARTORIUS, ANDREAS: [DE SPIRITU SANCTO.]

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [A cím:] ”Actus Declamatorius. Articulum de Spiritu Sancto Thematibus Tredecim Comprehensum Continens. Habitus et Declamatus in Schola Illaviensi Anno 1652.” (Id. 116a–118b.)

”1. Georgius Salat, declamandi consuetudinem commendabit et attentionem impetrabit.

2. Nicolaus Thaborita: Notationem Spiritus S. reserabit.

3. Johan, Thabor.: Synonymiam Spiritus Sancti enodabit.

4. Johan. Dubravij, Homonymiam Spiritus Sancti explicabit.

5. Andreas Bocko: Spiritum S. esse Personam confirmabit.

6. Elias Urbanovic. Spiritum San. esse distinctam a Patre et Filio Personam affirmabit.

7. Matthias Smidelius: S. S. esse creatum pernegabit.

8. Samuel Kwicelius: Spiritum Sanctum esse verum Deum approbavit.

9. J. Lyvin: In Expansa Spiritum S. non a solo Patre sed et a Filio procedere asseverabit.

10. Mich. Ursinius: Officium Spiritus San. delineabit.

11. Matthias Institoris: De Renovatione Perorabit.

12. Matthaeus Rudy: De auxilio S. S. in Martyribus declamabit.

13. Stephanus Simonjdaes: Effusionem Spiritus Sancti Carmine enucleabit.

14. Mattaeus Sabat. De vita aeterna sermonem habebit.”

[A 6., 8., 9., 10. részknél 1650-ben előadott darabra utal. Ez a 70b–72a lapokon található (E₂₃₇), de kidolgozása befejezetlen. A 13. részknél ”Habebitur ex Anni 51 Dispositione” megjegyzés olvasható. Ez a 89b–102a lapokon lévő darab. (E₂₄₀)]

ILLAVA

1653. január 8.

E₂₄₄ SARTORIUS, ANDREAS: LUSUS SCHOLASTICUS.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [A folytatólagos cím:] "Seu Actus Oratorius exhibens Hominis Creationem, Lapsus et per Nativitatem Christi Salvatoris Reparationem Sub Prosopopoeja personarum. Institutes a Scholastica Juventute in Schola Illaviensi, autore Andrea Sartorio, Scholae Ejusdem Rectore 1653. Januar 8." (Id. 127a–136a.)

[A szereplők neve a darab első felében az egyes szerepek szövegének a végén olvasható "Schol. Ill. Alumnus" záradékkal. A nevek mellől ezt a záradékot elhagytuk. A szerepek és a szereplők a következők:]

PROLOGUS – Franciscus Taus, Trenchiniensis.

ADAMUS – Matthaeus Rudy, Bzenic.

LUCIPER – Joh. Lydini, Jllavien.

ASMODOAEUS – Steph. Simonides, Nemschovien.

SERPENS – Michael Urbinus, Jun.

EVA – Matthias Demoss, Nicopolien. Liptovien.

LEVIATAN – Nicolaus Taborita, Varnen.

DEUS PATER – Johannes Chalupka, Arven.

DEUS FILIUS – Matthias Schmidelius, Briznen.

DEUS SPIRITUS SANCTUS – Matthias Institor. Mosch.

FILIUS ADAMI – Samu. Trinczelius, Praga, Boëmus.

[A többi szereplő nevét: GABRIEL LEGATUS, MARIA, JOSEPHUS, ANGELUS ad Josephum, AUGUSTUS CAESAR, JUDAEUS deflens Sceptri amissionem, ANGELUS ad Pastores, CHORUS, MALUS GENIUS, PASTOR, ALTER PASTOR, CASPAR, MELCHIOR, BALTHAZAR, HERODES, CONSILIARIUS, ANGELUS ad Josephum. SATELLES, RACHEL plorans, EPILOGUS – a kézirat nem adja meg.]

Lit. *Mátray*, 1851. 257. – *Nagy*, 1883. 332–333. – *Nagy*, 1885. 117. – *Bernáth*, 1902. 11, 58, 60. – *Dombi*, 1932. 105.

1653. április

E₂₄₅ [DE PASSIONE DOMINI.]

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [Teljes címe:] "Actus Oratorius de Passione Domini Illaviae H[abitus]." (Id. 136a–144a.)

[A Prologus alapján ("... Praeceptor venerandus qui autor hujus actus extitit sacri") a darabot a praeceptor írta. Ha Sartorius lenne a szerző, őt rectorként említeneék. Az előző darab címrészében ez megfigyelhető. A darab nincs felvonásokra vagy jelenetekre felosztva, csak a szereplők megszólalása tagolja a passiót.

ILLAVA

Minden rész után fel van tüntetve, ki declamáta, kivéve, amikor ugyanaz a személy másodszorra vagy harmadszorra lépett színre. A nevek után csaknem kivétel nélkül ott áll a "Scholae Illaviensis Alumnus" szavak rövidített alakja. A szerepek és a szereplők a következők:]

PROLOGUS – "Sic declamavit Joh. Gelenius pur."

ANNAS – "Habuit Matth. Crudi."

CHRISTUS EXINANITUS – Matthi. Schmidelius.

DIABOLUS – Daniel Jacobaei, Neosol.

JUDAS – Georgius Laetua.

DISCIPULUS DEFLENS Christum captum – Nicol Taborita.

MALCHUS – Martinus Sabbatka.

LICTOR Chri. Ducens – Joh. Johannide

CAIPHAS – Elias Urbanovicus.

ILLUSOR MINISTER – Joh. Taborita minor.

ACTOR – Samuel Kwicelius.

PILATUS – Matth. Institoris.

UXOR PILATI – Johannes Nozdrovicky.

MILES – Thomas Andreades.

LATRO ILLUDENS – Joh. Molitoris.

LATRO POENITENS – Nicol. Lazanj.

CENTURIO – Andreas Bockoninus.

JOSEPH AB ARIMATH – Johan. Lydin.

NICODEMUS – Joh. Taborita major.

CHRISTUS ad Inferos Descendens – Johannes Chalupka.

THOMAS – Fran. Taus.

CHRISTUS REDIVIVUS – Johannes Chalupka.

[Helyenként visszautalást találunk az előző darabokra. ANNAS és DIABOLUS TREPIDUS között így: "Personam Mariae Virginis flentis supra Folio 48. Discipuli Mariam Virginem consolantes 49. Custodis Terrefacti 50. invenies."

Az utolsó előtti szereplő –, Thomas előtt nyolc olyan szerep van, melyeknél kidolgozott szöveg helyett csak utalást találunk: "Personam CAIPHAE supra Folio 65. SALOMONAE 66. ANGELI 66. MAGDALENAE 66. PETRI 66. CLEOPHAE 67. THOMAE 67. CHRISTI REDIVIVI 67. invenies, eo ergo te confer et omnia cernes."

THOMAS után az utolsó szerep CHRISTUS REDIVIVUSé, melyet ugyanaz a Johannes Chalupka declamál, aki a CHRISTUS ad Inferos Descendens szerepét elmondta. Ez után következnek az EPILOGUS. Erről ezt találjuk: "Epilogi Personam quoque supra, Folio 67. invenies, vide Finem."

Valószínűleg a kézirat 66a–70b lapján olvasható darabra (E₂₃₆) történik az utalás. CAIPHAS kivételével a többi szerep ott megtalálható. Furcsa azonban,

ILLAVA

hogy a foliók száma 48-tól 67-ig megy. Ez jóval nagyobb terjedelmet jelent a 66a–70b lap terjedeleminél. Lehetséges, hogy két külön darabról van szó, mely a kéziratunkba való másolás alapjául szolgáló eredeti gyűjteményben a jelzett lapokon tartalmazta a szerepeket.]

Lit. *Mátray*, 1851. 257. – *Nagy*, 1883. 332. – *Nagy*, 1885. 117. – *Bernáth*, 1902. 11, 58. – *Dombi*, 1932. 105. – Kapitoly 1967. 83.

1653. május

E₂₄₆ ACTVS CONTINENS ASCENSIONEM CHRISTI ET MISSIONEM SPIRITUS SANCTI.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII. (Id. 144a–153a.)

[A Prológusból az következtethető ki, hogy ezt az "actiuncula scholastica"-t a praeceptor írta, vagy legalábbis ő rendezte az előadást ("Rursus me iussit pro-dire in proscenium Praeceptor noster honorandus ..."). Nincs felvonásokra, jele-netekre osztva; a szereplők tagolják a darabot. Az egyes részek után olvasható a declamálók neve, csaknem mindenütt a "Scholae Illaviensis Alumnus" rövidített alakban való záradékával. Ezt a nevek mellől elhagytuk. Eltekintve az is-méltlődő szerepektől az alábbi szerepek és szereplők olvashatók:]

PROLOGUS – "Declamavit Johan. Gelenius."

PERIOCHA – Johannes Accipiter.

THOMAS – Franciscus Taus, Trenchin.

CHRISTUS ASCENSURVS – Mathias Schmidelius. Brisnen.

JUDAS TADDAEUS MIRABUNDUS – Nicolaus Lazanj, Vesselien.

ANGELUS – Elias Augustini puer.

CHORUS Viola Basso, duobus Distantis. Tympano Cantabat: Ascendit Chritus hodie etc.

JACOBUS – Martinus Sabbatka, Szenth. Petren.

CAIPHAS – Elias Urbanovicus, Kubiensis.

ANDREAS Electionem Sermone Petri mutuato Svadens Acto I.c. – Johan. Chalupka.

PHILIPPUS svadens perseverationem – Nicol. Taborita, Varnen.

SANCTUS SPIRITUS – Mathias Institoris, Moschovien.

BARTOLOMAEUS S. S. Salutatus – Nicola. Alitis, Bestercen.

MATHAEUS donorum efficationem praedicans – Thomas Andreas Gibben.

JUDAEUS rumorem nuntians – Johannes Lydin, Illavien.

JUDAEUS spectatum abiens – Johannes Taborita major, Varnen.

ILLAVA

DISCIPULI Varijs lingvis Orationem Domenicam legebant: Hebraice: Daniel Agner; Graece: Johannes Chalupka; Germanice: Nicolaus Alitis; Hungarice: Franciscus Taus.

JUDAEUS MIRABUNDUS – Johannes Taborita minor, Varnen.

JUDAEUS IRRIDENS – Stephanus Simonides, Nemschovien.

PETRUS concionans – Samuel Kwiczelius, Pragens.

JUDAEUS CONVERSUS – Michael Ursinus divo [!] Michal.

JOHANNES – David Agner, Brisnen.

CLAUDUS – Nicolaus Vrana, Cassensis.

JUDAEUS MIRABUNDUS – Johannes Molitoris, Borovicen.

Idem ANNAS ad Concilium – Mathaeus Crudi, Bzenicen.

SIMON orans – Daniel Jacobei, Neosol.

MINISTER – Hussar Szutanensis. [Nem volt alumnus.]

GAMALIEL – Andreas Bockronius, Varnensis.

EPILOGUS – Georgius Ssander, Turocens.

Lit. Nagy, 1883. 333. – Bernáth, 1902. 11. – Dombi, 1932. 105.

1653. december

E₂₄₇ ACTUS ORATORIIUS CONTINENS SOLEMNEM NATALITIORUM DOMINI FESTIVITATEM.

Ms. Exercitia oratoria. Cod. Saec. XVIII.: [A fölytatólagos cím:] "aliquot Thematibus comprehensam. Institutus Illa. Anno 1653." (Id. 155a–156b.)
[A declamálók neve nincs feltüntetve.]

1. In genere declarabit Festivitatís Natalitia Locum.
2. In specie Describet Loci Qualitatem.
3. In genere Exprimet Festivitatís Natalitiae Tempus.
4. In specie cur C. S. Sub peregrino Imperio nasci voluer. investigabit.
5. Cur C. S. Sub Augusto nasci voluerit, hoc ipsum exponet.
6. Cur C. S. Sub Descriptione natus sit enucleabit.
7. In G[ene]re Festivitatem Natalitiam celebr. Coetum enumerabit.
8. In Specie Coetum Angelicum Festivit. Natalem celebran. ostendet.
9. Qvomodo Pastores Nativitatís Domini Festum celebravere ostendet.
10. Qvid Maria Virgo circa Nativit. C. S. agerit, docebit.
11. Qvomodo Joseph Festum Nativitatís celebraven. investigabit.
12. Qvomodo Magi Festum Nativ. celebraver. indagabit.
13. Coetum Festivitatem Natalitiam Domini prophanantem depinget.
14. Qvomodo Cives Hyerosolyimi. se in N. C. S. gesserint, explanabit.
15. Qvid Herodes circa Nativitatem C. S. fecerit, explanabit.

ILLAVA

16. In Festi cultu Concionem Angelicam enodabit.
17. In Festi cultu Cantionem Angelicam enarrabit.
18. De Pietatis declaratione ab hominibus facta aliqv. dicet.
19. Qvomodo nos Natalem solem. C. S. celeb. debeam., docebit.

1654. november 29.

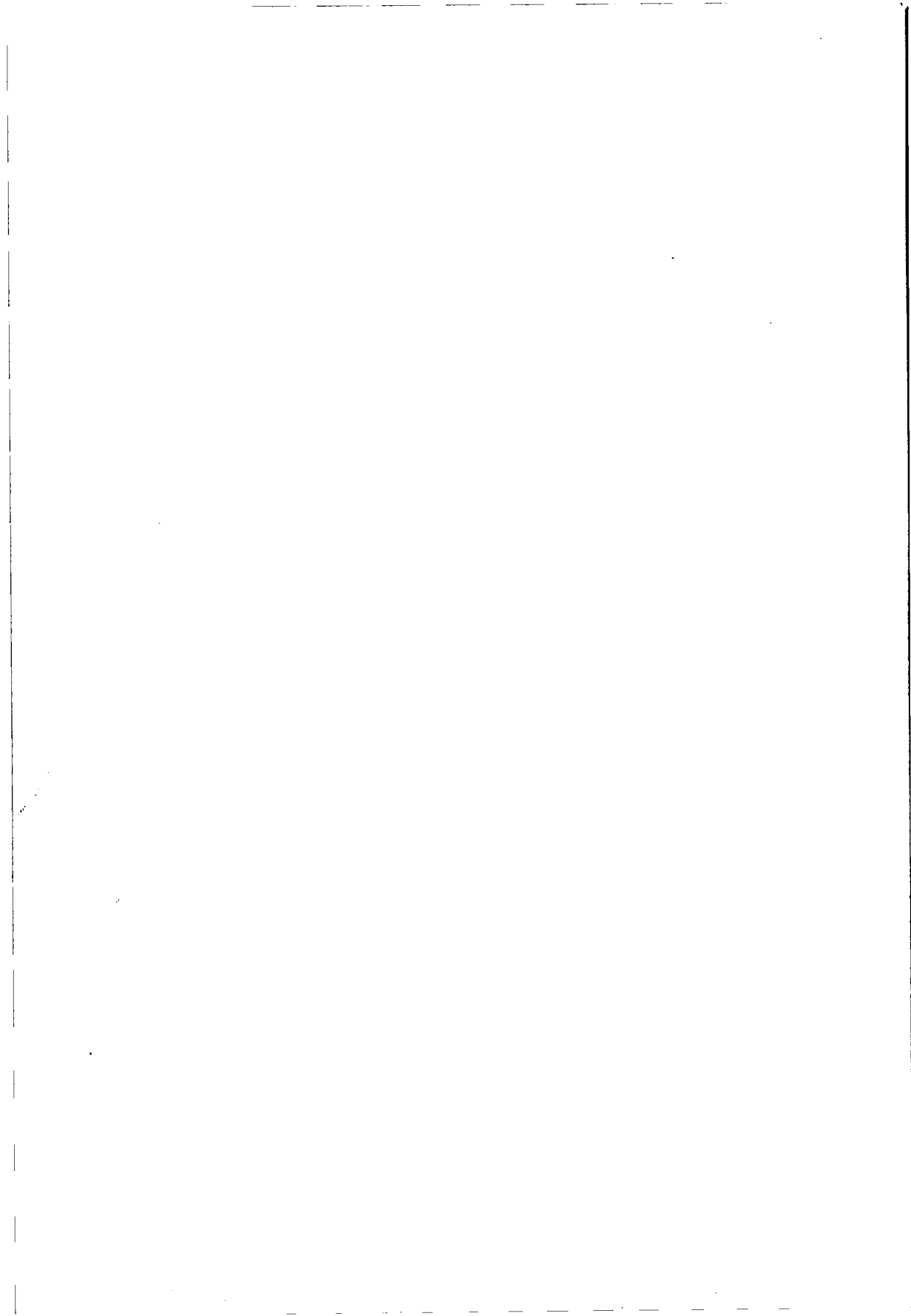
E₂₄₈ SARTORIUS, ANDREAS: THEODORUS NUPTURIENS.

Ed. [A nyomtatott programon a folytatólagos cím:] "seu, Actvs Scenicvs Honori Nuptiarum Magnificarum Spectabilis ac Magnifici Domini, Domini Matthiae Ostrosith De Ghyletincz Sponsi, Quas cum Spectabili et Magnifica Virgine Catharina Sydonia Revay de Reva ... celebravit. Habitus a Studiosa Juventute Scholae Illavianae factus ab Andrea Sartorio Eiusdem Scholae Rectore. Anno 1654. Die 29. Novembris." [Trencsén] 1654. (RMK II, 816. – Čaplovič 1832.) [Nyomtatott program.]

Lit. Nagy, 1884. 36. – Bernáth, 1902. 11, 52. – Dombi, 1932. 105. – Kapitoly 1967. 84. – Rezik, 1971. 192.

JOLŠVA
(ALNOVIA – JELŠAVA – ELTSCH)

Evangélikus iskola 1548-ban már működött Jolsván, s már ekkor magasabb ismereteket is tanítottak. Rectorait felsorolja *Gallo, Ján: Dejiny stredných škôl v Gemeri do polovice 19. storočia*. Martin, 1977. 117–120. Virágzásának ideje a XVII. század közepe után köszöntött be. 1665–1672 között Sinapius Hortsitska, Daniel volt az iskolaigazgató. Távolabbi helyekről is jártak ide tanulók, akiket a felsőbb osztályból kikerülő tanulókon kívül a rector, az orgonista és a kántor oktatott. Az iskola mellett alumnium is működött. Teológiát, filozófiát is tanítottak. 1671-ben azonban bezárták az iskolát. Mint a Thököly felkelést követően, a második kuruc háború után is hosszabb ideig nélkülözötte Jolsva evangélikus lakossága az iskolát. A Türelmi Rendelet nyitott új korszakot. Az iskola anyakönyve, szervezete 1783-tól ismert. A XVIII. század utolsó évtizedében megnövekedett a tanulók száma az 1785-ben épült emeletes iskolaépületben.

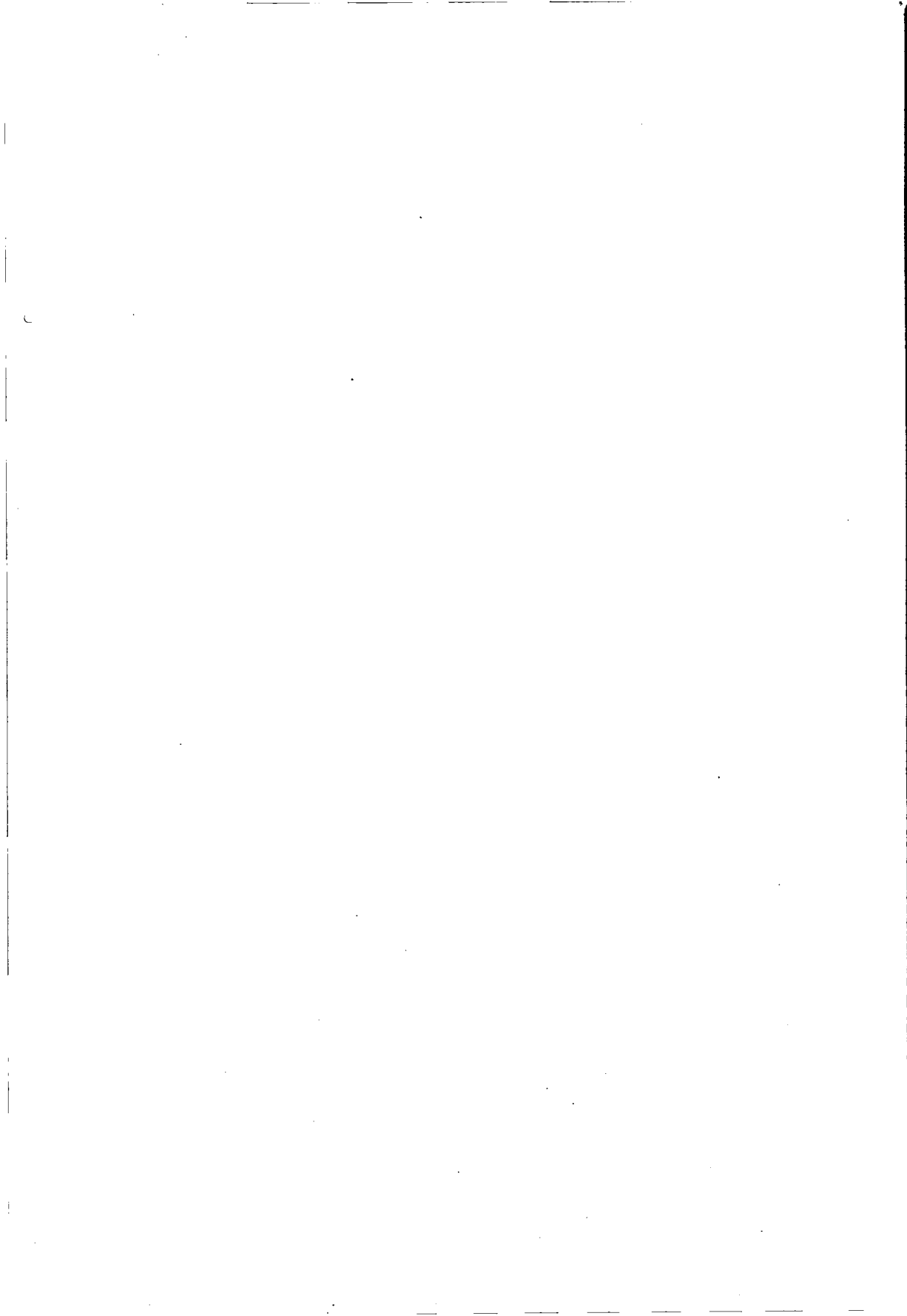
JOLSVÁ

1709

E₂₄₉

Ad. [Hruscovitz, Samuel írja önéletírásában Fábry, Andreasról, a jolsvai iskola rectoráról, aki őt retorikai, logikai ismeretekre tanította, hogy kedvelte, a vizsgákon és komédiák játszásában megdicsérte:] "Toho času stál v cele jelšavskej školy vl'údny a učeny muž Andrej Fábry, ktorý, zvediac o mojom zámere, láskave ma prijal, v štúdiách rétorických, logických atď pilne cvičil ... Mňa vel'mi miloval, staval na predné miesto a chválil pri skúškach, shromaždeniach i pri komédiach." (Vita Samuelis Hruscovitz Corponensis Hungarus (Knižnica Tranovského XV. G. 188. XII.) c. művének szlovák fordításában az 50. lapon.)

Lit. *Samuel Hrušcovič*: Vlastný životopis. Z latinskej pôvodiny preložil a pod tlač pripravil Dr. Ján Vilikovský. Ružomberok, 1943.

KASSA
(CASSOVIA – KOŠICE – KASCHAU)

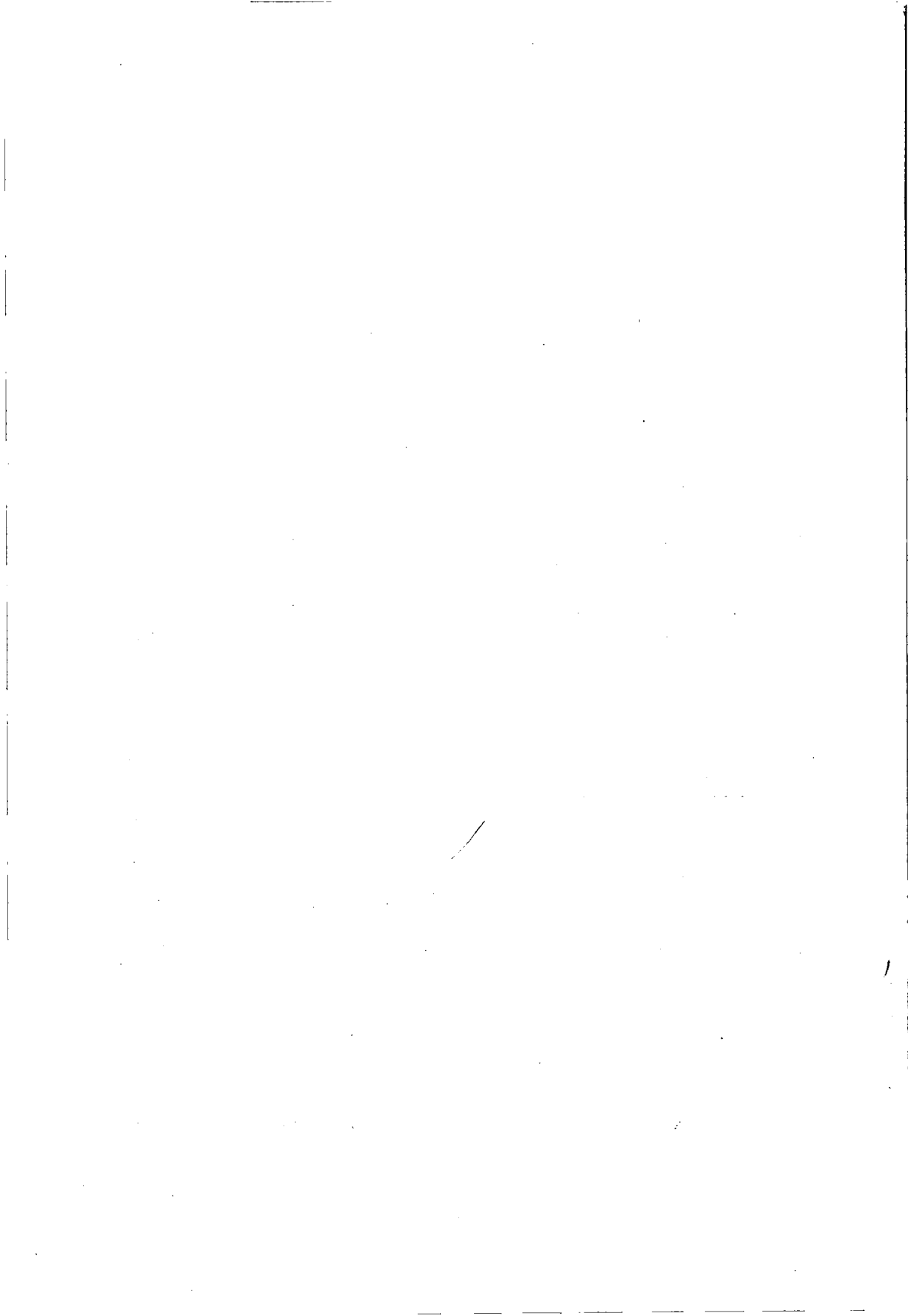
A lutherizmus tanításait Kassa korán, már a mohácsi csata után befogadta. A városi iskola a Stöckel-féle tanrendszer szerint szerveződött, tanítói többször az ő tanítványai-ból toborzódtak. 1536-ban a város János Zsigmond uralma alá került, ami a magyar etnikumú népesség és a helvét irányú reformáció számára volt kedvező. A helvét irányú magyar lakosság meg a lutheránus szellemű hivatalos egyház és városi hatóság közt hosszú ideig folyó küzdelem végső soron eddig nyúlik vissza. (*Révész Kálmán: Százéves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért. Bp., 1894.*)

1552-ben Kassa újra a császáré lesz, az iskolába német mestert állítanak. De pl. Chiabai Mátyás, akit a város Stöckel ajánlására fogadott fel, s aki alatt az iskola nagy hírre emelkedett, nem tudott tökéletesen németül. Az ő idejében (1557–1561) kezdte a város az új iskola építését az 1556-ban leégett helyett. Sontag György (1573-tól segéd-tanító, 1578–1581 közt igazgató) 1580 elején új iskolai rendtartást és oktatási tervet terjesztett a tanács elé. Ez azonban nem lépett hatályba, a tanítás továbbra is a régi rendszer szerint folyt.

Az iskola három osztályból állott, a legfelső osztályban retorikát és poétikát is tanítottak.

A XVII. század második felében a kassai evangélikus iskolát is elérte az ellenreformáció szele. Működését megszüntették. 1682-ben Thököly visszaadta ugyan, de csak hat évig taníthattak. Rákóczi után, hasonlóan az 1681. évi 26. tc.-ben engedélyezett intézményekhez, a Carolina Resolutio alapján az evangélikusok Kassán olyan kisgimnáziumot tarthattak, ahol a latin grammatikán és szintaxison felüli ismereteket nem volt szabad oktatniok.

Irodalom: *Kemény Lajos: Az oktatásügy története Kassán. TörtKözl AbaújKassaMúlt. I. évf. (1910–1915).*

KASSA

1557

E₂₅₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Sabbato ante Purificationis Mariae Dem Schulmeister für die Comedia fl. 2."

[Az előadott darab talán Stöckel: Zsuzsanna című drámája volt.]

Lit. *Frankl* (Fraknói), 1873. 30. – *Bernáth*, 1902. 43. – *Ernyey József*: A körmöci Zsuzsanna-játék. MNM Népr.Oszt. Ért. 1906. 248. – *Czobor*, 1914–1918. 2. – *Szilasi*, 1918. 46. – *Pukánszky*, 1926. 192. – *Pukánszky*, 1931. 197. – *Mészáros*, 1981. 81.

1603

E₂₅₁ [KOMÉDIA.]

Ad. "eine christliche Comediam" akartak a kassai iskola tanulói 1603 decemberében előadni, de a tanács a vallonok jelenléte miatt a kért időpontban az előadást nem engedte meg. "Mindamellettt nincs kifogása, ha azt az előljáróik hozzájárulásával karácsony utolsó ünnepén az iskolában előadják." [Forrásra utalás nincs.]

Lit. *Czobor*, 1914–1915. 4.

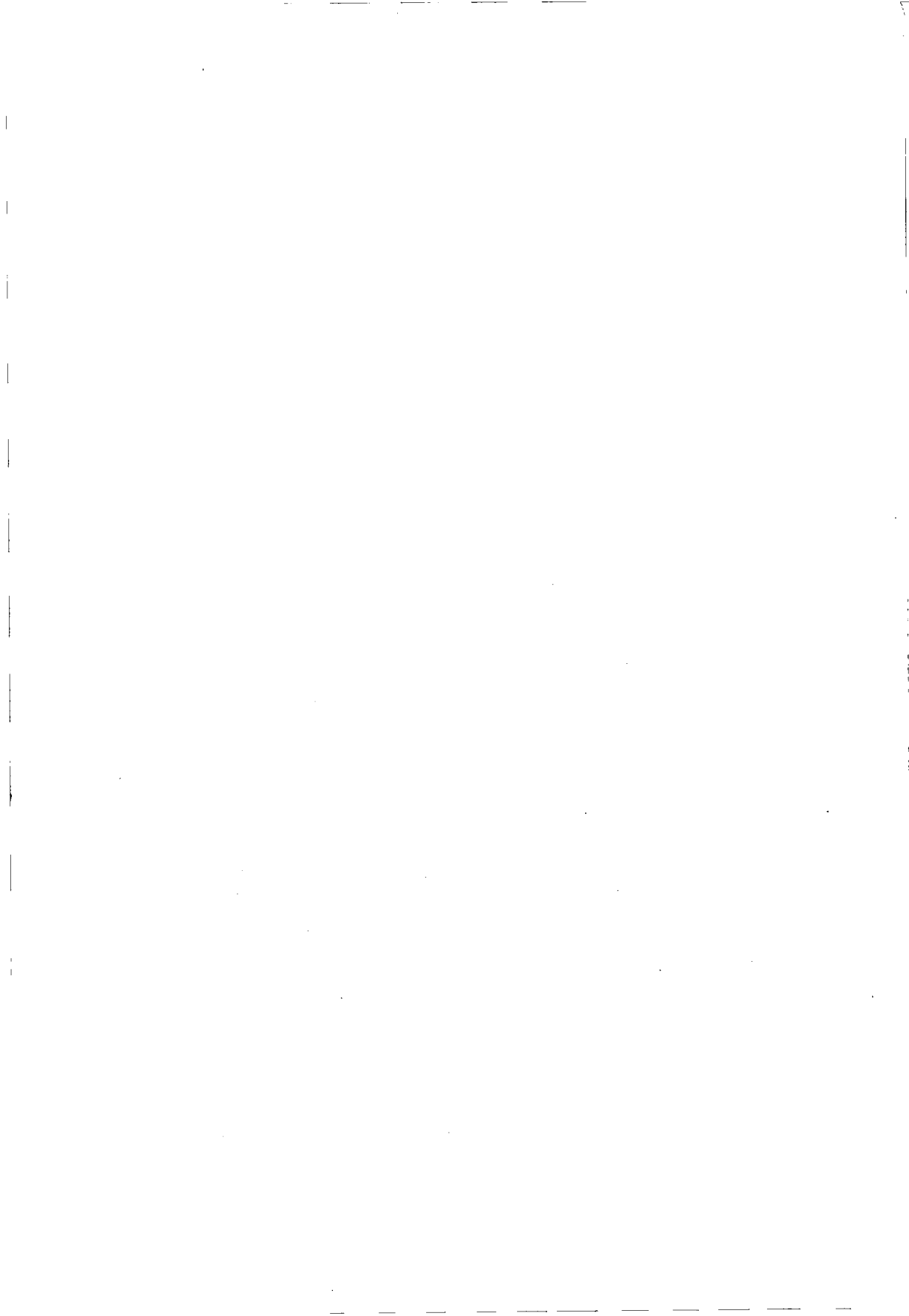
1615

E₂₅₂ LACKNER, CHRISTOPH: CVRA REGIA.

Ed. Cvra Regia, seu consvltatio paterna amore et caussa gnatorvm, authore et excogitatore Christophorō Laknero i. v. d. suscepta et conscripta annoque MDCXV die 20 et 21 Aprilis Sempronii in domo senatoria ... habita. Kassa, 1616. (RMK II. 367. RMNy 1112.)

[Előző évben a soproni városházán játszották a soproni iskola diákjai.]

Lit. [A szakirodalmat lásd Sopronnál.]

KÉSMÁRK (CAESAROPOLIS – KEŽMAROK – KAYSMARCK)

A késmárki városi latin iskolát az 1530-as évektől tekinthetjük evangélikus jellegűnek. Az egyházi és világi előjárókból összetevődő egyházközség felügyelete alatt állott. A tanárokat az egyházi gyűlés hívta meg és fizette, ez állapította meg a tanulmány- és iskolarendet. A XVI. században az iskola az engedékenyebb Melancthon-féle irányzat fészke volt, itt volt rector Thoraconymus, Matthias (1571–1577, 1588), Lam, Abrosius Sebastianus (1576–1580).

Az iskolarendszerre döntő hatása volt Stöckel, Leonardusnak, aki 1555-ben Késmárkon tartózkodott, s a bártfai törvények alapján szervezte az iskolát. (*Bruckner Győző: A reformáció és ellenreformáció története a Szepességben. I. (1520–1745-ig) Bp., 1922. 583–599.*) Mylius, Johannes rector (1596–1598) új iskolarendszere a tananyagot a korszellemnek megfelelően egészítette ki. Az iskolát teljes tanintézménnyé fejlesztette, mely felsőbb teológiai ismereteket is tanított, és tanítói és lelkészi kiképzést nyújtott. A XVII. században jeles conrectorok és rectorok működtek itt, akik nem tekintették állásukat ideiglenesnek, s biztosították az állandó rendszert, következeteséget. (Frölichius, Johannes: 1601–1608., Praetorius, David: 1608–1640., Fabri, Daniel: 1637–1647., Melzelius, Johannes: 1647–1657; itt tanított Frölich, David (1630–1646) "császári matematikus", kalendáriumíró, a Tatra felfedezője.)

1665 nevezetes dátum Késmárk történetében. Hogy megszabaduljon Thököly István zsarnoki uralmától, és szabad királyi jelleget kapjon, beleegyezett, hogy katolikus templom építésére három házat átenged (1665. 65. tc.). Ezzel nyert tápot az ellenreformáció. 1670-ben Bársony György letelepíti a pánosokat, s megindul a harc az evangélikusok templomáért, iskolájáért. Elkeseredett ellenállás után 1673 őszén a templomot, a következő évben az iskolát vették el tőlük, s Volkra, Otto császári tábornok 1674. február 16-án Késmárkról eltávolította az evangélikus prédikátorokat, tanítókat.

Az 1681. XXVI. tc. alapján 1682-ben újra megnyitja kapuit az evangélikus gimnázium. A rector mellé 1685-től subrector társul. 1688-ban azonban az iskolának a város falain kívülre kell települnie. A fatemplom sekrestyéjében folyik egyelőre a tanítás, de 1700-tól három tanárral; ők tanítják a felső három osztályt. 1703-ban új iskolatörvényeket hirdetnek, melyek szigorúan megszabják a rector és a tanárok kötelességeit (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 575–576.*). A tanítást megszigorítják, nagyobb teret engednek a versengésnek.

Az 1742-es vizitáció során a felügyelő szuperintendens szigorúbb követelményeket támaszt az oktatás módszereiben, a tanulókkal való bánásmódban; javasolja a hetenkénti tanári megbeszéléseket, a három felsőbb osztályban elvégzett tananyagról a naplővezetést.

1744-ben az iskola anyagi válságba került, mivel a város megszűnt az iskola patronusa lenni, az egyházközségnek meg nem volt elegendő jövedelme. Megindult a gyűjtés a Szepesség egyházközségeiben, valamint a nemesség között. Az anyagi támogatás fejében azonban a nemesség részt kért az iskola vezetéséből is. 1760. szeptember 1-én jött létre az egyezés a Szepes megyei nemesség, a tiszai ágostai egyházkerület és a késmárki evangélikus egyházközség között. (Kiad. *Bruckner Győző*: A késmárki ág. h. evangélikus kerületi liceum pártfogásának története. Sárospatak, 1922. Okleveles függelék 82–84.) Felügyelőket állítanak az iskola élére, meghatározzák jogaikat és az irányításban való részvételüket. Az 1767-ben életbe léptetett rendtartás (kiad. uo. 84–97.) az iskola kormányzatában nagyobb szerepet biztosít a pártfogóknak. Módszertani kérdésekben keveset változtat, de előírja az igazgató elnökletével hetenként tartandó tanácskozásokat.

1775-ben királyi engedéllyel, a pártfogók hozzájárulásával kétemeletes kőépület építését kezdik, mely 1778-ban fejeződik be. Megindul az iskola főiskolává való szervezése. 1787-ben bölcséleti tanszéket állítanak fel, majd 1801-ben teológiát, 1805-ben jogit, ezzel az intézmény liceummá válik.

Irodalom: *Palcsó István*: A késmárki ág. hitv. ev. kerületi lyceum története. Késmárk, 1893. – *Liptak, Johann*: Geschichte des evangelischen Lyzeums A. B. in Kesmark. Kežmarok–Kesmark, 1933.

KÉSMÁRK

1551. május 1.
E₂₅₃ [KOMÉDIA.]
 Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a késmárki levéltárból: "feria sexta ante festum crucis pro actione comediae studiosis dedimus fl. 1." (MTAK Ms 335/8. 21.)
1554. január
E₂₅₄ [KOMÉDIA.]
 Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a késmárki levéltárból: "Dem Schulmeister von der Comedia fl. 1." (Id. 22.)
1554. július 4.
E₂₅₅ [TRAGÉDIA.]
 Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a késmárki levéltárból: "dem Schulmeister von der Tragedia fl. 1." (Id. 22.)
1579. január 9.
E₂₅₆ [KOMÉDIA.]
 Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a késmárki levéltárból: "dem Schulmeister wegen der Comedien verehrt fl. 1." (Id. 26.)
1581. február 4.
E₂₅₇ [KOMÉDIA.]
 Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a késmárki levéltárból: "dem Cantor wegen der Comedi f. 1." (Id. 28.)
1585. január 11.
E₂₅₈ [KOMÉDIA.]
 Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a késmárki levéltárból: "den Comedien-spielern zu Nerer vnd Korb 1.25." (Id. 30.)

KÉSMÁRK

1587. április 18.

E₂₅₉ [TRAGÉDIA.]

Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a késmárki levéltárból: "dem herm magister wegen der Tragedia fl. 9.63." (Id. 31.)

1610. február 15.

E₂₆₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Liber Erogationum: "Herrn Magistro Praetorio verehrt wegen gehaltener Comedi an Richters Tag fl. 2." (Poprad, Okresný archív. Lib. Erog. Ab Anno 1609 ad Annum 1644.)

[Praetorius, David volt 1608–1646 közt a késmárki iskolaigazgató.]

Lit. *Lipták*, 1933. 43. ("Praetorius betätigte sich als Dichter und liess jährlich zum Richtermahl ein Schuldrama vorführen. Ob er diese Dramen selbst verfasst hat, lasst sich nicht feststellen, da sie nicht erhalten sind, es ist aber wahrscheinlich, da er für die Vorstellung von der Stadt belohnt wurde und auch sonst sich dichterisch betätigte") – Kapitoly 1967. 89.

1610. február 18.

E₂₆₁ [FARSANGI KOMÉDIA.]

Ad. Liber Erogationum: "Item den Collegis wegen gehaltener Comoedi in der Fastnacht verehrt fl. 1.24." (Id.)

Lit. *Lipták*, 1933. 51. – Kapitoly 1967. 89.

1638

E₂₆₂ [KOMÉDIA.]

Ad. Liber Erogationum: "den Schullern für commoedia fl. 1. Herrn Magistro für die Comedia zum Richtermal erlassen fl. 8,75." (Id.)

Lit. *Lipták*, 1933. 51. ("Für die Theatervorstellung bei dem Richtermahl erhielt der Rektor jährlich 4, später 5 fl. Auch die Vorführung eines Schuldramas bedeutete für die Lehrer und Schühler ein Nebeneinkommen.") – Kapitoly 1967. 89.

KÉSMÁRK

1640. március 8.

E₂₆₃ [KOMÉDIA.]

Ad. Liber Erogationum: "Herrn Magistro wegen Comedien und auf seine Supplication geben fl. 8." (Id.) [A rector Praetorius, David volt.]

Lit. *Lipták*, 1933. 48. – Kapitoly 1967. 89.

1641. február 10.

E₂₆₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Liber Erogationum: "den Commoedianten geben fl. 1." (Id.)

Lit. *Lipták*, 1933. 51. – Kapitoly 1967. 89.

1690. augusztus 10.

E₂₆₅ CAMILLO. (Német nyelven)

Ed. Kežmarok, Ev. fársy úrad: Copulations und Todten-Matrikel von 1685–1762.: [A folytatólagos cím:] "das ist die beschützte Unschuld in einem Schauspiel vorgestellt den 10. August Anno Domini 1690."

[A német nyelvű programban az I. actus után közjáték következett, de ennek tárgyát nem adja meg a nyomtatvány. A II. után: "Nebenspiel von 2 Philosophis, Democrito und Heraclito"; a III. után: "Neben-spiel von 2 Bauern"; a IV. után: "Nebenspiel von 2 Selichen Geistern". – A megrágalmazott és üldözött Camillo végül találkozik Leonorával.]

Lit. *Gréb, Julius*: Drei alte Schuldramen in Keszmark. Karpathenland, 1929. 70–72. – *Pukánszky*, 1931. 376. – *Lipták*, 1933. 79. – Kapitoly 1967. 89.

1690-es évek

E₂₆₆ SOPHOMPANEAS sive JOSEPHUS.

Ed. Copulations und Todten-Matrikel von 1685–1762. [A cím folytatólag:] "Gen. XXXIX XL et LII. Capp. Josephi Antiquit. Judaei. Lib. 2. Actus scenico Exhibendus." (Id.)

[Program. Az I. actus 4. jelenete, a II. actus 5. jelenete, a III. felvonás 5. scenája és az V. actus 1. jelenete után német nyelvű interscenium. Valószínűleg az egész produkció német nyelven folyt.]

KÉSMÁRK

Lit. *Gréb, Julius*. Drei alte Schuldramen in Késmárk. Karpathenland, 1929. 70–74. – *Pukánszky*, 1931. 376. [Szerinte Klesch Dániel írta, s eljätsszatta 1650–1660 között Sopronban, 1669 táján pedig Szepesolasziban is.] – *Lipták*, 1933. 79. – Kapitoly 1967. 89.

1700. június 21.

E₂₆₇ BIGAMIA JACOBI. (Német nyelven)

Ms. Copulations und Todten-Matrikel von 1685–1762. [A cím folytatólagosan:] "oder Jacobs doppelte Heyrath Aus dem 29. Cap. des 1. Buchs Mose in einem Schauspiel vorgestellt Anno 1700. den 21. Juni." (Id.)

[Program. Részei: Vorspiel – Handlung I–V. – Nachredner.]

Lit. *Gréb, Julius*: Drei alte Schuldramen in Késmárk. Karpathenland 1929. 74–75. – *Pukánszky*, 1931. 376. – *Lipták*, 1935. 79. – Kapitoly 1967. 89.

1700 körül

E₂₆₈ [ECKARDUS, ANDREAS]: [ABRAHAM ISACUM IMMOLANS.]

Ad. Rezik Gymnasiologia. "Opuscula quaedam nobilissima emisse aliquando solenniter de Abrahamo Isaacum imolante produxit praesentesque ad lacrymas deduxit." (II. cap. 14. § 18.)

[Eckardus, Andreas másodízben 1682–1705 között volt rektor Késmárkon.]

Lit. *Lipták*, 1933. 79. – Kapitoly 1967. 89. – *Rezik*, 1971. 313.

1717. július

E₂₆₉

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. Martin, Matica slovenská III. skupina č. 11–12. Mf.: MTAK 1989–1991.)

1717. július 7. "Incepi elaborare pro Domini Bohus Actu Interscencia." (I. 1071.)

1717. július 8. "Laboravi tota nocte in elaboratione et scriptione intersceniorum." (Id.)

1717. július 9. "Missa ... Domino Bohus in 4 foliis interscencia 5." (Id.)

[Bohus György a késmárki iskola igazgatója volt ekkor.]

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

KÉSMÁRK

1721

E₂₇₀ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: INTERSCENIUM 14 VIRGINUM.**Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)**

1721. május 7. "Feci interscenium 14 Virginum pro comoedia Domini Bohus." (I. 1362.)

1721. május 13. "Scripsi Domino Bohuss ... Misi pro Actu Prologum et Virtutes." (I. 1363.)

[Bohus György a késmárki iskola igazgatója volt, az ő darabjához írt Buchholtz közjátékot.]

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1723. május 1.

E₂₇₁ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: TOBIAS.**Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)**

1723. szeptember 16. "Continuare coepi Actum Tobiae." (II. 154.)

1723. szeptember 18. "Scenam meam feci." (Id.)

1723. szeptember 21. "Scenam elaboravi." (II. 155.)

1723. szeptember 23. "Continuatio actus Tobiae." (Id.)

1723. szeptember 26. "Tobiae actus continuatus." (II. 157.)

1724. április 2. "Actum continuavi" (II. 207.)

1724. április 4. "Continuatus est Actus." (Id.)

1724. április 10. "Post meridiem funus et revisio Actus." (II. 208.)

1724. április 11. "Perlectio Actus 2." (II. 209.)

1724. április 20. "Mane personarum inter pueros divisio." (II. 210.)

1724. április 21. "Aliquot personarum exhibitio et proba." (Id.)

1724. április 22. "Curavi fulcimenta Theatri fieri per Molitorem. Toto die in schola remansi." (II. 211.)

1724. április 24. "In Schola Actus 1. probatus." (Id.)

1724. április 25. "In Schola praefato Reverendo Lany instituta proba. Post meridiem Molitor in theatro erigendo laboravit. Istum diem in Schola consumpsi impransus." (II. 212.)

1724. április 26. "Istum diem in Schola exegi. Heri vesperi apud Nicasium; per integrum diem in Theatro laboratum." (Id.)

1724. április 27. "Proba instituta per totum diem. ... Adhuc personas confeci aliquot." (Id.)

1724. április 28. "Proba instituta adhuc sub die." (Id.)

1724. április 29. "Tentoriis tectum est Theatrum. Probaque ultima instituta. Ad vesperam impransus propter continuas occupationes." (Id.)

K É S M Á R K

1724. április 30. "Ventus urbis Theatrum destruxit, quod Dominus Daniel Cornides rectificavit." (Id.)

1724. május 1. "Nox turbulenta, ventosa, pluviosa, mihi ob curas nimias – in-somnis. Mane surgens, tristis incesi. Parietes Hispanicos adaptavi pro theatro interiori. Concionatus in Slavico Benczur, ego in theatro exornando sollicitus eram. In maximo concursu Actus Tobiae feliciter cum Applausu productus; ob copiam spectatorum nonnulli discessere. Intererat Vigiliarum Praefectus cum Domina. Duravit ab hora media prima ad mediam sextam. Acquisivi Rhenos 39, denaros 64. ... Theatrum destruxi, rogatus sed sum a Dominis Patronis repetendum Actum." (II. 213.)

1724. május 2. "Rectificando theatro intentus eram puerisque ordinandis." (Id.)

1724. május 3. "Actus denuo productus a 3/4 ad 1 usque ad 5, satis laudabiliter. Acquisivi ex adstatione Rhenos 17. denaros 26. Tapetes desumpsimus et Scenas cum iconibus. ... Nihil specialis deperditum est in Actu." (II. 214.)

1724. május 5. "Assores domum referri curavi ex Theatro. Nequam beani Studiosi inurbane extorquere a me volebant pro saltu pecuniam, sed ipsos delusi, quia missos ipsis Rhenos 2 et 1/2 mihi remissos accepi. Komziliium [!] propter rixas cum Mudran juniore carcere clausi." (Id.)

1724. május 6. "Lurcones Studiosi nonnulli conjurantes discessum paraverunt. Accepi a Magistratu pro Actu aureum." (Id.)

1724. május 7. "Die Jubilate concionatus sum praesentibus nequam studiis conspirantibus, quos nomine Duorum antistitum et Curatorum Ecclesiae citavi ad crastinum." (Id.)

1724. május 8. "Praesentibus Reverendis et Dominis Notario et Goldbergero, citati Studiosi 3 carcere clausi. cum inedia: Vincenti, Fabricini et Szentivany major, reliqui deprecationem instituerunt et veniam nacti sunt." (II. 215.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.)

1723. október

E₂₇₂ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: SPHINX.

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1723. október 8. "Inchoavi Actum Galli formare sub nomine Sphingis." (II. 160.)

1723. október 10. "Ego tota die occupabar Actus compositione." (Id.)

1723. október 11. "Actum distributurus iam eram, sed eo quod ad Vindemiam plurimi pergunt, rem distuli." (Id.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

KÉSMÁRK

1727. július 25.

- E₂₇₃ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: CONSPECTUS DRAMATIS SCHOLASTICI IN LAUDEM DOMINORUM PATRONORUM BIBLIOTHECAE SCHOLASTICAE KÉSMARKIENSIS.**

[Buchholtznak eddig egyetlen szövegében ismert darabja.]

Ms. (Ev. Orsz. Lt. I. e. 11. c.)

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1727. július 16. "Composui Drama orationis de Bibliotheca itidem nonnihil germanice." (II. 522.)

1727. július 23. "proba Dramatis." (II. 525.)

1727. július 24. "post meridiem probatio Dramatis." (Id.)

1727. július 25. "Finita Concione post Aram habitae perorationes cum eleganti Musica. Laudabiliter sese omnes gesserunt." (Id.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224. – *Varga Imre*: Buchholtz György drámája a könyvek megbecsüléséről. ItK 1984. 192–194.

1728. július 22.

- E₂₇₄ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: ACTUS SCHOLASTICUS ORATORIUS IN FESTO MARIAE MAGDALENAE.**

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1728. június 29. "Exorsus facere Actum exiguum Oratorium in Festo Mariae Magdalenae producendum." (Id. II. 613.)

1728. július 19. "Actum pueris distribui." (Id. II. 619.)

1728. július 20. "Reliquas adhuc Actui requisitas distribui personas." (Id. II. 620.)

1728. július 21. "Probationes Actionis Scholasticae in Templo." (Id.)

1728. július 22. "Produxi in Templo Actum Scholasticum oratorium post preces praesentibus copiosis hominibus. Scholares fuere in Actione 66 et Musica elegans in Choro." (Id.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

K É S M Á R K

1729. július 22.

E₂₇₅ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: MODICA ACTIO.**Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)**

1729. július 22. "Examinatio Capitis X. Chriae. Cum minimis modica actio. (II. 717.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1730. június 27. és július 3.

E₂₇₆ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: HISTORIA JOSEPHI.**Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)**

1730. április 19. "Inchoavi laborem actus germanici Historiae Josephi." (II. 787.)

1730. április 30. "Vesperis post Sacra Actum de Josepho continuavi." (II. 790.)

1730. május 17. "Comediam scripsi." (II. 794.)

1730. május 31. "In continuatione Actus elaborandi occupabar, sed mediocriter febrem valui domi me continens." (II. 798.)

1730. június 1. "Laboravi in actu." (II. 799.)

1730. június 7. "Post meridiem continuavi Actum Josephi." (Id. II. 800.)

1730. június 14. "In Actu laboravi." (II. 802.)

1730. június 15. "Patroni congregati fuere, ubi de Actu producendo resolutum. Personae distributae." (Id.)

1730. június 16. "Actus perlectus, correctus, personae primum sunt dispositae; a mane ad vesperum fui in Schola sudens." (Id.)

1730. június 17. "in Schola adhuc personas distribui." (Id.)

1730. június 19. "Continuatio distributionis parsonarum inchoatique correctionis primae probae, cujus continuatio etiam vesperi." (Id.)

1730. június 20. "Tentamina instituta Actus tam mane, quam vesperi." (II. 803.)

1730. június 21. "Item probae." (Id.)

1730. június 22. "Probas institui. Theatrum curae extruendum." (Id.)

1730. június 23. "Proba instituta. Caput exegetica per tractatum in Schola prius, deinde Actus probae." (Id.)

1730. június 26. "Cum extruendo theatro mihi labor, fatigium. Pingere juvi Pictorem. ... In Schola per totum diem." (II. 804.)

1730. június 27. "Praeter omnem expectationem propter pluvias usque ad meridiem, porro Actum produxi, 2da hora inchoatum et usque ad tertiam quadrantem horam ortam durantem. Laudes sint Deo, qui pluviam jam impedimento in Actione ipsa esse incipientem feliciter impediit. Spectatores per exiguum tempus umbram sustinuerunt, non tamen fugierunt. Spectatores inter nobiles ipse praeerat Vice Comes Judlium, ad seram mortem sum passus." (II. 804–805.)

KÉSMÁRK

1730. június 28. "Scenas curavi desumi; resolutumque est Actum repetere futuro die Lunae..." (II. 805.)

1730. június 29. "In Actu mihi ex patrocínio vili nostrorum summa obruerunt Rhenes fl. 26. gross. 5." (Id.)

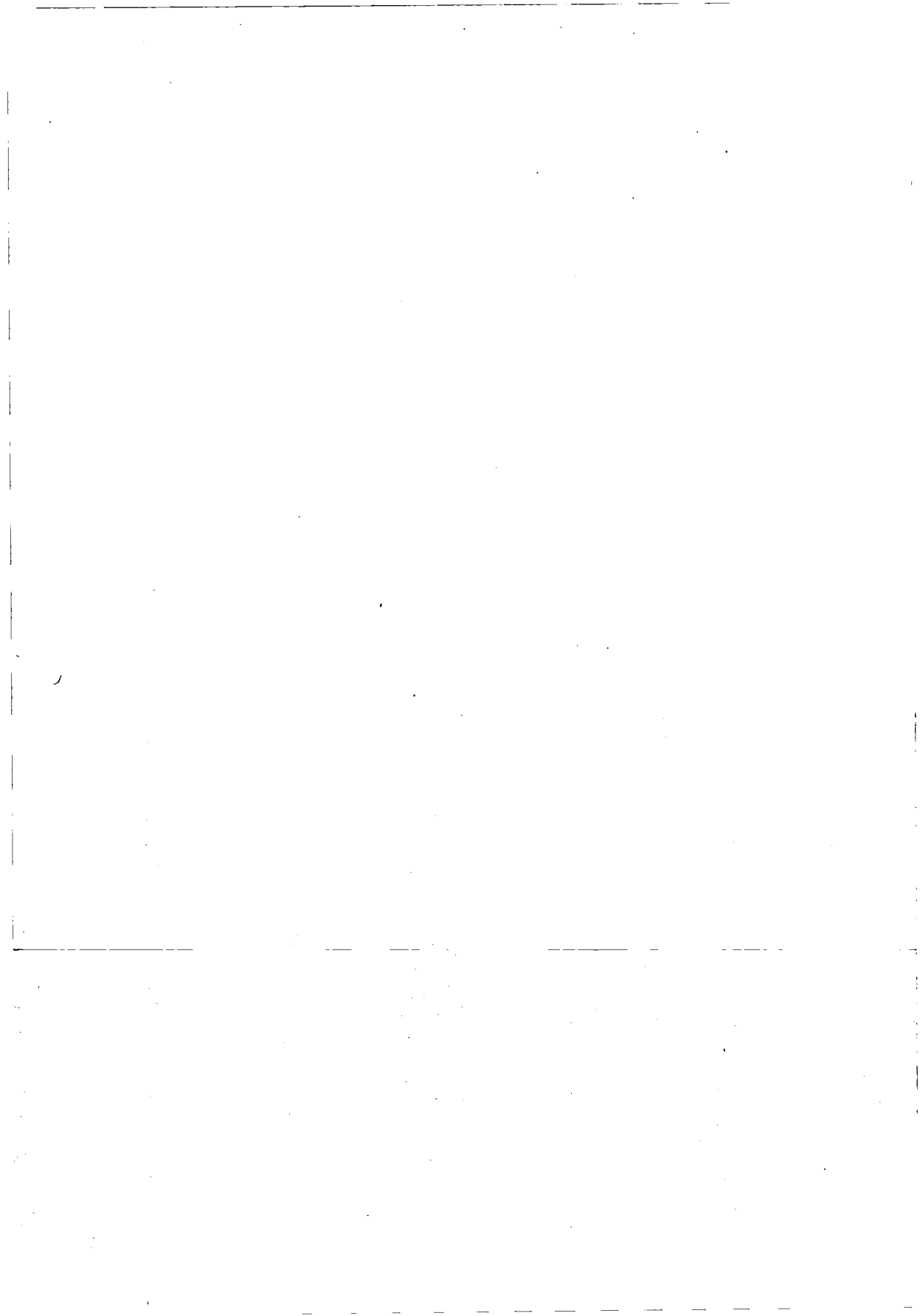
1730. július 1. "Proba Actus." (II. 807.)

1730. július 2. "Farbaki in prandio et caena pinxit pro Actu." (Id.)

1730. július 3. "Mane nimium pluebat, deinde porro resolutum est, ut Actus denuo producatúr. ... Centenis involutus Curis tandem persevererunt, namque Deus commodiorem largitus est tempestate. Properatum est, nimium et tamen per horas 6 1/2 duravit. Theatrum curavi denudari." (Id.)

1730. július 4. "Computatione facta, ex Actibus accepi Rhs 30. Sumptibus factis, Leglero Con Rectori exhibui Rhns fl. 5." (Id.)

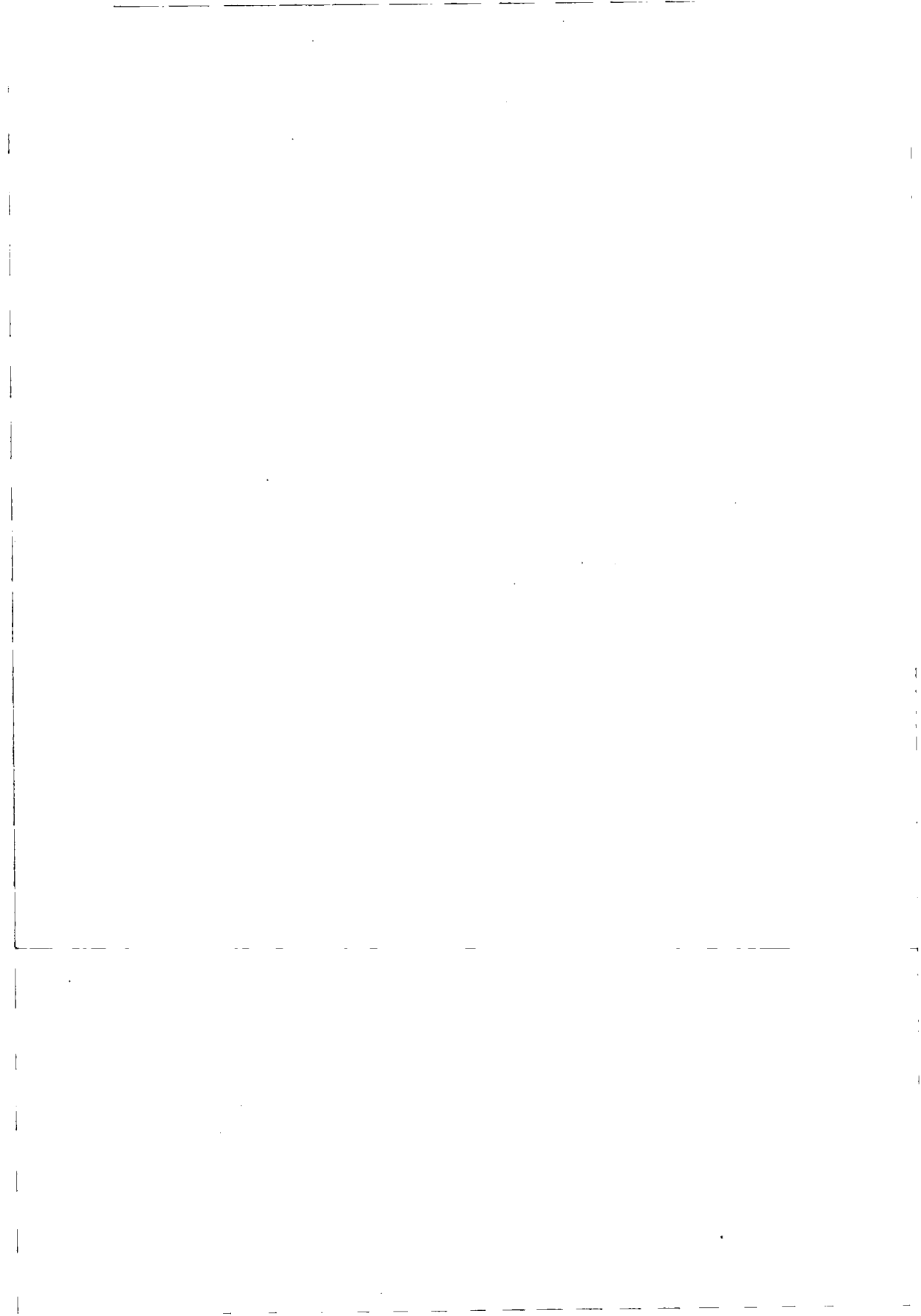
Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

KISSZEBEN
(CIBINIUM – SABINOV – ZEBEN)

Hajdanában a felsőmagyarországi öt szabad királyi város egyikét képezte. A reformáció lutheri irányzatának nyomai itt is korán, már a mohácsi csata időtáján feltűnnek. Városi iskolája a bártfai rendszer szerint működött, és gyorsan virágzásnak indult; teológiát, filozófiát is tanítottak benne. (*Tóth Sándor*: Sáros vármegye monográfiája. III. Bp., 1912. 302.) Itt volt rector Stöckel Jakab fia, János, kinek az iskola iránti szeretetét Rezik Gymnasiológiája kihangsúlyozza. (Sect. II. cap. VI. § 3.) 1672-ben ezt az iskolát is megszüntetik.

Az 1681. XXVI. tc. értelmében artikuláris helyként visszacapja a szabad vallásgyakorlat és az iskolatartás jogát, de csak a külvárosban. Külön iskolájuk van a németeknek és a szlovákoknak. 1766-ban azok közt a tanintézmények közt szerepel, melyekben az oktatás "usque Syntaxim inclusive" folyt. (*Fináczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Bp., 1899. I. 194–195.)

KISSZEBEN

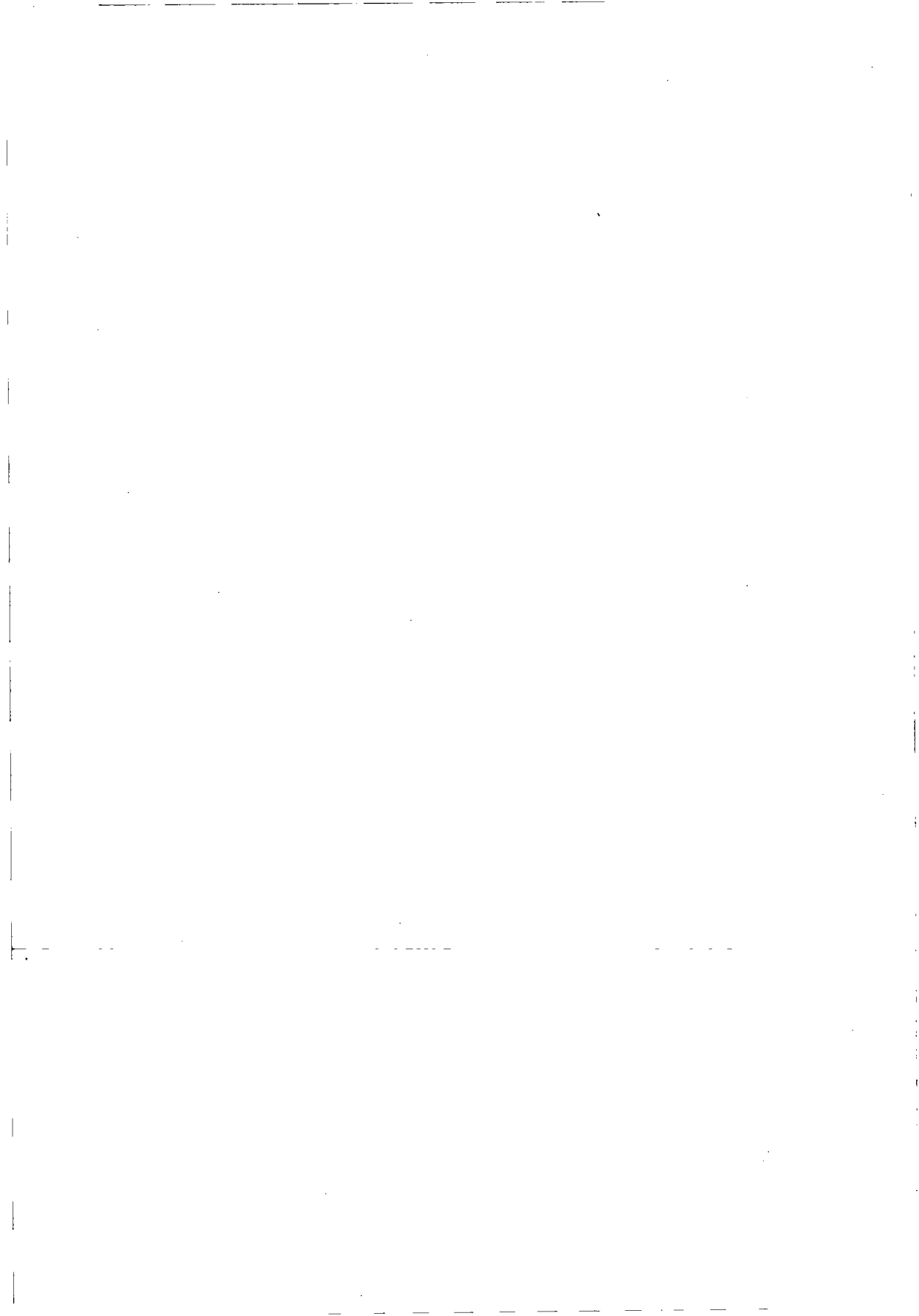
1660

E₂₇₇ [ÁBRAHÁM PÁTRIÁRKA.]

Ad. Historischer Geschlechts-Bericht. 74: "Anno 1660 ... Als man zur Übung der Studierenden Jugend eine Comoedi von dem Patriarchen Abraham auff dem Zeebner Rathhause gehalten, und ich die Person Sarae praesentieret, bin ich fast bey dem Spiel in eine hitzige Krankheit gefallen..."

[Az id. Buchholtz Györgyről van szó.]

Lit. *Weber, Rudolf*: Historischer Geschlechts-Bericht. (Familienchronik von Georg Buchholtz, den Ältern, nebst einem Auszuge aus dem Tagebuche seines Sohnes Jakob Buchholtz. Bp., 1904. 74.

KÖRMÖCBÁNYA (CREMNICIUM – KREMNÍCA – KREMNITZ)

A XVI. század harmadik évtizedében Körmöcbánya lakosságának túlnyomó része, s így a városi tanács már lutheránus. A városi hatóság igazgatása, felügyelete alatt áll a század közepe táján már határozottan evangélista szellemben működő latin iskola, melyben a ludirector, a cantor és két vagy több collega tanít az elemi ismereteken kívül retorikát, poétikát és a filozófia némely részét, teológiát. Az innen kikerülő diákok közül egyesek papok, tanítók lesznek. Az iskola jóhírét bizonyítja, hogy itt tanultak a Révay-gyerekek is.

A Sturm Jánostól 1604-ben összeállított *Leges Cremnicienses*-t (*Ružička, Vladislav: Školstvo na Slovensku. Bratislava, 1974. 61.*) követőleg a gimnázium újrászövegezett szabályzatait (*Constitutiones Scholae Cremniciensis*) 1649. október 18-án hagyja jóvá a tanács. Az öt osztály elvégzéséhez legalább nyolc esztendő volt szükséges. A szabályzat az oktatás szervezetén túlmenőleg utasításokat tartalmazott a tanítók és az ifjúság számára. Az iskola neve: gymnasium, felügyelője a város részéről a tanács két tagja, a két scholarcha. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 360–361.*) Az év három szakaszra oszlik, mindegyik végén nyilvános díszvizsgával.

Mikor az iskola igazgatása a jeles teológus, költő, zenész Parschitius, Daniel igazgatósága alatt új lendületet vett az összeférhetetlen Rachschanus, Matthaeus (1644–1665) hosszú rectoroskodása után, Körmöcbányán akkor indult meg az ellenreformáció támadása. Collalto császári tábornok 1673. október 6-án bezárta az iskolát. 1678 októberében Thököly bevonul a városba, de a tanítást jóformán újjá sem szervezhetik. Az 1681. XXVI. tc. alapján Thököly bukása után az evangélikus tanítók visszatérhettek a városba, de az iskola virágzásáról többé nem beszélhetünk. A Rákóczi szabadságharc alatt a rövid ideig élvezett szabadság után, 1709-ben Heister ugyanabba az állapotba helyezi vissza, mint a felkelés előtt volt.

Ezután a körmöci iskola már csak tengődik. Megszűnt a város intézete lenni. Látogatottsága folyton fogy. Egyelőre nem foganatosítják ugyan betű szerint azt az 1714-es intézkedést, hogy grammatikai szinten működjenek, 1748 végén azonban kénytelen az iskola megvalósítani a kívánt redukciót. Mária Terézia alatt grammatikai iskola két tanterővel.

Irodalom: *Hlatky József: A körmöcbányai első vagyis városi prot. gymnasium története a XVI. és XVII. században. In: Hlatky–Schröder: A körmöcbányai középiskola története a XVI. századtól a jelen korig. Körmöcbánya, 1895.*

KÖRMÖCBÁNYA

1534 k.

E₂₇₈ HEAUTONTIMORUMENOS.

Ad. "Mihi ad festum Galli more solito et honesto instituto veterumque qui fuerunt cultores et amatores liberalium artium honestarumque disciplinarum, agenda esset comoedia; sed pueri ad istiusmodi utilissima exercitia idonei confluerunt in colluuiem et sentinam scriptoris Germanici. Ille igitur cum suis, mea causa, comoediam *Heautontimorumenos* agat, dann ich kann mit Ochsen nicht Hasen jagen." (A keltezetlen aláírás nélküli másolatot idézi Békefi, 1906. 455–457.) [A városi iskola rectora Polleranus, Franciscus volt.]

Lit. *Breznyik*, 1883. I. 325. – *Hlatky–Schröder*, 1895. 24–25. – *Békefi*, 1906. 455. – *Pukánszky*, 1926. 192. – *Pukánszky*, 1931. 198. – *Kardos*, 1955. 198. – *Maróti Egon*: Terentius Magyarországon. Bp., 1967. 455. RMDE 1960. I. 157. – *Ravasz János*: Dokumentumok a magyar nevelés történetéből. 1100–1849. Bp., 1966. 43–45. – *Kapitoly* 1967. 47–49. – *Mészáros*, 1972. 49. – *Mészáros*, 1981. 60.

1549. március 15.

E₂₇₉

Ad. Városi számadáskönyv: "dem Schulmeister umb spil verert fl. 1." (Az 1549–50-es "Raitungsbuch"-ból. Štátny okresný archív v Kremnici.)

Lit. *Krizskó*-ki. 24. – *Zavarský*, 1965. 88. – *Križko*, 1975. 30.

1550

E₂₈₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Dem Schulmeister von wegen der Comedie geschenkt 1 fl." (Id.)

Lit. *Hlatky–Schröder*, 1895. 23.

1557. december 3.

E₂₈₁ [COMEDI ZUZANNE.]

Ad. Városi számadáskönyv: "dem Schulmeister von der Comedi Zuzanne fl. 1, d. 50." (Id. Az 1557. évből.) [Tielesch, Leonhardus volt az iskolaigazgató.]

KÖRMÖCBÁNYA

Lit. *Hlatky-Schröder*, 1895. 25. – *Ernyei*, 1906. 248. – *Szilasi*, 1918. 21, 46. – *Pukánszky*, 1926. 193. – *Pukánszky*, 1931. 198. – *Dombi*, 1932. 51. – Magyar Színháztörténet 1962. 60. – *Zavarský*, 1965. 88. – *Krizskó*-ki. 24. – *Križko*, 1975. 30. – *Mészáros*, 1981. 60.

1565. május 26.

E₂₈₂

Ad. Városi számadáskönyv: "dem Schulmeister mit dem König fl. 1." (Id. Az 1565. évből.) [Grünfelder, Georgius volt az iskolarector.]

Lit. *Hlatky-Schröder*, 1895. 23. – *Krizskó*-ki. 24. – *Križko*, 1975. 5.

1586. március 5.

E₂₈₃

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "dem Schulmeister verehrt so ein Comedi vor den Herrn gehalten fl. 1, den. 50." (Id. Az 1586. évből.) [Staudenherz, Leonardus volt a rector.]

Lit. *Hlatky-Schröder*, 1895. 25. – *Zavarský*, 1965. 88. – *Krizskó*-ki. 24. – *Križko*, 1975. 30. – *Mészáros*, 1981. 60.

1591

E₂₈₄

Ad. Ábel Jenő másolatai és jegyzetei a körmöcbányai és selmecebányai levéltárból: "Ego putabam me, uti pollicitus sum, personam Hermanni in Julii comoe die posthabita officii et auctoritatis meae ratione (quam alias apud studiosos fieri fas est) ore et gestibus repraesentaturum, minthogy azonban az iskolamester őt sokaknál, kivált a papnál rágalmazta, nem teheti." (MTAK 335/9.) [A tanító, Weigel, Johannes írta a körmöcbányai prédikátornak.]

1605. március 15.

E₂₈₅

Ad. Protocollum curiale: "Herr Richter zeigt an, das die Predicanten vnd aus der Schuel umb eine Prebend anhalten, wie vor diesem von Gemeiner stadt dergleichen geben worden. Darnach das die Predicanten vonwegen einstellung der

KÖRMÖCBÁNYA

Comedij fl. 26 begeren, hierüber man sich erkleren vnd herrn Richter was hier zuethun anzeigen wolte.

Ist durch Michael, Radmacher im Nahmen der Gemein die Prebend mag in die schuel wolgeben werden. So viel aber die fl. 26 belanget, weil Gemein Stadt in grossen Vnvermögen ist, sonderlich der Zeit preismas es nicht woher zugeben, vnd dieweil die Comedien mit mancherlei Verkleidung und Verstellung manchlichen gesicht und vielmehr gestalt ebenbildes in der Kirchen zuehalten nicht thunlich noch rheinblich sonderlich an heiligen Erstag, soll dasselbe billich eingestellt sein. Doch mit dem Pecher für der Kirchen zuestehen am heiligen Osterstag, vnd was ein glüglíchér aus gutwilligkeit einlegen khan, ringsamblung khan kassiret vnd geduldet werden." (Štátny okresný archív v Kremnice 1605. év, 29. lap.)

Lit. *Hlatky-Schröder*, 1895. 55. [A városi tanács már 1601-ben el akarta törölni az előadásokat "azon indokolással, hogy az Isten háza ne legyen játékház ("Gotteshaus soll ein Gottes Haus sein und nicht ein Spielhaus"). De a kamaralisták és a polgárság kívánatára a régi szokás mellett megmaradtak azon kikötéssel, hogy a comoedia a kamarai épületben (Kammerhof) vagy másutt tartassék."] – *Zavarský*, 1965. 89.

1606. február 13.

E₂₈₆

Ad. Protocollum curiale: "Ferner meldet er [Michael] an vonwegen der Osterlichen Comedij, weil immermehr Zweij Jahr über dieselbe nicht gehalten vnd vor diesem anstat derselben fl. 26 von Gemeiner Stadt ihnen geben worden. Wollten sie ihren successorn nicht gerne etwas begeben. Vermeinen auch, das sie die Action der Comedij dem Herrn Rector zur halten im Kammerhof, oder anderswo übergeben wollten, die ihnen fergebens die fl. 26 gereicht werden.

Also hat herr Christoph anzuhalten und gebeten, weil er zur grossen schad bekommen und war von einem Jahr ihm ein Ersammer Rath zugesagt worden, die Zechen von seinem haus zu Allstuben nachzuerlassen, man wolle ihm von solchen Zechen befreijen.

Auf dieses herrn Richter zur Antwort geben, so viel den begerten ertrag anlangt, wolle man ihnen widerfahren lassen die Comedij, vnd Herrn Christophen halber will man sich vnderorden vnd ihnen hernach einen beschaid widerfahren lassen.

Als die Herrn Predicanten abzureichen, hat die Erwöhlte gemein sich erkleret, das dem alten Gebrauch nach die Comedij gehalten, vnd ihr mehr lieber dasselbe steiiren sollten. Ein Ehrsamer Rath aber vermeinet, das kein Comedij gehalten, vnd allein mit dem Pecher zustanden werde." (Id. 1606. év, 84. lap.)

Lit. *Hlatky-Schröder*, 1895. 55. – *Ernyey*, 1906. 48–49. – *Zavarský*, 1965. 89.

KÖRMÖCBÁNYA

1609. november 28.

E₂₈₇

Ad. [A tanulók] ”predstupili dňa 28 novembra 1609 sami pred vrchnosť a oznámili, že chodievajú riadne na tri krále s hviezdou a «komediou», pretože však také chodenie, kým obídu cele mesto, pridlho trvá a zaporičinuje i nepriemnosti teda že mieňa upustiť od neho už v budúcom roku, ale prôsia, aby im miesto toho bola povolená ešte jedna rekordacia.

Nantikov podporoval takéto riešenie tej otázky a mestská rada povilila študentom rekordáciu, ale spolu i zákazala jednomu každemu bez ohľadu na jeho povolanie chodiť budúcné v Kremnici s trikrát’ovu hviezdou.” (Dom a škola 1895. 102.)

Lit. *Križko, Pavol*: Kremnické školstvo. Dom a škola 1894–1895.

1647. augusztus 10.

E₂₈₈

[KOMÉDIA.]

Ad. Protocollum curiale: ”Herr Magister invitirt Amplissimum Senatam Zue einer haltenden Comoedi.” (Štátny okresný archív v Kremnice. 1646–1648. év, 308. lap.)

Lit. [Racksanus, – Raksányi – Matthaesus volt az iskolaigazgató.] – *Krizskó*-ki. 465–466. – *Zavarský*, 1965. 89. – *Rezik*, 1971. 385.

1648. február 4.

E₂₈₉

Ad. ”... dem Rektor Rakšányi, den der Stadtrat öfter für Theateraufführungen belohnte, wurden einmal (1648) Faschingsnarren und die Commedie verboten.” [A Protocollum curiale-ra (1647–1648. év 189. lap) hivatkozással írja *Zavarský*.]

Lit. *Zavarský*, 1965. 89.

1667. július 13.

E₂₉₀

[KOMÉDIA.]

Ad. Protocollum curiale: ”Herrn Magistro Parschitio werden 6 Rhenos verehrt für die angestellte schulcomedi vndt das gehaltene Schul examen.” (Štátny okresný archív v Kremnice. 1665–1667. év, 348. lap.)

KÖRMÖCBÁNYA

Lit. *Hlatky–Schröder*, 1895. 73. – *Ernyey*, 1906. 249. – *Krizskó*-ki. 543. [A tanács a tanítók közreműködésével való megelégedésének a jeléül a Schulersbergen mulatságot rendezett. "Ezek az első és legrégebb nyomai a későbbi majálisoknak, és úgy látszik, hogy Parschitius idejében ilyen mulatságok minden évben tartattak, és hogy a velük összekötött kiadásokat részben a város pénztára fedezte." Pl. 1667. július 30-i feljegyzés szerint: "Denen Herrn Schuel Collegen Auf den Schulersberg Zu ihrer recreation 10 halben wein, fl. 1.60."] – *Zavarský*, 1965. 89. – *Križko*, 1975. 302.

1669. november 2.

E₂₉₁ [KOMÉDIA.]

Ad. Protocollum curiale: "Herrn Rector hiesiger Schuelen nach gehaltener Comedi von Gemeiner Stadt 11 halben wein verehrt fl. 1, 43." (1669. év, 496. lap.) [A rector Parschitius, Daniel volt.]

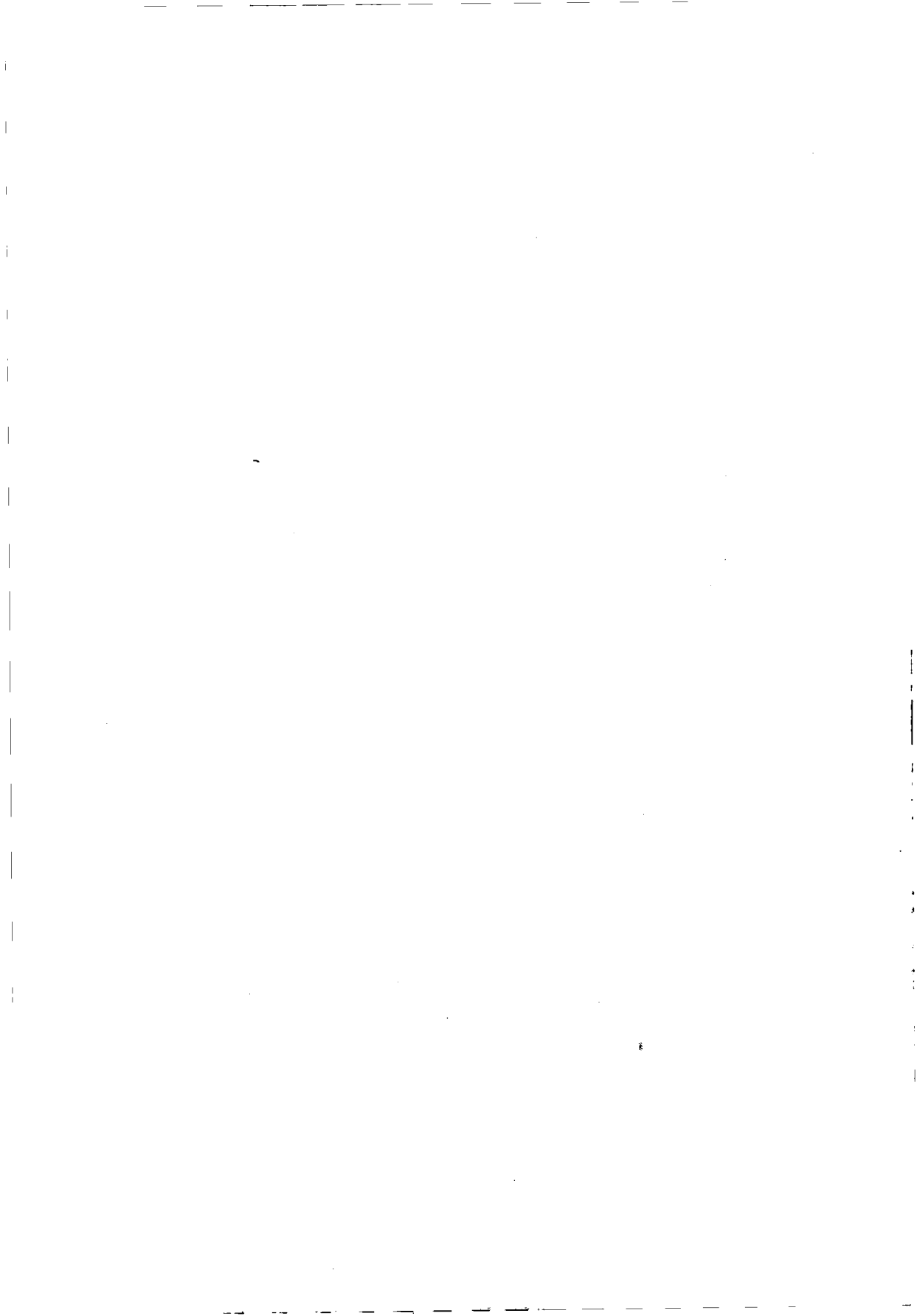
Lit. *Krizskó*-ki. 542. – *Križko*, 1975. 302.

1670

E₂₉₂ ACTUS COMICUS DE PAPINIANO CONSILIARIO.

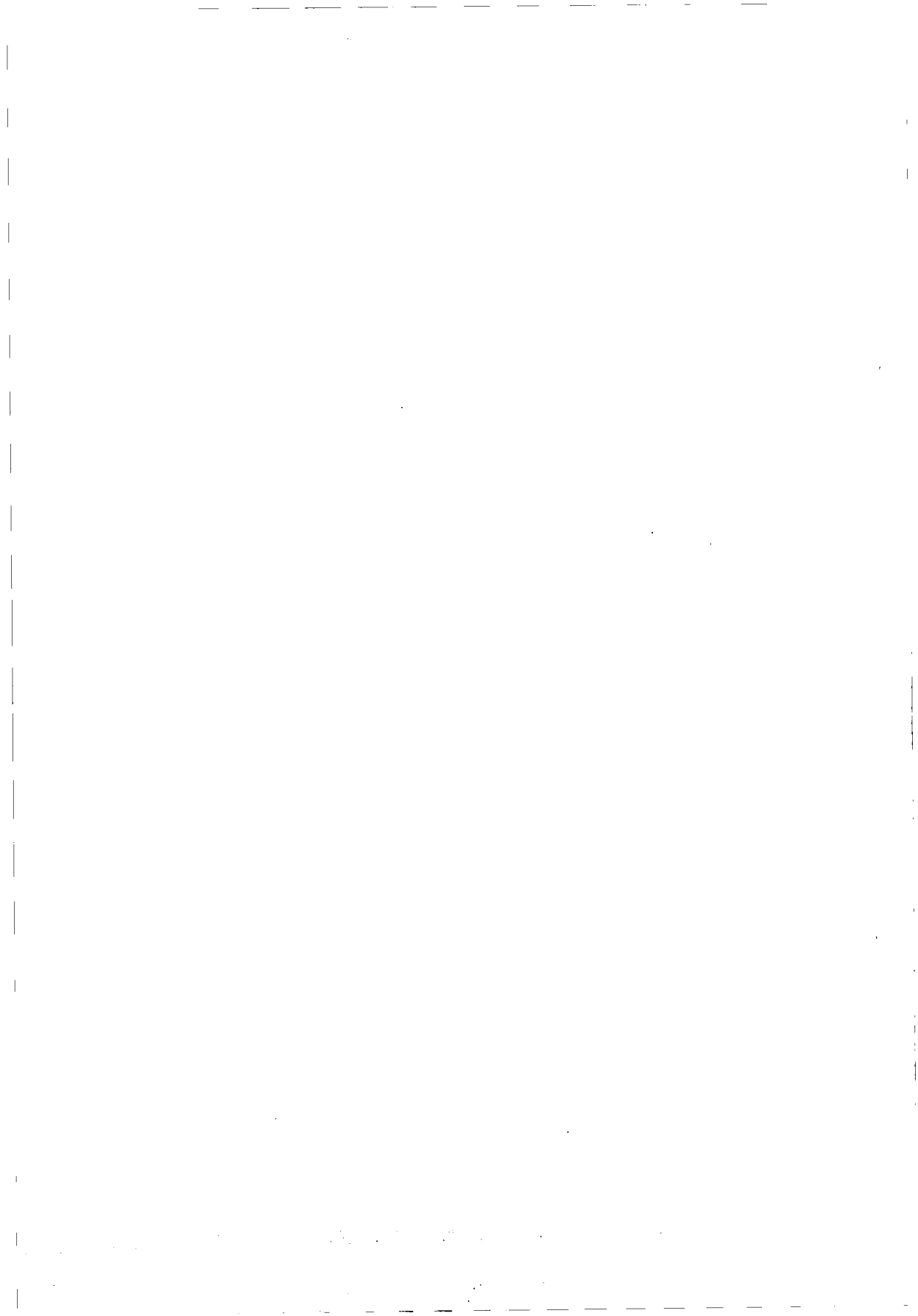
Ms. "Davidis Brvmer Cremnicensis Elaboratio Actus Comici de Papiniano Consiliario Bassiani 1670." (OSZK Quart. Lat. 697.)

[A mártoni drámagyűjtemény 347b–365a lapjain olvasható a drámaszöveg egyharmadára csökkentett kivonata, Ladiver Illés szerzeménye; Eperjesen játszották 1669. október 4-én. Az irodalmat lásd az E₂₀₀ szám alatt!]

LASKÓ

A Tolna megyei Laskóra Sztárai Mihály vitte be a reformáció lutheri irányzatát. Először 1544 tavaszától működött itt. 1551-ben ment Gyulára. *A papok házasságáról* írt hitvitázó drámáját 1550-ben nyomtatták ki. Laskón írta tehát, s bár előadásáról nincsen biztos adatunk, valószínű, hogy Sztárai, aki Sárospatakon és Tolnán is vezetett iskolát, a tanulókkal előadhatta. Kétségtelen, hogy előadásra szánt és előadható darab.

LASKÓ

1550

E₂₉₃ SZTÁRAI MIHÁLY: COMOEDIA DE MATRIMONIO SACERDOTUM.

(Magyar nyelven)

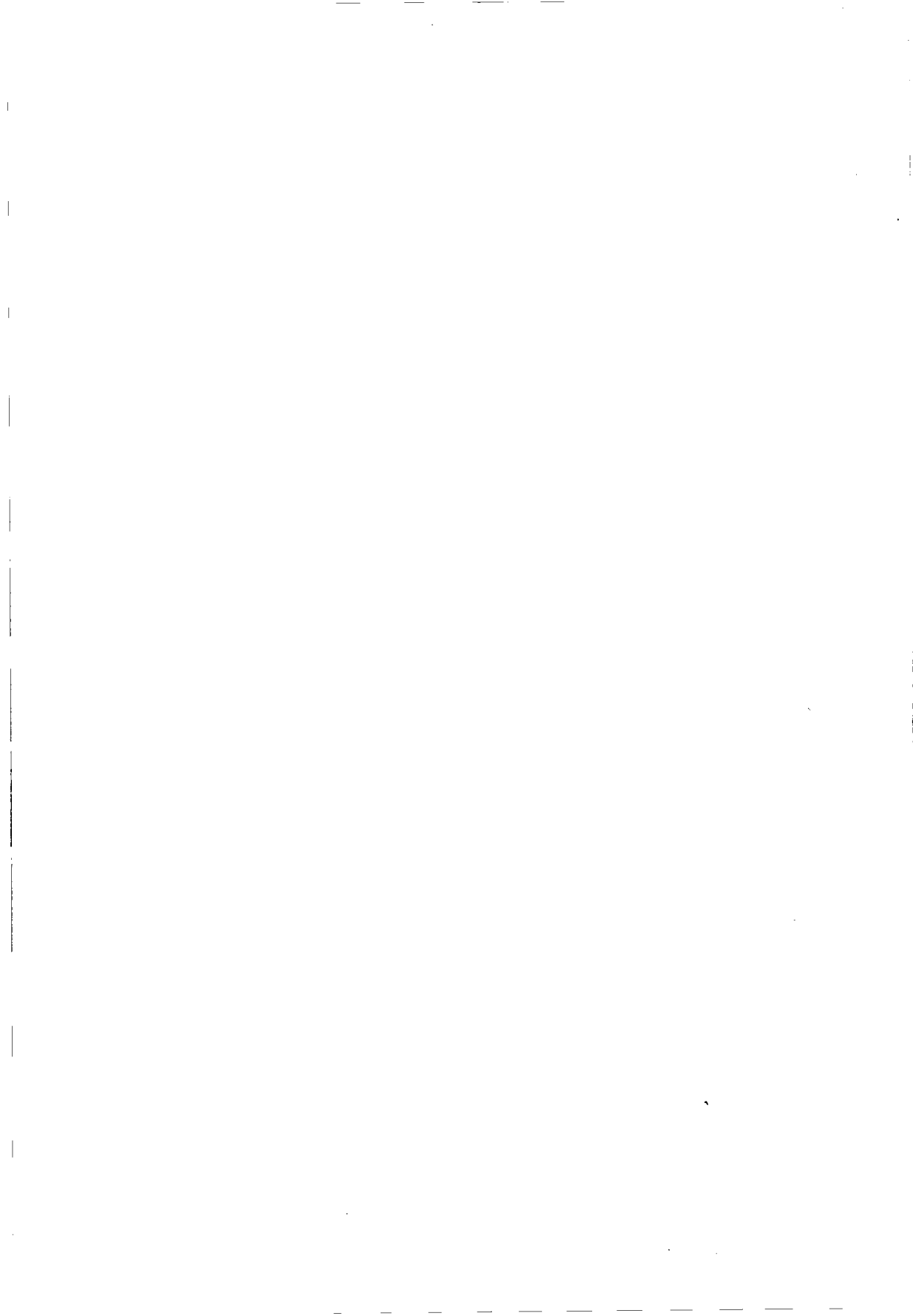
Ed. [Töredékes nyomtatvány:] "Cracoba Nyomtatott Kerekotzi Ferentz által." [Valójában Kolozsvárott, 1550. Heltai és Hoffgreff.] (RMNy 88. – RMK I, 24.) Kiad. Toldy, Érték.Ny.Széptud.Kből 1870. (I.9.) 13–21. – RMKT V. 136–139, 352–354. – MDE 47–52. – RMDE I. 581–585.

Lit. *Toldy Ferenc*: Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1. Sztárai Mihálynak ismeretlen színdarabjai 1550–59-ből. Érték.Ny.Széptud.Kből 1870. (I. 9.) 13–21. – *Nagy Sándor*: Sztárai Mihály élete és művei. Bp., 1883. 45. – *Nagy*, 1883. 310. – *Szivák*, 1883. 26. – *Kadocsa Lippich*, 1884. 43–46. – *Ábel*, 1884. 26. – *Nagy*, 1884. 39. – *Nagy*, 1885. 93. – RMKT V. 1886. 333–335, 337–341. – *Bayer*, 1887. I. 29–30. – *Mátray*, 1892. 14, 22–23. – *Bayer*, 1897. I. 41–42. – *Ferenczi*, 1897. 13. – *Váli*, 1897. 12. – *Samu János*: Sztárai Mihály két drámája. Hajnal 1900. 4. sz. – *Bernáth*, 1902. 15, 22, 56–58. – *Dézsai Lajos*: A Comico-tragoedia című moralitásunk korából. BpSz 1904. 383. – *Janovics*, 1907. 39–40. – *Thury Etele*: Az 1550. évi vaskaszentmártoni zsinat. ProtSz 1913. 425. – *Payr*, 1924. 487, 541–542. – *Pukánszky*, 1931. 199. – *Dombi*, 1932. 23–24, 32–33. – *Miklós Ödön*: Sztárai drámáinak egyháztörténeti háttere. ProtSz 1942. 21–23. – *Galamb*, 1947. 8. – *Horváth*, 1953. 62–78, 488–489. – *Kardos*, 1953. 153–156. – *Dömötör*, 1954. 14. – *Kardos*, 1955. 26. – RMDE 1960. 105, 160–162. – *Klaniczay*, 1961. 131, 134. – Magyar Színháztörténet 1962. 57. – *Molnár József*: A könyvnyomtatás hatása a magyar irodalmi nyelv kialakulására. Bp., 1963. 134–136, 282–283, 301, 337. – *Varjas Béla*: A magyar könyvkiadás kezdetei és a krakkói magyar nyelvű kiadások. In: Tanulmányok a lengyel-magyar irodalmi kapcsolatok köréből. Bp., 1969. 120–123. – *Pirnát*, 1969. 539.

LEST
[LEŠT']

Nógrád megyének nyugati szélén fekvő Lest nevű helységéről, annak iskolájáról nem rendelkezünk adatokkal. Csak azt tudjuk, amit Hruscovitz, Samuel ír önéletrajzában az 1710-ben ott működő tanítójáról.

LEST

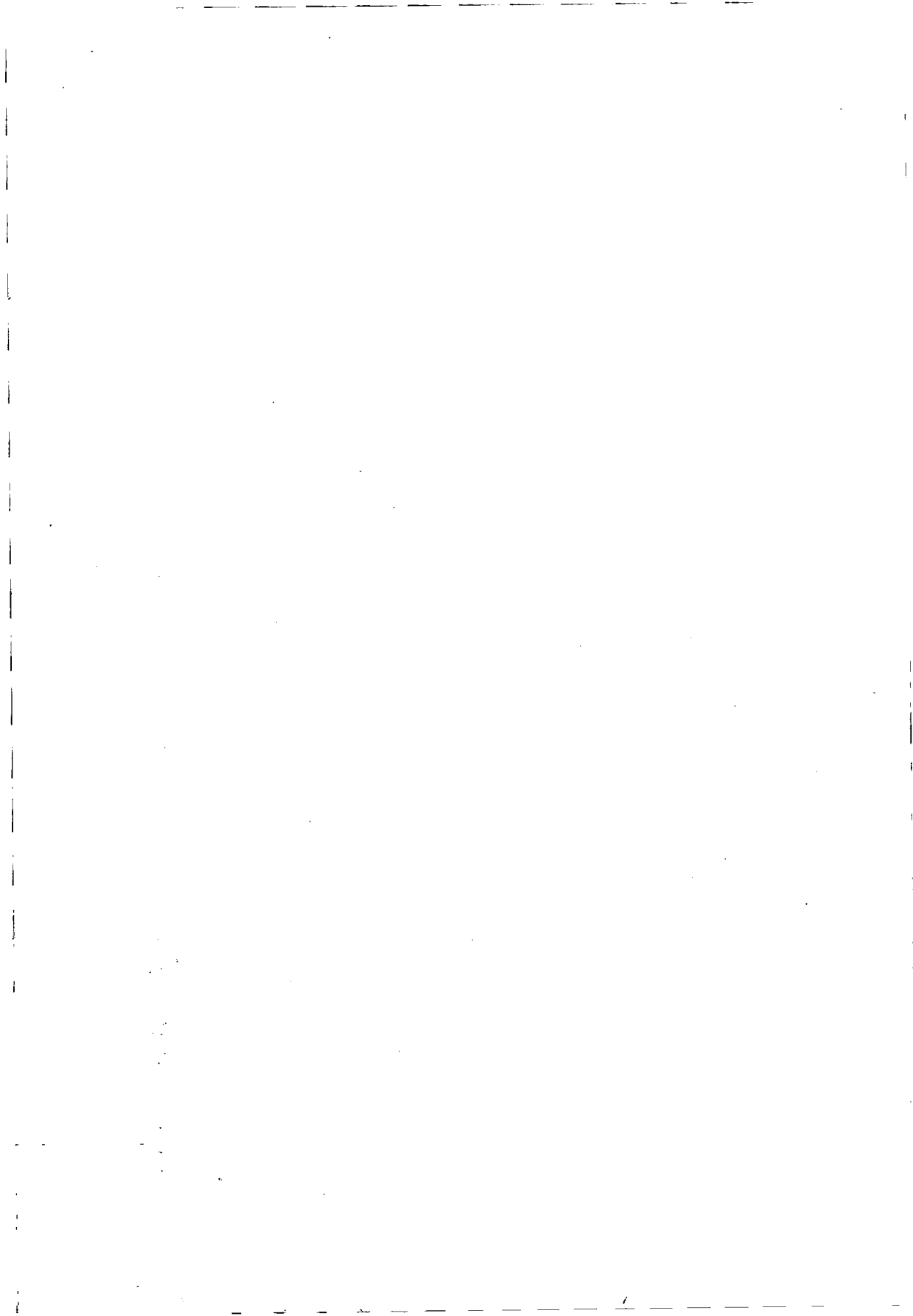
1710

E₂₉₄ HRUSCOVITZ, SAMUEL: ACTUS NUPTIALIS DE POLYPHEMO.

Ad. [Önéletírásában írja Hruscovitz:] "... apud Rectorem Scholae hospitatus (ti. Lestben!), colonorum liberalitate adiutus, me in plenisque Studiis repetendis habendisque concionibus Sacris exercui. ... Vocatur is Franciscus, artis Sartoriae peritus, adhucdum Superstes. Quum uxorem duceret Reverendi Domini Samuelis Turdelii, Pastoris antehac Szaszensis ancillam, actum eius nuptialem comoedia quadam, quam de Polyphemo ex Mithologia conscripseram, producta condecoraui." (Vita Samuelis Hruscovitz Corponensis Hungarus. Mikuláš, Křižnica Tranoského. XV. G. 188. XII. 92.)

Lit. *Vilikovsky, Ján*: Samuel Hruškovic, Vlastný Životopis. Z latinskej pôvodiny preložil a pod tlač pripravil V. J. Ružomberok, 1943. 63, 68. – *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 411. – Kapitoly 1967. 92.

[Nem bizonyított, de valószínű, hogy a pestis miatt a rectornál hosszabb ideig tartózkodó Hruscovitz, aki egyházi szolgálatban is segédkezett, s akit hamarosan a szomszédos faluban rectorrá választottak, a lakodalmi játékot elő is adatta, nem csak olvasmánynak szánta.]

LŐCSE (LEUTSCHOVIA – LEVOČA – LEUTSCHAU)

Bár a reformáció szelleme már előbb megfigyelhető Lőcsén, és a város már 1542-ben az evangélikus hitet vallja, hivatalosan 1544-ben csatlakozott a lutheri hitvalláshoz. (*Bruckner Győző: A reformáció és ellenreformáció története a Szepességben. I. köt. 1520–1745-ig. Bp., 1922. 93, 505.*) Ekkor Turcus (Türk), Daniel az iskolaigazgató. Valószínűleg Lőcsén is a Melanchton elveinek hatására készült Stöckel-féle rendszer volt érvényben. Az 1589-ből való latin nyelvű iskolai rendtartás Sturm, Martinus vagy Mylius, Jacobus műve. (*Vajčik, Peter: Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí. Bratislava, 1955. 146–147.*) Tíz tanulócsoport három osztályban tanul, a legfelső csoportban retorikát, logikát, teológiát. A fő cél a latin és görög nyelv teljes elsajátítása. A szellem szigorúan vallásos; gyakran rendeznek vitatkozásokat.

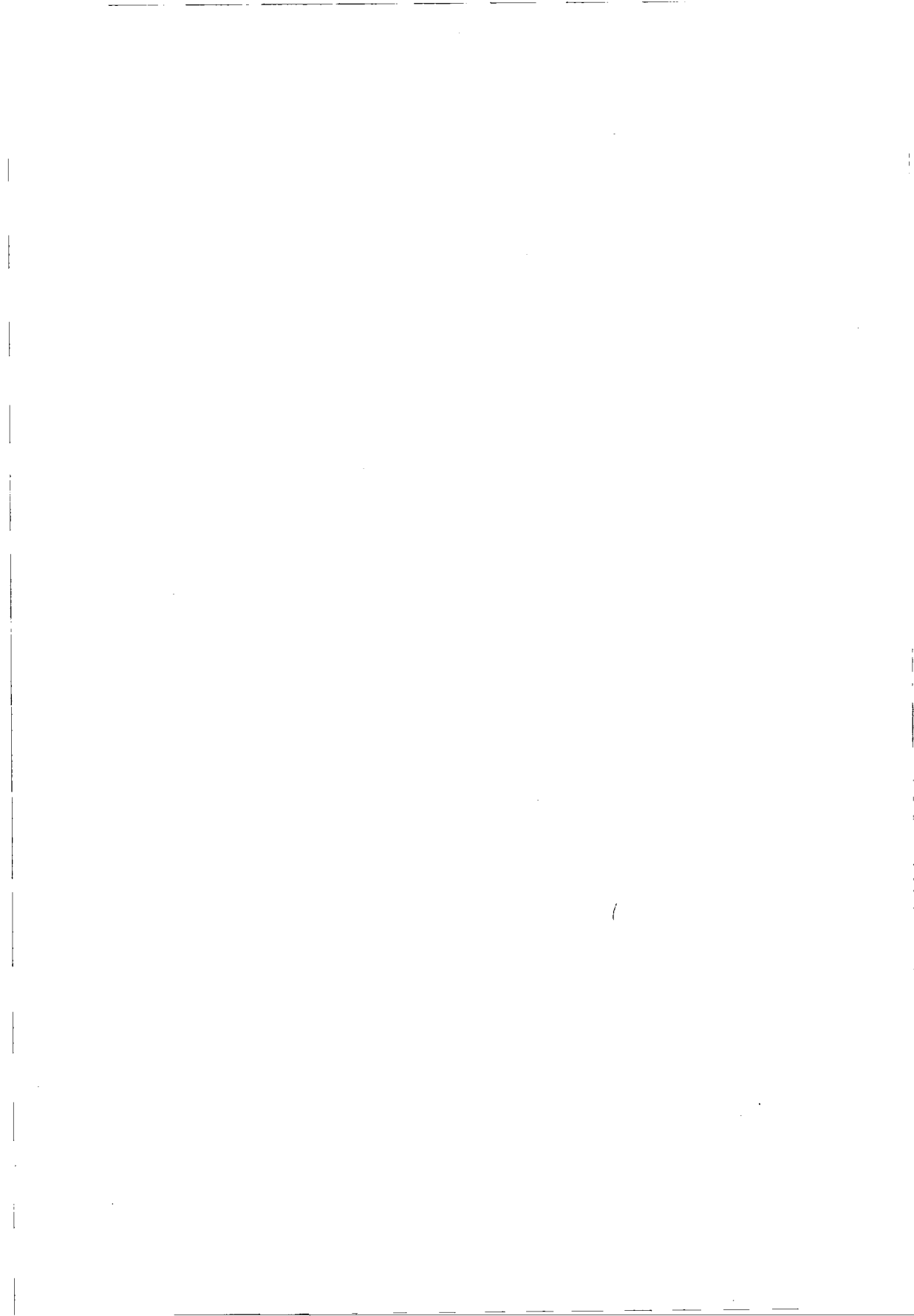
A plébános volt az iskola felügyelője. Az 1626-ból fennmaradt törvények szerint a fejelemért a rector felelős, de szerepet kapnak a tanulók is. Az intézetnek jó híre van, a mágnások, nemesek fiai közül is többen tanulnak Lőcsén (Thököly Zsigmond, Thököly István).

1670-ben Röser, Jacobus újít a tanterven és a módszeren. Nagy figyelmet fordít az órákon egymással való vitatkozásra.

Elkeseredett ellenállás után az ellenreformáció 1674. április 13-án megszüntette az iskolát. 1682-ben Thököly visszaadta az evangélikus templomokat, iskolát, de azokat csakhamar újra el is vették a katolikusok. A lutheránusok a városközponton kívül 1688-ban és 1689-ben építették fel új templomukat és iskolájukat. Hatosztályos szervezetben folyt a tanítás, a legelső osztály tanulóit három csoportra osztva. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 574.*)

Simonides, Johannes rector 1730-ban módszertani változtatásokat javasol az egyházközség vezetőségének. A végzett tananyagról, az írásbeli házi feladatokról Bél Mátyásra emlékeztető tanulmányi napló vezetését ajánlja, melyet az év végi ünnepélyes vizsgák alkalmával bemutatnak az előjáróságnak. Javaslatát Schwartz, Godofredus vitte keresztül, aki 1731–1736 közt volt az igazgató. 1771-ben harmadik tanári állást is szereztek. Lőcsén ekkor, a XVIII. század utolsó évtizedeiben megtaláljuk az egész humanisztikai tanfolyamot filozófiával, teológiával s a természetjoggal együtt. A pietizmus reális ismereteket követelő igénye, a természettudományok jelentőségének felismerése jellemzi egyre jobban az iskolát.

Irodalom: *Kupetz, Lycurg: A lőcsei evangélikus Gymnasium története. In: Demko Kálmán: A lőcsei egykori ág. ev. gymnasium és a jelenlegi m. kir. áll. főreáliskola története. Lőcse, 1896.*

LŐCSE

1666. január 31.

E₂₉₅ KEMMEL, JOHANNES: DELINEATIO SYNOPTICA ORATORII ACTVS.

Ed. [Folytatólag:] "in Gymnasio ... Civitatis Leuchoviensis. Rectore M. Johanne Kemmelio. L. A. O. R. 1666. 2. Cal. Febr. instituendi." [Lőcse] 1666. [Az utolsó lapon:] "Summarische Abbildung Des Oratorii Actus so ... in dem Gymnasio Königlichen Fr. Statt Leutschaw bey wehrenden Rectorat M. Johann. Kemmel auss Leutsch in Jahr Christi 1666. den 30. Jan. so angestellt vnd gehalten werden." (Čaplovič 1162.)

Lit. *Borsa Gedeon*: Régi magyarországi nyomtatványok a cseh- és morvaországi gyűjteményekben. MKsz 1963. 345.

1673. május 26.

E₂₉₆ ECCLESIA IN EXILIO TRIUMPHANS.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 20a–32b. [A fenti cím után folytatólag még:] "Spem inter ac metum, inter Dolores ac Solatia, Lamenta et Jubila Diem Pentecostes (alium) celebrans Post majorem Aeterni Numinis et Flaminis gloriam In piam ac devotam recordationem Domini NN S.P. Et Gratiam ac Honorem Domini NN C. S. Anno Qvo Inter hostium erro ... t furores ... ad Coelum ... Seel ... tum DUXIt... Ara...es loco Jn Scen ... vel En ... potius ... ab NN Veritatis Ca.... [A kipontozott helyeken tintafolt, elmosódott betűk miatt olvashatatlan. A kéziratnak ma ez az első levele. A lap alsó részén a kézirat eredetére vonatkozó írás található: "Z pozostalosti Juraja Kellu, farara v Bardejove 1/8. 898."] (Martin, Matica slovenská, Ms 597. Mf.: MTAK 1989.)

[A versben írt latin nyelvű dráma a Prologusból, öt inductioból és az Epilogusból áll. Az utóbbiból derül ki, hogy az Eperjesről Lőcsére ment diákok játszották Pomarius Sámuel emlékére és Seelmann Keresztély lőcsei prédikátor tiszteletére. A darabban sok az ének. Az egyes részek elején rövid summázás áll. A A Prologusé tintafolt miatt alig betűzhető ki, az I. inductióé ("Apollo canens") nem tájékoztat eléggé. Helyettük a margóra írt argumentumot idézzük, melyek az általános gyászos állapotot jobban érzékeltetik.]

Prologus: Mars damnatur.

Inductio prima: Tempus triste.

Inductio secunda: Ecclesia suo de Exilio et calamitatibus qveritur Geniis duobus aggementibus et meliora sperare jubentibus.

Inductio tertia: Themis et Pallas similiter sua qverentes damna lamentantur. Ecclesia radiens vel umbram sublatis deliciis (i.e. Pomarii) videre desiderat qva apparente et disparente luctus omnium seqvitur.

LŐCSE

Inductio quarta: Christus Ecclesiam consolatur, libertatem spondet, hinc Ecclesia animata cum Geniis Pallade et Themide Pentecostem laudibus atqve votis celebrant.

Inductio quinta: Diana Sacro Plausui aemula comites ad vernale gaudium invitata, pro quibus dispares duo prodeunt Satyri voce pro pia instrumentali Musica laetitiam vernalem declarantes, quibus Echo adsonat.

Lit. Kapitoly 1967. 81–82. – *Cesnaková-Michalcová*, 1967. 265.

1673

E₂₉₇ SALUTATIO DIALOGISTICA.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 131b–132a. [A cím után folytatólag:] "Quintae Classis ad Dominos Inspectores in Examine Autumnali Anno 1673. Per 5 Exules et 5 Interpretes habita." (Id.)

[Valószínűleg az Eperjesről Pomáriusszal Lőcsére futott diákok (Exuli) emlékéért őrző vizsga előtti rövid jelenet.

Az öt számkivetett személy nem szűnik a gyászos időközön siránkozni ("Moe-sta gaudia exulibus, dum exulamus, ejulamus"). Az Interpreteres-társak biztatják őket, öröme hívják, itt vannak a múzsák patronusai. Végül is köszöntés zárja a jelenetet.]

1673

E₂₉₈ AGGRATULATIO FESTIVA.

Ms. Mártoni drámagyűjtemény 130b–131b. [A cím után folytatólag:] "In Natali meo in Dialogo 5 personarum: Apollinis, 3 Musarum et Interpretis." (Id.)

[A csupán gyászt, Mavors és Bellona miatt nyugtalan állapotot talált Apollo vígasságra hívja társait, akár csak rövid időre, mert pártfogójuknak születésnapja van. Csak Calliope, Urania, Terpsichore jelenik meg, őket nem pusztította el az Invidia; Mars őrgöngyöse nem száműzte a haza berkeiből. Az irigy Nemesis dűhe sokakat, az egész coetust elűzte. Az Interpreter beszél az állapotokról. Kívánja, hogy pártfogójuk egészségben szolgálja a hazát, az ég tegye szerencsésé.

Valószínű, hogy Lőcsén játszották az Eperjesről oda húzódtott diákok. Vö. az E₂₉₆ és E₂₉₇ jelzetű darabokkal!]

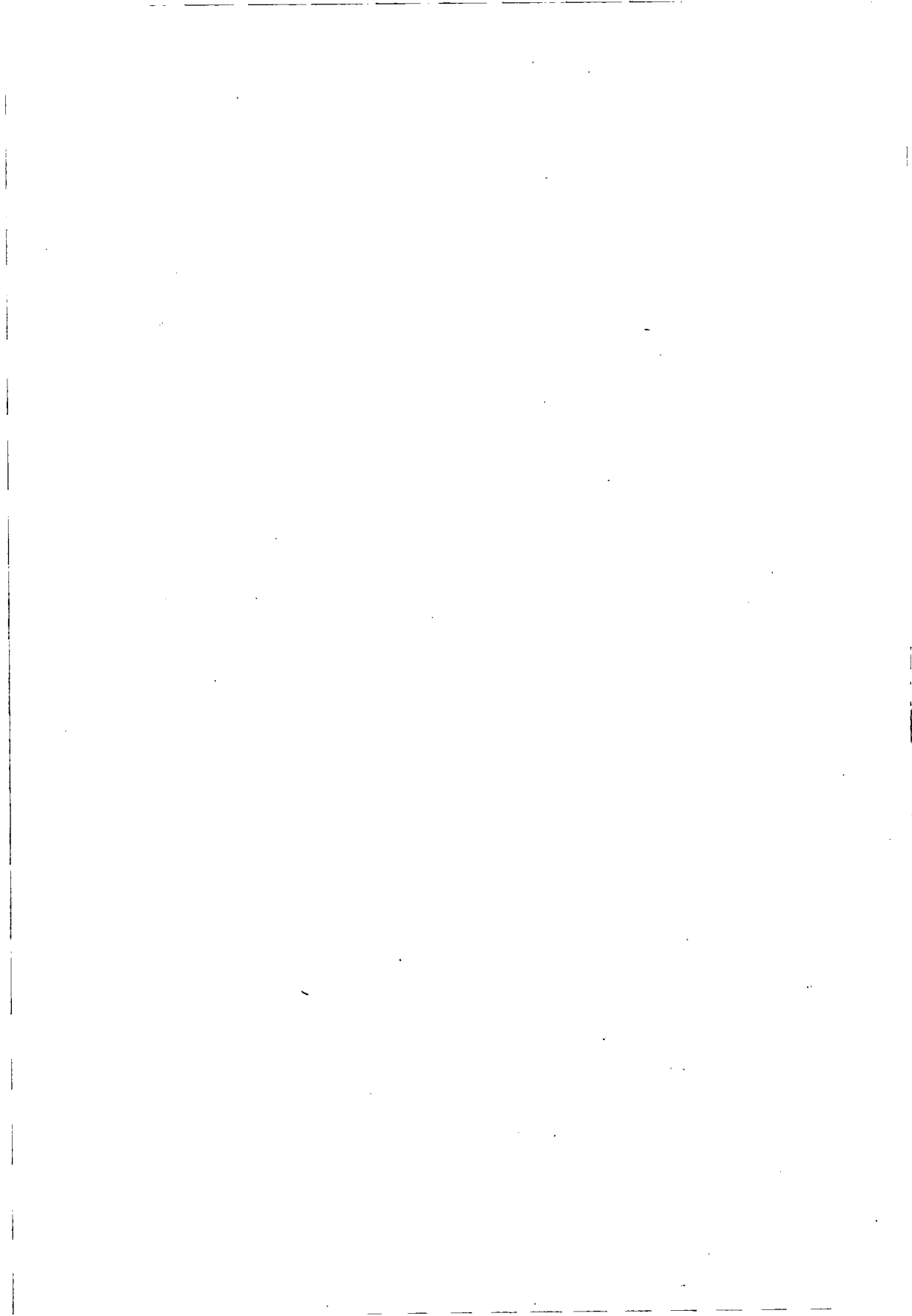
LŐCSE

1697

E₂₉₉ PAPINIANUS.

Ad. [Forrásra utalás nélkül.]

Lit. Kapitoly 1967. 89. – [*Cesnaková-Michalcová* szerint valószínűleg Griphius drámáját játszották. De e mellett nem hoz fel bizonyítékokat. 1669. október 4-én Eperjesen Ladiver Illés Papianus Tetragonus című darabját adták elő. (Vö. E₂₀₀) Körmöcbányáról származó szövegmásolatát lásd az E₂₉₂ szám alatt.]

MEDGYES (MEDIA – MEDIAȘ – MEDIASCH)

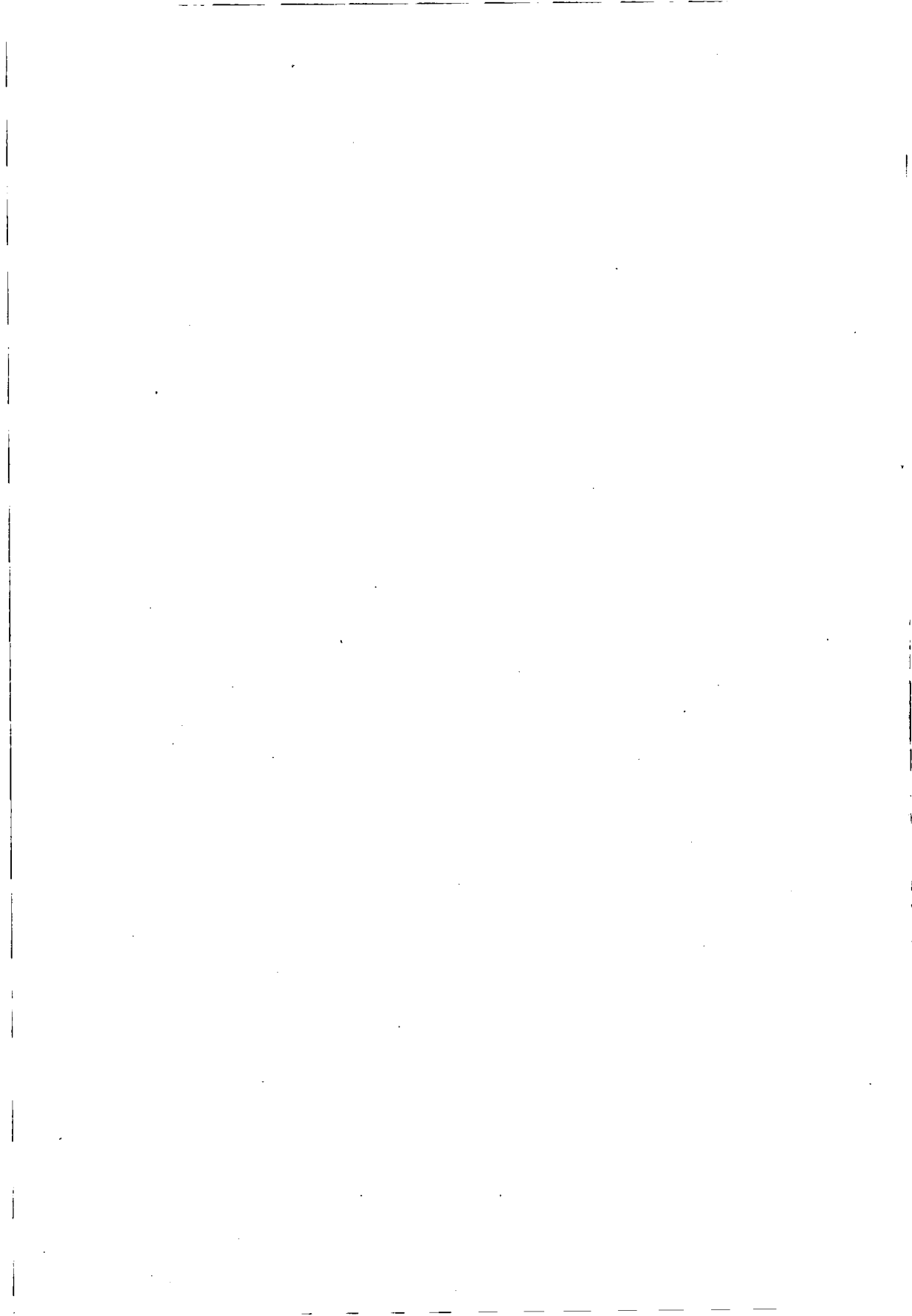
A XVI. században Medgyesen az evangélikus iskola falusi iskolai szinten létezett, csak a következő században fejlődött magasabb intézménnyé.

Legrégibb anyakönyve 1604-ig tartalmazott adatokat, de az elején megcsonkulván, csak 1637-től adja a rectorok, tanulók lajstromát. Eddig az időpontig a tanítási anyagról, iskolarendről nincsenek adataink. Ebből az évből viszont fennmaradt Miles, Matthias rector szabályzata, mely szerint a hittanon, éneken, latin nyelven felül görög nyelvet, poétikát, retorikát, logikát tanítottak. Rectort a lelkész és a tanács állított egy évi időtartamra. 1679-ben a matricula érdemesnek tartja megjegyezni, hogy Wachsmann, Thomast két évre fogadták fel (”propensione ante inaudita rectorem biennem adscitus”). A ”coetus studiosorum” élén itt a praefectus állt. Fontos tisztsége volt az oratornak, az ő dolga a rend megtartása, a cantatiok intézése, a jövedelem szétoosztása.

1713-ban megnagyobbítják az iskolaépületet. Tanárai közül ez idő tájt kiemelkedik Haner, Georg Jeremias, aki 1730-tól tanít Medgyesen, majd 1732–1735 között igazgatói tisztelet visel.

A nagyszebeni iskola mintájára 1762-ben újításokat hoznak a tanulmányi rendben. A négy osztályos alsó iskolára épül a három osztályos felső (Poësis, Rhetorica, Logica). Erre a Theologia minor és a Theologia. E két utóbbi tanulmányi ideje egy-egy esztendő. Abban az évben, mikor ezeket a törvényeket hozták, 60 tógátus tanult az iskolában. A törvények a rector kötelességévé tették, hogy a tanárokkal hetenként konferenciát tartson. Ennek tartásáról azonban a jegyzőkönyvek csak 1790-től tudnak.

Irodalom: *Graser, Andreas*: Geschichtliche Nachrichten über das Mediascher Gymnasium. Programm des Mediascher Gymnasiums für das Schuljahr 1851/2. Nagyszeben, 1852. — *Schuller, Gustav Friedrich*: Geschichte des evangelischen Gymnasiums A. B. in Mediasch. Nagyszeben, 1896.

MEDGYES

1614 k.

E₃₀₀ GRAVIUS, MARTINUS: TRAGOEDIA NOVA.

Ed. [További cím:] "in qua in conspectum ponuntur vere Prophetica, Apostolica et Papistica doctrina, quantum vtraque in Conscientiae certamine valeat et efficiat, et quis vtrisque futurus fit exitus. Ab Autore et Auctore et Actore breviori Stylo, Martino Grauiio Stetinense Pomerano Concionatore Bellico tribus in Castris Caesariae Maiestatis, Calo [=Kálló], Sadvvar [=Szatmár], Toggai [=Tokaj] Superiori Vngarii." Frankfurt, [Odera menti!] 1614. (Bolte, Korrespondenzbl 1885. 137. alapján reprodukálva.)

[A Barnin von Pomeran herceghez szóló ajánlásban írja: "hanc Tragoediam novam, in officio Rectoratus Medieschini, in Transylvania, summo studio et diligentia, Stylo breviori conscriptam, et in Vngaria Superiori, In Corona Spectatorum non exigua, me Actore Publice exhibitam."]

Lit. *Gräser*, 1852. 9. – *Schwartz*, 1861.104. – *Bolte, Johannes*: Martinus Grauius. Korrespondenzbl 1885. 137–138. – *Schuller, G. Fr.*, 1896. 11. – *Ferenczi*, 1897. 11. – *Pukánszky*, 1926. 347. – *Pukánszky*, 1931. 378.

1624

E₃₀₁

Ad. Gymnasialmatrikel: "D. Lucas Hermannus anno 1624 ingressus est ad regimen hujus scholae. Proventum illius anni sive eleemosinarum consignatio talis, cum expensis earundem.

Pecunia collecta a praebendistis et ex actione comica fl. 52. den. 36. ..."

Lit. *Gräser*, 1852. 9. ("Die übrige Rechnungsweise bis zum Jahr 1631 enthalten fast dieselbe Einnahms- und Ausgabstitel... Aus dem in Anmerkung mitgetheilten Rechnungsausweis stellt sich heraus, dass die um jene Zeit auch anderwärts üblichen Schulfeste auch am Mediascher Gymnasium im Schwung waren: das Gallusfest, das Gregoriusfest, das Maifest, das Rosenfest...")

1700

E₃₀₂

Ad. "Die «actiones comicae» oder «ludi scenici» fanden gewöhnlich zweimal des Jahres statt und dienten mit als Einnahmsquelle für den Schulfiscus. Diese von den ältern Studenten unter Leitung aufgeführten Komödien bezogen sich in der Regel auf biblische Stoffe. Die letzte Erwähnung derselben in der ältesten Gymnasienmatrikel geschieht aus dem Jahr 1700.

MEDGYES

Consignatio Larvarum, habitus et generis ejusdem quae asservantur instrumentorum in bibliotheca, partim in auditorio pro ludis scenicis idoneorum, a nobis non sine labore et sumptibus comparatorum.

1. Habitus Thanati seu mortis. Est indumenti genus coloribus tinctum.
2. Ejusdem generis Larvae 3 pro facie.
3. Larva Heterobuli sub specie Diaboli.
4. Furiarum Larvae tres.
5. Habitus Moriae cum larva pro facie.
6. Facies coeli in semicirculo papyraceo, applicata in auditorio.
7. Draconis imago de ligno exculpta, appensa in auditorio.
8. Loculus defuncti.
9. Indumenti Genus nigro tinctum colore.
10. Duae coronae regiae, coloribus adornatae.
11. Pomum aureum." (Gräser, 1852. 10–11.)

Lit. *Gräser*, 1852. 10–11. – *Schuller G. Fr.*, 1896. 12. – *Ferenczi*, 1897. 11. – *Dombi*, 1932. 106.

NAGYPALUGYA (PALUDZA)

Tempolomot a husziták építettek maguknak Nagypalugyán, melyben 1560 táján kezdtek evangélikus istentiszteletet tartani. Iskolájáról a régebbi időkből nem rendelkezünk adatokkal. 1674-ben az ellenreformáció itt is elnémította az evangélikusokat. 1688-tól kapnak újra erőre. A század végén Lischovinius, Georgius rector idejében virágzik az iskola, s ez a folyamat tovább tart a XVIII. században. Neves igazgatója van 1714 és 1723 között: Buchholtz, Georgius, a híres polihisztor.

Jó híret megőrzi az egész század folyamán. A között a kilenc helység közt található, ahol a grammatikán túlmenőleg retorikát is tanítanak. Javára vált az iskolának, hogy igazgatói nem átmeneti állapotnak tekintették itteni működésüket, így tanítási módszerük állandósulhatott. Bárány György pl. 1726–1768 közt működött itt.

NAGYPALUGYA

1714. május 1.

E₃₀₃ FILIUS PERDITUS.

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. Martin, Matica slovenská, III. skupina č. 11–13. Mf.: MTAK 1989–1991.

1714. április 28. "Juvi Dominum Rectorem in construendo Theatro. Examinavi pueros Angelos." (Id. I. 746.)

1714. április 30. "In schola cum studiosis probavi actum." (Id.)

1714. május 1. "Mature vocatus ad Rectorem, unde ibam Theatrum repurgatum, finitis scenis, audita Domini Sartorii concione, rursus applicatione imaginum sudabar. ... Actus celebratus de Filio perduto, cujus ego Prologum et Epilogum, 3 Interscena – Rustici cum Doctore et quatuor angelorum direxi – a me cuncta composita." (Id.)

[A nagypalugyai rector ekkor Petrovitzius, Zacharias volt.]

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1717. március 24.

E₃₀₄ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: [ORATORIA.]

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1717. január 21. "oratoriam continuavi." (I. 1029.)

1717. január 22. "oratoriam continuavi." (Id.)

1717. január 28. "Continuavi oratorium." (I. 1031.)

1717. január 29. "Oratoriam continuavi." (Id.)

1717. február 1. "Continuavi oratoriam." (I. 1032.)

1717. február 5. "oratoriam explicavi finiens illam." (Id.)

1717. március 4. "Advenere Kesmarkienses studiosi, oratoriam quibus exhibui." (I. 1037.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1717. október 21.

E₃₀₅ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: [ACTULUS AVIUM.]

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1717. október 15. "Drama quoddam avium Aquilam in Regem coronantium rapidissime feci 25 personarum." (I. 1090.)

1717. október 16. "Proba Dramatis instituta; ante meridiem discesserunt in Szmreosan ad Dominum Petrum Szmreosanyi." (Id.)

NAGYPALUGYA

1717. október 21. "Productus Actulus Avium solenniter cum coronatione aquilae Regis in area." (I. 1091.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1721. április 11.

E₃₀₆ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: [PASSIONIS HISTORIA.]

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1721. március 31. "passionem probarunt studiosi." (I. 1353.)

1721. április 6. "Passionis historia inchoata." (I. 1355.)

1721. április 9. "Recensita Historia Passionis Christi." (I. 1356.)

1721. április 11. "Recensui Passionem Domini in Schola. Cecinerunt Passionem" (Id.)

1721. április 15. "Studiosis exhibui prandium." (I. 1357.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1721. július 25.

E₃₀₇ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: [ACTUS HISTORICUS.]

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1721. május 27. "Feci dispositionem Actus Historici." (I. 1366.)

1721. május 28. "Inchoavi scribere Actum." (Id.)

1721. május 31. "Laboravi in Actus continuatione." (I. 1367.)

1721. június 2. "Continuavi Actum." (I. 1368.)

1721. június 6. "Actum continuavi." (Id.)

1721. június 17. "Feci interscenium Geniorum." (I. 1371.)

1721. június 21. "Continuavi Actum elaborare." (I. 1372.)

1721. június 23. "Personae coepta distributio." (I. 1373.)

1721. június 25. "Personae scriptae." (Id.)

1721. július 3. "Proba puerorum." (I. 1375.)

1721. július 4. "Scripsi Domino Fischero, qui rescripsit, donatis coloribus pro Actu." (Id.)

1721. július 5. "Actus totus probatus Distribui Alphabetum." (I. 1376.)

1721. július 9. "Probatio Actus mane." (Id.)

1721. július 12. "Meridie actus probatus." (I. 1377.)

1721. július 17. "Actus totus probatus. ... Templi Sanctuarium tegi coeptum, Laboravi pro Actu." (I. 1378.)

1721. július 21. "Probatio Actus." (Id.)

NAGYPALUGYA

1721. július 22. "Theatrum erexi et asseribus contexi." (I. 1379.)
 1721. július 23. "Erexi scenas novas factis duabus." (I. 1380.)
 1721. július 24. "Theatrum consummatum et proba in Theatro constituta." (Id.)
 1721. július 25. "Actus inchoatus 10. durans ad horas 2. Examen a 2 ad quartam. Fenestrae Templi obstructae et ad candelas Actus productus optime, sine ulla confusione. Acquisivi ex adstatione Rheno 12. O Deus, cujus benedictio Actionibus his ardius praesens erat, gratias tibi ago pro hacce gratia. Serva juventutem in laudem tuam. Amen!" (I. 1380–1381.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1721. október 16.

E₃₀₈ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: DRAMA PROFLIGATAE PIGRITIAE ET CORONATAE DILIGENTIAE.

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1721. október 13. "Drama profligatae Pigrityae et coronatae Diligentiae feci pro festo Galli." (I. 1404.)

1721. október 14. "Personae distributae Dramatis Galli. ... Continuavi elaborationem actus." (Id.)

1721. október 15. "Probatio Actus." (I. 1405.)

1721. október 16. "Scripsi Domino Josepho Okolitsanyi, quo profecto juvatur. Nr 44 personae producentes actum in tuta Excerpti bene, vexillis duobus et tympanis equites nonnulli discessere. Ego etiam illuc equitavi et actui interfui, sero domum veniens." (Id.)

Lit. Kapitoly 1967. 90. – *Varga*, ItK 1983. 212–224.

1722. október 18.

E₃₀₉ BUCHHOLTZ, GEORGIUS: ACTUS PRO FESTO GALLI.

Ad. Itinerarium Buchholtzianum cum Diario. (Id.)

1722. október 10. "Actum pro festo Galli fabricare coepi, personas distribui Augmentatores." (II. 67.)

1722. október 12. "Finivi actum pro Festo Galli." (II. 68.)

1722. október 14. "Mane instituta prima proba." (Id.)

1722. október 15. "Interscenium finivi. Praesente Reverendo Stephanide post preces Actus productus in area." (II. 69.)

1722. október 16. "Galli festo Scholastica Juventus vexillis et tympano recreationem suam habuit. Creatus Rex Ladislaus Plathy." (Id.)

NAGYPALUGYA

1722. október 17. "Praeparatoria ad Actum." (Id.)

1722. október 18. "Post Concionem Reverendi Lissovini in horreo Caemeterii Actum produxi, 7 Introductionibus constantem. Coronatus Radics. ... Accepi a spectatoribus per jocum petente studioso Rhenos ... [levágva] gr. 5. Actus constabat ex 77 personis." (Id.)

Lit. *Varga*, ItK 1983. 212–224.

NAGYSZEBEN (SIBINUM – SIBIU – HERMANNSTADT)

Nagyszebennek a lutheri szellemben való végleges és teljes átalakulása az 1530-as években ment végbe. A reformáció az iskola számára a fejlődés korszakát nyitotta meg. Első evangélikus rectora a jeles csillagász, Hentzius, Martinus volt (1543–1547). 1545-ben új épületet emelnek, a következő évben új szervezetet, iskolarendet hoznak létre. Az igazgató mellé két lectort rendelnek, de tanít a cantor és a katecheta is. Az 1557-ben elkészült új épületben declamatiokat, disputatiokat, komédiákat adnak elő. 1582-ben hat pedagógus tanít itt. Ekkor az iskolát már Landesschulenak nevezik. Ezt az intézményt fejlesztik tovább 1598-ban gimnáziumi és akadémiai részleggel teljes kollégiummá, amikor a városi tanács a legfelsőbb szint filozófiai és teológiai anyagát szilárdabb keretek közé szervezi. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 248–249.*) Ebben a szabályzatban olvashatunk magyar földön először az iskolai önkormányzat sajátos formáiról, a diák-tisztségviselőkről (consul, senatorok, censor, questor, oeconomus, ephorus). Hermann, Leonhard ezt frankfurti tapasztalatai alapján szervezte meg.

A XVIII. század folyamán, a század elején Báthori Gábornak a szászokkal való elmentése, a század közepe után a II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratát követő politikai zűrzavar, az időnkénti pestisjárványok visszahúzták az iskolát. Az újabb fel lendülés Schnitzler, Jacobus igazgatóságától (1662–1668) számítható. Új szint hoztak az iskolába Pancratius, Michael, Zabanius, Isaac, az Eperjesről elűzött tanárok, majd Zabaniusnak a rectori székhely utóda, Krempe, Johannes (1689–1691). Mint elődeik közül annyian, ők is német egyetemeken járt tanárok, tudósok voltak. Németországban (Jena, Halle) tanult személyek: Schunn, Andreas (1749-től 1758-ig tanított Szebenben), Felmer, Martinus (1756-tól 1763-ig működött itt). Bizonyos mértékben már a pietizmus szellemében vezették az iskolát, s 1756-ban annak új szervezetet adtak. A pietista hagyományban gyökereznek a hetenkénti tanári értekezletek. Az iskolában nagyobb mértékben tanítanak reális tárgyakat, földrajzot, természetrajzot, matematikát, rajzot. A hagyományos latin retorikai, poétikai oktatás mellett csökken a görög nyelv tanítása, szinte egészen az Újszövetség szolgálatába szegődik. Nagyobb részt juttatnak a bölcsészettudományokhoz. A rendtartás tökéletesítésével együtt javítják az iskolával kapcsolatos jóléti intézményeket is. (*Fínáczy Ernő: Az újkori nevelés története. Bp., 1927. 361–362.*)

Ahogy a XVI. században a brassói iskola, a XVIII-ban a szebeni van hatással az erdélyi szász gimnáziumok tanulmányi rendjére.

A nagyszzebeni iskolával kapcsolatosan szólnunk kell az ennek keretében időnként működő magyar iskoláról, melyben a szász polgárok gyerekei, főleg a XVII. században a magyar nyelvet tanulták. Szép sikereket ért el ebben a tekintetben a század végén

Solymosi Nagy Mihály, a magyar skóla praeceptora. Tanítványaival – általában magyar nyelven – számos dramatizált alkalmi jelenetet játszottak az iskolában vagy a szász polgárok, a város vezetőinek házában.

Irodalom: Program des Gymnasiums A. K. zu Hermannstadt und der mit demselben verbundenen Lehranstalten für das Schuljahr 1858/59.; 1860/61. – *Herbert, Heinrich*: Beiträge zur Geschichte von Schule und Kirche in Hermannstadt zur Zeit Carls des VI. Nagyszeben, 1877. – *Teutsch, Friedrich*: Geschichte des ev. Gymnasiums in Hermannstadt. ArchivSiebLd XVII. és XIX. kötet – *Albrich, Karl*: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. Nagyszeben, 1896.

NAGYSZEBEN

1573

E₃₁₀ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "1. febr. aus meiner herrn befehl den schullern auff der schull, damit sie mit den Comedia nit in gemein ausgingen zur auffenthaltung, geben fl. 6."

Lit. *Teutsch*, 1882. 28. — *Herbert*, 1883. 46. — *Filtsch*, 1887. 525–526. — *Ferenczi*, 1897. 10–11. — *Bernáth*, 1902. 17. — *Dombi*, 1932. 52.

1575

E₃₁₁

Ad. Zunftrechnung der Schuster vom Jahre 1575: "den Schillern, von wegen sie das Spiel gespielt haben, fl. 1. den. 56."

Lit. *Seivert, Gustav*: Die Stadt Hermannstadt. Szeben, 1859. 75. — *Teutsch*, 1882. 28. ("Ausserdem häufiger Auswendiglernen waren die Deklamationen und die theatralische Aufführungen auch hier ein mittel der Uebung. Zu den ersten wurden, nach der Zahl und Benützung der Melanchton'schen Deklamationen in der Kapellenbibliothek, diese gebraucht. Ueber die Aufführungen in dieser ältesten Zeit haben wir nur kurze Notizen. Die Spiele selbst sind bezeugt; nicht nur der Rat gab seine Ehrengaben dazu, auch die eine oder andre der Zünfte scheint mit kleinen Beträgen der Anerkennung gegeben zu haben, wie 1575 die Schuster thaten.") — *Filtsch*, 1887. 525. — *Ferenczi*, 1897. 11. — *Bernáth*, 1902. 17. — *Dombi*, 1932. 52.

1579

E₃₁₂ [KOMÉDIA.]

Ad. Vigesimalrechnung von 1579. 20.: "Am 21. Februarii aus des her burgermeisters befell, dem Schulmeister geben, dasz sie comoediam in Rathhaus agirt haben fl. 3."

Lit. *Herbert*, 1883. 46. — *Ferenczi*, 1897. 10. — *Bernáth*, 1902. 17. — *Dombi*, 1932. 52.

NAGYSZEBEN

1598

E₃₁₃

Ad. Az 1598. évi iskolai törvényből: Officia Collegarum Rectoris Articulus 1. "Publicis actibus et processionibus intersint."

Lit. *Schwartz*, 1861. 105.

1669. július

E₃₁₄

[CUNJUGIUM ADAMI CUM EVA.]

Ad. Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum, sive Annales Hungarici et Transsylvanici (Edidit Josef Trausch. Coronae, 1847.) 167.: "Anno proxime sequenti [1669], Mense Julio, Comes Saxonum Andreas Fleischerus, solennes filio celebravit nuptias. Pompam narrant alii, ego comoediam ibi actam paucis describam. Rector illius temporis, jussu Comitum instituerat comoediam agere de conjugio Adami cum Eva. In ista sedebant tres Personae Sanctissimam Trinitatem repraesentaturae. In illis octo studiosi, alis induti, stabant, ordines angelicos significantes. Per illud magnum in modum offendebantur Nobiles Ariani, qui magno numero in praetorio congregati sunt, ita, ut e vestigio pedem efferent. Calviniani etiam nasum ringebant, Pontificii vero arridebant, putantes, nos plane cum ipsis facere, ac per omnia consentire. Postquam vero circa finem, monachus, asino insidens, in theatro compareret, et a reliquis actoribus exagitaretur, irarum pleni etiam aufugiunt, stomachosi, manentibus solis civibus et promiscua plebe ex Hungaris."

[Az előadást a rector, Pancratius, Michael rendezte, valószínűleg ő is írta.]

Lit. *Filtsch*, 1887. 526. – *Ferenczi*, 1897. 9. – *Bernáth*, 1902. 17. – *Sigerius*, *Emil*: Vom alten Hermannstadt. Hermannstadt, 1922. 167.

1673. augusztus 11.

E₃₁₅

[KÓMÉDIA.]

Ad. "11. aug. in schola puerorum lusus comoedialis agitur." (ArchSiebLk XVII. 70.)

Lit. *Teutsch*, 1882. 70. ("Theateraufführungen unterstützten die Schüler hierin; Die Stücke waren dem christlichen Terenz entnommen, der allgemein im Gebrauche stand. So wurde 1673 eine Komödie aufgeführt" – mondja uo. a jegyzetben.)

NAGYSZEBEN

1676

E₃₁₆ [KOMÉDIA.]

Ad. Hermannstädter Schulmatrikel: "der Rat im Jahre 1676 [schenkte] eine vestis Holoserica und ein teutsch sammatin wammesz und da entweder in Folge einer ausgebrochener ansteckenden Krankheit an eine Aufführung vor einem grösseren Hörerkreis nicht gedacht werden kann, der Rat der Stadt befürchtet, es möchten die Bürger von den gewohnten Arbeit des Tages gar zu sehr abgehalten werden, werden sie aus städtischen Mitteln entschädigt."

[A rector Schnitzler, Samuel volt.]

Lit. *Schwartz*, 1861. 104. — *Teutsch*, 1882. 70. — *Filtsch*, 1887. 525. ("Wofür der Rector in seiner Aufzeichnung herzlichen Dank sagt. Ob es sich freilich lohnte, fast ein ganzes Jahr auf Einstudieren der Komödie zu verwenden...") — *Ferenczi*, 1897. 11. — *Bernáth*, 1902. 17. — *Dombi*, 1932. 106.

1687–1691

E₃₁₇ [KOMÉDIA.]

Ad. 1. Elenchus Pastorum Cibiniensium et Rectorum Qui sub Inspectione eorundem Gymnasium direxere inde a Tempore Reformationis; concionnatus a Martino Felméri Cib. Pastore Heltensi A. O. R. MDCCLVII: "M. Johannes Krempe Cibiniensis ... 1687. die 17. Aprilis Rector factus est, et qua talis Comoedias Terentii Christiani in theatrum produxit." (Bukarest Ak. Kövt. Ms. lat. 180.)

2. Matricula Gymnasii Cibiniani: "Cum logicis itaque et rhetoricis praeceptis sedulo conjugebam linguae latinae exercitium ac in eo totus eram, ut istius linguae primariae puritatem ac elegantiam discipulis installarem. Quem in finem, suadente et sumptus, liberaliter suppeditante spectabili et generoso domini Valentino Frank, comite nationis Saxonicae confirmato etc. Terentii christiani comoedias in theatrum producebam publicum. Onus hoc docendi fere solus per unum alterumque annum sustinere debui." [Krempe, Johannes rector bejegyzése.]

Lit. *Schwartz*, 1861. 105. — *Teutsch*, 1882. 71. — *Filtsch*, 1887. 524. — *Ferenczi*, 1897. 11. — *Bernáth*, 1902. 17. — *Dombi*, 1932. 106.

1696 tavasza (március 14 vagy április 29.)

E₃₁₈ SOLYMOSSI NAGY MIHÁLY: GENETHLIACON. (Magyar nyelven)

Ed. [A cím folytatólagoosan:] "Metris Hungaricis conscriptum in Natalem Amplissimi, Prudentissimi ac circumspecti Domini Petri Weber, Sedis, Urbis Metropolitanae Cibiniensis, Judicis Aequissimi, Meritissimi etc.

NAGYSZEBEN

Quod sub Regimine Michaelis N. Solymosi, Praeceptoris Cibiniensis Declamavit Classis Grammaticaria Scholae H. Szeben, 1696. (RMK I 1495.)

[Két tanuló együttes éneke után 8 egymáshoz kapcsolódó declamatiót, mintegy hivatalos részt egy ének, majd egy tanuló tréfába hajló salutatioja követ második jelenet módján. Színhely a királybíró háza. A szereplők nevei a következők: Gerh. Th. Murgaschius, Joh. Gasner, Stephanus Simonius, Paulus Gindes, Stephanus Valdhitter, Johann Georg Vett, Georgius Lutsch, Johann Nézner, Stephanus Klein, Petrus N. Solymosi, Andreas Lesch.]

1697. február 14.

E₃₁₉ SOLYMOSSI NAGY MIHÁLY: OBSEQUIUM HONORE FILIALIQUE COMBINATUM AMORE. (Magyar és latin nyelven)

Ed. [A cím folytatólag:] "Erga Spectabilem, Generosum, Amplissimum ac Circumspectum Dominum Dominum Valentinum Franck a Frankenstein, Regii Transylvaniae Gubernii Consiliarium Intimum, Nationis Saxonicae Comitem confirmatum, nec non Urbis Metropolitanæ Cibinensis Judicem Regium etc. latum in ipsa Diei Valentiniani Celebritate. Exhibitum Michaelis Nagy Solymosi, Paedagogi Cibiniensis Hungarici synceritate. Declamatum Dilectorum ejusdem Discipulorum alacritate." Szeben, 1697. (RMK I, 1511.)

[A beteggyban fekvő királybíró házában három tanuló (Georg. Murgaschius, Mart. Leo, Georg Wachsmann) együttes magyar énekét 12 hexameterből álló latin ("Stephanus Simonius vovet"), majd két tanuló (Johannes Gasner, Paulus Gündesch) verses köszöntője követi. Ezután a "Vota in summa collecta" címmel 13 tanuló declamál rövid magyar verseket. (Steph. Valdhütter, Joh. Georg Vett, Georg Lutsch, Georg Klein, Joh. Nézner, Joh. Deiderici, Georg Vagner, Johan Sartoris, Sebastianus Aurifaber, Valent. Simonius, Sam. Mederus, Tob. Stranovius, Mich. Taisz.) Utána latin versek következnek: Gerh. Th. Murg., Mart. Leo, Petrus Vagner, Georg Lutsch, Joh. Georg Vett szájából. A magyar záróverseket Stephanus Valdhütter mondja. Az éneklőkön kívül csak két diák lép fel ismételten.]

1697. április 16.

E₃₂₀ SOLYMOSSI NAGY MIHÁLY: PRODROMUS COMOEDIAE. (Magyar nyelven)

Ms. Vett jegyzőkönyv 45a–51a: [A további cím:] "in quo Applauditur. Spectabili, Generoso, Amplissimo, Prudentissimo ac Circumspecto Domino D. M. Johanni Zabano, Regii Transylvaniae Gubernii Consiliario, Intimo Commissario

NAGYSZEBEN

Regni Meritissimo, Aequissimo, nec non Urbis Metropolitanae Cibiniensis Consuli Spectatissimo Solerti ac Gravissimo, Scholae Hungaricae Cibiniensis et Moeccenati Optimo, Omnique Honore Colendo etc. Dum ex Generalis Regni Comitii Ab 1697 Dje 9 Martii ad 16 Aprilis Urbe Claudiopoli Salvus et incolumis Rediret in Urbem Metropolitanam Cibiniensem.

Ablegatus hic Prodromus a Michaele Solymosi, Praeceptore Cibiniensi, Promulgatus a Discipulis ejusdem.” (Kolozsvár EK 970. Mf.: MTAK 3/III.)

Kiad. Varga, 1967. 225–236.

Lit. *Varga*, 1967. 237–240.

1697 tavasza

E₃₂₁ CANTIO AD DOMINUM CONSULEM.

Ad. Vett jegyzőkönyv 31b–32b:

”Egy Comediával Régen várakozunk,
Már reménységünkben szinte hátrab alunk,
Mert tsak mondton mondják, ma holnap jó Urunk,
De bezzeg sokára érkezik, kit régen várunk. ...

Mindazáltal kérünk, Uram kegyelmedet,
Ha lehet, ne vond meg tőlünk jó kedvedet, ...

S gyenge actusinkhoz készisd, uram, személyedet.” (Id.)

[Zabaniust tájékoztatják egy iskolajátékról. Négystrófás vers. Utána a ”Cantio ad Hungaricam Comediam” című vers olvasható. Lásd a következő szám alatt.]

1697 tavasza

E₃₂₂ CANTIO AD HUNGARICAM COMOEDIAM. (Magyar nyelven)

Ad. Vett jegyzőkönyv 32b–33a:

”Mái comedia illy Personákbul ál:

Virtus: Gasner János ...” (Id.)

[A névtelen Comico Tragoedia szereposztása.]

Kiad. Dömötör FK 1955. 418–419.)

Lit. *Dömötör Tekla*: A magyar Lázár-dráma nagyszebeni előadásához. FK 1955. 418–419.

NAGYSZEBEN

1697 tavasza

E₃₂₃ [COMICO-TRAGOEDIA.] (Magyar nyelven)

Ad. [A Vett jegyzőkönyv 45a–51a lapjain olvasható Prodrömus Comoediae szerint 1697 tavaszán a szebeni magyar iskola növendékei előadták Zabanius János (Sachs von Harteneck) házában.] (Id.)

Lit. *Dömötör Tekla*: A magyar Lázár-dráma nagyszebeni előadásához. FK 1955. 410–419. – RMDE 1960. II. 100. – *Varga*, 1967. 15, 239.

[Magáról a darabról az irodalmat lásd R 113 szám alatt!]

1697. április 24.

E₃₂₄ SOLYMOSI NAGY MIHÁLY: EXULTATIO. (Magyar nyelven)

Ms. Vett jegyzőkönyv 41a–45b: [A további cím:] ”Quam in Natali Generosi, Amplissimi, Prudentissimi ac Circumspecti Domini Domini Georgii Franck, Urbis Metropolitanae Cibiniensis Senatoris cis gravissimi ac Notarii Provincialis Emeriti Solertissimi, Conceptit Schola Hungarica Cibiniensis Sub Praeceptoratu Michaelis N. Solymosi, Poedagogi Cibiniensis ordinati. Anno 1697 Sole occupante VI graduum ő.” (Id.)

[Három tanuló (Gerhardus Thomas Murgaschius, Martinus Leo, Georgius Vakszman) együttes éneke nyitja a házi köszöntő ünnepséget. Tíz tanuló hosszabb-rövidebb ritmusa után tréfás mókázással, illetőleg egy névtelen *Conclusio*val ér véget a jelenet. (Johannes Gaszner, Paulus Gündesch, Joha. Georg Vett, Georg Lutsch, Petrus Vagner, Steph. Valdhütter, Georgius Klein, Michael Tavsz, Johannes Nézner, Johan Deiderici, Andreas Lesch, Joh. Pellionis, Sebastianus Auri-faber.)]

1697. június

E₃₂₅ SOLYMOSI NAGY MIHÁLY: AD DIEM JOHANNEM. (Magyar nyelven)

Ms. Vett jegyzőkönyv 33a–38a. [A teljes cím:] ”Ad Dominum Consulem ad Diem Johannem, dum Filium habuit.” (Id.)

[Az első köszöntő arról beszél, hogy tanítójuk küldte őket ritmusokkal a nemrégén megérkezett Zabanius köszöntésére. A 19 declamáló a jelenetnek több mint a felében mókázik, illetőleg arról beszél, ki milyen mesterséget választ, ki miért tanul tovább. Az ismeretlentől elmondott záró *Valedictio* mentegetődzik, hogy váratlanul, készületlenül jöttek a köszöntésre:

”De ha meg tart a’ nagy Isten

Jövünk máskor ékebben

És szebben.”

NAGYSZEBEN

A szereplők: Johannes Gaszner, Stephanus Simonius, Johan Georg Vett, Petrus Vagner, Paulus Gündesch, Georgius Lutsch, Johannes Nézner, Johannes Deidrici, Tobias Stranovius, Gerhar. Thom. Murg., Martinus Leo, Johannes Pellionis, Georgius Vagner, Georgius Kenert, Georgius Vakszman, Sebastianus Aurifaber, Valentinus Simonius, Johannes Csits, Petrus Solymosi.]

1697. augusztus 26.

E₃₂₆ SOLYMOSI NAGY MIHÁLY: APUD DOMINUM KÖLESÉRI. (Latin és magyar nyelven)

Ms. Vett jegyzőkönyv 20a–23b: [Címe folytatólag:] "In Diem Samuelem Cantio." (Id.)

[Két évig vártak az alkalomra, hogy az iskola patronusát köszöntsék.]

"Jól lehet egészen fogadast fogattunk,
Hogy e' fél esztendőn semmit sem indítunk,
Actushoz, Ritmushoz meg tsak nem is fogunk,
Mert felőlünk itélt balúl sok barátunk,"

[Mégis eljöttek Köleséri házába declamálni. A bevezető és a jelenetet záró (Conclusio) versek névtelenek. Prózában szóló latin Peroratio is van. A 8 declamáló közül négynek a "ritmusai" egymásra utalnak. Nevük: Johan Gasner, Petrus Solymosi, Petrus Vagner, Paulus Gündesch, Georgius Lutsch, Johan Georg Vett, Samuel Mederus, Johannes Megyeri.]

1697

E₃₂₇ SOLYMOSI NAGY MIHÁLY: ROSAE IN NATALEM. (Latin és magyar nyelven)

Ed. [A cím folytatólag:] "Generosi Nobilissimique Pueri, Domini Valentini Franck I. Filii Unice Dilecti, ad Magnaque Nati Amplissimi, Prudentissimi ac Circumspecti Domini Domini Georgii Franck, Urbis Metropolitanae Cibiniensis Senatoris et Notarii Meritissimi. II. Nepotis Spectabili, Generosi, Amplissimi, Prudentissimi ac Circumspecti Domini Domini Valentini Franck a Franckenstein, Regii Gubernii Transylvaniae Consiliarii Intimi, Nationis Saxonicae confirmati, nec non Urbis Metropolitanae Cibiniensis Judicis Regii etc. Oblatae a Michaele N. Solymosi Praeceptore Cibiniensi. (Külön belső címlappal az Obsequium című nyomtatvány második részeként. RMK I, 1511.)

[Latin declamatio után per Johannem Gasner tréfás magyar verseket mondanak ("Recreatio Andreae Lesch", "Sales honesti Johan Pellionis"), énekelnek. A mókázást "Canticum Conclusivum" rekeszti be, elnézést kérve a "vétkes" peroratioért, declamatioért, hiszen "Studio semmi szó nem eset, ki nem jó." Az ezt elmondó neve hiányzik.]

NAGYSZEBEN

1697

E₃₂₈ SOLYMOSI NAGY MIHÁLY: PROPEMPTICON ACADEMICUM. (Magyar nyelven)

Ed. [A címe folytatólag:] "In abitum Nobilissimi ac Literatissimi Juvenis Domini Johannis Veberi, Filii unici unicique dilecti Amplissimi, Prudentissimi ac Circumspecti Domini Petri Veberi, Sedis Cibiniensis Judicis Aequissimi etc. Extructum Opera Michaelis Solymosi, Praeceptor Cibiniensis. Declamatum Industria Discipulorum ejusdem. Cibini 1697. (A Genethliacon belső címlappal ellátott részének első darabja. RMK I, 1495.)

[Kollektív produkció. A 8 declamatióból álló komoly hangú első részt külön címmel ellátott ("Sales honesti") tréfás intés követi. A következő tanulók szerepelnek: Johannes Gasnerus, Stephanus Simonius, Stephanus Valhütter, Paulus Gündesch, Johann Georg Vett, Georg Lutsch, Johannes Nézner, Samuel Mederus, Andreas Lusch.]

1697

E₃₂₉ SOLYMOSI NAGY MIHÁLY: CANTIO VALEDICATORIA. (Magyar nyelven)

Ed. [A folytatólagos cím:] "ad duodecim Cantores distributa. E quibus duo, nimirum Johannes Gasnerus et Petrus Solymosi canent in Persona abeuntis Filii. Tres, scilicet Gerh. Thom. Murgaschius, Stephanus Simonius et Georgius Lutsch gerent Personam Amplissimi ac Circumspecti Domini Parentis. Tres, iterum nimirum, Martinus Leo, Stephanus Valdhütter et Johann. Pellionis agent Personam moestissimae Dominae Matris. Duo utpote Georg. Klein et Johann. Georg. Vett Personam natu Majoris Fratris. Duo: Mich. Thaisz et And. Lesch Personam secundi Fratris. Ultimo Paulus Gindes et Petrus Vagner Personam Sororis Lacrymosae. (A Genethliacon külön belső címlappal ellátott rész második darabja. RMK I, 1495.)

Kiad. Varga, 1967. 213–220.

Lit. Varga, 1967. 221–226.

1696–1697

E₃₃₀

Ad. Vett jegyzőkönyv 28/a:

"Parnassus hegyén lakó nevedékeny másák
Egészen előtekben ki jöttünk, jó Atyák,
Vigadni s örvendni, mint a szemetek látják,
Vesztéglésben légyen ki ki, sziveink kívánják.

NAGYSZEBEN

Hogy sokszor fel gyültetek gyenge Actusinkra ...

Egészségtek bőven nyuljon sok hosszú napokra.

Eddig lett Examenünk s Actusunk volt hibás,

Jól tudjuk, természetté válhatik szokás,

Azértán Méltatlan volt a' rágalmazás,

Mi lehetett, szivből eset, tsináljon jobbat más.

Ha vétkesen estenek mi Cómédiáink, ...

Engedelmet szépen kérnek fiui ajakink." (Kolozsvár EK 970. Mf: MTAK 3/III.)

[A magyar iskola gyakori komédiázására idéztük bizonyítékként.]

1696–1697

E₃₃₁ [IN DIEM GEORGII.] (Latin és magyar nyelven)

Ms. Vett jegyzőkönyv 51a–52a. A teljes címe: "Declamata In Diem Georgii Per nos Discipulos." (Id.)

[11 declamatio; a 21 versszakból 3 magyar nyelvű. Három declamáló kétszer-kétszer szerepel. Névsoruk a következő: Johannes Deidrici (kétszer), Petrus N. Solymosj, Georgius Lutsch (kétszer), Stephanus Simonius (kétszer), Johannes Gasner, Paulus Gundesch, Joh. Georg Vett, Thobias Stranovius.]

1698. május 16.

E₃₃₂ [VIZSGAI ELŐJÁTÉK.] (Magyar és latin nyelven)

Ms. Vett jegyzőkönyv 53b–55a: [Címe:] Ante Examen. (Id.)

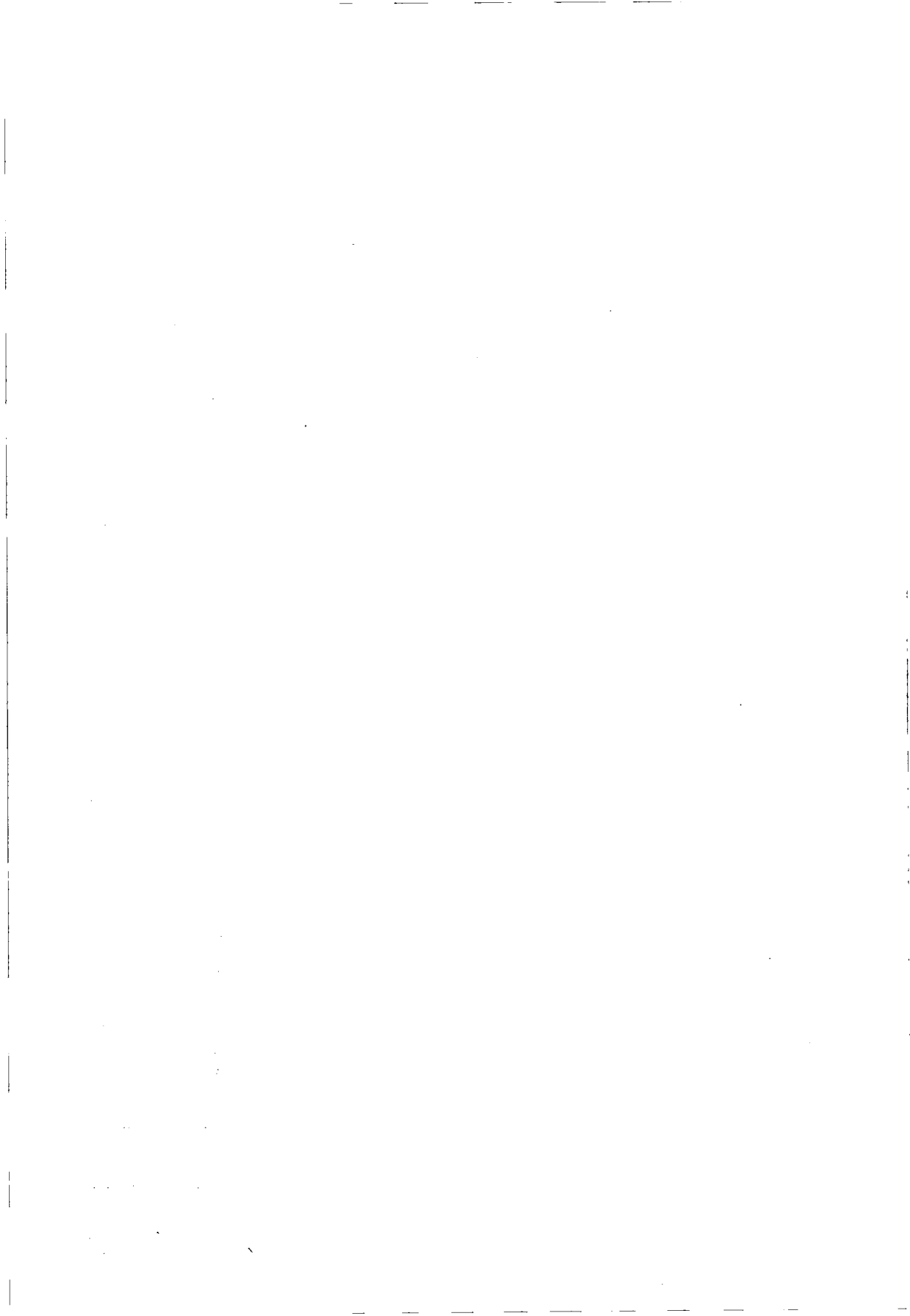
[Latin nyelvű bevezető után vizsgára sorakoztatják a beszédrészeket, a Noment, Verbumot, Pronoment, Coniunctiot, Interiectiot. Közülök többen ismételtlen – ötször, hatszor is – megszólalnak.

A szereplő diákok neve előszöri fellépésük sorrendjében: Johannes Gasner, Simonius, Solymosi Péter, Latzko, Iván, Deiderici, Gindesch, Stranovius, Bali, Lutsch, Vett.]

NECPÁL
(NECPALY)

Az egykori Turóc megyében, a Justh-család birtokán jóhírű artikuláris iskola működött, melynek 1600-tól kezdődőleg mintegy ötven rectorát, tanítóját sorolják fel az írók. Közülük többen Wittenbergben és más külső akadémiákon tanultak. Ezért is nevezhették Necpált a magasabb tudományok székhelyének. (*Rezik, Johannes – Matthaeides, Samuel*: Gymnasiologia. IV. Sectio. 7. cap.) Több tanítója volt Rezik, Missovitz tanítványa, a besztercebányai, késmárki, eperjesi, soproni iskola növendéke. 1709-ben Heister megszüntette az iskolát, de Karpus, Fridericus vezetésével 1714-ben már újra folyt a tanítás. Az egész XVIII. században trivialis iskolaként működött, ahol azonban a latin nyelvtan elemein túlmenően a syntaxist is tanították ("usque Syntaxim inclusive"). Egyszer-másszor magasabb studiumokat is előadtak, s néha logikát is tanítottak benne. (*Fináczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Bp. 1899. 194–195.)

NECPÁL

1693

E₃₃₃ ARA TRIPLEX DEO IMMORTALI.

Ms. Martin, Národný múzeum egyik kézírata, mely ma lappang.

Lit. Kapitoly 1967. 88.

1694. július 9.

E₃₃₄ JUSTH, LADISLAV: AGON ANEB POTÝKANÍ ČTVORO, SVETA, TELA, SMRTI. SPRAVEDLIVOSTI BOŽI A DUŠICKÝ VERNEJ.

Ms. Martin, Národný múzeum fond LXX. fasc. 80. č. 1. (Ma lappang.)

Lit. *Mišianik, Ján*: Antológia staršej slovenskej literatúry. Bratislava, 1964. 606–610, 618–619. [Szemelvényes kiadás is.] – *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 410–411. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 369. – Kapitoly 1967. 89.

1695

E₃₃₅ DRAMA SACRUM. LAPSUM ADAMITICUM.

Ms. Martin, Národný múzeum egyik kézírata, mely ma lappang.

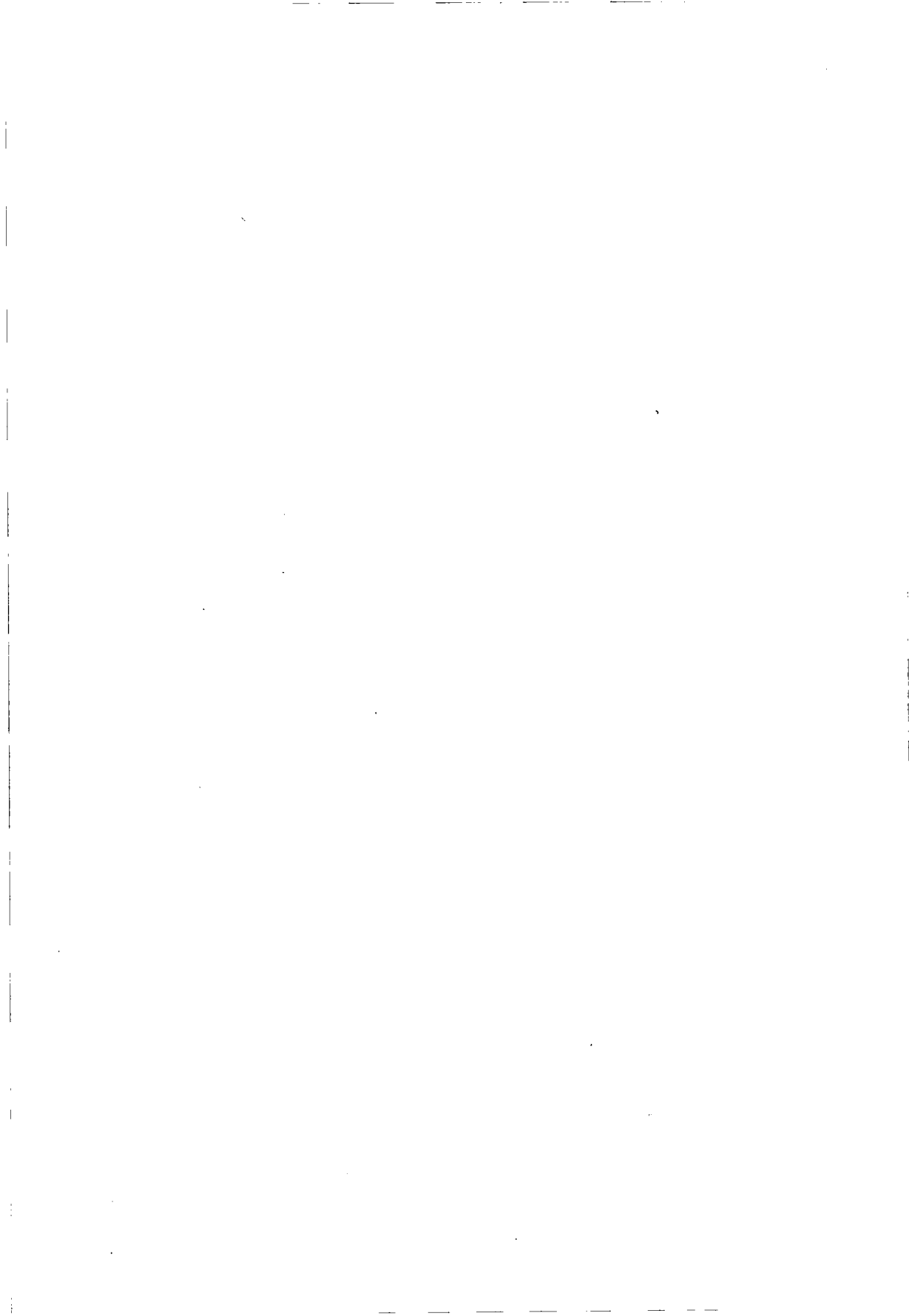
Lit. Kapitoly 1967. 88.

XVIII. század vége

E₃₃₆ CERTAMEN POËTICUM INTER QUATUOR ANNI TEMPORA.

Ms. Martin, Národný múzeum ma lappangó kézírata.

Lit. Kapitoly 1967. 88.

OSDÁNY
(OSGYANINUM – OZD'ANY)

Mikor I. Rákóczi György hadai 1645-ben Füleket ostromolták, az ottani evangélikus iskola leégett. Ekkor Bakos Gábor birtokára, Osgyánba telepítette át, de megmaradt a kishonti evangélikus esperesség irányítása alatt. Az iskola virágzásnak indult, hol egy, hol két tanár tanított benne. 1673–1675 közt nem volt tanára. 1699–1703 közt Missovitz Mihály volt az igazgató. A Rákóczi szabadságharc éveiben, 1711-ben újraváltságba került, tanulói szétszóródtak. A *Resolutio Carolina* után kétszer is megkísérelték megszüntetni, de csak 1756-ban kényszeríthették a magasabb osztályok bezárására. Ettől kezdve csak a grammatikáig folyt benne a tanítás. (*Gallo, Ján: Dejiny stredných škôl v Gemeri do polovice 19. storočia. Martin, 1977. 70–75.*)

A türelmi rendelet után az iskola új életre kelt, 1790-től bölcsészetet is tanítottak. 1794-ben Korponay Gábor új épületet emelt, egy tantermet az alsó, egy másikat a felső osztályok számára.

Irodalom: *Terray Károly*: Az osgyáni ág. hitv. evangélikus egyházmegyei nemzeti gimnázium története. In: *Bodor István*: A rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium története. Rimaszombat, 1899.

OSDÁNY

1700

E₃₃₇ MISSOVITZ, MICHAEL: SECULUM EMORTUUM.

Ad. Catalogus Virorum Ecclesiasticum et Inclyto Comitatu Liptoviensi orientorum ... per Matthiam Schulek Anno 1786 collectus: "Reliquit [Missovitz] praeter Donatum Rhythmos Beniczki Hungaricos et Comedias, quales sunt *Seculum emortuum*, quod Osgyanii personam gerente Simonide, in Theatrum produxit." (Ev.Orsz.Lt. V. 49. 458.)

Lit. *Bodor István*: A rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium története. Rimaszombat, 1899. 81. – *Esze*, 1958. 7. – Kapitoly 1967. 85. – *Čaplovič*, 1643.sz. [Matthias Schulekre (Fragmenta historica Ecclesiarum Evangelicarum Kis Hontensis) hivatkozással lőcsei nyomtatványként említi.] – *Rezik*, 1971. 164. – *Ružička*, 1974. 47. – *Gallo, Ján*: Dejiný stredných škôl v Gemeri do polovice 19. storočia. Martin, 1977. 135.

POZSONY
(POSONIUM – BRATISLAVA – PRESSBURG)

Bár Pozsony reformációja már a mohácsi csata előtt megkezdődött, szervezett egyházközséget, iskolát csak a bécsi béke (1606) után alapítottak. Rectorainak jegyzékét 1606-tól, conrectoraiét 1630-tól Klein, Johann Samuel sorolja fel. (Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn. Gesammelt und mit vielen Anmerkungen erläutert. Lipcse–Buda, II. 25–29.) Iskolaépületet Segner, Andreas buzgólkodásával (többször volt Pozsony főbírája) 1656-ban építenek, nyolc osztályteremmel, tanítói lakásokkal, színházzal.

Az iskola hamarosan jelentőségre emelkedik, legtöbbször külföldi, vagy külföldi országokban járt tanárokkal működik. Hosszabb ideig dolgozik itt Thomae, Elias. Előbb conrectorként, majd igazgatóként (1660–1669). *Vade mecum* című vallásos tankönyvét a XVIII. század második feléig használták. Valószínűleg tőle származik az 1660. május 19-éről kelt javaslat (*Molnár Aladár*: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században. Bp., 1881. 355–359.), melyből az iskola akkori szervezetét megismerhetjük. A nyolc osztályból kettőben az elemi ismereteket tanították. A legfelsőbbben, a primában a rector bölcséleti tárgyakat, teológiát, hébert, görögöt adott elő.

1672-ben a templomokat, iskolát elvették az evangélikusoktól. Az 1681. XXVI. törvénycikk értelmében templom- és iskolaépítés céljára a külvárosban jelöltek ki helyet. Az intézménynek azonban nem sikerült visszaszereznie régi hírét mindaddig, míg Bél Mátyás nem került annak élére. Ő teremtette meg Francke szellemében és a pietizmus eszközeivel az oktatás-nevelés új szervezeti kereteit. A pozsonyi gimnázium ettől számítva lett a XVIII. század legjelentősebb, széles hatósugarú evangélikus tanintézményévé. (*Mészáros István*: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 565–571.)

Bél új tanulmányi rendet vezetett be, új iskolatörvényeket hozott. A hatosztályos gimnázium felső osztályában a rector tanított, többek közt teológiát, bölcséletet. A II. (Secunda) osztály a humaniorák osztálya volt (poetika, retorika) a conrector vezetése alatt. A III. (Tertia) a syntaxistáké, tanítójuk a subrektor. Az alsó három osztályban a grammaticát és az olvasást, írást, számolást oktatták a praeceptorok.

Bél Mátyás módszertani reformjai között említenünk kell, hogy megszüntette a tollbamondást, bevezette a módszeres értekezletek tartását, a bemutatató tanításokat és óralátogatásokat, valamint a végzett tananyag rögzítését az iskolai tanulmányi naplókban. A Bélből rendszeresített *Ephemerides*, melyeket utána is vezettek, betekintést engednek a pozsonyi gimnáziumban folyt munkába.

Bél Mátyást 1721-ben lelkésszé választották, de ő továbbra is részt vett az iskolai munka irányításában. Az alsóbb osztályokban folyó oktató-nevelő munka korszerűsítésére utóda, Beer Frigyes tett az előljárásnak javaslatot. Az iskola új tananyag rendje

1724-ben jelent meg *Methodus docendi discendique in Evangelicorum Posoniensium Gymnasio* címmel. A primát két tanulócsoportha osztották, elkülönítve egymástól a világi pályákra törekvő és a papnak készülő diákokat. Ennek a felső osztálynak tanulmányi rendje két esztendő volt. A többi osztályt el lehetett végezni egy vagy két év alatt, kinek-kinek tehetsége és szorgalma szerint. A legalsó osztályban két tanítót alkalmaztak. A gimnáziumi osztályokban földrajzot, történelmet, a secunda-osztályban fakultatív tárgyként matematikát és francia nyelvet oktattak. Az 1735-ből fennmaradt részletes szabályzat szerint külön tanítót alkalmaztak a magyar nyelv tanítására. Legközelebb azonban csak 1757-ből van magyar tanítóról említés.

Beer Frigyes az igazgatói hivatalt 1747-ig viselte. Segítőtársa 1726 óta Tomka-Szászky János volt, aki őt az igazgatóságban követte. 1760-ig az iskola továbbra is a Bél által lerakott alapokon és szellemben élte tovább életét. 1783-ban új épületbe költözött. (Vö. *Molnár*: i.m. 367–382.)

Irodalom: *Markusovszky Sámuel*: A pozsonyi ág. h. ev. lyceum története. 1–2. köt. Pozsony, 1896.

POZSONY

1656. november 30.

E₃₃₈ REHLINUS, JOHANNES: GYMNASIUM SAPIENTIAE AC VIRTUTUM.

Ed. [A címlapon folytatólag:] "Inter initia gymnastica Novi Gymnasii Poseniensis Exemplo Dramatico in Theatro extractum et Honori Immortali Viri Nobiliss. Amplissimi ac Prudentissimi Dn. Andreae Segneri Lib. Regiaeque Regip. (!) [=Reipublicae] Poseniensis Cons. Eccl. ac Scholae Inspectoris gravissimi optimeque meritissim. Aedilis Gymnasii Beneficent. gratitud. erga Dedicatum Operante Juventute Literariae Machinatore Joanne Rehlino AA. LL. et Ph. Mag. Rhet. et Poes. ibidem Pr. ac Conrect. Trencsén, 1657. (RMK II, 892. – Čaplovič 1853.) [Allegórikus moralitás öt actusban, a harmadik után Intermedium, chorusok. Nyomtatott program.]

"*Argumentum*: Status Juventutis et conditio rei literariae hic aperitur, quam militiae ratione repraesentamus. Cum enim eruditio perpetuum hostem habeat inscitiam, virtus vitium, quid aliud Gymnasia ac Scholae sunt, aut certe esse debent, quam bonarum artium ac virtutum diribitoria, in quibus tirocinia ad reliquam vitae militiam contra vitia, ni eorum velimus esse mancipia ponenda hinc Palladem virtuti jungimus quod Sapientia sine Virtute sit nulla. Sed Juventutis gratia Scenice docemus."

Ad. "Idem vt Conrector Poseniensis Rhetorices et Poeseos Professor produxit Gymnasium Sapientiae ac virtutum inter Gymnasii Poseniensis extractum honori immortalis viri nobilissimi Domini Andreae Segneri ... [A továbbiakban ugyanúgy, mint a nyomtatványban.] (Rezik: Gymnasiologia. Orsz. Ped. Könyvtár és Múzeum példánya 149.)

Lit. Nagy, 1883. 320. – Nagy, 1884. 35. – Nagy, 1885. 109. – *Markusovszky*, 1896. 54, 67. – *Bernáth*, 1902. 11, 60. – *Markusovszky*, 1906. II. 191. – *Schrödl*, 1906. 191, 197. – *Heppner*, 1910. 8. – *Benyovszky*, 1926. 18. – *Pukánszky*, 1926. 344. – *Pukánszky*, 1931. 374. – *Dombi*, 1932. 104. – Kapitoly 1967. 84. – *Rezik*, 1971. 336, 426–427. – *Ružička*, 1974. 51.

1659. január 29.

E₃₃₉ REHLINUS, JOHANNES: FATVM AUSTRIACVM.

Ed. [A címlapon folytatólag:] "Sive Lvdi Scenico-Votivi. Pro Salute ac Felicitate Sacratissimi atq Augustissimi Caesaris Leopoldi, Imperii Romani Incremento Tranquillitatis Publicae Stabilimento. Aupicu (!) [=Auspiciis] Divinis Suscepti Omnibus Laetis Probati Autoritate Publica Decreti e Ritu Antiquo Pietate Aemvlla Instivti. Plavs v Pvblico Acti a Literaria Juventute Poseniensi Chorago Joan. Rehlino AA. LL. Pail (!) [Phil.] Magistero. Anno M.DC. LIX. Trencsén, 1659. (Szttripszky II. 2578. – Čaplovič 1863.)

POZSONY

[A nyomtatott program ránk maradt példánya a harmadik actus negyedik scénájával csonkán végződik.]

Ad. 1. "Missiles. Johannes Rehlinus, Philosophiae, Rhetoricae et Poesis Magister. Die 22 Januarii 1659, sine loco, ad Senatum Soproniensem, qua observandos vicinos eum ad ludos scenicos et votivos ad 29 Januarii, quos Regi nostro veneratio instituit, invitantis." (Gamauf 12. 242b.)

2. "... meldet ein guter Freund in seinem Brieff de Anno 1659, dass ein stattlicher Comoedi-Saal in diesem Gymnasio sich befinde, der absonderlich wegen dess künstlichen Theatri sehr wohl zu sehen sey, indem selbiges 7. mahl könne verändert werden. So habe es auch einen vortrefflichen Comoedi Componisten allda, mit Namen M. Joh. Rehlin, der eine herrliche Comedie Ihr kayserl. und königl. Maj. Leopoldo I. zu Ehren aufgesetzt und mit jedermans Vergnüg und Verwunderung auffgeführt habe." [Rimandus Reimundus = Moller, Daniel Gvilielmus]: Pressburger Kirchen- und Schul-Verlust. [H. n.] 1673. (RMK III, 2640.)

3. "In hoc Gymnasio habebatur etiam Theatrum Scenicum, quos quia septies immutari et converti potuit, non exiguum attulit Gymnasio honorem et famam. Gaudebant etiam Posenienses insigni compositore Actuum Scenicorum, M. Joan. Relin, qui quodam tempore in honorem Aug. Leop. I. insignem Actum Scenicum produxit, vt in plurimorum animis admirationem pareret." (Acta Ecclesiastica Tekuschiana Poseniensis. VII. 55. Bratislava. Liceálna knižnica no 397.)

Lit. *Wallaszky, Paulus*: Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria et Transylvania. Buda, 1808. 259–260. – *Nagy*, 1884. 35. – *Markusovszky*, 1896. 54, 64. – *Bernáth*, 1902. 11, 59. – *Markusovszky*, 1906. II. 191. – *Schrödl*, 1906. II. 197. – *Dézi*, 1906. 44. – *Heppner*, 1910. 7–8. – *Benyovszky*, 1926. 18. – *Pukánszky*, 1926. 344. – *Dézi*, 1927. 56. – *Pukánszky*, 1931. 374. – *Dombi*, 1932. 104. – Kapitoly 1967. 84. – *Rezik*, 1971. 336.

1663. február 21.

E₃₄₀

Ms. Bratislava, Liceálna knižnica no 35.: [Jelmez és kellékleltár.]

"Specification über die Jhenigen Commedien Kleyder vndt dergleichen sachen, Welche Auf anordtnen Jhr Herrn dess Edlen Vessten vndt wohlweyssen Herrn And. Segner des Jhnern Raths vndt woluerordneten inspect. Inventiert vndt durch den Auch Edlen wndt Vessten wohlweyssen Herrn Johann Beigler des Jnernraths neben Herrn Heirich Goldtfus Alss geuesten wndt Hern Christophen Burgstaller derzeit verordneten Kirchuatter etc. An heüt den 21. febr. 1663. Herrn Elias Thomas, alss wnsers Alhieszigen Euangelischen Gymnasy derzeit wolbestelten Conrect. vbergeben worden Alss volgt.

POZSONY

1. Erstlich in dem Kasten Bey dem fenster Sechs Leibfarbe Solthaten Röckel.
2. Sechs Blawe Solthaten Röckel.
3. Sieben Braune Solthaten Röckel.
4. mehr dreÿ Leibfarbe Heÿdtnische Röckel mit weissen gallonen.
5. Ain Sittichgrüen Heÿdtnisch röckel.
6. Dreÿ Blawe Heÿdtnische Röckel, deren 2 mit Rauschgoldt wndt das drite mit weissen gallonen.
7. Ain blawes Heÿdtnisch röckel mit rothen schürczeln wndt weiszen schnieren.
8. Ain griens röckel mit Weissen schnieren vnd Ermeln.
9. Ain gelbs röckel mit weiss vndt gelben schnieren vnd Ermeln.
10. Ain weiss Heÿdtnisch röckel mit gelb Leonischen gallonen.
11. Ain Leibfarb röckel mit Leonischen gallonen.
12. Ain Leibfarb Heÿdtnisch röckel mit rausch goldt.
13. Ain Blaw Heÿdtnisch röckel mit rauschgoldt.
14. Ain Roths heÿdtnisch Solthaten röckel mit rauschgoldt.
15. Zweÿ Rothe Heÿdtnische Solthaten röckel mit weissen gallonen.
16. noch 2, Heÿdtnische Solthaten röckel mit rauschgoldt.
17. Dreÿ Paschÿ Kleÿder mit weissen gallonen.
18. Ain Blawe seidene Binden.
19. Vier Moren schürczel mit bundenen fadern.
20. Ain gelber weiber rockh mit weissen schnieren.
21. Zweÿ weiss Leinene röckel mit rauschgoldt.
22. fünff Leinwathene schürczel mit weissen schnieren.
23. Vier Andere schürczl von Rohen Leinwath.
24. Zehen Eln Newe Leibfarbe Leinwath.
25. Ain grien Leinwathen röckl mit Rauschgoldt.
26. Ain schwarcz Leinwathen deutsch Kleidt mit Leonischen gallonen.
27. Ain schuppichts röckhel mit rausch goldt.
28. Acht Harnisch ohne schürczl.
29. Vier Harnisch mit schürczln.
30. Fünff Moren Trummeln sambt den Zugehörigen schelen.
31. Ain Blöchene Khron vndt vergoldt.
32. Dreÿ Eisene Ring Zum fliegen vndt zweÿ Darzuegehörigen.
33. Vngebleichte Leinwath Sechs Eln.
34. Ain schwarcz Leinwathes röckel mit feur flamen.
35. Zehen Paar stiffel von guldenen Leder.
36. Ain schwarcz Leinwathen Kleidt mit weissen sternem.
37. Achtvndtzweinczig sturm hauben mit feder Puschen von garn.
38. Vnterschiedliche striekhe Zum Haschpeln.

POZSONY

39. Ain stuckh rauschgoldt.
40. Noch eine zerbrochene Khron.

Weiters Jm mittern Khas ten Befinden sich alls

1. Allerleÿ Klampfen vndt Eisenwerckh Zum Haschpeln Khoren.
2. Sechs wndt dreÿssig Lampen sambt der Blöchen öhl Kandel wndt fünff strendl Paumwol.
3. Zweÿ wndt Zweinczig Paar Leinwathene strimpf.
4. Zweÿ Pfundt Kerzen.
5. Ain Leinwathen Todten Kheidt.
6. Dreÿzehen Vnderschiedliche ganze nackende Khleidter von Leinwath.
7. Ailff paar Leiwathene hossen.
8. Dreÿ Paar Schwarz Leinwathen Hossen, wndt Siben ober Röckel.
9. Jn der Höhe der Kasten sein Allerhandt Engelsflügel, Schildt, vndt gemahltes pabtwerc kh, Scepter, das Vngrisch Creücz wndt Anders gemahltes Holczwerckh vndt die Wapen des Deutschlandtes.
10. Vier schlangen.
11. Ain Aufsacz Zu einem Bawrn gred.
12. Ain Aufsacz der Zwÿtracht sambt dem grünen Leinwathen rockh.
13. Ain gro Emplema vom Herrn Helgameyr see[ligen].
14. Sechzehen Emplema vom Herrn Rehlin see[ligen].
15. Zwelff grosse wndt zehen Kleine Emplema vom Herrn Heüchlin [Heuchelin!] see[ligen].
16. Dreÿ Schwarze Leinwathene Verklaidtungen.
17. Vier Eln Blawen schätter, darein die Emblema gewickelt.
18. Zwen Alte Töbich vndt ain Handtuch.

(Xeroxmasolata az OSZK Színháztörténeti Tárában 621/1987. szám alatt.)

Lit. *Markusovszky*, 1896. 54. – *Markusovszky*, 1906. II. 191. – *Heppner*, 1910. 7.

1665

E341 [LUSTSPIEL.]

Ad. "Christian Puhringer ... fertigte für die Schüler in Lauf ein theatralisches Lustspiel, welches sie in dem Schloss auf den sogenannten Kaisersaal ausgeführt." (Klein: Nachrichten 303.)

Lit. *Klein*, Nachrichten 1789. 303. – *Markusovszky*, 1896. 73. – *Heppner*, 1910. 8. – *Benyovszky*, 1926. 18. – *Pukánszky*, 1926. 344. – *Pukánszky*, 1931. 374.

POZSONY

1672

E₃₄₂

Ad. A pozsonyi jezsuitáktól a *Litterae Annuae* 1674. 116.: "Musae nostrae prima vice theatrum ab Hereticis didascalis olim pro suarum exhibitione comœdiarum constructum inscenderunt..." (Wien. Cod. 12071.)

[Bizonyosságul, hogy az evangélikus iskolában Pozsonyban színjátszás folyt, mielőtt iskolájukat 1672-ben elvették.]

Lit. *Staud*, I. 1984. 377.

1714

E₃₄₃

Ad. *Leges Scholasticae pro Gymnasio Poseniensi.*

"Officium Domini Con-Rectoris:

Actuum Oratoriorum et Scenicorum ad ipsum potissimum pertinentium curam apprime habeat, ut de Juventutis Scholasticae profectibus, ex talibus specimenibus publice constet.

De Artibus hisce instituendis cum Domino Rectore conferat."

"De Actibus Oratoriis:

Actus Oratorii instituantur Quattuor, Annis singulis, a Con-Rectore et Collegis superioribus, per vices.

Primus, Proxima post festum Trium Regum hebdomade.

Secundus, Post diebus Canicularibus.

Quartus, Post examen Autumnale."

"Festo Martini et die Bacchanaliorum curet Con-Rector, ut aliqui ex adultioribus declamitent." (Bratislava, Liceálna knižnica no 29.: *Documenta Archivi Ecclesiae Evang.*, tom. XVII. 12, 15–16. lapok.)

1718. május 16–21 között

E₃₄₄ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. *Rationarium Lectionum Scholasticum Scholae Poseniensis Evangelicae Anno MDCCXVIII.* [A legfelső osztály vizsgájakor:] "Rector. Laborem oratorium docimasticum de Alexii Csarouitzii exhaereditatione Auditoribus distribui curavit." (Bratislava, Liceálna knižnica no 378. 36. lap.)

POZSONY

1720. március 29.

E₃₄₅ ACTUS PASSIONALIS.

Ad. Rationarium Lectionum Scholasticum Scholae Poseniensis Evangelicae Anno 1720. [A legfelsőbb osztály növendékeinek előadásáról.]

”Dies fuit Parasceues, quo Solem nem habuit Actum passionalem, quoque Sensus considerationi Passionis Dominicae Studentes sunt propositi.” (Id. 222. lap.)

1723. április 13.

E₃₄₆ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 379.: ”Classis II. Laborem oratorium de Pietate, Litterarum Studiosis necessaria exhibuit.” (Id. 223. lap.)

1725 [Vizsgakor]

E₃₄₇ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 379.: Classis I. ”Actum, quo nuper Imperatrici Russorum Catharinae Alexovinae, fasces Imperii delati sunt, in septem pensa diuisum totidem orationibus exposuit.” (Id. 426. lap.)

1729. május 16–21 közti vizsgakor

E₃₄₈ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 380.: Classis I. ”Actum Oratorium produxit, in quo ex plerisque Comitatus qui praesentes sunt, dato signo perorarunt.” (Id. 328. lap.)

1733. április

E₃₄₉ ACTUS I. (Német nyelven)

Ms. Bratislava, Liceálna knižnica 171 kt. 1. 1–4 levél.

[Közelednek a húsvéti ünnepek. A zsidók Jézus elfogására készülődnek. Simon házában Mária olajjal keni meg Jézus lábát. A 2–4. lapra terjedő jelenet mintha előjátéka lenne a következő szám alatti szenvedéstörténetnek, melynek azonban külön címe van.]

(Xeroxmásolata az OSZK Színháztörténeti Tárában 618/1987. szám alatt.)

POZSONY

1733. április

E₃₅₀ DAS LEIDEN UND STERBEN UNSERS HERRN JESU. (Német nyelven)

Ms. Bratislava, Liceálna knižnica 171. kt. 1. 5–16 levél.

[A cím alatt: "Vorgestellt in Einer Christlichen Traur Versammlung."

Két actus. Az első tárgya: "Von Gefangen Nehmung biss zur Abführung zu Pilato." A második actus a 65. fellépéssel indul "Hinc Actus II." megjegyzéssel.

Nem szokványos passiójáték. A leggyakrabban színen lévő szereplő az *Evangelista*, aki narrátorként ismerteti a cselekményt, a Máté 26. és Márk 14. fejezetében olvasható eseménymózzanatok. A cselekmény ismertetése közben *Jézus*, *Júdás*, *Kaifás*, *Péter* apostol, a Jézust vádoló *Tanú*, a két *Szolgálólány* több ízben szóhoz jut. Rajtuk kívül szereplőként lép fel a *Soliloquium* (nyolcszor), *Zionita* (nyolcszor), *Jerusalemita* (kétszer), *Anima* (háromszor). Ők részben szintén narrator-szerepet töltenek be, részben elmélkedéssel, imádsággal keltenek a helyzethez illő hangulatot.]

(Xeroxmásolata az OSZK Színháztörténeti Tárában található 618/1987. szám alatt.)

1734. április 22.

E₃₅₁ ACTUS ORATORII. (Német nyelven)

Ms. [A címben folytatólag:] "Posonii 1734. die 22. Aprilis a Studiosa iuuentute recitati." Bratislava, Liceálna knižnica 171 kt. 2.:

[A kézirat első lapján "Actus 1. Anni 1734. Posonii." megjegyzés olvasható. Ezzel a lappal együtt a kézirat 6 levélből áll. Ezt követőleg (13.1.) 24 szereplő nevét találjuk, a név mellett feljegyezve, ki mennyi pénzt kapott: "Jacobaei 3 Kr., Jeszenák 5 gr. 2 k., Albrecht 7 ds., Szirmiensis 2 gr. 1 k., Zitkovsky 17 kr., <Vindisch> Riedl 2 kr., Vinterlich 3 kr., Bach 1 g., Schönhoffer 1 k., <Mann> Lang 2 ds., Solyom 3 ds., Heuszler –, Malik 1 kr., Bel 3 kr., Kastenholtz 7 kr., Vieland 1 gr., Dürnbacher 5 gr. 2 k., Bauer 2 kr., Lengenecht 3 kr., Lang 1 g., Kampf –, Probst 7 kr., Karner 7 kr., Stettner 1 polt." A Sulyovsky és a Paulus név hiányzik a névsorból.

A *Prologust* is számítva 56 fellépés történik, melyek római számmal vannak számozva; több helyen azonban a szám mellett ott olvashatjuk a szerepet és a szereplő nevét is, helyenként hol az egyiket, hol a másikat. Egy-egy szerepet nem mindig ugyanaz a személy játssza, illetőleg, egy-egy személy más-más szerepben is színre lép.

A nagycsütörtökön elhangzott rövid declamatiók sorozata a szenvedéstörténethez fűződik. Nem a passiót adja azonban az előadás. Az evangélista mindössze a Getszemáni kertben lefolyt eseménysorozatot ismerteti, hogy Jézust, aki ismé-

POZSONY

telten az Atyához fohászkozik – szavaiból keserűség, panasz cseng ki, majd belenyugvás az Atya akaratába –, elgyengülésében az angyali sereg erősíti meg, majd az elfogatására érkező tömeg magával viszi. Az evangélistán kívül szerepel *János*, kétszer is megszólal *Mózes*, többször az *Anima*, *Anima desperans*, a *Verbum* és természetesen *Jézus*. A declamálók hol az ember bűnösségéről elmélkednek a bűnt elítélve, kárhoztatva; hol lemondóan belenyugszanak a megérdemelt bűnhődésbe, amely miatt kétségbeesetten siránkoznak. Majd ezt felváltja az örvendezés, a hálálkodás, hogy az Isten báránya magára vette a bűnért a kiengesztelést, és az ördög, a halál legyőzésével megnyitotta a mennybe vezető utat. A hálálkodás a produkció vége felé éri el csúcspontját.]

(A kézirat xeroxmásolata az OSZK Színháztörténeti Tárában 619/1987. szám alatt.)

1735

E₃₅₂ ACTUS. (Német nyelven)

Ms. [A címlapon folytatólag:] ”productus Anno 1735. Posonii.”

Bratislava, Liceálna knižnica 171 kt. no 3.

[A kézirat szerepeket, szerepneveket nem tartalmaz, minden új megszólaló sor számozva van (I–XXXVI.). Prologussal kezdődik a rövid declamatiók sora. A szereplők nem egymással beszélnek, hanem egymásután fellépve fejtegetik Jézus kereszthalálának a jelentőségét. Legyőzte a halált, utat nyitott az égbe, kínhalálával megszerezte az ember boldogságát. Egymást követik az ezért való hálálkodások, hálaimák, segítségkérő fohászok, dicsőítések. Terjedelme a címlappal együtt 7 lap.]

(Xeroxmásolata megtalálható az OSZK Színháztörténeti Tárában 620/1987. szám alatt.)

1737. február 11–16 között

E₃₅₃ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 381. Classis II.: ”In Rhetoricis actum oratorium, quo Regni Hungariae Ordines Imperatoris de nata nepte, gratulabuntur, instituit.” (Bratislava, Liceálna knižnica no 378. 560.)

POZSONY

1737. június 12–15-e közti vizsgakor

E₃₅₄ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 381. Classis II.: "In Rhetoricis doctrinam de Inuentione et Dispositione proposuit et actu Oratorio extemporali, Periodi et Chriae elaboratione atque Oratoria Consultatione de augendis Regni Hungariae commodis illustrauit." (Id. 592.)

1738. május 29–31 közt tartott vizsgák alkalmából

E₃₅₅ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 782.: "In Rhetorica actum Oratorium de tranquillitate animi produxit." (Id. no 379.)

1740. május 21–27 közt tartott vizsgán

E₃₅₆ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 272., Classis II.: "In Oratoriae praxi producebatur actus Oratoricus, quo de reparanda Regni Hungariae felicitate actum est." (Id. no 382.)

1742. május 18.

E₃₅₇ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 377., Classis II.: "Actum Oratorium de veterum Hungarorum re militari instituit." (Id.)

1743. június 6.

E₃₅₈ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 476., Classis I.: "Actum Oratorium de Jure summi Imperii in Sacra instituit." (Id.)

1743. június 7.

E₃₅₉ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 477., Classis II.: "Actu Oratorio diversas religionis Christianae conuersiones enarrauit." (Id.)

POZSONY

1746. június 2.

E₃₆₀ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 48., Classis I.: "Actum Oratorium, quo Senatus Belgii foederati et Legati extranei Sententiam dicent suam, instituit." (Id. no 383.)

1747. május 24.

E₃₆₁ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 137., Classis II.: "Actum Oratorium de bonis, quae Hungaria, in eaque Studiosus Hungarus ignorant, examini lectionum, interseruit." (Id.)

1755. május 23-i vizsgán

E₃₆₂ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides 23a.: "In Classe II. Secundanorum. In Actione Oratoria ex Cicéronis Oratione pro Milone priora capita duodecim perorabantur." (Quart. Lat. 13. OSZKKt.)

1755. május 23-i vizsgán

E₃₆₃ ACTUS ORATORIUS.

Ad. Ephemerides 23a.: "In Classe III. Syntaxistarum. Exhibitis, in Imitatione puerili et nuda Periodi structura, profectuum Speciminibus, Actus oratorius in vita Alcibiadis, producebatur." (Id.)

1756. január 1–10 között

E₃₆₄ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides 51a.: "Quartus. Anni primordia cum Actu Oratorio, qui die 2. institutui solet, auspiciatus est." (Id.)

POZSONY

1756. június 9-i vizsgakor
E₃₆₅ [ACTUS ORATORIUS.]
 Ad. Ephemerides 73b.: "In Classe II. Secundanorum. In praxi Rhetoricae Sermones breues 7 proferebantur, quibus
 a. Preces Thalasiarchae maritimam suscipientes profectionem continentur.
 b. Auxilia ab Americanis Anglorum Colonis expectantur.
 c. Cohortatio ad Classarios facta, alia item.
 d. Ad Eruptionem suscipiendam exprimitur.
 e. Permutatio Captiuorum vrgetur.
 f. Pax a Legato Gallico petitur.
 g. Responso ad pacis propositiones datur." (Id.)
1756. június 9-i vizsgakor
E₃₆₆ [ACTUS ORATORIUS.]
 Ad. Ephemerides 74a.: "In Classe II. Secundanorum. In Actu Oratorio, ex collectis a Cellario Orationibus quaedam perorabantur." (Id.)
1756. június 9-i vizsgakor
E₃₆₇ [ACTUS ORATORIUS.]
 Ad. Ephemerides 74a.: "In Classe III. Syntaxistarum. In Actu Oratorio Vita Hannibalis ex Nepote perorabatur." (Id.)
1757. június 3-i vizsgakor
E₃₆₈ [ACTUS ORATORIUS.]
 Ad. Ephemerides 117a.: "In Classe III. Syntaxistarum. Res gestae Datamis voce viua gestuque Oratorico perorando, exprimebantur." (Id.)
1758. május 17-i vizsgakor
E₃₆₉ ACTUS DISPUTATORIUS.
 Ad. Ephemerides 160b.: "In Classe I. Primariorum. In Positiones, ex eadem doctrina [Peccatum Originale] depromptas, actus Disputatorius instituebatur." (Id.)

POZSONY

1758. május 19-i vizsgakor
E₃₇₀ [ACTUS ORATORIUS.]
Ad. Ephemerides 161b.: "In Classe II. Secundanorum. Actu Oratorio, Oratorio pro M. Marcello probatur." (Id.)
1758. május 19-i vizsgakor
E₃₇₁ [ACTUS ORATORIUS.]
Ad. Ephemerides 161b.: "In Classe III. Syntaxistarum. Actu Oratorio, Vita Attici ex Corn. Nep. perorabatur." (Id.)
1759. június 8-i vizsgakor
E₃₇₂ [ACTUS ORATORIUS.]
Ad. Ephemerides 209a.: "In Classe II. Secundanorum. Actu Oratorio Ciceronis pro Ligario Oratio proferebatur." (Id.)
 [Bevezetőül az előző és következő produkciókra vonatkozó tájékoztatásként:]
 "Examen profectum Anniversarium, quos Juventus Scholastica in Ludo Litterario A. C. Poseniensi ex publicis Docentium Praelectionibus A. R. S. 1759. adhibita, industria et attentione percepit ... in grauissimo Venerandorum Patrum et Optimorum Euergetarum concessu a Docentibus, more solito productum."
1759. június 8-i vizsgakor
E₃₇₃ [ACTUS ORATORIUS.]
Ad. Ephemerides 209a.: "In Classe III. Syntaxistarum. Actu Oratorio, Vita Attici exprimebatur." (Id.)
1760. május 29-i vizsgakor
E₃₇₄ ACTUS ORATORIUS.
Ad. Ephemerides 252a.: "In Classe III. Syntaxistarum. Actus Oratorius, peroratione Vitae Alcibiadis ex Corn. Nep. producebatur." (Id.)

POZSONY

1760. május 30-i vizsgakor

E₃₇₅ DIALOGICA COLLOQUIORUM PERORATIO.

Ad. Ephemerides 252b.: "In Classe IV. Grammatistarum. Dialogica Colloquiorum Peroratio, Resolutionem eorum excipiebat." (Id.)

1760. június 3-i vizsgakor

E₃₇₆ [ACTUS ORATORIIUS.]

Ad. Ephemerides 252a.: "In Classe II. Secundanorum. In Actu Oratorico Modum dicendi, soluto atque ligato stilo, Oratores ostendebant." (Id.)

1761. május 14-i vizsgakor

E₃₇₇ [ACTUS DISPUTATORIIUS.]

Ad. Ephemerides 291b.: "In Classe I. Primariorum. In Positiones de Persona Christi, Actus Disputatorius instituebatur Post Meridiem ab hora 2. ad 5." (Id.)

1761. május 15-i vizsgakor

E₃₇₈ [ACTUS ORATORIIUS.]

Ad. Ephemerides 291b.: "In Classe II. Secundanorum. Caput vltimum Rhetoricae de Actione Oratoria repetebatur, et Explicatio Cap. I. ex Or. Catil. 1. subiectabatur." (Id.)

1762. június 20–28 között, vizsgakor

E₃₇₉ [ACTUS DISPUTATORIIUS.]

Ad. Ephemerides 340b. [I. osztály. Prima.]: "Rector. Actus disputatorius instituebatur et laborum correctio subsequebatur. Reliquorum continuationem dies festus impediabat." (Id.)

1765. január 2-án vizsgakor

E₃₈₀ [ACTUS ORATORIIUS.]

Ad. Ephemerides 450a.: "Quartus. Actus oratorius de Malis, quibus Status Domesticus perimitur, die secunda habebatur." (Id.)

POZSONY

1765. május 6–12 között, vizsgakor

E₃₈₁ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides 467b. [A Secundania osztályban]: "Conrector. In Rhetorica actionem oratoriam docuit." (Id.)

1768. szeptember 14.

E₃₈₂ ACTUS ORATORIUS. (Latin, német és magyar nyelven)

Ad. Memorabilia Posoniensa inde ab Anno 1759 usque ad Annum 1776. Ex Autographo Ribiniano per filium beati Autoris benigne concesso: "Anno 1768. 14 September celebratus est actus oratorius, in quo Classis primae et secundae discipuli specimen eloquentiae tribus linguis, latina pura, germanica et hungarica edidere." (Ev.Orsz.Lt. Gamauf-gyűjt. V. 109a., 184.)

1772. június 10.

E₃₈₃ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides 71a. Classis II.: "... de affectionibus in Rhetoricis actum erat oratorium." (OSZK Quart. lat. 14.)

1772. szeptember 8.

E₃₈₄ ARGUMENTUM DECLAMATIONUM. ELECTIO REGUM POLONIAE.

Ms. "Quaeritur, an electio Regum Poloniae sit commutanda cum successione haereditaria. PRIMUS ORDO proponit quaestionem. Propugnat electionem SECUNDUS ab honesto, TERTIUS ab antiquitate, QUARTUS ab utili. Successionem commendat QUINTUS ab honesto, SEXTUS ab utili. Qua stabilita Vates faustissima quaeque praedicat Polonis." (Bratislava, Liceálna knižnica no 43.)

I. Oratores:

I. proponit questionem: Thomann, Aradi, Földvári min.

II. pro electione ab honesto: Földvári mai., Goger, Ivanovits absens.

III. pro elect. ab antiquitate: Leporini abs., Margaretovits abs., Rusitska abs., Puky, Gómőri.

IV. pro elect. ab utili.: Petrovits, Pokorni, Radivovits abs., Denek.

V. pro successione ab utili.: Otth, Lovtsani, Bilszki, Stellner.

II. Poetae:

I. Latini: a.) Elegiaci: Laky, Plachi, Sarkózi, Torkos, Daranyi, Loiko, Enesei, Guthi, Thali maior, Thali minor. b.) Sapphicus: Vörös. c.) Alcaicus: Hosszú.

POZSONY

- II. Hungarus: Csere.
 III. Germani: Kleinrath, Krisko, Ambrosi.
 IV. Slavus: Nagy.
 V. Vandalus: Novak.

1773. január 2.

E₃₈₅ [ACTUS ORATORIUS.]

Ad. Ephemerides Scholasticae 84a. "Actu oratorio die 2. Januarii, a quatuor Classibus instituto, lectiones, cum inuocatione Numinis diuinissimi, sequenti ordine tractare coepit..." (OSZK Quart. lat. 14.)

1773. február 24.

E₃₈₆ ARGUMENTUM DECLAMATIONUM. DIVITIAE CUM LITTERIS DE PRINCIPATU CERTANT.

Ms. "Divitiae cum litteris de principatu certant. PLUTUS pro divitiis perorat. Eius a partibus stat primum MERCURIUS, divitiarum usum in opificiis et mercatura mirifice extollens; dein MARS qui solis numis stare rem bellicam contendit. Adversus hos tuetur laudem litterarum primum APOLLO deinde Musarum orator. Succedit MOMUS, qui more suo et divitias et literas cavillatur, sed a satyrico poeta latino probe castigatur. Postremo JUPITER controversiam decidit." (Id.)

I. Oratores:

PLUTUS: Aradi, Kleinrath, Szaplontzai, Lovtsany, Mansinger, Farkas, Tsikany min.

MERCURIUS: Margaretovits, Schuhajda, Bilszky, Fodor, Palatzki, Zacharides, Dobrovitzki.

MARS: Földvary mai., Puky, Pauer, Riebe, Gőmőri, Laszlo, Tót.

APOLLO: Földvary min., Torkos, Petrovics, Csernanszky, Piringer, Heldt.

MUSARUM ORATORES: Vörös, Hagyarosi, Bartha orator, Saxo Transil., Szabo, Szladkay, Kis.

MOMUS: Rusitska, Dietrich, Stettner, Lojko, Cancrini, Podhratzki.

SATYRA IN MOMUM: Plachy.

JUPITER: Krisko, Laki Samariaj, Ott, Femlin, Denka, Tsikanyi mai.

II. Poëtae:

[Mercurius alatt:] Csere, poeta Hungari.

[Mars alatt:] Ambrosi, poeta Germ.; Nagy poeta Slavicus; Sarkózi, poeta Hunga.; Radivojevits, poeta Rascius.

POZSONY

[Apollo alatt:] Gutij, poëta Hungaricus.

[Momus alatt:] Novak, poëta Vandalus; Hoszu, poëta Latinus.

[Jupiter alatt:] Thoman poëta germanus.

[Későbbi kézírással a lap felső részén középre írva: "Declamatum 1773. die 24. Febr."]

1773

E₃₈₇ ARGVMENTA DECLAMATIONVM. DE VITA RECTE INSTITUENDA.

Ms. "Argvmenta Declamationvm. Nonnullae sententiae de uita recte instituenda proponuntur. PRIMUS ORDO quaedam praefabitur de uita recte instituenda. SECUNDUS hanc sententiam Senecae pertractat: Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat. TERTIUS hanc commendat sententiam Senecae: cave et diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. QUARTUS ejusdem Senecae dictum hoc proponet: corpori tantum indulge, quantum satis est bonae valetudini. QUINTUS Valerii Maximi sententiam probat: Melius inpuriae beneficiis vincuntur, quam mutui odii pertinacia pensantur. SEXTUS Primam Senecae sententiam omnibus praefert et gratias agit. SEPTIMUS solos poëtas complectens decantabit Caesaris iter in Transylvaniam et Poloniam. OCTAVUS Turcos victoria elatos alloquitur. NONUS Novitiis meris constans orationem Alexandri Magni ad Legatos Darii ex Curtio perorabit." (Id.)

I. Fodor, Mansivger, Dobravitzky, Torkos, Ujhazy.

II. 1. *Oratores*: Csikany maj., Heldt, Margaretovits, Szabo maj., Getsényi, Gazy; 2. *Poetae*: Waegen, Germ. Kazay, Hung.

III. 1. *Oratores*: a.) Latini: Nagy, Csikany min., Temlin, Laszlo, Grodi, Denk, Cancriny, Zacharides, Piringer; b.) Gallicus: Matulay; c.) Poëta Slav.: Plachy.

IV. Kleinrath, Simko, Padlitzy, Palatzky.

V. Dietrich 1., Pauer.

VI. *Oratores*: Kis, Loiko, Ott, Podhratzkj; 2. *Poëta Slav.*: Latsny.

VII. *Poetae*: Sladkay, Slav.; Novak, Vandal.; Rakvitz, Latinus; Barany, Hungar.

VIII. *Poëta Germanicus*: Stettner.

IX. Brandtner, Druglany, Demény, Eyfert, Hangyás, Horetsny, Illyés, Csernánzky, Coleny, Nezbud, Novák min., Peresch, Porubszky, Szabo min., Szegő, Szilasy, Szulovszky, Adamysz.

POZSONY

1773 k.

E₃₈₈ ARGUMENTVM DECLAMATIONUM. TRISTIS HIEMS CULPATUR AB HIS, LAUDATUR AB ILLIS.

Ms. "PRIMUS Ordo proludet hac Horatii sententia: laudatur ab his, culpatur ab illis. SECUNDUS ostendet hiemem esse libertatis humanae spoliatricem. TERTIUS propterea hiemem culpatur, quod nos humanitate privat. QUARTUS hiemem omnium laborantium, praesertim eorum, qui litteras tractant, esse gravissimam adversariam contendet. QUINTUS hiemem omnium malorum morborumque dicet effectricem. SEXTUS contra laudabit hiemem a iucundo. SEPTIMUS ab utili. OCTAVUS a necessario. Poëtae idylliis describent hyemis indolem. Eorum primus ordo gerit personam cultoris hortorum, secundus pastoris, tertius rustici, quartus militis, quintus nautae." (Id.)

I. Oratores:

I. Cancrini, Kis, Pauer, Illés, Szulovszkj, Kromp, Brandtner.

II. a.) Latini: Csikanyi maj., Piringer, Druglani, Ujházi, Remeni, Polgari. b.) Gallus: Matolaj.

III. Csikanyi minor, Mansinger, Lojko, Szabo maj., Demény, Nezbud, Nedetzky, Laszlo, Barany.

IV. Denck, Margaretovits, Sladkaj, Eysers, Pereschy, Adamisz, Bakj.

V. a.) Latini: Dietrich, Nagy, Temlin, Getsényi, Porupszky, Koleni, Raiko. b.) Hebraeo Germ., Groch.

VI. Dobravitzkj, Torkos, Szabo minor, Gazo, Atzél.

VII. Fodor, Padlitzi, Zacharides, Szegő, Waegen, Horetsnj.

VIII. a.) Latini: Heldt, Palatzkj, Otth, Szilassi, Csernanskj, Hangyas. b.) Croatia: Novak major.

II. Poëtae:

I. CULTOR HORTI: Panik – latinus.

II. PASTOR: a.) Latinus: Kazaj; b.) Germanus: Stetner; c.) Slavus: Latsnj.

III. RUSTICUS: a.) Latinus: Rakvitz; b.) Slavus: Podhradszky; c.) Vandalus: Novak minor.

IV. MILES: a.) Latinus: Simko; Hungarus: Pupos.

V. NAUTA: a.) Latinus: Plachy; b.) Hungarus: Hajos.

[A szöveg végén, a kereten kívül, alig olvashatóan: "«Paul Perscripsit» Peressj scr." betűzhető ki. Az oratorok között szerepel ez a név.]

POZSONY

1774 k.

**E₃₈₉ ARGUMENTVM DECLAMATIONVM:
[DELIBERATIO DE SUCCESSIONE ALEXANDRI MAGNI.]**

Ms. "Defuncto Rege Alexandro Magno Proceres Macedoniae deliberant de successore eius. I. MENANDER oratione funebri laudat Alexandrum Magnum. II. PERDICCA proponit caput futurae deliberationis et suadet, ut Roxanes, Reginae pregnantis partus exspectetur. III. PTOLOMAEUS contra Roxanes perorat. IV. CASSANDER Aristocratiam commendat Macedonibus. V. ANTIGONUS Cassandro repugnans suadet Monarchiam. VI. ARISTONUS Perdiccam imperio dignissimum pronunciat. VII. MELEAGER disuadet Perdiccae imperium. VIII. LAOMEDON contra Perdiccam. IX. MACEDO ANONYMUS commendat Aridaeum, fratrem Alexandri Magni. X. PHILOTA Aridaeum inaugurat regem. Poëtae uero laudes ueris cantabunt. Primus Ordo proludet. Secundus Pinget pratorum Amoenitatem. Tertius hortos florentes. Quartus auium cantus describet. Quintus Piscationem et aucupium." (Id.)

I. Oratores:

- I. MENANDER: Atzél, Nedetzky, Szulovszky; Laszló, Zitkouszky, Járossi.
 II. PERDICCA: a.) Latini: Bakj, Pereschj, Ujházi, Marschouszky, Valaszky, Clement; b.) Gallus: Matolaj.
 III. PTOLOMAEUS: a.) Latini: Brandtner, Plachi, Metseri maj.; Vaghj, Smid; b.) Germanus: Vaegen.
 IV. CASSANDER: Csernanský, Porupszký, Bodaj, Freiseisen, Metseri min; Dorkouits, Cseri.
 V. ANTINONUS: Demény, Polgári, Dobrauitzký, Pórs, Pajor, Umbrankouits.
 VI. ARISTONUS: Druglány, Rajko, Győri, Plathý, Jezik, Borbély.
 VII. MELEAGER: Getsényi absens, Szabo, Halász absens, Reuitzký, Toper-tzer, Sz. Királyji.
 VIII. LAOMEDON: Horetsni, Szegő, Hliuaj, Zerdahely maj., Forisch, Jacobaei.
 IX. ANONYMUS: Kromp, Szép absens, Kellner, Zerdahel min., Abrahami, Várj.
 X. PHILOTA: a.) Latini: Nezbud, Szilassi, Langhoffer, Sartoris, Farkas, Zmeskal; b.) Valachus: Csernouits.

II. Poëtae:

- I. Prolusio: a.) Latini: Ribini – elegiacus, Janik – choriambicus; b.) Germanus: Eiserth; c.) Vandalus: Nouak.
 II. Prata: a.) Latinus: Lautsek; b.) Slauicus: Koléni.
 III. Horti et Flores: a.) Latinus: Sólyom; b.) Slauicus: Boróth.
 IV. Aues: a.) Latini: Rakiutz – Sapph., Graskouits – Elegia., b.) Hungarus: Hajós; c.) Germanus: Hlauáts; d.) Slauus: Latsni – Sapph.

POZSONY

V. Piscatio et aucupium: a.) Latinus: Torkos; b.) Hungari: Báránÿ, Sándor absens.

[A kézirat alsó csücskében *Pereschj* név olvasható. Szerepel az *Oratores* között.]

1774–1775 k.

E₃₉₀ ARGUMENTUM DECLAMATIONUM. [LADISLAUS CORVINUS.]

Ms. "Ladislao Corvino, propter caedem Ulrici Comitis Cillejensis in arce Budensi capto, proceres congregati suam de Corvino sententiam Regi aperiunt. Primo: breviter narratur caedes Comitis Belgradi facta. Secundo: Ujlakius Corvinum damnat propterea, quod Ulricum, antiquo genere ortum et avunculum Regis sustulerit. Tertio: Michael Országius iure caesum esse affirmat Ulricum propterea, quod is Regis adolescentiam corrumpere voluerit. Quarto: Michael Szilagyius in eandem it sententiam ex ea ratione, quod Ulricus perfidus, Hungarorum inimicus et Corvinaurum insidiator fuerit. Quinto: Lambergerus id negans, Corvinum potius Ulrici, immo ipsius Regis insidiatorem fuisse ostendit. Sexto: Bánfius damnat Corvinum propterea, quod is caede Ulrici maiestatem Regis laeserit. Septimo: Johannes Vitézius, episcopus, dehortatur Regem a caede Ladislai facienda, ex hoc capite, quod ei Rex bis et iure iurando impunitatem promississet. Octavo: Gara Palatinus, Socer Ladislai Corvini urget caedem Corvini propter regni securitatem. Nono: Rex capitis sententiam contra Corvinum pronuntiat." (Id.)

[*I. Oratores:*]

I. NARRATIO: Boday, Hlivaj, Pajor, Zerdaheli min.

II. UJLAKI: Brändtner, Jacobaei, Plati maior, Zitkovszkj.

III. ORSZÁG: Clement, Jarossi, Pórs, Zmeskal.

IV. SZILÁGYI: Cherj, Jézik, Revitzkj, Zerdahelj maj., Balog.

V. LAMBERGER: Dobravitzkj, Lankoffer, Schmied, Baki.

VI. BANFI: Dorkovits, László, Metséri min., Szegő, Fabri.

VII. VITÉZIUS: Farkas, Lautsek, Topertzer, Bossani, Benzur.

VIII. GARA: Freyseisen, Marschovszkj, Umbrankovits, Csaplovits.

IX. REX: Graskovits, Győri, Metseri maj., Vághy.

II. Poëtae:

I. Describit supplicium Corvini: <Barott > a.) Latine: Borott, b.) Hungarice: Sandor.

II. Parentat Corvino: a.) Germanice: Solyom, b.) Slavice, Wallaszkj; c.) Hungarice: Némethy.

III. Praedicat interitum Regis: Sapphico latino carmine: Ribini.

IV. Narrat somnium, quo Rex spectrum minax vidit: Choriambico latino: Torkos.

POZSONY

V. Corvinum loquentem inducit: a.) Elegiaco lat. Sartoris, b.) Heroico lat.: Giefing.

VI. [Üres.]

VII. Maritimorum in America urbium ab Anglica classe eversorum describit interitum: Germanice: Hlavats.

[Az előző darabbal 39 közös szereplője van, 8 új személy neve fordul csupán elő. Közvetlenül utána keletkezhetett.]

1770-es évek második fele

E391 ARGUMENTUM DECLAMATIONUM RHETORICARUM CLASSIS SECUNDAE. DISPUTATUR, LITERAE AN DIVITIAE SINT PRAESTANTIORES.

Ms. "DIONYSIAZON laudat divitias ob magnum earum vtilitatem in Bacchanalibus. II. APHRON ostendit diuitiis rem sacram plurimum adiuvari. III. MISARESIOTA laudat divitias, quod ex iis nullae sectae sint progenitae. IV. PHILOTIMUS demonstrat opes esse honoris et dignitatum. V. POLYPHILUS autem amicitiarum et sanitatis genitricis. VI. MISOPLUSIUS, laudans literas, refellit Aphronem. VII. ANTIPHILOTIMUS ostendit magis literis, quam opibus honores acquiri. VIII. MISOCOLAX docet amicos divitum esse parasitos. IX. TELESTES, ridens valetudinem opulentorum, concludit declamationem." (Id.)

I. Bachich, Kolbani abs., Velits.

II. Bajnok maior, Matulaj minor.

III. Bajnok minor, Mialovits.

IV. Batisz, Miletz.

V. Eccard, Mólnár.

VI. Jlyés.

VII. Georgovits – Gallice; Job, Takáts.

VIII. Klutsovszki, Somogyi – Saxo-Transilvanice; Veiss.

IX. Asztalos, Bartholomaeides, Bogdanovits – Rascianice, Csomos, Dobay senior, Dobay iunior, Farkas, Fekete, Gants, Graskovits, Grossman – Krikehaice; Karczag, Kossuth, Petyko, Perlaki, Rösler, Szaloki, Tomka, Turzó.

Carminum Poëtarum primus ordo laudat aurum, quod ab omnibus magni aestimatur. Secundus laudat opes, quod honorem, amicitiam, famam, nobilitatem gignant. Tertius vituperat aurum, tamquam grave onus et impedimentum felicitatus. Quartus vituperat opes, multorum vitiorum effectrices.

I. Horvath – Zingarice; Iványos – Latine; Lipszky – Slavice.

II. Birmann – German.; Bobok – Slavice; Fodor – Latine; Kubini – Latine; Matulai – Lat.; Nyári – Hungarice; Otsovszki – Hung.; Wernhard – German.

III. Laki – Hungarice; Nándori – Valachice; Schedius – German.; Schmed – Latine.

POZSONY

IV. Czadraj – Germanice; Csikany – Latine; Dinga – Slavice; Litassi – Hungarice.

[A végén "Scripsit Paulus Csikány" megjegyzés olvasható. Nem tudjuk, hogy a szerző vagy a másoló neve-e. A Csikány, Csikányi többször előfordul a declamatiookban.]

1770-es évek

E₃₉₂ ARGUMENTUM DECLAMATIONUM CLASSIS SECUNDAE. [DE BELLO RUSSIS INDICENDO.]

Ms. "Purpurati aulae Turcicae in Consilio supremo, Diuan appellato de bello Russis indicendo disputant. I. Princeps Purpuratorum, seu MAGNUS VEZIR, duo proponit ad disputandum; primum an iustum hoc bellum sit; tum an prudenter hoc tempore Russis inferri possit. II. KADILAESKIER ROMILI, seu supremus gentis Turcicae in Europa iudex, bellum hoc ostendit esse iustum, eo quod Russi nauibus bellicis in Pontum Euxinum missis, pacificationis proximae leges violauerint. III. KADILAESKIER ANADOLI, seu supremus in Asia iudex, ius belli deriuat e calamitatibus, quas Russi Tatariae contra sanctionem pacis intulerunt. IV. TESTERDAR, seu Quaestor Turcicus, refutat Kadilaeskierium Europeum. V. REIS EFFENDI, seu supremus Imperii Cancellarius refellit Kadilaeskierium Asiaticum. VI. CAPITAIN BASSA, seu praefectus classis Turcicae parum de iure belli sollicitus, ingentibus Imperii Turcici viribus ostentatis, ad bellum inflammat. VII. SPAHILAR AGA, seu Magister Equitum, prosperitatem belli divinat ex impotentia Russiae, debilitate eius foederatorum, clandestinorum hostium multitudine. VIII. BASSA MOLA bello dehortatur propter cognitam sibi exercitus Russici virtutem. IX. SILUDAR AGA refellit Spahilarem Agam. X. MUFTI, seu summus religionis praesul, religionem bello obtendit." (Id.)

I. VEZIR MAGNUS: Ujházj, Csirbesz, Fabriczy abs., Iványi, Mixadt, Sály maior.

II. KADILAESKIER ROMILI: Andahazy, Nagy, Pauer, Popovits.

III. KADILAESKIER ANADOLI: Andrassj, Duka, Hainrich, Kalina, Kadassy, Karner, Kőkőmezey mai., Orban, Setéth.

IV. TESTERDAR: Balog, Holub, Karatsony, Kokan, Kolontarj, Szabo, Sz. Péterj, Tornyos.

V. REIS EFFENDI: Horvath mai., Karay, Paukenhätter.

VI. CAPITAIN BASSA: Kőkőmezey min., Pronay maior, Paor.

VII. SPAHILAR AGA: Hosszszu, Kazzaj mai., Motsárj, Pélj, Szulovszky mai., Zatureczky.

VIII. BASSA MOLA: Jeszenszky mai., Kazzaj min., Malatides, Plathj, Stolterfues abs.

POZSONY

IX. SILUDAR AGA: Adámj, Endrédy mai., Jeszenszky min., Mészáros, Richter min., Tomka, Torkos.

X. MUFTI: Fabry absens, Johannides, Kellner, Pronay min., Geduly, Toth maior.

Poëtarum primus ordo stupet ad apparatus belli in Europa. Secundus describit monstrosam Bellonam ex America atris nubibus in Europam advenientem. Tertius Ghykam, Moldaviae Principem nuper iugulatum, inducit vociferantem.

I. Rath – germanicus, Endredy – lat. Alcaicus, Kiszélinj – lat. Heroicus, Szentgyörgyi – Hungaricus, Venich – Slavicus.

II. Gellner – germanicus, absens, Gubody – Hungaricus, Kenész – Hungaricus, Piringer – latinus.

III. Stefanik – Slavicus.

[A török-orosz háború békekötéssel 1774 nyarán ért véget. Az oroszok Ghica, Grigoret újra Moldva fejedelmévé tették. 1777. október 12-én azonban a jani csárok megölték Jászvárosban. A harmadik poéta erre utalhat (Principem nuper iugulatum!) A második török-orosz háborúzás 1787–1792 közt folyt.]

1770-es évek

E₃₉₃ [ARGUMENTUM DECLAMATIONUM.] DE SPECTACULIS

Ms. "De spectaculis in utramque partem disp... ..ationes nonnullas huius dissertationis exponit." [Az első declamatio sorszáma, kezdő szavai elázás miatt a kéziratban olvashatatlanok.] II. EPAENETES laudat spectacula. III. CATHARUSse castitati damnosam. IV. ARETOPHILUS reliquis etiam virtutibus eandem esse inimicam demonstrat. V. POLITICUS contra Epaenetem affirmat, nec vitia recte in scena perstringi, nec theatra in civitatibus maioribus semper fuisse. VI. ZELOTES in spectacula invehitur, cum ob turpem eorum originem, tum quia primi Christiani ab iis abhorruissent. VII. NOMICUS legibus celebriorum Conciliorum sententiisque Doctorum primae Ecclesiae contra spectacula pugnat. VIII. SOPHRONICUS modeste quaedam contra Politicum et Nomicum profert. IX. HOMALUS candide fatetur, spectacula esse malum, quoddam necessarium, per quod majora evitentur mala. X. CUBULUS consilia quaedam de spectaculis proponit." (Id.)

I. ARCHOMENUS: Balog, Pinthér, Szabó, Tomka.

II. EPAENETES: Buotz maj., Kellner, Szalaj, Tóth, Fischer.

III. CATHARUS: Denke, Popovits, Szeles, Vékony, Tiszsa min.

IV. ARETOPHILUS: Lani maj., Plathý, Török maj., Vitzian.

V. POLITICUS: Lani minor, Pottornyaj, Szloboda, Zaturetzkj.

VI. ZELOTES: Bagameri, Heinrich, Mixadt, Szulovszkj mai.

POZSONY

VII. NOMICUS: Jeszenszky, Radvanyi, Szulovszkj min.

VIII. SOPHRONICUS: Illyés major, Pazmandi, Richter, Rudkaj, Tibeli.

IX. HOMALUS: Ivany, Perlakj, Sárj, Tiszsa maj.

X. CUBULUS: Baldauf, Buotz minor, Csáki, Csaplovits, Csikányi, Chovan, Dobravitzky, Döbrönte, Dömők, Detrich, Egri, Farkas, Transkovits, Gómőri, Gerhart, Hoitsi, Illyés min., Itali, Junker, Kende, Lelovits, Lubi maior, Lubi min., Pazar, Podhratzkj, Rátz, Raszlavitzki, Rusitska, Simko, Strezenitzkj, Szent Jványi, Sárközzi, Török minor, Vidák.

Poëtarum primus Ordo tragicam describit Comoediam Caesareae Augustae (Saragossae) in Hispania. Secundus ostendit vitam hominum esse comoediam et tragoediam verissimam. Tertius fingit hominem e solitudine in theatrum venire. Quartus Zingaros laudat. Quintus Bacchanalia canit.

I. Németh – latin. elegia.

II. Pauer – german. Szent-Györgyj – Hung.

III. Piringer – lat. Eleg. Hajnal – lat. Eleg. Motsárj – Hung.

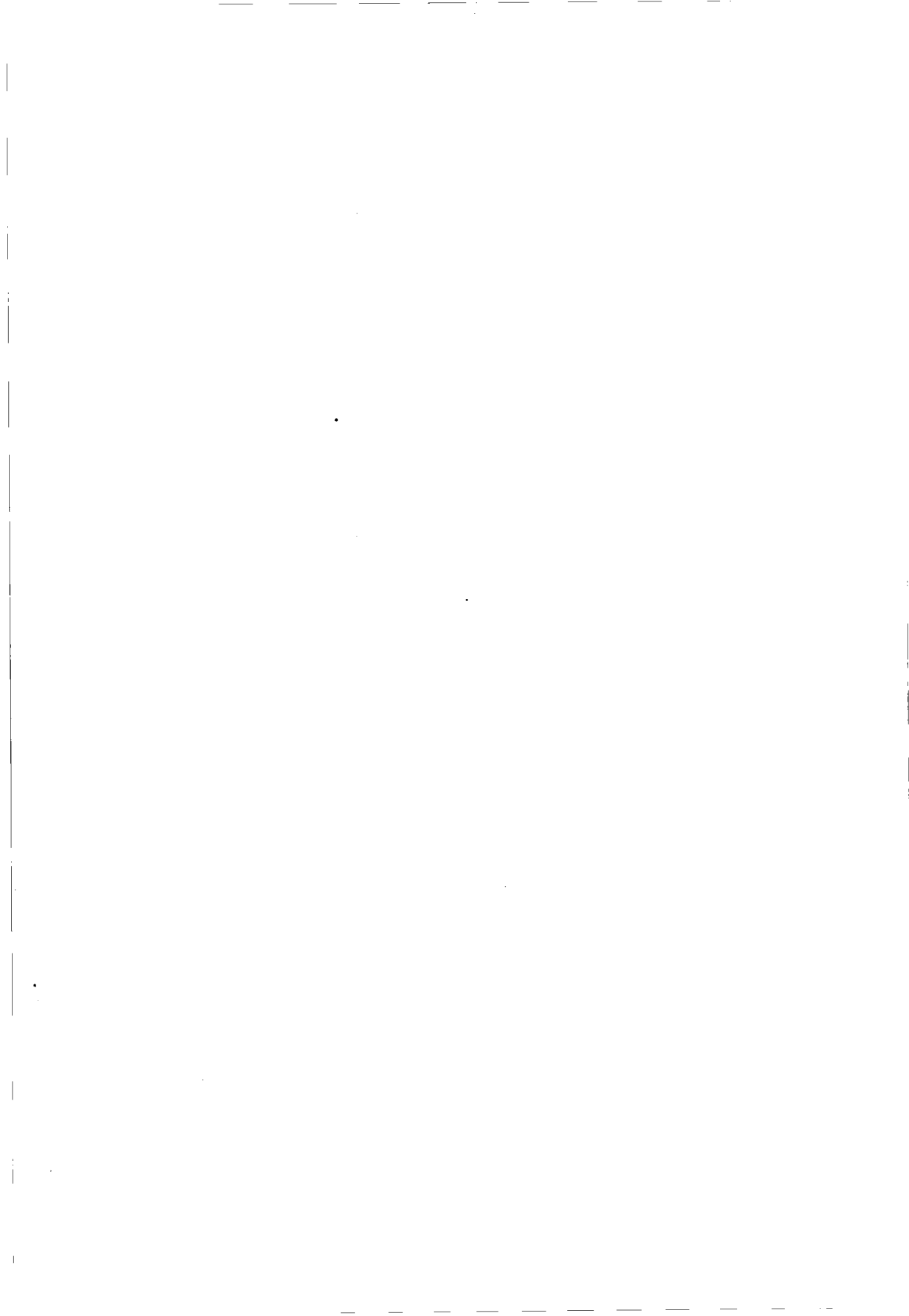
IV. Komives – Hung.

V. Endrédi – lat. choriambicos.

1784

E₃₉₄

Ad. A pozsonyi ev. egyházkerület az 1784. március 31-én tartott Konvent határozataként leír a mosóci ev. parochiára: "... nocturnae conciones Rorate, ac alia ante festa Anniversaria prout theatralis decantatio passionis et lamentationum sufferuntur ... De benigno jussu Regio consveta adusque Domorum Thurificatio in Vigiliis Nativitatis, Novi Anni et Trium Regum abrogata habetur." (Mosóci ev. parochia, jelzet nélkül.)

PRIVIGYE
(PRIVIDIA – PRIEVIEDZA)

A Thurzók birtokán létesült evangélikus egyházak és iskolák közt időben az első. 1556-ból ismert rectora Liptoviensis, Ladislaus. A XVI. században több neves prédikátor és tanító került ki innen.

1660-ban Pálffy Pál nádornak az özvegye az iskolát megszüntette.

PRIVIGYE

1652

E₃₉₅ KALINKIUS, ZACHARIAS: STATUA MINERVALIS. (LUSUS APOLLINIS.)

Ed. [A program címlapján folytatólag:] "qua Prividiensem Populum ad Exercitia I. Memoriae et Eloquentiae II. Disputationis Publicae III. Lusus Apollinis quem ludent Nitriades Musae in Lyceo Prividiensi Publicae audienda Honorifice, officiose peramanter invitat M. Zacharias Kalinkius." [Trencsén] 1652. (RMK II, 780. – Čaplovič 1817.)

Succinta Statuae Minervalis Expositio.

Jubente Domino, Vocante Senatu, Plaudente Populo, Praebet Statua isthaec Minervalis, praeter Exercitia Memoriae et Eloquentiae, ex Artibus humanioribus ordinarijs, quotidiana, etiam Disputationis Publicae Lucidissimum Specillum, in Perspectivum Lutheranorum obtusum, quod Monachus Bonaventura Hocquartus fabricavit. Insuper Lusum Apollinis, Quem Instituunt Nitriades Musae in summum populorum commodum. Quorum primordia Speciminum exhibent Dicendo et Recitando.

Prologum – Georgius Patreides Szelecky, Carmine Heroico.

Actum ipsum – Georgius Holvagt, Prividiensis; Johannes Aladiatoris, Arvensis; Michael Sroter, Radvanensis; Johannes Hajecius, Neozoliensis.

Epilogum – Johannes Vietoris, Szakolcensis, Carmine Sapphico.

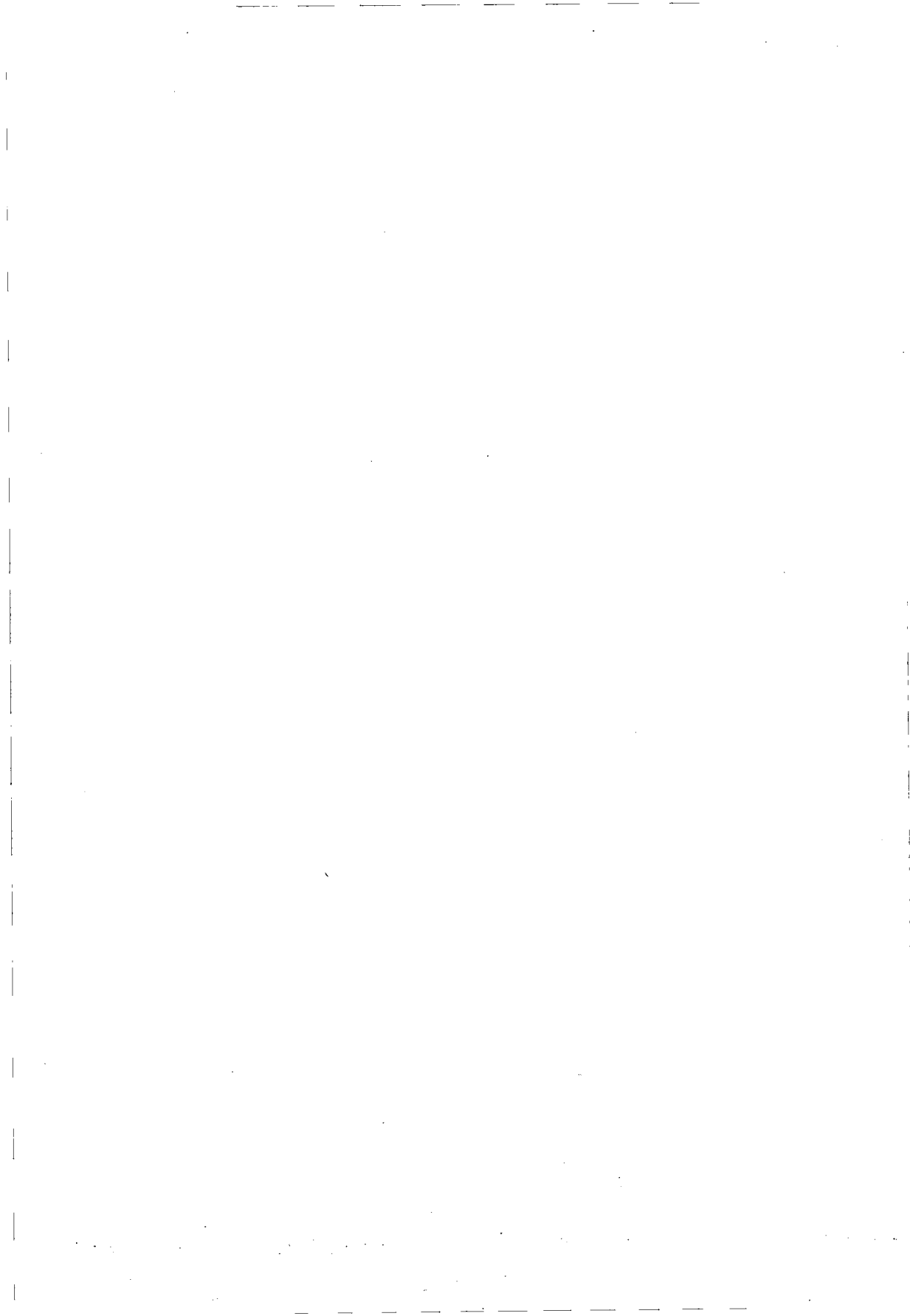
[Több, mint száz sor verset tartalmaz; prologusból, két actusból, epilogusból áll.]

Lit. Nagy, 1885. 108. – Dombi, 1932. 104. – Kapitoly 1967, 83.

RÁHÓ (RAHOVIA – HRACHOVO)

Ráhón a XVI. század második felétől létezett evangélikus kisiskola, mely működött a későbbi századok folyamán is. Emellett a Jakóffy és a Jánoky család tagjai kastély-iskolát létesítettek és tartottak fenn a XVII. század közepe tájától a XVIII. század harmincas-negyvenes éveiiig. Rezik Gymnasiológiájában (I. Sectio 14. cap.) a két iskola nincs határozottan elhatárolva egymástól. Előfordult, hogy az a tanító, aki a falusi iskolában oktatott, meghívást kapott a kastélyiskolába. Nevesebb tanítói ez utóbbinak voltak. Így Braxatoris (másként Bánóczi), Johannes 1679–1683, 1686–1692 között, Bubenka, Elias (1704) és testvére Bubenka, Samuel (1720–1722). Az utolsó adat erről az iskoláról 1749-ből való, ez időtájban szűnhetett meg. (*Gallo, Ján: Dejiny stredných škôl v Gemeri do polovice 19. storočia. Martin. 1977. 43–45.*)

RÁHÓ

1712

- E₃₉₆** BUBENKA, ELIAS: AUTUMNALIA PHIDITIA. (Ružička, 1974. 46.)
Lit. *Klementis*, 1925. 681. – *Rezik*, 1971. 144. – *Ružička*, 1974. 46.

1714

- E₃₉₇** BUBENKA, ELIAS: SACRA TRIAS NIL SINE TE. (Ružička, 1974. 46.)
Lit. *Klementis*, 1925. 681. – *Rezik*, 1971. 144. – *Ružička*, 1974. 46.

ROZSNYÓ
(ROSNAVIA – ROSNAVA – ROSENAU)

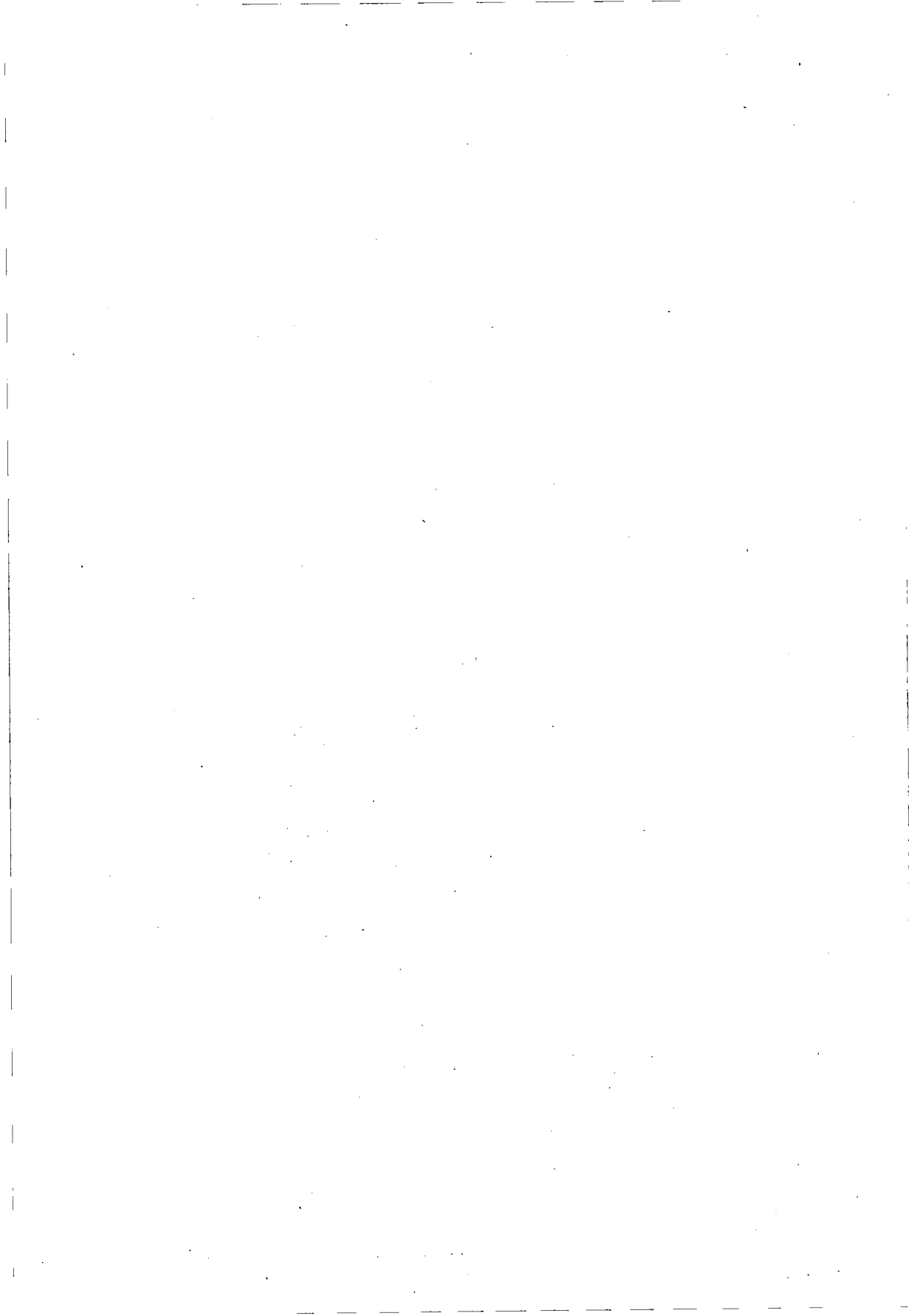
1525-ben már volt iskola Rozsnyón. (*Bartolomaeides, Ladislaus: Inclyti superioris Comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico-statistica. Lőcse, 1806–1808. I. 461–462. – Hornyánszky Viktor: Beiträge zur Geschichte evangelischer Gemeinden in Ungarn. Pest, 1867. 240.*) 1538-tól külön egyházközségük és iskolájuk van a németeknek és magyaroknak. A város kiadásai közt a század második felétől szerepel a rector és a segédtanítók (cantor és succentor) fizetése. Az iratok tanúsága szerint a "ludi-rector" egyben városi tisztviselő is.

1556–1594 között Rozsnyó török megszállás alatt van, de ez a szabad vallásgyakorlást, az iskolázást nem zavarja. Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben több adat van az iskolákról a XVII. századból. (*Gallo, Ján: Dejiny stredných škôl v Gemeri do polovice 19. storočia. Martin, 1977. 94. – Felsorolja a rectorokat a 142–144. lapokon.*) A század közepe táján kiélesedik az ellentét a német és a magyar evangélikusok között, s többek közt ennek a következménye, hogy az iskolájuk lehanyaglik. (Egyébként Rozsnyón a syntaxisnál magasabb ismereteket soha sem tanítottak.) Ugyanakkor megjelennek a városban a katolikusok, a város ura, Lippay György pedig megindítja harcát a protestánsok ellen. (*Monumenta Evangelicorum Aug.Conf. in Hungaria Historica. Közli Fabó András. Pest, 1865. III. 23–24.*) 1670-ben az iskolát és a templomokat a katolikusoknak adják. 1687-ben újra megindul a tanítás, de Széchenyi György a következő esztendőben megint bezárátja az iskolát.

1705-ben Rozsnyó a kurucok kezébe kerül. A németek és magyarok közös iskolájában ekkor Missovitz Mihály lesz az igazgató. (*Esze Tamás: Missovitz Cyrus-drámája. ItK 1964. 55.*)

1711-ben mindent elvesznek az evangélikusoktól. Istentiszteletre a szomszéd faluba, Berzétére kell járniook, ott működik egy falusi iskola is. A berzétéi száműzetésnek a túrelmi rendelet vet véget. 1783. szeptember 14-én kapnak engedélyt a Rozsnyóra való visszatérésre. Az evangélikus iskola azonnal megkezdi munkáját, külön a magyar és külön a német iskola.

Irodalom: *Szkalos Emil: A rozsnýói evangélikus egyház története. Rozsnyó, 1931.*

ROZSNYÓ

1670. február 9.

E₃₉₈

Ad. 1. Protocollum Peczelianum. Visitatio eccl. Rosnaviensis 1670. február 19.: "Tempore competenti licebit domino rectori honestas comedias exercere et proventuum tertiam partem studiosis exhibere." (Revuca: Evanjelický senioralný archív.)

2. Consignatio Salarii et Proventuum Rectoris Scholae Rosnyaviensis: "Tempore competenti licebit honestas Comoedias exercere atque illius recipiendorum proventuum partem tertiam Studiosis exhibere." (OSZK Fol. Lat. 2096. 53a–54a.) [Az idézett rész a Consignatio Salariae 17. pontja.]

3. TheolSzaklap 1914. 219.: "Érdekes volna tudni, milyenek voltak a színi előadások és mit tárgyaltak, melyek e korban, pl. 1670 körül Rozsnyón a ritkaságok közé épen nem tartoztak, de erről hallgat a krónika; csak tény, hogy ezen, a deákok segítségével tartott előadások a tanító egyik jövedelmi forrását képezték."

Lit. Mikulík, 1885. 217. – Mikulík József: A gömöri ág. hitv. evang. esperesség története 1520–1741. Közli Kovács Sándor. TheolSzaklap 1914. 219.

1696

E₃₉₉

Ad. Magyar Szó 1900. augusztus 24-i szám: "Szokásos volt, hogy a növendékek minden évben kétszer adtak elő színi előadásokat. Így 1696-ban is, a mikor a jól játszó fiúkat Gyöngyössi István gömöri alispán még külön jutalomban is részesítette." (Közelebbi forrásutalás nélkül.)

[A hírt más forrásból nem sikerült ellenőriznünk. Elvileg lehetséges, hogy az evangélikusok iskolája 1696-ban újra működött. Széchenyi György 1695. február 18-án meghalt. Gyöngyösi István ugyan csak 1693-ig, majd újból 1700-tól volt Gömör megye alispánja, de a krónikás emlékezetében az alispáni tisztség viselőjeként élhetett 1696-ban is.]

Lit. Kronikás: Régi gömöri iskolák. Magyar Szó 1900. augusztus 24. – Bernáth, 1902. 172.

ROZSNYÓ

XVII. század

E₄₀₀

Ad. [A "Protocolon Petschelianum a Sigismundo Petscheli, Seniore Fraternalitatis et Pastore Dopschensi ita nuncupatum" kézirat 161. lapjára való hivatkozással Gallo arról ír, hogy a rozsnयी iskolában a XVII. században alkalmas időben választékos, megfelelő komédiákat ("vo vhodnom čase hrávali primerané vznešené komédie") játszottak. A rócei ev. parochián lévő jegyzőkönyvet (Revuca: Archív ev. a. v. farského úradu.) nem láttuk.]

Lit. Gallo, Ján: Dejiny stredných škôl v Gemeri do polovice 19. storočia. Martin, 1977. 146.

1705

E₄₀₁

Ad. Protocolon Ecclesiae Status Evangelicae Nationis Germanicae: Salarium ... Michaelis Missovicz, ordinario Praeceptore Scholae Status Evangelici Rosnyaviensis Anno 1705. Die.

"Licebit competenti tempore (Si enim Domino Praeceptori pro Statu Suae Existentiae et Facultatum Suarum placuerit, habita prius eatenus cum Dominis Inspectoribus Scholae mutua Conferentia), honestas Comoedias et Examina instituire, quarum Comoediarum percipiendorum conventuum partem tertiam Studiosis (Si in eadem desudatori sunt) exhibebit." (OSZK Fol. Lat. 2096. 54ab.)

1683–1710

E₄₀₂

Ad. "Sub Johanne Braxatore et Michaele Missovicz Ludus Hungaricus frequentissimus fuit." (Bartholomaeides Ladislaus: Inclyti Superioris Ungariae Gömöriensis notitia historico-geographico-statistica. Lőcse, 1806–1808. I. 462.)

Lit. Esze, 1958. 7.

1705

E₄₀₃

MISSOVITZ, MICHAEL: FATA UNGARIAE.

Ed. [A programon a folytatólagos cím:] "sub memorabilibus Ladislai et Mathiae Corvinatorum vicissitudinibus in Scenam data a Praenobili ac Ingenua Ludi Evangelici Juventute Rosnyaviae! Anno quo Spe aCCenDaMVr. [Lőcse, 1705.] (RMK II, 2230.) [A prologus magyar nyelvű ének volt.]

ROZSNYÓ

[A periochiát követőleg:]

”Actorum ordo.

Ex classe Logica:

Johannes Turzó – PODEBRAGYIUS.

Ex classe Rhet.:

Praenob. Mathias Poturnyai – MATHIAS CORVINIUS.

Praenob. Georg Gerhard – LADISLAUS POSTH.

Nobilis Paulus Hullik – FATUM HUNG.

Ingen. Paulus Tessedik – JOH. HUNYADI.

Ingen. Paulus Topertzer – ULTRICUS.

Ingen. Andreas Turzó – AENEAS SYLVIUS.

Praenob. Benedictus Csemnitzki – CAPISTRANUS.

Ingen. Andreas Blaho – INTIMUS CONSILIARIUS.

Ingen. Johannes Kolbani – ROZGONYI.

Egreg. Paulus Nerer – CANCELLARIUS.

Ingen. Stephanus Kendi – TOLDIUS.

Nobilis Johannes Simonides – MORS LADIS. POSTH. SPONSA.

Ingen. Thomas Godrini – CARNIFEX CRUSKOVITZ.

Ingen. Math. Csetneki – LEGATUS SCANDERBEGI.

Ingen. Math. Gresskovitz – PRAETOR.

Nobilis Iohannes Milleter – PIPO.

Ex classe Poëtarum:

Praenob. Iohannes Gerhard – SZILÁGYI.

Nobilis Melchior Kubini – LADISL. HUNY.

Ingen. Iohannes Bartholomeides – ADVOCATUS FISCI.

Nobilis Stephanus Petantzi – FISCUS.

Nobilis Sigismundus Pongratz – PALOTZI.

Nobilis Paulus Porrubski – SZÉKEL.

Ingen. Georg. Bucholtz – WAINDORFFIUS.

Ingen. Petrus Magulats – LIVOR.

Praenob Gregorius Dulo – CONSILIARIUS CANISAT.

Nobilis Matth. Szulkovski – NEO-MILES.

Nobilis Johannes Varnyai – VILACHUS.

Nobilis Jonas Jezovicz – ZNOIMO.

Nob. Georgius Francisci – KAKOSKALOS.

Ing. Paulus Kolbani – CONCORDIA.

Ex classe Syntaxit:

Praenob. Iohannes Potturnyai – HUNGARIA.

Ing. Martinus Kesmarski – COMES A LASIO.

Nob. Daniel Lani – APPARITOR.

ROZSNYÓ

Ing. Moses Szallai – JUSTITIA FORENSIS.
 Nob. Stephanus Kizsel – SECRETARIUS.
 Nob. Stephanus Bacsmegeyi – DEMETRIUS A SECRETIS.
 Ingen. Martinus Antal – LENO.
 Nobilis Augustinus Szivii – TEMESVÁRI.
 Ing. Michael Sandorfi – GARRA.
 Nob. Gabriel Varnyai – NUNCIUS.
 Ing. Michael Plentzner – EDERVÁRI.
 Ing. Samuel Czabani – SCHLOCHTA POLO.
 Nob. Iohannes Kubini – EXCUBITOR.
 Nob. Iohannes Milleter – FORTITUDO BELLICA.

Ex classe Grammat. Prin.:

Praenob. Andreas Ottlik – I. GRATIA ET CAMPI DUX.
 Praenob. Alexander Gerhard, Poturnyai – II. GRAT. AGLAJA.
 Nob. Georg Modori – THALIA.
 Samuel Kretsmer – EXPLORAT.
 NYMPHARUM CHORUS: I. Praen. Franciscus Dersöfi, Casparus Grün-
 blat, Caspar Roll: Georg. Hitter, Christian Qvek. Iohan-
 nes Sonntag, Nicolaus Pelsöczi. Praenob. Moyses Kubini;
 Georg. Marichius.
 IN CHORO II. Iohannes Karoly, Martinus Pinka, Michael Roth. Georg.
 Gömöri, David Frühauf, Johan: Bacsmegeyi, Daniel Bartho-
 lomeides, – AMOR PATRIAE.
 FURIAE OTHOMANICAE: Mathias Bogar, Stephanus Sculteti. Georgius
 Schimko, Sigismundus Töki.
 NOBILES MATRONAE. Iohan: Benedek, Paul: Áldasi, Iohan: Friderich.
 Gregorius et Martinus Saler, – NEUTRALES PATRIAE
 CIVES.
 NOBILITAS ARMATA: Nob. Emericus Missovitz, Nob. Jacobus Engel-
 mayer, Nob. Iohan. Láni, Iohan. Ábraham, Josephus Méz,
 Georg Szerecsény, Christianus Hirsch, Gab: Marchius,
 Michael Kruss, Ladislaus Kizsel, Daniel Czekus, Iohannes
 Hullik, Georgius Kardos, Iohannes Mitsko, Paulus Losi.”

Lit. *Bartholomaeides*, 1806. I. 462. – *Mátray*, 1851. 156. – *Nagy*, 1883. 322. –
Nagy, 1884. 33. – *Nagy*, 1885. 110. – *Bernáth*, 1902. 11, 61. – *Dézsí*, 1906.
 45. – *Dézsí*, 1927. 60. – *Esze*, 1958. 1–18. – Kapitoly 1967. 85–86. – *Rezik*,
 1971. 164.

ROZSNYÓ

1706

E₄₀₄ MISSOVITZ, MICHAEL: EUROPA COMICO-TRAGICA.

Ed. [A program címlapján folytatólag:] "Duobus a Geniis Meoque Tuoque exagitatam, tot a lustris vicinis intestinisque insanientem cladibus, tot feralibus fumantis Martis funestatam Scenis, Geographice et Politice in Theatrum dedit Ludi Augustano-Evangelici Praenobilis, Ingenua Et Christiana Juventus Rosnaviae. Anno aere Christianae Quo Libertas DVLCe noMen est. [Lőcse, 1706.] (RMK II, 2252.)

[A periocha után:]

"Actorum Series.

Ex Classe Logicorum:

Andreas Fabri, Neosol. – ASIA.

Paulus Toppertzer, Varal. – POLONIA.

Paulus Tessedik, Puchovien. – JUSTITIA DEI.

Johannes Kolbani – GALLIA.

Andreas Turzó – AFRICA.

Ladislaus Schimkovitz – GRAECIA.

Math. Greskovitz – HISPANIA.

Nob. Benedictus Csemitzki – RUSSIA.

Praenob. Adamus Schreter – SVECIA et HUNNUS.

Math. Csetneki – ARABS.

Ex Classe Rhetorum:

Paulus Aldassi – MORIA REGINA.

Georgius Bucholtz – EUROPA.

Nob. Stephanus Petantzi – REGINA PECUNIAE et PHOEBUS.

Praenob. Alexander Bulyovski – BRITANNIA.

Nob. Gabriel Zmeskal – LUSITANIA.

Praenob. Paul. Battlik – PANNONIA.

Praenob. Alexand. Raimanus – FRANCUS.

Paul Kolbani – AMERICA.

Petrus Magulacs – ITALIA.

Andr. Johanides – MOLDAVIA.

Nob. Steph. Martonfi – NEMESIS.

Praenob. Gregor. Dulo – INDULGENTIA.

Ex Classe Poëtarum:

Georg. Farkas – PHYSIS seu NATURA.

Martin Kesmarski – DIRA I.

Johan. Milleter – DIRA III. et MERGANIA.

Francisc. Horvat – IMPERIALIS.

Michael Stringner et Paulus Reberi – EXECUTORES.

ROZSNYÓ

Michael Sandorfi – COSMUS.
 Michael Plentzner – DIRA VII.
 Johannes Urana – PRAECO.
 Nobilis Georgius Job – REGNUM CASAN.
 Nobilis August. Szivi – BOHEMIA.
 Nobilis Francisc. Bohus – HOLLANDIA.
 Nobilis Stephanus Kizsel – TARTARIA CRIMENSIS.

Ex Classe Syntaxistarum:

Andreas Balko – ADRIA IRATA.
 Michael Krman – SILESIA.
 Johannes Benedek – DEMOCRITUS.
 Nobilis Adamus Gosztonyi – DACIA.
 Praenob. Ladisl. Madacs – HABESSENUM REGULUS.
 Praenob. Georg Szentiványi – VERITAS D.
 Praenob. Jonas Bulyovski – LIBERTAS.
 Mich. Körako et Nob. Georg. Vinkler – RATIO STATUS.
 Caspar Grünblat – BORUSSIA.
 Andreas Kesmarski – HELVETIA.
 Johan. Vassas et Steph. Bacsyadi – MEUM et TUUM.
 Wolff. Pothornyai – SOBRIETAS LAESA.
 Christoph. Mazari – CROATIA.
 Georgius Kardos – DIRA IV.
 Daniel Ledniczki – DIRA V.
 Nobilis Adam. Czemiczki – PROTESTATIO.

Ex Grammatistarum et Principistarum:

Praenob. Andr. Ottlik de Ozor et Kochanotz – PRINCIPATUS DESPOTICUS.
 Nobilis Georgius Modori – SALUS REIPUBLICAE.
 Nobilis Emericus Geczi – GROSSUS.
 Nobilis David Günther – HYBERNIA.
 Georgius Schimko – CRUCIGER.
 Georgius Keresztesi – POLONICUS.
 Nobilis Alexand. Benyitzki – DECENNARIUS.
 Johannes Matheides – OZPORRA.
 Nobilis Michael Glos – HUSZPÓLTURÁS.
 Praenobilis Ladisl. Lehoczki – SCUTATUS etc.
 Tobias Toperczer – DIRA VI.
 Georgius Hütter – CAROLUS KRON.
 Mich. Roll, Mart. Lani, Johannes Hullik et Georgius Marichius – CHORUS.
 Praenobilis Andreas Kajali, Comit. Neograd.

ROZSNYÓ

Nobilis Franciscus Dersöfi, Comit Turotzensis.
 Nobilis Moses Kubini, Comit. Hont.
 Nobilis Andr. Martonfi, Comit. Nagy Hont.
 Nobilis Johannes Lani, Rosn., Comit. Gömör.
 Nobilis Emericus Missovicz, Comit. Trentsín.
 Nobilis Jacobus Engelmayr, Comit. Sáros.
 Nobilis Martinus Méz, Comit. Heves.
 Nobilis Samuel Günther, Comit. Szepes.
 Nobilis Stephanus Bezeg, Comit. Zólyom.
 Nobilis Michael Ledniczki, Comit. Sopron.
 Nobilis Math. Vinkler, Comit. Aba-Ujvár.
 Nobilis Stephanus Gothart, Comit. Torna.
 Nobilis Carolus Pothornyai, Comit. Liptó.
 Nobilis Johannes Szerecsen, Comit. Zemplény.
 Martinus Pogány, Comit. Szatmár.
 Samuel Kirchmayer, Comit. Bars.
 Nobilis Johannes Phanschmidt, Comit. Poson.
 Johannes Cszaszar, Comit. Bihar.
 Nobilis Joseph. Lehoczki, Comit. Nitra.
 Gabriel Marichius, Comit. Ungvár.
 Sequuntur NUNCII Pacis et aliae inventiones Poeticae.
 Deo et patriae.”

Lit. *Bartholomaeides*, 1806. I. 462. – *Mátray*, 1851. 256. – *Nagy*, 1883. 322.
 – *Nagy*, 1885. 110. – *Bernáth*, 1902. 11, 61. – *Esze*, 1958. 1, 16. – *Kapitoly*
 1967. 86.

1707

E₄₀₅ MISSOVITZ, MICHAEL: PALLADIUM SACRUM.

Ed. [A program címlapján folytatólagosan:] ”Quod Super Adorea Andreae II. Regis aeternitati consecrata, a successoribus Regibus sancte servata, multo denique Heroum sanguine defensa, Historico et Tragico-comice Literariae in Theatro repraesentatum venerata est Rosnaviensis seminarii Praenobilis Juventus, ostensura, Hungarica nunquam contra Palladium, sed pro eo insonuisse arma. Anno Aerae Christianae, quo DVLCe est pro Libertate Morl.” [Lőcse, 1707.] (RMK II, 2287.)

[A periochia után:]

”Actorum Series.

Ex Classe Majorum:

Praenobilis. Adamus Sreter, – HERCULES CORVINUS et SUPREMUS CAMPI MARSCHALLUS.

ROZSNYÓ

Ingenus Paulus Tessedik, – REDIVIVA FORTITUDO CORVINORUM.

Ing: Andreas Thurzo, – JUDEX BELLI.

Nobilis Ladislaus Simkovicz, – LUNA PLANET.

Ing. Matthias Greskovicz, – JUDEX CURIAE.

Ex Oratorium:

Nob. Stephanus Petanczy, – ANTISTES ARAE.

Praenob. Alexander Bulyovszky, – ANDREAS. II. SOLYMITANUS.

Ing. Georgius Buchholtz, – BANCBANUS PALATIN.

Ing. Petrus Magulats, – MARS PLANET.

Praenob. Johannes Sreter, – SATURNUS.

Ing. Andreas Johannides, – INTIMUS ANDREAE.

Praenob. Andreas Nagy, – AULAE PRAEFECT. ANDREAE.

Nob. Stephanus Martonfi, – VESTALIS NOB. III.

Nob. Paulus Battik, – FISCUS REGIUS.

Ex Neo-Rethorum:

Nob. Franciscus Horvath, – CENTOCULUS ARGUS.

Georgius Farkas, – AEOLUS.

Andreas Farkas, – MERCURIUS.

Michael Sandorfi, – CAMPI DUX.

Nob. Johannes Mülleter, – VESTALIS PRAELAT. I.

Nob. Augustinus Szivi, – FERDIN. I.

Nob. Paulus Dacso, – METROPOLITANUS.

Moyses Szalai, – NUNCIUS BELLI.

Michael Pletzner, – VENUS.

Albertus Reberi, – CARNIFEX et POSTHUMUS.

Praenob. Alexius Rakovszky, – CANCELLARIUS.

Nob. Johannes Tornai – BELA IV.

Johannes Vrana, – PRAECO.

Johannes Szigeti, – TRENCHINI MATYAS.

Ex Poëtarum:

Praenob. Adamus Gosztonyi, – VESTALIS MAGNAT. II.

Johannes Benedek, – PRONAEA.

Andreas Balko, – NICROMANTA.

Michael Kermann, – DOBZE.

Daniel Hajni, – ZEPHYRUS.

Nob. Stephanus Bacsmegeyi – ARIES ZODIACUS.

Nob. Casparus Grimblath. – CAROLUS ROBERTUS.

Johannes Georgius Fischer, – ALBERTUS.

Ex Synt. Major.:

Praenob. Jonas Bulyovszky, – PERIOCHA.

Praenob. Georgius Szent-Iványi, – JUPITER.

ROZSNYÓ

Matthias Vasas, – AUSTER.
 Matthias Murai, – KUN LÁSZLO.
 Daniel Deutser, – AQUILO.
 Johannes Kirchmajer, – SIGISMUNDUS.
 Johannes Veiser, – GVALTER.
 Daniel Perlaki, – CAURUS.

Ex Minor. Syntaxist.:

Praenob. Andreas Ottlik, – SOL PLANET.
 Nob. Georgius Modori, – VESTALIS LIBER CIVITAT. IV.
 Nob. Jonas Bossanyi, – SECRETARIUS.
 Michael Abrahamides, – HENRICUS IMPERATOR.
 Matthias Bogar, – GENIUS PATRIAE.
 Nob. Petrus Bacskagyi, – EURUS.
 Georgius Simko – COMES NASSOVIEN.

Ex Major. Minorumq. Gramm. Principistarum et seq.:

NOBILES ABLEGATI. – Nob. Balthasar Görgöi, Nob. Georgius Kardos,
 Thomas Konicsek, Michael Kmosko.
 MILITES TUTELARES – Nob. Stephanus Jeszenszki, Nob. Georgius
 Szalatnai, Nob. Sigismundus Gyetrik, Georgius Ignad,
 Michael Glosz, Georgius Bur, Georgius Csiszar, Johannes
 Fekete.
 ORPHANI. – Stephanus Kochlacs, Marichius, etc.
 LAVERNA. – Martinus Stumper.
 SYBILLAE, – Nob. Christian. Torkos, Georgius Hütter, Gregorius Far-
 kas, Michael Risztroffer, Michael Roo, Johannes Gottfrid,
 Ludovicus Grimblath, Johannes Kassai, Christian Vilh.
 Majer.

Sacri Lares Patriae:

Praenob. Andreas Kajali, NEOGRAD. LAR.
 Praenob. Franciscus Dersöffi, LIPTOV. LAR.
 Nob. Stephanus Pallagyi, ARVEN. LAR.
 Nob. Martinus Pallagyi, SCEPUSIEN. LAR.
 Nob. Johannes Lanyi, GÖMÖR. LAR.
 Nob. Emericus Missovicz, ZOLIEN. LAR.
 Nob. Paulus Görgöi, UNGVAR. LAR.
 Nob. Adamus Soos, NITR. LAR.
 Nob. Stephanus Dacsó, MOSSON. LAR.
 Nob. Emericus Demyan, JAURIEN. LAR.
 Nob. Moises Kubinyi, THUROCZ. LAR.
 Nob. Sigismundus Gogh, CASTRIFER. LAR.
 Nob. Johannes Hullik, TRENCHIN. LAR.

ROZSNYO

Nob. Georgius Marichius, POSON. LAR.
 Nob. Gabriel Marichius, ZEMPL. LAR.
 Georgius Molnár, BORSOD. LAR.
 Georgius Szerecsényi, BARS. LAR.
 Martinus Pinka, BIHARIEN. LAR.
 Georgius Lakatos, SZATH. LAR.
 Johannes Zontag, SAÁROSIEN. LAR.
 Georgius Gömöri, TORNEN. LAR.
 Martinus Pogany, ABA-UJVÁRIEN. Lar etc.
 PSEUDO-LARES. Nob. Alexander Lehoczki, Johannes Richter.
 PENATES. Johannes Fabri, Szalai; etc.
 Nob. Joannes Bene, NAGY HONTHENSIS LAR.
 Nob. Gregorius Battlik, – PROCERUM III.”

Lit. *Bartholomaeides*, 1806. I. 462. – *Nagy*, 1884. 36. – *Bernáth*, 1902. 46, 61. – *Dézy*, 1906. 45–46. – *Dézy*, 1927. 60. – *Esze*, 1958. 1–18. – Kapitoly 1967. 86–87. – *Rezik*, 1971. 231. – *Ružička*, 1974. 47.

1708

E₄₀₆ MISSOVITZ, MICHAEL: CYRUS.

Ed. [A program címlapján folytatólagosan:] ”Vivum providentiae Divinae, in Personis arduis a Deo destinatis fatis speculum, pro Coronide Publici Examinis in Scenam productus a Spectabili, Perillustri, Generosa et Ingenua Evangelici Seminarii Rosnaviensis Studiosa Juventute. Dum currebat Annus CaLLIDIS-sIMVs.” [Lőcse, 1708.] (RMK II, 2333.)

[A negyedik actus harmadik scenája után: ”Intermedium. Plebs Persica de duro Domino Astyagis queritur, Magis et Atris eliberationem praedicantibus.”

A periocha után:]

”Praecipuorum Agentium Series.

Ex Classe Logic.:

ASTYAGES R. M. – Paulis Áldási.

HARPAGUS PRAEF. M. – Petrus Magulács.

GUBERNATOR, – Matthias Póldt.

ESDRAS SACER. – Elias Fischer.

Ex Classe Orat.:

AULAE PRAEFECT. ET BELLI PRAES. – Michael Sándorfi.

MAGUS PER. – Andreas Farkas.

ONOTOCRITA, – Franciscus Horváth.

ASTROLOGUS, – Georgius Farkas.

ROZSNYÓ

CYRUS, – Johannes Milleter.
 MATHEMATICUS, – Paulus Reberi.
 PYROMANTA, – Moyses Szalai.

Ex Classe Rhet.:

PROLOGUS ET PAEDAG. DARI – Johannes Benedek.
 NICROMANTA, – Andreas Balkó.
 MARSCHALLUS, – Casparus Grünblat.
 CAMPI DUX, – Johannes Treitman.
 ARMENTARIUS, – Johannes Petraeus.
 CUSTOS CARCERIS, et MOROMANTA, – Johannes Posony.
 DANIEL PROPHETA, – Jacob Eisenblezer.
 CONSILIARIUS PRIMUS, – Johannes Kirchmajer.
 CONGRIO, – Matthias Strba.
 DAMETAS, – Andreas Bakai.
 HYDROMANTA – Samuel Hruskovitz.

Ex Classe Poët.:

CUSTODES CORPORIS – Jonas Bulyowszky, Stephanus Keller, Laurentius Brevet et Stephanus Csetneky.
 VENATOR A. M. – Albertus Ignat.
 DARIUS MED. – Georgius Modori.
 HARIOLUS, – Georgius Simkowicz.

Ex Classe Synta.:

CROESUS REX LYD. – Magnific. Emericus Zaji, Liber Baro de Csömör et Zaj Ugocz.
 DICATOR PER. – Johannes Bene.
 MANDANE – Georgius Hütter.
 AULICUS PRIMUS – Franciscus Dersöfi.
 MANIUM IV. – Johannes Dévai, Antonius Kochlács, Georgius Lakatos, Johannes Boló.
 AULICUS VIII. – Johannes Pogány.
 FILIA SION. – Johannes Görgei.
 CURSOR PER. – Emericus Demján.

Ex Classe Grammat.:

NOBILES PERSAE – Samuel Kirchmajer, Georgius Kádas, Georgius Szercsény, Matth. Vinkler, Sigmundus Gog, Statius Hüch, Johannes Klogner, Stephanus Palágyi, Steph. Gothárd, Georg. Lénárt, Johannes Kalmár, Georg. Fajgel, Elias Thessedik, Steph. Lozi.
 PERSIDES MATRONAE – Georg. Mólnár, Geor. Csiszár, Gabriel Marichius.

ROZSNYÓ

FILII, FILIAE SION. – Geor. Marichius, Mich. Ledniczky, Steph. Okolicsányi, Johannes Schmidt.

CONSILIARIUS III. – Johannes Radó.

DUX MYRMIDONUM – Johann. Joni.

Ex Classe Max. Princip.:

CYRI AULAE PRAEF. – Johannes Lányi.

ARMIGER CYRI – Emericus Missovicz.

EPHOEBI CYRI – Marcus Horváth de Stanicsicz, Adam Soós, Adam Bene, Johan. Veiszár, Martin Porter, Joseph Mész, Johan. Károl, Christianus Rázga, Johan. Zontag, Mart. Kocsis, Mich. Üveges, Nicol. Jászai.

HYACINTHUS, HAR. FILIUS – Jacobus Engelmayer.

GENII VATIDICI – Mart. Mész, Johannes Szerecsény, Johan. Günther, Samuel Engelmayer.

EUCCHARISTIA JUDAEAE ECCLESIAE AD DEUM – Johannes Benedicti. Coeteri Choros Aciesque complent.”

Lit. *Bartholomaeides*, 1806. I. 462. – *Mátray*, 1851. 256. – *Nagy*, 1883. 322. – *Nagy*, 1885. 110. – *Bernáth*, 1902. 11, 46, 61. – *Dézi*, 1906. 46. – *Esze*, 1958. 1, 4, 16. – *Esze*, 1964. 54–59. – *Kapitoly* 1967. 87. – *Rezik*, 1971. 164.

SEGESVÁR (SCHAESSBURGUM – ȘIGHIȘOARA – SCHÄSSBURG)

A lutheri reformáció Segesvárott már a XVI. század közepére megszervezte az evangélikus egyházat és iskolát. 1545-ből ismert az első iskolamester Gielius, Johannes. A tanítási anyag és módszer tekintetében bizonyára Brassó, majd Nagyszeben volt a minta, de szegényesebb keretek közt folyt az oktatás. Az alsó osztályok számára egyetlen terem állt rendelkezésre.

Az iskola történetéről a XVI. századból alig tudunk többet következtetéseknél. A várhegyen 1607–1608-ban készült el számára az új épület. Az első iskolatörvény 1620-ból való: Hartmann, Simon rector szabályzata. Ettől kezdve tekinthető az iskola gimnáziumnak, négy osztállyal. A legfelső osztályt, a Primát a rector tanítja. Teológiát is oktat. A többi osztályban a collaboratorok és a nagyobb diákok tanítanak. 1652 óta tudunk lectorról. Az iskolaév egybeesik a polgári évvel. Vizsgák vannak; a Tertiában és Secundában disputatiók.

A Hartmann-féle szabályok érvényben voltak az egész század folyamán, sőt a XVIII. században is. Seraphin, Georgius igazgatósága (1669–1677) alatt kiegészítették őket, elsősorban didaktikai vonatkozásban. Neves utódja, Ladiver, Elias (1678–1682) igazgatósága idején az iskola tanulóinak száma nagyot nőtt. Támaszkodva Seraphin feljegyzéseire, folytatta az iskola matriculáját, mely így fontos iskolatörténeti forrás. Ladiver szabályozta a tantárgyakat, a tanulók helyzetét, a napirendet. Lényegében ezt a szabályzatot csak Schenker, Gottfried egészítette ki újabb törvényekkel 1772–1774 közti igazgatósága idején. (*Ružička, Vladislav*: Eliáš Ladiver mladší. Turčiansky Sv. Martin. 1946. 94.) Nagy eréllyel fogott a tanulmányi rend és a fegyelem megerősítéséhez.

Segesvárott azonban a tanítás színvonala alacsonyabb volt, mint pl. a nagyszebeni iskoláé. A tanerők fizetése kisebb volt, többször meg kellett elégedni alacsonyabb képzettségű tanerővel, a jobbak pedig máshová távoztak. A század végén a rectoron kívül két lector és három collaborator működött az 1792-ben elkészült új iskolában.

Irodalom: *Schuller, Richard*: Geschichte des Schässburger Gymnasiums. Wissenschaftliche Beilage zum Schulprogram des ev. Gymnasiums A. B. in Schässburg 1895/6. Segesvár, 1896.

SEGESVÁR

1620

E₄₀₇

Ad. Jus, Leges et ordo Institutionis rei literariae pro schola Schesburgensi (1620. mart. 13.). Beneficia elemosinaria: "Quicquid beneficiorum ac Elemosinarum vel a Civibus per Praebendas, Comoedias, Pistrinum, Recordationes Regales ... vel ab exteris collatum fuerit, id participet totus coetus Professorum et Auditorum Primanorum."

Lit. *Teutsch*, 1888. 78. – *Schuller*, 1896. 38. – *Ferenczi*, 1897. 9–10. – *Dombi*, 1932. 106.

1621

E₄₀₈

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Den Schulern wegen der Comedia fl. 3." (Schässburg, Archiv no. 186.)

Lit. *Teutsch, Georg Daniel*: Zur Geschichte des Schässburger Gymnasiums. Gymnasial-Program 1851/52. 21. – *Schwartz*, 1861. 104. – *Filtsch*, 1887. 523. – *Ferenczi*, 1897. 10. – *Bernáth*, 1902. 17. – *Dombi*, 1932. 106.

1625

E₄₀₉

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Scholasticis pro acta in Consistorio comoedia fl. 4." (Schässburg, Archiv no. 194.)

Lit. *Teutsch, Georg Daniel*: Zur Geschichte des Schässburger Gymnasiums. Gymnasial-Program 1851/52. 21. [Több kifizetést említ a számadáskönyvekből, de nem határozottan színjátszásért, mint pl. "Für den Hainal (=Morgengesang) zu Weihnachten"... für "die Cantation zu Ostern erhalten sie Geschenke aus der Stadtkassa" ... "Ein Dangeltdt [!] für die Schuler" ... "Auff der Scholasticorum thedig [!] denar 44" ... "Honorarium von 4 Tallern" stb.] – *Schwartz*, 1861. 104. – *Schuler*, 1896. 41. – *Ferenczi*, 1897. 10. – *Bernáth*, 1902. 17. – *Dombi*, 1932. 106.

SEGESVÁR

XVI–XVII. század

E₄₁₀

Ad. "Aus der Zeit des deutschen Humanismus und der Reformatoren hatte man um den *genius linguae Latinae* vollständig in dem neuen Gymnasium einzubürgen, die Gewohnheit übernommen, an bestimmten Festtagen lateinische Komödien aufzuführen. ... In Schässburg hat sich die Sitte in regelmässiger Wiederkehr zu Anfang der Fasten nur bis 1626 erhalten. Das übliche Ehrengeschenk das den Schülern vom Rate gespendet ward, kommt seit dieser Zeit in den öffentlichen Rechnungen nicht mehr vor. ... Seit dem *Amnon Incestus* des Valentin Wagner hat die Komödie gewiss auch in Schässburg im alten Rathhaus ... manchen Triumph gesehen, das 17. Jahrhundert jedoch mit seinem Schrecken ohne Ende hat sie dem langsamen, aber sichern Tode geweiht, trotz den Wiederlebungsversuchen, die der energische Rector, Elias Ladiver mit dem schweren Rüstzeug seiner Gelehrsamkeit und dem reichen Vorrat seiner Erfahrung unternahm." (Schuller, 1896. 41–42.)

[Ladiver, Elias 1678–1682 között volt a segesvári gimnázium igazgatója.]

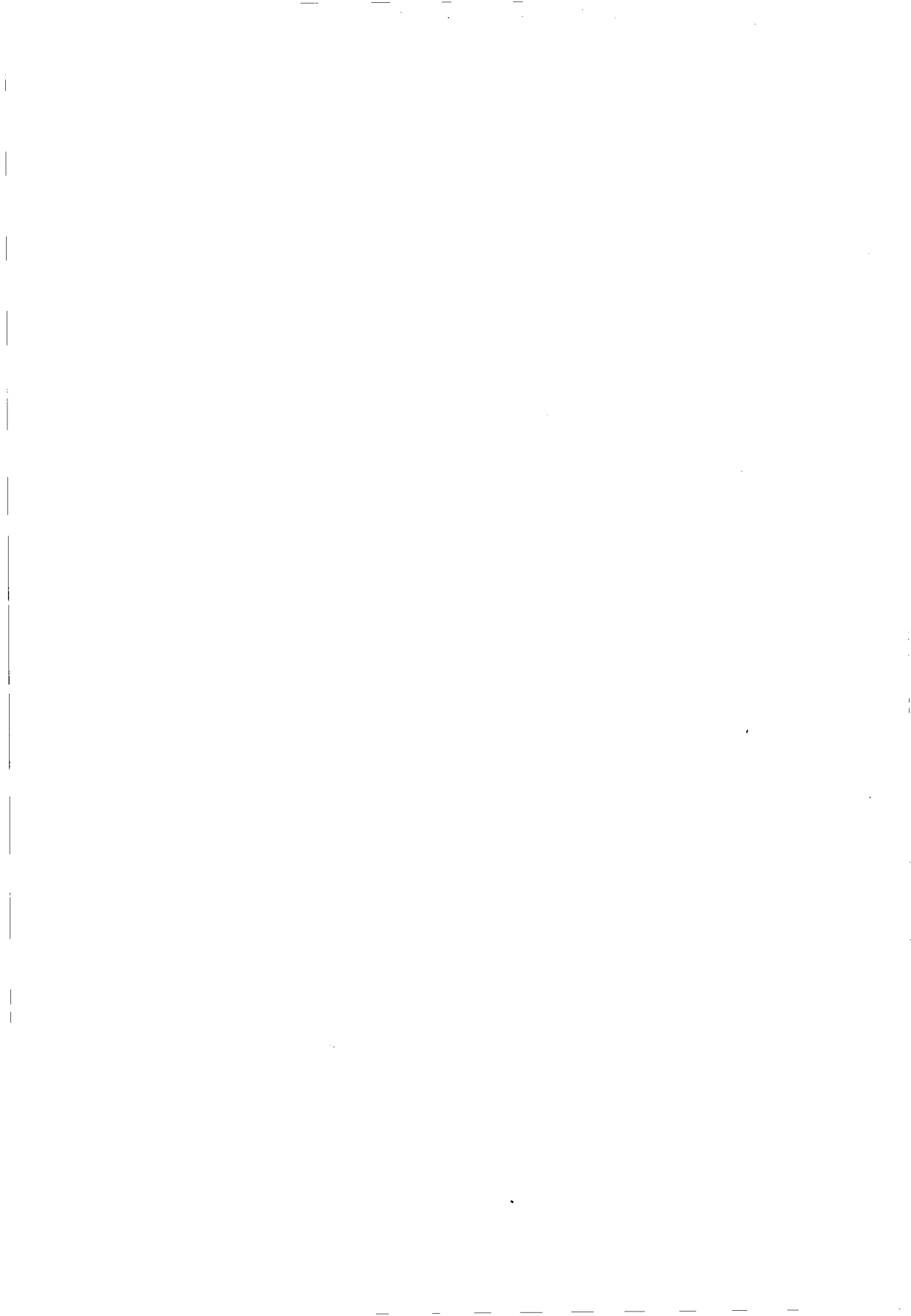
Lit. Schuller, 1896. 41–42.

SELMECBÁNYA
(SCHEMNICIUM – BANSKÁ STIAVNICA – SCHEMNITZ)

Selmecebányán a reformáció egészen korán tért hódított, az egyik káplán 1524-ben már Luther szellemében prédikált. A városi latin iskola 1528-ban evangélikus szellemben működött. A tanítók neveit azonban 1560-ig nem ismerjük. A Severini, Johannes által 1770 körül összeállított iskolai jegyzőkönyv Hensel, Johannessel kezdődik 1562-ből. Iskolatörvények régebről nem maradtak ránk. Bizonyára itt is a szászországi rendszer elvei szerint tanítottak. Ezek benne lehetnek az 1652-ben a tanácstól az iskola részére adott szabályzatban. (*Leges scholae Schemniciensis* – kiad. L.S.: Némely adatok a selmecebányai ágost. hitv. evangélikus kerületi lyceum múltjából. 1879/80. évi értesítő 9–31.) Ebben előírják, hogy a tanulók évente egy-két színművet adjanak elő, hogy az illedelmes beszédet megszokják, és ne féljenek a közönség előtt. A szokás régiségét igazolják a városi számadáskönyvek színjátékokért 1559-től fizetett kiadásai. Ekkor az iskola hatosztályos volt.

1674 elején az evangélikus prédikátorokat és tanítókat elűzték. A kuruc szabadságmozgalmak csak rövid időközökre jelentettek az evangélikusoknak fellélegzést. Az 1681. XXVI. tc. értelmében azonban a városon kívül a grammatikai iskola mint egyházi tanintézet működött. Meg-megpróbálkoztak ugyan az artikuláris korlátok túllépésével, de ismételten feljelentették a magasabb ismereteket is tanító iskolát. Így 1747. december 1-én a jezsuiták meglepték a logikát tanító rectort, s a következő évben szigorú rendelet szüntette meg a retorika és logika előadását. Az 1766-i összeszámlálásban Selmecebánya kisgimnáziumként szerepel. (*Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában.* Bp., 1899. 194–195.) Ez az állapot tartott 1777-ig, amikor már nem kellett félniök a jezsuitáktól. A Primát visszaállították és 1779-ben a kerületi főigazgató már azt jelenti, hogy retorikát, teológiát is tanítanak. Az iskola lassan a régi színvonalra emelkedett, és a kor kívánalmainak megfelelően működött. 1781-től pl. politikát, egészségtant is tanítottak.

Irodalom: *Breznyik János: A selmecebányai ág. hitv. evangélikus egyház és lyceum története.* I–II. Selmecebánya, 1883–1888. – *Hlavatsek András–Király Ernő: A selmecebányai ág. hitv. evangélikus kerületi lyceum története.* Selmecebánya, 1896.

SELMECBÁNYA

1559. február 3.

E₄₁₁

Ad. Városi számadáskönyv: "den Studenten für Spiel 7 fl." (Közelebbi utalás nélkül.)

Lit. *Breznyik*, 1883. I. 59. — RMKT V. 1886. 338. — *Bernáth*, 1902. 15. — *Klementis*, 1925. 681. — *Mészáros*, 1981. 81.

1571. január 31.

E₄₁₂

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "den Cantoribus und von der Comedie zu agiren 6 Fl." (Id.)

Lit. *Breznyik*, 1883. I. 59. — RMKT V. 1886. 338. — *Bernáth*, 1902. 15. — *Klementis*, 1925. 682. — *Dombi*, 1932. 51. — *Mészáros*, 1981. 81.

1577

E₄₁₃

Ad. Városi számadáskönyv: "den Comedianten in der Schul soll Herr Richter 5 Fl. verehren." (Id.)

Lit. *Breznyik*, 1883. I. 59. — *Mészáros*, 1981. 81.

1582

E₄₁₄

Ad. A város jegyzőkönyvéből: [Scholtz Johann] "1582-ben Január 12-én heti díjúl 3 Ft-t kér, amennyit elődjei kaptak." [A tanács csak azt ígéri meg,] "dass man ihm vom wegen den Comoedien zu den 6 Fl., so man gewöhnlich den Schulmeister zur Beschlussreitung verehrt, doch dass es hinferne zu keiner ordinari gereitet werde." (Id.)

Lit. *Breznyik*, 1883. I. 347. — *Bernáth*, 1902. 47.

SELMECBÁNYA

1597. február 18.

E₄₁₅

Ad. Városi számadáskönyv: "den Comedianten in der Schul soll Herr 5 Fl. ver-
ehren." (Id.)

Lit. *Breznyik*, 1883. I. 59. – RMKT V. 1886. 338. – *Bernáth*, 1902. 15. –
Klementis, 1925. 681–682. – *Dombi*, 1932. 51.

1620. május 13.

E₄₁₆

[KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "wegen der gehaltenen Comedie sollen dem Rector
6 Fl. verehrt werden." (Id.)

Lit. L. S. 1879/80. 32. – *Breznyik*, 1883. I. 59. – RMKT V. 1886. 15. – *Ber-
náth*, 1902. 15. – *Klementis*, 1925. 681–682. – *Pukánszky*, 1926. 344. –
Pukánszky, 1931. 374. – *Dombi*, 1932. 104.

1636. november 28.

E₄₁₇

[KOMÉDIA.]

Ad. A városi tanács jegyzőkönyvéből: "Etlichen Schülern, darunter auch Paul
Rosenbergs Söhne seiend, ist mit einer Comedie herumb zu gehen auf Weinach-
ten, concedirt worden."

Lit. *Breznyik*, 1883. I. 363. – *Klementis*, 1925. 682.

1651. április 24.

E₄₁₈

STEPHAN, TOBIAS: SVSANNA.

Ed. [A címlapon folytatólag:] "seu Actus Oratorius, septem diversarum ac in
partem utramque pertractarum questionum Orationibus constans a totidem
inferiorum Primae In Schola Schemniana classis tironibus publice die 24. Apri-
lis Anno MDCLI. institutus. Ubi in Orationem Prima Castitatem Susannae com-
mendat: Michael Haidt. Secunda Senum facta vituperat: Gottfrid Kern. Tertia
Juris in Susannam rigorem urget: Joh. Christo. Haffner. Quarta In sententiae
contrarium it: Antonius Felner. Quinta Senex accusat: Tobias Schneider. Sexta
Daniel defendit: Martinus Gubitz. Septima Susanna rea Deum laudat: Johannes
Kares. Trencsén, [1651.] (Stripszky II, 2558. – Čaplovič 1810.)

[A szövegkiadásból ma egy példány sem ismert.]

SELMECBÁNYA

Lit. *Horváth Ignác*: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának II. kötetéhez. MKsz 1906. 261.

1652

E₄₁₉

Ad. Leges scholae Schemnicensis. "Actionem alicujus comoediae in qua castum et ab omni obscenitate alienum sit argumentum, semel atque iterum in anno publice conspectum non reformidare discant. Non vero propterea ullam apud pueros invalescere licentiam, aut reliquarum lectionum cursus inturbari patiatur, sed ut horis succesivis ad actionem talem spectantia domi ediscantur, iubeat." (VI. Leges speciales de rectoris officio. Kiad. L. S. az iskola 1879/80. évi értesítőjében.)

Lit. L. S. 1879/80. 11. – *Breznyik*, 1883. II. 83. – *Hlaváček–Király*, 1896. 41. – *Bernáth*, 1902. 47.

1658. május

E₄₂₀ JUDITH ET HOLOFERNES.

Ad. [Kreuchel, Illés rectorátusa idején segéde, Jéhndel, Daniel egy darabot tanított be,] "melynek előadására a tanácstól engedélyt kért. Címe Judith et Holofernes. Határozat: si quidem est materia sacra, fiat; de be kell jelenteni a főpapnak."

Lit. *Breznyik*, 1883. II. 95.

1670. október 13.

E₄₂₁ SCHÖN, CASPARUS: [CATILINA.]

Ed. [A kétlevelés program címlapja:] "C. Salvstii Crispi Catilina, Qualem Quolibet in populo videas quocunque sub axe, attestante Juvenalis Satyra 14. In Actv ordinario Lycei Schemnicensi in Montanus Stilo ipsius Autoris, Anno MDCLXX. Die 13 Octobris, Juventutis nostrae excolendae gratia ad Scenam productus, Praeside M. Caspare Schön, Eperiensi Rectore Primario." Pozsony, 1670. (RMK II, 1253.)

"Producentur et spectabuntur.

I. Agentes Personae minus principales.

- a. Prologus, Matthaeus Reutter, Nobilis Schemnicens.
- b. Epilogus, Johannes Adamus Hoffstätter, Cremnic.

SELMECBÁNYA

II. Principales

a. HISTORIOLOGI, et ex his

1. Brachylogi, Catilinarii Belli Epitomen ex L. Flori Histor. Lib. IV. recitaturi:

1. Tobias Schneider, Nobil. Schemnic. Rex Scholasticus Veteranus.
2. Johannes Schuler, Schemnic.

2. Macrologi enerraturi ejusdem Belli:

1. Antegressa, utpote

1. NARRATORES HISTORICI

1. De vario Schribendi instituto, Martinus Klein.
2. De moribus Catilinae, Johann Marci Bazurien.
3. De Statu Reipubl. Rom. ab U. C., Jeremias Pilarik Matthaevill. Scep.
4. De factis Catilinae et conjuratione posteriore, Martinus Angermann, Schemnic.
5. De conjuratione ejusdem priore, Joh. Schimrak, Varall.

2. ORATOR POLITICUS Catilina ad conjuratos, Andreas Lipko, Eperiens.

2. Gesta ipsa videlicet

1. NARRATORES HISTORICI

1. De Bello per Catilinam facto et structis Ciceroni insidiis, Balthasar Prividski, Veterosolien.
2. De C. Manlii in Hetruria aliisque in locis apparatu et senatus Romani contra eum expeditione, Johann Neupeur, Diln.
3. De Actis cum Catilina in Senatu et ejus tum excusatione, tum in Manliana castra profectio, Matthias Petko, Totpronon.
4. De C. Manlii ad Qu. Marcium legatione, ejusque responsione, Laurentius Both, Peschen. Transylv.
5. De literis Catilinae ad Qu. Catulum datis, Georgius Götzl, Dinen.
6. De Rom. Reipubl. consternatione, Matthaues Stephani, Dinen.
7. De Lentuli factione, Martinus Hirt Iglovien., Scep.
8. De Complicum ejus instructione, Andreas Hankusch, Veterol.
9. De Conjurationis patefactione. Joh. Sophista, Dobron.
10. De L. Tarquinii confessione, Joh. Lind, Saroschino Transylv.

2. ORATORES POLITICI

1. C. Jul. Caesar conjuratis parcendum svadens, Matthaues Reutter, qui supra.
 2. M. Porcius Cato idem disvadens, Joh. Christ. Hangenmändl, Schemnic.
- ###### 3. Consecuta eaque
1. Priore nimirum.

SELMECBÁNYA

1. NARRATIONES HISTORICI
 1. De Statu Rom. Reip. uti tunc fuit et executione contra conjuratos, Joh. Gottfridus Seiffert, Diln.
 2. De Catilinae tentata expeditione, Joh. Oravetz Schemnic.
2. ORATOR POLITICUS Catilina ad Milites, Andreas Lipko, qui supra.
2. Posteriora. NARRATOR HISTORICUS
 1. De instructa Catilinae acie, Tobias Stauffer, Schemn.
 2. De conflictu atque nece Catilinae, itemque de victoria Romani exercitus, Michael Schönfelder, Schemn.
- b. GNOMOLOGI Monita et Axiomata Politica recitaturi:
 1. Ex Antegressis.
 1. Joh. Ostroluczki, Nob. de Ostrolu.
 2. Michaël Titz, Nob. Schemn.
 3. Johannes Peutzer, Schemn.
 4. Michaël Peutzer, Schemn.
 5. Matthias Graff, Schemn.
 2. Ex Gestis.
 1. Michaël Neupaur, Schemn.
 2. Tobias Neupauer, Schemnic.
 3. Rudolphus Tindl, Schemnic.
 4. Johann Lichi, Schemnic.
 5. Samuel Schönfelder, Schemnic.
 3. Ex Consecutis.
 1. Georgius Chwala, Zernov. Nob.
 2. Johann. Schwartz, Teschin. Siles.
 3. Michaël Koch, Schemn.”

1733 körül

E₄₂₂ DAS LEIDEN UND STERBEN UNSERS HERRN UND HEILANDS JESU CHRISTI.

Ms. [A késmárki volt Evagélikus Liceum könyvtárának 31/a. számú kéziratában folytatólag:] ”wie dasselbe Nach dem Heiligen Matthäo mit eingemischten Choralen. Jährlich am Char freitage In Evangelischen Versammlung zu Schemnitz abgesungen wird.”

[Iskolai előadása nem bizonyított. Vö. a pozsonyi evangélikus liceum 1733-ból való kéziratával! (Lásd E₃₅₀ sz. alatt!) A selmecebányai kéziratot nem állt módunkban a pozsonyival összevetni.]

SELMECBÁNYA

1737

E₄₂₃

Ad. Turcsányi Dávid Meghívóleveléből: "Claritas tua altero quovis anno actus publicos comicos producat sine tamen regis scholastici circumductione."

Lit. L. S. 1879/80. 32. – *Breznyik*, 1883. I. 363., 1888. II. 207. – *Hlavatsek – Király*, 1896. 29. – *Bernáth*, 1902. 47.

1742

E₄₂₄

Ad. Gazsur Sámuel meghívóleveléből: "Actus publici sive comici, qui itidem dexteritatem et diligentiam rectoris deprecant, hac tempestate ad feliciora tempora relegantur."

Lit. *Breznyik*, 1888. II. 215.

1779. április

E₄₂₅

[KOMÉDIA.]

Ad. Plathy Mátyás kanonok vizitációs jelentéséből: "Eriguntur in hac schola theatra et producuntur comoediae, ut paulo antè meum in civitatem Schemnicensem adventum."

Lit. *Fináczy*, 1902. 393.

1797

E₄₂₆

[XIV. LAJOS HALÁLÁRÓL SZÓLÓ TRAGÉDIA.]

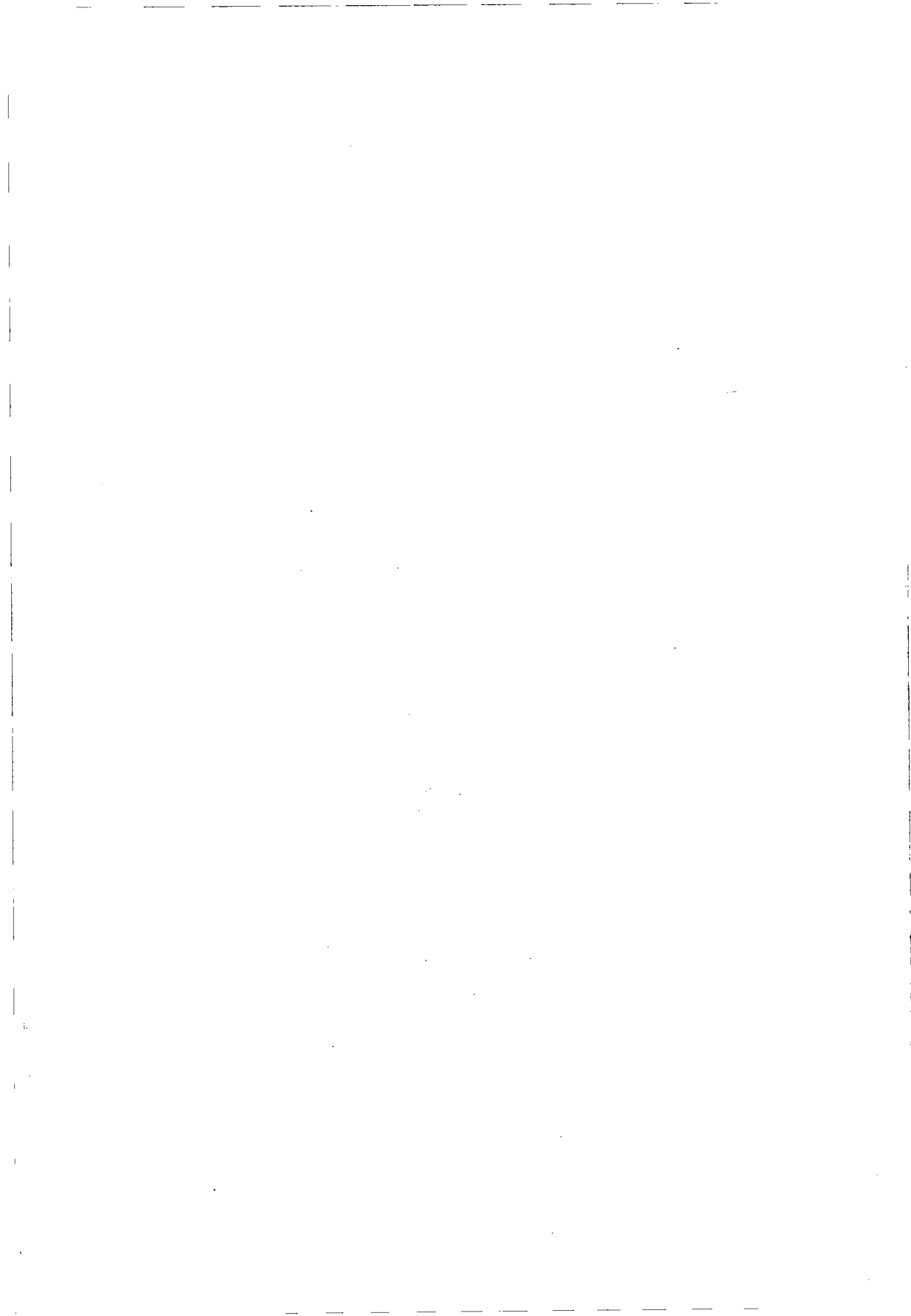
Ad. 1. Historia Domus Schemnicensis Scholarum Piarum: "Augustanae confessionis iuventus scholastica, sub finem anni proxime superioris occasione feriarum in suburbanis viridariis cetera inter oblectamenta actionem quamdam criticam de Rege supplicio capitis affecto in scenam dedit. Quia vero et recens tumultuantium Gallorum scelere interfecti Regis memoria et grassantium eorundem hostium pestiferae doctrinae exempla ad oculos undique versarentur, Excelsum consilium regium accepta undecunque rei notitia, literas ad magistratum Civicum dedit atque in dictam actionem Scenicam serio inquiri iussit. Deprompta subinde ab eodem Magistratu relatione fideli, sententia nomine Regio in haec pene verba lata est: Ut illi Juvenes, qui mutuo consensu et facto ad producendum hoc

SELMECBÁNYA

spectaculum concurrerunt, in Magistratualem Curiam evocati, severam Animadversionem ea cum comminatione accipiant, graviore subinde poena mulctandos esse, si citra licentiam Superiorum posthac quidquid publicitatem redolere videretur in lucem attulerint.” (Nitra, Štatny oblastný archív. ZPF Invent. č. 22. Piarista Banska Stiavnica Škat. č. 422.)

2. [A Dunántúli Ref. Superintendentia jegyzőkönyvéből:] ”Olvastatott a’ Felséges Királyi Helytartó Tanátsnak ezen folyó esztendőben Január 23. napján No 2073 költ Intimatuma, mellyben exponáltatik, hogy a’ Selymetzi Augustana Confession lévő Tanulók az el múltt esztendőben recreatio alkalmatosságával a’ Frantzia Király meg őlettetését játéokban producálván, Ő felsége azt méltoztatott parantsolni, hogy mind azok az ifjak, kik azon tragoedián jelen vóltak a’ Selymetzi Városi Tanáts eleibe hivattasanak, és ott ezen gondolatlan tselekedetek nékiek improbáltassék, egyszersmind pedig tiltassék meg nékiek, hogy semmi ollyas játékot, mellybe publicitás jó, producálni ne merészellyenek; hanemha arra a’ magok tanítóitól engedelmet nyernek, és az a’ helybéli Városi Magistratus által helybe hagyatik. Továbbá mivel az ezen dologban véghez vitt investigatióból a’ sül ki, hogy a’ Tanítók annak okául, hogy az említett tragoedia eljádzását nem akadályoztatták, azt adták a’ többek között elő, hogy a’ jádzó Ifjak nem az ő Classisokbéliek; és így nem az ő igazgatások alatt valók vóltak [a Dunántúli Superintendentia megparancsolja, hogy a tanítók felelősek legyenek bármelyik osztály excessusaiért.] (Lajstroma a’ Tul a’ Dunai Fő Tisztelendő Superintendentia Jegyző Könyveiből ki irtt Normativumoknak, Nevezetesebb végzéseknak és Felséges Királyj Parantsolatoknak MDCCCXXI Esztendőben. Diósjenői Református egyház irattárában.)

Lit. *Breznyik*, 1883. II. 270. (”bárminemű színi mutatvány előadása az illető iskolai hatóság és a városi tanács helyben hagyása nélkül tilalmaztatik”.)

SOPRON (SOPRONIUM – ÖDENBURG)

Sopronban oly nagy volt Luther tanainak a hatása, hogy már a mohácsi csata körüli években királyi biztosok igyekeztek elhallgattatni a reformáció híveit. Ezek mindamellettt folyvást szaporodtak, és hamarosan döntő befolyásra tettek szert az egyházi és városi ügyekben. A városi iskolának a lutheránus szellemben való átszervezése Nusser, Balthasar igazgatósága alatt (1557–1561) ment végbe. A katolikusok azonban újból hatalomra jutottak, és Draskovics György győri püspök elérte, hogy az evangélikus lelkészek és tanítók felsőbb parancsra távozni kényszerüljenek a városból.

Csak a bécsi békekötés (1606) után változott meg a helyzet. A két osztályú latin iskola lassanként öt, majd 1633-ban már hat osztályúra emelkedett. (*Molnár Aladár*: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században. Bp., 1881. 382.) A város 1612-től fogva magyar elemi iskolát is tartott fenn, melyet 1658-ban latin iskolává fejlesztett úgy, hogy ezentúl két felsőbbrendű evangélikus iskolája volt a városnak, német-latin és magyar-latin gimnázium. Sárközi János után Kövesdi Pál lett a magyar iskola igazgatója (1659). A tanulók csakhamar annyira megszorodtak, hogy egy év múlva már harmadik tanítóra is szükség volt.

Mindkét iskola felett az evangélikusokból álló városi tanács gyakorolta a felügyeletet. A tanításról, az iskola belső életéről keveset tudunk. Évenként kétszer tartott közvizsgát; a német gimnáziumban színi játékokról is vannak adataink. A felső két osztály tanulmányi ideje két-két évre terjedt.

1674-ben azonban az ellenreformáció elűzte az evangélikus lelkészeket, tanítókat, akik az 1681. XXVI. törvénycikk erejével csak 1682-ben tértek vissza.

A magyar gimnáziumot nem állították helyre (épülete 1676-ban leégett), a magyar növendékek is a német-latin gimnáziumban tanultak. Fridelius, Johannes lett a feltámasztott iskola igazgatója (1682–1712). Igazgatósága alatt 1693-ban lépett életbe az új tanulmányi rend, mely az elemitől a retorikáig bezárólag öt osztályra terjedt ki. A harmadik osztály volt a grammaticai, a második a syntaxisták és poéták osztálya a conrector vezetése alatt. A legfelső osztályt, a retoricát a rector tanította. Itt logikát is tanultak és némi földrajzot, történelmet.

1718-ban a syntaxis-poetica osztályt kettéosztották, s ettől kezdve hat tanuló-csoportban folyt az oktatás.

1741-ben Hajnóczy Dániel rector új tanulmányi rendet vezetett be. A legfelsőbb osztály tananyaga a teológia és filozófia, a történelem és földrajz, a latin és görög irodalom s a héber nyelv. A tanulmányi idő három év. A második osztályt két év alatt lehetett elvégezni. Szónoklattal, költéssel összekötött stílusgyakorlatok, a görög nyelv, földrajz és történelem képezték a tananyagot. A többi osztály tanfolyamát másfél-másfél évben határozták meg. Minden tanárnak és praeceptorának szigorúan követnie

kellett a tanrendet, s minden negyedévben értekezleten beszélték meg tapasztalataikat. A három magasabb osztály tanulói számára minden hétfőn írásbeli feladatot kellett adni és azt a következő héten számon kérni.

Ezzel a tanulmányi renddel folyt a tanítás a XVIII. század második felében is. 1783 táján a két felső osztály helyébe hármat szerveztek. 1785-től a legkülönbözőbb tudományokat tanítják. (*Szelényi Ödön: A magyar ev. nevelés története a reformációtól napjainkig. Pozsony, 1917. 167.*)

Irodalom: *Müllner Mátyás: A soproni ev. főtanoda története a soproni ev. gyülekezet nevezetesebb eseményeivel együtt. A tanoda háromszázados emlékünnepe alkalmával. Sopron, 1857.*

SOPRON

1615. április 20, 21.

E₄₂₇ LACKNER, CHRISTPHORUS: CVRA REGIA.

Ed. [Folytatólagos cím:] "seu Consvltatio Paterna amore et caussa Gnatorvm Authore et Excogitatore Christophoro Laknero I. V. D. Suscepta et conscripta, Annoque M DC XV die 20 et 21 Aprilis Sempronii in Domo Senatoria Praesentibvs Illvstry Generosis, Egregiis, clariss. viris, splendidaque frequentia publicitus, cum applausu omnium, habita." Kassa, 1616. (RMNy 1112. – RMK II, 367.)

["A következő években Kassán is színre került. Ezzel magyarázható kassai kiadatása" – RMNy 1112.) Szövegkiadás.]

Lit. Nagy, 1884. 34. – Bernáth, 1902. 11, 59. – Payr, 1917. 248. – Payr, 1924. I. 880. – Dombi, 1932. 114–115. – Csatkai, 1936. 265. – Angyal Endre: Lackner Kristóf és a barokk humanizmus kezdetei. *SoprSz* 1944. 6–10. – RMDE 1960. I. 221. – Kovács József László, 1972. 88–93. – Staud, 1977. 11. – Bárδος, 1984. 192.

1616. május

E₄₂₈ [DIE EDLEN FREIEN KÜNSTE UND TUGENDEN.]

Ad. 1. Városi jegyzőkönyv: "Bittschrift des Konrectors Johann Klockovius wegen aufzuführender Comödie und Einladung des Magistrats zu derselben von 6 Mai des jahrs 1616.

Edle und feste Hochgelehrte, Ehrsame, wolweiss grossgünstige vnd gebietende Herren etc.

Demnach Jch dahin laborirt, vnd zur kunfftigen Sontag Cantate (geliebt es Gott bei gesundheit vnd trucknen wetter) eine Comoediam (dessen argumenti vnd inhalts, dass zwar die Edlen freien Kunste vnd Tugenden geprest vnd gedrucktt aber nicht gantzlichen vnterdrucktt werden mögen) einer Ehrnahmen gemeine zue Ehren vnd ruhm der bluenden Jugend aber zur Nutzen zue agiren mihr furgenommen hette. Wann aber E. H. vmb concession vndtt bewilligunge solches zue tentiren vndtt ins wercke zu ruhten bellich ersuchet werden. Also wollte E. H. Jch hirumb bittlichen angesonnen benebest dieselben sambtlichen vndtt Sonderlichen zue Spectatores freundlich invitirt haben. Denen ich demutigst bestehende [!].

Eueren Herren Diensgehorsamer

Johannes Klockovius Conrector daselbst."

"Indorsatio. Diweil der Sontag Cantate dieses Jahr albereit verstrichen, Also mann die Comedi solle Auff Kunfftigen sontag Cantate agirt werden. Mag sich

SOPRON

der supplicant dieweil auch eine zimliche Zeitt dahin in kurzlich destwegen wiederumb anmelden. Actum Auff dem Rathhaus, die 6 Maij Anno 1616." (Miscellen XII. Gamauf, 17. 100a–101a.)

2. "Instantia Joannis Klokovii Conrectoris pro facultate futura Domenica Cantate Comaediae per Juventem instituendae ac ut Senatus sua praesentia eam condecorare velit; de die indorsationis 6 Maii 1616. Germ[anice]. In indorsatione dicitur, etiam germanice, Praeterlapsa jam hoc anno Domenica Cantate, si futura hac Domenica Instans Comaediam producere vult, ut sat temporis pro eo habebit, de novo semet insinuet." (Contenta Archivi Civitatis Soproniensis; Gamauf 15. 216. "Siehe Misc. 12. B. S. 210 und 257" hivatkozással.)

[Klokovius 1612–1624 között volt conrector.]

Lit. Müllner, 1857. 33. – Payr, 1917. 248. – Pukánszky, 1926. 342. – Pukánszky, 1931. 372. – Csatkai, 1936. 266. – Staud, 1977. 12.

1612–1624

E₄₂₉

Ad. "Klokovius János liceumunk conrectora a városi tanács sürgetésére több alkalommal rendezett úgynevezett iskolai színjátékokat." [Forrásutalás nélkül.]

Lit. Fodor Ottmár: Sopron első magyar színészei a líceumi diákok. Sopron, 1944. 8.

1617. május 3.

E₄₃₀

LACKNER, CHRISTOPHORUS: ELECTIO TRIGONIANA DELEGATORVM NVNCIORVM.

Ed. [A cím folytatólagosan:] "orationibus clara, a Christophoro Lackner I. V. D. Publ. commodi gratia inuenta, publicitusque exhibita Sempronii 3. Maij 1617." Frankfurt, 1617. (RMK III. 1189. – RMNy 1133.)

Lit. Nagy, 1884. 34. – Bernáth, 1902. 11, 59. – Csatkai, 1936. 266. – Kovács József László, 1972. 93–100. – Staud, 1977. 11–12. – Bárdos, 1984. 197.

1619. május 12.

E₄₃₁

LACKNER, CHRISTOPHORUS: ACTVS OECONOMICVS.

Ed. [A cím folytatólag:] "Christophorus Lackner J. V. D. per Illustres Spectabiles, Magnificos, Generoses, Egregios optimaque spei Juvenes studiosos

SOPRON

Sempronienses publicitus exhibitus. Anno 1719. Francofvrti 1619. (RMK III. 1246.)

Lit. *Nagy*, 1884. 34. – *Bernáth*, 1902. 11, 60. – *Payr*, 1917. 274. – *Dombi*, 1932. 115–117. – *Csatkai*, 1936. 266. – RMDE 1960. I. 230. – *Kovács József László*, 1972. 100–103. – *Staud*, 1977. 11. – *Bárdos*, 1984. 197.

1628

E₄₃₂ [TÉKOZLÓ FIU.]

Ad. Wolweber Henriknek, a német népiskola tanítójának "Van egy kérvénye a városi levéltárban, amely szerint pünkösdkor az istentisztelet után kétszer vagy háromszor a tékozló fiúról szóló vallásos drámát (Christliche Comödie) akart a polgárok fiaival (mit etlichen Bürgers Söhnen) előadatni egy vígabb tárgyú közjátékkal (benebens einem mitunterlaufenden Spiele von einem Bauernknecht, ders Herrn Handwerk Lernen will). Ilyen színelőadások, mondja, évekkel ezelőtt is szokásban voltak a városban." (*Payr*, 1917. 368. lapon írja, forrásként utalva a városi levéltár 2. Lad. XII. et M. fasc. XI. nr. 12.-re, Gamauf II. 591.-re hivatkozva.)

Lit. *Payr*, 1917. 368. – *Pukánszky*, 1926. 342. – *Pukánszky*, 1931. 372. – *Csatkai*, 1936. 266. – *Staud*, 1977. 12. – *Bárdos*, 1984. 68, 197.

1638. április 24.

E₄₃₃

Ad. Régi községi jegyzőkönyvek. 1638. április 24-i közgyűlés harmadik pontjában: "Sollen zu prüfung sowoll der praeceptorum als discipulorum schuldigen Vleises die Examina wie bis dato ordentlich getrieben und nicht allein bey denselben, sondern auch sonsten geistliche Comaedien in Theatrum producirt, aufs öfteste actus oratorii gehalten, undt der Jugent, deren Profectus sich weith erstreckht, Themata ethica oder andere füergeben, und von ihnen orationes declamirt, von denen geringen aber andere progymnasmata als Ariae, Ethopaeiae, prosopopaeiae, comparationes etc. elaboriret und pronuncirt werden, dadurch geübet, sondern merklich animirt und von Leuthen ohne Unterschied der Persohnen zu reden herzhafft gemacht wirt, und soll zum wenigsten zu dergleichen actibus ein E[del] Rath die Herrn Praesides et Inspectores scholarum ad audendum beruffen werden." (Sopron Monographiája. Sopron, 1890. I. 458–459.)

SOPRON

Lit. *Payr*, 1917. 366–367. – *Pukánszky*, 1926. 343. – *Pukánszky*, 1931. 372–373. – *Bán János*: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939. 190. – *Staud*, 1977. 12. – *Bárdos*, 1984. 69, 197.

1643

E₄₃₄

Ad. "1643-ban a pestis idején a tanács nem engedélyezi karácsony körül a diákok színelőadását sem." (Az 1643. december 11-i tanácsi jegyzőkönyvre, továbbá Házi Jenő: "Adalékok Sopron zenetörténetéhez a Zeneegyesület megalapításáig" kéziratára hivatkozva írja Bárdos, 1984. 198.)

Lit. *Bárdos*, 1984. 198.

1647

E₄₃₅

[KOMÉDIA.]

Ad. Stadt-Kammer-Rechnungen: "Ausgab auf Zimmerleute: den 24 August dass sie ein Phyne zur Comodij in Herrn Kramers Garten gemacht." (Gamauf 11. 26b.) [Az összeg hiányzik.]

Lit. *Csatkai*, 1936. 266.

1650

E₄₃₆

[KOMÉDIA.]

Ad. Stadt-Kammer-Rechnungen: "Zu einer Comedi zum weissen Röszl, welche daselbst gehalten worden, 60 Laden geliehen, wurde dafür bezahlt fl. 1, 7 Schilling." (Id. 29b.)

Lit. *Csatkai*, 1936. 266.

1651

E₄₃₇

[KOMÉDIA.]

Ad. Stadt-Kammer-Rechnungen: "Ausgab auf die Zimmerleute, dass sie aufm [!] Saal im Rathhaus zur Comaedij ein Bin aufgerichtet und wieder abgebrochen." (Id. 32b.)

SOPRON

1657. december 27.

E₄₃₈ [KARÁCSONYI JÁTÉK.]

Ad. Lochner, Johann Bernard naplója 150.: "Am Johannitag haben meine Kinder und etliche ihre Mitschuler daheim bey mir kindische Comoedi von lieben Christkindlein gehalten in gegenwart deren allersaits Eltern; sind dabey in der andacht so erwarmet, dass es endlich auf ein Geistliche tanzen angelassen." (1657. december 29-ről idézi Bárdos, 1984. 198.)

Lit. *Bárdos*, 1984. 198.

1658. július 11.

E₄₃₉ SCHUBERT, JOHANNES: [DÁVID ÉS A FRIGYLÁDA.]

Ad. Lochner, Johann Bernard 1658. július 11-i naplórészletéből (191–192.1.): "Ist die Ungarische Schul von dem alten Schulhaus in das Neue mit folgenden Ceremonien eingeführet worden: ... ist man in der ordnung, das vorher die Knaben vnd Alumni nach Ihnen die Herren Schul College vnd Prediger, letzlich der Rath vnd die übrige auss der Burgerschafft in das Neue Hauss gangen; alda Herr Johann Schubert Senior unter dem gewölbten fürhauss (umb welches auch ein pforten von laubwerkh gemacht) nach dem man so wol mit Instrumenten als lebendigen Stimmen fein musiciert, die Histori wie David die Laden Gottes aus dem Hause Obed Edom hinauf in die Statt Daudid gebracht auss dem 2. Buch Samuelis am 6. von 12. vers biss auf den 19. ebenermassen lateinisch gar wohl auf diese neue einführung accommodirt, welches actus sich wieder mit musiciren geendet." (Sopron Monographiája I. Sopron, 1890. 81.)

[Az ünnepség után megvendégelték az egyházi és az iskolai személyeket.]

Lit. *Bárdos*, 1984. 198.

1658. augusztus 7.

E₄₄₀ JUDIT ÉS HÓLOFERNES.

E₄₄₁ [ISMERETLEN.]

Ad. "Ezen a napon a magyar gimnázium épületében a felső osztályosok a Judit és Holofernes című darabot, az alsósok pedig egy ismeretlen című játszottak a Mélyúton (Tiefen WEG)" – írja Bárdos Lochner naplójára való hivatkozással.

Lit. *Bárdos*, 1984. 198.

SOPRON

1658

E₄₄₂

Ad. Stadt-Kammer-Rechnungen: "Ausgab auf Zimmerleute: dass sie in der ungarischen Schule und nachmals im Tiefenweg zum komedienspiellen Pinen aufgerichtet und wieder abgebrochen, sie wurden hierfür am 1 September bezahlt." (Gamauf 11. 44b.)

Lit. *Payr*, 1917. 398. — *Csatkai*, 1936. 267. — *Staud*, 1977. 12.

1650–1659

[KLESCH, DANIEL színjátékairól]

Ad. "Denn sonst musz ich doch gestehen, dasz die Weltlichen Gedicht' und Schau-Spiele ihren sonderlichen Nutzen im gemeinen Leben haben. Wie ich denn dergleichen viel in meiner zehen-Jahrigen Schul-Profession am Gymnasio zu Oedenburg in Nieder-Ungarn weiland vorgestellt: Endlich aber das von abgelaßen und lauter Biblische Geschichte auff die Schau-Bahn gebracht, und dieses zwar auff Hertz-Christliches Einrathen unsers demaligen hochwerthen Herrn Inspectoris (Tit) Matthiae Langii Treu-wachsamen Evang. Predigers der Oedenburgischen Gemeinde, da ich auf seine, Item Herrn C. S. und Herrn M. C. S. Hochzeit-Begängnisse, unterschiedliche Biblische Handlungen durch die liebe Schul-Jugend vorgestellt; namentlich

E₄₄₃ VON ISAAC UND REBECKA,E₄₄₄ VON DEM JUNGEN TOBIA,E₄₄₅ VON DER HELDIN JUDITH,E₄₄₆ VON DEM KEUSCHEN JOSEPH,E₄₄₇ VON DER ENTHÄUPTUNG JOHANNIS DES TÄUFERS,E₄₄₈ VON DER SIEGREICHEN AUFERSTEHUNG CHRISTI,E₄₄₉ VON DER AUFFERWECKUNG LAZARI.

E₄₅₀ Item VON DEM REICHEN MANNE UND LAZARO etc. Da haben wir ja auch in der Bibel Gedicht.

E₄₅₁ GEDICHTE VON DEM VERLOHRNEN SOHNE, Luc. XV.,E₄₅₂ VON DEM UNGERECHTEN HAUSHALTER, Luc. XVI.

E₄₅₃ VON DEM UMBARMHERTZIGEN STAATS-RICHTER, UND DER BEKUMMERT-FLEHENDEN WITTWEN, Luc. XIIX. Ich habe derer etliche noch bey der Hand, alle mit lauter deutschen Reimen abgefasst, welche ich zum druck

SOPRON

keinem Verleger abschlagen oder verweigern will." (Donorum Dei bonorum et perfectorum Sacer Septenarius. Das ist Die Siebenfältigen guten und vollkommenen Gaben Gottes, Erkläret und bawähret Aus der ordentlich Lection und Epistel Jac. I, 17.21. Am Sontag Cantate ... Von ... M. Daniel Kleschen von Iгла. Halle, 1676. /RMK III, 2746./) [Klesch Dániel 1650–1659 között volt Sopronban conrector, illetőleg rector.]

Lit. *Payr*, 1917. 364. – *Pukánszky*, 1926. 364. – *Pukánszky*, 1931. 343. – *Staud*, 1977. 12. – *Bárdos*, 1984. 198.

1689

E₄₅₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "den 21 Juli Herrn Christophe Uhde Mahlern weg der Comedie 10 fl." (Gamauf 2. 133a.)

Lit. *Csatkai*, 1936. 267. – *Bárdos*, 1984. 198.

1694. augusztus 30.

E₄₅₅ [ACTUS.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "Als den 30 August in Evangelischem Gymnasium ein Examen gehalten worden, um Kipfel bezahlt 4 Schilling. Nachdem im erstbesagten Schulhause in dem Hof ein gewisser Actus sollen gehalten werden (wie denn auch wirklich nachgehends geschehen), zu solcher Nothdurft zu dem Theatrum daselbst 1 1/2 Fuhr gemeine Laden erkaufte, zahlte für die Fuhr 3 fl. 5 gr." (Id. 140a.)

Lit. *Csatkai*, 1936. 267.

1694. szeptember 8.

E₄₅₆ [TRAGOEDIA.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "Den 8 September als, Vorbesagter Actus tragica in unserm Evangelischen Gymnasio gehalten worden, vor die Herrn Musikanten und andern Bedienten um Semel und Kipfel ausgegeben 4 Schilling." (Id. 140a.)

Lit. *Bárdos*, 1984. 198.

SOPRON

1694

E₄₅₇ [KÉT KOMÉDIA.]
458

E₄₅₉ [TRAGÉDIA:]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "Herrn Stadthurmer Dürr wegen geleisteter musicalischen Bedinung bey zwey Comödien 12; dem Mahler Ude wegen gemahlter Scenen auf producirten Actum tragicum 9 fl." (Id. 139b.)

Lit. *Csatkai*, 1936. 267.

1696

E₄₆₀ [EXERCITIUM COMICUM.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "den 12 februar dem Rektor Fidelio wegen unterschiedliche Expensen bey dem Exercitio Comico in der Schul." (Id. 141a.)
[Az összeg nem szerepel. Fridelius, Johannes volt a rector.]

1696

E₄₆₁ [KOMÉDIA.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "Ausgab auf Handwerksleute: dem Mahler Christoph Uhde wegen unterschiedlicher Mahler Arbeit, so er zu der in dem Schulhof gehaltenen Comödie verrichtet hat, 42 fl." (Id. 141b.)

1698. szeptember

E₄₆₂ [ACTUS.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "dem Thuerner am 27 September wegen der Musik bey dem Jüngst im gehaltenen Actu in unserm Gymnasio 3 fl." (Id. 143b.)

1701. augusztus

E₄₆₃ [ACTUS SCHOLASTICUS.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "Bey gehaltenem Actu scholastico für Eimer Merzen Bier 3 fl. 3 Xr." (Id. 146b.)

SOPRON

1707. augusztus

E₄₆₄ [ACTUS DECLAMATORIUS.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "den 10 August Herrn Rektori Fidelio für gehaltenen Actus declamatorius 20 fl." (Id. 153a.)

1717. szeptember

E₄₆₅ [ACTUS DECLAMATORIUS.]

Ad. Kirchen-Rechnungen: "den 9 September dem Herrn Rektor Deccard wegen gehabter Extraordentlichen Labores bey dem Actu declamatorio 24 fl." (Id. 164a.)

[Deccard, Johannes Christophorus 1712–1740 között volt az iskola rectora.]

1740

E₄₆₆ LUCTUS MUSARUM PANNONIDUM.

Ad. Konventi számadások 1721–1750: "III. Károly halála alkalmával rendezett gyászistentisztelet után ... a gimnáziumban Luctus Musarum Pannonidum kezdetű darabot adják elő." (Az Evangélikus Konvent levéltárában található számadásokra, továbbá Serpilius, Johannes ugyanott lévő /no. 21./ naplójának 246. lapjára való hivatkozással írja Bárdos, 1984. 199.)

Lit. *Bárdos*, 1984. 199.

1792 k.

E₄₆₇

Ad. 1. (A soproni Magyar Társaság jegyzőkönyvéből:) "Egynéhányszor nem lehattünk jelen: mivel egy szomorú Játékra készültünk, melyet április 30-dikán el is jádszottunk a Néző helyen.. Mellnyek tizimje e volt: Hunyadi László V Felvonásba. Szerzője Lakos János, eredeti Munka." (Idézi Fodor Ottmár, *SoprSz.* 1944. 14.)

2. [A jegyző említi] "L. kettős beszélgetés Álmos Hertzeg és Sarolta k. kisaszszony között", [melyet az *Érdemkönyvb*e felvesznek]. (Horváth István gimnáziumi tanár tudósítása 1983. július 2-i levelében: "L.: Lakatos János lehet, a "kettős beszélgetés" drámai dialógust sejtet.")

3. 1792. Bak 29-én a "Theatralis Darabok és jádszások hasznai és kárai" című

SOPRON

értekezést tartják méltónak, hogy az érdemkönyvbe írják. (Horváth István gimnáziumi tanár tudósítása az 1983. július 2-i leveléből.)

Lit. *Fodor Ottmár*: Sopron első magyar színészei a soproni diákok. Sopron, 1944. 14. – *Wellmann*, 1982. 333.

1792. április 30.

E₄₆₈ LAKOS JÁNOS: HUNYADI LÁSZLÓ.

Ad. 1. Magyar Hirmondó 1792. május 18.: "Az Anyai Nyelv körül buzgólkodó kis Társaság egy, minden-képpen Magyar eredeti szomorú Játékot jádza itten a napokban, a mellyről ki-adott tudósítás így következik:

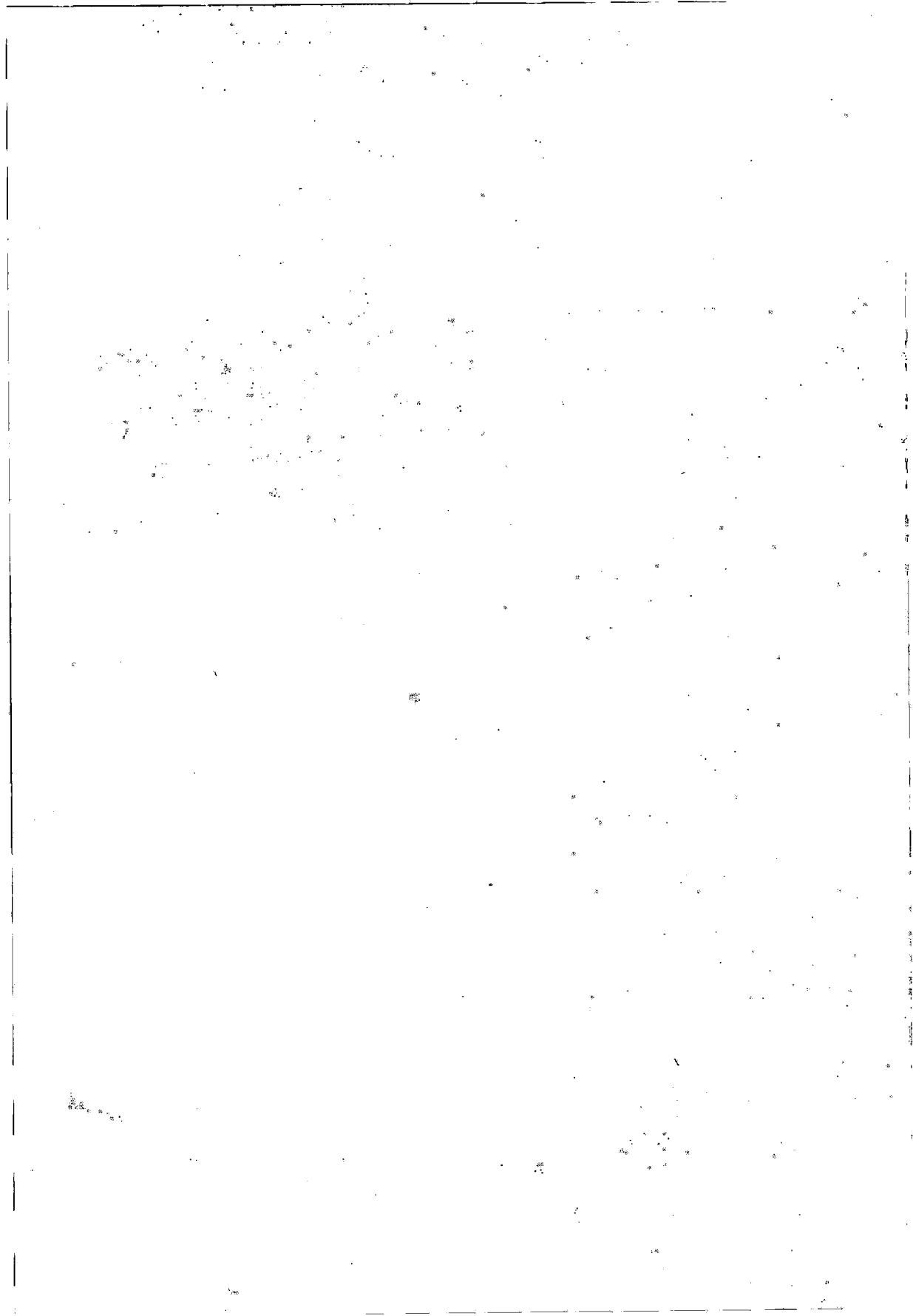
Ma, úgymint Bak-Havának 30dikán fog a Sopronyi Magyar Ifjúság egy Nemzeti szomorú Játékot jádzeni, mellynek tizimje: Hunyadi László. Személylek: V. LÁSZLÓ, MAGYAR KIRÁLY: Kiss Mihály. – GARA LÁSZLÓ, NÁDORISPÁNY: Tóth Ferenc. – ULRICH, CZILLEI GRÓF: Zigán János. – GISKRA, CSEH VEZÉR: Ajkay Pál. – SZILÁGYI MIHÁLY: Kiss János. – HUNYADI LÁSZLÓ: Lakos János. – HUNYADI MÁTYÁS: 6 eszt. Gyermekek: Ifjabb Kiss Mihály. – Horváth, Modrár, Bodó FŐ NEMESEK (Doktorits Pál, Ihási Imre, Gyogyevits Demeter) Szápory Miklós. VÁRBÉLI HADNAGY: Kubovits Ferentz, Lemberger Allemann, NÉMET LOVAS: Asboth András. – VERTOON, EGY NÉMET KATONA: Vessey Ferentz. A mióta fenn áll a Sopronyi Teátrum, soha talán nem volt úgy dugva teli, mint ezen Magyar Zsenge-Játék' alkalmatosságával. Őszve gyűltenek ennek látására minden Uraságok, kiknek száma között való volt az itten lakozó Észterházyne ő Hertzegsége is. Minden Fel-vonáskor új tapsolással fogadtattak a jádzó Személylek, kik átallyában szép remekjét adták hazafiúi igyekezetjeknek, kiváltképpenvaló módon ki-mutatták pedig magokat Ajkay Pál és Lakos János Urak." (Id. 701.)

2. [Az 1790-ben létrejött Soproni Magyar Társaság] "1792-ben kezdett egy nagyobb munkába. ... Olvasták ti. a hírlapokban, vagy közhiből is hallották, hogy némely helyeken a jobb ízlésű magyar ifjak magyar theatrum darabokat játszanak. Készült is ezen tzelra két Dráma, az egyik Hunyadi László tzim alatt Lakos János által, melyet a hallgatóság nagy tapsolásai között el is játszottak Aprilis 30-dikán 1792. Ezen, egy 17 esztendő ifjú által készült darab több magyar színeken is adatott." (Sokféle 1833. május 31.)

Lit. *Kovács Sándor*: A soproni ev. lyceumi Magyar Társaság története 1790–1890. Sopron, 1890. 38–39. – *Csatkai*, 1936. 70. – *Csatkai Endre*: Az első soproni magyar színjelőadás (1792) szereplőinek levélváltásából. SopSz 1942. 37. –

SOPRON

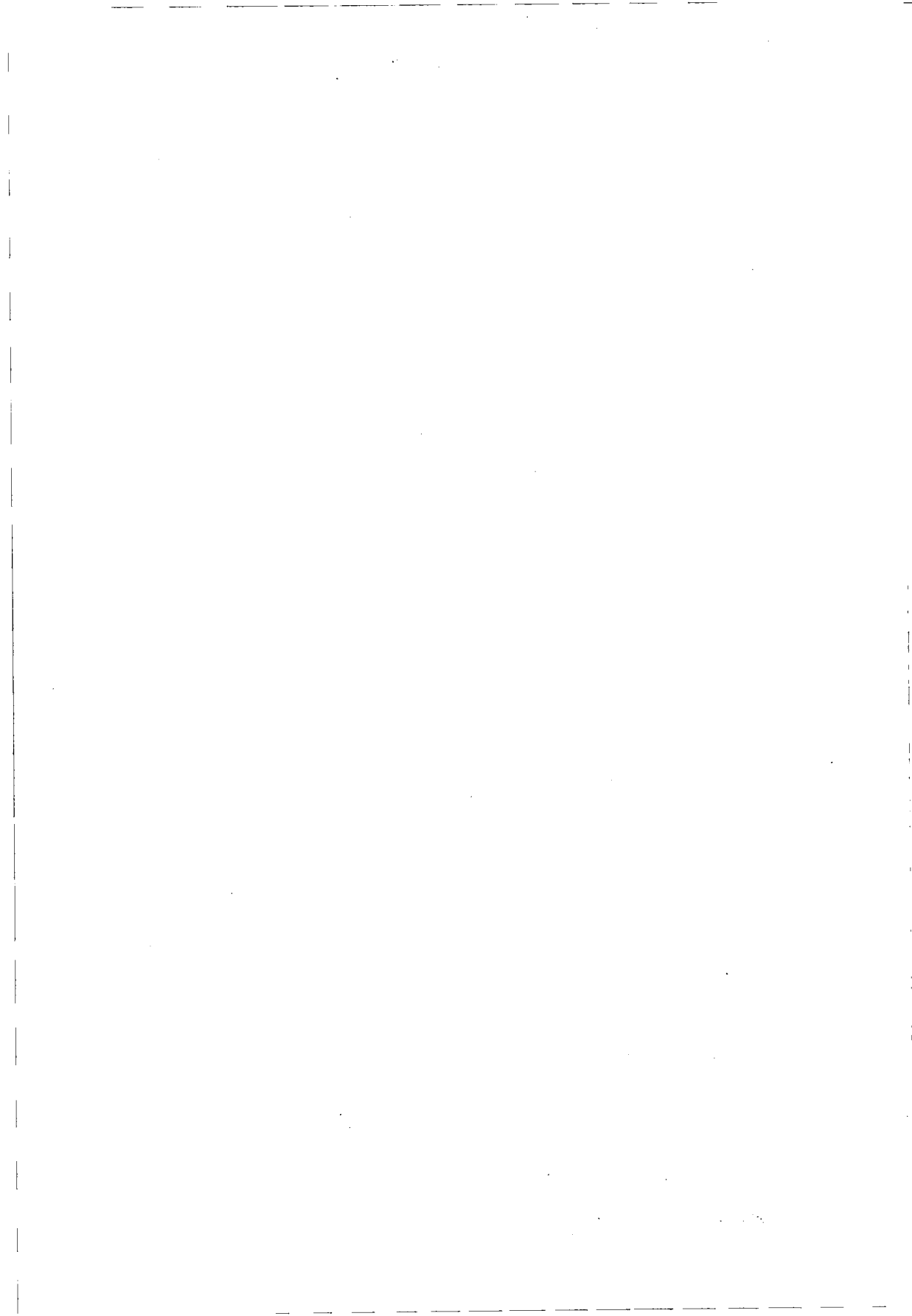
Fodor Ottmár: Sopron első magyar színészei a soproni diákok. Sopron, 1944. 14–17. – *Bodolay Géza*: Irodalmi diáktársaságok. Bp., 1963. 129, 698. – *Wellmann*, 1982. 179. – *Bárdos*, 1984. 200.

SZEPESOLASZI
(OLASZI – SPISSKÉ VLACHY – WALLENDORF)

Szepesolaszi egyike volt a tizenhárom városnak, de jelentőségét régen elvesztette. A reformáció befogadásában, iskolaszervezetében a többi szepesi várossal mondottak érvényesek. A latin és görög nyelveken kívül itt is tanítottak teológiát. (*Ružička, Vladimír: Školstvo na Slovensku. Bratislava, 1974. 66.*) Tanítóit a Gymnasiológia III. Sectio XVII. cap. sorolja fel.

A XVIII. században trivialis iskolája volt, ahol az elemi ismeretek mellett csak a latin nyelv elemeit tanították.

SZEPESOLASZI

1669. április 22.

E₄₆₉ KLESCH, DANIEL: MELOS PASCHALE RHYTMICUM.

Ed. [A nyomtatott program címlapján folytatólag:] "Jesv Christo Primo et Ultimo, Sine Principio et Sine Termino, Angelorum et Hominum Imperatori Semper Avgvsto, Regi Regvm et Domino Dominantivm Sacrvm et Juventuti Scholasticae Ollassiensi dicatum ab ejusdem Ludi Ephoro M. Daniele Kleschio N. H. P. L. Caes. Eccl. Ollass. Pastore, Ven. Contub. XXIV. Regalium in Scepusio Oratore et Tutore Ordinario, n. t. Seniore. Anno MDCLXIX. Lőcse [1669]. (RMK II, 1181. – Čaplovič 1233.)

[Húsvéti passiójáték öt felvonásban. A latin címlap után a második oldalon latinul, a harmadikon németül egy-egy óda olvasható. Szövegük alatt:]

Nomina Actorum.

1. JESUS – Johannes Schnell, Ollassiensis.
2. ENGEL – Christoph. Dan. Klesch, Semproniensis.
3. MARIA MAGDAL. – Daniel Sculteti, Waralliensis.
4. MAR[IA] JACOBI – Johannes Dominicus, Ollassiensis.
5. SALOME – Jacobus Noxer, Ollassiensis.
6. CLEOPHAS – Michael Wentzel, Eremitanus.
7. LUCAS – Andreas Krompholtz, Ollassiensis.
8. PETRUS – Andreas Gretschkovitsch.
9. JOHANNES – Georgius Cantoris.
10. CUSTODES SEPULCHRI – quinque.
11. THOMAS et DISCIPULI RELIQUI.
12. It[em] MORS. DAEMON – Quorum Nomina Charta non capit.
13. PROLOGUS } ANGELUS ORATOR PASCHALIS – Christoph. Dan.
14. EPILOGUS } Klesch, Sempron.

[A nyomtatvány utolsó, negyedik lapján német nyelvű periocha az alábbi címmel és záró résszel:]

"Entwurf des Osterlichen Freuden-Spiels So von der Schul-Jugend zu Wallendorf am Heil. Oster-Montag Abends Dem Edlen und Vesten Hr. Steffan Halligantz als durchreisenden glückseligen Bräutigam zu Ehren und dessen (tit.) Eperiesserischen Herren Reise-geführten und Beyständen zu sonderlichen gefallen ist vorgestellt worden.

Vorrede und Inhalt. Christus ist warhafftig von den Todten auferstanden und Simoni erschienen." [Következik a periocha. Utána:] Epilogus Orator Paschalis beschleusst mit einem Wuntsch. Rectore Johanne Schnatzinger. Ende."

[A címlapon Klesch, Daniel "ephorusként" (=tisztviseelő, felügyelő, hatósági személy) szerepel. A negyedik lapon Schnatzingert nem mondja a nyomtatvány

SZEPESOLASZI

a darab szerzőjének, csak "rectorként" említi. 1669-ben ő valóban Szepesolasziban iskolarector volt. Klesch, Daniel ekkor ugyanott evangélikus lelkész. Mindketten írtak más darabot is. Bár a szakirodalom Klesch munkájaként említi, lehetséges, hogy Schnatzinger írta.]

Lit. *Nagy*, 1883. 321. – *Nagy*, 1885. 109. – *Dombi*, 1932. 106–108. – *Esze*, 1958. 18. [Szerinte Iglón adták elő.]

1669

E₄₇₀ KLESCH, DANIEL: WAHRE TRAUMGESICHTE.

Ed. Wahre Traumgesichte und unverfängliche Gemütsbewegungen von alten und neuen Städten, mit einem herzlichen Wunsche, vorgestellt am Hochzeitstage des Herrn Stephan Halleganz mit Susanna, gebohren Sonntaginn. Lőcse, 1669. (RMK II, 1183. – Čaplovič 1244.)

[A címet így adja Klein, Nachrichten 1789. I. 164. lapján.]

Lit. *Pukánszky*, 1931. 376. ("Liesz er [Klesch, Daniel] ... durch die Jugend eines seiner Gelegenheitsstücke aufführen.")

1670

E₄₇₁ SCHNATZINGER, JOHANNES: FESTIVITAS SCHOLASTICA [DE NATALITIONE JESULI.]

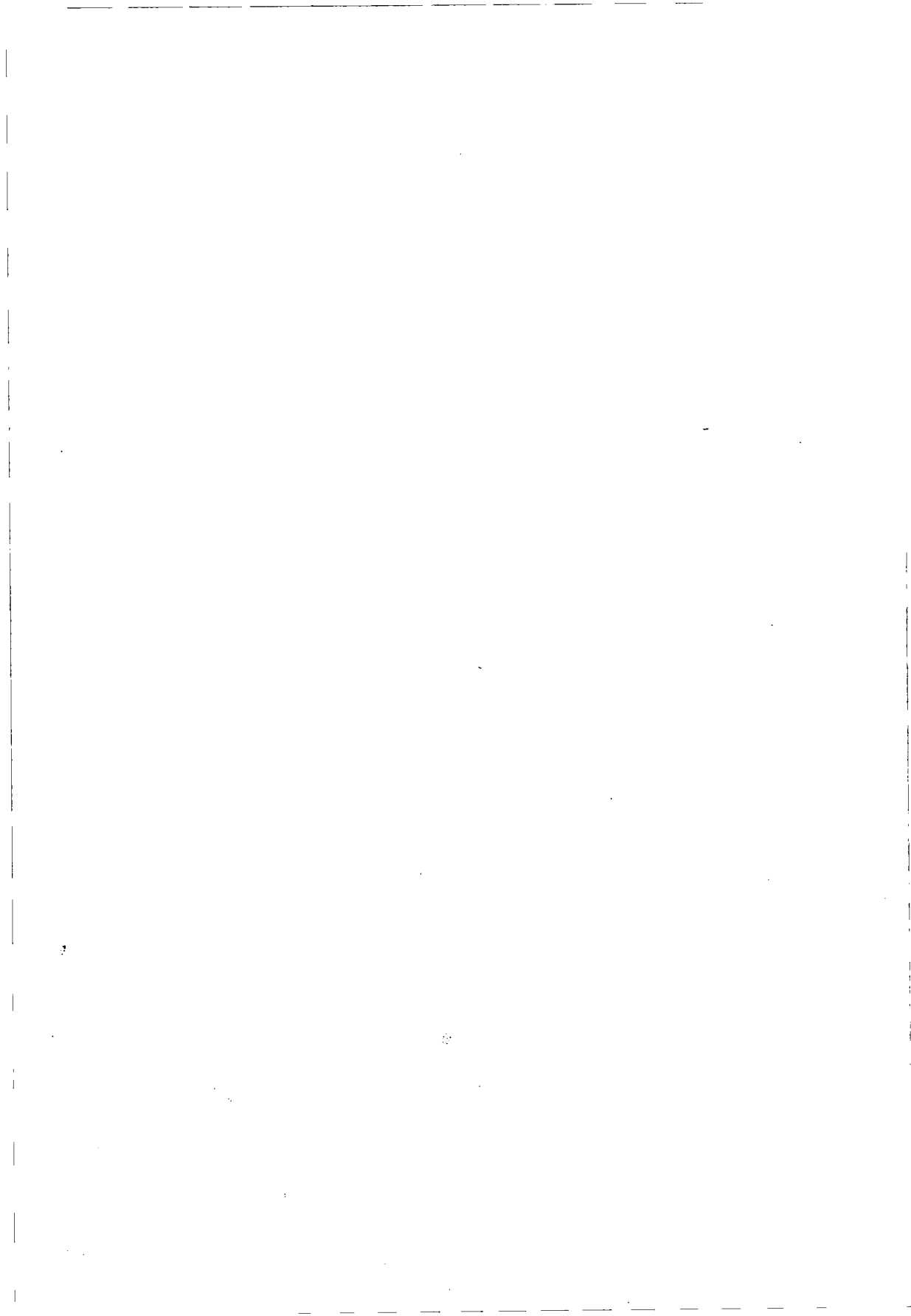
Ad. 1. Collectio Lautsekiana XIV.: "Festivitas Scholastica Memoriam Natalitiorum recolens recens nati Jesuli cujus honoribus Actu-publico-Comico-Oratorio die 3. Januarii D. Danieli Sacra Anno dicto a Juventute literis dedita Olasii Rectore Johanne Schnatzinger est celebrata et dicata. Leutscheviae Samueli Brewer edita in 4to, quae est dedicata dito Kleschio." (Martin, Matica slovenská, J. 895. 36. lap.)

2. A Gymnasiologia Matthaedesiana Sectio II. Cap. 10.-nél a 61. lap jobb felső sarkában utólag ugyanígy béírva. [Ld. Čaplovič 1268.]

Lit. *Rezik*, 1971. 293.

SZULLYÓ
(SULOV)

A Rezik-Matthaeides-féle Gymnasiologia a falusi iskolák (IV. Sectio, VIII. cap.) közt említi és sorolja fel rectorait a XVIII. századtól kezdve. Az evangélikus egyház létezett már a XVI. század végén (1594) és az egész XVII. században. Kivette részét az antireformációs üldözésekből is. (Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungaria Historica. Közli *Fabó András*. Pest, 1865. III. 134.) Az 1681-es XXVI. tc. értelmében articularis hely. Gimnáziuma volt, melyben a grammatikán kívül retorikát is tanítottak.

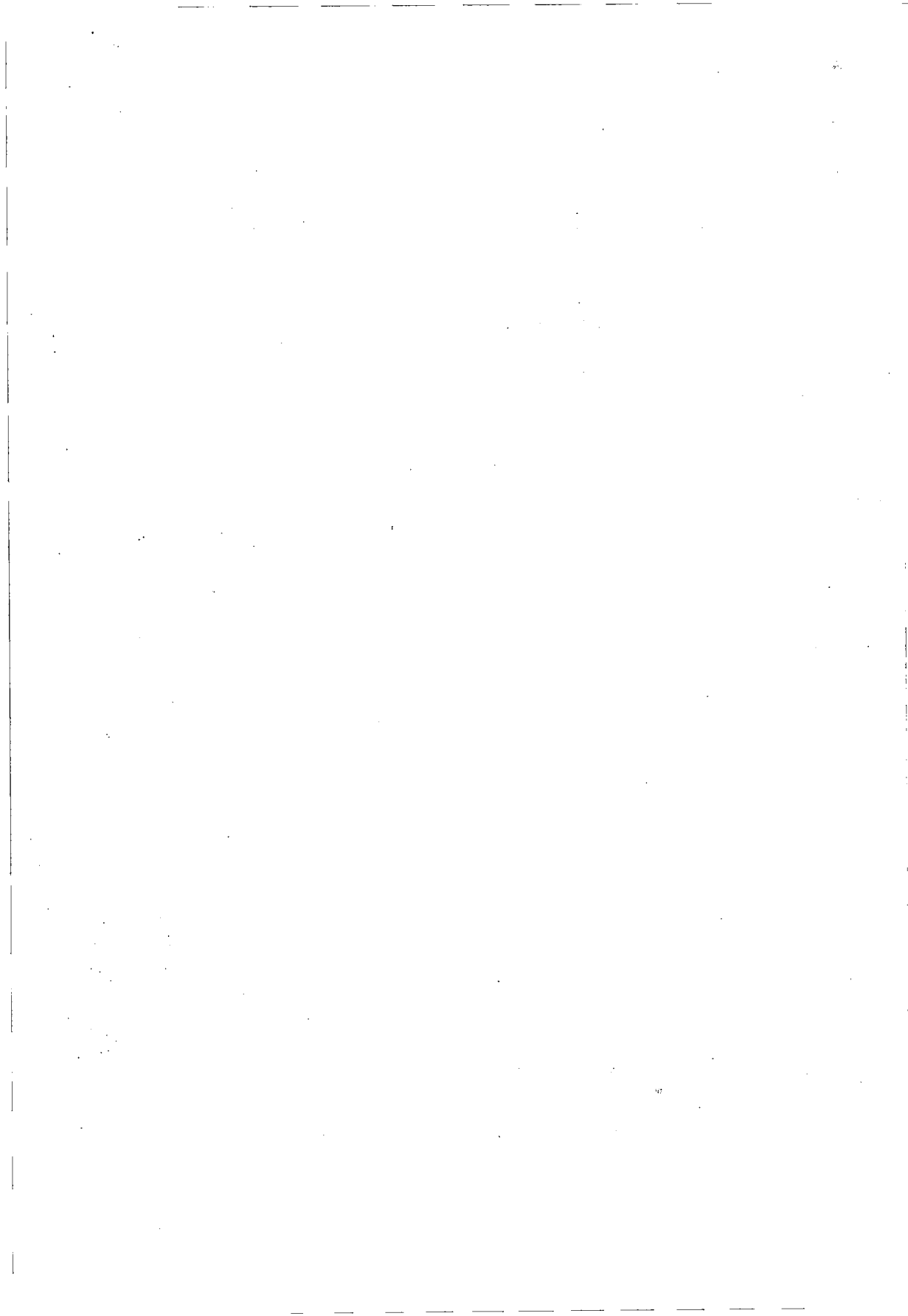

SZULLYÓ

1728

E₄₇₂ FELICIA PRAESAGIA.

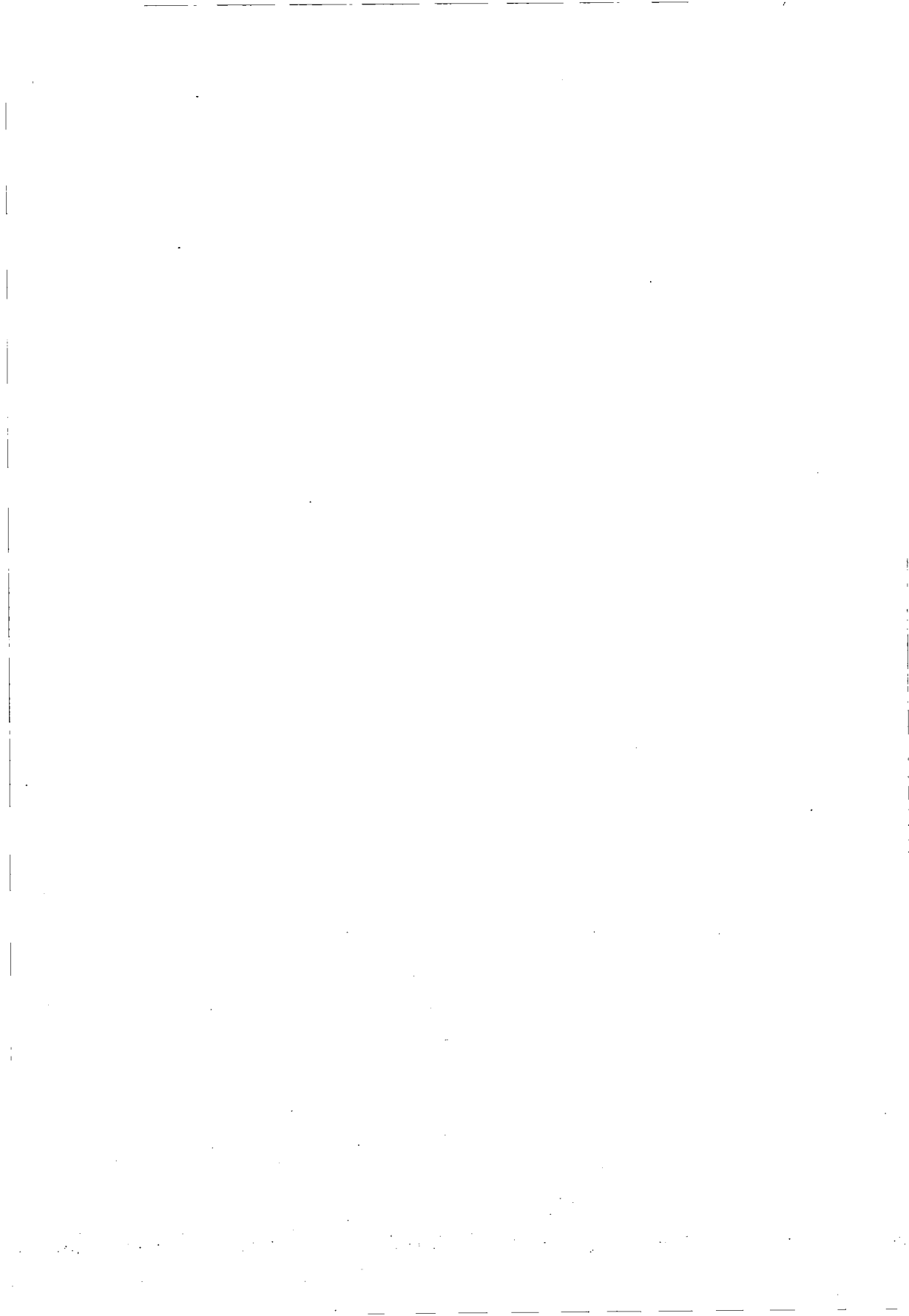
Ms. "... quae Occasione Discursus peregrin Inter AMICItiae et ConsangVINItatis FoeDere VnItas sorores eXorta, Summam longaevisque perennaturam Seculis felicitatem, jam ad incitas fere hactenus redacto, sed Ter MVnDo SaXonICO SzVLLoVIensI Parnasso Spirant et Non minus ac Zephirus, Vernali tempore Svasis Parnassi nostri singula membra levant. Anno Siccine suspirant /:quo:/ Musae Sullyovienses SaXonICIs faVeas MVsIs DeVs et tene Castas Discursum hoc notavit manuque tremula speciminis loco offert Classis Poëtarvm IX. Calendas Majj, Szullyovii. (Fol. Lat. 4604. 24a–27a. OSZK. Jelenleg lappang.)
[Előadása nem bizonyított.]

TOLNA

Tolna a XVI. század elején jelentékeny város volt. Magasabb rendű lutheránus iskoláját Zigerius Imre létesítette 1549 tavaszán, amikor ott lelkészként működött. Már pár évvel ezelőtt is ott tanított, onnan ment 1544 decemberében Wittenbergbe egyetemre. Az iskola XVI. századi rectorait lásd *Kathona Géza: Fejezetek a török hódoltsági reformáció történetében.* Bp., 1974. 19–22.

Sztárai Mihály 1553–1558 között lelkészkedett Tolnán, esperes volt. Itt írta 1557-ben *Az igaz papsagnac tiköre* címmel ránk maradt szatirikus hitvitázó drámáját. (*Miklós Ödön: Sztárai drámáinak egyháztörténeti háttere.* ProtSz 1942. 23.) Előadásáról nincsenek adataink, de mivel Sztárai Sárospatakon, Laskón is vezetett iskolát, előadhatta tanulóival. Kétségtelen, hogy a dráma előadásra szánt és eljátszható darab.

TOLNA

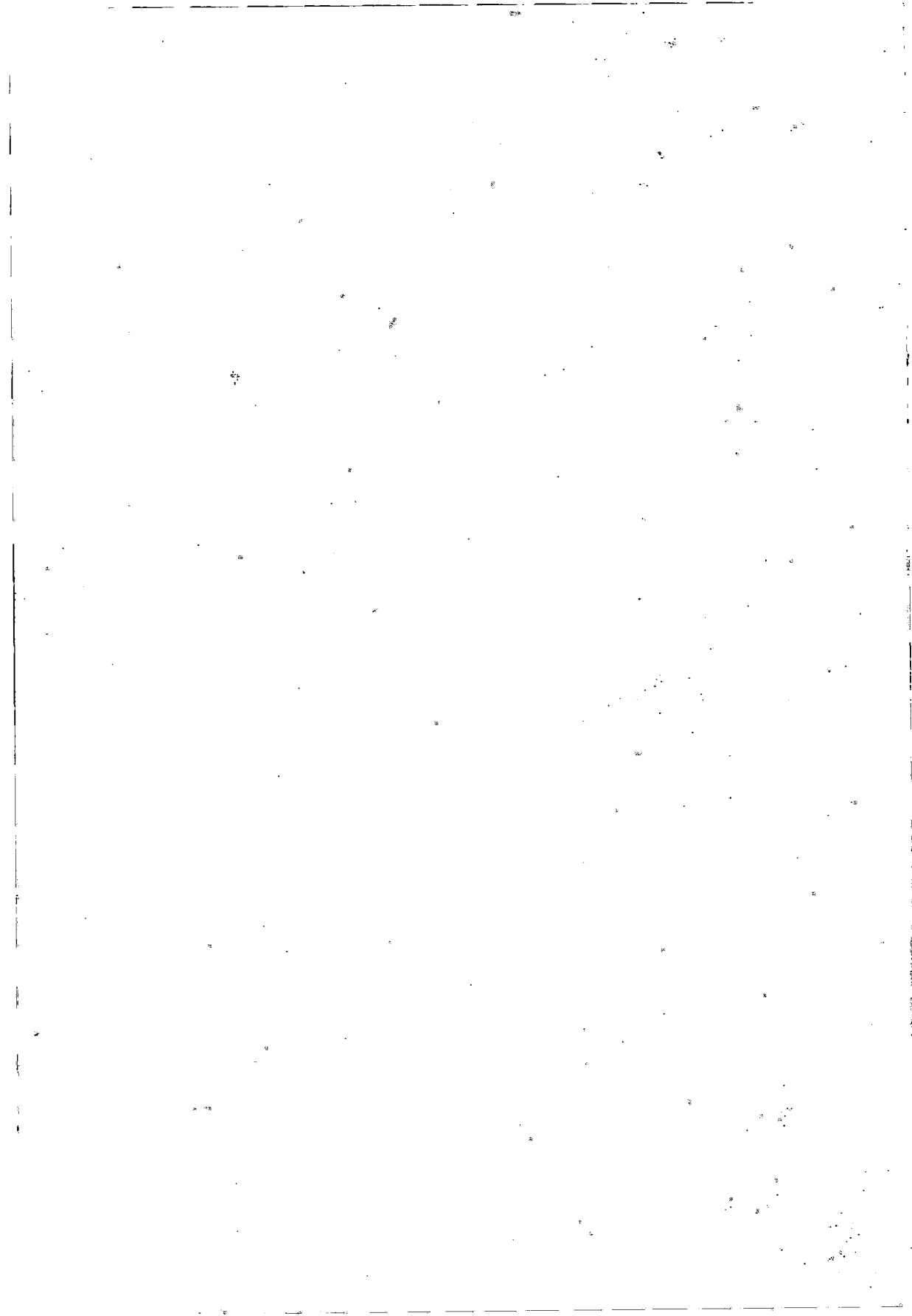
1557

E₄₇₃ SZTÁRAI MIHÁLY: AZ IGAZ PAPSAGNAK TIKÖRE.

Ed. [A teljes címlap:] "Comoedia lepidissima De Sacerdotio, authore Michaelae Starino, Altiniensis Ecclesiae Ministro. — Az Igaz Papsagnak Tiköre, melyet à Starai Mihaly Mester mostan szerzett. Aztis meg talalod Atyamfia Keresztyen è kis könyuechkenec végében mimodon es főkeppen mire valasztyac az igaz Keresztyenec à Lelki Pasztorokat, S mi okaért vonzac leis némelliekről A szent-egyhazi szolgaságot." Óvár, 1559. (RMNy 158. — RMK I, 39.)

Kiad. RMKT V. 1886. 210–240, 363–366. — MDE 1914. 52–76. — RMDE I. 1960. 589–609.

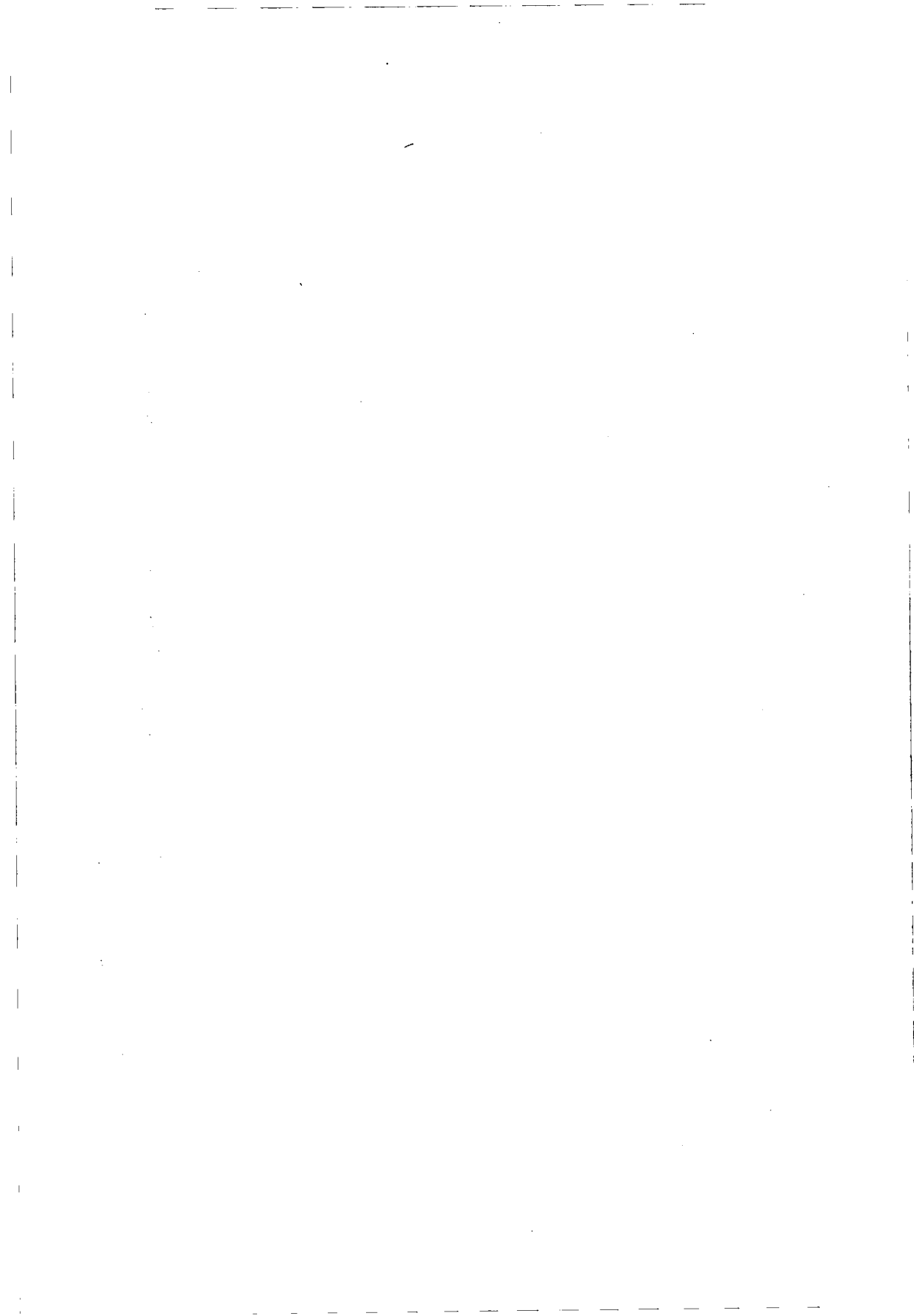
Lit. *Losonczy Farkas Lajos*: A nyomtatásban megjelent magyar dráma játék ismertetése. *HaszMul* 1838. I. 41–56., 57–60. — *Toldy Ferenc*: Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. I. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen színdarabjai 1550–1559-ből. *Érték.Ny.Szétud.Kből* 1870. (I. 9.) 4–13. — *T. L.*: 1878. 8–9, 19–21. — *Nagy*, 1883. 310. — *Nagy Sándor*: Sztárai Mihály élete és művei. *EPhK* 1883. 992–995. — *Szivák*, 1883. 26. — *Ábel*, 1884. 26. — *Kadocsa Lippich*, 1884. 32–42. — *Nagy*, 1884. 39. — *Nagy*, 1885. 93. — RMKT V. 1886. 333–335, 338–341. — *Bayer*, 1887. 29–30. — *Váli*, 1887. 12. — *Czapáry*, 1892. 15, 42. — *Mátray*, 1892. 14, 22–23. — *Ferenczi*, 1897. 13. — *Bayer*, 1897. 45–47. — *Samu Ferenc*: Sztárai Mihály két darabjáról. *Hajnal* 1900. 4. sz. — *Bernáth*, 1902. 15, 22, 56–58. — *Janovics*, 1907. 39–40. — *Payr*, 1924. 487, 541. — *Pukánszky*, 1926. 194. — *Pukánszky*, 1931. 199. — *Dombi*, 1932. 25–35. — *Szász*, 1939. 8–9. — *Miklós Ödön*: Sztárai drámáinak egyháztörténeti hátteré. *ProtSz* 1942. 25–26. — *Galamb*, 1947. 8. — *Horváth*, 1953. 70–78. — *Kardos*, 1953. 134–135, 140, 153–156. — *Dömötör*, 1954. 14. — *Kardos*, 1955. 23. — RMDE I. 1960. 160–163, 610–614. — *Molnár József*: A könyvnyomtatás hatása a magyar irodalmi nyelv fejlődésére. *MKsz* 1961. 428–429. — *Bán*, 1961. 367. — *Klaniczay*, 1961. 131. — *Molnár József*: A könyvnyomtatás hatása a magyar irodalmi nyelv kialakulására. *Bp.*, 1963. 136–137, 282–283, 301–302, 337. — *Pirnát*, 1969. 536–538.

TRENCSÉN
(TRENCHINUM – TRENČÍN – TRENSCHIN)

A városi latin iskola rectorai a XVI. század közepe utánról ismertek. (Gymnasia Sectio II. cap. 21.) Iskolarendje a XVII. századból. (*Ružička, Vladimír*: Školstvo na Slovensku. Bratislava, 1974. 114.) A Felvidék többi evangélikus városi gimnáziumaihoz hasonlóan működött. Tanárai között voltak Prágából érkezettek, illetőleg ott magasabb tanulmányokat végeztek (Mancovicenus, Martinus 1615, Hodikius Daniel 1624–1616). Ismert tanára volt Graffius, Andreas, aki egy csomó tankönyvet írt.

Amikor 1668-ban a városi magistratus katolikus kezekbe került, az iskola kiszorult a városon kívülre, és trivialis intézményként működött. A későbbiek során többször is bezárták. Mint articuláris hely az 1681-i országgyűlés XXVI. törvénycikke értelmében a XVIII. században olyan gimnázium volt, ahol a latin alaktanon kívül a szintaxist is tanították. (*Fináczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Bp., 1890. II. 194–195.)

TRENCSÉN

1633. október 10.

E₄₇₄ [KOMÉDIA.]

Ad. Városi számadáskönyv: "Ex D. A. Senatus cum coelebrasset Publicum examen in Schola nostra in Praesentibus D. Superintendentis, D. Judicis et aliorum Dominorum Senatorum, vtroveno gest za masso a za gine weci k obedu prinalezgice secundum computum denaros 86. ..."

"Z roskazu P. Richtára žyacom za spiewanij a zase ginim ktery Comediu robili, dati sunt fl. 2." (Rationes 1663. 40b. Štátny okresný archív v Trenčine.)

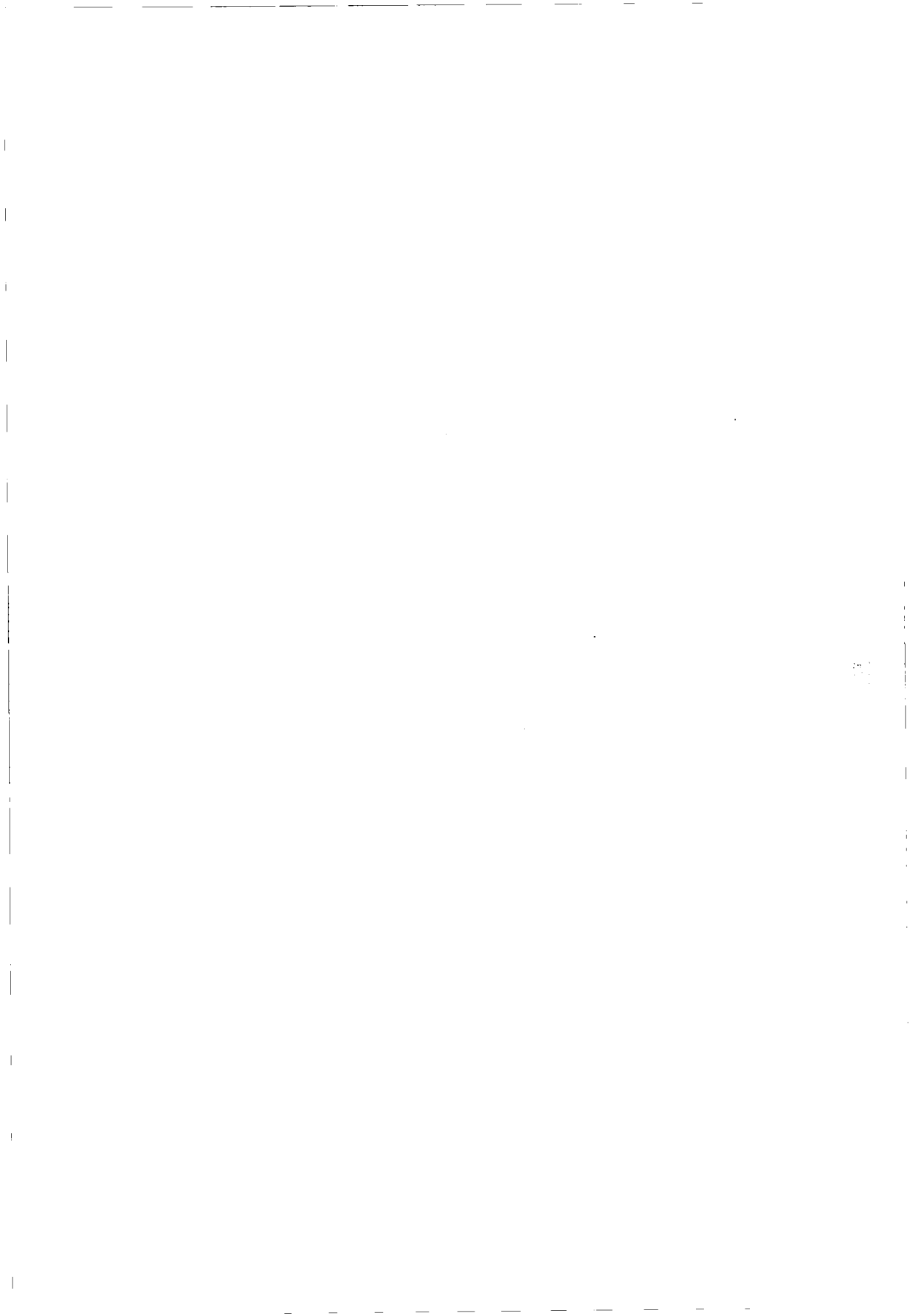
Lit. *Zrebeny, Alexander*: Mestská škola v Trenčine. In *Vlastivedný časopis (Pamiatky a Múzea, Ročník I–IX.)*. XVIII. (1969/IV.) 176–180.

1650 farsang

E₄₇₅ JOSEPH.

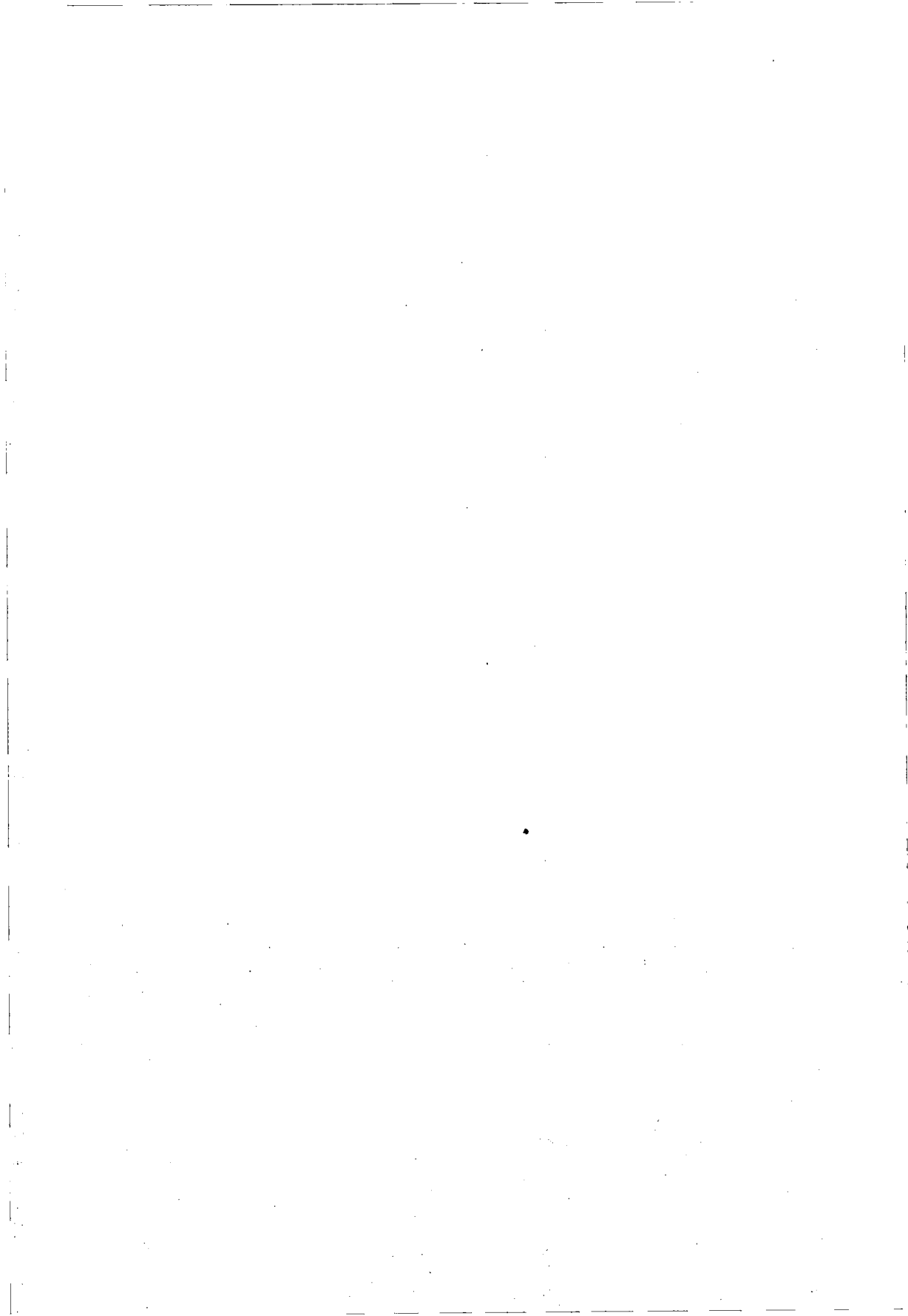
Ad. Historia et annuae collegii Societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645 ad annum 1685. 1650. 57a.: "Coronidem studiis imposuit hoc anno in scenam datus Joseph a fratribus venditus. Occasionem materiae subministravit Lutheranorum ludicra et spurcitiis referta de eodem castissimo Patriarcha ludis Bacchanalibus exhibita actio, quam ipsi aeris potius lucrandi et populum ad cachinnos concitandi gratia, quam virtutis imitatione spectandam proposuere; siquidem ex confecta spectantium puellarum multitudine eam quisque actorum in scenam ad choreas ducendas rapuit, quam voluit, non sine gravi stimulo ipsorum adeo Acaatholicorum. ... Omnia tentarunt praedicantes, quo impedire actionem in publico possunt, ideoque judicem senatumque concitarunt ne sinerent ante Residentiae domum theatrum (quod duplici ordine assurgebat) erigi, praetendentes non postulatam ad id facultatem a Iudice inducentesque ne extensione theatri spatium pro templo futuro designaremus et dimetiremur." (EK Cod. Ab 114.)

Lit. *Krones, Franz*: Zur Geschichte des Jesuitenordens in Ungarn seit dem Linzer Frieden bis zum Ergebnisse der ungarischen Magnatenverschwörung 1641–1671. *Archiv für österreichische Geschichte* 1893. 313. – *Ferenczi*, 1897. 41. – *Staud*, 1986. II. 261.

VADOSFA

A Rábaközben fekvő Vadosfa falusi iskolája azóta vált jelentőssé, hogy articuláris helyé nyilvánították a községet. (1681. országgyűlés XXVI. tc.) Ahogyan erősödött az evangélikusokra nehezedő nyomás, és feloszlatták gyülekezeteiket, Vadosfa kisközségének tanulóiifjúsága úgy növekedett. A rector mellett egy praeparator is működött. A XVIII. század végén a latin iskolának neves tanárai, tanulói voltak. (*Payr Sándor: A vadosfai articuláris egyházközség a Rábaközben. Bp., 1910.*)

VADOSFA

1779–1780

E₄₇₆ [GÓLIÁT.]

Ad. Kiss János Emlékezései 362.: [Német László (1770–1806) Vadosfán] ”egy examen alkalmával a Goliát dramatizált s versekbe öltöztetett történetének előadásában a Dávid szerepét játszotta, közönséges tapsolást és csudálást nyere nézői előtt mind versei sokaságával, mind egyenes és bátor szavalásával.”

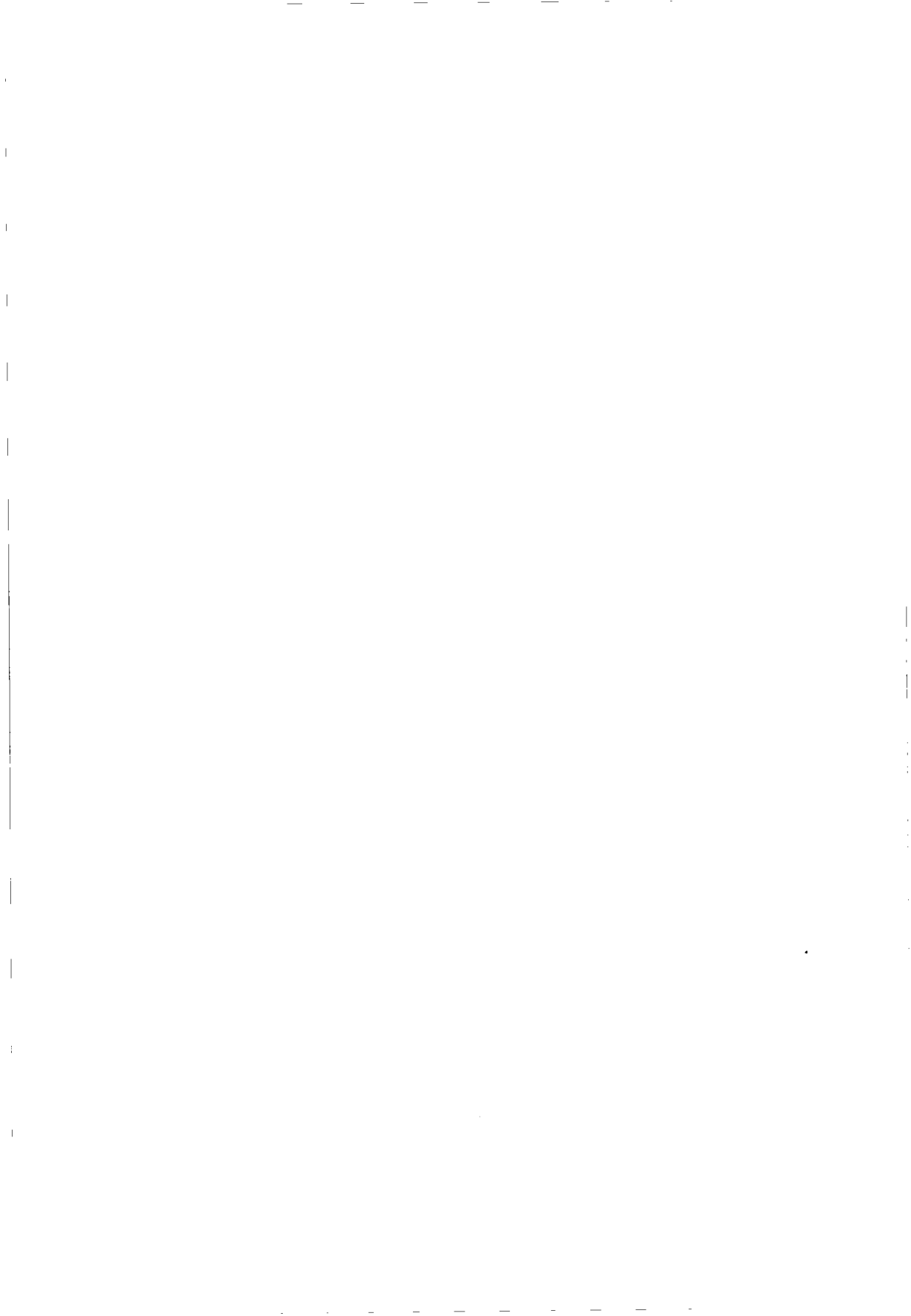
Lit. Kiss János superintendens Emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. Bp., 1890². – *Bernáth*, 1902. 43, 60.

1781–1782 k.

E₄₇₇ [HÁMÁN.]

Ad. Kiss János Emlékezései 40–42.: ”Azelőtt több helyeken szokásban volt, mi néhány helyeken most is [1842!] szokásban van, hogy az oskolai esztendő végén közvizsgálat alkalmával valamely bibliai történet színjátékképpen adatott elő versekben, s a versek az akkori divat szerént négy sorú alexandrinusokból állottak. Ki legtöbb verseket kapott, az tartatott legszerencsésebbnek s legjelesebbnek. Mesterem nekem akarta a legtöbbet mondó szerepet adni. ... Hámán szerepét, mely legtöbb versekkel járt, reám bízta, én nagy gyorsan megtanultam a verseket, s szerepemet a templomban összegyűlt nagy sokaság tapsolása s dicsérése közben szerencsésen eljátszottam.” [Laky István volt az iskolamester.]

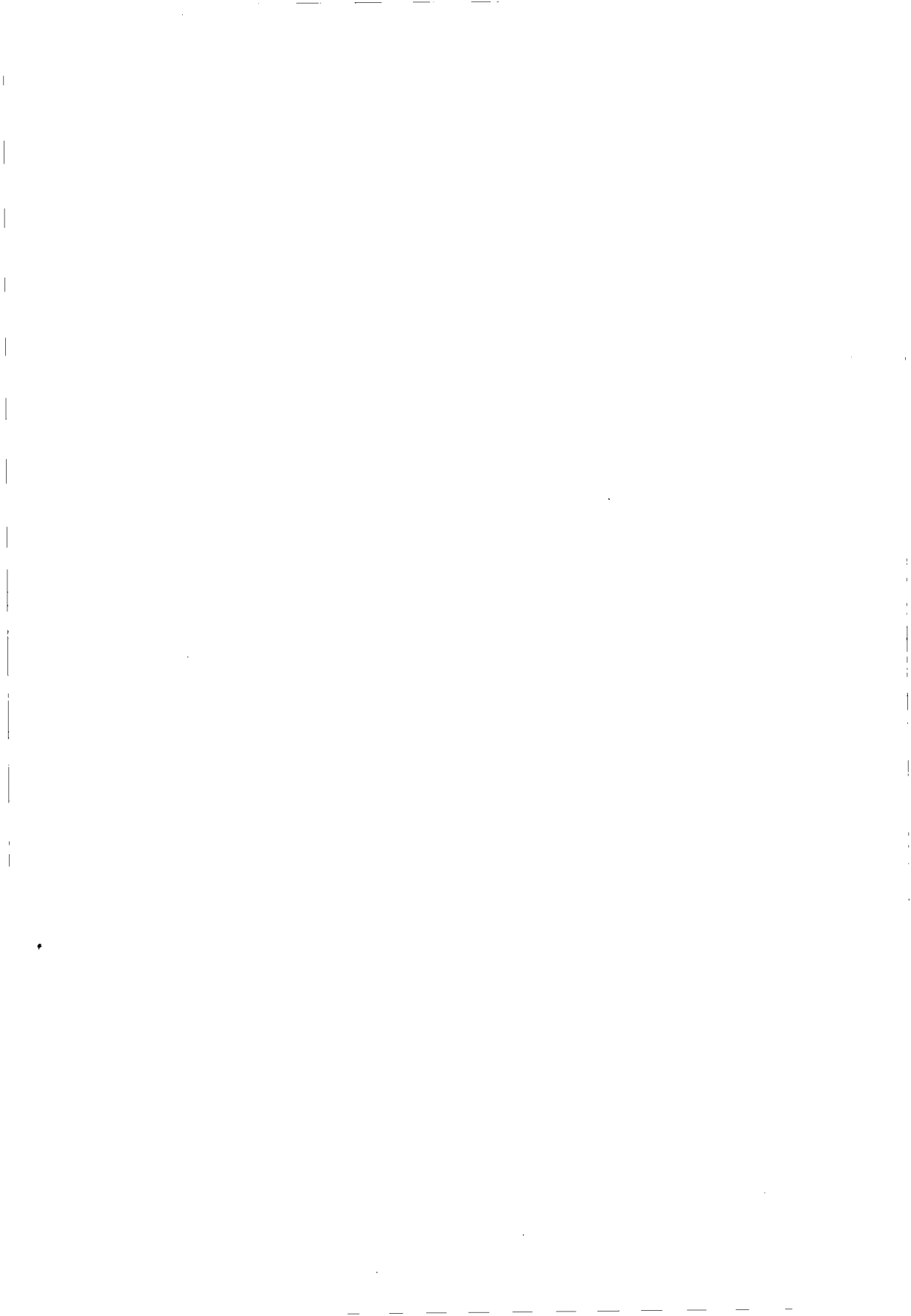
Lit. Kiss János superintendens Emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. Bp., 1890². – *Bernáth*, 1902. 43, 60.

ZSASKÓ
(ŽAŠKOVO)

Ennek az Árva megyei falunak iskolájáról nincsenek adataink. A Rezik-féle Gymnasiologiában nem esik szó róla. A Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. in Hungaria Historica III. Pest, 1865. (közli *Fabó András*) 91. lapja több prédikátorát felsorolja, akik itt 1558 tájától 1705-ig működtek. Utána csak 1791-ből említ evangélikus lelkészt.

A reformáció befogadásával egy időben evangélikus szellemű iskolai oktatást is joggal feltételezünk. Csak a XVIII. század végéről ismerjük az iskola rectorát, Bruk, Jánt.

ZSASKÓ

1794

E₄₇₈ BRUK, JÁN: O MALJARSTVY VERŠE.

Ms. Rozličné verše 56–63.: [A címben folytatólag:] "ktore mládež školy E. Žasskovské 1794 na examene rjakala." (Martin. Matica slovenská. B. 35.)
[Certamen a festő-mesterségről verses dialógusokban latin rendezői utasításokkal.]

Lit. Kapitoly 1967. 116.

1796. július

E₄₇₉ BRUK, JÁN: DE MUSICA. (Cseh nyelven)

Ms. Rozličné verše 53–56.: [A címben folytatólag:] "Hos sequentes versiculos de Musica perorarunt Scholares, finito examine 1796 diebus Julij." (Id.)
[A rendezői utasítások latin nyelvűek.]

Lit. Kapitoly 1967. 116.

1799. július 21.

E₄₈₀ BRUK, JÁN: TRAGOEDIA ANEBO SMUTNÁ HRA O ZABYTÍ ABELE.

Ms. Rozličné verše 119–127.: [A címben folytatólag:] "kterou sem pred Examenem Ev. Žasskovské Školy d. 21. Julii celebrouvanem 1799. Složil J. B." (Id.)
[A verses dialogus-sorozatban Ábelén és Káinon kívül szerepelnek Ádám és Éva is.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, -1963. 412. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 371. – Kapitoly 1967. 116.

1790-es évek

E₄₈₁ BRUK, JÁN: DIALOGUS INTER DUOS RUSTICOS DE HONORE. (Cseh nyelven)

Ms. Rozličné verše 114–117.: [A címben folytatólag:] "Krekácsium et purum Slavum et quosdam opifices de honore." (Id.)
[Certamen a kézművesek és a parasztok között.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 412. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 371. – Kapitoly 1967. 116.

ZSASKÓ

1800

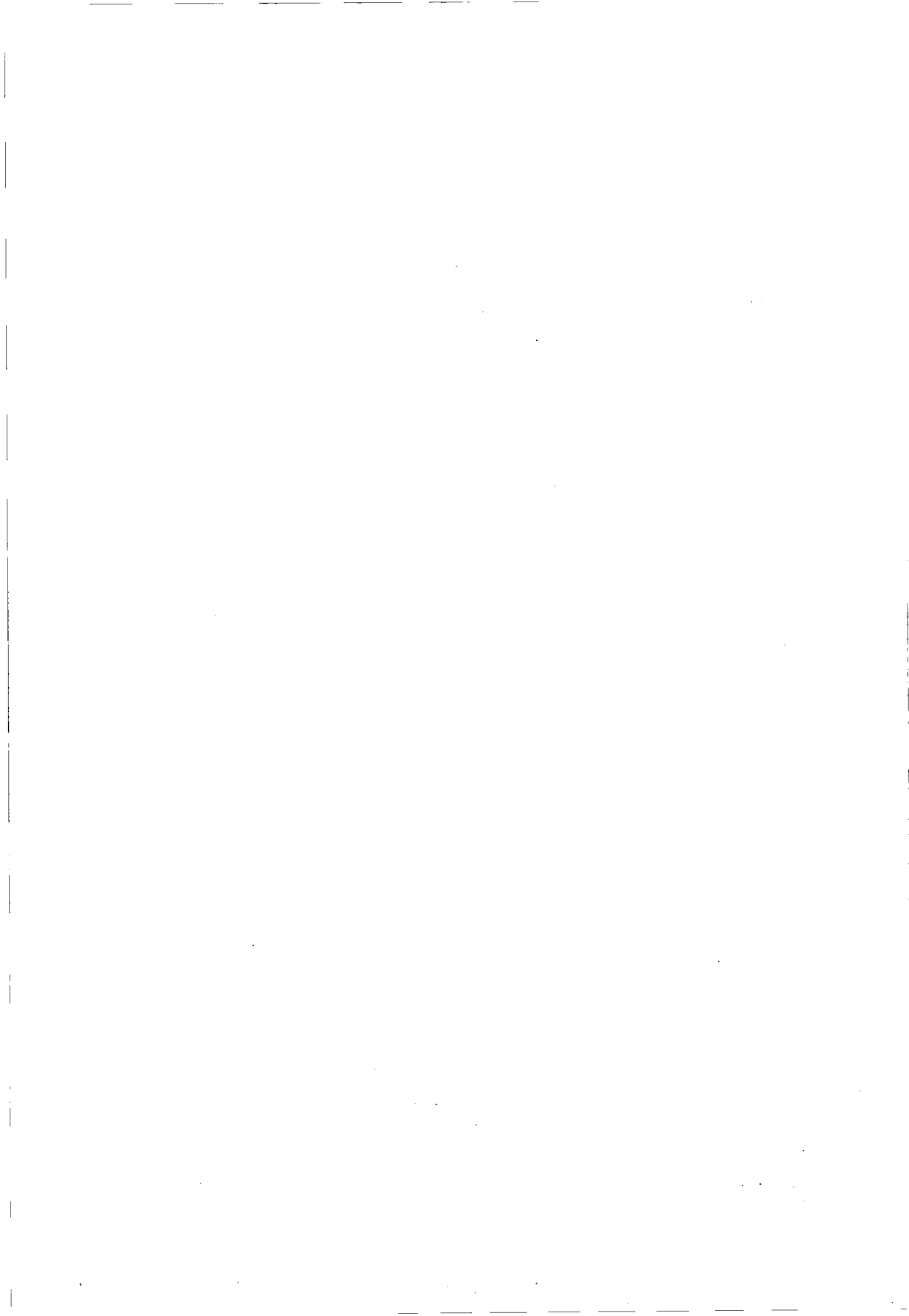
E₄₈₂ BRUK, JÁN: ROZMLUVÁNÍ MEZI BOHÁČEM, CHUDOBNÝM A JISTEM, JENŽ JICH MERIL.

Ms. Rozličné verše 133–135.: [A címben folytatólag:] ”ktere J. B. 1800 spravyl a na examen produkoval.” (Id.)

[Verses certamen; a szegényeknek jobb, mint a gazdagoknak.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 412–413. — *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 37. — Kapitoly 1967. 116.

ISMERETLEN HELYRŐL SZÁRMAZÓ EVANGÉLIKUS DARABOK

ISMERETLEN HELYRŐL SZÁRMAZÓ EVANGÉLIKUS DARABOK

1721 k.

E₄₈₃ DIALOGUS BACCHANTIUM MORES EXAGERANS. (Cseh nyelven)

Ms. Lányi János-gyűjtemény. (Bratislava EK kéziratára Ms 1257. II. 133–138.)
Kiad. Brtáň, Slovenské divadlo. 1945. 126–127.

[A színi utasítások latin nyelvűek: "Cristus mortem suam praedicans", "Mendicus ex eo stupens", "Turba mendicum informans" stb.]

Lit. *Brtáň, Rudo*: Dve slovenské veršované hry spred roku 1721. Slovenské divadlo 1945. 125–129. [Szerinte korábbról, a XVII. század második feléből való.] – *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 411. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 369. – Kapitoly 1967. 92.

1721 k.

E₄₈₄ MEMORIA AMARAE CHRISTI MORTIS IN LOCUM BACCHANTIUM SALVARI CUIPIENTIBUS RECOLENDA. (Cseh nyelven)

Ms. Lányi János-gyűjtemény II. (Id. 141–151.).

Kiad. Brtáň, Slovenské divadlo 1945. 127–129. [Az utasítások latin nyelvűek.]

Lit. *Brtáň, Rudo*: Dve slovenské veršované hry spred roku 1721. Slovenské divadlo 1945. 125–129. – *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 411. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 369. – Kapitoly 1967. 92.

1723

E₄₈₅ TRAGOEDIA IN QUA APOSTOLORUM TAM VITA, QUAM MORS ENARRATUR. (Cseh nyelven)

Ms. [Az OSZK Quart. Slav. 27. számú kéziratának szennylevelén olvasható cím, mely után még ez áll: "1723. Slavice. Omnia in quarto Codex Autographus." Ugyanez a kézirat tartalmazza a következő szám alatt szereplő drámát is. Előadása nem bizonyított.]

1728

E₄₈₆ TRAGOEDIA NEB HRA SMUTNÁ PŘEŽALOSTNÁ.

Ms. OSZK Quart. Slav. 27. számú kézirata.. Kiad. Mišianik, 1966. 649–701.

Lit. *Mišianik, Ján*: Antológia staršej slovenskej literatury. Bratislava, 1966. 699–701. – *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 411–412. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 369–370. – Kapitoly 1967. 92.

ISMERETLEN HELYRŐL SZÁRMAZÓ EVANGÉLIKUS DARABOK

1742. január 14.

E₄₈₇ ACTUS ANEB ŽERTOWNÁ ROZPRÁWKA KU OKRAŠLENI WESELI SPORADANA.

Ms. Lányi János-gyűjtemény. (Bratislava EK Ms 1257. II. 159–171.)

XVIII. század első fele

E₄₈₈ LUSUS NUPTIALIS. (Cseh nyelven)

Ms. Lányi János gyűjtemény. (Id. II. 117–120.)

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 411. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 369.

XVIII. század második fele

E₄₈₉ ŽALOBA MNICHŮV PROTI ČERTUM.

Ms. Mikulášsky sborník: (Mikuláš. Knižnica Tranovského. XV. XXII. B. 21. 21–23.) [Felvilágosult szellemben gúnyolja a szerzeteseket.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 414. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 372. – Kapitoly 1967. 117.

XVIII. század második fele

E₄₉₀ NUPTIALIS COMOEDIA DE CONVIVIS. (Cseh nyelven)

Ms. Mikulášsky sborník: [A címben folytatólag:] ”Quae continet personas septem, FODOR, HRICSO, IVAN, PATER, MARIA, MENDICUS, STULTUS.” (Id. 145–147.) [Latin utasításokkal ellátott lakodalmi dialógus.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 414. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 372. – Kapitoly 1967. 117.

XVIII. század második fele

E₄₉₁ SWADEBNÝ HRA. (Cseh nyelven)

Ms. Mikulášsky sborník. [A címben folytatólagosan:] ”ktera obsahuge Osoby LIZLA, WALKO, FODOR, IWAN, JULIANNA, BAITUS, KATRENA.” (Id. 145–147.) [Tréfás lakodalmi jelenet latin nyelvű utasításokkal.]

ISMERETLEN HELYRŐL SZÁRMAZÓ EVANGÉLIKUS DARABOK

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 414. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 372. – Kapitoly 1967. 117.

XVIII. század második fele

E₄₉₂ SWADBA ŽERTOVNÝ.

Ms. Mikulášsky sborník. [A címben folytatólag:] ”zalažegici zosob Mlady 3at, PRITEL MLADEHO ZETE, MLADE NEWESTE, OTECZ, DRUŽBA, OSTATNI MUŽE.” (Id. 156–160.) [Verses lakodalmi játék.]

Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 414. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 372. – Kapitoly 1967. 117.

XVIII. század második fele

E₄₉₃ O ORGANISTOWY A SMERTY.

Ms. Mikulášsky sborník: [Latin utasításokkal ellátott verses jelenet három szereplővel: Orgonista, Halál, Pap. A panaszkodó Orgonista a Halált hívja, de kétségbeesik, mikor az meg is jelenik, s a paptól kér segítséget.] (Id. 178–181.)

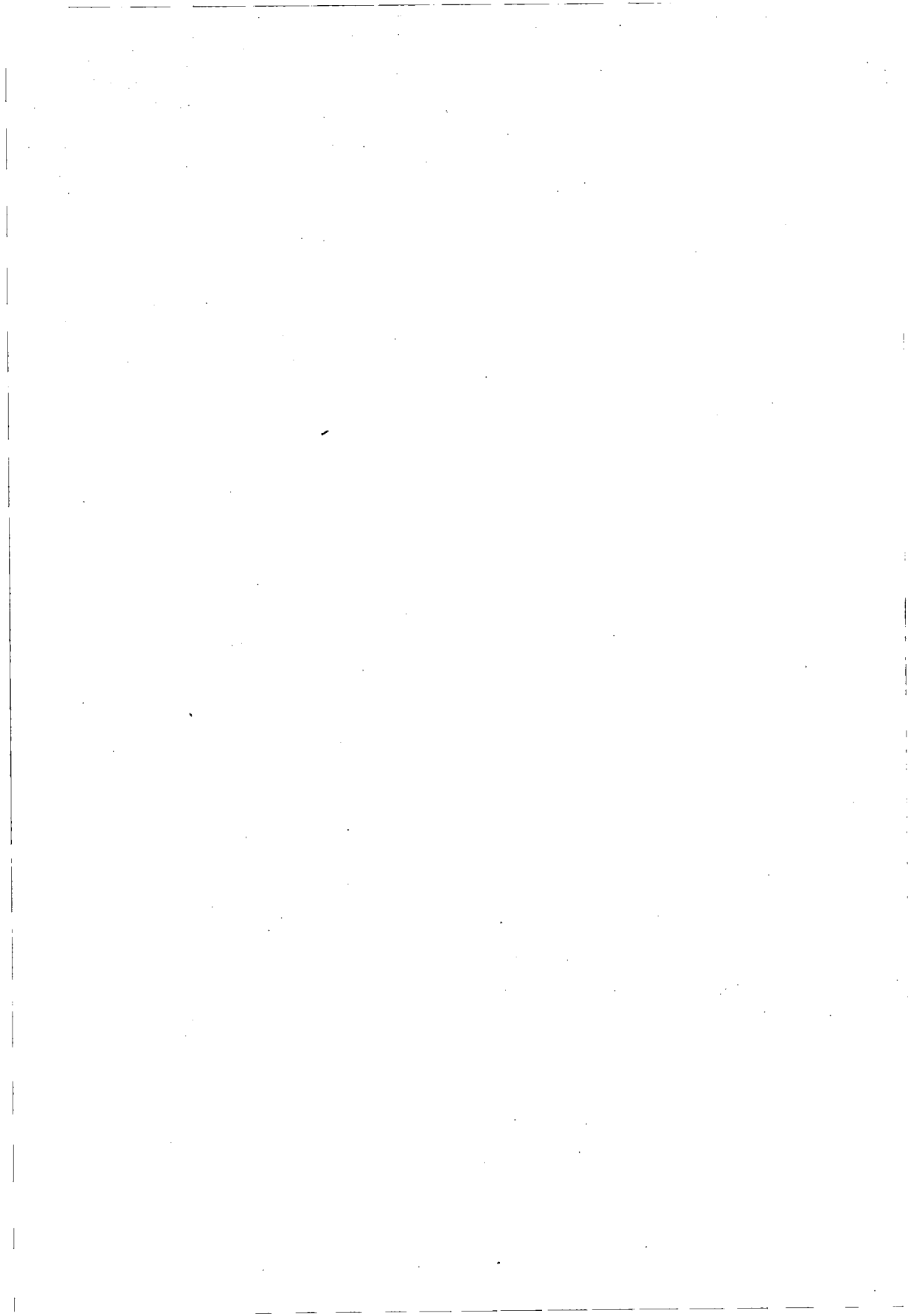
Lit. *Cesnaková-Michalcová*, 1963. 414. – *Cesnaková-Michalcová*, 1964. 372. – Kapitoly 1967. 117.

XVIII. század vége

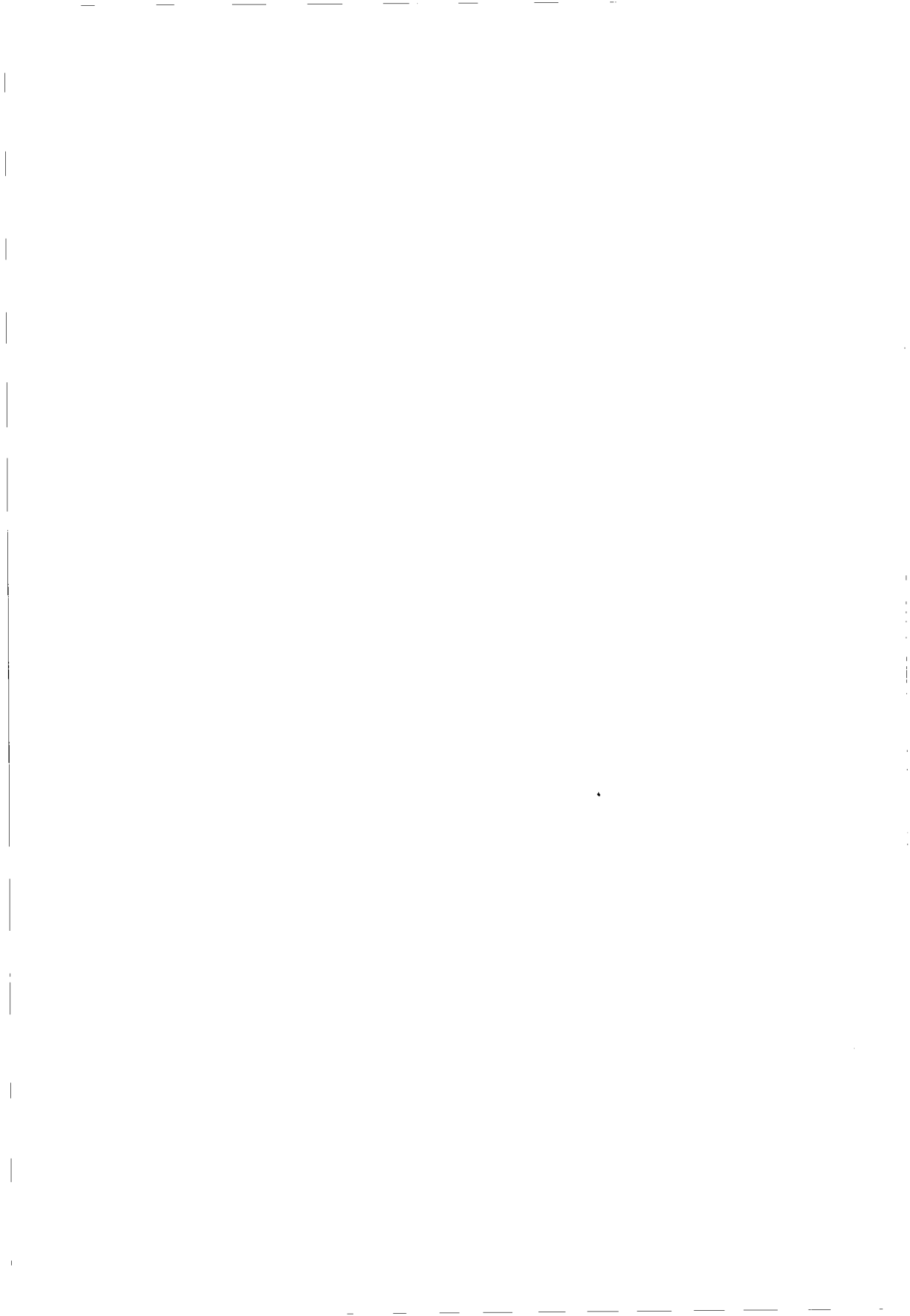
E₄₉₄

Ad. Rezik: *Gymnasiologia*. Előszó 9. §. ”Quedam denique scholae interciderunt dramatum incauta productione. Delectum enim et iudicium in similibus ludis literalibus, sua utilitate non prorsus et simpliciter defraudendis observandum esse ...” (A *Gymnasiologiának* a kiadás céljából összeállított Fabó-féle példánya az Ev. Orsz. Lt. Fabó hagyatékában 4/2. 6.)

Lit. *Rezik*, 1971. 26.

UNITÁRIUS DARABOK

KOLOZSVÁR (CLAUDIOPOLIS – CLUJ – KLAUSENBURG)

Kolozsvárott a protestantizmus Heltai Gáspár plébánossága idején az ő reformátori működése következtében kezdett terjedni. Teljes győzelmének éve 1556, amikor a szerzeteseket elűzik a városból. A lutheri és a helvét irány mellett az 1560-as években megerősödik az antitrinitarizmus.

Az unitárius iskola keletkezési évének az 1568. esztendő-t tekintik. Dávid Ferenc az első igazgatója, aki azonban rendkívüli elfoglaltsága miatt nem szentelhet kellő időt a tanításnak. Basilius Istvánt veszi maga mellé segítségül. A belső egyenetlenkedések, a hittani kérdésekben való eltérő felfogások nemcsak az unitárius egyházat, hanem az iskola életét is erősen zavarták. János Zsigmond halála után az unitarizmus sorsa rosszra fordult, ami az iskola külső és belső életében egyaránt éreztette hatását. Az iskola vezetői, tanítói a megfélemlítések, vallási üldözések miatt sűrűn változnak, előfordul, hogy csak az idősebb diákok tanítanak. Az 1603/4. és 1604/5. iskolai években szünetel a tanítás, mivel az antitrinitáriusoknak a templomot, iskolát, egyházi javaikat át kellett adniok a jezsuitáknak. Bocskai visszaadja mindezeket. De mint ahogyan a katolikus Báthoriak, Bocskai és az őt követő református fejedelmek sem kedvelik az unitáriusokat, és nem teremtenek kedvező lehetőségeket az antitrinitárius elveket ápoló intézmény fejlődéséhez.

Az iskola belső életéről, tanulmányi rendjéről, a tanárokról a XVI. század folyamán nagyon keveset tudunk. Az utóbbiakról a város jegyzőkönyvei tartalmaznak adatokat. Az iskola fenntartója ugyanis a csaknem egészen unitárius valláson lévő városi tanács volt, ennek hatáskörébe tartozott – a plébánossal és az ekléziájával együtt – az iskola felügyelete, ellenőrzése. Tanulmányi rendje ugyanaz lehetett, mint a protestáns iskoláké. Három részre tagolódtott. Az alsó a triviális, a középső a klasszikai, a felső a publikus vagy akadémiai fokozat. A felső tagozat, az ún. filozófiai cursus fő feladata az volt, hogy az iskolamesteri, a papi pályára készítse fel a nagydiákokat. Világi pályákra is előkészített azonban az intézmény. Főleg a nemességből származó ifjakat, akik szerzetesileg a "coetus secundanorum"-ot képezték. A secundánsokra más törvények vonatkoztak, mint a többi studiosi-ra.

Az iskola belső életét szabályozó törvényeket 1676-ban fektették írásba. Ezek bizonyára már 1627-ben léteztek. Mikor ugyanis a szenior leírja szövegüket, ezt ezzel a címmel teszi: "Fasciculus Consuetudinum ab Anno MDCXXVII usque praesentem MDCLXXVI in schola unitaria Claudiaca observatarum". Csanádi Pál rector (1608–1632) 1626-ban állított össze törvényeket, melyeket a szeniorral kihirdettetett. Bizonyára régebbi szabályokra támaszkodott megszerkesztésükkor; ilyenek nélkül nehezen

lenne elképzelhető az előzőleg már több mint félszázada működő iskola. Feltehetőleg az őket tartalmazó irat akkor semmisült meg, amikor Basta az iskolát, templomokat, épületeket a jezsuitáknak átadta.

Az 1676-os törvények hosszú időn át kialakult szokásokról tudósítanak, melyek a tanulóifjúság szervezetét, az iskola belső életét illetik. Részletesen tartalmazzák a diák-tisztviselők (senior, collaborator, oeconomus, exactor, cantor, praebendista, hospes stb.) kötelességeit és jogait. Képet adnak arról, hogyan tartották fenn a fegyelmet, milyen jövedelmekből éltek, hogyan lehetett a középiskolai tanulmányokat elvégzett novicius a szigorúan szabályozott próbaidő (frequentatio) után a coetus tagja, amikor magára ölthette a studensek egyenruháját, és az autonóm deáki társaság fegyelmező hatásköre alá kerülve, élvezhette az iskolától járó segélyeket, javadalmakat. Az ilyen tógás diák végezte az akadémiai tagozat három éves kurzusait, tanította az alsóbb osztályok tanulóit, ment sokszor praeceptornak a kollégium particuláiba.

A kollégium diákönkormányzatának legfontosabb dokumentuma az 1626-tól kezdődő és a seniortól vezetett fasciculusok 11 kötete. (A *Fasciculus Rerum Scholasticarum* kötetei a kolozsvári unitárius püspökség hivatalában vannak, az I–IV. kötet mikrofilmje az MTAK mikrofilmtárában 635–636. szám alatt található.) Ide jegyezték be az iskolára, előjárókra, tanulókra vonatkozó fontosabb eseményeket, a temetéseket, legációkat, alapítványokat, jövedelmeket, a kiosztott divíziók összegét, a külső akadémiaakra menők, onnan visszatérők nevét, idejét, a tanári beiktatásokat, iskolai ünnepeket, kolozsvári és országos eseményeket stb.

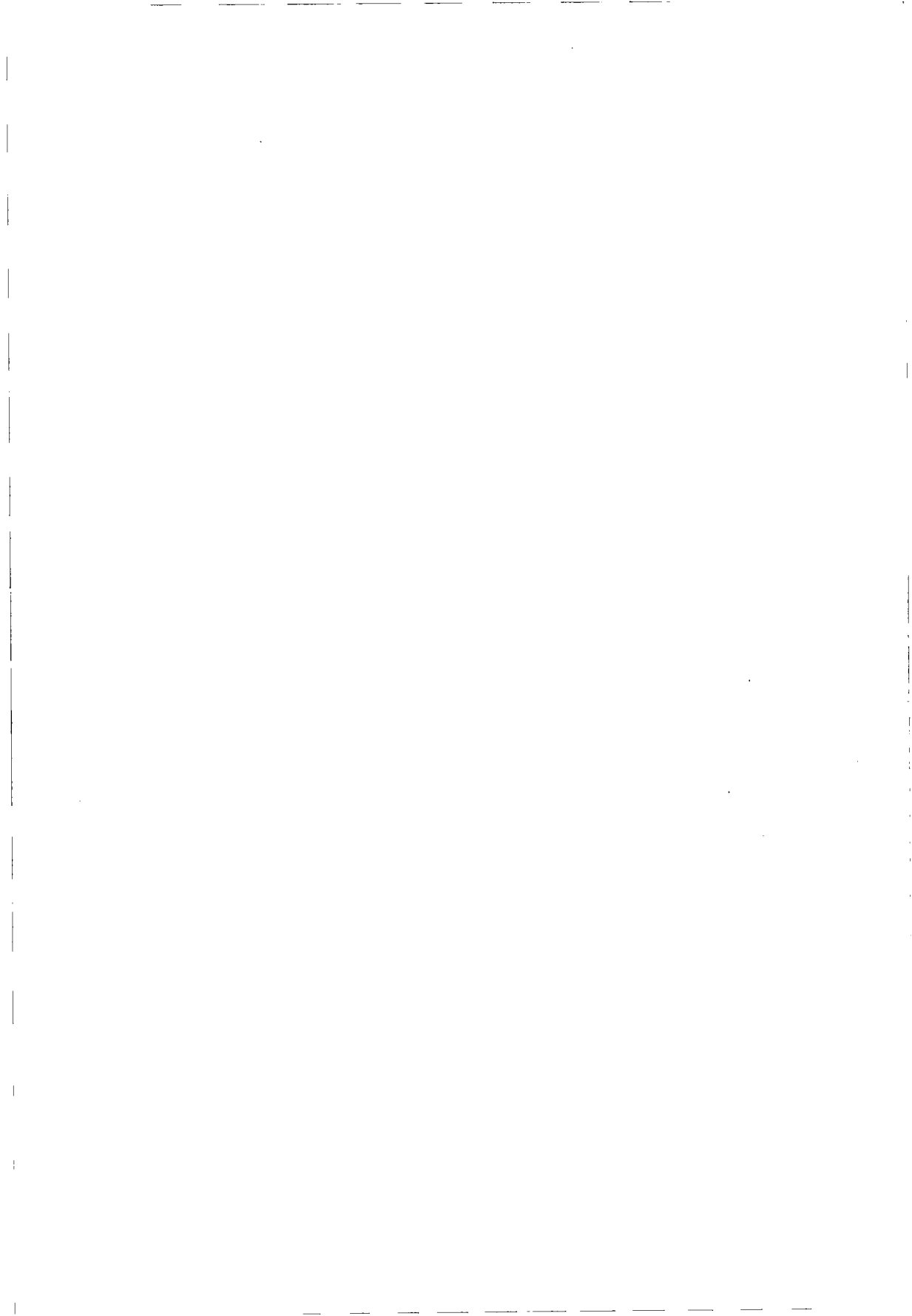
Az 1676-os törvények szerint folyt az élet a kollégiumban a XVIII. században is. A tanulmányok rendjébe idővel, természetesen, új tantárgyak kerültek be. 1717-ben oktatni kezdték az egyetemes történelmet, a jogtudományt, a földrajzot; természettudományokat, így a matematikát, a kísérleti fizikát. II. József idejében a német nyelv helyet kapott az alsó tagozatban is. A tantárgyak szaporodásának következményeként 1794-től az akadémiai tagozatnak négy évfolyama lett.

Bár a református fejedelmek nem kedvelték az unitáriusokat, iskoláik, így a kolozsvári kollégium is a XVII. század folyamán, eltekintve a politikai, történelmi válságoktól (1660 körüli évek, kuruc mozgalmak), viszonylag zavartalanul működtek. A rekatolizálás folyamata csak Erdélynek a Habsburg uralom alá kerülésével veszélyeztetni létezésüket. 1693. október 10-én el kell hagyniok az Óvári-kollégiumot, a Piaci-iskolában húzzák meg magukat. De csak rövid ideig maradhatnak itt. 1718. március 30-án ki kell költözniök, mivel templomukkal együtt elveszik ezt az iskolát is, valamint a hozzájuk kötött jövedelmeket.

Hosszú időt vett igénybe, míg a Magyar utcai iskolában talpra állhattak. Szükségépületekben nyomorúságos körülmények közt folyt a tanítás, az 1717-es év 56 tógátásával szemben mindössze kilencen kezdik itt az évet. 1726-ban, 1759-ben, 1765-ben javítják, bővítik az épületeket; már 111 diáknak van szállása, az összes tanulók száma pedig felülmúlja a kétszázat. Tanárokból azonban nem bővelkednek, 1771-1776 közt csak egy működik az iskolánál. Az összeomlófélben lévő épület helyett 1779-ben építkezésbe kezdenek. Az egyemeletes épületet 1780. december 3-án ünnepelve veszik használatba.

Az 1787/88. tanévben a teológiai és filozófiai tagozaton kívül az alábbi osztályok működnek: Retorika, Poëtika, Szintaktika, Etymologia, Conjugista-comparatista-declinista classis, Germanica classis és IX. osztályként a Magyar osztály. 1794-ben a filozófiai tanfolyamot négy évéssé szervezik.

Irodalom: *Benczédi Gergely*: A kolozsvári Unitárius Kollégium vázlatos története (1566–1900). Az 1900/01. iskolai év értesítőjének III–LXXVI. lapjain. – *Gál Kelemen*: A Kolozsvári Unitárius Kollégium története. (1568–1900). 1–2. köt. Kolozsvár, 1935.

KOLOZSVÁR

1572

U₁ VÁLASZÚTI GYÖRGY: [DEBRECENI DISPUTA.]

[A ma ismeretes három felvonásos szöveg valószínűleg XVII. századi átdolgozott változat. Kései és megbízhatatlan másolatokból ismert.]

Mss. 1. Bodor András kézirata (1657–1705). Címe: "Vetélkedések" (RAkKKvt 1092. Mf.: MTAK 191/VII.) Kiad. MDE 99–129. – RMDE I. 653–677.

2. *Historia Ecclesiastica Transylvano-Unitaria* I. 162–181. Címe: "Disputatio Debreczeniensis. Comoedia Valaszutina illustrata." (MvTBKvt 0 356.)

Kiad. Jakab Elek Koszorú 1879. 337–376. – RMDE 1960. I. 687–703. [A legrachikusabb, a többi másolattól független szöveg.]

3. Vadadi Hegedüs-kódex 91b–121a. (Stoll 203.) Címe: "Debreczennek Blandrata György és Dávid Ferentz által valo [unitárius hitre tért históriája]." (KvEKvt 1776. Mf.: MTAK 184/IV, 19/III.)

4. Intzeffi József másolata (1810).

[Ma lappang, 1913-ban Balassa József birtokában volt.]

5. Kolozsvári másolat a XIX. század végéről. Címe: "Az Erdélyi Unitáriusok Püspökének Dávid Ferentznek, Chárianus Jánosnak és Olasz doctor, Blandrata Györgynek a Magyar Országi Pápastákkal, ugy mint Péter Püspökkel, György Kárdinállal, Vicarius Pállal valo Vallásos Vetélkedések, Mellyben jelen voltak a' Király, II. Zápollyai János Zsigmond, Dékány. Felep Biró s' Magyar Országnak Fő Fő Rendjei, tartatott Debreczenben 1564." (RAkKKvt 1362. Mf.: MTAK 191/VI.)

Ad. *Historia Ecclesiastica Transylvano-Unitaria* I. 147.: "Debreczinensis Disputationis mentio fit in Albana Disputatione Anno 1568. Die prima, quam Lombár Szent Ábrahámi in *Historia Ecclesiastica* § 116. Institutam fuisse, dicit, Anno 1567 4. Decembris. Volvitur per manus multorum quaedam vernacula Disputatio Debreczinensis Sub hoc Titulo: Debreczennek Blándráta György és Dávid Ferencz által valo Unitaria Hitre tért Historiája. Qui titulus serius impositus esse videtur e nomine Unitaria Hitre cognoscitorum. ...

Dubia Traditione accepimus: Disputationis Debretzinensis verae istam Descriptionem esse Mimesin in Válaszut per Scholae Rectorem in Comoediis exhibitam, unde formalia verba omnia in Debretzinensi Disputatione adfuisse, vix credi potest, at Rei gestae veritas aliunde patet..." (Kolozsvári Unit. Theol. Kar Kvt. Mf.: MTAK 559.)

Lit. *J****: Magyar országban volt Socianus Ecclesiákról. *TudGyűjt* 1829. 37. – *Jakab Elek*: Egy XVI. századi kiadatlan magyar színmű. Koszorú 1879. 337–366. – *Nagy*, 1883. 311. – *Kadocsa Lippich*, 1884. 61–71. – *Nagy*, 1884. 83. – *Nagy*, 1885. 94. – RMKT V. 1886. 339–342. – *Bayer*, 1887. I. 32. – *Váli*,

KOLOZSVÁR

1887. 11. – *Kanyaró Ferenc*: Unitáriusok Magyarországon a XVI. és XVII. száz évben. *KerMagv* 1888. 382. – *Kanyaró*, 1891. 55. – *Czapáry*, 1892. 15, 42. – *Ferenczi*, 1892. 455. – *Mátray*, 1892. 19–22. – *Kardos Albert*: A debreceni disputa. *Csokonai Kör Évkönyve* 1894. 121–140. – *Zoványi Jenő*: A debreceni hitvita. *ProtSz* 1894. 186–187. – *Bayer*, 1897. I. 44–45. – *Ferenczi*, 1897. 14–15, 17. – *Kanyaró Ferenc*: A "Debreceni Disputatio" legrégebb kézírata. *KerMagv* 1898. 113–114. – *Bernáth*, 1902. 7, 10, 18, 58. – *Janovics*, 1907. 40–41. – *Borbély*, 1909. 35. – *Firtos Ferenc*: A Debreceni Disputa kéziratáról. *It* 1912. 353–360. – *Borbély István*: A "Debreceni Disputa". *ErdMúz* 1912. 278–280. – *Balassa József*: Unitárius hitviták a XVI. században. *It* 1913. 156. – *Firtos Ferenc*: A Debreceni Disputa egy eddig ismeretlen kéziratáról. *It* 1913. 318–319. – *Borbély István*: Unitárius iskoladrámák a XVI. században. *It* 1913. 329–330. – *Borbély István*: Még egyszer az "unitárius hitviták"-ról. *It* 1913. 453–454. – *MDE* 1914. 14–15, 474. – *Firtos Ferenc*: Hitvitázó dráma a XVI. századból. *Bp.* 1915. 48–115. – *Hegedüs István*: *Ruinae Pannonicae* című epikus költeménye. *Érték.Ny.Széptud.Kből* XXIII. (1916) 24, 31. – *Németh László*: A debreceni disputa. *ProtSz* 1929. 264–267. – *Dombi*, 1932. 36–40. – *Szász*, 1939. 9–10. – *Kardos Albert*: A "kálvinista Bécs" története. *MNyr* 1940. 25–26. – *Galamb*, 1947. 8. – *Horváth*, 1953. 366–372. – *Kardos*, 1953. 134–135, 155–157. – *Dömötör*, 1954. 14–15. – *Kardos*, 1955. 20–21, 23–28. – *RMDE* 1960. I. 163–167, 172–175, 704–722. – *Bán*, 1961. 368. – *Magyar Színháztörténet* 1962. 58–60. – *Esze Tamás*: A Debreceni Disputa. *StudAeccl* II. *Bp.*, 1967. 431–472. [A tanulmány szerint nem a kolozsvári iskolában került bemutatásra, Válaszuti pécsi tartózkodása során keletkezett.] – *Pirnát*, 1969. 527–528, 539–542, 546–547. – *Mészáros*, 1981. 81.

1575–1577 között

U₂ [A HÁROM IFJÚ TÜZES KEMENCÉBE VETTETÉSE.]

Ed. (RMNy 370.) [Töredékszöveg.]

Kiad. *Jakó Zsigmond*, *NyItudK* 1965. 313–323. – *Jakó Zsigmond*, *MKsz* 1965. 320–328. [Facsimile kiadás.]

Lit. *Jakó Zsigmond*: Ismeretlen magyar drámai emlék a XVI. századból. *NyItudK* 1965. 21–39. – *Jakó Zsigmond*: Nyomatott bibliai színjáték töredéke a XVI. századi Erdélyből. *MKsz* 1965. 313–328. – *Pirnát*, 1969. 534–536. – *Mészáros*, 1981. 81.

KOLOZSVÁR

1626

U₃ [COMAEDIA.]

Ad. Fasciculus I. 47. Január 28. "Dominus Rector de Comaedia celebranda nos convocat."

Id. I. 48. Február 7. "Joannes Pakai et Samuel Ghidofalui, quod personam in Comaedia percipere noluerunt, dum eadem repraesentaretur, ex iussu Domini Rectoris omnia Elemosina Studiosis tollata privantur."

Id. I. 49. [A dátum a filmről lemaradt, bizonyos, hogy március egyik napja volt.] "Andreas Almasi et Michael Beoleoni multantur denaros 25, quod ex eorum Camera Comaediam inspexerunt aliqui."

Id. I. 50. Március 21. "Inuitauimus nobiles multos ad Comaediam conspiciendam."

Id. Március 22. "Repraesentauimus Comaediam intuentibus fere omnibus Transylvaniae magnatibus et Nobilibus. Nec admissi sunt Cives nostrae Urbis."

Id. Március 25. "Inuitai Senatam Amplissimum ad Comaediam conspiciendam."

Id. Március 25. "Coram Civibus Comaediam repraesentauimus. Germanus quidam misit Rectori Talleros 9. Petrus Flistik misit florenum."

Id. Március 26. "Domino Rectori exhibui floren... [a filmen a csonkult sorvég miatt a szöveg hiányzik] ex prebendali pecunia fere, quam diuisit Studiosis in Comaedia officium perfunctis."

Id. Március 27. "Dominus Rector histrionibus comaediam exercitatis florenos... [A sor vége a filmen olvashatatlan.] (Unitárius Püspöki Hivatal, Kolozsvár, Mf.: MTAK 635.)

Lit. *Benczédi*, 1892 – *Ferenczi*, 1892. 454. – *Ferenczi*, 1897. 21. – *Ferenczi*, ItK 1897. 73–75. – *Benczédi*, 1901. XXXVI–XXXVII. – *Bernáth*, 1902. 18, 46. – *Dézsi*, 1906. 43. – *Varga*, 1907. 177–178. – *Gál*, 1935. II. 178. – *Varga*, 1967. 11.

1627. augusztus 21.

U₄ [ACTIO AJACIS CUM ULYSSE.]

Ad. Fasciculus I. 61. "Pueri repraesentarunt actionem Aiakis cum Ulysse super armis Achilis." (Id.)

Lit. *Benczédi*, 1892. – *Ferenczi*, 1897. 22. – *Ferenczi*, ItK 1897. 75. – *Bernáth*, 1902. 18, 59. – *Kanyaró*, 1904. 81. – *Gál*, 1935. II. 178. – *Varga*, 1967. 7. – *Enyedi*, 1972. 11.

KOLOZSVÁR

1652. szeptember 18.

U₅ [COMAEDIA DE SUSANNA ET SENIBUS.]

Ad. Fasciculus II. 70. "Comaedia celebratur de Susanna et Senibus, moderator .. [a szó vége a filmen nem látszik] Collaborator hungariae nationis in palatio." (Id.)

Lit. *Benczédi*, 1892. – *Ferenczi*, 1897. 22. – *Ferenczi*, ItK 1897. 75. – *Bernáth*, 1902. 18, 58. – *Kanyaró*, 1904. 81. – *Gál*, 1935. II. 178. – *Varga*, 1967. 7. – *Enyedi*, 1972. 11.

1669. április 16.

U₆ MÁRKOS DÁNIEL: [PASSIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.]

Ad. Fasciculus II. 252. "Clarissimus Dominus Rector Tragoediam habuit de Passione Domini Nostri Jesu Christi, ubi Studiosi fere omnes erant Actores et Secundani; ex discipulis meis etiam majores omnes." (Id.)

Lit. *Benczédi*, 1892. – *Ferenczi*, 1897. 22. – *Ferenczi*, ItK 1897. 75–76. – *Bernáth*, 1902. 18, 58. – *Kanyaró*, 1904. 81. – *Gál*, 1935. II. 178. – *Varga*, 1967. 7. – *Enyedi*, 1972. 11. – *Rennerné*, 1985. 91.

1680. december 30.

U₇ KOLOZSVÁRI DIMÉN PÁL: [HERÓDES.]

Ad. Fasciculus II. 379. "Hérodem Infanticidam in Scenam produxi summo cum Magnatum etiam Civium concursu et applausu." (Id.)
[Kolozsvári Dimén Pál senior és egyben a poéták praceptorja volt.]

Lit. *Benczédi*, 1892. – *Ferenczi*, 1897. 22. – *Ferenczi*, ItK 1897. 75–76. – *Bernáth*, 1902. 18, 58. – *Kanyaró*, 1904. 81. – *Gál*, 1935. II. 178. – *Varga*, 1967. 7. – *Enyedi*, 1972. 11. – *Rennerné*, 1985. 91.

1693. előtt

U₈ FELVINCZI GYÖRGY: ÖRDÖGÖK HISTÓRIÁJA.

Ad. 1. Historia Ecclesiastica Transylvano-Unitaria I. 408. "Comaediis et versificationibus editis vitam toleravit. [Ti. Felvinczi!] ... Divisio Regnorum Plutonis, Jovis et Neptuni, vulgo Ördögök Historiája." (Kolozsvári Unit. Theol. Kar Kvt. Mf.: MTAK 559.)

KOLOZSVÁR

2. Ajtai István: "A jeles Procuratorianak illendő dicséreti" második versszak:

"Ez első munkája s bötssel sem utolsó

Mint osztozott volt meg Jupiterrel Pluto.

Melyet noha ismét látott sok Olvasó,

De még ma sem tudják sokak, mire való." (RMK I, 1502.)

[Ezek az első híradások lehetnek Felvinczi Comico-Tragoediájáról. Valószínűleg ez volt annak első változata. Az irodalmat lásd a Comico-Tragoediánál a következő szám alatt!]

1693

U₉ FELVINCZI GYÖRGY: COMICO-TRAGOEDIA.

Ed. [Címe folytatólagosan:] "Az-az: Valamelly dolognak szomorú kimenetelnek nyájas versekkel való KI-FEJEZÉSE. E' Munkában pedig le-iratik, miképen PLUTÓ, NEPTUNUS és JUPITER Megosztóván az Attyoktól, Saturnustól maradt országokkal, és az osztozás egyenesen nem esvén, PLUTO és JUPITER egymás között villonganak. Melly a' Bölts Poéták írásaiból ki-szedegettetvén Tragoediai játék rendiben és Magyar Rhythmusokban alkalmaztatott vólt. FELVINCZI GYÖRGY által. Mellyet újonnan meg-is jobbított az 1693-dik esztendőben. — Nyomtt. 1767-dik Esztendőben." (OSZK)

[Az 1693-as nyomtatásból nem maradt fenn egy példány sem. Szabó Károly Seivert adata alapján (SiebQuschr VII. 2.) vette fel (RMK I, 1449.). Sándor István Magyar Könyvesházában 1692-es 8 r alakú nyomtatványról tesz említést (62. 1.) — Előadása nem bizonyított.]

Kiad. Váli Béla: Felvinczi György Comico-Tragoediája. EPhK 1889. I. pótkötet 331–360. — MDE 1914. 231–267. — RMDE 1960. II. 437–467.

Lit. *Sándor István*: A magyar Játékmesékről és Játékszínről. Sokféle 1801. 58. — *T. L.*, 1878. 9, 22. — *Szivák*, 1883. 39–40. — *Nagy*, 1884. 40. — *Nagy*, 1885. 84. — *Bayer*, 1887. I. 495–497. — *Váli*, 1887. 53–56. — *Ferenczi*, 1892. 454–460. — *Czapáry*, 1892. 16, 42. — *Váli Béla*: A legelső magyar színigazgató. Egyetértés 1892. 309. sz. — *Bayer*, 1897. 68–71. — *Ferenczi*, ItK 1897. 78–79. — *Ferenczi*, 1897. 23–25. — *Kanyaró*, 1904. 80. — *Janovics*, 1907. 51. — MDE 1914. 479–480. — *Kastner Jenő*: Az első magyar opera. Klebelsberg emlékkönyv. Bp., 1925. 419–426. — Uő. Die erste ungarische Oper UngJb 1924. 222–225. Uő. La prima opera ungherese. Corvina 1924. 75–87. — *Dombi*, 1932. 140–145. — *Gál*, 1935. 179. — *Szász*, 1939. 18. — *Dömötör*, 1954. 26. — *Stoll Béla*: Felvinczi György versei. ItK 1954. 335–336. — *Szentirmai Jenő*: Szentgyörgyi István élete és művészete. Bukarest, 1955. 5–6. — *Varga Imre*:

KOLOZSVÁR

Fejezet a XVII. századi polgári irodalom történetéből. Felvinczi György. ItK 1960. 62–63. – RMDE 1960. I. 196–200, 207, 211, 219–222., II. 472–475. – *Bán*, 1961. 368–369. – Magyar Színháztörténet 1962. 69–70. – *Enyedi*, 1972. 13–14.

1696. október 1.

U₁₀ [Felvinczi színjátszó társaság vezetésére kér engedélyt a császártól:]

Ad. 1. "... oro Tuam Majestatem, ut clementer concedet mihi cum aliquot Sociis mihi adjungendis, et ad id aptis (quos edocerem) exercere in Hungaria et Transylvania, et partibus eidem adnexis Comicos ludos, per Dialogismos honestos, in Scenas et Actus Comoediales, Tragoediales distinctos, honestis documentis et ad eruditionem, prudentiam, correctionem, exhilarationem ingeniorum inservientibus et iocis honestis non obscenis refertos, qui plus commodi vulgo afferrent, quam territamenta Praestigiatorum et Funambulorum ... Cuius vigor ut staret, oro Tuam Majestatem, ut sub forma Literarum Salvi passus dentur Literae, per quas autoritas ad haec a Tua Maiestati mihi concedenda confirmaretur, salvis tamen manentibus Scholarum, Collegiorum, Gymnasiorum autoritate, ubi tales ludi quandoque exerceri solent. ..." (OL Erd. Kancellária, Acta Generalia 1696/80.)

[Lipót császár engedélylevele 1693. október 23-ról.]

2. "Damus pro memoria per praesentes ... eidem Georgio Felvinczi Benignissime et Clementer damus et concedimus facultatem desiderata Poëmata sive Rythmos tum Latino, tum vero Hungarico Idiomate componendi, compilandi, ordinandi, seu disponendi, iisdemque Ludos Comico-Tragicos et Comoedias ad Actus Scenas distinctas dialogice ubique in dicto Regno Nostro Hungariae et in Transylvania partiumque eidem adnexarum Civitatibus, Oppidis, Castellis et pagis tam Comitiorum, quam Nundinarum, ut et aliorum quorum-cumque hebdomadaliu fororum et Nundinarum Conventuumque Occasione honestis tamen et non obscenis jocis, vel rebus refertos una cum Sociis Sibi adjungendis usurpandi et exercendi, Salva nihilominus semper ejusmodi locorum ordinarii Magistratus Rhythmorum vel Poëmatum ejusdem (si ita visum fuerit) revisione et correctione..." (Id.)

Lit. *Sándor István*: A magyar Játékmeséről és Játékszínről. Sokféle 1801. 58–59. – *Benkő Kálmán*: Magyar színvilág. Pest 1873. 7–10. – *Váli Béla*: A legelső magyar színigazgató szabadalomlevele 1696-ból. Száz 1887. 145–150. – *Filtsch*, 1887. 531. – *Jakab*, 1888. III. 432–437. – *Czapáry*, 1892. 45. – *Váli Béla*: A legelső erdélyi színigazgató. Egyetértés 1892. 309. sz. – *Ferenczi*, 1897. 24. – *Ferenczi*, ItK 1897. 78–84. – *Bernáth*, 1902. 19. – *Kanyaró*, 1904. 80. –

KOLOZSVÁR

Janovics, 1907. 36–37. – *Dombi*, 1932. 140. – *Gál*, 1935. II. 179. – *Pukánszky* *Kádár Jolán*: Az OL színészettörténeti forrásanyaga. LK 1940. 41, 456–467. – RMDE 1960. I. 207, 213., II. 468–471. – *Enyedi*, 1972. 13–14.

1696. december

U₁₁ [NATIVITATIS CWNABULA.]

Ms. "Illustrissime totique Christiano Orbi salutarissimae Domini nostri Jesu Christi Nativitatis felici omine Collectis Musarum ad Suavem Poëseos Aganipen floribus respersa Cwnabula. Quae ab Asseclis Clius Musae Classis Poëticae Auditoribus ad Solemnem Publici Examinis diem exhibentur in Ludo Literario Vnitariorum Claudiopolis Anno aerae Christianae 1696. die Decembris." (RAK-KKvt Ms. 731. sz. 50–70. Mf.: MTAK 170/III.)

Kiad. Varga, 1967. 130–151.

Lit. *Gál*, 1935. II. 14, 178. – *Kocziány*, 1957. 142. 148–149. – *Varga*, 1967. 119–120, 129.

1696. december

U₁₂ [KRISZTUS URUNK SZÜLETÉSÉRŐL IRATOTT VERSEK.]

[Az előbbi magyar nyelvű változata.]

Ms. 1. [Ugyanaz a kézirat, mint az előbbié. Címe nincs.] (RAK-KKvt Ms. 731. sz. 71–89. Mf.: MTAK 170/III.)

Kiad. Varga, 1967. 93–118.

2. "Domini nostri Jesu Christi, az az Christus Urunk Születéséről iratott versek, Mellyeket az Colosvari Unitaria Scholában levő Poéták együgyű értelemmel Szerzettek. Anno 1696. Die 11. Decembris." (Kolozsvári Unit. Theol. Kar Kvt. Mf.: MTAK 166/VII.)

Lit. *Gál*, 1935. II. 178. – *Kocziány*, 1957. 142–144, 148–149. – *Varga*, 1967. 120.

1698. december

U₁₃ [A VILÁG GYAKORI VÁLTOZÁSA.]

Ms. "Magyar versek, Mellyekben le rajszoltatik a Világnak amaz réghi Zurzarbol valo eredete s. az utan esett gyakor változása és egyenetlen állapottya.

KOLOZSVÁR

Melleyek declamaltattanak az Kolosvári Unittária Scholába lévő Poëtica Classis alumnusi által 1698. Esztendőben Kárácsony hovának XXXIX [!] napján.” (MvTBKvt Ms. 0688. Mf.: MTAK 198/II.)

Kiad. Varga, 1967. 153–188.

Lit. *Klaniczay Tibor*: Beszámoló a Román Népköztársaság könyvtáraiban végzett kutatásaimról. MTA I. OK 1953. 371. – *Kocziány*, 1957. 145–148. – *Kocziány László*: Őszi harmat után ... Bukarest [É.n.] 9. – RMDE 1960. I. 222. – *Varga*, 1967. 8–12, 189–197.

1698. december 16.

U₁₄ MONTIS HELICONIS TENELLUS FOETVS.

Ms. [A cím folytatólag:] ”Quem ex mutui amoris delitio susceptem Castilij roris aspergine utcumque tinctus Classis Poëticae pusillus grex cum satis in pectore tumultuari sensisset, tandem felici adjutus Lucinae praesidio in Schola Unittariana Claudiopolitana Anno 1698 Die 16 Decembris placide peperit.” (MvTBKvt Ms. 0688. Fotokópiája: MTAK Ms. 4825/67.)

[Magyar változatát lásd az előző szám alatt!]

Kiad. Varga, 1967. 198–212.

Lit. *Kocziány*, 1957. 145. – *Varga*, 1967. 190, 197.

1700. december 30.

U₁₅ [DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI NATIVITAS.]

Ed. ”Illustrissimi totique Christiano Orbi salutarissima Domini Nostri Jesu Christi Nativitas. Sub Schemate Scenico adumbrata. Atque Nobilissimis, Amplissimis, Consultissimis ac Prudentissimis Ecclesiae Unitariae Claudiopolitanae Civibus Ab Illustri ac ingenua Iuuentute Classis Oratoriae in Schola Unitaria Claudiopolitana exhibita ac sacrata. Anno MDCC. Mense Decembri, Claudiopoli. Apud Viduam Andreae Lengyel.” (Koloszvár, Unit. Theol. Kar Kvt. Mf.: MTAK 251/III.)

Kiad. Varga, 1967. 121–125.

[Latin és magyar nyelvű nyomtatott program.]

Ad. Fasciculus II. 78.: ”Nativitatem Domini Nostri Jesu Christi sub schemate Scenico adumbravi cum classe oratoria praesente Excellentissimae ac Illustrissimi Regni Gubernatore Uxore, Illustrissimo item Stephano Veselyeni nobili ejusdem Genero, nec non Inclita sobole Catharina Banfi aliisque fere innumera-

KOLOZSVÁR

bilibus Nobilissimis, Amplissimis Reverendissimis Clarissimis utrisque religionis viris etc.”

[A Kollégium seniora Szentmihályfalvi Dávid volt.]

Lit. *Ráth György*: Adalékok Szabó Károly "Régi Magyar Könyvtárához." MKsz 1884. 118. – *Benczédi*, 1892. – *Ferenczi*, 1897. 22. – *Gál*, 1935. II. 178. – *Kocziány*, 1957. 148–149. – *Varga*, 1967. 120–121. – *Enyedi*, 1972. 11. – *Rennerné*, 1985. 91.

1701

U₁₆ [COMOEDIA.]

Ad. Historia Societatis Jesu Claudiopolitana 1701. 15. "Comoedia ab Arianis et Calvinianis Professoribus composita ac producta plausum multum laudemque majorem tulit." (OSZKK Cod. Fol. Lat. 2039.)

Lit. *Staud*, 1984. 247.

1702

U₁₇ [A VILÁG VÁLTOZÁSAI, AZ EMBERI NEM MEGÚJÍTÁSA.]

Ad. [Címlap nélküli szöveg. Lelőhelye az RAKKKvt Ms 731. számú kéziratának 21–48. lapja. Mf.: MTAK 170/III. – Közvizsgán adták elő.]

Kiad. Prot. iskoladrámák 3. sz.

Lit. *Kocziány*, 1957. 140–142. – *Varga*, 1967. 8–9.

1702

U₁₈ [A VILÁG VÁLTOZÁSAI, AZ EMBERI NEM MEGÚJÍTÁSA.]

Ad. [Címlap nélküli szöveg. Lelőhelye az RAKKKvt Ms 731. számú kéziratának 3–20. lapja. Mf.: MTAK 170/III.]

[Az előző vizsgai előadás latin változata.]

Kiad. Prot. iskoladrámák 3. sz.

Lit. *Kocziány*, 1957. 140–142.

KOLOZSVÁR

1703. december 14.

U₁₉ KAPOSÍ MIKLÓS: [KOMÉDIA.]

Ad. Fasciculus III. 120–121.: "Nicolaus Kaposi Collega Syntaxistarum Comediam habuit, in cujus processu per Morionem multorum honori, ut et sui, detrahit, quare die sequenti Clarissimus Rector et Cl. Szaniszló ipsum arestari jubent, Morionem vero catena applicari."

"Reverendi ac Clarissimi Viri ut et Amplissimi Patroni convocati sunt in Coetum, ut Causam Nicolai Kapusi investigent, de quo Deliberatum sequens pronunciat. Anno 1703 die 18. Decembris In Congregatione Reverendorum Clarissimorum ac Generosissimorum Dominorum Patronorum Ecclesiae Claudiacae ejusdem Curatores ac Syntaxistarum Collaboratorem Nicolaum Kapusi mota ventilatum et deliberatum in Schola Unitariorum eo quo sequitur modo. Nyilván van, hogy Kapusi Miklós idején megh. intetet T. Fő Mesterétől több Praeceptor Társaival edg. jüt, hogy ezen üdö tájban esendő Generale Examenen semmi alienumokat, intermediumokat, még tisztességeseketis (mellyek eddég szoktak volt gyakoroltatni) cursussában, Examennyében ne elegyenittene, mind azáltal mind Fő Mestere intése ellen-s. hire nélkül, masok Tanoló Tarsaitolis meg' inteten, különösen producalt Actussában sok Emberséges emberek jelen lételiben Tiszti-s. hivatalya ellen czelekedet; több helytelen szavai között Tisztelendő Ecclesiának előjáróit böstelen-s. illetlen szókkal nevézgetvén. Teczet azért az Ecclesiai Törvényeknek (noha igazságh szerent társaságból való ki rekesztet érdemlene) véle Atyai képpen bánni, és egyébbel nem büntetnj, (jobbulsát varván), első következő szombatra késziczen egy szép alázatos deprecatoria oratiot, legh. elsőbenis meg követven bötsülletes Patronus Urainkot, az scholarchakot és az egész Coetust; de praesenti vero eddig' való Collaboratori Tiszti-ből deponáltassék. A' mi a' Mendicansok dolgát illeti, mivel magok elméjéktől moczkos szókkal illették Ecclesiákban való bötsülletes embereket és gyermekeiket, azért keményen megh. czapattassanak." (Unit. Püspöki Hivatal, Kolozsvár, Mf.: MTAK 636.)

Lit. Bernáth, 1902. 46. – Gál, 1935. II. 179. – Varga, 1967. 10–11.

1777

U₂₀ KONCZ GÁBOR: [KRISZTUS KINSZENVEDÉSE.]

Ms. Húsvéti versek 42a–46b. [Címe:] "Passionis Christi Pars prior Anno 1777 versibus comprehensa per G. Koncz." (MvTBKvt Ms 0670. – Mf.: MTAK 198/1.)
Kiad. Prot. iskoladrámák 4. sz.

KOLOZSVÁR

1781. november 5.

U₂₁ KÓTYAVETYE.

Ms. Verses gyűjtemény 15–36. [Folytatólagos címe:] ”Melly celebrátotot Tes-salia Tartományában a felső Háznál a Kód utzában a Tserfa alatt.

El ado Portékek: égy Léánynak szűzessége és égy előhasu Tehen. Az első Sub-stantiát meg vásárlotta az Inachus Leéányától, lotol jo áron ama nyereséget ked-vellő otromba chyrurgus, a Jupiter. A másik el ado portéka pediglen, úgmint az elő hasu Tehen, meg vásároltatott Junotol a maga tulajdon számára; de sze-rentsétlen volt Juno a Tehenhez, mert ambátor szemes Pásztor őrizetében aján-lotta, tudniillik ama 100 szemű Árgusnak gond viselése alá, de mégis jobban ví-gyázzván Árgusnál Mercurius, sipjának ékes lantjával száz szemeit el altatta, s fejét vevé Pallossával. Az után a Tehenyis Pásztor nélkül tévélyegvén, végre jutott a Nylus foljo vízenek partyára, holottis oljan fűre talált, mellybe belé harapván, égy friss aszszony lett belőlle.

Kí dolgoztatott pedig ez a Kotyavetye a Kolosvári Unitarium Collegiumban hartzolo némelly Poétáktol, tulajdon eszeknek Dobjával, pännájoknak és nyel-veknek dob páltzájával ki doboltatott a héten által versekben lenni szokott gyakoroltatásoknak oráin. Égyszermind pedig finale deliberatumot pronun-tiáltanak az Epaphus, Phaëton és Clymene, az Epaphus Annya között lévő pro-ductionalis causában. Anno 1781. die 5a Novembris.” (MvTBKvt Ms 0665. Mf.: MTAK 198/IV, 319/III.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 5. sz.

1788. november 29.

U₂₂ TÜNDÉRES JÁTÉK.

Ms. Verses gyűjtemény 39–84. [Címe folytatólag:] ”az az Oljan Historia, melj-ben egy hajdani nagy szakállu és merett szemű hiszem, de isteni méltoságu Ga-vallérnak égy arany tseppé, égy fogolj dali Menyetskének kús fiával együtt egy hajós Mesterré, egy nagy Királynak egy egeket érő hegyé, égy kegyetlenül hart-zoló Vitéznek sok ezer Katonáival Égyütt, s. azután más két Királynak is égy borzos főnek meg tekintésére Kővekké valo tündéres el változások minden kör-nyűl állásaikkal együtt Ki dolgoztatott és elé adattatott a Kolosvári Unitarium Collegiumban vitézkező Poéták által az héten által Versekben lévő gyakorolta-tásoknak idején. Az ezer hétszáz nyoltzvan Nyoltzadik Esztendőben Novem-bernek 29dik Napján.” (Id.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 6. sz.

KOLOZSVÁR

1790. június 30.
U₂₃ LIBRI VENALES.
 Ad. Fasciculus VII. 35.
 Lit. *Benczédi*, 1901. XXXVII. – *Bernáth*, 1902. 46. – *Gál*, 1935. II. 179. (”Vígjáték volt. Az esemény bejegyzése után a szenior hozzáfűzte: Nálunk eddig nem volt szokásban vígjátékot előadni. Erre a jelzésre egy más kéz, /ha nem csalódom, Körmöczié/ ezt az észrevételt teszi: Sőt igen gyakran adtak elé, aztán megtiltották, de megint újra kezdették. Vide Fasc. I., II., IV.,”) (Unitárius Püspöki Hivatal, Kolozsvár.)
1790. június 30.
U₂₄ BIGILAE.
 Ad. Fasciculus VII. 35. (Id.)
 Lit. *Benczédi*, 1901. XXXVII. (”Bigilae t.i. miként akart ez Attilától megöletetni”) – *Bernáth*, 1902. 46. 61. – *Gál*, 1935. II. 179.
- 1790 k.
U₂₅ [IASZÓN.]
 Ms. Verses gyűjtemény 85–103. [A kéziratban a magyar nyelvű darabnak nincs címe.] (MvTBKvt Ms. 0665. Mf.: MTAK 198/IV, 319/III.)
 Kiad. Prot. iskoladramák 7. sz.
- 1790 k.
U₂₆ A TANULÓKNAK MÚZSÁKTÓL VALÓ BÚCSÚZÁSA.
 Ms. Verses gyűjtemény 209–213. (Id.)
 Kiad. Prot. iskoladramák 8. sz.
1796. június 30.
U₂₇ A NEMESLELKŰ TESTVÉR-ÁRULÓ.
 Ad. Fasciculus VII. 422. (Unitárius Püspöki Hivatal, Kolozsvár.)
 Lit. *Gál*, II. 179. [Vö. az U₂₉ szám alatti megjegyzéssel!]

KOLOZSVÁR

1797. június 30.

U₂₈ VISSZANYERT FIÚ.

Ad. Fasciculus VII. 422. (Id.)

Lit. *Gál*, II. 179. [Lásd a következő szám alatti jegyzetet!]

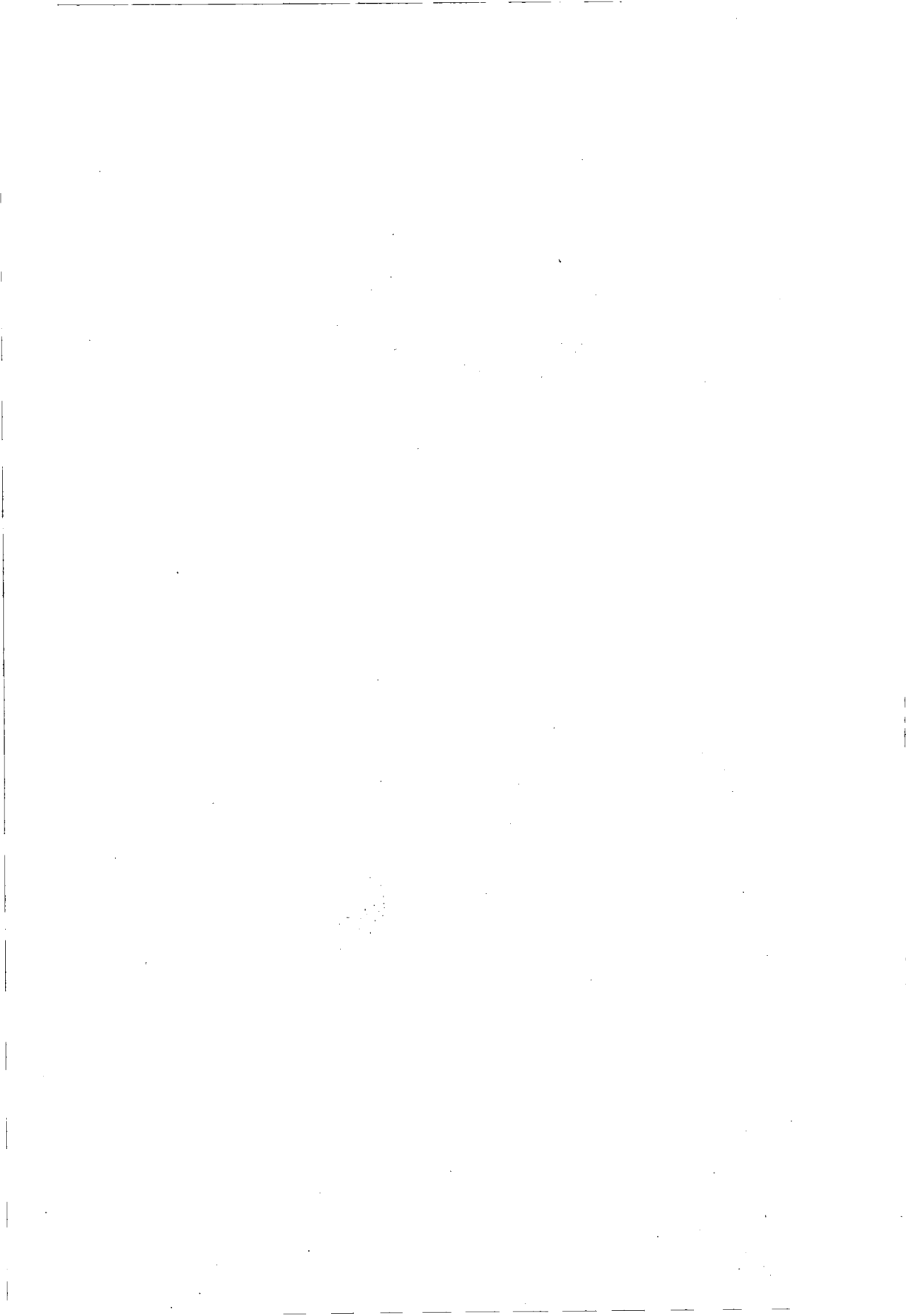
1797. június 30.

U₂₉ VÁRATLAN VENDÉG.

Ad. Fasciculus VII. 422. (Id.)

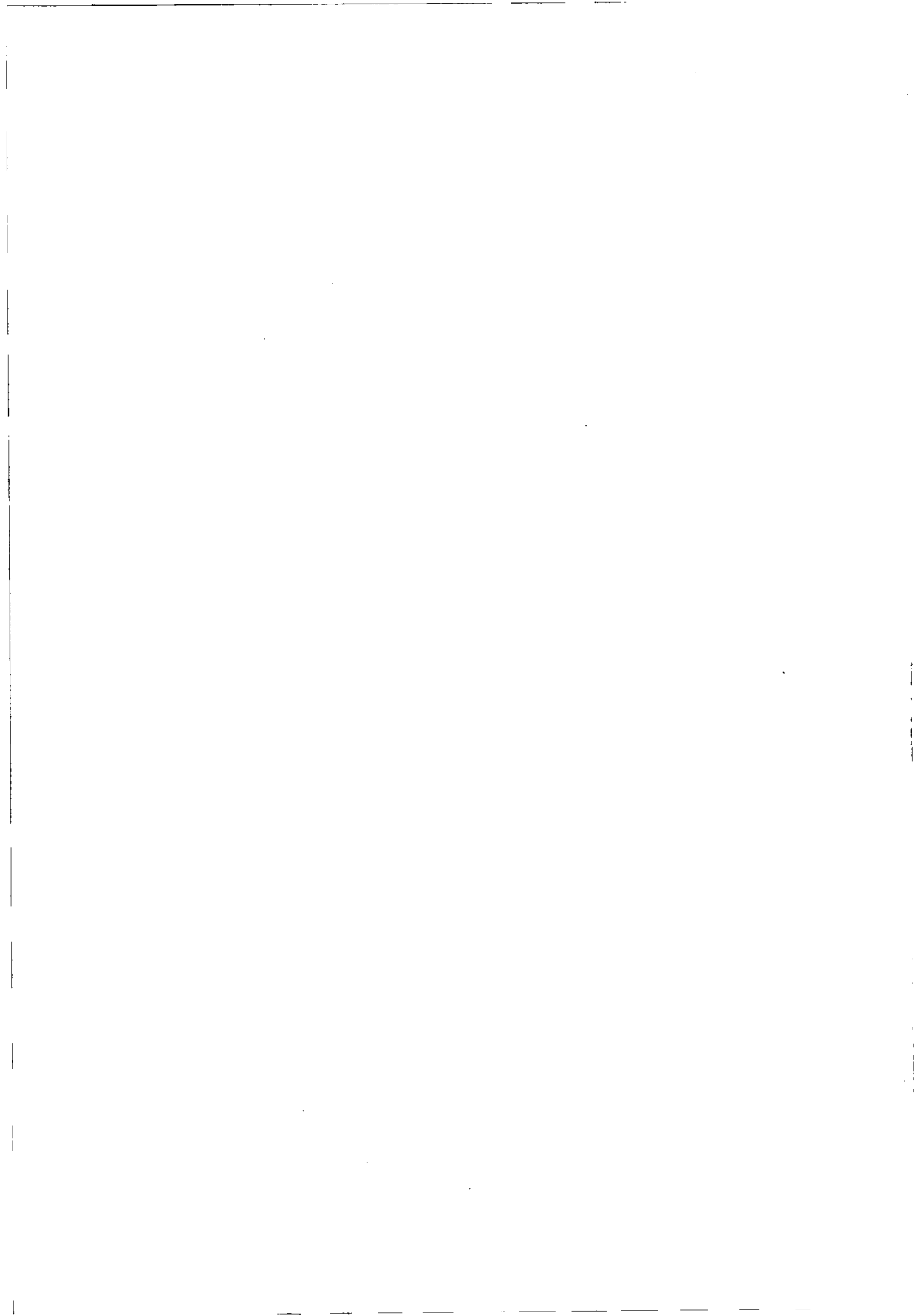
Lit. *Gál*, II. 179. ("A nyári szünet kiadása napján délután a kollégium udvarán épített színben előbeszéd után előadták a "Visszanyert fiú" c. drámát s a "Váratlan vendég" c. vígjátékot minden rendű nagy közönség jelenlétében. Ugyane napon jegyzi fel, hogy a múlt iskolai évben ugyane napon (1796. június 30.) "A nemeslelkű testvér-áruló" c. drámát adták elő".)

[Valószínűleg Simai Kristóf három felvonásos vígjátékát játszották.]

NAGYAJTA

Ez a Háromszék, miklósvári járásban fekvő székely falu azok közé az unitárius egyházak közé tartozott, mely 1630-tól 1690-ig az erdélyi református püspök hatósága alá volt vetve. Hajdanában az unitárius Csereyek birtoka, akik reformátusokká lettek. Az Uzoni-Foszto-Kozma-féle unitárius egyháztörténet olyan helyként emlegeti, ahol régtől fogva híres iskola működött. (EK Ab 70/a. II. 254.) Unitárius iskolájáról, mely feltehetőleg falusi kisiskola volt, bővebbet nem tudunk.

NAGYAJTA

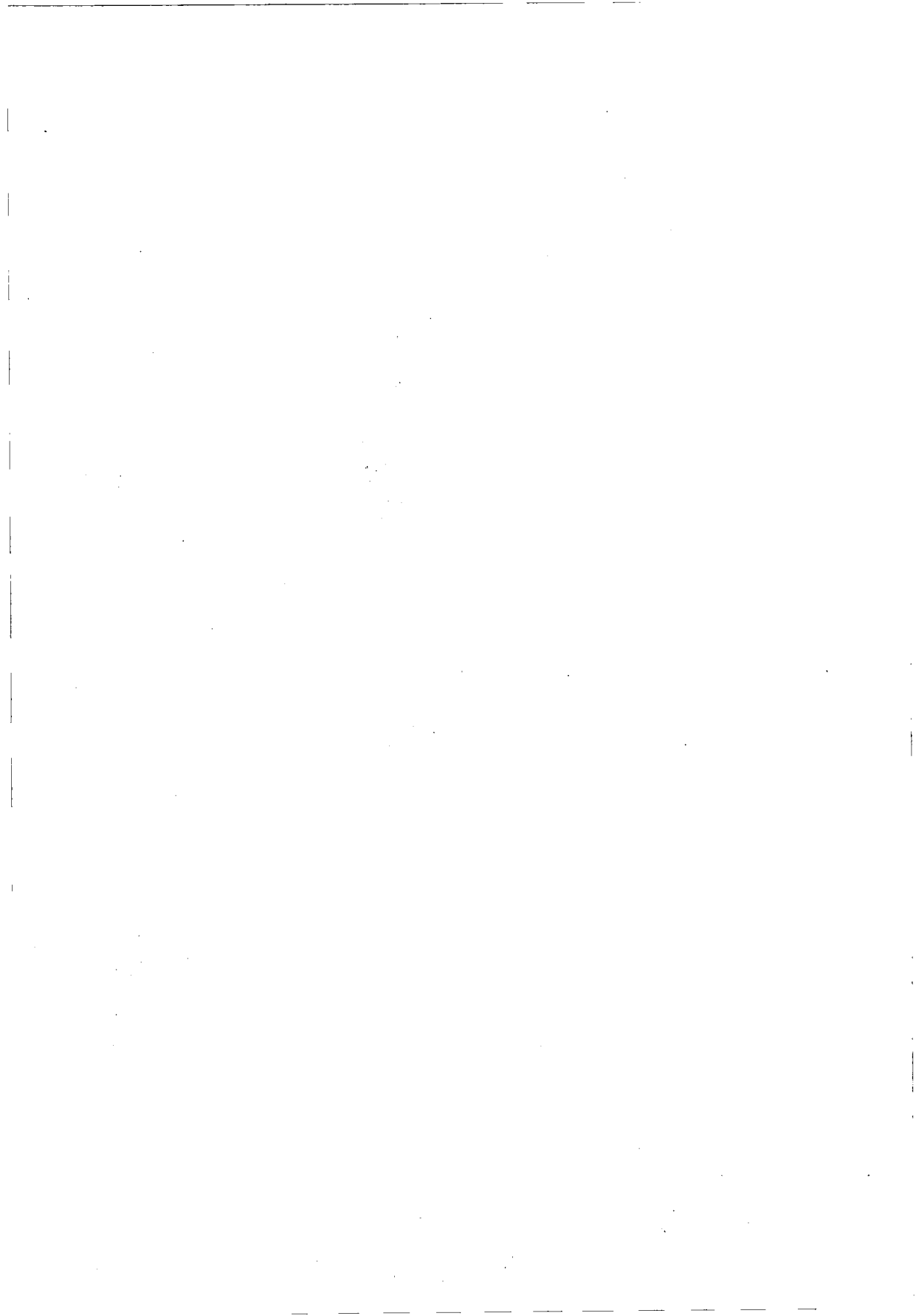
1722

U₃₀ SZENTMÁRTONI SIMON: [KOMÉDIA.]

Ad. Protocollum Generalis Consistorii 298.

[Az 1722. június 21-i szentábrahámi zsinaton bevádolták Szentmártoni Simon nagyajtai iskolamestert, hogy az esperes tudta nélkül komédiát csinált, melyben az esperest és a kurátort kifigurázta. A főkonzisztórium ezért megfeddi, de most még megbocsátja a hibát. Rendelkezik azonban:] ”Serio imponáltatik minden tanító mester atyafiaknak, hogy affele formalis comoediaktól abstineálván, az arsoknak regulaira és bizonyos Classicus Authoroknak expositióira legyenek egyenest intentusok, afféle haszontalan intervallumokra nem excurrálván, szorgalmasan tanítsanak.” (Kolozsvári Unitárius Püspöki Hivatal. Mf.: MTAK 559.)

Lit. *Benczédi*, 1892. – *Bernáth*, 1902. 18. – *Gál*, 1935. I. 552.

TORDA (TURDA)

A tordai iskola legrégebb matriculáját Kénosi Tőzsér János kezdte vezetni 1746 nyarán. Az unitárius egyház consistoriumi jegyzőkönyveiből, a kolozsvári kollégium senioraitól származó Fasciculusokból és az Uzoni-Fosztó-féle egyháztörténetből azonban össze lehet állítani a tordai gimnázium történetét.

Feltehetőleg az antitrinitarizmus térhódításával egyidejűleg vált a tordai iskola unitáriussá. 1589-ben emeletes épületben folyt a tanítás. Benne 12 kamara volt a diákok számára, továbbá igazgatói lakás, auditorium és classis, melyekben oktattak. A tanítást a rector végezte a maga mellé vett collaboratorokkal. Ezeket a rector választotta ki a jobb diákok közül. 1773-tól kezdve Kolozsvárról küldtek tanítókat.

Az iskola épülete többször leégett (1601, 1706), s voltak idők, amikor nem működött. 1665-ben a vallásközösség vállalta az iskola fenntartását, az fizette közadakozásból a rector is. Ezek sűrűn váltották egymást, csak a XVIII. századtól kezdve töltenek egyesek hosszabb időt a gimnáziumban. Kénosi Tőzsér János szerint (1734–1755) logikát, teológiát is tanítottak. Az 1788-i vizitáció ezenkívül megemlékezik a görög és német nyelv tanításáról. Az osztályokba a diákok nem évek szerint, hanem ismeretekben való gyarapodásuk alapján léptek, és négy évnél korábban senkit sem bocsájtottak ki a gimnáziumból.

Irodalom: *Varga Dénes*: A tordai unitárius gimnázium története. Torda, 1907.

TORDA

1713. szept. 7.

U₃₁ DERSI SIMÓ ISTVÁN: [DÁVID KIRÁLY.]

Ed. [A magyar-latin nyelvű nyomtatott program címe folytatólag:] "Vir Regius Juxta cor Domini electus, hoc est: Secundum inconsultam indomiti moris Populi Izraelitici expetitionem declarati, super eundem populum Regis constituti Saul propter praevaricationem mandatorum Divinorum Reprobatio. ... ab ingenua Scholae Unitariorum ó Thordensium Juventute, cum hoc Lemmate, omnis Potestas a Deo, humillime offertur, piisque coram spectatores Die 7. Mensis Septembris Anni 1713 declaratur." Kolozsvár, 1713.

Kiad. Kanyaró, KerMagv. 1904. 204–209. – Prot. iskoladrámák 9. sz.

Lit. *Aranyosrákosi Székely Sándor*: Unitaria vallás története Erdélyben. Kolozsvár, 1839. 190. – *Czapáry*, 1892. 34. – *Ferenczi*, 1897. 122. – *Bernáth*, 1902. – *Kanyaró*, 1904. 77–86, 204–209. – *Varga Dénes*: A tordai unitárius gimnázium története. Torda, 1907. 109–119. – *Szász*, 1939. 14. – *Enyedi*, 1972. 14.

1711–1713

U₃₂

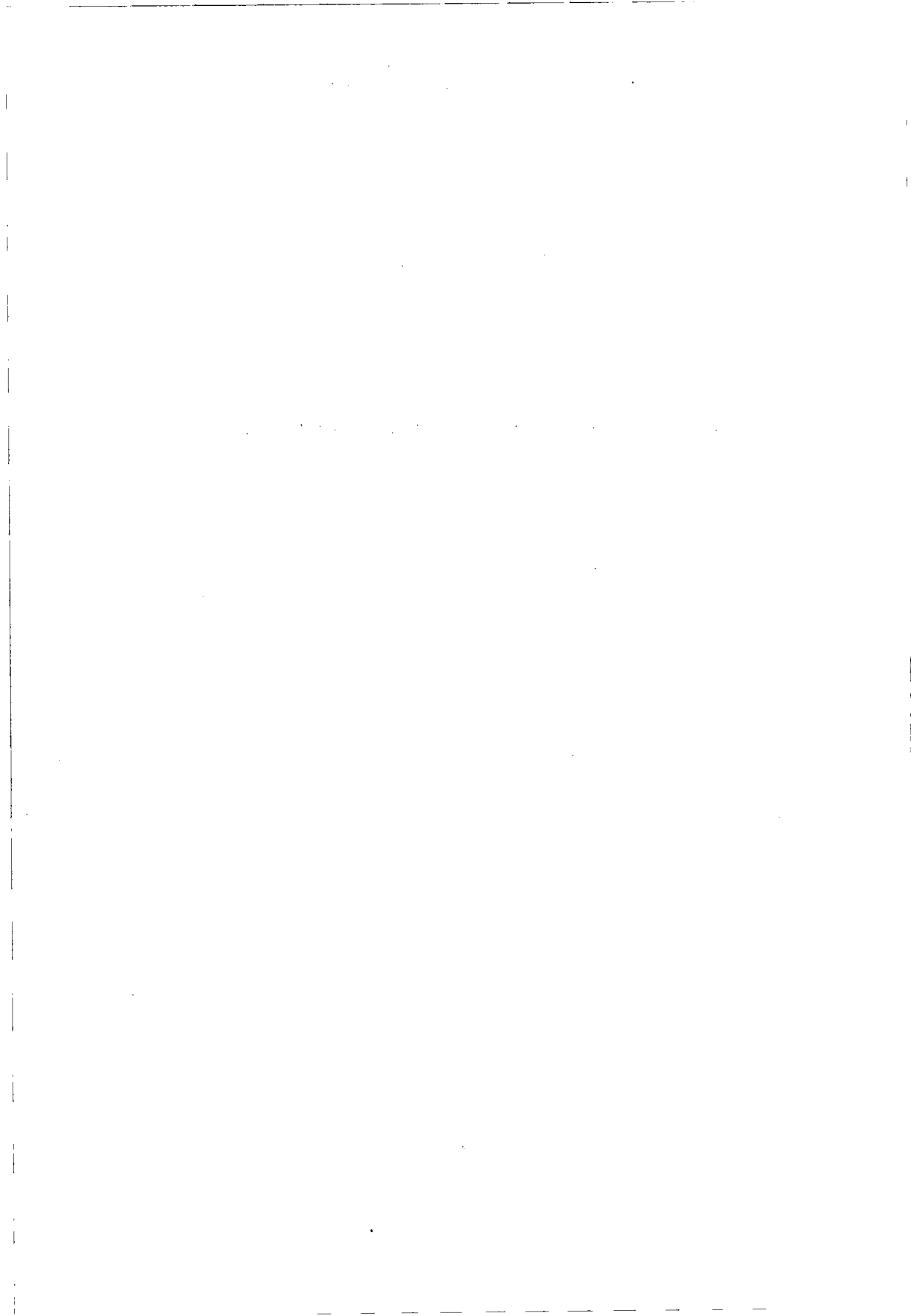
Ad. Historia Ecclesiastica Transylvano-Unitaria I. 397.: "Anno 1711 in medio novembris Scholae Bágioniensis Rectoratu Vir Humanissimus Dominus Stephanus Simo Dersi (apud omnes Bellicos officiales in campo Crucium superioribus Annis Campizantes nominatissimus) translatus est pro Rectore Scholae Tordensis. Delectatus maxime fuit Exercitamentis Poëticis, unde varias e' Sacrae Scripturae Exemplis et dictis formatas habuit singulis Annis Comoedias, quarum versus partim Ipsemet, partim Joannes F. Vzoni, Discipulus et Scholae Exactor, elaborabant. Ex pluribus quis Comoediis sufficiat memorare: Anno 1713. Die 7. 7bris produxit Saulis Regis Reprobationem et Davidis in Regem Declarationem." (Kolozsvári Unit. Theol. Kar Kvt. Mf.: MTAK 559.)

[Dersi Simó Istvánon kívül Uzoni Fosztó János is írt tehát komédiát.]

Lit. *Ferenczi*, 1892. 454. – *Bernáth*, 1902. 18. – *Kanyaró*, 1904. 77. – *Varga Dénes*: A tordai unitárius gimnázium története. Torda, 1907. 109, 114–119. – *Enyedi*, 1972. 14.

ISMERETLEN HELYRŐL SZÁRMAZÓ UNITÁRIUS DARABOK

ISMERETLEN HELYRŐL SZÁRMAZÓ UNITÁRIUS DARABOK

1573

U₃₃ BASILIUS ISTVÁN: [NAGYVÁRADAI KOMÉDIA.]

[Kézírásos töredékszöveg.]

Mss. 1. *Historia Ecclesiastica Transylvano-Unitaria. Liber I. caput IV.:* "Anno 1573. Qualis Disputatio fuit Varadini de Haereticis Vnitariis Transylvanicis videri potest in Dialogo inter Stephanum Szabo Oroszházi Transylvanum unius Dei cultorem et Jacobum Czako Turi, Pastorem Varadiensem Trinitarium, Quem forte Stephanus Basilius concinnavit... Finem Disputationis juvat formaliter describere: Cum Jacobus Szabó Stephanum Oroszházi vincere non potuisset, circa finem sic objicit illi: Hazutz eretnek eb ..." (Kolozsvári Unit. Theol. Kar Kvt. — Mf.: MTAK 559.)

Kiad. Borbély, *KerMagv* 1909. 97–99. — RMDE 1960. I. 647–648.

[Megvan az unitárius egyháztörténet más példányaiban is.]

2. Intzefi József másolata (1810).

[Ma lappang, 1913-ban Balassa József birtokában volt.]

Lit. *Kanyaró Ferenc:* Unitáriusok Magyarországon a XVI. és XVII. száz évben. *KerMagv* 1888. 382. — *Borbély István:* Adalékok a XVI. századi drámairodalmunk történetéhez. *KerMagv* 1909. 97–99. — *Balassa József:* Unitárius hitviták a XVI. században. It 1913. 156–160. — *Borbély István:* Unitárius iskoladramák a XVI. században. It 1913. 329–331. — *Borbély István:* Még egyszer az "unitárius hitviták"-ról. It 1913. 453. — *Firtos Ferenc:* Hitvitázó dráma a XVI. századból. Bp., 1915. 51. — *Dombi,* 1932. 43–44. — *Horváth,* 1953. 365–366. — *Dömötör,* 1954. 15. — *Kardos,* 1955. 59. — RMDE 1960. I. 163–167, 172–175, 649–651. — Magyar Színháztörténet 1962. 58.

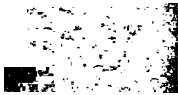
XVIII. század második fele

U₃₄ [BESZÉLGETÉS.]

Ad. [Intzefi József másolatából *Colloquium* címmel közölte Balassa József az It 1913. 156–160. lapokon. Közlése nagyobb részben csak tartalmi ismertetés kevése eredeti szöveggel. A kézirat ma lappang.]

Kiad. Prot. iskoladramák 48. sz. [A kiadás a Balassa közölte szöveg reprodukciója.]

Lit. *Balassa József:* Unitárius hitviták a XVI. században. It 1913. 156–160. — *Borbély István:* Még egyszer az "unitárius hitviták"-ról. It 1913. 453–455. — *Firtos Ferenc:* A Debreceni Disputa hitvitázó dráma a XVI. századból. Bp., 1915. 51. — *Dombi,* 1932. 45–46.

REFORMÁTUS DARABOK

ÁKOS

A hajdani közép-szolnoki egyházmegye területén, az egykori Szilágy megye tasnádi járásában a Kraszna balpartján fekvő Ákos község falusi iskolájáról nem rendelkezünk ismeretekkel. A falu egész magyar lakossága református vallású volt a XVIII. században. Az 1764-ben készült magyar nyelvű egyházmegyei vizitációs jegyzőkönyv azt tartalmazza egyik tanítójáról, hogy négy éve szolgál a faluban, szorgalmas, rendes életmódot folytató ember. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 966–1777 között. Bp., 1981: 522.*)

ÁKOS

XVIII. század második fele

R₁ [KOMÉDIA EGYNÉMELY MESTERSÉGRŐL.]

Ms. Nagy István gyűjtemény 32–41. (Stoll 347.) Címe: *Comoedia de Artibus Quibusdam producta in Examine Akosiensi.* (TREDN R.667. Mf.: MTAK 132/I.)
Kiad. Bernáth, 1903. 243–248. – Prot. iskoladrámák 10. sz.

Lit. *Bernáth*, 1902. 40, 60. – *Bernáth*, 1903. 27–28. – *Tomor*, 1913. 23.

ARANYOS (ZLATNÁ)

Az aranyosi református anyaegyház első skólamesteréről csak 1654-ből van adatunk. (*Kür Géza: A komáromi Ref. Egyházmegye. I. Komárom, 1937. 135–136.*) 1672 táján az ottani lelkészt és tanítót elfogják, lovak mellé kötözve elhajtják. 1681 után azonban a gyülekezet újra talpra áll. 1723-tól itt lelkészkedik és tanít Valesius, a magyarországi morva, cseh reformátusok esperese. Csak 1740-ben távozik Aranyosról. 1762-től Szentgyörgyi József az iskolamester, a hasonnevű híres orvos, természettudós, nyelvész apja.

Az aranyosi kisikola tanulmányi rendjére csak más partikuláris iskolák működéséből következtethetünk.

ARANYOS

1768 után

R₂ BÖKÉNYI JÁNOS: KOMÉDIA A MESTEREMBEREKRŐL.

Ms. Szentgyörgyi József-gyűjtemény (Stoll 333.) 36–43. [Folytatólagos címe:]
 "Oskolában tanult Gyermekek tanátskozása." (TREDN R. 702 ff.)

Kiad. Salánki József, DebrSz. 1929. 251–255.

[Az 1768-ban Ekelen játszott "Actus a mesteremberekről" című darab rövidített változata. Ld. az R₁₈ sz. alatt!]

Lit. *Salánki József*: Abécés vers és iskoladráma. DebrSz. 1929. 250–255. – *Varga*, 1983. 60.

1792. április 10.

R₃

Ad. Erogációs könyv: "Actio exhibitáért adtunk 2 Rh. flort." (A Szent Ekklesia pénzének Ekklesiai szükségekre lett erogatioja. Aranyos, református egyházköz-ség hivatala.)

BÉKÉS

A reformáció lutheri irányzatát Szegedi Kis István 1552-ben terjesztette Békésen, mint a község lelkésze és tanítója. 1567-ben Szegedi Lőrincet hívták meg ugyanerre a tisztségre. Békés az ő működése alatt 1567–1575 között csatlakozott a helvét hitvalláshoz, bár az antitrinitarizmusnak is voltak itt követői. Szegedi kemény harcot vívott velük.

Békés református iskolájának az első évtizedeiről semmit sem tudunk. 1596-ban a tatárok úgy elpusztították a községet, hogy húsz évig lakatlan volt. 1610-ben kezd újra feltámadni. Hogy az iskola újra működik, abból következtethető, hogy Debrecenben több diáknak, az országban több iskolamesternek a neve Békési. Az első rector, akit ismerünk 1668-ból Debrecenből jön Békésre, és az utódai is onnan kerülnek ki. De hogy milyen volt az iskola, arra csupán Debrecen egyéb particuláiból következtethetünk. 1732-től ránk maradt ugyan az anyakönyve, de csak neveket tartalmaz. 1795-től vannak bővebb adataink. A figyelem középpontjában ekkor is a vallás tanítása, a latin nyelv oktatása áll.

Irodalom: *Durkó Antal*: Békés nagyközség története. Történeti és kulturális monográfia. Békés, 1939.

BÉKÉS

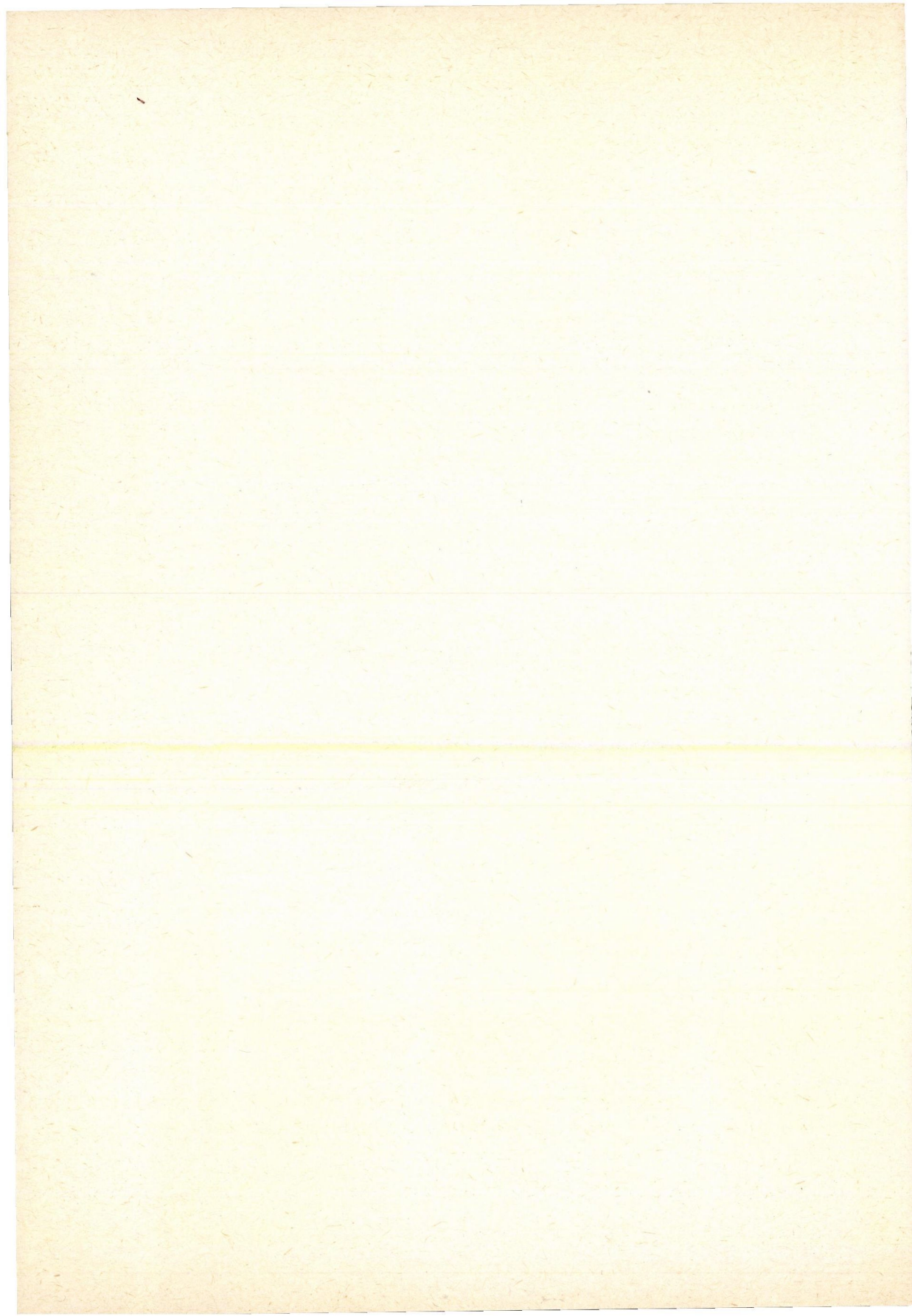
1571

R₄ SZEGEDI LŐRINC: THEOPHANIA. (Magyar nyelven)

Ed. [A folytatólagos címlapon:] "Az Az Isteni Meg Ielenes. Wy es igen széþ Comoedia à mi első Atyainknac allapattyárol es az emberi tisztelnec rendeléséröl auagy gradiczarol. Szegedi Lörintz által. Debrecenbe. 1575. (RMNy 359. – RMK I, 117.)

Kiad. MDE 1914. 131–161. – Bakó László: Szeged a régi magyar irodalomban. Bp., 1935. (MIR XXXVI.) 51–98. – RMDE 1960. I. 723.

Lit. *Sándor István*: A magyar Játékmesékröl és Játékszínröl. Sokféle 1801. 58. – *Losonczy Farkas Lajos*: A nyomtatásban megjelent magyar drámajáték ismertetése. TudGyűjt 1838. I. 49–56, 57–60. – *Kertebeny Károly*: Magyarország legrégebbr drámairodalma. Bp., 1878. 21. – *T. L.*, 1878. 9, 21–22. – *Nagy*, 1883. 311, 316. – *Szivák*, 1883. 31–34. – *Ábel*, 1884. 26. – *Kadocsa Lippich*, 1884. 71–84. – *Nagy*, 1885. 94, 104. – *Heinrich Gusztáv*: Szegedi Theophaniája. EPhK 1887. 163–175. – *Bayer*, 1887. 47–48. – *Váli*, 1887. 9. – *Czapáry*, 1892. 15. – *Mátray*, 1892. 23–24. – *Bernáth*, 1902. 7, 10, 15, 56, 58. – *Gerhauser Albert*: Szegedi Lörinc Theophaniájának e-féle hangjai. MNy 1917. 274. – *Thienemann Tivadar*: XVI. és XVII. századi irodalmunk német eredetű művei. ItK 1923. 149. – *Házy Albert*: A XVI. század társadalomszemlélete Selneccerus Miklósnál és Szegedi Lörincnél. Szeged, 1936. – *Révész*, 1938. 328. – *Durkó Antal*: Békés nagyközség története. Történeti és kulturális monográfia. Békés, 1939. 140. – *Horváth*, 1953. 311–315. – *Kardos*, 1953. 126–128. – *Dömötör*, 1954. 19–20, 25. – RMDE 1960. I. 175–177, 199; II. 784–789. – Magyar Színháztörténet 1962. 60–61. – *Mészáros*, 1981. 116. ("talán Debrecenben is előadták", – írja.)

CSURGÓ

Csurgón Festetics György gróf létesített református grammatikai iskolát jószágigazgatójának, Nagyváthy Jánosnak a biztatására. Egy gazdasági épületben, szálnalmas felszerelés mellett 1792-ben indult meg a tanítás 35 tanulóval. A következő év november 13-i egyházmegyei közgyűlésen Nagyváthy terjesztette be Festetics szándékát egy új iskola építtetésére és tanári állás szervezésére. Természetbeniek felajánlásával egy internátusi bennlakásnak és konviktusnak is megvetette az alapját. Az építkezés a helyi szervek részvétlensége miatt lassan haladt, de végül is 1797 novemberére elkészült az épület, benne az istentiszteleti helyiséggel. Az egyházközség is az iskolának köszönhette létrejöttét. (A reformátusok templomát még 1717-ben elvették.)

Az iskola földszinti részén a rector, a grammatisták tanítója és a felsőbb tanulmányokat folytató alumnusok részére voltak szobák. Festetics az iskola környékén húsz ház számára telket adományozott, hogy azok tulajdonosainál a nem helybéli kisebb diákok elszállásolhassák magukat. Az alumnusok és convictuálisok életének módjáról Nagyváthy 1798. február 13-án a nagybajomi egyházmegyei közgyűlés elé tervezetet nyújtott be, melyet az elfogadott.

Az egymást sűrűn váltó rectorok közül meg kell említeni Császári Losi Pált, akinek helyettesítésére ment Csokonai Csurgóra 1799 májusában.

Irodalom: *Héjjas Pál*: A csurgói ev. ref. főgimnázium rövid története. (Az 1894/95. értsítőben 1–185.) – *Csire István*: Vázlat Csurgó múltjából különös tekintettel az ottani református gimnázium és egyház alapítására. Csurgó, 1907. – *Bódi Ferenc*: A csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium másfél-évszázados története. Csurgó, 1943.

CSURGÓ

1799. július 12. és augusztus 18.

R₅ CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: CULTURA.

Mss. 1. Gentsi István másolata 1a–30a. Címe: "Két Vig Játékok, Mellyeket ki dolgozott és tanítványaival el is jádszatott Csurgón Csokonai V. Mihály Ur. Az 1800dik Esztendőben, most pedig ujra le irta maga számára Gentsi István az 1806dik Esztendőben, Junius első 's több napjaiban. Cultura." (MTAK K 671.) Kiad. Harsányi–Gulyás, 1922. III. 327–371. – Csokonai ÖM 1942. 1217–1252. – Vargha, 1973. I. 183–218. – Pukánszky, 1978. II. 141–171.

2. Riedl kézirat 1–18. Címe: "A Cultura vagyis az Igaz és Tettetett Szeretet." (OSZK Fol. Hung. 1691.)

3. Gózon Imre-kézirat. 1a–26b. Címe: "A' Cvltvra vagy is az Igaz és tettetett Szeretet. Vig Játték. Három Fel-vonásokban. Melly is Eredeti Valóságában Készítettett Csokonai Vitéz Mihály Ur akkorjában a' Csurgai Ref. Gymnasiumnak érdemes Professzora által; és el-jádszatott ugyan Csurgón sok Nagy érdemű Uri személyeknek, nevezetesen pedig Méltóságos Gróff Tolnai Festetits György Ó Excellentiájának jelenlétében. A' Játék történik Somogyba." (PIM V. an. V. 1194. 1a–25b.)

Kiad. Vargha, 1956. 167–214.

Lit. *Domby*, 1817. 69–70. – *Ferenczi Zoltán*: Csokonai. Bp., 1907. 49–50, 102. – *Csire István*: Vázlat Csurgó múltjából. Csurgó, 1907. 232–233. – *Gulyás József*: Csokonai színdarabjainak előadása. ItK 1925. 125–126. – *Bódi Ferenc*: A csurgói ref. Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium másfél százados története. Csurgó, 1943. 58–59. – *Vargha Balázs*: Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak. It 1953. 409–410. – *Dömötör*, 1954. 59. – *Vargha Balázs*: Jókay József illusztrált másolata Csokonai két színdarabjáról. ItK 1955. 428–433. – *Pukánszky Kádár Jolán*: A drámaíró Csokonai. Bp., 1956. 54–56, 65. – *Vargha*, 1956. 266–268. – *Vargha*, 1960. 432, 437–438, 622. – *Pukánszky Kádár Jolán*: Csokonai művek Balog István vándortársulatának műsorán. ItK 1960. 76. – *Magyar Színháztörténet* 1962. 88. – *Vargha Balázs*: Csokonai Vitéz Mihály. Bp., 1974. 241–250. – *Pukánszky*, 1978. 310–339.

1799. szeptember 1. és szeptember 23.

R₆ CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: AZ ÖZVEGY KARNYÓNÉ ÉS KÉT SZELEBURDIK.

Ms. 1. Gentsi István másolata 31a–62b. [Címe:] "Az Özvegy Karnyóné és a' Két Szeleburdi." (MTAK K 671.)

Kiad. Pukánszky, II. 173–206.

CSURGÓ

2. Gál László másolata 1–31. [Címe ugyanaz, mint a címszóban. Folytatólag még:] "Vig Játék 3 Felvonásban. Készítette Cs. V. M. 1799-ben eljátszották a Tanulók ugyan azon esztendőben, Sept, 1-ső Napján – az Oskolában Csurgónn. – írta Gál L. 1807. Debrecz. Febr. 5. kénn." (MTAK K 676.)
Kiad. Schedel (Toldy) Ferenc: Csokonai Mihály minden munkái. Pest, 1844. 682–710. – Toldy Ferenc: Csokonai Vitéz Mihály válogatott munkái. Pest, 1864, II. 115–127. – Horváth Cyrill: Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Bp., [1905]. II. 774–810. – Nyugat Könyvtár, 15. szám: A' özvegy Karnyóné s két szeleburdiak. Vitéz Mihály ébresztése. Ady Endre verse. Bp., 1911. – Modern Könyvtár 26. szám: A' özvegy Karnyóné s két szeleburdiak. Gerson du Malheureux vagy az ördögi mesterséggel találtatott fiú. Két vígjáték. Bp., 1911. 1–37. – Harsányi–Gulyás, 1922. III. 266–324. – Csokonai Vitéz Mihály: Verssek, Dorottya, Karnyóné. Baltazár Dezső bevezetésével. Bp., 1928. – Csokonai ÖM 1942. 1387–1426. – Csokonai Vitéz Mihály válogatott művei. I–II. S. a. r. Vargha Balázs. Bp., 1950. 183–218. – Vargha, 1956. 215–261.
3. Riedl kézirat. 21b–38b. Címe: "Karnyóné vagyis A Vén Asszon szerelme." (OSZK Fol. Hung. 1691.)
4. Gózon Imre-kézirat. Címe: "Karnyóné vagy is A' Vén Asszony szerelme." (PIM V. an. V. 1194. 27a–51b.)
Kiad. Vargha, 1973. II. 443–487.
5. Zolnai András másolata. [A borítólap és a cím hiányzik.] Országos Színház-történeti Múzeum, Balog István hagyaték.)
6. Nemzeti Színház törzsanyag G. 11. 60a–77b. Címe: "Özvegy Karnyóné és Két Szeleburdiak".
7. Onody Cz. Péter másolata 113–154. Címe: Karnyóné. (TREDN K 783.)
8. Csapó Dániel másolata 112–141. Címe: Karnyóné. (OSZK Quart. Hung. 10. II.)
- Lit.** *Domby*, 1817. 91–92. – *Szinnyei József*: Csokonai vígjátékai. Figy 1875. 19. sz. – *Bernáth*, 1902. 41, 61. – *Janovics*, 1907. 51. – *Ferenczi*, 1907. 102–103. – *Szini Gyula*: Az örökifjú Csokonai. VU 1911. 6. sz. – *Gönczy István*: Csokonai Özvegy Karnyónéja. It 1913. 35–38. – *Gulyás József*: Csokonai színdarabjainak előadása. ItK 1925. 123–126. – *Horváth János*: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. Bp., 1927. 76–77. – *Szász*, 1939. 29. – *Galamb*, 1942. 13. – *Dömötör*, 1954. 59. – *Vargha Balázs*: Jókay József illusztrált másolata Csokonai két színdarabjáról. ItK 1955. 428, 433–434. – *Vargha*, 1956. 266–268. – *Pukánszky Kádár Jolán*: Csokonai-művek Balog István vándortársulatának műsorán. ItK 1960. 75–79. – *Vargha*, 1960. 437. – Magyar Színház-történet 1962. 88. – *Haraszi Árpádné*: Balog István hagyatéka a Színház-tör-

CSURGÓ

téneti Múzeumban. Bp., 1967. Színháztörténeti Füzetek 5. – *Szekeres Károly*: A magyarországi színházak műsora 1949–1969. Bp., 1970. 41, 205, 427. – *Bécsi Tamás*: A Kornyóné világa. Jelenkor 1973. 1086–1095. – *Julow Viktor*: Csokonai Vitéz Mihály. Bp., 1975. 192. – *Pukánszkyé*, 1978. 340–372.

DEBRECEN

A Debreceni Református Kollégium 1551 körül fejlődött ki a már néhány évvel előbb nagy részében protestánsná lett város által fenntartott városi-plébániai iskolából. Az iskola patronusa a város és a református egyházközség volt. Fő célja a papképzés; a világi értelmiség felkészítése csak kiegészítője volt ennek.

Az 1567-ben készült első iskolai törvényeket nem ismerjük. 1588-ban kezdtek el a felsőbb osztályokba jutók külön anyakönyvbe való beírását. A XVII. század 70-es éveitől fogva időnként két tanár tanított. Az erdélyi fejedelmek buzgón támogatták az intézményt.

1596–1599 között a presbiteri elveket valló Szilvásújfalvi Anderkó Imre állt az iskola élén, aki az alsó osztályok számára készült módszertani útmutatóját (*Admonitiones de ratione discendi atque docendi* – RMNy 803.) nyomtatásban is megjelentette. Hagyományosan három osztályba csoportosította a tanulókat. A legelső osztály tanítójának feladata az olvasás-tanítás, s mivel, sajnálatos módon, Magyarországon nincs anyanyelvi oktatás, a latin szövegek olvasásának megtanítása. A második osztályban a grammatikai-poétikai-retorikai ismeretekkel, a legfelsőben pedig teológiával foglalkoztak. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között.* Bp., 1981. 321–322.)

1636-tól kezdve a rector mellett conrector is működött, de az alsóbbakat felsőbb évesek tanították. A XVII. század harmadik-ötödik évtizedében gazdasági természetű ellentétek keletkeztek a város és a tanulóifjúság között, és ez 1648-ban zendüléssé fajult. A diákság egy részének kivonulása Debrecenből sem oldotta meg a kiéleződött ellentétet. A rendteremtés célja volt egyik oka az 1657-es új törvényeknek, melyek szerkesztésében Komáromi Csipkés György működött közre. (Kiad. Békefi Remig: A debreceni ev. ref. főiskola XVII. és XVIII. századi törvényei. Bp., 1899. 79–117.)

Az iskola az oktatás legelső fokától a felső fokig fejtette ki munkáját. A gimnáziumi tagozaton az osztályokat (rudimentisták és donatisták, etimologisták, szintaxisták, rétorok és poéták) a saját teológiai-filozófiai tanulmányaikat végző nagyobb diákok, – *praeceptor publicusok* – tanították. Az iskolaközösség alapsejtje a collatio. Minden tanuló beletartozott egy collatioba, amelynek nyolc tagja volt, akik a tananyagrészeket együtt ismételték.

A diákközösség – *coetus* – vezetői a senior, contrascriba és az oeconomus volt. Az élelmezés dolgával a coquus és a lotor foglalkozott; minden tanulóra rákerült az éjszakai őrállítás, a vigili kötelesség. A mendicansok vezetője a decanus mendicantium volt. A szabályzat megengedte, hogy az arra rászoruló növendékek a teológiai tagozat befejezése előtt vidéki rectorstágot vállaljanak, s egy-két esztendei tanítás után, anyagiilag megerősödve, folytassák tanulmányaikat.

Az 1657-es szabályzat lényegében az 1621-es sárospatakiival egyezett. Szellemét a protestáns skolasztika jellemezte. Ez a szellem változott meg, mikor Nagyvárad elfoglalása után a diákok egy része Martonfalvi György vezetésével innen Debrecenbe jött. Ő került 1660-ban a rectori tisztségbe, melyet 1681-ig viselt. Az ő idejétől emlegetik az iskolát collegiumként. Ő eszközölte ki Apafitól a harmadik tanári állás anyagi fedezetét. Szembefordult a skolasztikával, Ramus logikáját és Amesius teológiáját tanította. Szilágyi Tönkö Márton, aki 1670–1700 közt volt a collegium tanára Descartes filozófiáját oktatta.

A kollégium az 1670-es években, majd a Rákóczi szabadságharc idején megpróbáltatásokon ment keresztül. Ennek nevezhetjük Mária Teréziának azokat a rendelkezéseit is, melyekkel a XVIII. század folyamán sújtotta az iskolát. 1752-ben megtiltotta, hogy az oktatókat a városi pénztárból fizessék. Egyben megszüntette a legatiokat, supplicatiokat, melyek a diákok megélhetésének fontos feltételei voltak. Ezeket azonban részben a külföldi segítyek, részben a megnövekedett hazai támogatás pótolta.

1700-ban a város magisztrátusa megeremtetette a negyedik tanári állás anyagi alapjait, s ettől kezdve a teológiai tagozat növendékeit négy professzor oktatta. 1704-ben új kollégiumi törvényt látott napvilágot. Ez legnagyobb részét magában foglalta az 1657-es szabályokat, de megszigorította a fegyelmet. (Kiad. Békefi i.m. 117–134.) Tananyag-felosztási és elrendezési kérdésekkel nem foglalkozott, de megkívánta, hogy a teológiából és filozófiából a tanárok olyan tananyagot tanítsanak, melyet a tanács és az egyház lelkészei jóváhagytak. Megnyirbálta a rector eddigi önállóságát is.

A század elejétől a gimnázium tagozatait számjelzéssel emlegették. Prima a rétorok, Secunda a poéták, Tertia a szintaxisták, Quarta az etymologisták, Quinta a grammaticusok osztálya. Az osztályokat továbbra is praeceptor-diákok tanították. A tanárok csak az akadémiai tagozaton oktattak. Ezt két év alatt lehetett befejezni.

A XVIII. század első felében az előző század gyakorlata szerint folyt az oktatás. A tanítási rend és módszer megváltoztatására Maróthy György tett lépéseket. Elgondolásait a város főbírájához 1741-ben eljuttatott *Opiniones de promovenda pietate ac re litteraria in ecclesia et schola Debrecinensi de anno 1741* című feljegyzésében írta le. Azt javasolja, hogy az alsó tagozat tanítási nyelve a magyar legyen. A gimnáziumi tagozatban pontosan meg kell határozni a tananyagot, a rájuk fordítandó időt, az órák rendjét; a tananyag megtanítását a praeceptoroktól meg kell követelni, a tanulóktól pedig számon kell kérni. A tanításban más könyveket, más eljárásokat kíván. Ajánlja a poétika- és a retorika-osztály felcserélését, a disputatiók rendezését. Az akadémiai fokon javasolja a növendékek szétválasztását, a tantárgyak évfolyamonként való felosztását, a tanulmányi időnek három évre való felemelését, új tárgyak (mérta, felsőbb matematika, földrajz, egyetemes történelem) tanítását. (*Bajkó Mátyás*: Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1976. 66–71.) Maróthy jelentős szerepet játszott az ének és zene tanításában is.

Javasolataiból csak az akadémiai fokozat tanulmányi idejének felemelése valósult meg 1749-ben, egyéb reformjai csak igen lassan váltak valóra. Maróthy követői közé tartozott Hatvani István. 1749-ben a matematika hasznáról szóló előadásával foglalta el tanári székét. Új szellemben oktatta a természettudományokat, a filozófiát. Felvilágosult tudós, polihisztor volt, de megmaradt a vallás oldalán.

Maróthy kívánsága valósult meg az 1761-ben megjelent szabályzatban, az ún. *Idea*-ban és az 1770-es *Methodus*-ban. Az előbbi a falusi és mezővárosi iskoláknak szabta meg, hogy a debreceni kollégiumban érvényes tananyag-elrendezést alkalmazzák – a helyi viszonyoknak megfelelően. A *Methodus* a debreceni kollégium gimnáziumi tagozatának volt első tanterve, mely módszertani utasításokkal ellátva közölte a hét osztály tananyagát. (Classis elementiorum, declinistarum et comparatistarum, grammatarum, synteseos, poëseos, oratoriae et logicae.) A poétikai osztályban latin és magyar nyelvű versírással is kellett foglalkozniok. ("A magyar költészettel is foglalkozni kell a nyelv kiművelése céljából."). A retorikai osztályban pedig a különféle retorikai alakzatok tanítása-
kor magyar nyelvű példákból kellett kiindulni. Ezek a rendelkezések értetik meg, hogy a XVIII. század végén annyira fellendült a magyar nyelvű diákverselés.

Irodalom: *Géresi Kálmán*: A gymnasium története a debreceni ev. ref. kollégiumban. Debrecen, 1895. – *Békefi Remig*: A debreceni ev. ref. főiskola XVII. és XVIII. századi törvényei. Debrecen, 1899. – *Balogh Ferenc*: A debreceni ref. kollégium története adattári rendszerben. Debrecen, 1904. – *Barcs János*: A debreceni kollégium és partikulái. Debrecen, 1905. – *Nagy Sándor*: A debreceni ref. Kollégium. Debrecen, 1933. – *Zsigmond Ferenc*: A debreceni ref. kollégium története. Debrecen, 1938.

DEBRECEN

1562

R₇

Ad. De Ludis, choreis et spectaculis c. fejezet az "Egervölgyi hitvallás"-ban: "Cum autem ludi, spectacula, impudiciae saltationes non careant, his malis prohibemus et damnamus cum conciliis. Nam qui theatrales laruas induunt, obscenos habitus et gestus edunt, facem libidinis accedunt. ... Non negamus tamen honestum et non impudicum lusum et saltationem pudicam, impudico et superbo motu et tactu carentem, recreandi animi causa." (Confessio 1562. RMNy 176. – RMK II. 85.)

Lit. Kiss Áron: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Bp., 1882. 173–174. – RMKT V. 1886. 337.

1785. április

R₈

HÁLÓ KOVÁCS JÓZSEF: [CSAK A TEST A HALÁLÉ.]

Ms. A kéziratban a szöveg élén: "EX Telekianis". Címe nincs. A szöveg utáni záradék: "Vége. NB. Auctor Hujus Tragoediae est Josephus Háló Kováts, hoc tempore Collegii Debrecinensis et Classis Poëticae Praeceptor Publicus. Descriptum Anno 1785. Mense Aprilis". (MTAK RUI 4° 84.)

[Háló Kovács József 1785-ben a poétai osztály praeceptoraként Csokonait is tanította.]

Kiad. Prot. iskoladramák 11. sz.

1786 k.

R₉

[A POÉTÁK BÚCSÚVÉTELEKOR JÁTSZOTT JÁTÉK.]

Ms. Nagy István-gyűjtemény 182b–191a. (Stoll 347.) Címe: "Tragoedia occasione Valedictionis Poëtarum a Praeceptore Publico Facta D. Samuele Szilágyi Producta." (TREDN R. 667. Mf.: MTAK 132/I.)

Kiad. Bernáth, 1902. 249–262. – Prot. iskoladramák 12. sz.

Lit. Bernáth, 1902. 40, 60. – Bernáth, 1903. 28–29. – Tomor, 1913. 22–23.

1792

R₁₀

Ad. Kiss János emlékezései 133.: [Midőn Teleki József 1792-ben meglátogatta Göttingent, Mátyási József] "néhány Debrecenben vele tanult s ekkor Göttingenben volt barátaival együtt egyik barátja szállásán színjátékképen előadták

DEBRECEN

azon módon, melylyel a debreceni professorok a kollégiumtól búcsút vevő s felsőbb tudományos intézetekbe s theológiát tanulni menő deákokat megvizsgálni szoktak. A magok között kiosztott szerepek eljátszásával annyit nevetettek velünk, hogy akármely színházi vígjátékban sem kellett volna többet kívánni.”

Lit. *Kis János* superintendáns Emlékezései életéből maga által feljegyezve. Bp., 1890².

1793. február 28.

R₁₁ CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: GERSON.

Kiad. [Nem egyetlen forrásból készült, kontaminált szöveg:] Schedel (Toldy) Ferenc: Csokonai Vitéz Mihály minden munkái. Pest, 1844. 665–682. – Toldy Ferenc: Csokonai Vitéz Mihály válogatott munkái. Pest, 1864. II. 95–116. – Horváth Cyrill: Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Bp., 1905. II. 623–646. – Modern Könyvtár 2. Bp., 1911. [A Karyónéval egy füzetben.] – Harsányi-Gulyás, 1922. III. 233–265. – Csokonai ÖM 1942. 1357–1386.

Mss. 1. Kovács-féle kézirat 50–69. Címe: ”Gerson Vig játék két Felvonásokba.” (MTAK K 670.) Kiad. Pukánszky Kádár Jolán: Csokonai Vitéz Mihály Színművek. Bp., 1978. II. 15–39, 221–269.

2. Nemzeti színházi törzsanyag 46b–60a. Címe: ”Gerson de Malheureux.” (OSZK Színháztörténeti Osztály G. 11.)

3. Szüry Dénes-gyűjtemény. Címe: ”Az Ördögi Mesterséggel Fel talált Ifiu.” (Szabó Ervin Könyvtár Sz. 487. 1–14.)

4. Kazinczy hagyaték. Címe: ”Gerson du Malheureux vagy az Ördögi Mesterséggel meg találtatott fiu. Vig Játék két fel Vonásokban, szerzette Csokonai V. Mihály. Jádzottatott a Debretzenyi Collegiumnak Kis Auditoriumában d. 28. Febr. a. 1795.” (MTAK Kazinczy-hagyaték. Apróságok. II. 15–30.)

5. Gál László másolata 33–57. Címe: ”Gerson du Malheureux vagy az Ördögi Mesterséggel fel találtatott Ifju. Vig játék két Felvonásban. Szerzette Cs. V. M. Jádzodtatott Debreczenben a' Collegiumban Februarius 28dikán 1795.” (MTAK K 676.) Kiad. Vargha, 1973. II. 366–394.

6. Szántó Dániel-gyűjtemény. (Stoll 589.) Címe: ”Gerson du Malheureux vagy az Ördögi Mesterséggel megtaláltatott Fiu. Vig Játék 2 Felvonásban. Szerzette Csokonai Vitéz Mihály. Jádzódott Debreczenben a' Kis Auditoriumban 1793 Februarius 28-dik napján.” (Prága. EK Kubelik- (Széll-) gyűjtemény. 8. 21. 1–34. p.)

7. Déri Múzeum Gyűjteménye. Címe: ”Gerson du Malheureux vagy az Ördögi Mesterséggel megtaláltatott Fiu. Vig Játék 2 Felvonásbann. Szerzette Csokonai

DEBRECEN

Vitéz Mihály Jádzódott Debreczenben, a' Kis Auditoriumban 1793. Februarius 28dik napján." (DMIKGy 162/II.)

8. Szathmári József mindenek könyve. Címe: "Egy Vig Játék Két Felvonásba ezen nevezet alatt Garson [!] du Malheureux vagy az Ördögi Mesterségek által megtaláltatott Fiju. Irta Csokonay V. Mihály." (Sárospatak REKKvt 1739. 1–43.)

9. Csapó Dániel másolata. Címe: "Gerson du malheureux vagy az Ördögi mesterséggel megtaláltatott Fiu. 2 Felvonásban. Szerzette Csokonai V. Mihály." (MTAK K 673. 137–165.)

10. Tömöri Pál Gyűjteménye. (Stoll 723.) Címe: "Garson [!] du Malhereus [!] vagy az ördögi mesterséggel feltaláltatott Fiú." (Debrecen EK Ms 109/I. 163–184.)

11. Ágoston János-gyűjtemény. (Stoll 687.)

[Ma lappang. Említi Kabos Ede: Egy kéziratgyűjtemény a század elejéről. Koszorú 1884.]

12. Onody Cz. Péter másolata. Címe: "Gerson du Malheureux vagy Az Ördögi Mesterséggel Fel-Talált Gyermekek. 1 Felvonásbann Csokonai Vitéz Mihály által." (TREDN R 783. 163–190.) [Inkább átdolgozás, mint másolat.]

13. OSZK Színháztörténeti Osztály MM 6811. 1–12. Címe: "Gerson du Malheureux vagy az ördögi mesterséggel megtaláltatott fiu. Vig játék Két felvonásban, szerzette Cs. V. M. Jádzotatott Debreczenben a Collégiumban, kis auditoriumban Februáriusnak 28dik napján 1795." [Szétolvasott példány, töredék!]

14. OSZK Duod. Hung. 76. Címe: "Garzon [!] du Malheureux vagy az ördögi mesterséggel feltalált Fiu. Cs. Vitéz Mihály által." [Töredék]

Lit. *Dombi*, 1817. 65–66. – *Haraszi Gyula*: Csokonai és Kotzebue. EPhK 1888. 733–736. – *Bernáth*, 1902. 41. – *Ferenczi Zoltán*: Csokonai. Bp., 1907. 45, 50. – *Kardos Albert*: Csokonai és a színpad. Uránia 1914. – *Gulyás József*: Csokonai színdarabjainak előadása. ItK 1925. 124–125. – *Szász*, 1939. 28. – *Szabadi Béla*: Iskoladramák a győri papnevelő intézetben. GyőriSz. 1930. 193–194. – *Szabó Miklós*: Kispapok és a magyar irodalom. Bp., 1936. 41–42. – *Dömötör*, 1954. 59. – *Vargha*, 1956. 265–266. – *Vargha*, 1960. 50–51, 61–62, 98–99, 236, 388, 411. – *Pukánszky Kádár Jolán*: Csokonai művek Balogh István vándortársulatának műsorán. ItK 1960. 76. – *Pukánszky*, 1978. 221–269.

DEBRECEN

1796. december 6.

R₁₂ NAGY ISTVÁN: LAKODALMI JÁTÉK.**Ms.** Teljes kéziratos szövegek:

1. Hódmezővásárhelyi gyűjtemény 95–114. (Stoll 767.) Címe: "Lakodalmi Játék. Készítette Nagy István, a' Debretzeni Református Collegiumban ebben az időben Poéták Praeceptor." (Mf.: MTAK 643/II.)

Kiad. Prot. iskoladramák 13. sz.

2. Somosi Mihály gyűjteménye 2a–25a. (Stoll 599.) Címe: "Lakodalmi Játék." A szöveg után: "A[nn]o] 1796. Praeceptore Publico Poëseos Stephanus Nagy. Descr[ipsit] M[ichael] S[omosi]." (TREDN R 817.)

Kiad. Bán Imre–Julow Viktor: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp., 1964. 48–80.

3. Ujabbkori másolat a TREDN 655. jelzetű kéziratában. Címe nincsen.

Kiad. Bernáth, 1902. 263–291. *Poëtacenzura* címmel.

4. Ágoston János-gyűjtemény. (Stoll 687.) Címe: "Lakodalmi játék."

[A kézirat ma lappang.]

Részleges másolatok:

1. Barla Szabó János-gyűjtemény 160a–167b. (Stoll 717.) Címe: "A híres Sós András és Szél Gáspár Verseiből némely Töredékek s' ugyan tsak nékik a' Debretzeni Musák közzé való bé vétetéseknek Historiája." (DMIKGy X. 75. 84. 1.) [A teljes szövegnek két utolsó scénáját tartalmazza.]

Kiad. Balassa József: Verseskönyv a század elejéről. ItK 1895. 306–324.

2. Demjén János gyűjtemény 228–245. (Stoll 742.) Címe, terjedelme ugyanúgy, mint a Barla Szabó János-gyűjteményben. (DMNA 600.)

Lit. *Kabos Ede*: Egy kéziratgyűjtemény a század elejéről. Koszorú 1884. 762–764, 781–783. – *Balassa József*: Verseskönyv a század elejéről. ItK 1895. 306–324. – *Bernáth*, 1902. 40–41, 61. – RMDE I. 1960. 40–41, 61. – *Bán Imre–Julow Viktor*: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp., 1964. 48–80. – *Pukánszky*, 1978. 236.

1797 k.

R₁₃ [KOMÉDIA A CIGÁNYRÓL ÉS A DIÁKRÓL.] (Magyar és latin nyelven)

Ms. Virág Pál-ék. 7–15. (Stoll 420.) [Címe:] "Comoedia de Zingaro et Famulo per Personam proditur." (Ráday-lt. 1, 420.)

Kiad. Bernáth, 1903. 293–299. – Prot. iskoladramák 14. sz.

[Debreceni származása, eljátszása nem bizonyított.]

Lit. *Bernáth*, 1902. 23–28, 61. – *Bernáth*, 1903. 34, 61. – *Pukánszky*, 1978. 235.

DÉVA
(DEVA – DEVA – DIEMRICH)

Geszthy Ferenc dévai várkapitány 1593-ból való végrendeletében vagyonának egy részét arra rendeli, hogy Déván a református templomot restaurálják, közelében parókiát, tanulóházat, a diákok számára négy kis kamarácskát, az iskolamesternek házat építsenek, és a megmaradt pénzből meg az egyik "malomkerék jövedelméből" a lelkészt és az iskolamestert fizessék. "Régi szokásról" írva, elvárja, hogy ez utóbbinak fizetéséhez a város és a plébános továbbra is hozzájáruljon. Ez azt bizonyítja, hogy korábban is volt már református iskola Déván. (*Veress Endre*: Geszthy Ferenc várkapitány Déva XVI. századi iskolájának alapítója. Déva, 1898. 18–20.)

Déva az erdélyi fejedelmek korában mindig fontos szerepet játszott, református egyháza egyike volt Erdély legrégebb és legtekintélyesebb gyülekezeteinek. Közelebbit ugyan nem tudunk az iskola működéséről, de adatunk van arról, hogy gondoskodtak róla a XVII. század folyamán. (*Szőts Sándor*: A dévai református templom és régiségei. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társaság évkönyve 1896/98. 114–119.) Két felső osztályában szintaxist és poétikát is tanítottak.

A XVIII. században veszített jelentőségéből, 1723-ban elesett jövedelmeitől. Noha fenntartotta magát, virágzását többé nem nyerte vissza.

DÉVA

1792

R₁₄

Ad. Magyar Kurir 1792. 951–952.: ”... Déván nem újságok a Magyar víg és szomorú Játékok, amelyeknek szerzői a N.Enyedi Ifjak. Eljátszódói pedig azokban a városokban született s nyaralni hazament Tanulok.”

Lit. *Ferenczi*, 1897. 70. – *Bernáth*, 1902. 20. – *Vita*, 1968. 163. – *Enyedi*, 1972. 18, 176.

1794. december 27.

R₁₅

[HIPPOLITUSNAK FÉDRÁVAL VALÓ ÜGYE.]

Ad. Magyar Kurir 1795. 179.: ”Karátson harmad napján néhány nemes hajdonok néhai Tiszt. Incze István Esperes uram özvegye tanítása és igazgatása alatt egy szép magyar komédiát jádzottanak el a praetoriális ház palotájában a Dévai lakosoknak tökéletes meg elégedésével, és olly kellemetesen producáltak Theseus számkivetése alatt folyt *Hippolitusnak Fédrával valo ügyét*, hogy a múlt nyáron ugyan ezen darabot jádzott N. Enyedi Collégiumban tanuló nemes ifjúság és deákság sem lépett eleikbe.”

[Lisznyai Incze István 1672-ben, apja halála után követte őt a dévai lelkeszségben, a Hunyad megyei esperességben, és 1789-ben halt meg.]

Lit. *Enyedi*, 1972. 176.

EKEL
(OKOLIČNA NA OSTROVE)

Az ekeli iskoláról kevés ismerettel rendelkezünk. Az egyházközség régi iratai az 1831. évi nagy tűzvészben elpusztultak annak a Matriculának a kivételével, mely csak az 1712–1803 közti évek bejegyzéseit tartalmazza. Ezek azonban egyházi, gazdasági jellegű tájékoztatást nyújtanak, kevés adatot szolgáltatnak az iskoláról. (*Varga Imre*: Egy csallóközi kézirat és hat magyar nyelvű protestáns iskoladrámája 1767–1775-ből. MKsz. 1983. 58.)

Ismerjük az ekeli skólamester fizetését 1645-ből, s ez is bizonyosággal szolgál, hogy a XVII. században itt református iskola működött. Az ellenreformáció 1672-ben elűzte a lelkésszel együtt a tanítót is. 1727-ből ismerjük az iskola rectorát. Hosszabb ideig tanított itt Bökényi János (1767–1783). Az ő idejéből származó iskolai előadásokból következtethetjük, hogy a XVIII. század utolsó évtizedeiben Ekelen nemcsak egyszerű kisiskola működött, ahol az írást, olvasást, számolást tanították a vallási ismeretek mellett, hanem a latin grammatikát is oktatták.

EKEL

1767. március 13.

R₁₆ BÖKÉNYI JÁNOS: SUSANNA HISTÓRIÁJA.

Ms. Magyary Kossa István vegyes jegyzetei 11a–13b. [Címe] ”A Susanna Historiaja versekbe foglalva, mely Exameni alkalmatossággal producaltatott Ekelben 1767 Esztendőben 13. Martij. Melyben beszélgetnek Két vén Biro, szolgak, Susanna, Daniel, A nép közül egy és a Hoher.” (OSZK Quart. Hung. 3651.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 15. sz.

Lit. *Varga*, 1983. 57–66.

1767. március 13.

R₁₇ BÖKÉNYI JÁNOS: A PARASZT EMBERRŐL ÉS ANNAK OSKOLÁBA JÁRÓ FIÁRÓL.

Ms. Magyary Kossa István vegyes jegyzetei 13b–16a. [Címe:] ”Más actus A paraszt emberről és annak Oskolába járó Fiáról, Mely producaltatott ugyanaz 1767. Exameni alkalmatossággal Ekelben. Melyben beszélgetnek a Paraszt, a fia, és a tanulo társai és egy ökrész.” (Id.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 16. sz.

Lit. *Varga*, 1983. 57–66.

1768

R₁₈ BÖKÉNYI JÁNOS: MÁS ACTUS A MESTER EMBEREKRŐL.

Ms. Magyary Kossa István vegyes jegyzetei 16a–21b. [Címe folytatólag:] ”mely 1768dikban producaltatot. Melyben beszélgetnek két tanulo és némely mester Emberek.” (Id.)

[Változatát előadták a szomszédos Aranyoson is. Lásd az R. 2. szám alatt!]

Kiad. Prot. iskoladrámák 17. sz.

Lit. *Varga*, 1983. 57–66.

EKEL

1772

R₁₉ BÖKÉNYI JÁNOS: [A HALÁL BESZÉLGETÉSE.]

Ms. Magyary Kossa István vegyes jegyzetei 26a–33b. [Címe:] ”1772dik Esztendőbéli exameni alkalmatossággal valo Productiora készült actus. Mely is producaltatott akkor Ekelben. Melyben beszélgetnek az Halal, Koldus, Gyermek, Menyetske, Katona, Reszeg Ember, és a Kereskedő Ember, Kortsmáros és a Vén Asszony.” (Id.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 18. sz.

Lit. *Varga*, 1983. 57–66.

1773–1774

R₂₀ BÖKÉNYI JÁNOS: [A TÉKOZLÓ FIÚ.]

Ms. Magyary Kossa István vegyes jegyzetei 76b–84a. [Címe:] ”A Tékozlo Fiurol valo productio Eklen, melyben beszélgetnek a Tékozlo fiu, az Attya, a Batya, az Anyya, szolgak, Vendeg fogados, szakáts, Kelner, Két Damák: Drusilla es Theresia.” (Id.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 19. sz.

Lit. *Varga*, 1983. 57–66.

1775

R₂₁ BÖKÉNYI JÁNOS: [A BŰNÖK ÉS AZ ERÉNYEK CIVÓDÁSA.]

Ms. Magyary Kossa István vegyes jegyzetei 265a–272a. [Címe:] ”1775-dik Esztendőben Eklen producaltatott, melyben Beszélget a biro szolgája, Biro, Harag, Engedelmesség, Csapodárság, Igaz mondoság, Kevélység, Alázatosság, Reszegség, Jozanság.” (Id.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 20. sz.

Lit. *Varga*, 1983. 57–66.

GYULAFEHÉRVÁR (ALBA IULIA – ALBA IULIA – KARLSBURG)

Gyulafehérvárott 1557-ben a dömések zárdájában református jellegű iskolát nyitottak, mely 1567-ben az unitáriusok kezére került. Később a jezsuitáké lett, de utána csakhamar ismét a reformátusok vették birtokukba. "Itt is az ismert kollégium-modellt követték", s bár a legelső osztályokban az anyanyelv is szerepet kapott, arra törekedtek, "hogy a kisgyermeket minél hamarabb latin szóra, latin tanulmányokra fogják". Az iskola élén a rector állt, "akit évenként marasztott vagy menesztett az egyházközségi előljáróság". Ő volt az egyetlen felnőtt tanár, s a nagydiák-praeceptorok segítségével oktatott. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között.* Bp., 1981. 327.) De azután, hogy az 1622-es országgyűlés határozata következtében Bethlen Gábor tervbe vette akadémiává való fejlesztését, a szintaxis, poétika, retorika és logika tanítását is felnőtt tanárok végezték. A filozófiai-teológiai tagozat vezetésére német egyetemi tanárokat igyekeztek megnyerni. Opitz, Martin ugyan csak egy évig volt vezető professzor (1622–1623), de 1629-től az akadémia pusztulásáig (1658) valóban ilyenek töltötték be ezt a tiszteket (Alstedius, Piscator, Bisterfeld). Az intézmény tantervét Alstedius és külföldi származású tanártársai készítették (1630. február 10.).

Az akadémia rendeltetése az erdélyi nemesifjak műveltségének emelése volt. De tanítottak itt Bethlen nem nemes ifjakat is. Bőkezűen gondoskodott róluk, éppúgy, mint a tanárokról, a kollégiumról.

Halála után I. Rákóczi György ugyanúgy pártfogolta az akadémiát. Ő fejezte be az építkezést, és Bethlenhez hasonlóan gondoskodott róla. A főiskola kimagasló helyét foglalt el az összes magyar iskolák között.

Basirius személyében azonban 1654 decemberében a puritánizmus olyan ellenfele került az akadémia élére, aki meggátolta a fejlődést. Ellenezte az 1653 novemberétől Gyulafehérvárott a presbiterianus-cartesianus szellemben nagy sikerrel tanító Apácai működését, aki korszerűsíteni akarta a hagyományos iskolai szervezetet, be akarta vinni a tudományok új eredményeit az oktatásba. A Basirius befolyásolta II. Rákóczi György kívánságára nyilvános vitára kellett kiállnia a rector-professzorral. Gondolatait a fejedelem annyira felforgatóknak tartotta, hogy elmozdította tanárságából.

A főiskolát 1658-ban a várossal együtt elpusztították a tatárok. 35 tanulónak sikerült Kolozsvárra menekülnie. Ezeket Apafi 1662-ben Nagyenyedre költöztette.

A gyulafehérvári kollégium, ha nem is úgy mint Bethlen-kollégium, itt új életre ébredt, amikor Apafi 1672-ben a Sárospatakról elfutott diákokat, tanárokat az erre alkalmassá tett épületekbe helyezte. Ezzel nem szűnt meg az iskola erdélyi jellege. 1716-ban azonban az osztrák katonaság igénybe vette a kollégium épületét. A kollé-

gium Marosvásárhelyen talált menhelyet, s az ottani iskolával való egyesülés révén fejlődött ki az ún. sárospatak-gyulafehérvár-marosvásárhelyi kollégium.

Irodalom: *P. Szathmári Károly*: A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-főtanoda története. Bp. 1868. – *Váró Ferenc*: Bethlen Gábor kollégiuma. Nagyenyed, 1903.

GYULAFEHÉRVÁR

1637. október 15.

R₂₂ ALSTEDIUS, JOHANNES HENRICUS: SCHOLA TRIUMPHATA.

Ed. [A folytatólagos cím:] "Per Illustrem et Magnificum Dominum Dominum Georgivm Rakoczi, Filium Illustrissimi Transylvaniae Principis primogenitum, ad diem 15. Octobris anno M.DC.XXXVII. Accinentibus fratre ipsius Illustri ac Magnifico Domino Domino Sigismundo Rakoci et reliquis Scholae aulicae discipulis In frequenti corona Illustrissimorum Transylvaniae Principum, Procerum et omnis ordinis spectatorum atque auditorum." Gyulafehérvár, 1638. (RMK II. 523.)

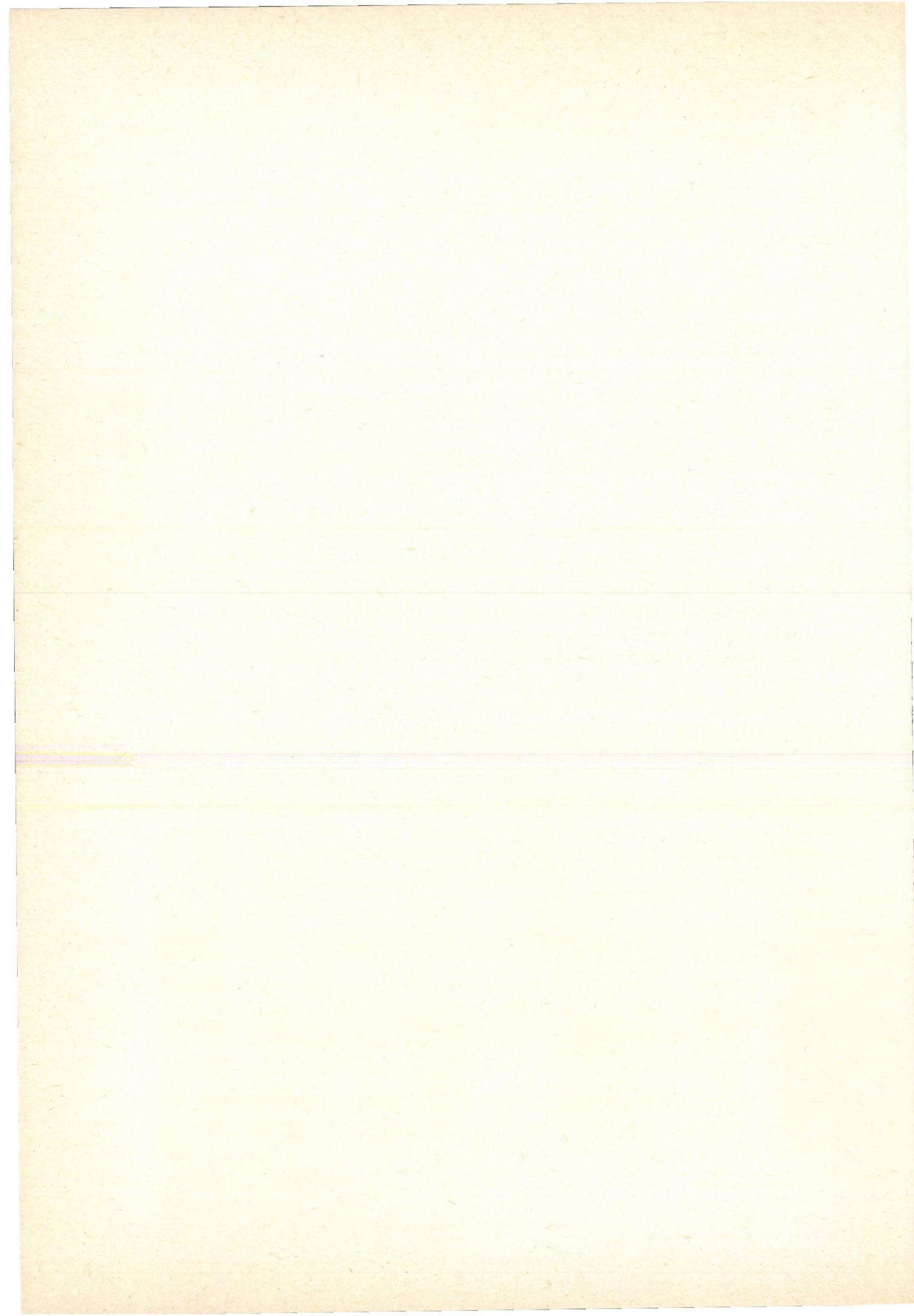
Lit. Nagy, 1884. 40. – *Szilágyi Sándor*: Felső-vadászi Rákóczy Zsigmond 1622–1652. Bp., 1886. 27–29. – *Ferenczi*, 1897. 17–19. – *Bernáth*, 1902. 12, 18, 60. – *Dombi*, 1932. 106. – *Vita*, 1943. 67.

1640. május 7.

R₂₃ BISTERFELD, JOHANNES HENRICUS: PALLAS DACICA.

Ed. [A kiadvány címlapján folytatólag:] "quam Illustrissimus Dominus Dominus Sigismvndvs Rakoci, Celsissimi Transylvaniae Principis secundus Filius ad diem 7. Maji anno M.DC.XL. Praecinente Schola aulica, applaudentibus omnibus In frequentissima Celsissimorum Transylvaniae Principum, inclyti Regni, Illustrissimi Legati Polonici, Procerum omnisque ordinis spectatorum ac auditorum Corona Praestitit porroque praestabat." Albae-Juliae, 1640. (RMK II. 553.)

Lit. Nagy, 1884. 34. – *Ferenczi*, 1897. 19. – *Bernáth*, 1902. 11, 12, 18, 60. – *Dombi*, 1932. 106, 117. – *Vita*, 1943. 67. – RMDE 1960. I. 225, 230.

KASSA
(CASSOVIA – KOŠICE – KASCHAU)

Kassán a reformáció helvét irányzata hosszú küzdelmet folytatott a lutheránusokkal, amíg sikerült megteremtenie saját egyházát. Az 1647. évi országgyűlés XVIII. és XIX. törvénycikke biztosította mind a katolikusoknak, mind a reformátusoknak a szabad vallásgyakorlatot. Az 1649. XII. törvénycikk megújította ezt a rendelkezést, de a város csak 1650-ben bocsátott megfelelő telket a templom és az iskola építésére. (*Révész Kálmán: Százéves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért.* Bp., 1894.)

Valójában már ezt megelőzőleg volt református istentisztelet és iskolai oktatás Kassán. Mikor I. Rákóczi György 1644-ben Kassa ura lett, megalakult a református udvari egyház és iskola. A tanítás a *domus regiában* folyt; a lelkész és a tanítót a fejedelem fizette. Az udvari iskola igazgatója 1647-ben Czeglédi István volt, aki prédikátorként sem vonta el figyelmét róla. 1656-ban ő dolgozta ki az iskola legelső törvénykönyvét. (*Leges Scholae Cassoviae Helv. Confessionis Renovatae anno 1656.* kiad. TT 1893. 550–558.)

1666-ig csak egy rector tanított. Ez év májusában sok diák ment át Sárospatakról Kassára a tanárok és a tanulók közti viszály következtében, ami szükségessé tette, hogy még két tanárt alkalmazzanak, és a teológiát még így is a prédikátor, Kabai Bodor Geléért adta elő. Ezekben az években az iskolában felsőbb ismereteket is tanítottak. Id. Csécsi János pl. itt tanult teológiát, metafizikát, etikát, logikát, görög nyelvet.

Az iskola virágzása azonban nem tartott hosszú ideig. Az üldözés miatt két tanára már 1671-ben elhagyta a várost, 1673-ban elvették templomukat, 1674 elején pedig iskolájukat is. Thököly adta vissza egyházi épületeiket. Bukása után azonban megint keserves idők következtek. Mégis képesek voltak arra, hogy 1695 és 1704 között menedéket nyújtsanak a sárospataki üldözött kollégiumnak. Rákóczi szabadságharca után a *Carolina Resolutio* alapján a kassai iskola grammatikai szinten működött, szoros kapcsolatot tartva Sárospatakkal.

Irodalom: *Révész Kálmán: A kassai református iskola.* Száz, 1908. 123–129. – *Kemény Lajos: Az oktatásügy története Kassán.* TörtKözl AbaujKassaMúlt. I. évf. (1910–1915.)

KASSA

1660-as évek

R₂₄

Ad. Archiv für Österreichische Geschichte 1893. 332. "Sie [die Calvinisten!] wollen uns nachäffen – heisst es im Berichte – und richten auch Schulkomödiens her, aber ohne Salz, sie versuchen sich in Disputationen, aber ohne Würde und Grazie, zu welchen eingeladen zu werden eine wahre Bussübung ist..."

Lit. *Krones, Franz*: Zur Geschichte des Jesuitenordens in Ungarn seit dem Linzer Frieden bis zum Ergebnisse der Ungarischen Magnaten-verschwörung 1645–1671. Archiv für österreichische Geschichte 1893. 332. – *Ferenczi*, 1897. 42. – *Czobor*, 1914.–1915. 7.

1667. szeptember 23.

R₂₅

[KOMÉDIA.]

Ad. 1. "mi is minden dolgainkat és forgolódásainkat az híres sárospataki scholához igyekeztünk conformálni. Ime azért ez 1667. esztendőbeli examenünknek másodikja is el közelget, mellyet egy comoediabeli actusocskának játékával együtt patronus urainknak jó tetszésekből rendeltünk ad diem 22 et 23 praesentis." (Felvinczi Sándor, Lisznyai Pál és Almási Péter aláírásával a meghívó levél kiad. SpFüz 1862. 636.)

2. "Die 15. mensis Septembris congregatio diei supplicatorii in Curia stb. Azután proponálá nemzetes bíró uram: ő kegyelménél s az egész nemes tanácsnál instált volna Czeglédy calvinista praedikator uram itt való egész calvinistaság nevével, hogy a nemes tanács compareáljon pro 16 praesentis oskolájokbéli examenére és 23. comaediabeli actusokra; azonkívül theatrumot engedjen extruálni az utcán oskolájukon kívül, mivel belől az összegyülemdő sokaság el nem tér, és hogy ott az utcát által engedjék rekeszteni, míg a comaediájok tart. Arra úgy resolválta magát a nemes tanács, sem az examenre, sem a comoediára nem compareálhat a nemes tanács, mert ordinarie csütörtökön 16. sessiójok lészen a nemes tanács-házon, s egyszersmind ünnepnapok is másnap, úgymint pénteken 17., törvényszékek egyéb gonosz consequentiák eltávoztatására nézve is. A theatrum csinálását megengedte ugyan egy napig, nem tovább, de hogy általrekesszék az egész utszát éppen,, azt meg nem engedheti. Ezt megizenték ő kegyelmének, Czeglédy uramnak." (Kassa város jegyzőkönyvéből idézi Kemény Lajos, ItK 1910. 323.)

Lit. RMKT V. 1886. 314. – *Kemény Lajos*: Czeglédy életéhez. TT 1890. 200. – *Czapáry*, 1892. 16. – *Bayer*, 1897. I. 48. – *Bernáth*, 1902. 15. – *Kemény Lajos*: Czeglédi István életéhez. ItK 1910. 323. – *Czobor*, 1914–1915. 5. – *Dombi*, 1932. 105.

KASSA

1726. július 31.

R₂₆ [KOMÉDIA.]

Ad. Dusitza Mihály Naplójegyzetei: "31 Julij Cassoviae existens intereram examini Domini Johannis Madi et Comoediae ejusdem cum Domino Stephano Kereszturi." (Sárospatak REkKvt. Mf.: MTAK 3292.)

[Mádi János 1723-tól volt iskolarector Kassán.]

Lit. *Bernáth*, 1912. 51.

KOLOZSVÁR (CLAUDIOPOLIS – CLUJ – KLAUSENBURG)

Kolozsvárott a Heltai működése által elterjedt lutheri irányzatot 1559-ben háttérbe szorította a helvét irány. Ez időtájt a városi iskola is reformátussá lett. Tankönyve miatt vált nevezetessé két olyan személy, aki itt rectoroskodott, akiknek latin (Molnár Gergely 1557–1564) és görög (Károlyi Péter 1566–1567) nyelvtanát hosszú évtizedekig használták a református iskolákban.

Az antitrinitáriusok túlsúlyra jutásával az iskola is unitáriussá lett, de Báthory István rendeletére a városnak református iskolát is kellett fenntartania. Basta és a jezsuiták rövid uralma után Báthory Gábor szervezte újjá a református egyházat részben unitárius tulajdont képező adományaival. Ő az óvári templomot, Bethlen Gábor a Farkas utcát adta nekik. A XVII. század elejétől újra működő református iskola sorsát Bethlen után I. Rákóczi György is szíven viselte, mindkét fejedelem jelentős javadalmakkal látta el. Tanterve azonos lehetett a gyulafehérvári iskolának Alsted és külföldi származású tanártársai által készített tervezetével. Rectorai közül meg kell említeni Tolnai Dali Jánost 1630–33-ból. 1644-ben készült el a Farkas utcában az új épület a fejedelem költségén. Az 1655. évi tűzvészben azonban ez teljesen leégett.

Mikor Apáczai Csere János 1655 nyarán az iskolához került, nyomorúságos állapotokat talált. Nagy lendülettel fogott munkához, melyben az 1642-től itt működő Porcsalmi András segítette. Apáczainak már Gyulafehérvárott a legfőbb gondja volt az iskolázás megreformálása. Kolozsvárott beköszöntő előadásában "a korszerű erdélyi iskolaszervezet körvonalait vázolta fel: a széles körű népoktatásra épülő, hasznos ismereteket nyújtó középszintű iskolák hálózatát, amelyet a külföldi akadémiákkal versenyképes, egyetemi rangú erdélyi akadémia tetőz be". (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 344.*)

Apáczai a filozófiát-teológiát tanuló diákokat tanította, Amesiust, Descartes-ot, Regiust magyarázta, érvényesítve karteziánus és puritán felfogását. Erőfeszítéseket tett, hogy a kolozsvári iskolát akadémiává fejlessze. A fejedelemhez, Barcsai Ákoshoz tervezetet nyújtott be. Mint ahogyan korábbi javaslatait nem vették figyelembe, az erdélyi belpolitikai helyzet miatt a terve kútba esett.

Apáczai után a XVII. század második felében a kollégium jeles tanárai közül említést érdemel Pataki István, a coccejánus és Szathmárnémeti Sámuel a karteziánus-coccejánus irányzat követője. Ez utóbbi több, mint harminc évig tanított a kollégiumban (+1717).

Időközben azonban súlyos csapások érték az iskolát, melynek hanyatlása az önálló erdélyi fejedelemség megszűntével kezdődött. Kolozsvárt is német katonaság szállta meg. Zsarolásaikkal sok kárt okoztak. Nemkülönben az 1697-es tűzvész, majd a kurucokkal való harcok. A szabadságharc bukása után évekig romos állapotban volt az iskola,

az építkezés csak 1718-ban fejeződött be. 1720-ban végre véget ért a kollégiumnak a református egyházzal a javadalmak elosztásáról támadt vitája.

Az oktatás előterében a XVIII. században is a teológiai képzés áll. Ezen akar változtatni Huszti András, mikor a nemesi igényeknek megfelelő világi képzést is kíván: a jogtudományok tanítását. Küzdelme eredményeként 1733-ban negyedik professzori állást szerveznek (a harmadikat 1728-ban állították fel), s őt nevezik ki jogtudományi professzorrá. *Jurisprudentia Hungarico-Transylvanica* című tankönyvét (Nagyszeben, 1742) azonban az egyházi ortodoxia elítéli, elkoboztatja, szerzőjét pedig megfosztja állásától.

Az erdélyi református egyház vezetőségét foglalkoztatta az iskolák ügye, elsősorban az egységes tananyag kérdése. A tanügyi bizottság munkájának eredményeként bocsátották ki 1770-ben a *Methodus studiorum*ot, melyet kötelező érvénnyel küldtek meg a marosvásárhelyi, nagyenyedi és udvarhelyi kollégiumnak is, miután a szervezeti szabályzatból, tantervből és módszeres utasításokból álló szabályzatot a főkonzisztórium megerősítette. A teljes iskolák osztályfokozatai középfokon a következők lettek: Declinistae et Comparatistae, Conjugistae, Grammatistae, Syntaxistae, Rhetoricae et Oratoriae, Poëticae, Graecae, Logicae. Az akadémiai tanulmányok négy esztendeje alatt mindvégig tanítani kell a teológiát, ezen belül három esztendeig a filozófiát és a filológiát. A filozófia keretében oktatják a logikát, metafizikát, elméleti matematikát, geometriát, trigonometriát, kísérleti fizikát, csillagászatot, földrajzot. A filológia anyaga a görög, héber nyelv, régiségtan, az egyetemes és a magyar történelem. Jelentős újjátás volt a reáliák elég terjedelmes oktatása.

1798-ban újra tűz teszi hamuvá az iskolát, a templomot, a professzori és papi házakat.

Irodalom: *Fekete Mihály–Szabó Sámuel*: A kolozsvári ev. ref. főtanoda régibb és legújabb története. Pest, 1876. – *Török István*: A kolozsvári ev. ref. kollégium története. I–III. Kolozsvár, 1905. – *Herepei János*: Scholabeli állapotok Apáczai Csere János Kolozsvárra jövetele előtt. Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. II. Bp.–Szeged, 1966. 370–404.

KOLOZSVÁR

1684. május 30.

R₂₇ SZATMÁRNÉMETI SÁMUEL: [LAKODALMAS JÁTÉK.]

Ed. "Apollonis, Musarum, Palladis et Virtutum Drama ... inter solennis Nuptiarum Anni Christi 1684. die 30. Maji celebranda, gratitudinis ac humilis observantiae nominae, Poëtico opere erigit Samuel Szathmár Nemethi Rectorum Collegii Reformatorum Claudiopolitani unus." (A volt Kolozsvári Református Kollégium Nagykönyvtára.)

[Egyleveles kártán nyomtatott verses dráma Kendeffy János és Teleki Fruzsina lakodalmára.]

Lit. *Herepei János*: Egy latin nyelvű verses dráma 1684-ből. Adattár III. 1971. 207–209. ("Kétség is alig fér hozzá, hogy ezt az előadásra szánt darabot Szatmárnémeti Sámuel elő is adatta a kolozsvári kollégium diákjaival." – 208.)

1701

R₂₈ KOMÉDIA.

Ad. Historia Societatis Jesu Claudiopolitana 1701. 15.: "Comoedia ab Arianis et Calvinianis Professoribus composita ac producta plausum multum laudemque majorem tulit." (OSZK Cod. Fol. Lat. 2039.)

Lit. *Staud*, 1984. 247.

1720 k.

R₂₉ [NAGY SÁNDOR ÉS DIOGENÉSZ.]

Ms. [Deák Farkas hagyatékában XVIII. század eleji másolat. Valószínűleg az RAkKKvt-ba került a volt Erdélyi Múzeum Történeti Levéltárából.]

Kiad. Prot. iskoladramák 21. sz.

[A Prologus két interludiumot ígér: 1. A némettel való parasztember dolga, 2. A cigányseregeknek nemzeti nagysága. A komédia után olvasható az "Intermedium Rustici cum Germani", de a cigányról szóló hiányzik. Viszont "Intermedium Praeceptoris cum Discipulo" címmel egy másik közjáték található.]

KOLOZSVÁR

1752

R₃₀

Ad. "már 1752-ben is voltak privatus uraknál holmi magyar játékok, mint amelyben én is játszottam a Wesselényi Ferenc udvarában, Kis Kelemen praeceptor alatt b. Wesselényi Farkasnak." (Bod Péter Magyar Athaenasához fűzött jegyzeteiben írja Szathmári Pap Mihály, aki 1752-ben a kolozsvári ref. kollégiumban tanult.) (Valószínűleg az RAKKKvt-ba került a volt Erdélyi Múzeum Egylet Történeti Levéltárából.)

Lit. *Ferenczi*, 1897. 68. – *Bernáth*, 1902. 19, 60. – *Enyedi*, 1972. 22.

1765

R₃₁

GYÖNGYÖSI JÁNOS: APOLLO PERE VENUSSZAL.

Ad. "Ott, akkor a belső Monostor utczában, a mostani generál gróf Bánffy Györgyné házával általellenben lévő háznak messze az utszára kiállott s a török-búza szárasztására nyitva hagyott fedele alatt a hiúban játszottak néhány ifjak egy darabot gr. Kemény Farkas (ki később rendek előlülője lett) menyegzője alkalmatosságával, s a nézők részint az utcán állottak, részint az általellenben lévő ház ablakaiban. A játék tárgya volt: Apolló pere Venusszal, hogy Gr. Kemény Farkast miért csábította el. Szerzette a tordai leoninista Gyöngyösi János, s ő is igazgatta, maga is játszván, az egész darabot." (Döbrentei Gábor külföldi színjátékai. Bécs, 1821. I. 197.)

[Gyöngyösi 1749-től tanult Kolozsvárott, 1756-ban lett tógátusdiák, majd köztanító, 1766-ban szenior.]

Lit. *Váli*, 1887. 20, 29, 42. – *Czapáry*, 1892. 45. – *Ferenczi*, 1897. 68. – *Bernáth*, 1902. 19, 60. – *Enyedi*, 1972. 22.

1792

R₃₂

Ad. "Minthogy az Erdélyi Magyar kollégiumokban eleitől fogva szokásban volt az, hogy minden esztendőben az ifjúság közönséges megpróbáltatásának idején [közvizsgakor!] Komédiákat játszódjának, a' mellyek mind a' bátorságnak nevelésére 's öregbítésére, mind pedig a' jó erköltsöknek gyakorlására szoktak útat nyitni; értettük pedig sokaktól, hogy ezen hasznos szokás tsak a' mi Collégiumunkban hibázik; más-felől ezen szükséges gyakorlásnak legelső elkezdése mind Méltóságos Curator, mind T. Professor Urainktól helyben hagyattatott: Ezen

KOLOZSVÁR

okoknak meg-gondolásából arra indítottunk, hogy mi-is ezen gyakorlásban próbát tégyünk.” (A Kolozsvári Református Kollégium gyűjteménytárának egy 1792-ből való nyomtatványa, amelyben az iskolai színjátszásuk lehetővé tételére a tanulók anyagi támogatásért folyamodnak a jóltevőkhöz. Ebből idézi Herepei, Adattár 1971. III. 65.)

Lit. Herepei János: Néhány megjegyzés a magyar nyelvű iskolai színelőadásokhoz. Adattár 1971. III. 65.

LOSONC (LUČENEC)

A hajdani református iskola régi történetéről keveset tudunk. Több ízben sújtotta tűzvész; a második világháború a régi dokumentumokat teljesen megsemmisítette.

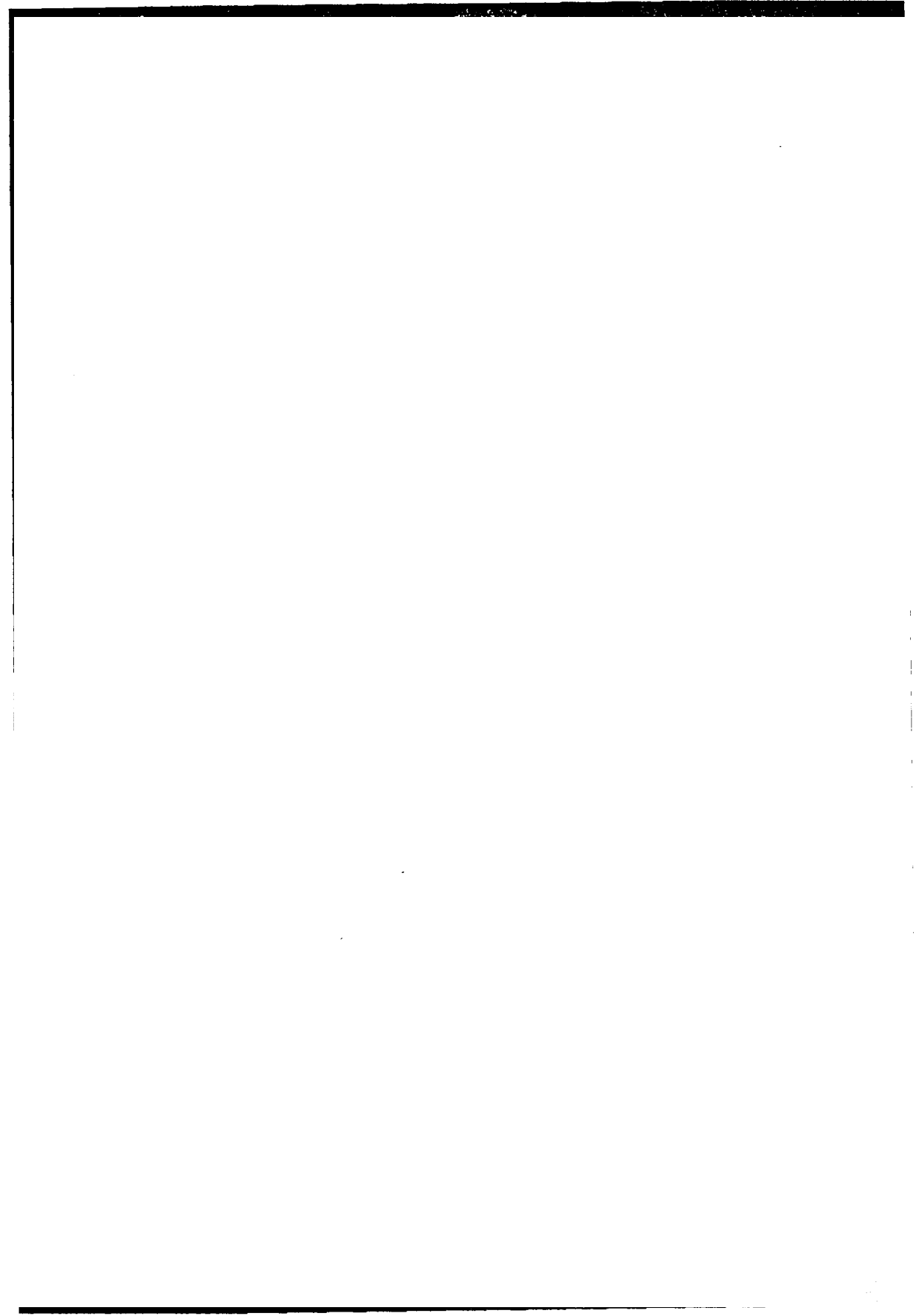
A múlt században íródott iskolatörténeti adatok szerint Losoncon a református iskola 1550 körül vagy 1590 táján jött létre. A XVII. század elején leégett, 1609-ben épült fel újra. Tudunk az 1666-i újjászervezéséről. Ekkor már gimnázium lehetett. 1670 táján itt volt rector Menyői Tolvaj Ferenc, a Debrecenben 1675-ben nyomtatásban megjelent *Az aritmetikának avagy a számlálásnak öt specicsinek rövid magyar regulákban foglaltatott mestersége* című gyakorlati számtankönyv szerzője. A XVIII. század elején két tanára volt, az alsóbb osztályokban pedig öt tanító működött. Bölcsészetet és teológiát is tanítottak.

1727-től a helybeli református egyház magyar nyelven vezetett jegyzőkönyvei szolgáltatták az iskola XVIII. századi életére vonatkozó adatok jórészét. A református egyház népessége mintegy 1500 főre rugott, rajtuk kívül 100 evangélikus és 30 katolikus élt a városban. 1731–1760 között Kármán András volt a rector, aki Sárospatakon tanult és külső akadémiákat is látogatott. Logikát, történelmet, matematikát tanított. Mellette még két praeceptor működött. Kármán a pataki kollégium irányát és módszerét követte, azt az egyháztanáccsal is elfogadtatta. (*Molnár Aladár: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században.* Bp., 1881. 463–464.)

Az 1766-i investigatióban Losonc azok között a helységek között szerepel, ahol az elemi fokot meghaladó tanítás folyt. (*Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában.* Bp., 1902. I. 208.) A XVIII. század végén tehát Losoncon olyan partikuláris gimnázium működött, melyben a poétikai-retorikai osztályok teljes tananyaga feldolgozásra került.

1777-ben a gimnáziumot 225 tanuló látogatja, a rectoron kívül három praeceptor tanít. 1784-ben az iskola épületét rendbe hozzák, rá emeletet húznak. 1786-ban a tanulók létszáma 328. 1791-ben a Sárospatakon tanult, külföldi akadémiákat látogatott Rozgonyi Józsefet hívják meg igazgatónak, aki hét évi itteni működése után Sárospatakra megy a bölcsészet tanárának. Bár az iskolát gimnáziumnak nevezik, ekkor már felsőbb intézetnek tekinthető. A Rozgonyitól 1796-ban kidolgozott új tanterv szerint tanítják az 1. elemiek, 2. conjugisták és comparatisták. 3. grammatisták. 4. syntaxisták, 5. rhetorok, 6. poéták, 7. logicusok, 8. philosophusok osztályait.

Irodalom: Első tudósítás a losonci államgymnasiumról. (1870/71. évi értesítő.) — *Amburus Mór: Vázlatok a losonci gymnasium háromszázados életéből.* (1884/85. évi értesítő. Újra kiadva az 1894/95. évi értesítőben is.)

LOSONC

1747

R₃₃ EXTASIS CURIOSA.

Ad. [XIX. századvégi másolatban a címe folytatólag:] "que uisa est et audita ingeniosa Lis inter Thetim et Lyaeum de rea proeminentia coram Tribunali divino litigantium argumentis ex sacro codice desumptis ab extatico anonymo in scena Anno 1747 combibonibus oblata." (MTAK Ms. 1165/15.)

[A másolaton külső címként: "Thetis in Lyaeus. Carmina Clericorum. Losonci iskolai dráma."

Vetélkedés 124 sorban.]

Kiad. Prot. iskoladramák 25 sz.

1784. május 26.

R₃₄ SZATHMÁRI PAKSI SÁMUEL: FÉDRÁNAK SZOMORÚ TÖRTÉNETE.

Ms. Tóthfalusi-gyűjtemény. Címe: "Fédrának szomorú története, az az Hyppolitusnak Mostoha Annyának hamis vádjára lett meg öletése. Szomorú Játék Ött Jelenésekben, melyet a Reformáta Oskola Tagai eljádzottak Nagyváti János, Poeták Praeceptorá alatt MDCCLXXXIV Esztendőben 26. Májusban." [A Tóthfalusi-gyűjtemény ma lappang.]

Kiad. Bernáth, 1903. 43–82.

[Más kéziratairól, a szakirodalomról lásd Sárospatak: ELVÁDOLT ÁRTATLAN-SÁG címnél az R₉₅ alatt!]

1790–1792 között

R₃₅ SZÁSZI JÁNOS: DIDONAK SZOMORÚ TÖRTÉNETE.

Ms. Tóthfalusi-gyűjtemény. [Címe:] "Losonczon producált Tragédia Didonak Aeneas miatt lett szomorú története." [A Tóthfalusi-gyűjtemény ma lappang.]

Kiad. MDE 1914. 445–464. – Bernáth, 1903. 135–155. - Prot. iskoladramák 22. sz.

Ad. "azon egynehány esztendőknél el forgási alatt, míg magam is tudományim folytatása végett benne laktam [a losonci gimnáziumban!], 1-ör el jádzottuk Virgilius IV. könyveit, vagy Dido Királyné Aeneas miatt lett szomorú történetét, mely Játékban T. Szászi János Úr, nekem akkori Tanító Uram, a' ki ezen történetet igen igen gyönyörűséges magyar versekbe foglalta, engemet a' Fáma vagy Hír személynek rendelt, s ezen rollét (a mint nevezik) én viseltem el." (A *Deidamia* előszavából idézi Bernáth, 1903. 4.)

[Szászi 1790–1794 között tanított Losoncon.]

LOSONC

Lit. *Bernáth*, 1899. 277–286. – *Bernáth*, 1902. 56, 61. – *Bernáth*, 1903. 14–15. – *Tomor*, 1913. 23. – *Dömötör*, 1954. 54. – Magyar Színháztörténet 1962. 83.

1792 k.

R₃₆ [NASONAK SZÁMKIVETÉSE.]

Mss. 1. Virágos Kert 8b–26b. [Címe:] ”Szomorú Játék, Mellyben Elő adatik Ovidius Nasónak Augustus Császár alatt lett szamkivettetése, annak helye és Vége.” (OSZK Oct. Hung. 517.)

2. Gyűjteményes vetemény 353–391. [Címe ugyanaz, mint az előző forrásban.] (Sárospatak REKKvt MS 3405. Mf.: MTAK 5070/III.)

3. Tóthfalusi-gyűjtemény hatodik drámája. [Címe:] ”Lossontzonn produkált Tragediá<k> Nasonak szám kivetése, vissza hivatása s oka.”

[A kézirat ma lappang.]

Kiad. *Bernáth*, 1903. 195–228. – Prot. iskoladrámák 23. sz.

Lit. *Bernáth*, 1899. 416–425. – *Bernáth*, 1902. 56, 61. – *Bernáth*, 1903. 19–21. – *Tomor*, 1913. 24. – *Dömötör*, 1954. 54.

1793. február

R₃₇ SZÁSZI JÁNOS: [TURNUSNAK SZOMORÚ TÖRTÉNETE.]

Mss. Tóthfalusi-gyűjtemény. [Címe:] ”Losonczi Gymnasiumban producalt Tragedia Turnusnak Aenas által lett szomorú története.”

[A Tóthfalusi-gyűjtemény ma lappang.]

Kiad. *Bernáth*, 1903. 157–163. – Prot. iskoladrámák 24. sz.

Ad. Magyar Hírmondó 1793. március 5. (I. 295.): ”Febr. 5dik s következő napjain tartatott a Losonczi Reform. Gymnasium Exámenje. ... A szomorú Játékban a Poéták sokféle Magyar Versekkel Turnus halálát adták elő, a Virgilius Aeneás dolgairól írt XII. Könyve szerént. A Jádzókból valamely különös Olasz alakos-mesterség ki nem tettzett ugyan, de a Természet ki-pótolta azt a hibát. Természeti eggyűgyűséggel adtak-elő minden indulatokat, s a mesterség a regulától, melly tsak ugyan a természet, el nem vitte őket.”

Lit. *Bernáth*, 1899. 403–408. – *Bernáth*, 1902. 56, 61. – *Bernáth*, 1903. 15–18. – *Dömötör*, 1954. 54. – *Wellmann*, 1982. 228. sz.

LOSONC

1793 k.

R₃₈ THETIS ÉS LIEUS.

Ms. Tóthfalusi-gyűjtemény. [Folytatólagos címe:] "avagy a' Viz és a' Bor között az elsőségről való Vetekedés. Iratott Losontzonn 1793. diebus Canicularibus." [A Tóthfalusi-gyűjtemény ma lappang.]

Kiad. Bernáth, 1903. 229–236. – Prot. iskoladrámák 25. sz.

Lit. *Bernáth*, 1899. 403, 425. – *Bernáth*, 1902. 56, 60. – *Bernáth*, 1903. 21–23. – *Waldapfel József*: A bor és a víz pántolódása és rokonai. ItK 1929. 464–467. – *Dömötör*, 1954. 38–39, 50–51. – RMKT XVII. század 9. kötet 1977. 427–440, 715–720.

1794. április 1.

R₃₉ HORVÁTH PÁL: ÁRMÉNIA ÉS PAÁR.

Ms. XVIII. századi másolat. [Címe folytatólag:] "Szomorú Játék Három Felvonásokban. Irta Horváth Pál, a' Lossontzi Tanuló Sereg' egyik érdemetlen Tagja 1794dik Esztendőben Szent György Havának 1ső Napján." (OSZK Oct. Hung. 51. 1a–29b.)

[Három felvonásos szerelmi történet. Próza. Előadásáról nincsenek híreink.]

1794. április 4.

R₄₀ HORVÁTH PÁL: LAMPRÉD ÉS BORNELLO IGAZ BARÁTOK.

Ms. [A XVIII. századi másolatban a folytatólagos cím:] "Szomorú Játék Három Felvonásokban. Irta Horváth Pál a' Lossontzi N. Tanuló Sereg' egyik érdemetlen Tagja 1794 Esztendőben Sz. György Havának 4dik Napján." (OSZK Oct. Hung. 52. 1a–36a.) [Próza. Előadásáról nem tudunk.]

1791–1796

R₄₁

Ad. "Szinte ugy ez által [iskolai színjátszással!] nyitott a Losontzi Gymnasium utat magának arra, hogy némely Haza oszlopaít tégye magának Pátronussává, a' kik munkálódnak nagyobra terjedésében. ..." (Tóthfalusi József *Deidamia* című drámájának előszavából idézi:)

Lit. *Bernáth*, 1903. 4.

LOSONC

1791–1796

R₄₂ TÓTHFALUSI JÓZSEF: DEIDAMIA.

Ad. "Én is tehát követni akarván a meg nevezett Fejedelem Asszonyt [II. Katalint], fel tettem magamban, hogy Deidamia Hertzeg Asszonynak szomorú esetének játék színre való alkalmaztatásával fogok előttenek kedveskedni, s ime, tzelomat el értem." (A *Deidamia* előszavát Tóthfalusi *Diárium*ából idézi Bernáth, 1903. 5.)

[A *Diárium*, a latin nyelvű darab ma lappang.]

Lit. *Bernáth*, 1902. 56, 61. – *Bernáth*, 1903. 2–5.

1791–1796

R₄₃ [TISZTSÉGRE VALÓ VÁGYÓDÁS.]

Ad. "... azon egynehány esztendőknék el forgási alatt, míg magam is tudományim fojtatása végett benne [losonci gimnázium!] laktam, ... 2-or egy Cricula vagy Szűn napok alkalmatosságával jádzottuk azon víg Játékot, mely Tisztségre való vágyódás Czim vagy Titulus alatt jött világ elejibe." (*Deidamia* előszavából idézi Bernáth, 1903. 4.)

[Valószínűleg azonos Fejér Györgynek *A' tisztségre vágyók* című átdolgozásával, mely Pozsonyban 1790-ben nyomtatásban is megjelent.]

Lit. *Bernáth*, 1902. 56, 61. – *Bernáth*, 1903. 4. – *Dömötör*, 1954. 55.

1791–1796

R₄₄ EMBERUTÁLÁS ÉS UGYAN ANNAK MEGBÁNÁSA.

Ad. "... azon egynehány esztendőknék el forgási alatt, míg magam is tudományim fojtatása végett benne [losonci gimnázium!] laktam, ... 3-or jádzottuk T. T. Rozgonyi Josef Ur neve napjára azon Szomorkás játékot, melyet *Ember utálás és ugyan annak megbánása* Czim alatt egy érdemes Hazafi hozott világosságra." (*Deidamia* előszavából idézi Bernáth, 1903. 4.)

[Valószínűleg azonos a Kóré Zsigmond 1790-ben Bécsben kinyomtatott *Az ember-gyűlölés és a megbánás* című fordításával. Rozgonyi József 1791–1796 között rector volt Losoncon.]

Lit. *Bernáth*, 1902. 56, 61. – *Bernáth*, 1903. 4.

LOSONC

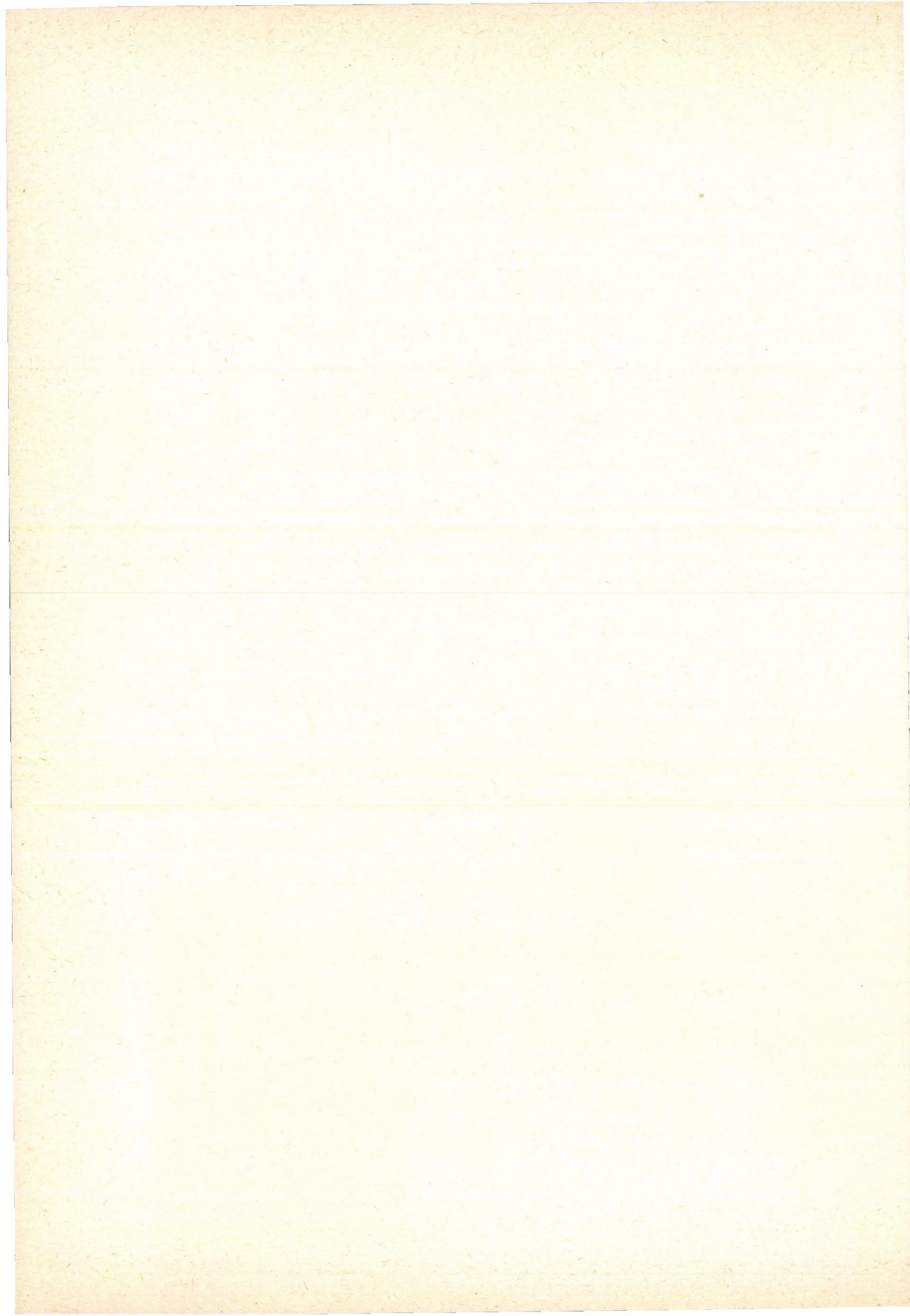
1791–1796

R₄₅ [GROF ESSEX.]

Ad. "... azon egynehány esztendőknék el forgási alatt, míg magam is tudományim fojtatása végett benne [losonci gimnázium!] laktam, ... 4-er utoljára jádszottuk Essexet vagy Gróf Essex' szeretőiért ártatlanul való megölettetésének történetét, a midőn én Anglia Cancellarius képet viseltem." (*Deidamia* előszavából idézi Bernáth, 1903. 4.)

[Azonos az Oswald Zsigmond fordításában 1785-ben nyomtatásban megjelent *Gróff Eszeksz* című darabbal.]

Lit. Bernáth, 1902. 56, 61. – Bernáth, 1903. 4.

MAROSVÁSÁRHELY (TÎRGU MUREȘ – NEUMARKT)

A Marosvásárhelyen (Székelyvásárhelyen) János Zsigmond idejében nyílt iskola a gyulafehérvári, majd a nagyenyedi kollégiumból vitte rektorait. Az iskola anyagi alapját a székely dézsmából országgyűlési határozat folytán kiszolgáltatott 250 forint biztosította. Később "a város vette gondjaiba, és az a Teleki-család rendszeres támogatásával, valamint más székelyföldi alapítványtevők és adományozók segítségével a XVIII. század elejére annyira megerősödött, hogy a rector a gimnáziumi osztályokban a tehetesebbeknek a felsőbb tudományokat is oktatta." (*Bajkó Mátyás: Kollégiumi iskola-kultúránk a Felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1976. 177.*)

A gyulafehérvári vár megerősítése miatt Steinville tábornok 1716 tavaszán távozásra kényszeríti az itt magát meghúzó bujdosó sárospataki kollégiumot. III. Károly az erdélyi főegyháztanács közbenjárására a marosvásárhelyi iskolába olvastja, s ezzel a 110 főre szaporodott tanulóval az iskola kollégiummá emelkedik. A XVIII. század első felében az intézet a XVII. századi – utoljára 1663-ban Fogarasi Mátyás rector által tantervvel és tanrenddel kiegészített – törvények szerint működik, melyek sokban egyeznek a gyulafehérvári református iskola 1630 előtti törvényeivel. (Kiad. Békefi Remig: A marosvásárhelyi ev. ref. iskola XVII. századi törvényei. Bp., 1900.) Az iskola osztályai a *classis rudimentaria, etymologica, syntactica et poetica, classis rhetoricae, logicae et theologiae.*

1769-ben Marosvásárhelyen ült össze az erdélyi református egyház tanügyi bizottsága, és itt állította össze a *Docendi et discendi Methodust*, mely meghatározta, milyen művekkel foglalkozzanak a gimnáziumi latin nyelvi tanulmányok keretében, mennyi időt töltsenek a kollégiumi akadémiai tagozaton egy-egy tudományszak előadásával. Megállapította a használandó tankönyveket, az osztályonként a heti órarendet, a tanév és a szünetek tartalmát. Még mielőtt az új rendtartást szétküldték volna az erdélyi kollégiumoknak, hogy 1770 őszétől fogva már a szerint tanítsanak a praeceptorok és professzorok, 1770. július 8-án kibocsátották a *Methodus studium*-ot, az osztályonkénti tananyag módszertani utasításait.

Ezek a rendelkezések az erdélyi kollégiumok nagyszabású megreformálását jelentették.

Irodalom: *Koncz József: A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium története. Marosvásárhely, 1896.*

MAROSVÁSÁRHELY

1750

R₄₆ KOVÁSZNAI JÁNOS: [KOMÉDIA A PAPOK VÁLTOZÁSÁRÓL.]

Ad. [Kovásznai Sándor: Önéletírása:] "Akkor [1749] szokásban volt, hogy tavasszal, húsvét után a poéták praeceptorai comediát csináljanak a Cigánymezőn, a vár mellett. Készített is Kovásznai János azon alkalmatosságra olyan comediát, minemű addig sohasem volt. De mikor 1750-ben megesnek a comedia, kicsúfoltatott egy Benkő nevű deák ... tökéletlensége által. Mert Kovásznai János, a többi között írt volt a comediában valamit a papok változásáról, melyet Benkő, aki irigykedett Kovásznai Jánosra, észrevévén, subornálta a comediában lévő Moriók közül az egyiket, hogy mikor a persona a theatromon az ilyen papok változásáról mondaná a verset, a Morio mondaná ezt: Igen, mint Somosdról Kakasdra! amellyel a Kovásznai Kelemen nem sokkal az előtt Kakasdra való menetelit csúfolta ki Benkő. Kovásznai Sándor is jelen lévén és hallván a csúfságot, mindjárt eljött haragjában onnét." (Eredetije MvTBKvt Ms. 1519/e.)

Lit. *Kocziány László*: Iskolajátékok Marosvásárhelyen az 1740-es években. NyItudK 1967. 334–335. – *Kovásznai Sándor*: Az ész igaz útján. S.a.r. *Kocziány László*, Bukarest, 1970. 73.

1770-es évek

R₄₇ OEDIPUS THEBAEBAN.**R₄₈** ASTYANAX ÉS POLYXENIA FELÁLDOZÁSA.

Ms. [Szigethi Mihály kéziratos gyűjteménye XXIII. kötet.] (Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár.)

[A másolás 1775 és 1777 közt történt. Nem Szigethi kézirása.]

Kiad. Bernáth, 1903. 301–359. – Prot. iskoladramák 26–27. sz.

Lit. *Bernáth*, 1902. 33–35, 61, 66. – *Bernáth*, 1903. 35–37. – *Szász Béla*: 1794-iki iskoladráma a marosvásárhelyi kollégiumban. ItK 1905. 466. – *Gerenesér*, 1909. 11–12. – *Hermann Gusztáv*: "Az ifjúság elméjét akarván világitani." Szigethy Gyula Mihály iskoladramái. Korunk 1974. 121–126.

MAROSVÁSÁRHELY

1780

R₄₉

Ad. "Majorum sed erat mandatum, quisque fatetur,
Ut renovem scriptis nostra theatra meis."

(Nagy György: *Konok pereskedők* című darabjának az Olvasóhoz szóló ajánlásából.)

[Annak bizonyítékául idéztük, hogy Marosvásárhelyen 1780 táján a vezetőség kívánságára felújították a színjátszó szokást.]

Lit. *Gerencsér*, 1909. 55.

1780. április 29.

R₅₀

NAGY GYÖRGY: [KONOK PERESKEDŐK.]

Ed. [Ma lappangó kéziratból való kiadás. Címe:] "Tsekély Comoedia mellyett Készített a mostani Poeseos Praeceptor, Nagy György. Anno Domini 1780, mely is producaltatott 29-na Aprilis."

Kiad. *Gerencsér*, 1909. 53–141. – Prot. iskoladramák 27. sz.

Lit. *Gerencsér*, 1909. 4–5, 14–22. – *Dömötör*, 1954. 49. – *Jancsó Elemér*: Az erdélyi magyar színészet kibontakozása. In: A magyar irodalom a felvilágosodás korában. Kolozsvár, 1958. 299. – *Vita*, 1968. 154–155. – *Juhász*, 1974. 105, 346.

1781. április

R₅₁

NAGY GYÖRGY: [LEGÉNYEK INTÉSE.] (Magyar nyelven)

Ed. [Kiadás ma lappangó kéziratból. Címe:] "Comoedia, melyet Készített sok foglalatosságai között a mostani Poeseos Profes. Nagy György M. Vásárhelyen MDCCCLXXXI-dik esztendőben Sz. György havában."

Kiad. *Gerencsér*, 1909. 143–206. – Prot. iskoladramák 28. sz.

Lit. *Gerencsér*, 1909. 4–5, 22–25. – *Jancsó*, 1943. 255. – *Dömötör*, 1954. 49. – *Juhász*, 1974. 104, 346.

MAROSVÁSÁRHELY

1780

R₅₂

Ad. [Fogarasi Sámuel Önéletírása:] "Komédiákat játszottak régen a kollégiumbeliek, én is gyermekkoromba emlékszem egyre, midőn a praeceptorom, Szigethi Mihály zsidónak volt öltözve. Játszodták ekkor benn a kollégiumba, de amint hallottam, még régebben a Cigánymezőn ... Minthogy pedig régen a kollégiumbeli komédiákban kisértették, csúfolták az udvarokat, tanácsot, még az udvari táblát is, tehát mintegy 1780 tájt megtiltották a komédia."

[A tudósítást többen tévesen az 1770-es évekre vonatkoztatták. Az említett szereplés azonban az 1780-ban játszott *Konok pereskedők* című darabban lehetett.]

Lit. *Koncz*, 1896. 648. — *Ferenczi*, 1897. 71. — *Bernáth*, 1902. 20, 29. — *Gerencsér*, 1909. 11. — *Jancsó*, 1943. 234–235. — *Szentirmai Jenő*: Harc az állandó színházért Marosvásárhelyen 1780–1945. Marosvásárhely, 1957. 11–12. — *Enyedi*, 1972. 16. — *Juhász*, 1974. 164.

1792. június 29.

R₅₃

[KOMÉDIA.]

Ad. 1. Magyar Kurir 1792. 937.: "... az nap olyan ditséretre méltó komédiát jádszottanak az Ifjúság közül némelyek, mellyek az egész közönség kedvét megnyerték. A' Komedia nemzeti nyelvünkön versekbe volt foglalva, még is a dolgának elé-adásában semmi erőltetés nem volt. A jádzó személyek is a magok játékokat jól vitték végbe, de nevezetesen egy szolgának öltözött Ifju úgy jádzott a maga Rolléját, hogy nints olyan Theátrum ég boltozattya alatt, a hol elé ne állhatott volna."

2. Magyar Kurir 1792. 951.: "Maros-Vásárhelyen ismét játszodni kezdett az Ifjúság, és úgy értettem, hogy az idei kollegyomi esztendő végén, a nagy emlékeztető Professor Kovásznai Ur halála után [+1792. március 8.] meg-szollallott, s egy néhány esztendei hallgatását félbe szakasztotta."

Lit. *Ferenczi*, 1897. 72. — *Bernáth*, 1902. 20. — *Enyedi*, 1972. 18, 178.

MAROSVÁSÁRHELY

1792. június 29.

R₅₄

Ad. [Fogarasi Sámuel Önéletírása:] "... 1780 tájt megtiltatott a komédia. Hanem most a kollégiumnál tanulván gróf Bethlen Imre és Sándor úrfiak, provinciális commissarius gróf Bethlen úrnak fiai és gróf Teleki Lajos, gróf Teleki Mihály fia, ezen nagy urak megnyerték, hogy a komédiajátszás felszabadult. Ezen 1792-ben az közönséges examen végződésével, június 29-ik napján délután 4 órakor kezdve 8 óráig folyt az első komédia, melyben én kisasszony személyt játszottam, előbb török, azután magyar leánynak öltözve. Teméntelen uraság s asszonyság volt felgyűlve. Az három úrfi költségre adott hat aranyat, a játék végével két persona tényérokkel a kollégium kapujában állottak, s a nézők sok pénzt hánytak, valami 30 forint gyűlt volt. Ezután úgy szokásba jött volt a komédiajátszás, hogy esztendőben háromszor-négyszer is játszottak, én mindenkor fehérnép főszemélyt játszottam; és mások a városról kaptak maguknak öltözetet, de én nem kaphattam mindent, hanem pénzzel kellett vennem. Aggatótűket, pántlikát s egyebeket is, kivált az asszonyi köntös gyenge lévén, vagy megnyomták, vagy egyébként kár esett benne, s meg kellett fizetnem. Kivált papucsot bajos volt kapni, mert akkor csak a csinosabb lábú úri személyek viseltek papucsot, húszat is fel kellett próbálni, míg egyet felcsikorhattam lábomra, azt pedig aznap úgy eldolgoztam, hogy azután nem sokat táncolt senki benne. Unalmas volt a sok hajfodorítás, tépés; az öltözet maga is, kivált a pozsonyi vál, mert húsos ifjú lévén, úgy összeszorítottak belé, hogy a hasam bőre is egymásra ment, és olyankor egész estig nem ettem egyebet egy tényér levesnél. Azért későbbre erőszakkal sem vehettek rá, hogy komédiáskodjam, mert úntam is, szégyelltem is. Tartott pedig ez a komédiajátszás addig, míg a Nemzeti Játzóársaság Magyarországon és Erdélybe is felállott.

A teátrum volt építve a kollégium udvarán, a Poklos utca felől való sor ház eleiben, inkább a Sáros utca felé. Egész tutajgerendák voltak felásva, melléjük kurtábbak kapcsolva, mint mikor az ácsok, vagyis inkább kőművesek csinálnak állást. Ezekre a felállított gerendákra keresztül más gerendákat húztak, felül fedél helyett az örményektől kért sátorvászonnal volt behúzva, alatta, a földtől egy ölnyi magasságra a játékhely. Deszkákkal padolva, ennek a színek oldalai ágytakaró kartonokkal voltak behúzva. A nézőhely alatt volt a földön, ez is elől az urak feje felett örmény sátorral bevonva, székekkel, padokkal megrakva. Ezen hátul a több nézők helye zöldággal fejek felett beárnyékozva, ülőhelyek hosszú fenyőgerendák. Kellett ezen teátrumot egy hétnél tovább csinálni, s szinte egy hétig lebontani." (Juhász 1974. 105–106.)

[Fogarasi az előadás idején a classis logica praeceptora volt.]

MAROSVÁSÁRHELY

Lit. *Koncz*, 1896. 648. – *Ferenczi*, 1897. 71–72. – *Bernáth*, 1902. 20, 29, 64–65. – *Gerencsér*, 1909. 11. – *Jancsó*, 1943. 234–235. – *Szentirmai Jenő*: *Harc az állandó színházért Marosvásárhelyen 1780–1945*. Marosvásárhely, 1957. 14. – *Enyedi*, 1972. 16–17 – *Juhász*, 1974. 105–106.

1794. július 22.

R₅₅

Ad. [Fogarasi Sámuel Önéletírása:] ”Utoljára eljön a nyári examen 1794-ben, melynek végződésével egy komédia és egy tragédia játszódtatott a kollégiumban, mind kettőben fehérnépi főszemélyt játszottam, a tragédiának direktora is voltam.” (Juhász, 1974. 115.)

Lit. *Koncz*, 1896. 648. – *Ferenczi*, 1897. 71. – *Bernáth*, 1902. 29. – *Szász Béla*: 1794-iki iskoladráma a marosvásárhelyi kollégiumban. ItK 1905. 466. – *Gerencsér*, 1909. 11. – *Juhász*, 1974. 115.

1794. november 20.

R₅₆ GÁLYARAB VAGY ÚJMÓDI GONOSZTÉVŐ.

Ad. [Egykorú névtelen diáriumból idézve:] ”eljátszódtatott a kollégiomban a *Gályarab vagy Újmódi gonosztévő* nevű tragédia.”

[Falbaire Fenouillet: *L'Esclave* című darabja, valószínűleg Aranka György fordításában.]

Lit. *Szász Béla*: Marosvásárhely irodalmi múltjából. Székelység 200–201. – *Szász Béla*: 1794-iki iskoladráma a marosvásárhelyi kollégiumban. ItK 1905. 466–467.

1796. február 11.

R₅₇ EMBER GYŰLÖLÉS.

Ad. (Magyar Merkurius 1796. március 1. 18. sz.) ”Comediák is gyakor ízben voltak ez esztendőben, legelső jádzódtatott Dániel napján ... az után is egy néhány ízben igen szép Comediák voltak, kivált most Február 11-én, az *Ember Gyűlölés*, olly szépen jádzódtatott, hogy a kik Bétsben gyakorta nézték ezen játékot, azok is bámulva emlegetik a játzodó személyek magaviseléseit...”

[Nem mondja, hogy a református kollégium tanulói játszották. Valószínűbb, hogy a Tábla kancellistái, akiknek komédiaajzásáról a Magyar Kurir 1795-ben többször is megemlékezik.]

Lit. *Enyedi*, 1972. 179.

MISKOLC

Miskolc az 1550-es években vált reformátussá. Református iskolája is ebből az időből való. 1706-ban a labanc, rác hadak feldúlták a várost, akkor elpusztult az iskola minden irománya. Kemleky Gergely 1708-ban szerzett új törvényeket a régiek alapján. 1715-ben ezeket megújították. (*Liber legum scholae Miskolczianae*) 1737-ben a XV. századi iskolaépülethez új szárnyat építettek.

Az 1648-as sárospataki zsinat a miskolci iskolát gimnáziumként említi, melyben a görög nyelvet, a logikát is tanítják. 1679-ben a rudimentisták, grammatisták, etimologisták és szintaxisták, poéták és oratorok, logicusok osztálya működött. 1749-ig a rector személye 2–3 évenként változott, s általában Sárospatakról jött az iskolába. Az osztályokban az öreg diákokból kikerülő praeceptorok tanítottak. 1754-ben az előjáróság úgy határozott, praeceptoroként a sárospataki gimnáziumi tagozatot befejezett diákokat alkalmazza három-három évre. Ekkor már nem a városi tanács volt az iskola közvetlen irányító szerve, felettes hatósága, hanem az egyházközségi konzisztórium. 1770-ben a poéták és rétorok egyetlen osztályát ketté osztották. Az akadémiai tagozaton a tógátusok és publikusok tanultak. Ez utóbbiak a világi pályára készülő nemesifjak voltak.

Irodalom: *Kovács Gábor*: A miskolci ev. ref. főgymnasium története. Miskolc, 1885. —
A 400 éves miskolci Földes Ferenc Gimnázium emlékkönyve. 1560–1960.
Szerk. *Tok Miklós* és *H. Kovács Mihály*. Miskolc, 1960.

MISKOLC

1768. március 10.

R₅₈ [KOMÉDIA.]

Ad. [Keresztesi József Naplója:] "Anno 1768. József napi comoediai excessu-sinkért ú. m. leányokkal való tánczolásért d[iebus] 20–22. Mart[ii] consistorium tartatott ellenünk, és deprecatoria, reversalisra 's 50 pénzre büntettek."

Lit. *S. Hoffer András*: Kronika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a XVIII. század végén. Keresztesi József egykorú eredeti naplója. Pest, 1868. 2. – *Bernáth*, 1902. 45. [Tévesen Sárospatakhoz köti.]

XVIII. század vége

R₅₉

Ad. 1. "Vizsgálat egy évben kétszer, Pálnapkor és július hó közepén tartatott, mely utóbbi ünnepélyesen, a városi tanács tagjai és a meghívott nemes céhek jelenlétében az egyház lelkészeinek elnöksége mellett történt meg, mikor az összegyűlt nagyszámú hallgatóság mulattatására és a retorikai képzésben való előhaladás bizonyítására köszönoklatok, szavallatok, bibliai, erkölcsi vagy történelmi tárgyú színdarabok is játszottak el a nagyobb deákok által." (Az ev. főgimn. történetéből 14.)

2. "... az iskolai tanács ... megengedte, hogy a közvizsgák alkalmával a deákok néző játékokat adhassanak elő, melyek egy ideig el voltak tiltva." (Uo. a 39. lapon az 1798. január 19-i határozatból.)

3. "Mikortájban a főgymnasiumot mai díszes új épületébe átköltöztették volt ugyan még egy pár levélnyi töredék ilyenféle iskolai színdarabokból – habár talán a legújabb időkből a papír tanúsága szerint – a melyekben Hunyadi János és Bethlen Gábor neve is előfordult, de ezek a kiselejtezés alkalmával végleg megsemmisültek." (Bernáth mondja a gimnázium történetét megíró Kovács Gábor szóbeli közlésére hivatkozva.)

Lit. *Kovács Gábor*: A miskolci ev. református főgymnasium története. Miskolc 1885. – *Bernáth*, 1902. 48.

NAGYBÁNYA
(RIVULI – BAI A MARE – FRAUENBACH)

A református iskolát Kopácsi István alapította 1547-ben a város reformálásával egy időben. Történetére 1633-tól vannak bővebb értesüléseink, ettől kezdve maradt ránk matriculája. Rendtartását és törvényeit 1654-ben erősítette meg a városi tanács. A Schola Rivulina a XVII. században virágzó kollégium volt. 1670-ig filozófiai-teológiai oktatást is nyújtott, papokat, tanítókat bocsátott ki falai közül. (*Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között.* Bp., 1981. 371, 546.) Ezután a hatóságok karhatalommal a külvárosba telepítették, és csak a latin grammaticáig terjedő oktatást engedélyezték. Mint királyi bányavárosnak joga lett volna az 1681. XXVI. törvénycikk értelmében a szabad vallásgyakorlathoz és a gimnáziumhoz, de a város nem tudta igazolni, hogy 1681-ben az iskolának humán osztályai és filozófiai-teológiai tagozata is volt. Zugiskolaként tanított magasabb ismereteket, 1755-ben azonban arra kötelezték, hogy szüntesse meg a magasabb osztályokat. Csupán kisgimnáziumként engedték meg működését.

Irodalom: *Morvay Győző: A középoktatás története Nagybányán.* Nagybánya, 1896. – *Thurzó Ferenc: A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története.* Nagybánya, 1905.

NAGYBÁNYA

1667. december 24.

R₆₀ ESZÉKI ISTVÁN: RYTHMUSOKKAL VALÓ SZENT BESZÉLGETÉS.

Ed. [A folytatólagos cím:] "Melyben a' Profétiákból világossan meg-mutogat-tatik a' Sidók ellen, hogy az ó Testamentumban sokszor és sok képpen megígértetet Messias már régen eljött a testben, és hogy nem más az; hanem a' mi Urunk Jesus Christus. Lött a' Tanulo gyermekek között a' Nagy-Banyai Scholában szép feles gyülekezet előtt M.DC.LXVII. esztendőben Nagy-Karátson estvéjén." [Az Ajánlás után még egy rövidebb cím is olvasható:] "Jesus Messias Az az: Keresztyéni olyan Szent Beszelgetes Melyben a' Messiás felöl valo ó Testámentombéli Igiretek, mint tellyesedtenek-bé a' Christus Jesusban, a' Sidok ellen világosan meg-mutogattatik." (Dézsi Lajos hagyatékában kézírásos másolat az eredeti nyomtatványról. Szeged József Attila Tudományegyetem.) Kiad. Varga, 1967. 19–83.

Lit. *Thurzó Ferenc*: A nagybányai ev. református főiskola története. Nagybánya, 1905. – *Dézsi Lajos*: Egy protestáns iskoladráma a XVII. századból. *AkÉrt* 1908. 610–616. – *Dombi*, 1932. 119–123. – *Dömötör Tekla*: Történeti rétegek a magyar népi színháztörténetben. *Eth* 1957. 256. – *RMDE* 1960. I. 200, 227. – *Magyar Színháztörténet* 1962. 74. – *Varga*, 1967. 6–7, 84–91. – *Herepei János*: Néhány megjegyzés a magyar nyelvű iskolai színelőadásokhoz. *Adattár* III. 1971. 64–66. – *Uő.*: Eszéki T. István. *Adattár* III. 1971. 60. – *Enyedi*, 1972. 11. – *Dömötör Tekla*: Naptári ünnepek, népi színháztörténet. Bp., 1979. 169.

NAGYENYED (AIUD)

A nagyenyedi református kollégium az 1658-ban elpusztított gyulafehérvári Bethlen-kollégiumnak 1662-ben történt odatelepitése révén annak vagyonából jött létre. Mikor Kolozsvárról ideköltözött, Vásárhelyi Péter volt az egyetlen tanár, aki emellett lelkészi teendőket is végzett. 1664-ben került az iskolához Enyedi Sámuel. Ekkorra már kialakult a teljes iskola, ők ketten az akadémiai tagozaton filozófiát és teológiát oktattak, a gimnáziumi osztályokban nagydiákok tanítottak. 1668-tól három professzora volt az akadémiai tagozatnak. 1671-ben jött Enyedre Dézsi Márton, a coccejánus teológus. Ekkor már itt működött Csemátoni Pál (1668–1676). Ők ugyanazt a teológiai és filozófiai irányt képviselték, mint Tolnai Dali János meg Apácai Csere János; Amesius, Coccejus, Descartes tanait hirdették. A sárospataki diákokkal Nagyenyedre került Pósházi Jánossal ezért keletkezett közöttük ellentét, és emiatt jött létre a radnóti gyűlés (1673. július 16–18), mely elítélte a kartézianizmust és a coccejanizmust. (Vö. *Zoványi Jenő*: A coccejanismus története. Bp., 1890.)

1680-tól 1716-ig Pápai Páriz Ferenc volt a kollégium professzora, majd igazgatója. Javaslataira egy osztállyá vonták össze a conjugistákat és a declinistákat, a retorikai osztályt felcserélték a poeticával, és leválasztották róla a logica-osztályt. Ettől kezdve a kollégium középszintjének diákjai a declinisták-conjugisták, etimologisták, syntaxisták, rétorok, poeták, logicusok. (*Mészáros István*: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 548.)

A nagyenyedi kollégiumban 1664-ben kezdődött el a subscriptiós könyv vezetése. A papnak készülő tógátusok és a világi pályát választó publicusok alkották a coetust a senior és a contrascriba vezetésével. Azokat, akik a gimnáziumot már befejezték és várták, hogy valamilyen alapítványi helyhez jussanak, neutralistáknak hívták. Principistának nevezték az olyan nagydiákot, aki a fejedelem alapítványát élvezte ("alumnus principis"). Ilyen csak papnak készülő diák lehetett. A principisták közül került ki a senior, a contrascriba és a nyolc juratus (egyszersmind osztálytanítók), akik tízen alkották az iskola ítélőszékét. Az így szerveződött ifjúság fontos szerepet játszott a kollégium történetében, valóságos hatóság volt, állam az államban, s nem egyszer lépett fel a tanárokkal szemben is.

A gimnáziumi tagozat diákjai évente kétszer ünnepélyes vizsgát tartottak. Ilyenkor színjátékot adhattak elő. Az akadémikusoknak egy évben csak egyszer volt vizsgájuk.

A kuruc mozgalmak súlyos megpróbáltatásokat hoztak a kollégiumra. 1704-ben a Szebenből jövő császáriak felgyújtották a várost és a kollégiumot. 1707-ben Károlyi Sándornak az erdélyi kuruc hadak fővezérének parancsára kellett otthagyniuk a kollégiumot. A befalazott levéltárat, könyvtárat a rácok felpredálták. Az 1709-ben Nagy-

enyedre visszatért Pápai nagy energiával fogott hozzá, hogy újjáépítse az iskolát. Külföldi, főleg angol segítséggel ez sikerült. A régi keretek között három professzor vezetésével folyt tovább a tanítás.

1770-ben a tanügyi bizottságtól kibocsátott *Methodus studiorum* szellemében Nagyenyeden is egységes tananyagot, iskolaszervezetet és oktatási rendet vezettek be. (Ld. a kolozsvári ref. kollégiumnál mondottakat!) Újszerű volt a fizika modern oktatási módszerrel történő tanítása, a tanulóknak a magyar nyelv művelést szolgáló buzgósága, színjátszás iránti érdeklődése. A kollégiumnak 1792-től jogi tanfolyama is volt.

Irodalom: *P. Szathmáry Károly*: A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-főtanoda története. Nagyenyed, 1868. — *Váró Ferenc*: A nagyenyedi Bethlen-kollégium a közelebbi években és ma. Kolozsvár, 1889. — *Jakó Zsigmond* — *Juhász István*: Nagyenyedi diákok 1662–1848. Bukarest, 1979.

NAGYENYED

1676. március 24.

R₆₁ [ACTUS.]

Ad. [Czegei Vass György Naplójából:] "Anno 1676 24-ik napjáról Martiusnak nagy obeservationom lehet. Délben az mű examenünk akarván lenni, praecepto-runk az examenen valami kis actust is akarván progerálni, annak megpróbálá-sára jó reggel felgyűltünk az auditoriumban ..." (MHHS 35. 6.)

[A retorikai osztály praeceptora Tótfalusi Kis Miklós volt.]

Lit. *Nagy Gyula*: Czegei Vass György és Vass László naplói 1659–1739. Bp., 1896. 6. (MHHS 35.) – *Bernáth*, 1902. 45. – *Dombi*, 1932. 119. – *Vita*, 1943. 70. – RMDE 1960. I. 225., II. 511. – Magyar Színháztörténet 1962. 74. – *Vita*, 1968. 150. – *Enyedi*, 1972. 11.

1682

R₆₂

Ad. [Az 1682. évi enyedi közgyűlés határozatából:] "Actus comici, dummodo absque lascivis gesticulationibus, praeterea insolentia et absque illusionibus fiant, iique ad comparandam audaciam, promptitudinem imo ad progressum eruditionis ex antiquis historiis, dictis factisque moralibus erudite componantur, examinis posterioris termino produci poterunt." ("De examine publico" c. fej. – Nagyenyed Koll. Lt. I. k. 49. sz.)

Lit. *Vita*, 1943. 69. – RMDE 1960. I. 225., II. 510. – *Enyedi*, 1972. 11.

1693. május 2.

R₆₃ [ÁRPÁD.]

Ad. [Cserei Mihály 1693. évre szóló naptárából feljegyzés:] "Mayi. Volt az Enyedi Collegiumban igen szép actus Árpádról és mellette levő hat régi Scythiai kapitányokról, mikor Scythiából ki jöven sok néppel Pannoniaj Suachel királt le vágván, minden hadával magyar országban le telepedtenek, melynek én is nézésin jelen voltam. Voltak szép Intermediumok is."

Lit. *Kanyaró Ferenc*: Iskolai színi előadás Nagy-Enyeden 1693. május 2-án. ErdMúz 1892. 178–179. – *Ferenczi*, 1892. 454. – *Kanyaró*, 1904. 81. – *Bernáth*, 1902. 18, 63. – *Dombi*, 1932. 119. – *Vita*, 1943. 70. – RMDE 1960. I. 225., II. 511. – Magyar Színháztörténet 1962. 74. – *Vita*, 1968. 150. – *Enyedi*, 1972. 12.

NAGYENYED

1698. január 24.

R₆₄ MISKOLCZI ZSIGMOND: [CYRUS.]

Ms. [XVIII. századi kézirat. Címe:] "Comœdia in qua Cyri infantis ab Avo Astyage exposito, et ob id sumpta de Astyage vindicta, rudi Minerva ordinetur. Elaborata per Sigismundum Miskolczi et celebrata Anno 1698. 24 Januarij Enyedini Transylvaniae, cum essem Sacrae Poeseos Praeceptor, et simul Comitibus Alexandri Teleki de Szék, Ephorus." (OSZK Oct. Hung. 726.)

Kiad. Sztripszky, ItK 1915. 327–355. – RMDE II. 477–508.

Lit. *Sztripszky Hiador*: Protestáns iskolai dráma a XVII. századból. ItK 1915. 327–353. – *Dombi*, 1932. 120, 123–129. – *Turóczi-Trostler József*: Fenékkal felfordult világ. Tanulmány a mesés képzetek történetéből. Bp., 1942. (Klny. Libanon.) 8–10. – *Vita*, 1943. 70. – *Dömötör Tekla*: Népies színjátszó hagyományaink és az iskoladráma. ELTE Bölcsud. Kar. Évk. 1953. 203–205. – *Dömötör*, 1954. 36–37, 105–125. – *Kardos*, 1955. 21, 44. – RMDE 1960. I. 125, 200, 203, 207, 209, 213, 224–225., II. 509–513, 550–551. – Magyar Színháztörténet 1962. 74. – *Esze*, 1964. 56–59. – *Vita*, 1968. 150. – *Enyedi*, 1972. 12. – *Jakó Zsigmond–Juhász István*: Nagyenyedi diákok 1662–1848. Bukarest, 1979. 118 – 119.

1703

R₆₅ PÁPAI PÁRIZ FERENC: [IZSÁK ÉS REBEKA HÁZASSÁGA.]

Ed. 1. Abrahám Pátriárcha Fia ISAK és Bethuel Leánya REBEKA Házasságok alkalmatosságával lött BESZÉLGETÉS, Mellyet, A' Méltóságos Ur Erdélyi Fő Cancellarius Gróf Béthlen Miklos Uram, És szerelmes Házastársa Gróf Rédei Júlia Aszszony Méltóságos Háza öröme napjára, Mellyen a' Méltóságos Gróf Urfi Széki Teleki Sandor Vram és Méltóságos Grof Kis Aszszony Bethlen Jvlia Isten rendelése szerint való Házassági öszve-kelések véghez vitetni fog, köteles jó indületból, tisztességes és oktató mulatságra, Magyar versekben ki-adott, és a' meg-nevezett Méltóságoknak alázatosan ajánlott A' Nagy-Enyedi Collégiumból P. P. F. Kolosvárat Nyomtatta Telegdi Pap Samuel, 1703. Eszt. (Nagyenyed Bethlen Gábor Kvt. 216/954. Mf.: MTAK 199/I.)

Kiad. Nagy Géza: Pápai Páriz Ferenc Békességet magamnak, másoknak. Bukarest, 1977. 357–400. – Prot. iskoladrámák 29. sz.

2. Kolozsvár 1767. (OSZK Plakát és Kisnyomtatványtár 8792.)

[Ugyanazzal a címmel, de számos szövegváltozattal.]

3. Abrahám Pátriárka' Fija Isák és Béthuel' Leánya Rebeka, Házasságok' Alkalmatosságával lett Beszélgetés, Mellyet Másoknak kedvéért köteles jó-indulatból,

NAGYENYED

tisztességes és oktató Múltságra Magyar Verseken foglalván ki-adott, P. P. F. Hely és nyomda nélkül. 1773. (Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium és Óvónő Szakközépiskola könyvtára 8430.)

[A Beszélgetéseket bezáró Chorusból csak az 1–4. versszakot tartalmazza, ezeket megtoldotta négy új strófával. Ezzel elszemélytelenítette a darabot, amire még a címlap is példát mutat.]

4. Buda 1775. (OSZK 820843.)

[Azzal a szöveggel, mint az 1773-as kiadás. A címlap nem tartalmazza a szerző nevének kezdőbetűit sem; "... Verseken foglalván és az előbbeni betük fogyatkozásának megjobbitásával ismét nyomtatásban ki-botsáttatott."]

5. Vác 1781. (Ráday-lt. 0, 3117.) [Egyezik az 1773-as kiadással.]

6. Buda 1781. (OSZK 199784.) [Egyezik az 1775-ös budai kiadással.]

7. Marosvásárhely 1794. (MvTBKvt. Mf.: MTAK 184/X.)

[Egyezik az 1767-es kolozsvári kiadással.]

8. Pest é.n. Pattzók Ágoston Ferenc XVIII. századvégi kiadása. (OSZK 810711.)

[Egyezik az előző budai kiadásokkal.]

9. Hely, év nélküli kiadás a váci nyomdából a XVIII. század végéről. (OSZK 820769.) [Egyezik a budai kiadásokkal.]

Mss. 1. *Őszödi versgyűjtemény* 5–26. (Stoll 472/a.)

[A XVIII. század közepe táján keletkezett másolat az 1767-es kolozsvári kiadásra támaszkodó valamilyen kéziratról. Hiányzik a címlap és a 762–840. sor. Ismertette Busa Margit: Az őszödi kézirat másolatgyűjtemény: Egyht 1959. 283–290.] (Ráday-levéltár.)

2. *Németh Sámuel-ék.* 9–66. (Sopron Liszt Ferenc Múzeum.)

[A 48. sorral kezdődik, hiányzik a 26–51. versszak, a Chorus: A budai kiadásokkal mutat rokonságot.]

3. A KvEKvt K 3447. számú kézírata. (Mf.: MTAK C 2510–2511.)

[A 343–1064. sorokat tartalmazza. Az értelmet nem érintő átfogalmazásokkal verstanilag, stilisztikailag minden más szövegnél gördülékenyebb.]

[Első ismert kiadásának tévesen egy 1704-re feltételezett marosvásárhelyi nyomtatványt tartottak: Szinnyi, Magyar Írók X. 405. – Pintér Jenő: A magyar irodalom a XVII. században. Bp., 1931. 516. – Pogány Péter: Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán. I. Bp., 1959. 129.]

Lit. *Dombi*, 1932. 120. – *Vita*, 1943. 71. – *Engel Károly*: Egy örvendetes helyesbítés. *Igaz Szó* 1959. II. 12. sz. – *Busa Margit*: Az őszödi kézirat másolatgyűjtemény. Egyht 1959. 283–290. – *Pogány Péter*: Folklor és irodalom kölcsönhatása a váci nyomda működése nyomán. I. Bp., 1959. 129. – RMDE 1960. I. 225., II. 511. – *Magyar Színháztörténet*, 1962. 17. – *Varga*, 1967. 15. – *Vita*, 1968. 152–153. – *Nagy Géza*: Pápai Páriz Ferenc Békességet magamnak. másoknak. Bukarest, 1977. 66, 607. 611. 684–685.

NAGYENYED

1765

R₆₆

Ad. [Nagyenyeden] "Ugy látszik, az 1760-as években már kialakult szokás volt az iskoladramák évvégi előadása." [Teleki Sándor egyik 1765-ben, írt verse ezt igazolja:] "ezen esztendőben esett Comoediájokat a Musáknak meg-tisztelte Minervát marasztó verseivel" [- írja Vita Zsigmond: Adatok a nagyenyedi színjátszás kezdeteihez című cikkében. NyItudK 1967. 375.]

1770-es évek

R₆₇

Ad. Magyar Kurir 1792. július 31. (61. szám 951–952.): "Nagy Enyeden, nem hazudok, ha azt mondom, hogy tizenöt esztendőktől fogva minden kollegyomi esztendőök egy Theatrális Játékkal rekesztetnek bé. Többnyire két része van a Játéknak; az első szomorú, az utolsó víg. ... Nem írhatom le, milyen sokat használt ez az eszköz az Enyedi bárdolatlan népnek pallérozására; ez az érzés nélkül való sokaság már kezd érezni, és magam láttam olyan embert, a ki ez előtt a leg-szomorúbb történetet is nevette, de az elmúlt esztendőben nem állhatta meg, hogy ne sírjon."

Lit. *Ferenczi*, 1897. 69–70. – *Vita*, 1943. 74. – *Enyedi*, 1972. 18.

1790 körül

R₆₈

SIMAI KRISTÓF: MESTERSÉGES RAVASZSÁG.

Ad. [A Hadi és más nevezetes Történetek 1791. május 27-i számában arról olvassunk, hogy Enyeden "néhány évvel korábban" a Kollégium diákjai játszották a "Mesterséges Ravaszág"-ot.] (Hadi és más nevezetes Történetek 1791. I. 662–663.)

Lit. *Ferenczi*, 1892. 462. – *Ferenczi*, 1897. 70. – *Bernáth*, 1902. 20, 61. – *Vita*, 1943. 75. – *Bodolay*, 1963. 107. – *Vita*, 1968. 169. – *Wellmann*, 1982. 118. sz.

NAGYENYED

1792. június 29.

R₆₉ VOLTAIRE: BRUTUS. (Magyar nyelven)

Ad. Magyar Hirmondó 1792. július 27.: "Az idevaló Reform. Kollégium rendszereént el-jádzik minden esztendőben egy Teátrumi Darabot. Ezen bé-vett szokás szerént, Jun. 29-dikén, ama nevezetes szomorú Játékot *Voltér Brutusát* jádzotta, leg alább is ezer Nézők előtt. Derekassan ment végbe a jádzás átallyában, főképp Orbán Péter nevezetű Ifjú, a ki *Brutus* személylyét viselte, úgy jádzott, hogy mindeneknek tökéletes meg-elégedéseket érdemlette." (II. 148.)

Lit. *Ferenczi*, 1892. 462. — *Ferenczi*, 1897. 70. — *Bernáth*, 1902. 20, 61. — *Vita*, 1943. 73. — *Bodolay*, 1963. 107, 123–124. — *Vita*, 1968. 157–158. — *Vita*, 1968. IgSzó 126. — *Enyedí*, 1972. 18. — *Wellmann*, 1982. 180. sz. [Vö. a következő szám alatti tétellel!] — *Penke Olga*: Voltaire tragédiái Magyarországon a XVIII. században. FK 1985. 126.

1792. június 29.

R₇₀ DIÉTA.

Ad. 1. Magyar Kurír 1792. július 17.: "Itt a Ref. kollegyomban tanító Déák Praeceptorok *Voltérnak Brutus* nevű játékját egy vig-játékkal edgyütt a múlt hónapnak 29-dikén el-jáztodák. Minthogy éppen akkor tartaték a V. megye közönséges gyűlése, igen sok méltóságok valának ezen játéknak nézői. A Komédia matériája volt a *Diéta*, holott — *Inops Potentum dum vult imitari, perit*; az az *Gyepes Urfi a sok paszomántos parádé miatt mindenéből ki-pusztult*. Ezen Játék igen jelesen és mindeneknek kedvek szerint ment véghez, hanem az az egy tsak ugyan ki tettzett belölle, hogy a *Deák egy olyan maga el-hitt kevély semmi, kiből még tsak idővel lehet valami*. Ezek a nagyobb füstü, mint valóságú, szegény gyólts inges kevély valamik, az Humanissimus Praeceptorok — minden professoraik és Kurátoraik hire nélkül egy *Magyar Kurirt* is vittek volt fel a Theatrumra és e mellett az ott lévő Posta-mester Ur ellen egy *Correspondens Levelet*, melly által ezt mind a kettőt ... ki akarták satirizálni; de az egész dolog ki-mutatta, hogy Tzinege fogó tök kóholmánnya, és annál rosszabbul jött ki, mivel ezt a Professzorok közül némellyek a Theátrumon észre vévén, a Humanissimus Praeceptoroknak tsak nem az oldal bordájokra ütegettek a náddal, és a Professzorok a Kurátoroknak ezen Deákok ellen panaszt is tettek. A *Kurir* ugyan semmi részbe sértve nem volt, hanem nemelly dolgokra nézve neki is szóban kellett forogni. A Komédia azonban ditséretesen mene végbe, és bár minden Oskolák Nemzeti nyelvünk ditsőségére ezt követnék, — azzal a külömbséggel, hogy a Deák mint egy orránál meszszebb nem látó *actualis* semmi, a Professora hire nélkül máskor semmit se tselekedjék." (57. szám 894. 1.)

NAGYENYED

2. Magyar Kurir 1792. július 31.: "M. Vásárhelyen ismét játszodni kezdett az Ifjuság..." [Június 29-én Voltaire Brutusát és a fenti darabot adták elő. Erről a másodikról írja:] "... Két bóldogtalan, mert nem nevezhetem érdemesebben, két bóldogtalan Ifju elő áll a többek között és minekutánna más harmadik bóldogtalan egy levelet fel-bontó Posta mestert tsúfolt, ötet az Igasság el-titkolójának s az hazugság ki-trombitálójának, ötet *interessátusnak*, ötet rossz embernek s a t. elnevezi. Én tudom, a Játék természetit miben áll, de a leg élesebb *Satirikustól* sem láttam, hogy név szerint gonyoljon valakit. Köntössel, maga viselettel, beszéddel lehet követni akárkit, de nevet adni az embernek, és ötet ez által egy néhány száz néző katzagásának tárgyává tenni, tsak egy Enyedi bóldogtalan Jádzót illető *Character*. Köztünk maradt kérdés legyen, Kedves Kurirrom, talám vagy egy Levelit nem trombitáltad ki? Jól tetted, mert ha az is olyan gondolatokat foglalt magában, amilyenekkel tellyes vólt a tégedet gonyaló *Theátralis Novella*, ugy bizony jobb lett vólna annak nem a Postába, hanem a válluba maradnia. Én-is egy vóltam a Jádzók közül, egy vóltam a Játék készittői közül-is, de hidd el, kedves Barátom, hogy azon bóldogtalan Jádzón kívül egy sem tudta a Játék napjáig ezt a róllad való ügyetlenséget; kétség kívül ő készittette, mert örökké olyan természetü vólt ő, hogy mással tsúfolódjék. Bérekesztem már hosszú Leveletem ezzel a meg-jegyzéssel. Az *Enyedi* mostani Játékot fel-nyitotta egy ugyan ott tanuló nevedékeny Székely Ifjú; ki a kötetlen tántzolásban és a testi hajlásban minden mester nélkül már annyira ment, hogy nem tsak az Enyedi futó Theátrumon, hanem más városokon is egészsz helybe hagyással *produkálta* magát, ha ez nem lett vólna, az Enyedi Játék most nem ért vólna egy pipa dohányt. Ugyan ez az Ifju rekesztette be a Játékot-is. Ezen játék kohalói közzül kevésnek szállana a Kalitzkából ki-repült tökkel fogott *Tzinege* madár fejére, mert – illem quo lesa est, horret adire locum." (61. szám 951–952. 1.)

Lit. *Vita*, 1943. 73. – Magyar Színháztörténet 1962. 81. – *Vita*, 1968. 157–159. – *Vita*, 1968. IgSzó 125.

1792

R₇₁

Ad. Magyar Kurir 1792. július 31.: "Tordán, Déván nem újságok a Magyar víg és szomorú Játékok. amellyeknek szerzői a Nagy Enyedi Ifjak..." (61. sz. 951–952.) [A darabokat tehát nagyenyedi diákok szerezték.]

Lit. *Ferenczi*, 1897. 70. – *Bernáth*, 1902. 20. – *Enyedi*, 1972. 18, 176.

NAGYENYED

1793

R₇₂ [HIPPOLITUSNAK FÉDRÁVAL VALÓ ÜGYE.]

Ad. Magyar Kurir 1795. január 3.: [Déván 1794-ben] "nemes hajadonok" ... "kellemetesen pruducálták Theseus számkivetése alatt folyt Hippolitusnak Fédrával való ügyét, hogy múlt nyáron ugyan ezen darabot jádzott N. Enyedi Colégiumban tanuló nemes ifjúság és deákság sem lépett eleikbe."

Lit. *Enyedi*, 1972. 176.

1795. június 9.

R₇₃ ÁRKÁDIA. (Magyar nyelven)

Ms. KvEkvt 354. Ms.: "Árkádia vagy pásztori énekes játék két felvonásokban." (Mf.: MTAK 184/V.)

Kiad. Prot. iskoladramák 30. sz.

[A darab egy ismeretlen szerzőtől származó három felvonásos énekesjáték változata, melyet Kolozsvárott előadtak 1794. szeptember 7-én a hivatásos színészek *Lindor és Ismene vagy A tündéresszony* címmel. (Wellmann, 1982. 63. sz.) – Közeláll a darabhoz Kotsi Patkó Jánosnak *A havasi juhászlegény* című darabja 1799-ből. (Vö. Kotsi Patkó János: *A régi és az Új Theátrum Historiája és egyéb írások*. S. a. r. Jordáky Lajos. Bukarest, 1973, 155–183.)]

Lit. *Ferenczi*, 1892. 462. – *Ferenczi*, 1897. 70. – *Bernáth*, 1902. 20, 61, 74. – *Vita*, 1943. 75. – *Bodolay*, 1963. 108. – *Vita*, 1968. 163. – *Vita*, 1968. IgSzó 129. – *Enyedi*, 1972. 124, 126, 193. – *Vita*, 1972. 1556–1557. – *Lakatos István*: *Az erdélyi magyar zenés színpad*. Bukarest, 1977. 16. – *Benkő*, 1980. 149.

1795 k.

R₇₄ A FALUSI BORBÉLY.

Ms. "... A Mikó-hagyatékban 1795 tájáról fennmaradt az enyedi diákszínpadon előadott két zenés darab. Az egyik mindössze egyetlen dalt ("Gyilkosommá lett oh Vénus") és három közjátéknak szánt, szöveg nélküli, részben töredékes [dal] betétet tartalmaz. A másik *A falusi borbély* című énekes játék, melyben egyetlen kottafej sem található ugyan, de az egyes szerepeknél zárójeles utalás figyelmeztet az énekelt szövegekre és a recitatívókra való részletekre." (KvEkvt 389. és 437. számú kézirata.)

[Az elsőként említett kézirat énekei is *A falusi borbély* dalai. *A falusi borbély* vígoperát Kótsi Patkó János fordította németből magyarra. Zenéjét Schenk, Johann szerezte. A két felvonásos énekes játékot 1794 decemberében Kolozsvárott

NAGYENYED

előadták. 1795 februárjában is játszották. Vö. Kótsi Patkó János: A Régi és Új Theátrum Historiája és egyéb írások. S. a. r. Jordáky Lajos. Bukarest, 1973. 187, 191.]

Lit. *Benkő*, 1980. 149.

1795 után

R₇₅ Az IFJUSÁG HIBÁJA BÜNTETI A VÉNSÉGET.

Ad. [A szomorújátékban szerepelt Zeyk János, aki 1795–1805 közt tanult a nagyenyedi kollégiumban.] (Önéletírása a KvEKvt-ben van.)

Lit. *Vita*, 1943. 76. – *Vita*, 1972. 1556.

1796. június 29 és 30.

R₇₆ NINA VAGY MIT NEM TEHET A SZERELEM:

Ad. [Giovanni Paisiello – Benoit – Joseph Marsollier után Lorenzo da Ponte írt két felvonásos vígoperát: *Nina o sia La Pazza per amore*, melyet a bécsi Burgtheaterben 1790. április 13-án játszottak először.]

Lit. *Ferenczi*, 1892. 462. – *Ferenczi*, 1897. 70. – *Bernáth*, 1902. 20, 61. – *Bodolay*, 1963. 108. – *Vita*, 1968. 163. – *Vita*, 1968. IgSzó 129. – *Vita*, 1972. 1557. – *Benkő*, 1980. 149.

1790-es évek

R₇₇ GYÖNGYÖSI JÓZSEF: [PÁSZTORI ÉNEKES JÁTÉK.]

Ad. 1. "A kollégium udvarán az egész környékről begyűlt közönség előtt az 1790-es években szabadtéri színelőadásokat rendeztek, amelyeken jórészt franciából és németből fordított darabokat adtak elő. Voltak ezek között énekes játékok is, amelyekben a diákok kórusa is szerepelt. ... Az egyik ilyen pásztori énekes játékot Gyöngyösi József írta, a dalokat, a zenei kíséretet Boros Nagy Gábor szerezte," [írja *Vita* Zsigmond Zeykfalvi idősb Zeyk János Életrajza nyomán. Lelőhelye: KvEKvt.]

2. [Zeyk János Életrajzából:] "Szabályosan egy szomorú s egy vígjáték-darab adatának egyszerre. A játékszín az oskola belső udvarán állítaték föl, s a nézők ülései a szemközti udvar földszínén s emeletes erkélyeken valának elrendezve. Reggeli hét-nyolc órától fogva délutáni egy-két óráig tartta az előadás. Hangász-kart helybeli s néha nagyszabeni cigányok alakítának... Több százat, sőt ezeret

NAGYENYED

is haladott meg a nézők száma ... Az ajándékként begyűlt pénzből hangászok s egyéb költségek fizettetve – a fennmaradt rész a kilenc köztanítók által adatott iskolai közmulatságra – még azon estén fordították rendesen.” (Id.)
[Zeyk János 1795-ben került a nagyenyedi Kollégiumba.]

Lit. *Vita*, 1968. 156–157. – *Vita*, 1972. 1555–1557. – *Benkő*, 1980. 149.

NAGYVÁRAD (MAGNO-VARADINUM – ORADEA MARE – GROSSWARDEIN)

Nagyváradon a reformáció győzelmét attól számíthatjuk, amikor megnyitotta kapuit az erdélyiek előtt (1557), legkésőbb pedig, amikor a tordai gyűlés "kiigazította" a városból a pápa híveit (1566). A városban a reformációnak mind a három irányzatát megtaláljuk, de a helvét irány került ki győztesen. Iskolát is ők szerveztek. Már működésének az elején külföldi akadémiákon tanult lelkészek-tanárok vezették az 1567-i debreceni zsinat szellemében, mely az iskolát az egyház veteményes kertjének mondta ki, a lelkész felügyelete alá helyezte, és a latin, görög, zsidó nyelvek, retorika tanítása felett a teológiai képzésre összpontosított. Az iskola Gyula elestével (1566) kollégiumi rangra emelkedik, csakhamar fejlettebb a debreceninél. Működik a katolikus Báthoriak alatt is. 1580–1583-ban itt tanul Alvinczi Péter, Pázmány Péter. Az előbbi hosszú külföldi útja után lelkészként tanít is (1603–1604) Váradon.

Báthori Gábor és Bethlen Gábor, valószínűleg Szilvásújfalvi Imrének a püspöki kormányzattal szemben való fellépése, az ezzel kapcsolatos viszály miatt, nem támogatta a váradai iskolát. Annál többet áldoztak rá a Rákócziak. I. Rákóczi György lehetővé tette a harmadik tanári állás megszervezését akkor, amikor Debrecennek csak két professzora volt.

Váradon tanult a puritanus-presbiterianus elvek jövődő apostola, Tolnai Dali János. A város vált a puritánizmus, a reformmozgalmak fészkevé. Az 1655-ös debreceni zsinattól elítéltek közt ott találunk több személyt, akiknek köze volt a váradai iskolához, bár az iskola több tanára távortartotta magát a mozgalomtól. Ennek ellenére Ramus *Dialecticáj*át tanították és Amesiuszt magyarázták. Az iskola Várad elestével 1660-ban megszűnt.

Irodalom: *Csernák Béla*: A református egyház Nagyváradon 1557–1660. Oradea–Nagyvárad, 1934.

NAGYVÁRAD

1656

R₇₈ PÁPAI BORSÁTI FERENC: METAMORPHOSIS ... SIGISMUNDI RAKOCI.
(Latin és magyar nyelven)

Ed. [A teljes cím:] "Metamorphosis Illustrissimi quondam Herois felicis memoriae Sigismundi Rakoci; Id Est: Ejus eruditae vitae, heroicaeque virtutis, cum simili morte seu vitae termino Poëtica descriptio, Latino et Ungarico idiomate composita; A Francisco Borsati Papensi. In Illustri Varadiensi Gymnasio Sacrae Poëseos pro tempore Collaboratore." (RMK II, 867.)

[Egyszerre jelent meg latinul és magyarul. A magyar cím:]

"Valtozasa az Néhai Tekéntetes és Nagyságos boldog emlekezetü Rakoczi Sigmondnak; az az: Az ő kegyes, és külömb külömb féle jóságos cselekedetekkel tündöklő életének és boldogul e' világból való ki-mulásának Poetica inventioval való le-írása Deákul és Magyarul." (RMK I, 914.)

Kiad. Varga: RMKT XVII. 9. 146. sz.

[A vizsgai produkcióról, Borsáti munkájáról az előszóban így ír: Tarpai Szilágyi András és Enyedi Sámuel:]

Ad. "Cum nuper apud nos consveto Franciscus Borsati Papensis Poëseos Collaborator suos discipulos exercendi gratia pro actu publico Musarum Chorum exhibuisset; quilibet actorum pro sua quam gerebat persona, de selectis thematibus elegantem habuit declamationem: Ex iis autem unus, qui Calliopes agebat personam, perorando recitavit non invenustam Illustrissimi magnaëque memoriae Herois Sigismundi Rakoci filii Celsitudinis Tuæ dilectissimi Metamorphosim, inventionem et stylo satis poëtico elaboratam. Quam omnes Scholastici et nobiles literati tanti nominis cultores avidissime non sine suspiriis imas cogitationes spirantibus audiebamus. ..."

[Azért idéztük, mivel mutatja, hogy a váradi iskolában is szokásosak voltak nyilvános actusok, vizsgaelőadások, és ilyennek érezték Borsáti művét is.]

Lit. *Szilágyi Sándor*: Borsáti ismeretlen iskolai alkalmi költeménye. MKsz 1887. 93–97. – *Ferenczi*, 1897. 20. – *Naményi Lajos*: A váradi színészet története. Nagyvárad, 1897. 2. – *Bernáth*, 1902. 58–59. – MDE 1914. 31–36. – *Dombi*, 1932. 117. – Adattár II. 1966. 25–27. – *Németh S. Katalin*: Borsáti Ferenc Metamorphosisa. A Hist. Litt. Hung. A. Univ. Szeg. X–XI. 1971. 125–131. – RMKT XVIII. 9. köt. 688–697.

PELSŐC
(PHILECIUM – PLEŠOVEC)

Felsőc lakossága valószínűleg 1555-ben lett protestáns, amikor Bebek György a gombaszegi klostrot leromboltatta. Hogy teljesen meghódolt a reformációnak, arról az első írott adatok 1588-ból vannak. Szentpéteri Sámuel a múlt század végén megírta az egyházközség történetét. 1588-tól 72 személy nevét említi, akik a pelsőci református iskolában tanítottak. Rimaszombathy, Andreas volt az első rector (1587–1588). Latinul jegyzőkönyvet vezetett, melybe felírta a magyar történelem nevezetesebb dátumait is. 1664-ben fából épült az iskola, egy tanterem és két szoba a tanítónak. 1701-től Sáros-patakról jött akadémikus diákok tanítottak; a latin nyelvet a syntaxisig bezárólag.

Irodalom: *Tichy Kálmán*: Phileciumtól Pelsőcig. Részletek Felsőc történetéből. Rozsnyó, 1932.

PELSŐC

1786–1788

R₇₉

Ad. 1. Szentpéteri Sámuel egyháztörténete: [Balogh Mózes 1786–1788-ban a pelsőci iskola rectora alatt felvirágzott az iskola.] "Híven a régi hagyományokhoz examen végeztével színdarabokat játszottak a torony melletti téren, örömneppe téve azt a gyermekekre és az egész környékre." (Kézirat 58. lap. Pelsőc.)

2. "... Pelsőcön majd nem 1800-ig minden nyári közvizsgálatot a tanuló gyerekek által előadott víg hősi vagy vallásos játék követett. A jó mester nyári színekört rögtönöztetett a templom mellett, aztán összegyűlt az előljáróság, a nép, a vidék java, ..." (Adatra való utalás nélkül Kassa város jegyzőkönyvéből: SpFüz 1862. 636.)

Lit. RMKT V. 1886. 342. — *Czapáry*, 1892. 16. — *Bernáth*, 1902. 15. — *Tichy Kálmán*: Phileciumtól Pelsőcig. Rozsnyó, 1932. 51.

SÁROSPATAK

Sárospatakon 1531-ben Perényi Péter alapított triviális iskolát, de igazából fia, Gábor alatt vált életképessé 1550 táján. Először lutheri szellemben működött, és a lelkész tanított benne. Magasabb fokú, a quadriviumot is magában foglaló intézetté Szikszai Fabricius Balázs emelte második rectorkodása (1566–1576) kezdetén. A Perényieket követő földesurak mindegyike (Dobó Ferenc, Lórántffy Mihály, Rákóczi György) fenntartotta az iskolát ezen a színvonalon. A Palatinatus iskolatörvényeit tükröző 1621-i iskolatörvényekben olyan szervezetet kapott, mely kisebb módosításokkal a XIX. századig fennmaradt. (*Békefi Remig*: A sárospataki ref. főiskola 1621-iki törvényei. Sárospatak, 1899.)

1621-től két, 1629-től hol három, hol négy tanára volt. Az iskolában elemi ismereteket, gimnáziumi tananyagot tanítottak, mely a filozófiával megalapozott teológia szolgálatában állott. (*Mészáros István*: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp., 1981. 312.) A rector és a tanárok oktatták a filozófiát és teológiát, minden második hónapban disputatiót rendezve, a skolasztikus filozófia szabályai szerint vitatva meg a rector által kitűzött vitatémákat. A grammatikai, retorikai, poétikai osztályokban a collaboratorok, a nagyobb diákok tanítottak. Közülük kerültek ki a paedagogusok is, akik a kisebb gyerekekkel foglalkoztak, és azokat a gimnázialis tagozatra előkészítették. Úgy látszik, hogy "a sárospataki iskolában – mint bizonyára a többi református iskolában – mind a teológiai-filozófiai és gimnáziumi tagozat, mind pedig ezeken a tagozatokon belül az egyes osztályok határai eléggé elmosódtak, életük-oktatásuk jobbra egybefolyt a 17. század első évtizedeiben." (*Mészáros* i.m. 315.) A növendékek csoportokba szerveződtek, collatiókba, ahol elnököt választottak, és annak vezetésével gyakorolták, mélyítették el az előadásokon hallott és leírt tananyagot. Hat collatio volt: a "collatio repentium" (valószínű a latin mondattant tanulóké), a "collatio stylum exercentium" (poétika-tanulóké), "collatio declamantium" (retorika-tanulóké), és a filozófia-teológia tagozatos növendékeké: a "collatio disputantium, – analysin sacrorum textuum instituentium, – és concionantium". (Uo.) Részletes tananyagfelosztást, a használt tankönyvek jegyzékét a szabályzat nem tartalmazza, csak a latin és görög auctorokat sorolja fel.

A studensek subscriptio könyve 1615-től kezdődő aláírásokkal ránk maradt, nevük mellett legtöbbször első állomáshelyük megjelölésével. A kollégiumból (1625-ben már így említik!) kikerülő növendékek háromnegyed része egy-két éves rectorkodás után vagy anélkül, nagyobbrészt külső akadémiákat látogatván – papi állásba került.

A nagyobb diákok közössége volt a coetus. Vezetője a senior, az iskolai rend és fegyelem őrzője. Az egyéb diaktisztségek mellett fontos szerepe jutott a prebitornak, ő tartotta számon az iskola földjeinek termését, az alapítványok, szőlőföldek jövedelmét, és felügyelt az élelmiszerek beszerzésére.

Az oktatás hagyományos rendjén akart változtatni a puritánus-presbiteri felfogású Tolnai Dali János. 1638–1642 közt volt először rector. Azzal tette korszerűvé a felső tagozat tananyagát, hogy fizikából és logikából Ramus, teológiából pedig Amesius műveit adta elő. A protestáns ortodoxia azonban újításai miatt 1642-ben elmozdította állásából, az általa bevezetett tankönyveket kitiltotta. Lórántffy Zsuzsanna 1649-ben újra visszaállította az iskola élére. Az ő tanácsára hozta Sárospatakra a fejedelemszony Comeniust, hogy segítségével főiskolává, akadémiává fejlesszék a kollégiumot.

Comenius új iskolaszervezetet szeretett volna létrehozni Sárospatakon, a panszofikus iskolát. Tervezett iskoláját hét osztályra osztotta, melynek mindegyikében mindenről tanulnak a növendékek koncentrikusan gyarapodó és mélyülő körökben. Az alsó három osztálynak (Vestibulum, Janua, Atrium) azt a feladatot szánta, hogy a tanulók megtanulják a latin nyelv alapjait, rendszerét a dolgok megismerésében és a természetes beszéd szerkezetében. A negyedik, filozófiai osztály a dolgok belső vonatkozásaira oktasson; az ötödik, logikai osztály, a politika az emberi társadalom törvényeit, a világ ésszerű berendezését láttassa meg; a teológia, a hetedik osztály a túlvilágra vezető utat tanulmányozza és erre készítsen elő.

Mindennek az alapját azonban az anyanyelvi iskola adja meg. Ennek számára készítette el tankönyvként az *Artificii legendi et scribendi tirocinium* és a *Lucidarium* című tankönyveit. Ezek latin nyelvűek, de magyarul kellett őket alkalmazni az írás, olvasás megtanítására, a képek és a szövegek alapján a világ dolgainak megismertetésére. Akik az anyanyelvi osztályból a latin iskolában továbbtanulnak, az I–III. osztályban koncentrikusan szócsoportokban tanulják a latin szavakat a dolgok megismerésével egyidejűleg, megismerve így a körülöttük lévő világot, a mindennapi életet. Ezért kívánta Comenius ebben a három osztályban a köznapi latin nyelv tanulását, auctorok olvasása nélkül. A latin nyelvtanulással egybekötött világ megismerését szolgálta Comeniusnál a színjátszás is, a *Schola ludus*. Ez éppen olyan úttörő terv volt, mint az új módszertani eljárást kívánó tankönyvei. A panszofikus iskola felső négy osztályának megszervezésébe Comenius nem fogott bele. 1654-ben elhagyta Sárospatakot.

Távozása után nemsokára a nehéz megpróbáltatások, a bűjdosás évtizedei köszöntöttek a sárospataki kollégiumra. Thököly alatt pár esztendeig működött ugyan a kollégium Sárospatakon, de ezután csak 1703 őszén állították újra helyre. A szabadságharc bukása után a jezsuiták ismételten megpróbálkoztak, hogy betiltassák működését. 1714. augusztus 1-én Sárospatakot artikuláris helynek nyilvánították, ami véget vetett a további háborgatásnak. Etájt viszont ifj. Csécsi János racionalista, karteziánus tanítása miatt keletkezett háborúskodás zavarta a munkát, míg 1735-ben Csécsit (és ellenfelét) eltávolították az iskolából.

A kollégium vezetését szemlélteti, hogy 1713-ig egy, azután két tanár oktatott. Az alsóbb csoportokat változatlanul a tógás diákok tanították, akik mint a XVII. században, a coetus szervezetében diákönkormányzatban éltek. A külső és belső bajok évtizedeken át nem kedveztek az oktatásnak, a tananyag korszerűsítésének, a módszer megváltoztatásának. Csak a XVIII. század második felében találkozunk újításokkal. Szilágyi Márton természetrajzot tanít, és természetrajzi múzeumot szervez, Szentgyörgyi István magyar nyelvű tankönyveket ír, Szombathy János egyetemes irodalmat tanít.

Még a *Ratio* megjelenése előtt német nyelvmestert alkalmaznak, új osztálybeosztást szerveznek, külön osztályt létesítenek a logica tanítására. 1771-ben negyedik tanszéket állítanak fel a természettan, mennyiségtan, természetjog tanítására. Bevezetik a magyar történelem és földrajz tanítását. 1776 óta oktatnak franciát. 1793-ban jogi tanszéket állítanak fel. 1796-ban pedig a tantárgyak többségét (természettan, mennyiségtan, neveléstan, egészségtan, mezőgazdaságtan) magyarul oktatják.

Irodalom: *Szombathy János*: A sárospataki reform. Kollegiumnak rövid históriája, fő Patrónusainak, Kurátorainak, professorainak és a' közélebbi Sénioroknak Laistromával. Sárospatak, 1809. (Második kiad. 1827.) – Uő.: *Historia Scholae seu Collegii ref. Sárospatakiensis*. Kiad. *Erdélyi János*. Sárospatak, 1860. (Monumenta Protestantium Hungariae Ecclesiastica. Pars I.) – A sárospataki főiskola története. Latinul írta Szombathy János, magyarra ford. Gyulyás József, jegyzetekkel ellátta Szinyei Gerzson. Sárospatak, 1919. – *Szinyei Gerzson*: Vázlatok és képek a sárospataki ref. főiskola XVIII. és XIX. századbeli életéből. Sárospatak, 1894. – *Marton János*: A sárospataki ref. főiskola története. I. Sárospatak, 1931. – A Sárospataki Református Kollegium. Tanulmányok alapításának 450 évfordulójára. Bp., 1981.

SÁROSPATAK

1651. január 1.

R₈₀ [COMENIUS a Panszofista Iskola színjátékairól.]

Ad. "Scenicae Actiones commendantur pulchros ob usus" [A margón.]

"Actiones scenicas et theatrales, Comoedias praesertim non ignoramus a quibusdam e Scholis arceri: retinere tamen eas et ubi nullae sunt introduci, suadent bonae rationes. Primum enim per Actiones id genus quasi publicas, in Spectatorum Theatro, exercitatur humanum ingenium ad alacritatem potentius, quam id ullis admonitionibus, aut etiam tota disciplinae vi obtineri queat. Unde fit, ut Res memorabiles quaecumque, facilius memoriae imprimantur ad vivum sic representatae, quam auditae tantum aut lectae: faciliusque sic addiscantur multi Versus et Sententiae integrique Libri, quam separata maceratione longe pauciores. Deinde ad ulteriora quoque, alia ex aliis appetenda, insigne est Discipulis calcar, quando aut di' sententiae laudem, aut negligentiae ignominiam in plurium conspectu reportandam sibi esse sciunt. Quin et (tertio) publicum hoc Praeceptorum, circa sibi commissos diligentiae specimen, ipsis quoque Magistris calcar addit, ut suos spectaculo produci suae laudis interesse credant eoque nihil de sedulitate remittant. Quarto, Parentes id pariter oblectat ac ne sumptum poeniteat facit, si filios suos pulchre proficere publiceque placere conspiciant. Quinto prodeunt se hac ratione excellentiora ingenia cognosciturque promptius, tum ad quod potissimum Studium quisque natus sit, tum quoniam pauperum prae caeteris promotione digni. Tandem (quod maximum est et vel solum commendationi Scenae sufficit) quia Vita hominum (praesertim Ecclesiae, Politiae, Scholisque destinatorum, quales utique sunt quos Schola erudiendos accipit) colloquendo et agendo transmittenda, compendiose ac jucunde hoc modo, exemplis et aemulatione, eo manducitur Iuventus, ut varia rerum observare, ad varia ex tempore Respondere, Gestus decenter componere, Vultumque, manus corpus totum pro re nata moderari, Vocem inflectere ac variare; Verbo, Personam quamcumque honeste agere; et in his omnibus subrustico seposito pudore liberi esse, convescant."

"Respondetur ad objecta I. De Histrionia probrosa" [A margón.]

"Nec obstat, quod objiciunt quidam, probrosum apud antiquos fuisse Histrionem facere. Primo enim non per omnia id verum est: cum constet Ciceronem, tantum Virum honorique tam ambitiosum cum Roscio histrione amicitiam coluisse. Deinde, non professionem nos rerum ludicarum, sed per ludicra haec ad seria (modo aetati huic accomodo) prae exercitationem Comoediarum argumenta erant levia, nugatoria, impura versusque saepe spurci, immemorabiles. Ibi Leones, Meretrices, Parasiti, Servi callidi, Adolescentes lascivi et prodigi, aliaque id genus quae ignorare praestat, nedum ut istorum inquinamentorum personas agere deceat, honestum adolescentem. At nobis desumi possunt Historiae pulchrae et memorabiles (sacrae an profanae, vere gestae an fictae, nihil

SÁROSPATAK

adeo refert) quae post etiam suo tempore cognoscendae essent eruditibus: hic vero jucunda ad vivum representatione nos solum innotescunt penitus, sed et insuper agendi illa dexteritas et promptitudo, quam Juvenibus indecunqve comparandam acquiruntur."

"2. De personarum fictione" [A margón.]

"Non ignoramus quibusdam pie religionis ipsas faciei imponi solitas personas et vestium muliebrium indumenta, videri abominationem: quia id vetuisset Deus (Deut. 22.5). At ibi Deus scelerum velamenta et occasiones vetat: cujus criminis hic umbra nulla. Tum vero evitari potest Methodo nostro, utrumqve: omissis historiis externis, agitatisqve per Scenam Classicis pensis nostris. Ludicra igitur haec Exercitamenta, tamquam pulchra seniorum praeparamenta (et sine quibus plenam Ingeniorum culturam frustra speremus) ita nobis retinenda erunt, ut quovis trimestri Actus Comici instituantur. De quorum speciali ratione infra."

I. Classis Vestibularis

"Actio scenica erit Examen publicum inter ipsos Discipulos reciproce sic agendum, ut quem sibi quisqve colluctatorem elegerit, eum questionibus urgeat primo trimestri exacto, ex Capite I. Vestibuli; secundi e II. et III.; tertio e reliquis; quarto per Grammaticam Vestibularem."

II. Classis Janualis

"Actio scenica erit, si Januae textus in populares resolutus Questiones a pluribus in Scena colloquentibus repraesentetur."

III. Classis Atrialis

"Spectaculum scenicum, quod Comoediae faciem prae se ferat, adornandum est (adeoque jam adornatum) sub titulo Schola Ludus, amoenissimas habens actiones, quibus omnia internominandum repraesentari ad vivum possunt."

IV. Classis Philosophica

"In Classi Philosophica spectaculum dari philosophicum non erit absolum. Quale est Diogenes Cynicus in scenam productus, sive De compendiose Philosophando. Drama est paratum et in Schola Lesnensi cum applausu ter agitatum."

V. Classis Logica

"Pulcherrimum vero Spectaculum dare poterit Artis triunius, Grammaticae, Logicae, Methaphisicae tandemqve amica de omnibus sapienter in Sapientiae regno administrandis conventio et osculum. Quod Drama (quingvagenta constans personis) multam habet amoenitatem: Artibusqve sermonis, cogitationem, operum, rectius a fundamento percipiendis multum infert lucis."

VI. Classis Politica

"In scenam bono Morum usu produci poterit Salomon pius, sapiens, dives, gloriosus: et mox delirans, praevaricator, ad poenas vocatus respiscens. Sive De Vanitatibus Mundi tragoedia."

SÁROSPATAK

VII. Classis Theologica

”Etiamné Scenici ludi? Quidni, vel prae caeteris classibus diligentius. Qvicquid enim in publico fit, Scenae habet rationem ergo in publicum brevi jam emmittendi, magis etiam sic exercendi sunt, ut in publico honeste verfare, et commissae sibi negotia dextre obire valeant: qvi praecipius horum exercitiorum scopus est. Quid ergo? Ad argumentum classis hujus respectando, posset Heroicae Fidei omnia obstacula aluctans Virtus: aut Verae Pietatis svavissimi fructus; actione viva repraesentari. Illud sub Abrahami persona, qvod Drama paratum habetur: hoc sub nomine Davidis tali titulo, David, parvus, pius, contempus, afflictus; et mox magnus, amabilis, gloriosus, triumphator.” (Scholae Pansophicae Classibus septem adornandae Delineatio. Opera Didactica Omnia. Prága, 1957. II. 32–50. col.)

Lit. *Iványi Ede*: Comenius Amos J. élete. Bp., 1906. 171–172. – *Rácz Lajos*: Comenius Sárospatakon. Bp., 1931. 205. – Comenius Magyarországon. Comenius Sárospatakon írt műveiből. Összeáll. Kovács Endre. Bp., 1962. 120. – *Németh S. Katalin*: Borsáti Ferenc Metamorphosisa. A.Hist.Litt.Hung.A.Univ. Szeged X–XI. 1971. 127–128. – *Balogh Ferencné*: Az iskolai színjátszás. In: A sárospataki Református Gimnázium 450 Jubileumi Évkönyve. Sárospatak, 1981. 138. – [Lásd még az R₈₃ számú tétel alatt!]

1653

R₈₁ **COMENIUS. A. J.:** Leges actionum theatralium.

Ad. ”Theatrum vocamus, cum Discipuli actiones aliquas in conspectu multorum ad haec spectacula convocatorum repraesentare jubentur. Cujusmodi Scenicas actiones in Scholis frequentari valde ex usu est, qui quum Vita cujusque hominis colloquendo et agendo transmittenda est, compendiose admodum ac jucunde hoc modo, Exemplis ac aemulatione eo manuducitur Juventus, ut varia rerum observare, ad varia ex tempore respondere, gestus decenter componere vultumque et manus totumque corpus pro re nata moderari, vocem inflectere ac variare, verbo personam quamvis honeste agere et in omnibus his, subrustico seposito pudore, liberi esse consvescant.

Ordinamus proinde, ut

I. Qvaelibet Classis quater anno suos in Theatrum producat.

II. Omniaque trimestri praeterito acta, Actionibus in personas divisus repraesententur.

III. Omnium Classium Ludi hebdomade una absolvantur: inferioribus Classibus binis eadem die productis, altera antemeridianis, altera promeridianis horis.

SÁROSPATAK

IV. Solemnissima vero haec spectacula sint sub anni finem, ante Classium promotionem." (Leges Scholae bene ordinatae IX. caput. Opera Didactica Omnia. Prága, 1957. II. 788. col.)

Lit. *Rácz Lajos*: Comenius Sárospatakon. Bp., 1931. 206. — Comenius Magyarországon. Comenius Sárospatakon írt műveiből. összeáll. *Kovács Endre*. Bp., 1962. 303–304.

1654. április 24.

R₈₂ [COMENIUS Schola Ludusának előszavából]

Ad. "Molitos jam ante complures annos fuisse nos Studiorum puerilium compendia qvaedam, et oblectamenta, non ignotum est: et benigne id acceptum, cum alibi tum apud Vos, in qvorum Scholas complures Janua Lingvae Latinae recepta fuit. Superaddere coepit ante triennium non inelegans Januae illius exercitium Vir eximius, D. Sebastianus Macer, Scholae in Polonia Lesnensis Rector: sub Titulo, *Januae LL. Comenianae Praxis Comica*. Cujus praxis partem primam, Mundum rerum naturalium repraesentantem, cum sub ingressum Anni hujus in Scenam produci, et in conspectu Vestro ludi, curassem: adeo placuit actio illa Vobis et spectantibus omnibus, vt approbato publice hoc exercitij genere, totum Rerum ambitum, seu Discendorum *Encyclopaediam*, in talem autopsian, et autopraxian, deduci optaretis, a meqve peteretis. Qvo ego stimulatus, sicut et inspirato Nobilis Vestrae Juventutis ad haec talia ardore tametsi laboribus circa magis seria aetatiqve et vocatione meae convenientiora, occupatus sim: et ad stationem meam redire a meis (qui me huc ad tempus miserunt) urgeor cohibere me tamen non potui, quin uno et altero Mense huc dato, omnes Rerum materias pertransire omniaque in Dialogo tales, Res veras simulachris jucundis repraesentantes, reducere proposuerim. Nempe quia Dominus Macer paralyseos morbo praeventus (dolendum!) Opus coeptum absolvere non potuit: et quia praxin hanc ab illo inchoatam ad majorem simplicitatem evidentionesque Juventutis usus, deduci posse sperare coepi....

Haec inqvam sunt, qvibus tum (ante triennium) Actiones theatrales Scholae Vestrae commendabam. Atqve utinam acceptatum fuisse consilium. Floreres jam Patakina Schola. Non enim vanam fuisse commendationem, ecce nunc tandem factum experimentum ostendit! Nam primo, tanta est facta Ingeniorum in discipulis ad alacritatem exercitatio qvantum nemo sperasset. ... Sed et Concitatiores se factos Praeceptores ipsi, totaque Studiosorum cohors, palam ostendunt. Imo Parentes, qvi suos hic produci viderunt, in meliorem spem excitatos exultare vidimus. ...

SÁROSPATAK

Frustra igitur nobis, et huic salutari incepto, Theologorum objicitur Auctoritas, qui Comoedias non e Scholis tantum, sed et Republica, proscriptas optant. Primum enim Comoedias illi intelligunt, quales antiquorum fuerunt: quarum argumenta erant levia, nugatoria, impura ... Pelli utique has pestes e Scholis Christianis ipsa Christiana pietas jubet. Sicuti nec illas tolerari, quas alii agitant honestiores quidem, vel ex istis Biblicis historiis desumas: quarum tamen nullus alius est finis, quam transitoria oblectatio, temporisque meliori usu alio transferendi perditio. At Exercitia haec nostra toto genere alia sunt. ... Deinde offendebant pios in vulgatis Comoediis faciei imponi solitae personae, Vestiumque muliebrium indumenta, quia id vetuisset Deus: Deut. 22. 5. At ista hic non adhibentur, ne quidquam teneris conscientiis relinqvatur scrupuli.

Nonnemo tamen amicorum Exercitium hoc Januale (quum esse utile videat) sic institui vellet, ut Res quidem commonstrando ceu ad vivum repraesententur, simulque nominentur, sine mutato tamen consveto discipulorum habitu, et non simulato alieno nomine aut persona, Rustici, Militis, Regis, etc. sufficere id ad excitandam in Res attentionem, Rerumque rationabiliter addiscendam Nomenclaturam, ratus ...

Rogo itaque, ne spernite consilium meum, Ludicraque haec exercitamenta, tamquam pulchra seriorum praeparamenta, ita retinete in Schola Vestra, ut quovis sesquimense Actus Comicus instituat, totumque Rerum lustramen, et tota haec melior Ingeniorum politura, tota denique Latina Lingua (in octo tales Actus distributa) singulis annis circumeat. ...

Monebo tamen quid circa instituendum Actus hosce observandum videatur, ut majorem ferant usum.

1. Bonum est constitui certos Anni dies, quibus praecise peragantur. ... Dies illi erunt semper feria hebdomadae tertia, seu dies martis, I. Post Dominicam in Albis, seu Quasimodogeniti. II. Trinitatis. III. post sextam Trinitatis. IV. Duodecimam V. Vigesimalam. VI. ante ultimam Adventus Dominicam. VII. post Epiphaniarum tertiam. VIII. post Laetare.

2. Lusus fit Area Scholae: si quando autem pluat, sub porticibus ejusdem collegii.

3. Actores sint Atriales et Januales Discipuli: assumptis quandoque, si necesse sit, Vestibularibus aliquot.

4. Personae pro Actu futuro distribuantur intra octiduum a peracta praecedente Comoedia.

5. Si discipulorum Scholae numerus excreverit, ut non omnibus pensa sufficiant, assignetur singulae Personae binis aut ternis discipulis, profectu paribus: e quibus postea in Theatrum admittetur ille solum, qui iudicio omnium (poterit enim iudicium de eo quasi publicum institui) optime verba et gestus exprimere deprehensus fuerit. ...

SÁROSPATAK

6. Examen vero istud ... fiat triduo ante Actum: pridie vero Ludorum plenum tentamen ipsius pleni actus, plena sua facie, spectantibus quidem (si volunt) Studiosis publicis: at Collegio occluso, ut ne quis extraneus intret, propter interventuras adhuc informationes.

7. Contra, si eveniat, ut Schola Classica non satis Discipulorum habeat ... poterit unus idemque diligentior duas vel plures personas sustinere diversis in Actibus, aut Scenis. Si quis item debiliori sit memoria, abbreviari ei pensum suum, omissis, quae sine hiatu omitti possunt.

8. Et quia Regia Ptolomaei persona dignitatem habet primarium, tribuenda erit non tam primae diligentiae, quam primae Nobilitatis, personis: forte per sortem, sic ubi paritas excitare posset invidiam.

9. Ad Actum ipsum, seu Ludum, veniendo: consultissimum erit peragi hunc matutinis horis, ab VII ad X. vel (quidam enim longiores sunt) XI. Qvem inchoabit, (post praemisum campanarum Scholae pulsum) Musica: sicuti et claudet. Actus vero ipse procedat ordine, Musica nulla interturbante.

10. Sessionis ordo talis sit, ut Dominae Scholarchae cum aliis Generosis et Reverendis spectatoribus occupent duo Collegii latera, tertium Studiosi publici, quartam Coetus Classicus. ...

11. Qvi in Theatro loquuntur, modesta confidentia utuntur, omniaque perferunt memoria prompta, gestu et incessu ad rem accomodato.

12. Pronuntiatio esto clara et articulata, ...

13. Qvicquid vero nominant, mox simul extensa manu (aut pede, aut oculis) ostendant, tangant, tollant, versent: seu res ipsa fuerit, seu ejus aliquid simulachrum. ...

14. Similiter si aliena Actio, aut gestus, narratur, repraesentetur etiam ipsa actione et gestu ad vivum, ...

15. Res apud nos ignotae quomodo, dum nominantur, ostendi possunt? Resp[onsum]. Per picturas, aut ex materia fabrefacta simulachra, seu modellos. ...

16. Actu finito colaudatio fiat a Domino Scholarchis diligentiae docentium et discentium

17. Si iidem Actores cum Praeceptibus suis ad Convivium invitarentur, quaelequale id esset, diligentiae stimulus esset. ...

18. Postridie redeatur ad labores ordinarios; aliquot diebus post distribuuntur sequentis Actus personae. Ubi hoc moneo, Prologos et Epilogos variare posse, majoris suavitatis gratia ... Neque quidquam prohibet in ipsum praxeos Textum gnomas, Adagia, et flosculos quoscunque interspergi, si Actorum Moderati aliquid ingeniose incidat, et forte singulares aliquae obveniunt, Spectatores novis inventionibus oblectandi, et aliquid docendi vel monendi, causae. Quae res ut in se varia est, ita varios habere potest usus. Verum omnia praescribi non possunt, nec opus habent. Relinquendum aliquid est Praeceptorum industriae: quae ubi se exerceat, hic etiam satis amplum reperiet campum."

SÁROSPATAK

Lit. *Gulyás József*: Comenius Schola Ludusának előszava. SpRefL 1935. 102–104, 109–110, 118–119, 132. [Lásd még a következő szám alatti irodalmat!]

1656

R₈₃ COMENIUS, A. J.: SCHOLA LVDVS.

Ed. SCHOLA LUDUS, seu Encyclopaedia Viva hoc est Janvae Lingvarum Praxis Comica. Res Omnes Nomenclatura vestitas et vestiendas, Sensibus ad vivum praestandi artificium exhibens amoenum. Sárospatak, 1656. (RMK II. 860.)

Pars I. In qua Res Mundi majoris, quae Naturaliter fiunt ordine in Scenam praeducuntur.

[Címlapalji megjegyzés:] NB. Hi Rerum Naturalium Ludi agi commode non possunt hieme, si ad vivum exhiberi debent Herbae, Flores, Spicae Siliquae, Fructus Arborum; Muscae, Hirundines aliaque hieme mortua.

Pars II. Gloriosum Operum Dei colophonem, Hominem cum sua mirabili structura spectandum exhibens.

Pars III. Mundum Artificialem Scena repraesentans.

Pars IV. In qua Schola trivialis quomodo in Ludum transformari possit, ad vivum repraesentantur.

Pars V. In qua Academia cum quatuor supremis Facultatibus suis literataque Studiosorum peregrinatione et erudita conversatione repraesentantur.

Pars VI. Vitam Hominum Moralem ad vivum repraesentans.

Pars VII. Res in Regimine Familiae et Urbis Occurrentes repraesentans.

Pars VIII. et ultima. Res in Regno et Religione Divinique Providentia concurrentes Repraesentans.

Lit. *Molnár*, 1881. 423. – *Nagy*, 1884. 34, 40. – *Bernáth*, 1902. 9, 59–60. – *Horváth Cyrill*: Comenius "Schola Ludus"-áról. MPed 1905. 38–49. – *Dombi*, 1932. 106. – Comenius Schola ludusának előszava. Ford. *Gulyás József*. SpRefL 1935. 102–104, 109–110, 118–119, 132. – *Komor Ilona*: Iskoladráma és utópia. FK 1958. 600–617. – *Komor Ilona*: Schola ludus. PedSz 1958. 975–992. – RMDE 1960. I. 231., II. 511. – Magyar színháztörténet 1962. 67, 71, 74. – *Bakos József*: Comenius tankönyvei. III–IV. Az Atrium és a Schola Ludus. Egri Tanárk.Főisk.Tud.K. 1965. 141–168. – *Mészáros István*: Comenius és a sárospataki Kollégium anyanyelvi osztálya. MPed 1972. 192–195. – *Földes Éva*: Rákóczi művelődéspolitikája, különös tekintettel oktatáspolitikájára. In: Rákóczi tanulmányok. Bp., 1980. 345–346. – *Balogh Ferencné*: Az iskolai színjátszás. In: A sárospataki Református Gimnázium 450 Jubileumi Évkönyve. Sárospatak, 1981. 138–148.

[A gazdag Comenius-irodalomból csak szorosan a színjátszással foglalkozó irodalmat említettük.]

SÁROSPATAK

1666

R₈₄

Ad. "Parararunt etiam Calvinistae in Scholis suis celeberrimis prope aulam anabaptisticam solemnem comoediam."

[Ismeretlen komédia.]

[Litterae Authenticae III. part I. 45. utalással és folytatólag azzal a megjegyzéssel, hogy Bocskai István, a megye főispánja "tamen non comparuit", idézi:]

Lit. *Bayer*, 1897. I. 45.

1669

R₈₅

COMENIUS, A. J.: Continuatio admonitionis

Ad. 109. ... "Suasi quoque iam ab initio, Actiones aliquas introduci scenicas: experientia certus ad excutiendum Ingeniis torporem, excitandamque alacritatem, non aliud efficacius dari medium. Sed respondebatur: Nugas istas (Comoedias in Scholis agendi) reliquendas esse Iesuitis, íme ad seria esse vocatum. Respondebam: hae nugae in seria ducunt. Iesuitas hic revera esse filios seculi, prudentes in rebus suis, nos revera improvidos lucis filios in rebus nostris. Illos methodi amoenitatibus Ingenia Orbis ad se allicere, exercitiisque id genus Vitae negotiis idonea reddere: dum nos cum nostris stupemus. Addidi: Nisi nos in Polonia nostris in Scholis hoc etiam exercitii genus haberemus, frigerent omnia: per id autem obtinemus ut non solum nostri filios suos ad Iesuitas non mittant, sed et illinc aliqui ad nos veniant. ...

110. Hic Princeps [a valóságban: Principissa!] ad me, "Per vim detinere te non possumus: sed obtestor, mane nobiscum per hanc solum hiemem, vimque Methodi tuae nostris Ingeniis pro lubitu experire, plenam tibi facio potestatem." Et ad Scholarchas conversa: "Nemo contraire audeat! edico." Annuentibus illis, dixit: "Mihi ad hiemandum in Transylvaniam est abeundum ..."

111. Progressa Principe [a valóságban: Principissa!] ... Ego vero ad Rectorem: "Quid iam facturi sumus? Exercitiis illis scenicis cuiusmodi argumenta deligemus?" Ille: "Tu videris." Ego: "Placetne primum sumi historiam de Iosepho?" Ille: "Absit ut sacra profanari patiar." "Ergo de Susanna?" Ille: "neque hoc." Ego: "An sacra profanari dicenda sunt, si pie ac prudenter tractata iuventutis memoriae ad vivum repraesententur?" Perseverante illo, profanationem esse, dixi: "Lesnensis Scholae Rector Sebastianus Macer, tentavit Ianuam Linguarum in Dialogos redactam huc adhibere: sed morbo apoplexiae prostratus continuare non potuit. Quid si nos id nostra in Scola Tentemus?" Hoc illi cum non displiceret, ex primis XX Ianuae Capitibus primum Actum composui, adolescentulis Nobilibus 52 huc adhibitis.

SÁROSPATAK

112. Primus hic Ludus agitatus fuit in auditorio minore, praesentibus duobus tantum Scholarchis, Domino Praefecto et Domino Verecio Studiosisque publicis. ... Ibi mira Ingeniorum metamorphosis (ultra meam quoque ipsium spem) apparuit, Ludionibus nostris tam dextre opus peragentibus, ut attoniti spectarem. Qui enim ante, vix oculos Viri honeste ferre, nec sine balbutie quidquam proferre poterant, hic decenti parrhesia peragebant omnia: nempe privatim prius ad haec aliquoties exercitati etc. Finito Actu Domini Scholarchae capita conferre, tum per Dominum Vereci ita me affari: "Fatemur, Comeni, nos hactenus quid mysteriorum Libellus tuus Ianuae L.L. contineat, et quid utilitatum Iuventuti ferat, non intellexisse: nunc oculati sumus testes" etc. Et conversus ad iuventutem: "Gaudete filii vobis contingere hanc felicitatem, quae nobis iuvenibus non contigit." Et ad studiosos: "Gaudete Vos quoque Fratres, Vobis dari coram spectare quomodo commissam Vobis post hac Iuventutem felici manu ductione melius formare queatis." Ad me tandem: "Obtestamur te Comeni, ne a nobis discedas, nisi tota Ianua tua in tales iucundos Actus redacta. Nos promittimus Exercitia haec nostris in Scholis in perpetuam nominis tui memoriam, celebratumes [!] iri. ..."

113. Fama primi huius Actus mox longe lateque sparsa fuit, veniebantque ab illis, qui filios in Schola habebant literae, de insecuturo Actu mature praemoneri petentes, ut adesse possent. Advenebantque maiore semper numero, ab 18 et 20 milliaribus ut nullum tandem Auditorium capiendae multitudini sufficeret, sed in area Scholae sub dio, peragi necessum esset. Cum vero ad Actum penultimum (qui de rebus Vitae moralis est) inusitatus fieret Baronum et Nobilitatis concursus: adeoque Tolnai ipse (qui hactenus profanis spectaculis contaminare oculos nolebat) interesse dignaretur, ego Actu finito ut Auditoribus gratias ageret, suadebam (Id autem optima intentione, ad dissensum hic nostrum tegendum) illeque renueret, ipse Coronam allocuturus surgebam ... Digressa multitudine, accedunt ad me curatores Scholae (et cum illis Comes Botskai, aliique Magnates) amanter mecum de manendo secum agentes, cumque nullam facerem spem, significantes, Principissam e Transylvania scribere, duoque haec a me postulare, I. Ne ante reditum suum discedam. II. Ultimus Actus ut in praesentiam suam servetur: ad futuros enim Principis etiam Transylvaniae Legatos. III. Se vero tertiam addere petitionem, ut totam hanc Ianuae LL. Comicam praxin ad mundum descriptam sibi ad manus traderem, describendam typis. Quod feci, Dedicacionem ad illos ipsos (Scholarchas) directa: ut exstat Didacticae Parte III. pag. 831. ad 836. usque.

114. Rediit ergo Princeps [helyesen: Principissa!] mense Maio et cum illa Legati Kemeni Ianosch Exercituum Dux Generalis, et Michaelis Mikes Cancellarius, Iuventutis nostrae coram spectaturi Ludos.

SÁROSPATAK

Quos cum ipsa quoque Princeps [helyesen: Principissa!] cum Gynaeeo spectare desideraret, in Arcis area peragi voluit et peracti sunt..." (Continuatio Admonitionis 109–114. §)

Lit. *Kvačala, Jan*: Admonitionis Continuatio fraternae de temperando charitatae zelo. Cum fideli dehortatione a pantherina indole a larvis. Pro intentione prima minuendorum odiorum ampliandorumque favorum aut ad trahendum finaliter obstinatos divino et humano iudicio. Archiv pro bádáni o životě a spisech J. A. Komenského. III. 1913. 43–46. — *Wildner Ödön*: A kultúra lélektani alapjai. Új élet 1914. 77, 79. — *Rácz Lajos*: Comenius Sárospatakon. Bp., 1931. 207–211.

1685

R₈₆

Ad. "A' játék-néző helyben a' melly meg-ruháztatik (ékesettetik) szönyegekkel és elől függesztő kárpitokkal (superlátokkal, serge-lepelekkel) és bé-födöztetik (vonyattatik), tartatnak öröm-játékok és szomorú-játékok, mellyekben emlékezetre méltó dolgok hozattatnak (álléttatnak) elő; valamint itten a' Historia a' tékozló fiúrul, és annak attyárul, a' kitül ismént bé-fogattatik, midön haza vissza tért. A' jádzó személyek jádzanak más ruhában fel-öltöztetvén, a' Bolond tréfát üz, a' köznép áll a közönséges helen, és tapsol kezeivel, hogyha valami néki tetzik." (Orbis Sensualium Pictus Trilinguis, Lőcse, 1685. — RMK I, 1339. 269.)

[A Ludus Scenicus a hazatért tékozló fiút mutatja atyja házában, a kép alatt: "Komediás (nézni való) játék."]

Lit. *Váli*, 1887. 42–43. — RMDE I. 211–212. — Magyar Színháztörténet 1962. 71.

1720. március 29.

R₈₇

TUNYOGI PÉTER: [KOMÉDIA.]

Ad. [Dusitza Mihály naplójegyzetei:] "Fuit Comoedia Domini Petri Tunyogi ut Poeseos Praeceptoris." (REKvt 1805. Mf.: MTAk 3292/I.)

Lit. *Bernáth*, 1902. 50.

SÁROSPATAK

1721. március 28.

R₈₈ ZUJTAI ANDRÁS, NAGY JÁNOS, FARAGÓ GYÖRGY: [KOMÉDIA.]

Ad. [Dusitza Mihály naplójegyzetei:] "Fuit Comoedia authoribus Domino Andree Zajtai, Johanne Nagy et Georgi Farago, aliis se excipientibus. Regina fuit Franciscus Baj de Baba, quare obtulit Vinum Unum, 2 Germanicos et 2 Gallicos indicos." (Id.)

Lit. *Bernáth*, 1902. 50.

1722. március 18.

R₈₉ TUNYOGI PÉTER, TUNYOGI JÁNOS, MEGYASZAI MIHÁLY: [KOMÉDIA.]

Ad. [Dusitza Mihály naplójegyzetei:] "Eodem [die] fuit Comoedia Domini Petri et Johannis Tunyogi et Domini Michaelis Megyasza; Petri Oratorum praeceptoris, Johannis Poeseos, Michaelis Grammaticae. Rex fuit Major Desanyi, oeconomus Dominus Samuel Pap." (Id.)

Lit. *Bernáth*, 1902. 50–51.

1724. március 29.

R₉₀ [KOMÉDIA.]

Ad. [Dusitza Mihály naplójegyzetei:] "Fuit Comoedia Puerorum Maxima superueniente pluvia et in unum horreum concludente." (Id.)

Lit. *Bernáth*, 1902. 51.

1724. július 26.

R₉₁ COMOEDIA DE GRAMMATICA ET EJUS FILIIS.

Ad. [Dusitza Mihály naplójegyzetei: Fuit examen] "Puerorum cum annexa Comoedia de Grammatica et ejus filiis: Orthographia, Prosodia, Etymologia, Syntaxi et Advocatio Oratoria. Praesentium Auditorium hi erant Praecipui: Ladislaus Redei, Ladislaus Beganyi, Stephanus Vadaszi, Ladislaus Katsandi, Szunyog; Clarissimi Samuel Thuri, Andreas Göböly, Szkarosi, Daniel Hetzei, C. Szentesi etc." (Id.)

Lit. *Bernáth*, 1902. 51, 61.

SÁROSPATAK

1772. március 20.

R₉₂ SZATHMÁRI PAKSI SÁMUEL: PHILOMUSOS.

Ms. Carmina maximam partem Authographa Szathmaridum. Michaelis Theologiae Professoris; Pauli, Philosophiae Professoris; Samuelis juvenis mortui, Michaelis filii, Poëtarum 1772 et 1773 Praeceptoris Publicae in Schola Sáros-Patakiensi aeternae nocti eripuit Samuelis discipulus, Franciscus Kazinczy. 2a–14a. (Sárospatak REkKvt 745. Mf.: MTAK 3225/IV.)

[Latin moralitás. A szöveg végén: "Descripti versus ipsos ex originali Manuscripto S. Patakini, tempore publici Examinis 1779. Franciscus Kazinczy" megjegyzés olvasható. Bernáth – ItK 1902. 37. – részletesen ismerteti tartalmát.]

Lit. Bernáth, 1902. 37, 61. – Bernáth, 1903. 5.

1773

R₉₃ SZATHMÁRI PAKSI SÁMUEL: [PANDORA.]

Ms. Carmina maximam partem Authographa Szathmaridum 18a–29b. [Címe nincsen. Szathmári autográf fogalmazványa, sok javítással. A lap felső szélén: F. D. D. 11. Febr. A. 1773. (=Feci Die Domini 11. Februarii Anno 1773.) A szöveg élén: "Synopsis Dramatis" – áthúzva. –Valószínű, hogy ezt a latin változatot is előadták Sárospatakon. Helyenként ugyanis a kéziratban a szerepnevek mellett személynevek olvashatók (Kallós, Nagy, Kassai stb.), ezek bizonyára a szereplők nevei.]

Kiad. Prot. iskoladramák 31. sz.

[Az irodalmat lásd a következő szám alatti magyar szöveget követőleg.]

1773

R₉₄ SZATHMÁRI PAKSI SÁMUEL: [PANDORA.] (Magyar nyelven)

Mss. 1. Carmina maximam partem Autographa Szathmaridum 43a–62b. [Címe: nincsen.] (Id.)

2. [Ugyanabban a gyűjteményben Szathmári autográf kezeírásával megvan az 1–384. sor a 34a–41a lapokon. Cím itt sincs. A 34a lap felső sarkán dátumként: "Die 8. Martij"; a szöveg előtt: "I. Rész. 1. Szakasz" megjegyzés áll.]

3. Virágos kert 49–69. [Címe:] "Tragico Comoedia. Opus Humanissimi D. Szathmárij." (OSZK Oct. Hung. 517.)

4. Tóthfalusi-gyűjtemény. "Patakonn producaltatott Tragoedia Pandoranak Historiaja Sárosinak története." (A kézirat ma lappang.)

SÁROSPATAK

Kiad. Bernáth, 1903. 83–133. [Függelékben, illetőleg részben lapalji jegyzetben adja az I. forrás fontosabb szövegváltozatait.] – Prot. iskoladrámák 31. sz.

Lit. Bernáth, 1899. 270–277. – Bernáth, 1902. 37–39, 56, 60–61. – Bernáth, 1903. 11–14. – Dömötör, 1954. 53, 396–397. – RMDE 1962. I. 126.

1772–1773

R₉₅ SZATHMÁRI PAKSI SÁMUEL: ELVÁDOLT ÁRTATLANSÁG.

Mss. 1. Virágos kert 26b–48b. [Címe:] "El Vádolt Artatlansag az az Hyppolitusnak Mostoha Annyának hamis Vádjára lett meg öletése. Szomorú Játék őtt Jelenésekbe, mellyet A Losonczy Reformata Oskola Tagai eljádzottak Nagyvátj János Poëtak Praeceptora alatt MDCCLXXXVI Esztendő 26. Májusban." (OSZK Oct. Hung. 517.) [Lásd Losonc címszó alatt az R₃₄ számnál!]

2. Tóthfalusi-gyűjtemény. [Címe:] "Fédrának szomorú története, az az Hyppolitusnak Mostoha Annyának hamis vádjára lett meg öletése. Szomorú Játék Ött Jelenésekben, mellyet a Reformáta Oskola Tagai eljádzottak Nagyváti János Poëtak Praeceptora alatt MDCCLXXXIV Esztendőben 26. Májusban." (A gyűjtemény ma lappang.)

3. Gyűjteményes vetemény 391–438. (Stoll 371.) [Címe ugyanaz, mint a Virágos kertben.] (Sárospatak REkKvt Ms 3405. Mf.: MTAK 5070/III.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 33. sz.

Lit. Bernáth, 1899. 258–270. – Bernáth, 1902. 38–39, 56, 60–61. – Bernáth, 1903. 9–11. – Tomor, 1913. 23. – Gulyás, 1939. 296–297. – Dömötör, 1954. 44, 53–55. – Magyar Színháztörténet 1962. 83.

1773 körül

R₉₆ PROSEPRINA. (Latin és magyar nyelven)

Ms. Virágos kert 96a–76b. [Címe:] "Tragoedia de Rapta Proserpina in Actibus 5. Carmine Latino." (OSZK Oct. Hung. 517.)

[Szövege túlnyomólag latin, bő egyötöde csak a magyar nyelvű.]

Kiad. Prot. iskoladrámák 32. sz.

SÁROSPATAK

1784

R₉₇ ÁKÁB ISTVÁN: AZ ÉNEÁS ÉS DIDO KÁRTÁGÓI SZERELMES TÖRTÉNETJEK.

Ed. "Néhai Ákáb István Poétai Maradványaiból az Éneás és Didó' Kártágói Szerelmes Történetjek Személyes Játékbann, mellyet a' szokott tavaszi Szerdai 's Szombati közönséges játszi Szűnnapok kezdetinn szokásbann volt Poétai gyakorlásra állított-ki a' Szerző Sáros Patak. 1784. Bika Hava 25-kénn." Pozsonbann, 1806.

Kiad. Bernáth, 1903. 373–409. – Prot. iskoladramák 34. sz.

Mss. 1. Gyűjteményes vetemény 457–495. (Stoll 371.) [Címe:] "Dido Comédiája." (Sárospatak REkKvt Ms 3405. Mf.: MTAK 5070/III.)

2. Virágos kert 99b–116a. [Címe:] "Specimen Poëtarvm exhibens Reginae Didonis Tragicum exitum. Hungarica veste indutum. Ex Virgili Aeneidos Libro IV° Anno 1784. Per Publicum Praeceptorem Poëseos Stephanum Ákáb."

(OSZK Oct. Hung. 517.)

3. [Negyedrés alakú, XVIII. század végi írással készült másolat Dézsi Lajos hagyatékában a JATE Központi Könyvtára Kézirattár (Szeged) 19/2c. jelzet alatt található füzet 2–21. levelein. Címe:] "Specimen Poëtarum exhibens Reginae Didonis Tragicum exitum Hungarica veste indutum ex Virgili Aeneidos Lib. IV. 1784 sub Praeceptore Ste. Akáb."

4. Collectanea poetica 103a–111b. (Stoll 271.) [Címe ugyanaz, mint a Gyűjteményes veteményben, de szerzőként mindössze: per S. A.] (OSZK Oct. Hung. 39.)

Lit. *Bernáth*, 1902. 61. – *Bernáth*, 1903. 39.

1786. április 24.

R₉₈ GARAS ISTVÁN: [EMBERT UTÁLÓ TIMON.]

Ms. [Negyedrés füzetben. Címe:] "Embert utáló Timonnak Istoriaja, Mellyet Beszédbeli Vig Játékban elő adott és a' Sáros Pataki Református Collegiumbann el is mondattatott közönséges nező helyen Garas Istvány, akkori Poéták Tanitoja 1786-bann, 24. Aprilis." [Folytatólag: "Mostan pedig a' mennyire lehető és illő vala, ki pallérozván ki bocsátott Édes Gergely."] (Ráday lt. K. 1. 302.)

Kiad. Molnár János, ItK 1909. 97–120, 218–34. – Prot. iskoladramák 35. sz.

Lit. *Molnár János*: Garas István Embert-utáló Timonja. ItK 1909. 97–120, 218–234.

SÁROSPATAK

1788. április 14.

R₉₉ LÁTZAI JÓZSEF: [ÉVA ŐSANYÁNK BÚNE.]

Ms. Exercitia poëtica incepta 7a Septembris Anno 1787 per Josephum Látzai mpr. 49a–85a. [Címe:] "Lapsus Protoplastae Ortus Vitiorum in Mundo et Certamen Virtutis cum Superbia, Avaritia, Ira aliorumque Vitiorum sequacibus. Poëtice adumbrata per Josephum Látzai pro Exercito Poëtarum Vernali, in Illustrissimo Collegio Sáros Patakiensi Anno 1788. die 14-a Aprilis." (MTAK Ms 199.)

Kiad. Szilády, ItK 1905. 66–103. – Prot. iskoladrámák 36. sz.

Lit. *Szilády Áron*: Egy sárospataki iskoladráma. ItK 1905. 66–103. – *Harsányi*, 1914. 332. – *Jánosi Ferenc*: A sárospataki főiskola irodalmi élete 1800–1868-ig. Debrecen, 1941. 22–25, 39–40.

1790. május

R₁₀₀

Ad. [Szathmári Paksi Ábrahám borsodi esperes a sárospataki Kollégiumban látott színdarabon felháborodva azt javasolta a püspöknek:] "Méltó volna ezt a kollégiumot eltörölni."

Lit. A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára. Szerk. Tiszáninneni Ref. Zsinati Iroda Sajtóosztálya. Bp., 1981. 107.

1790 k.

R₁₀₁ [JÁTÉK A BESZÉD NYOLC RÉSZÉRŐL.]

Ms. Szkárosi-Járdánházi melodiárium (Stoll 375.) 194–200. [Címe:] "Lusus de octo partibus orationis." (Sárospatak REkKvt Ms 513. Mf.: MTAK 113/IV.)

Kiad. Harsányi, ItK 1914. 334–337. – Prot. iskoladrámák 37. sz.

Lit. *Harsányi*, 1914. 333–337.

1791. május 12.

R₁₀₂ SZABÓ JÓZSEF: JÁTÉK KULTSA.

Ed. [A folytatatólagos cím:] "az az Ollyan tréfa alatt valóságot elő-adó versek, mellyeknek játtságával a' minden esztendőben tavaszi alkalmatossággal Szeredán

SÁROSPATAK

és Szombaton dél után meg-esni szokott mezei mulattságra a' nemes S. Pataki Collegiumban vers írást tanulók által ajtót nyíttatott Pümköst-havának 12-dik napján 1791. Esztendőben Szabó József.”

Kiad. Prot. iskoladrámák 39. sz.

Lit. *Alszeghy Zsolt*: Adalék a protestáns iskoladrámák XVIII. századi történetéhez. ItK 1967. 455–458.

1791–1792

R₁₀₃ [ISKOLAJÁTÉK A TANULÓ-ÉLETPÁLYÁRA VALÓ TÖREKVÉSÉRT.]

Ms. Szkárosi-Járdánházi melodiárium 410–422. (Stoll 375.) [Címe:] ”Lusus Scholasticus pro Capessendo Cursu Scholastico.” (Sárospatak REkKvt Ms 513. Mf.: MTAK 113/IV.)

Kiad. Harsányi, ItK 1914. 337–342. – Prot. iskoladrámák 38. sz.

Lit. *Harsányi*, 1914. 333–342.

1791–1792

R₁₀₄ [A LEENDŐ MÚZSÁKAT ÉDESGETŐ JÁTÉK.]

Ms. Szkárosi-Járdánházi melodiárium (Stoll 375.) 426–433. [Címe:] ”Lusus ad alliciendos Musas futuros.” (Id.)

Kiad. Harsányi, 1914. 343–347. – Prot. iskoladrámák 40. sz.

Lit. *Harsányi*, 1914. 343–347.

1792

R₁₀₅ [AZ ABC HARCÁRÓL.]

Mss. 1. Virágos kert 84b–90b. [Címe:] ”Versvs comoediales de Alphabeto.” (OSZK Oct. Hung. 517.)

2. Gyűjteményes vetemény 236–248. (Stoll 375.) [Címe:] ”Az A.B.C. Hartzárol.” (Sárospatak REkKvt Ms 3405. Mf.: MTAK 5070/III.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 41. sz.

Lit. *Gulyás*, 1939. 196–297.

SÁROSPATAK

1792 körül

R₁₀₆ KOMÉDIAJÁTÉK.

Mss. 1. Virágos kert 116b–128b. [Címe folytatólag:] ”Mellybe elő adatik, hogy a munkás Emberek a terhes dolgozásba el fáradván, a Saturnus országlása alatt valo arany időt instállják, de meg nem nyerhetik.” (OSZK Oct. Hung. 517.)

2. Gyűjteményes vetemény 496–525. (Stoll 375.) [Címe azonos a Virágos kertben lévővel.] (Sárospatak REkKvt 3405. Mf.: MTAK 5070/III.)

Kiad. Prot. iskoladrámák 42. sz.

Lit. *Gulyás*, 1939. 296–297.

1792 körül

R₁₀₇ NEPTUNUS ÉS BACCHUS VETÉLKEDÉSE.

Mss. 1. Virágos kert 128b–138b. [Címe:] ”Komédia Játék, Mellyben Elő adatik, miképen contendálnak Neptunus és Bachus, t.i. a Víz és a Bor az elsőség felől.” (OSZK Oct. Hung. 517.)

2. Fejérvári Károly versgyűjteménye 31a–36a. (Stoll 364.) [Címe:] ”Bachusnak Neptunusál valo Czivakodása, az az annak meg Fontolássa, ha vallyón a Bór é elsőbb vagy a víz.” (OSZK Quart. Hung. 179.)

3. OSZK Quart. Hung. 152. 128b–138b. [A kolligátumban a negyedik füzet.] [Címe, mint a Virágos kertben.]

Kiad. Prot. iskoladrámák 43. sz.

1792 körül

R₁₀₈ DÍSZES KOMÉDIA: FLORENTINA.

Mss. 1. Virágos kert 90b–99b. [Címe:] ”Versus Comediales.” (OSZK Oct. Hung. 517.)

2. Tóthfalusi József gyűjteménye. [Az ötödik darab. Címe:] ”Diszes Komédia Florentina. A Férfiaknak és Aszszonyi renden levőknek Historiája.” (A gyűjtemény ma lappang.)

Kiad. Bernáth, 1903. 173–193. – Prot. iskoladrámák 44. sz/

Lit. *Bernáth*, 1899. 409–416. – *Bernáth*, 1902. 39, 56, 60, 63. – *Bernáth*, 1903. 18–19. – *Dömötör*, 1954. 54.

SÁROSPATAK

1791–1796

R₁₀₉

Ad. "... szépen virágzik ez által [a színjátékok által] a' S.Pataki Collegium is, a hol az Ifjak minden tavaszkor készítenek [színjátékokat], ez által magoknak a' Tudományokhoz nagyobb kedvet, a' Collegiumnak pedig virágzást." (Tóthfalusi József *Deidamia* című drámjának előszavából.)

Lit. *Bernáth*, 1903. 4.

SZÁSZVÁROS (SAXOPOLIS – ORĂȘTIE – BROOS)

Szászvárosban a reformáció a XVI. század közepe után honosodott meg. Lutheránusok, reformátusok, antitrinitáriusok egyaránt találhatók ekkor a városban. Báthori István és Zsigmond hiába támogatja a katolikusokat, a többség megmarad evangélikusnak vagy reformátusnak.

A református falusi iskola régi története ismeretlen. A XVII. század elején a város dézsmát nem fizet, abból táplálja a scholabeli diákokat, fizeti a mestereket, papokat. A tanács felerészben magyar, felerészben németekből áll, a bírót évente felváltva választják a két nemzetből.

Az iskola szervezetéről nincsenek adataink. Egyezhetett a gyulafehérvári, később az enyedi iskola alsóbb osztályainak a szervezetével. Szegénysége miatt sokáig nem tudott magasabb iskolává fejlődni. Pedig részesült támogatásban az erdélyi fejedelmek részéről is.

A tanítótestületet sokáig a református egyház papjai képezték. 1669-ből való anyakönyve a tanulók közt studiosikat is említ. Romladozó épülete, mely a rectori szobán kívül négy diákkamrából, három classisból és egy meghasadozott falú keskeny auditoriumból állott, 1797-ben megnagyobbítva, újjáépült. 1799-ben az erdélyi református egyházkerület főtanácsának közvetlen főhatósága alá került.

Irodalom: *Amlachter Albert*: Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und Stuhles Broos bis zum Uebergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690). ArchSiebLk XV. – *Dosa Dénes*: A szászvárosi ref. Kuncollegium története. Szászváros, 1897.

SZÁSZVÁROS

1795. június 25.

R₁₁₀ [KOMÉDIA.]

Ad. A Magyar Mercurius 1795. július 21.: "... ezen holnap 25-dikén az idevaló Particulista iffju Deakotskák egy olyan szép Comediát producáltak az itt való nagy tudományu Rector Bodola Uram elmésen ki-dőlgözött találmányából, hogy olyan több itten nem vólt soha is. Jóllehet semmi-féle rendben lévő ember ebből ki nem maradott, ez ki belölle ne kapott volna, igen nevezetés vólt még is egyebek felett a Morio a maga alkalmaztatásáról és fél poltrás Dorottyá nevű feleséggel való sétállás közben tett beszélgetésről ..."

[Zágoni Bodola György 1793–1796 közt volt az iskola rectora.]

Lit. *Enyedi*, 1972. 199.

XVIII.század vége

R₁₁₁

Ad. "Egy szászvárosi színelőadás alkalmával ugyanis egy Bruz nevű tanuló az ott lévő magyarországi főurakat megpillantva, így szemtelenkedett: « Mit keresnek itt eme magyarországi birkák » Az esetet följelentették, és erre a főhatóság az iskolai színelőadásokat megtiltotta."

Lit. *Vita*, 1943. 76. [Közelebbi forrásutalás nélkül.]

TORDA
(TORDA – TURDA)

Tordán működött református falusi iskola is. Története azonban ismeretlen előttünk.

A Nagyenyeden tanuló és Tordán színjátskót játszó diákok valószínűleg reformátusok voltak. Az unitáriusok Kolozsvárt folytattak közép- és felsőfokú tanulmányokat.

TORDA

1792

R₁₁₂

Ad. Magyar Kurir. 1792. július 31.: "Tordán ... nem újságok a Magyar víg és szomorú Játékok, melyeknek szerzői a Nagy Enyedi Ifjak. Eljátszói pedig a ... nyaralni hazament tanulók." (61. sz. 951/952.)

Lit. *Ferenczi*, 1897. 70. – *Bernáth*, 1902. 20. – *Vita*, 1968. 163. – *Enyedi*, 1972. 18.

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ REMORMÁTUS DARABOK

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ REMORMÁTUS DARABOK

1646

R₁₁₃ COMICO – TRAGOEDIA.

Ed. 1. "... Praefecto Tyranno." Várad, 1646. (RMK I, 787b.)

[A könyvtáblából kiáztatott három féllévélnyi töredék közt meglévő címlapon az impresszumon kívül csak a negyedik scenának ez a két szava van meg.]

2. "Comico-Tragoedia. Constans Scenis Quatuor. Quarum 1. agit De Virtute et Vitio. 2. agit De Divite purpurato et Paupero Lazaro. 3. agit de Milite scele-rato. 4. agit de Praefecto tyranno." Lőcse, 1683. (Mf.: MTAK 152/I.)

Kiad. MDE 1914. 1914. 163–216.

3. "Comico-Tragoedia Constans Scenis Quatuor, az-az: Négy Szakaszokból álló, rész-szerint Vig, rész szerint Szomorú Historia, Quarum I. De Virtute et Vitio: az-az A' Jóságos-tselekedetről és Vétekről. II. De Divite purpurato et paupero Lazaro, az-az: A' fényes Gazdáról és a' szegény Lázárról. III. De Milite scele-rato, az-az: A' hires lator Katonáról. IV. De Praefecto tyranno, az-az: A' kegyet-len Tiszt Tartóról." Kolozsvár, 1699. (KvEKvt R.M.R. 9532. Mf.: OSZK Fm 2/094. 6. tekercs.)

Kiad. RMDE 1960. II. 43–88.

4. "Comico tragoedia constans scenis quatuor. Azaz négy szakaszból álló, rész szerént vig, rész szerént szomoru historia." H. n. 1748.

5. 1751. H. n. [Lásd alább a Vermes István másolatot!]

6. 1756. H. n. [Ugyanazzal a címmel, mint a 3. számmal.]

Mss. 1. Kájoni latin-magyar versgyűjteménye. 1677. 75–97. (Stoll 102.) Címe: "Comico-Tragoedia. Constans scenis quatuor."

2. Vermes István másolata. (RAKKvt – a volt Unitárius Kollégium Könyvtá-rából – Ms. 1214. Mf.: MTAK 191/V. és 367/I.) Címe ugyanaz, mint a 3. számú nyomtatványé. Kolofonja: Nyomatott MDCCLI Esztendőben. [E szerint a zá-radék szerint nyomtatványról másolták. Az 1585. sorig van meg a kéziratban.]

[A Comico-Tragoedia rövid változata, melyet különböző címeken ("Lázár-jele-net", "A dúsgazdag históriája") emlegetnek, megjelenik már a *Petrovay-ék.*-ben (1670–1672) 151b–167a. (RAKKvt – a volt Kolozsvári Református Kollégium Nagykönyvtára – Mf.: MTAK 135/I. és 368/IV.) A II. scena I. actusától a II. scena IV. actusáig terjedő részt tartalmazza (RMDE-ben a 610–1094. sorokat). Ismeretes a XVIII. századból több nyomatott kiadás. Így pl. "Ama' hajdanában frissen élő, de már most Pokolban kínlódó Dús-Gazdag' Históriája, Melly a régi töredékekből öszve szedetett, és a' kegyes Olvasóknak kedvekért most újonnan nyomtatásba vétetődött. Nyomtatattott mindjárt az aratás után." H. és év n. (OSZK L. eleg. m 935. sx. 25. db.) – "A' Pokolban Kínlódó Dús-Gazdag Históriája, melly a' régi Töredékekből öszve szedetett és a' kegyes olvasóknak az olvasásra ujjolag nyomtatásban ki-adattott. Ebben az Esztendőben. H. és év n.

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ REFORMÁTUS DARABOK

(RAKkkvt – volt Unitárius Kollégium Könyvtára. Mf.: MTAK 639/III.) – ”A Világ Fiának vagy Is Az Dúsgazdagnak Az Morsz Halállal Való Elmélkedése.” H. n. 1786. (OSZK.)

”Actus quartus scena secunda in 2do lessus Diuitus infernalis Decantatur...” címmel olvasható a Dives siralma a *Mihál Farkas kódex* 25a–27b. lapjain. (RMDE-ben a 984–1094. sorok.) Ugyanez a cím áll a *Petrovay-ék.*-ben is a siralom előtt.

A Dúsgazdag Históriaja többször megjelent ponyván a XIX. században is. Vö. Pogány, 1959. 131.]

Lit. *Fraknoi Vilmos:* A könyvtáblákból kiáztatott XVI. és XVII. századbéli, ekkorig ismeretlen magyar nyomtatványok bibliographiai ismertetése. MKsz 1878. 272. – *Szivák,* 1883. 37–38. – *Nagy,* 1885. 94, 104–106. – *H.:* Schulkomödien. Korrespondenzbl. 1885. 63. – *Bayer,* 1897. 19–33. – *Binder Jenő:* Egy magyar Lázár dráma és rokonai. EPhK 1898. 11–43, 97–111, 221–232. – *Dézsi Lajos:* Comico-Tragoedia című moralitásunk koráról. BpSz 1904. 383–387. – *Ferenczi,* 1911. 209. – *A [lszeghy Zsolt]:* A Comico-Tragediához. EPhK 1912. 69. – *Jenáki Ferenc:* Kájoni János énekes könyve és forrásai. Kolozsvár, 1914. 52–53. – *Alszeghy Zsolt:* Ének a gazdagrúl. EPhK 1914. 500. – *Horváth János:* Válasz Alszeghy Zsoltnak, egyszersmind újabb adalék a gazdagrúl szóló énekhez. EPhK 1914. 501–503. – *Alszeghy Zsolt:* A magyar reformáció és antireformáció temetési énekei. ItK 1916. 17–18. – *Kastner Jenő:* Az első magyar opera. Klebelsberg Emlékkönyv Bp., 1925. 419–426. – *Dombi,* 1930. 132–139. – *Horváth,* 1931. 197. – *Kozáky István:* A haláltáncok története. 1–3. köt. Bp., 1936–1944. I. 30–32., III. 84–88. – *Eckhardt Sándor:* Paraszt-sors a régi magyar költészetben. It 1951. 149–150. – *Dömötör Tekla:* Adalékok a magyar farsangi játékok történetéhez. Színháztörténeti Értesítő 1953. 25–28. – *Dömötör,* 1954. 23. – *Kardos,* 1953. 133. – *Dömötör Tekla:* A magyar Lázár-dráma nagyszabású előadásához. FK 1955. 410–419. – *Kardos,* 1955. 24–28, 44, 47, 55, 59. – *Dömötör Tekla:* Irodalom és folklór. ELTE Évkönyve 1955. Bp., 1956. 236–240. – *Dömötör Tekla:* Történeti rétegek a magyar népi színijátásban. Ethn 1957. 256. – *Pogány Péter:* Folklór és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán. Bp., 1959. (It. Füz. 24.) 130–131. – *RMDE* 1960. I. 200, 209–211, 219–222., II. 89–103. – *Varga,* 1967. 238–239. – *Pogány Péter:* A magyar ponyva tüköre. Bp., 1978. 18–19.

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ REFORMÁTUS DARABOK

XVII. század első fele

R₁₁₄ BETLEHEMES JÁTÉK. (Magyar nyelven)

Ed. [Komáromi Csipkés György: Sacrarum Centuria Prima (Várad 1659.) kötet-táblájából kiáztatott csonka nyomtatvány.]

Kiad. Kilián, ItK 1985. 699–722.

Lit. *Kilián István*: Magyar nyelvű bethlehemes játék a XVII. század első feléből. ItK 1985. 695–722.

1668

R₁₁₅ [KOMÉDIA ERDÉLY SIRALMAS ÁLLAPOTJÁRÓL.]

Ms. "Pasquillus de miserrima patria nostra Transilvania. Comoediae Actus, in quibus Status Transilvaniae depingitur." (1909-ben kézírata a brassói Honterus gimnáziumban volt. Ma lappang.)

[A szöveg végén: "Datum in Lelesz 6 Idus May A 1668. Ex Societate Jesu Johannes Vilhelmus Doctor Poëseos." Felekezeti hovatartozása tisztázatlan. Előadása nem bizonyított.]

Kiad. Gyárfás, 1909. – Dömötör 1954. 89–102. – RMDE II. 207–219.

Lit. *Gyárfás*, 1909. – *Szigetvári Iván*: Gyárfás Tihamér: Comoedia Erdély siralmas állapotjáról. ItK 1911. 123–125. – *Gyárfás Tihamér*: Válasz a "Comoedia etc." bírálatára. ItK 1911. 252–254. – *Dombi*, 1932. 146–150. – *Dömötör*, 1954. 27–29, 223. – RMDE I. 202, 223., II. 220–226.

XVII. század vége

R₁₁₆ COMOEDIA GENERALIS DE CONFLICTU TURCORUM ET HUNGARORUM. (Magyar nyelven)

Ms. OSZK Fol. Hung. 1737. számú kézirat. [Címe folytatólag:] "vel Actus Generalis de Turcis et Hungaris".

Kiad. RMDE 1960. II. 515–547.

[A drámaszöveg végén négy magyar nyelvű közjáték.]

Lit. *Busa Margit*: Egy ismeretlen színjáték. ItK 1956. 187–196. – RMDE 1960. I. 225–226., II. 548–555. – *Bán*, 1961. 366–367. – Magyar Színháztörténet 1962. 75.

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ REFORMÁTUS DARABOK

XVII. század vége

R₁₁₇ [A BOR MAJD A VÍZ DÍCSÉRETE.]

Ms. Collectanea poetica varii argumenti 3a–14b. (OSZK Oct. Hung. 39.)

[Az elején és a végén csonka. A cím Thalytól származik.]

Kiad. RMDE 1960. II. 397–415.

Lit. *Thaly Kálmán*: Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok. Pest, 1864. II. 115–125. – *Czapáry*, 1892. 16. – *Waldapfel József*: A bor és a víz pántoló-dása és rokonai. ItK 1929. 464–467. – *Dombi*, 1932. 171–174. – *Szász*, 1930. 14. – *Dömötör Tekla*: Népies színjátszó hagyományaink és az iskoladráma. ELTE Bölcsstud. Kar. Évk. 1953. 202–203. – *Dömötör Tekla*: Adalékok a magyar farsangi játékok történetéhez. Színháztörténeti Értesítő 1953. 25–28. – *Dömötör*, 1954. 38–39., 50–51. – RMDE 1960. I. 229., II. 419–423. – *Bán*, 1961. 366–367.

XVIII. század eleje

R₁₁₈

Ad. [Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokritus:] "Mikor gyermek és etimológista tanulócska volnék, egy húsvétban kántálni elcsalának holmi ravasz háromszéki gyermekek. ... Jutánk Árvádfalvára, s látánk ott egy nagy házat ... Málnási nagy szelesen belobbanván a házba ... holmi komédiára tanult csúfos strófáit elmondá, melyek közül kettő most is jut eszembe, s ezek valának:

"Tetűknek, bolháknek kövérivel híztam,

Csotjokkal puskáim ágyait cifráztam."

(S. a. r. Klaniczay Tibor, Bp., 1960. 40–41. l.)

[Hermányi Dienes (1699–1763) 1711 és 1718 között Székelyudvarhelyen tanult. Az ismeretlen komédiából idézett sorok feltehetőleg egy ottani színjátékból valók.]

Lit. *Vita*, 1968. 153.

XVIII. század első fele

R₁₁₉ [HOLOFERNES.]

Ms. "Olofernes, A kinek Betulia meg szállásakor Isten ellen lett Káromlásit az Isten meg bosszulni akarván, Judith Aszszonynak keze által el vesztetett. A melyis Comediában asz ... zoskola által ki ábrázoltatott." (A Gyalakuti Lázár-család levéltárából a volt Erdélyi Múzeum Egylet Történeti Levéltárában, köze-

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ REFORMÁTUS DARABOK

lebbi jelzet nélkül. Ma valószínűleg a levéltár egyéb anyagával az RAKKTLt-ban. (Mf.: MTAk 21/XIV.)
Kiad. Prot. iskoladramák. 45. sz.

1798

120 [XIV. LAJOS HALÁLÁRÓL.]

Ad. [Az 1798. január 23-án kelt Királyi Helytartó Tanátsnak a selmeci evangélikus gimnáziumban 1797-ben a francia király megöletéséről szóló tragédiaelőadást követő investigációjának folyamányaként megparancsolja, hogy a tanulók csak a városi hatóság engedélyével produkálhatnak olyan játékokat, "melybe publicitás jó." A tanító nemcsak saját osztályának tanulóiért felelős.] "tehát ezen Superintendentiának parantsoltatik, hogy a' Tanítóknak, kik azon egy Oskolában különböző Classisokat tanitanak, adja értékre, hogy kötelességeknek és mérjék az olyan Ifjakat, a' kik nem tulajdon tanítványaik, ha azok valamelly excessusban vagy tilalmas vagy illetlen tselekedetben tapasztaltatnak, nem tsak meg intetni, hanem az olyan tselekedetről el is vonni, és hogy az véghez ne viteődjön, akadályoztatni." (A Kömlődön 1798. június 12–13-án Túl a Dunai Superintendentia konzistoriális gyűlésének jegyzőkönyvében a 4. pont. Lelőhelye: a diósjenői Református egyház irattárában "Lajstroma a' Túl a' Dunai Fő Tisztelendő Superintendentia Jegyző könyveiből ki jrtt Normativumoknak, Nevezetesebb Végezéseknak és Felséges királyj Parantsolatoknak. MDCCCXXI. Esztendőben.")

[Vö. az E₄₂₆ számmal. A rendelkezés minden iskolára vonatkozott.]

XVIII. század második fele

121 KALOCSAI KOMÉDIA.

Ms. Collectanea poëtica 40a–41a. [Címe:] "Comed." (OSZK Oct. Hung. 39.)
Kiad. Dombi, 1932. 191–194. – RMDE II. 416–418. – Prot. iskoladramák 49. sz.

Lit. *Dombi*, 1932. 175–177. – *Dömötör*, 1954. 38–39. – RMDE 1960. I. 229–230., II. 419–423, 510. – *Bán*, 1961. 362.

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ REFORMÁTUS DARABOK

XVIII. század második fele

R₁₂₂ [AGAMEMNON TRAGÉDIÁJA.]

Ms. [Címe:] "Tragoedia Agamemnonis." (A volt Erdélyi Múzeum Egylet 756. sz. kéziratában található. Ma valószínűleg a KvEKvt-ban van. Mf.: MTAK 184/II.)
Kiad. Prot. iskoladramák 46. sz.

XVIII. század vége

R₁₂₃ SCÉNA VAGY TRÉFÁS JÁTÉK. (Magyar nyelven)

Ms. (Az OSZK Quart. Hung. 240. jelzetű kéziratában a 3a–10b lapon.)
[Io története, ugyanaz a tárgy, mint az U 21. számúé.]
Kiad. Prot. iskoladramák 47. sz.

XVIII. század vége

R₁₂₄ [EGYIPTOMI JÓZSEF.] (Magyar nyelven)

Ms. (A Papszász-család gyűjteménye. DMIKGy X. 75. 128.)
Kiad. Prot. iskoladramák 50. sz.

Lit. *Kilián István*: Ismeretlen Csokonai versgyűjtemény Szárazbőrről. Archivum a Heves megyei Levéltár Közl. 1977. 6. sz.

MUTATÓK

•

A könnyebb tájékozódás kedvéért többféle mutatót állítottunk össze.

Az *Általános mutató* (címjegyzék) felőli valamennyi tétel címét. Az abc-rendbe szedés azonban nem mindig csak a címszavak kezdőbetűje alapján történt. Nemcsak a kiadványban szereplő darabokat akartuk ugyanis abécés lajstromba szedni. Arra törekedtünk, hogy a címekből a tárgyat megjelölő lényeges szavakat is tartalmazza a jegyzék. Másrészt pedig tájékoztasson műfaji kérdésekről, előadási alkalmakról. Az abc-rendet ezért sokszor a teljes címben a *nagybetűvel* kiemelt nevek, szavak alkotják. Megtörténik, hogy egy-egy cím több ízben is szerepel a lajstromban. Pl. ha a cím több személynévet tartalmaz, akkor ezek mindegyikét kifuttatjuk. Azonos személyekre, ugyanannak a témának a feldolgozására összesítő szavakkal is utalunk. Ilyenkor azonban nem az eredeti szöveg szóalakját vesszük figyelembe, hanem magyar fordításban, mai helyesírással írjuk a szót (Zsuzsanna, karácsony). Előfordul tehát, hogy ugyanaz a név vagy szó *nagybetűvel* írva címet, kicsivel írva témát jelöl (JOSEPHUS – József). A műfajt, a darab műfaji jellegét meghatározó *actus oratorius*, *komédia*, *tragédia* azonban együtt szerepel a tartalommutatóban az ACTUS ORATORIUS, KOMÉDIA, TRAGOEDIA címszavakkal. Műfaji besorolást, tematikai összesítést nemcsak a megadott cím, hanem a darab tartalma alapján is végeztünk. A magyar nyelvű drámaszövegek címét magyarul is latinul is megadjuk, ha ezen a nyelven is előfordul, vagy kétféle elnevezéssel él az irodalmi köztudatban.

Mivel az abc-rendbe foglalás sokszor nem az eredeti teljes cím kezdőbetűje alapján történt, megemlítjük, hogy nem vettük figyelembe a névelőket (a, az; der, die das), az előljárókat (pro, de, in; von), a lényeget nem tartalmazó jelzős, határozós bővítményeket (in honorem, in diem; *der junge Kaiser Antonin*, *das verwüstene Deutschland*). Ha azonban a jelzők meghatározóak (*der reiche Mann*, *das jüngste Gericht*, *der verlorene Sohn*), a jegyzékben ezzel az állandó jelzővel kerültek betűrendbe.

Az *Adatok* címszó alatt elsősorban az általános vonatkozású intézkedéseket, iskola-törvényeket, színpad építésére, lebontására, színpadi kellékekre utaló tájékoztatásokat, más pontosabban névvel nem illethető utalásokat, elmaradt előadásokat, játékszokásokat összegeztünk. Sok, témájáról nem ismert előadási adatunk van, melyet számadási könyvek tartalmaznak eljátszott komédiáért, tragédiáért vagy egyszerűen játékért (Spiel!) adott fizetség formájában. Ezek mutatószámát *Komédia*, *Spiel* stb. cím alatt is szerepeltetjük.

A játékok teljes címéből a kiemelt lényeges szavak kezdőbetűi határozzák meg a darabok abécés rendbe sorolását. Megtörténik, hogy a kiemelt szavak nyelvtanilag torz alakok, előljáróktól függő vonzatok, nyelvtanilag összefüggésükben értelmes szerkezetek részei, és kiemelt alakjukban furcsán festenek (Historia JOSEPHI, Domini nostri JESU CHRISTI nativitas).

A *Szerzői mutató* csak a kétségtelen szerzőket és a valóban létező vagy létezett, ellenőrizhető munkákat tartalmazza. Bár legtöbbször az volt a gyakorlat, hogy aki az előadást rendezte, akinek ezért pénzt fizettek, az írta az eljátszott darabot is. Ezeket a neveket, egyes állítólagos szerzők általánosságban actusként, komédiaként említett darabjait nem szerepeltetjük ebben a mutatóban.

ÁLTALÁNOS MUTATÓ
(Címjegyzék)

Az ABC HARCÁRÓL	R 105
ABEL per Cain occisus	E 109
Kain et ABEL	E 2
Tragoedia anebo smutná hra o zabyti ABELE (Bruk, Ján)	E 480
ABRAHAM Isacum immolans (Eckardus, Andreas)	E 268
ÁBRAHÁM Pátriárka	E 277
ABRAHAM und Isac	E 158
ABSOLON	E 71
ACCLAMATIONES IN NATALI EXCELLENTIS- SIMI DOMINI SAMUEL POMARIJ	E 206
ACCLAMATIONES VOTIVAE	E 218
Modica ACTIO (Buchholtz, Georgius)	E 275
ACTIO AIACIS cum Ulysse	U 4
ACTULUS AVIUM (Buchholtz, Georgius)	E 305
ACTUS	E 172–177, E 180–181, E 183, E 186–187, E 349, E 352, E 455, E 462, R 61
ACTUS ANEB ŽERTOWNÁ ROZPRÁWKA KU OKRAŠLENI WESELI SPORADANA	E 487
ACTUS BREVIS de veterij anni valedictione	E 201
ACTUS COMICUS de Papiniano consiliario	E 292
ACTUS CORONATIONIS Ferdinandi III	E 91
ACTUS DECLAMATORIUS	E 243, E 464–465
ACTUS DISPUTATORIUS	E 369, E 377, E 379
ACTUS EXAMINIS	E 56
ACTUS HISTORICUS (Buchholtz, Georgius)	E 307
ACTUS INTRODUCTOR	E 222
ACTUS NUPTIALIS de Poliphemo (Hruscovitz, Samuel)	E 294
ACTVS OECONOMICUS (Lackner, Christophorus)	E 431
ACTUS ORATORICUS	E 356, E 368, E 376
ACTUS ORATORIUS – Actus oratorius	E 87–88, E 92, E 98, E 101, E 103, E 165, E 191, E 193, E 198, E 209, E 234–247, E 273–274, E 295, E 344, E 346–348, E 352–355, E 357– 367, E 370–374, E 378, E 380– 383, E 385, E 418, E 421
ACTUS PASSIONALIS	E 345
ACTUS PUBLICUS	E 168
ACTUS SCHOLASTICUS	E 463

ACTUS SCHOLASTICUS ORATORIUS in Festo	
Mariae Magdalenae (Buchholtz, Georgius)	E 274
Ádám	E 119, E 314, E 335
Drama sacrum. Lapsum ADAMITICUM	E 335
ADAMS VERMÄHLUNG mit Eva	E 119, E 127
Adatok	E 50, E 61, E 75, E 86, E 94, E 97–103, E 105, E 107, E 114, E 162, E 178–179, E 188–189, E 194, E 197, E 226, E 228, E 230–231, E 249, E 269, E 277, E 279, E 282, E 284–287, E 289, E 295, E 301–302, E 311, E 313, E 315–317, E 321–323, E 330, E 340–343, E 394, E 398–402, E 407, E 410–411, E 413–415, E 419, E 423–424, E 429, E 433–438, E 441–463, E 467, E 474–477, E 494; U 10, U 32; R 3, R 7, R 10, R 14, R 24, R 30, R 32, R 41, R 49, R 52–55, R 59, R 62, R 66–67, R 71, R 79–86, R 100, R 109, R 111, R 112, R 118
Aeneas	R 37, R 97
AGAMEMNON tragédiája	R 122
Aggratulatio ld. Köszöntés	
AGGRATULATIO in festum Johannis	E 218
AGGRATULATIO FESTIVA	E 298
AGON aneb potíkáni čtvoro, Sveta, Tela, Smrti, Spravedlivosti Boží a Dušický vernej (Justh, Ladislav)	E 334
Actio AJACIS cum Ulysse	U 4
Der König ALBIN und der König Känemund	E 141
Der Kaufmann AMBROSIUS und sein Weib	E 148
AMNON INCESTUOSUS (Wagner, Valentinus)	E 108
Titus ANDRONICUS und (sein Sohn) Vespasianus	E 140, E 159
ANIMA coeli amore saucia a tenebris ad lucem, a voluptate AD CHRISTI CRUCEM CONVERSA	E 212
ANNABELLA und der König Ferrario	E 117
Certamen poeticum inter 4 ANNI TEMPORA	E 336
Der junge Kaiser ANTONIN und Papinianus	E 137
Der König ANTROPATER und seine Söhne	E 130

APOLLINIS, MUSARUM, PALLADIS ET VIRTUTUM Drama (Szatmárnémeti Sámuel)	R 27
APOLLO pere Venusszal (Gyöngyösi János)	R 31
Tragoedia in qua APOSTOLORUM tam VITA quam Mors enarratur	E 485
ARA GRATITUDINIS Spiritus Sancti porrecta . . .	E 240
ARA TRIPLEX DEO IMMORTALI	E 333
Actus oratorius de ARCANIS RERUM PUBLICARUM (Röser, Jacobus)	E 198
ARGEIS	E 55
ARGUMENTUM DECLAMATORIUM	E 384, E 386–393
ÁRKÁDIA	R 73
ARMÉNIA és Paár (Horváth Pál)	R 39
ÁRPÁD	R 63
Comoedia de ARTIBUS quibusdam producta (Bökényi János)	R 2
Actus continens ASCENSIONEM CHRISTI et missionem Spiritus Sancti	E 246
ASTYANAX és Polixenia feláldozása	R 48
Attila	U 26
Die siegreiche AUFERSTEHUNG CHRISTI (Klesch, Daniel)	E 448
Die AUFERSTEHUNG DER TOTEN und das jüngste Gericht	R 129, E 149
Die AUFFERWECKUNG Lazari (Klesch, Daniel) . . .	E 449
AUTUMNALIA PHIDITIA (Bubenka, Elias)	E 396
Bachanalis ld. Farsang	
Dialogus BACCHANTIUM MORES EXAGERANS . . .	E 483
Memoria amarae Christi mortis in locum BACCHANTIUM salvari cupientibus recolenda . . .	E 484
Neptunus és BACCHUS vetélkedése	R 107
Der Kaiser Friedrich BARBAROSSA	E 128
Actus de 8 BEATITUDINIBUS (Sartorius, Elias) . .	E 182
Béke	E 214, E 392
De BELLO ET PACE	E 214
De BELLO RUSSIS INDICENDO	E 392
BESZÉLGETÉS	U 34
BETLEHEMES JÁTÉK	R 114
Conspectus dramatis scholastici in laudem Domi- norum Patronorum BIBLIOTHECAE SCHOLA- STICAE Késmarkiensis (Buchholtz, Georgius) . . .	E 273
BIGAMIA Jacobi	E 267
BIGILIAE	U 24
BILIBALDJSTROBJUS	E 203

Bor	R 33, R 38, R 117
A BOR majd a víz DÍCSÉRETE	R 117
Lampréd és BORNELLO igaz barátok (Horváth Pál)	R 40
Das BÖSE GEWISSEN	E 152
BRUTUS	R 69
Junius BRUTUS (Röser, Jacobus)	E 209
A BŰNÖK ÉS AZ ERÉNYEK CIVÓDÁSA (Bökényi János)	R 21
Cain ld. Káin	
CALIX AFFLICTIONIS, persecutionum piis bibendus	E 185
CAMILLO	E 265
CANTIO ad Dominum Consulem	E 321
CANTIO AD HUNGARICAM COMOEDIAM	E 322
CANTIO VALEDICATORIA (Solymosi Nagy Mihály)	E 329
Comoedia von der CASTITAS	E 110
CATILINA (Schön, Casparus)	E 421
Certamen	E 210, E 334, E 336, E 386, E 391, E 478, E 481–482, R 1–2, R 18, R 21, R 33, R 38, R 99, R 107–108, R 117, R 121
CERTAMEN POETICUM inter quatuor anni tempora	E 336
Actus de CHARITATE, SPE ET FIDE (Sartorius, Elias)	E 184
Dialogus CHRISTI ASCENDENTIS ET 9 ACCLAMATORUM	E 207
Comoedia von der CHRISTLICHEN KIRCHEN	E 116
CHRYSOPOTERJON FORTUNAE PRO ERIDE ARTIBUS	E 210
Komédia a CIGÁNYRÓL ÉS A DIÁKRÓL	R 13
COLLOQUIUM	U 34
COMICO-TRAGOEDIA	E 323, R 113
COMICO-TRAGOEDIA (Felvinczi György)	U 9
COMOEDIA, comoetia, comedia ld. Komédia	
COMOEDIA DE ARTIBUS quibusdam producta	R 1
COMOEDIA DE GRAMMATICA ET EJUS FILIIS	R 91
COMOEDIA DE MATRIMONIO SACERDOTUM (Sztárai Mihály)	E 293
COMOEDIA DE NUPTIIS	R 29
COMOEDIA DE ZINGARO ET FAMULO	R 13

COMOEDIA GENERALIS DE CONFLICTU TURCORUM ET HUNGARORUM	R 116
COMOEDIA INCONTINENTIS et per legem Mosis damnati Filii	E 3
COMOEDIA LEPIDISSIMA DE SACERDOTO (Sztárai Mihály)	E 473
COMOEDIA VÁLASZUTINA (Válaszuti György) .	U 1
CONGRATULATIO CONVICTORUM	E 215
CONJUGIUM ADAMI CUM EVA	E 314
CONSPECTUS DRAMATIS SCHOLASTICI in laudem Patronorum Bibliothecae Scholasticae Késmarkiensis (Buchholtz, Georgius)	E 273
Wie COSMOPHILUS VON DEN TUGENDEN ZU DEN LASTERN SICH BEGIBT	E 138, E 143
CULTURA (Csokonai Vitéz Mihály)	R 5
CURA REGIA (Lackner, Christophorus)	E 252, E 427
CYRUS (Miskolczi Zsigmond)	R 64
CYRUS (Missovitz, Michael)	E 406
CYRUS MAIOR (Ziegler, Daniel)	E 41
CSAK A TEST A HALÁLÉ (Háló Kovács József) .	R 8
DANIELIS tragoedia	E 9
DANIEL UND DIE LÖWENGRUBE	E 115
DAVID (Zabanius, Isacus)	E 192
DÁVID ÉS A FRIGYLÁDA (Schubert, Johannes) .	E 439
DÁVID KIRÁLY (Dersi Simó István)	U 31
DEBRECENI DISPUTA (Válaszuti György)	U 1
DECENNALE EXPIRIUM ET PRIMUM RESPIRIUM STATUS EVANGELICI (Ladiver, Elias)	E 223
Declamatio	E 194–195, E 384, E 386–393, U 13–14
DEIDAMIA (Tóthfalusi József)	R 42
DELINEATIO SINOPTICA ORATORII ACTUS (Kemmel, Johannes)	E 295
Honori victoris invictissimi de DESCENSU AD INFEROS CHRISTI (Sartorius, Andreas)	E 242
Das verwüstene DEUTSCHLAND	E 123
DEUTSCHLANDS VERDERB	E 132, E 155
DIALOGICA COLLOQUIORUM PERORATIO	E 375
DIALOGUS Bacchantium mores exaggerans	E 483
DIALOGUS Christi ascendentis et 9 acclamatorum .	E 207
DIALOGUS INTER DUOS RUSTICOS de honore (Bruk, Ján)	E 481

Az Énéás és DIDO kártágói szerelmes történetjek (Ákáb István)	R 97
DIDONAK SZOMORÚ TÖRTÉNETE (Szászi János)	R 35
DIÉTA	R 70
Drama profligatae Pigritiae et coronatae DILIGENTIAE (Buchholtz, Georgius)	E 308
Nagy Sándor és DIOGENÉSZ	R 29
In honorem DIRECTORIS STUDIORUM nostrorum dispositiunculae orationum (Sartorius, Andreas)	E 237
DISPUTATUR Litterae an Divitiae sint prae- stantiores	R 391
DÍSZES KOMÉDIA: Florentina	R 108
DIVITIAE CUM LITTERIS DE PRINCIPATU CERTANT	E 386
DRAMA PROFLIGATAE PIGRITIAE ET CORO- NATAE DILIGENTIAE (Buchholtz, Georgius) . .	E 308
DRAMA SACRUM LAPSUM ADAMITICUM	E 335
ECCLESIA IN EXILIO TRIUMPHANS	E 296
De ECCLIPSIBUS ECCLESIAE	E 204
EIN ZWIEFACHER POETISCHER ACT und geist- liches Spiel von den dreyen Weysen Auss Morgen- lande (Eisenberg, Petrus)	E 190
ELEAZAR CONSTANS (Ladiver, Elias)	E 58, E 196
ELECTIO REGUM POLONIAE	E 384
ELECTIO TRIGONIANA DELEGATORUM NUNCIORUM (Lackner, Christophorus)	E 430
ELVÁDOLT ÁRTATLANSÁG (Szathmári Paksi Sámuel)	R 95
EMBER GYÚLÖLÉS	R 57
EMBERUTÁLÁS és ugyanannak megbánása	R 44
EMBERT UTÁLÓ TIMON (Garas István)	R 98
Az ÉNEÁS és Dido kártágói szerelmes történetjek (Ákáb István)	R 97
Erdély	E 115, E 135, R 23, R 115
Komédia ERDÉLY SIRALMAS ÁLLAPOTJÁRÓL Erény	R 115 E 213, E 338, E 428, E 477, R 21
Eris	E 210
Gróf ESSEX	R 45
ESZTER	E 233
Egy magyar ESZTER-DRÁMA	E 232

EUNOCHUS	E 1
EUROPA comico-tragica (Missovitz, Michael)	E 404
Éva	E 119, E 127, E 314
ÉVA ŐSANYÁNK BŰNE (Látzai József)	R 99
EXERCITIUM COMICUM	E 460
EXTASIS CURIOSA	R 33
EXULTATIO (Solymosi Nagy Mihály)	E 324
Die FALSCHER UND DIE RECHTE LIEBE	E 146
A FALUSI BORBÉLY	R 74
Farsang	E 69, E 106, E 212, E 261, E 475, E 483–484
FATA UNGARIAE (Missovitz, Michael)	E 403
FATUM AUSTRIACUM (Rehlinus, Johannes)	E 339
Fédra ld. Phaedra	
FÉDRÁNAK SZOMORÚ TÖRTÉNETE (Szathmári Paksi Sámuel)	R 34, R 95
Actus coronationis FERDINANDI III.	E 91
Annabella und der König FERRARIO	E 117
FESTIVITAS SCHOLASTICA /De natalitione Jesuli/ (Schnatzinger, Johannes)	E 471
Actus in FESTO GALLI	E 169, E 171
Actus pro FESTO GALLI (Buchholtz, Georgius)	E 309
Der König FILIPPUS in Macedonia und seine zwei Söhne	E 142
FILIUS PERDITUS	E 303
FILIUS PRODIGUS	E 15
FLORABELLA	E 153
Díszes komédia: FLORENTINA	R 108
FORTUNATUS	E 133
FRUCTUS AESTIVI SEMESTRIS (Duchon, Johannes)	E 85
Gál napra	E 102, E 169, E 171, E 203, E 278, E 308–309
GÁLYARAB vagy újmódi gonosztevő	R 56
Gazdag ember	E 121, E 134, E 154, E 482
GENETHLIACON (Solymosi Nagy Mihály)	E 318
In diem GEORGII	E 331
GERSON (Csokonai Vitéz Mihály)	R 11
GÓLIÁT	E 72, E 476
Comoedia de GRAMMATICA et ejus filiis	R 91
A GRAMMATICA dicsérete	E 199
Specimen GRATITUDINIS Generosi Domini Thomae Conrad die natali exhibitum	E 213

GYMNASIUM SAPIENTIAE AC VIRTUTUM

(Rehlinus, Johannes)	E 338
Halál	E 166, E 350, E 422, E 484–485, E 493, R 19
A HALÁL beszélgetése (Bökényi János)	R 19
HÁMÁN	E 477
A HÁROM IFJU TŰZES KEMENCÉBE VET- TETÉSE	U 2
HÁROMKIRÁLYOK	E 81, E 96,
Házasság	E 18, E 29, E 105, E 248, E 294, E 314, E 470, E 488, E 490–492, R 12, R 27, R 65
HEAUTONTIMORUMEOS	E 278
HELENA Menelao reddita (Schwartz, Johannes)	E 227
HERÓDES (Kolozsvári Dimén Pál)	U 7
HIPPOLYTUSNAK FÉDRÁVAL VALÓ ÜGYE	R 15, R 72
HISTORIA JOSEPHI (Buchholtz, Georgius)	E 276
HISTORIA VON SUSANNA (Stöckel, Leonhard)	E 7, E 11
Judith et (és) HOLOFERNES	E 420, E 440,
HOLOFERNES	R 119
HUNGARIA RESPIRANS (Schwartz, Johannes)	E 224
HUNYADI LÁSZLÓ (Lakos János)	E 468
Hunyadi László	E 390, E 468
Húsvét ld. Nagyhét	
IASZÓN	U 25
Az IFJÚSÁG HIBÁJA BŰNTETI A VÉNSÉGET	R 75
Az IGAZ PAPSÁGNAK TIKÖRE (Sztárai Mihály)	E 473
Honori victoris invictissimi de descensu ad INFEROS Christi (Sartorius, Andreas)	E 242
De INIQUO JUDICE	E 10, E 13
INTERSCENIUM 14 Virginum	
(Buchholtz, Georgius)	E 270
INVITATIO POST OTIUM AD NEGOTIA, post veniam ad Musas	E 216
Io	U 21, R 123
ISAAC und Rebecka (Klesch, Daniel)	E 443
Abraham und ISAC	E 158
Abraham ISACUM immolans (Eckardus, Andreas).	E 268
ISKOLAJÁTÉK A TANULÓ-ÉLETPÁLYARA való törekvésért	R 103
Izsák	E 158, E 268, E 443, R 65
IZSÁK és Rebeka házassága (Pápai Páriz Ferenc)	R 65
Bigamia JACOBI	E 267

JÁTÉK A BESZÉD NYOLC RÉSZÉRŐL	R 101
JÁTÉK KULCSA (Szabó József)	R 102
JEPHTA	E 154
Die bis zu schmällichen kreuzes Tod erniedrigte Liebe JESU (Czacko von Rosenfeld)	E 166
In honorem triumphatoris JESU CHRISTI (Sartorius Andreas)	E 234, E 236, E 239
Domini nostri JESU CHRISTI NATIVITAS	U 15
Trias dispositionum anno 1650 in honorem nati Salvatoris JESU CHRISTI (Sartorius, Andreas)	E 238
Festivitas scholastica De natalitione JESULI (Schnatzinger, Johannes)	E 471
Jesus Id. Jézus Krisztus	
JESUS DESIDERIUM ET DELICIUM PIORUM	E 221
JESUS MESSIAS (Eszéki István)	R 60
Jézus Krisztus	E 166, E 207, E 212, E 234–236, E 238–239, E 241–242, E 245– 247, E 345, E 349–352, E 422, E 448, E 469, E 484, U 6, U 11– 12, U 15, U 20, R 60
JOAS (Dubovsky, Martinus)	E 225
Ad diem JOHANNEM (Solymosi Nagy Mihály)	E 325
Die Enthauptung JOHANNIS DES TÄUFERS (Klesch, Daniel)	E 447
Aggratulatio in festum JOHANNIS	E 218
JOSEPH	E 70, E 74, E 475
Von dem keuschen JOSEPH (Klesch, Daniel)	E 446
Der keusche JOSEPH	E 161
Historia JOSEPHI (Buchholtz, Georgius)	E 276
JOSEPHUS	E 4, E 6
Sophompaneas sive JOSEPHUS	E 266
József	E 4, E 6, E 70, E 74, E 150, E 161, E 266, E 276, E 446, E 475, R 124
Egyptomi JÓZSEF	R 124
Petrus poenitens et JUDAS desperans	E 220
De iniquo JUDICE	E 10, E 13
JUDITH	E 12
Die Heldin JUDITH (Klesch, Daniel)	E 445
JUDITH et (és) Holofernes	E 420, E 440
Der Kaiser JULIANUS	E 144
JUNIUS BRUTUS (Röser, Jacobus)	E 209
(Die Auferstehung der Toten und) das JÜNGSTE GERICHT	E 120, E 129, E 149

KAIN et Abel	E 2
Káin	E 2, E 109
Kaiser	E 128, E 137, E 139, E 144
KALOCSAI KOMÉDIA	R 121
Der König Albin und der König KÁNAMUND . . .	E 141
Karácsony	E 162, E 167, E 221, E 235, E 238, E 244, E 247, E 438, E 471; U 11–12, U 15; R 60, R 114
KARÁCSONYI JÁTÉK	E 438
Der König KARL und sein Bruder Tulandus	E 126
Az özvegy KARNYÓNÉ s két szeleburdiak (Csokonai Vitéz Mihály)	R 6
Der KAUFMANN AMBROSIOUS und sein Weib . .	E 148
Keresztelő János	E 447
Die KEUSCHHEIT	E 150
KOMÉDIA (Kaposi Miklós)	U 19
KOMÉDIA (Szentmártoni Simon)	U 30
KOMÉDIA – Komédia	E 3, E 8, E 10, E 13–15, E 18– 23; E 26–49, E 51–53, E 60, E 62, E 64–66, E 68–69, E 70, E 72–73, E 76–80, E 82–83, E 86, E 89–90, E 95, E 104–107, E 109–113, E 115–118, E 120– 126, E 128–160, E 163, E 170, E 226, E 231, E 250–251, E 253–254, E 256–258, E 260– 264, E 270, E 277–278, E 280– 281, E 283, E 288, E 290–293, E 310, E 312, E 315–317, E 322, E 408–409, E 412, E 416–417, E 425, E 428, E 435–438, E 442, E 454, E 457–458, E 461, E 474; U 3, U 5, U 16, U 19, U 30, U 32–33; R 1–2, R 5–6, R 11– 13, R 25–26, R 28, R 46, R 50– 53, R 57–58, R 64, R 68, R 70, R 87–91, R 95, R 98, R 105– 106, R 108, R 110, R 115–116, R 119, R 121, R 123
KOMÉDIA ERDÉLY SIRALMAS ÁLLA- POTJÁRÓL	R 115
KOMÉDIA ÉS TRAGÉDIA	R 47–48
KOMÉDIAJÁTÉK	R 106

KONOK PERESKEDŐK (Nagy György)	R 50
KÓTYAVETYE	U 21
Apud Dominum KÖLESÉRI (Solymosi Nagy Mihály)	E 326
König	E 91, E 113, E 117, E 126, E 130–131, E 136, E 141–142, E 339
Die Königin aus Utopia und der KÖNIG VON UDENE	E 131, E 136
Die KÖNIGIN AUS UTOPIA und der König von Udene	E 131, E 136
Köszöntés	E 195, E 199, E 203, E 206, E 213, E 215, E 217–218, E 298, E 273, E 318–319, E 324–328, E 331, E 338–339; R 12
Die zu schmalichen KREUZES TOD erniedrigte Liebe Jesu (Czacko von Rosenfeld)	E 166
Die KRISTLICHE KIRCHE wie sie verfolgt wird . .	E 147
Krisztus ld. Jézus Krisztus	
KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSE (Koncz Gábor) . .	U 20
KRISZTUS URUNK SZÜLETÉSÉRŐL IRATOTT VERSEK	U 12
Die edlen freien KÜNSTE und Tugenden	E 428
LABARUM TRIUMPHALE victrici Palladi Fraga- riae Solenne utpote DRAMATICUM Lycei Eperi- essis (Zabanius, Isacus)	E 193
LADISLAUS CORVINUS	E 390
XIV. LAJOS haláláról	E 426
LAKODALMAS JÁTÉK (Szathmárnémeti Sámuel)	R 27
LAKODALMI JÁTÉK (Nagy István)	R 12
Die zwei Ritter, der gottesfürchtige LAMPRECHT und der gottlose Naideckert	E 145
LAMPRÉD és Bormello igaz barátok (Horváth Pál) .	R 40
Drama sacrum. LAPSUM ADAMITICUM	E 335
LAPSUS PROTOPLASTAE, Ortus Vitiorum (Látzai József)	R 99
Die Aufferweckung LAZARI (Klesch, Daniel) . . .	E 449
Der reiche Mann und (der arme) LAZARUS	E 121, E 134, E 450
A LEENDŐ MUZSÁKAT ÉDESGETŐ JÁTÉK . .	R 104
LEGÉNYEK INTÉSE (Nagy György)	R 51
Das LEIDEN UND STERBEN UNSERS HERRN (HEILANDS) Jesu (Christi)	E 350, E 422
De LIBERALITATE	E 202

LIBRI VENALES	U 23
Die falsche und die rechte LIEBE	E 146
Thetis et LIEUS	R 38
Disputatur LITTERAE AN DIVITIAE SINT PRAESTANTIORES	E 391
LUCTUS MUSARUM PANNONIDUM	E 466
LUSTSPIEL	E 341
LUSUS AD ALLICIENDOS MUSAS FUTUROS	R 104
LUSUS APOLLINIS (Kalinkius, Zacharias)	E 395
LUSUS NUPTIALIS	E 488
LUSUS SCHOLASTICUS (Sartorius, Andreas)	E 244
LUSUS SCHOLASTICUS PRO CAPESENDO CURSU SCHOLASTICO	R 103
LUTHER und Johann Tetzl	E 151
LYCEUM EPERIENSE dramaticum (Zabanius, Isacus)	E 191
Die 7 Söhne der MACCABEER	E 43
Die 7 MAKABÄISCHEN SÖHNE	E 163
O MALJARSTVY VERŠE (Bruk, Ján)	E 478
MARIA STUARTIN	E 157
Actus scholasticus oratorius in Festo MARIAE MAGDALENAE (Buchholtz, Georgius)	E 274
Comoedia de MATRIMONIO SACERDOTUM (Sztárai Mihály)	E 293
MELOS PASQUALE RHYTMICUM (Klesch, Daniel)	E 469
MEMORIA AMARAE CHRISTI MORTIS in locum Bacchantium salvari cupientibus recolenda	E 484
Helena MENELAO reddita (Schwartz, Johannes)	E 227
Más actus a MESTEREMBEREKRŐL (Bökényi János)	R 18
Komédia a' MESTEREMBEREKRŐL (Bökényi János)	R 2
MESTERSÉGES RAVASZSÁG (Simai Kristóf)	R 68
Komédia egynémely MESTERSÉGRŐL	R 1
METAMORPHOSIS ... Sigismundi Rakoci (Pápai Borsáti Ferenc)	R 78
MODICA ACTIO (Buchholtz, Georgius)	E 275
MONTIS HELICONIS TENELLUS FOETUS	U 14
Morgenland	E 190
Comoedia incontinentis et per legem MOSIS damnati filii	E 3
De MUSICA (Bruk, Ján)	E 479

Múzsák	E 216; U 26; R 104
A leendő MÚZSÁKAT ÉDESGETŐ JÁTÉK	R 104
NAGY SÁNDOR és Diogenész	R 29
Nagy Sándor	E 389; R 29
Nagyhét (Passió is.)	E 165–167, E 220, E 234, E 236, E 239, E 241–242, E 245, E 306, E 345, E 350–352, E 422, E 469; U 6, U 20
NAGYVÁRADAI KOMÉDIA (Basilius István)	U 33
Die zwei Ritter, der gottesfürchtige Lamprecht und der gottlose NAIDECKERT	E 145
NASONAK SZÁMKIVETÉSE	R 36
Festivitas scholastica de NATALITIONE JESULI (Schnatzinger, Johannes)	E 471
Actus oratorius continens solemnem NATALI- TIORUM DOMINI FESTIVITATEM	E 247
In honorem NATI PARVULI (Sartorius, Andreas). .	E 235
Trias dispositionum anno 1650 in honorem NATI SALVATORIS Jesu Christi (Sartorius, Andreas) . .	E 238
Domini nostri Jesu Christi NATIVITAS	U 15
NATIVITATIS CWNABULA	U 11
A NEMESLELKŰ TESTVÉR-ÁRULO	U 27
Németország	E 123, E 132, E 155
NEPTUNUS és Bacchus vetélkedése	R 107
Der Kaiser NERO	E 139
NINA vagy mit nem tehet a szerelem	R 76
NUPTIALIS COMOEDIA DE CONVIVIS	E 490
Nuptiae ld. Házasság	E 29
Comoedia de NUPTIIS	E 29
OBSEQUIUM HONORE filialique combinatum amore (Solymosi Nagy Mihály)	E 319
OEDIPUS THEBAEBAN	R 47
OLIVA	E 195
O ORGANISTOWY a smrtý	E 493
ORATIUNCULA in honorem triumphatoris Jesu Christi (Sartorius, Andreas)	E 236
ORATIUNCULA PRIMA (Duchon, Johannes)	E 84
ORATORIA (Buchholtz, Georgius).	E 304
Delineatio Synoptica ORATORII ACTUS (Kemmel, Johannes)	E 295
Oroszország	E 392
Ovidius	R 36
ÖRDÖGÖK HISTORIÁJA (Felvinczi György)	U 8

Az ÖZVEGY KARNYÓNÉ s két szeleburdiak	
(Csokonai Vitéz Mihály)	R 6
Arménia és PAÁR (Horváth Pál)	R 39
PALLADIUM SACRUM (Missovitz, Michael)	E 405
PALLAS DACICA (Bisterfeld, J. Henricus)	R 23
PALLAS VICTRIX	E 57
PANDORA (Szathmári Paksi Sámuel)	R 93, R 94
Actus comicus de PAPINIANO CONSILIARIO	E 292
PAPINIANUS	E 299
Der junge Kaiser Antonin und PAPINIANUS	E 137
PAPINIANUS TETRAGONOS (Ladiver, Elias)	E 200
Komédia a PAPOK VÁLTOZÁSÁRÓL	
(Kovácsnai János)	R 46
A PARASZTEMBERRŐL és annak iskolába járó	
fiáról (Bökényi János)	R 17
PARNASSUS VIOLATUS ET VINDICATUS	E 59, E 219
PASQUILLUS DE MISERRIMA PATRIA	
NOSTRA TRANSILVANIA	R 115
Passio Id. Nagyhét	
PASSIO DOMINI NOSTRI Jesu Christi	
(Márkos Dániel)	U 6
De PASSIONE DOMINI	E 245
PASSIONIS CHRISTI pars prior (Koncz Gábor)	U 20
PASSIONIS historia (Buchholtz, Georgius)	E 306
Die PASSIONS-HISTORIAE	E 165
PÁSZTORI ÉNEKES JÁTÉK (Gyöngyösi József)	R 77
PETRUS POENITENS et Judas desperans	E 220
Phaedra	R 15, R 34, R 95
PHILOMUSOS (Szathmári Paksi Sámuel)	R 92
Drama profligatae PIGRITIAE et coronatae	
diligentiae (Buchholtz, Georgius)	E 308
PIGRITIUS SCHOLARUM HOSTIS AD CAUCA-	
SUM DEPORTATUS (Rezik, Johannes)	E 229
A POÉTÁK BUCSUVÉTELEKOR JÁTSZOTT	
JÁTÉK	R 9
Actus nuptialis de POLIPHEMO (Hruscovitz, S.)	E 294
Astyanax és POLYXENIA feláldozása	R 48
Felicia PRAESAGIA	E 472
PRAXIS OVIDIANA	E 208
PRODROMUS COMEDIAE	
(Solymosi Nagy Mihály)	E 320
PROPEPTICON ACADEMICUM	
(Solymosi Nagy Mihály)	E 328
PROSEPRINA	R 96

Certamen poeticum inter QUATUOR ANNI	
TEMPORA	E 336
Metamorphosis Sigismundi RAKOCI (Pápai	
Borsáti Ferenc)	R 78
Isaac und REBECKA (Klesch, Daniel)	E 443
Izsák és REBEKA házassága (Pápai Páriz Ferenc)	R 65
Der REICHE MANN	E 164
Der REICHE MANN und (der arme) Lazarus	E 121, E 134, E 450
RELIGIO PERICLITANS	E 205
Die zwei RITTER, der gottesfürchtige Lamprecht	
und der gottlose Naideckert	E 145
ROMULUS	E 122
ROSAE IN NATALEM (Solymosi Nagy Mihály)	E 327
ROZMLUVÁNÍ MEZI BOHÁČEM, CHUDOBNÝM	
a Jistem jenž jích meril (Bruk, Ján)	E 482
RYTHMUSOKKAL VALÓ SZENT BESZÉL-	
GETÉS (Eszéki István)	R 60
SACRA TRIAS NIL SINE TE (Bubenka, Elias)	E 397
SALOMON	E 211
SALUTATIO DIALOGISTICA	E 297
SAUL	E 68
König SAUL	E 113
In Honorem SALVATORIS JESU CHRISTI	
(Sartorius, Andreas)	E 241
SCENA VAGY TRÉFÁS JÁTÉK	R 123
SCHOLA LVDVS (Comenius, J. A.)	R 83
SCHOLA TRIUMPHATA (Alstedius, J. Henricus)	R 22
SECLUM EMORTUUM (Missovitz, Michael)	E 337
Das SIEBENBÜRGEN	E 135
O organistowy a SMRTY	E 493
SOPHOMPANEAS sive Iosephus	E 266
Die 7 SÖHNEN der Maccabeer	E 43
De SPECTACULIS	E 393
SPHINX (Buchholtz, Georgius)	E 272
Spiel	E 190, E 279, E 311, E 341,
	E 411
De SPRITU SANCTO (Sartorius, Andreas)	E 243
Actus continens ascensionis Christi et missionem	
SPIRITUS SANCTI	E 246
Ara gratitudinis SPIRITUS SANCTI porrecta	
(Sartorius, Andreas)	E 240
Der unbarmhertziige STAATSRICHTER und die	
bekümmert-flehende Wittwe	E 453

STATUA MINERVALIS /Lusus Apollinis/ (Kalinkius, Zacharias)	E 395
Maria STUARTIN	E 157
Tragoedia anebo SMUTNÁ HRA o zabytí Abele (Bruk, Ján)	E 480
Deliberatio de SUCCESSIONE ALEXANDRI MAGNI	E 398
SUSANNA	E 78
SUSANNA HISTORIÁJA (Bökényi János)	R 16
Comoedia de SUSANNA et senibus	U 5
SUSANNA (Stephan, Tobias)	E 418
Historia von SUSANNA (Stöckel, Leonhard)	E 7
SWADEBNÝ HRA	E 491
SWADBA ŽERTOVNÝ	E 492
Szentlélek	E 237, E 240, E 243, E 246
A TANULÓKNAK MŰZSÁKTÓL VALÓ BÚCSÚZÁSA	U 26
A TÉKOZLÓ FIÚ (Bökényi János)	R 20
Tékozló fiú	E 15, E 432, E 451; R 20
A nemeslelkű TESTVÉR-ÁRULÓ	U 27
Luther und Johann TETZEL	E 151
THEATRUM SAPIENTIAE (Duchon, Johannes)	E 87
THEODORUS NUPTURIENS (Sartorius, Andreas)	E 248
THEOPHANIA (Szegedi Lőrinc)	R 4
THETIS és Lieus	R 38
TISZTSÉGRE VALÓ VÁGYÓDÁS	R 43
XIV. LAJOS haláláról	E 426
TOBIAS (Buchholtz, Georgius)	E 271
Der junge TOBIAS (Klesch, Daniel)	E 444
Komédia és TRAGÉDIA	R 47
TRAGOEDIA – Tragédia	E 9, E 11–12, E 16–17, E 24– 25, E 54, E 63, E 67, E 71, E 74, E 108, E 255, E 259, E 300, E 426, E 456, E 459, E 480, E 485–486; R 34–37, R 39–40, R 42, R 44–45, R 56, R 69, R 75, R 120, R 122
TRAGOEDIA anebo SMUTNÁ HRA O ZABYTÍ Abele (Bruk, Ján)	E 480
TRAGOEDIA in qua apostolorum tam vita quam mors enarratur	E 485
TRAGOEDIA neb HRA SMUTNÁ PŘEŽA- LOSTNÁ	E 486

TRAGOEDIA NOVA (Gravius, Martinus)	E 300
Wahre TRAUMGESCHICHTE (Klesch, Daniel) . .	E 470
TRIAS DISPOSITIONUM anno 1650 in honorem nati Salvatoris Jesu Christi (Sartorius, Andreas) . .	E 238
TRISTIS HIEMS CULPATUR AB HIS, LAUDATUR AB ILLIS	E 388
In honorem TRIUMPHATORIS JESU CHRISTI (Sartorius, Andreas)	E 234, E 239
Der König Karl und sein Bruder TULANDUS	E 126
TURNUSNAK SZOMORÚ TÖRTÉNETE (Szászi János)	R 37
TÜNDÉRES JÁTÉK	U 22
Die Königin aus Utopia und Der König von UDENE	E 131, E 136
Actio Ajacis cum ULYSSE	U 4
Der UNGERECHTE HAUSHALTER (Klesch, Daniel)	E 452
Die Königin aus UTOPIA und der König von Udene	E 131, E 136,
Utolsó ítélet	E 120, E 129, E 149
VÁLTOZÁSA ... RÁKOCI SIGMONDNAK (Pápai Borsáti Ferenc)	R 78
VÁRATLAN VENDÉG	U 29
Apollo pere VENUSSZAL (Gyöngyösi János) . . .	R.31
Der VERLORENE SOHN (Klesch, Daniel)	E 451
VERSUS COMOEDIALES DE ALPHABETO	R 105
Das VERWÜSTENE DEUTSCHLAND	E 123
VESTIBULUM PHILOSOPHIAE (Duchon, Johannes)	E 93
Titus Andronicus und sein Sohn VESPASIANUS .	E 140, E 159
Actus brevis de VETERIIS ANNI VALEDICTIONE	E 201
VIDUA	E 5
A VILÁG GYAKORI VÁLTOZÁSA	U 13–14
A VILÁG VÁLTOZÁSAI, AZ EMBERI NEM MEGÚJÍTÁSA	U 17–18
Interscenium 14 VIRGINUM (Buchholtz, Georgius)	E 270
VISSZANYERT FIÚ	U 28
De VITA RECTE INSTITUENDA	E 387
A bor majd a VÍZ dicsérete	R 117
A VÍZ ÉS A BOR között az elsőségről való vetélkedés	R 38

Vizsga	E 56, E 85–87, E 297, E 332, E 474, E 476; U 17–18; R 1, R 16–17, R 19, R 22–26, R 54–55, R 61, R 79
VIZSGAI ELŐJÁTÉK	E 332
Schöne Geschichte, welche an den WEIHNACH- TEN gesagt und gesungen wird	E 167
Ein Zwiefacher poëtischer Act und geistliches Spiel von der dreyen WEYSEN AUSS MORGENLANDE (Eisenberg, Petrus)	E 190
Der umbarmhertzigte Staatsrichter und die beküm- mert-flehenden WITWEN	E 453
Von der WOLLUST	E 112
ŽALOBA MNICHŮV PROTI ČERTUM	E 489
Actus aneb ŽERTOVNÁ ROZPRÁWKA KU OKRAŠLENÍ WESELI SPORADANA	E 487
Comedi ZUZANNE	E 281
Zsuzsanna	E 7, E 11, E 78, E 281, E 418; U 5; R 16
XENODUS	E 125, E 156

SZERZŐI MUTATÓ

ÁKÁB ISTVÁN:

Az Éneás és Dido kártágói szerelmes történetjek 1784. (R 97)

ALSTEDIUS, JOHANNES HENRICUS:

Schola Triumphata 1637. (R 22)

BASILIVS ISTVÁN:

Nagyvárad Komédia 1573. (U 33)

BISTERFELD, JOHANNES HENRICUS:

Pallas Dacica 1640. (R 23)

BORSÁTI (PÁPAI) FERENC:

Metamorphosis ... Sigismundi Rakoci – Valtozasa az Néhai Tekéntetes és Nagyságos boldog emlékezetü Rakoci Sigmondnak 1656. (R 78)

BÖKÉNYI JÁNOS:

Susanna historiája 1767. (R 16)

A paraszt emberről és annak oskolába járó fiáról 1767. (R 17) [Vö. R 2]

Más actus a mester emberekről 1768. (R 18)

A Halál beszélgetése 1772. (R 19)

A tékozló fiú 1773–1774. (R 20)

A bűnök és az erények civódása 1775. (R 21)

BRUK, JÁN:

O maljarstvy verše 1794. (E 478)

De musica 1796. (E 479)

Tragoedia anebo smutná hra o zabytí Abele 1799. (E 480)

Dialogus inter duos rusticos de honore 1790-es évek. (E 481)

Rozmluvání mezi Boháčem, Chudobným a Jistem jenž jich meril 1800. (E 482)

BUBENKA, ELIAS:

Autumnalia phiditia 1712. (E 396)

Sacra Trias nil sine te 1714. (E 397)

BUCHHOLTZ, GEORGIUS:

Oratoria 1717. (E 304)

Actulus avium 1717. (E 305)

Passionis historia 1721. (E 306)

Actus historicus 1721. (E 307)

Drama profligatae Pigritiae et coronatae Diligentiae 1721. (E 308)

Interscenium 14 virginum 1721. (E 270)

Actus pro festo Galli 1722. (E 309)

Tobias 1723. (E 271)

Sphinx 1723. (E 272)

Conspectus dramatis scholastici in laudem dominorum Patronorum Bibliothecae scholasticae Kesmarkiensis 1727. (E 273)

Actus scholasticus oratorius 1728. (E 274.)

Modica actio 1729. (E 275)

Historia Josephi 1730. (E 276)

COMENIUS, J. A.:

Schola ludus 1654. (R 82)

CZACKO VON ROSENFELD:

Die bis zu schmällichen kreuzes Tod erniedrigte Liebe Jesu 1755. (E 166)

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY:

Gerson 1793. (R 11)

Cultura 1799. (R 5)

Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak 1799. (R 6)

DERSI SIMÓ ISTVÁN:

Dávid király 1713. (U 31)

DUBOVSKY, MARTINUS:

Joas 1683. (E 225)

DUCHON, JOHANNES:

Oratiuncula prima 1627. (E 84)

Fructus aestivi semestris 1628. (E 85)

Theatrum Sapientiae 1631. (E 87)

Actus oratorius 1633 k. (E 92)

Vestibvlm Philosophiae 1635. (E 93)

ECKARDUS, ANDREAS:

Abraham Isacum immolans 1700 k. (E 268)

EINSENBURG, PETRUS:

Ein zwiefacher poetischer Act vnd geistliches Spiel von den dreyen Gaben der Weysen auss Morgenlande 1651. (E 190)

ESZÉKI ISTVÁN:

Rythmusokkal való szent beszélgetés 1667. (R 60)

FELVINCZI GYÖRGY:

Ördögök históriája 1693 előtt. (U 8)

Comico-Tragoedia 1693. (U 9)

GARAS ISTVÁN:

Embert utáló Timon 1786. (R 98)

GRAVIUS, MARTINUS:

Tragoedia nova 1614 k. (E 300)

GYÖNGYÖSI JÁNOS:

Apollo pere Venusszal 1765. (R 31)

GYÖNGYÖSI JÓZSEF:

Pásztori énekes játék 1790-es évek. (R 77)

HÁLÓ KOVÁTS JÓZSEF:

Csak a test a halálé 1785. (R 8)

HORVÁTH PÁL:

Armenia és Paár 1794. (R 39)

Lampréd és Bornello igaz barátok 1794. (R 40)

HRUSCOVITZ, SAMUEL:

Actus nuptialis de Poliphemo 1710. (E 294)

JUSTH, LADISLAV:

Agon aneb potýkání čtvero,sveta, tela, smerti, spravedlivosti Boží a Dušický vernej 1694. (E 334)

KALINKIUS, ZACHARIAS:

Statua Minervalis (Lusus Apollinis) 1652. (E 395)

KAPOSI MIKLÓS:

Komédia 1703. (U 19)

KEMMEL, JOHANNES:

Delineatio Synoptica oratorii actvs 1666. (E 295)

KLESCH, DANIEL:

Isaac und Rebecka 1650–1659. (E 443)

Der junge Tobias 1650–1659. (E 444)

Judith 1650–1659. (E 445)

Joseph 1650–1659. (E 446)

Die Enthauptung des Johannis des Täufers 1650–1659. (E 447)

Die Auferstehung Christi 1650–1659. (E 448)

Die Aufferweckung Lazari 1650–1659. (E 449)

Der reiche Mann und Lazar 1650–1659. (E 450)

Der verlohrene Sohn 1650–1659. (E 451)

Der ungerechte Haushalter 1650–1659. (E 452)

Der unbarmhertzige Staatsrichter und die bekummert-flehende Wittwe. 1650–1659. (E 453)

Melos Paschale Rhythmicum 1669. (E 469)

Wahre Traumgeschichte 1669. (E 470)

KOLOZSVÁRI DIMÉN PÁL:

Heródes 1680. (U 7)

KONCZ GÁBOR:

Krisztus kinszenvedése 1777. (U 20)

KOVÁSZNAI JÁNOS:

Komédia a papok változásáról 1750. (R 46)

LACKNER, CHRISTOPHORUS:

Cura regia 1615. (E 252, E 427)

Electio trigoniana delegatorvm nvnciorum 1617. (E 430)

Actus Oeconomicus 1619. (E 431)

LADIVER, ELIAS:

Eleazar constans 1668. (E 58, E 196)

Papianus Tetragonos 1669. (E 200)

Decennale expirium et primum respirium Status Evangelici 1682. (E 223)

LAKOS JÁNOS:

Hunyadi László 1792. (E 468)

LÁTZAI JÓZSEF:

Éva őszanyánk bűne 1788. (R 99)

MÁRKOS DÁNIEL:

Passio Domini Nostri Jesu Christi 1669. (U 6)

MISKOLCZI ZSIGMOND:

Cyrus 1698. (R 64)

MISSOVITZ, MICHAEL:

Seculum emortuum 1700. (E 337)

Fata Ungariae 1705. (E 403)

Europa comico-tragica 1706. (E 404)

Palladium sacrum 1707. (E 405)

Cyrus 1708. (E 406)

NAGY GYÖRGY:

Konok pereskedők 1780. (R 50)

Legények intése 1781. (R 51)

NAGY ISTVÁN:

Lakodalmi játék 1796. (R 12)

PÁPAI BORSÁTI FERENC:

Metamorphosis ... Sigismundi Rakoci 1656. (R 78)

PÁPAI PÁRIZ FERENC:

Izsák és Rebeka házassága 1703. (R 65)

REHLINUS, JOHANNES.

Gymnasium sapientiae ac virtutum 1656. (E 338)

Fatum Austriacum 1659. (E 339)

REZIK, JOHANNES:

Pigritius scholarum hostis ad Caucasum deportatus 1707. (E 229)

RÜSER, JACOBUS:

Actus oratorius de arcanis rerum publicarum 1669. (E 198)

Junius Brutus 1670. (E 209)

SARTORIUS, ANDREAS:

In honorem triumphatoris Jesu Christi 1649. (E 234)

In honorem nati parvuli 1649. (E 235)

Oratiuncula in honorem triumphatoris Jesu Christi 1650. (E 236)

In honorem directoris studiorum nostrorum dispositiunculae orationum 1650. (E 237)
 Trias dispositionum anno 1650 in honorem nati Salvatoris Jesu Christi 1650. (E 238)
 In honorem triumphatoris Jesu Christi 1651. (E 239)
 Ara gratitudinis Spiritus Sancti porrecta 1651. (E 240)
 In honorem Salvatoris Jesu Christi 1651. (E 241)
 Honori victoris invictissimi de descensu ad inferos Christi 1652. (E 242)
 De Spiritu Sancto 1652. (E 243)
 Lusus scholasticus 1653. (E 244)
 Theodorus nupturiens 1654. (E 248)

SARTORIUS, ELIAS:

Actus 1694. (E 180)
 Actus 1695. (E 181)
 Actus de 8 beatitudinibus 1696. (E 182)
 Actus 1697. (E 183)
 Actus de Charitate, Spe et Fide 1698. (E 184)
 Actus Calix afflictionum, persecutionum piis bibendus. 1699. (E 185)
 Actus 1700. (E 186)
 Actus 1701. (E 187)

SCHNATZINGER, JOHANNES:

Festivitas scholastica de natalitione Jesuli 1670. (E 471)

SCHÖN, CASPARUS:

Catilina 1670. (E 421)

SCHUBERT, JOHANNES:

Dávid és a frigyláda 1658. (E 439)

SCHWARTZ, JOHANNES:

Hungaria respirans 1682. (E 224)
 Helena Menelao reddita 1685. (E 227)

SOLYMOSSI NAGY MIHÁLY:

Genethliacon 1696. (E 318)
 Obsequium honore filialique combinatum amore 1697. (E 319)
 Prodromus comoediae 1697. (E 320)
 Exultatio 1697. (E 324)
 Ad diem Johannem 1697. (E 325)
 Apud Dominum Köleséri 1697. (E 326)
 Rosae in natalem 1697. (E 327)
 Propempticon academicum 1697. (E 328)
 Cantio Valedicatoria 1697. (E 329)

STEPHAN, TOBIAS:

Susanna 1651. (E 418)

STÖCKEL, LEONHARD:

Historia von Susanna 1559. (E 7)

SZABÓ JÓZSEF:

Játék kultsa 1791. (R 102)

SZÁSZI JÁNOS:

Didonak szomorú története 1790–1792. (R 35)

Turnusnak Aeneas által lett szomorú története 1793. (R 37)

SZATHMÁRI PAKSI SÁMUEL:

Philomusos 1772. (R 92)

Pandora 1773. (R 93, R 94)

Elvádolt ártatlanság 1772–1773. (R 95) [Vö. R 34]

SZATHMÁRNÉMETHI SÁMUEL:

Lakodalmas játék 1684. (R 27)

SZEGEDI LŐRINC:

Theophania 1571. (R 4)

SZENTMÁRTONI SIMON:

Komédia 1722. (U 30)

SZTÁRAI MIHÁLY:

Comoedia de matrimonio Sacerdotum 1550. (E 293)

Az Igaz Papságnak Tiköre 1557. (E 473)

TÓTHFALUSI JÓZSEF:

Deidamia 1791–1796. (R 42)

VÁLASZÚTI GYÖRGY:

Debreceni disputa 1572. (U 1)

WAGNER, VALENTINUS:

Amnon incestuosus. 1549. (E 108)

ZABANIUS, ISACUS:

Lyceum Eperiense dramaticum 1661. (E 191)

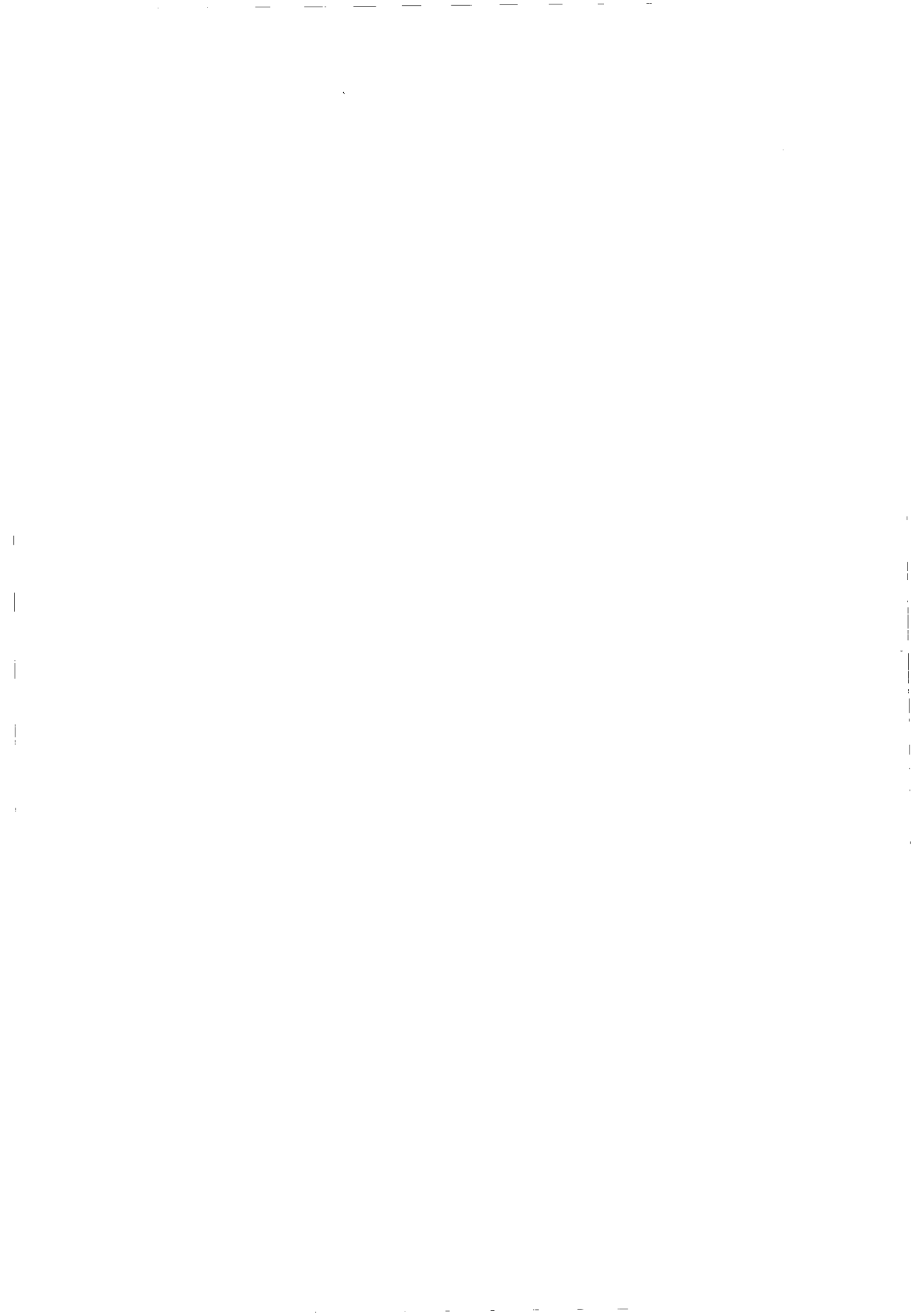
David 1662. (E 192)

Labarum Trivmphale victrici Palladi Fragariae solenne utpote Dramaticum Lycei Eperiensis 1665. (E 193)

ZIEGLER, DANIEL:

Cyrus maior 1624. (E 41)

ÉVMUTATÓ

1534 k.	— E 278
1542	— E 106
1543	— E 107
1549	— E 108, E 279
1550	— E 62, E 109, E 253, E 280, E 293
1552	— E 60
1553	— E 1, E 2
1554	— E 3, E 254, E 255
1555	— E 4
1556	— E 5
1557	— E 250, E 281, E 473
1558	— E 6,
1559	— E 7, E 63, E 411
1560	— E 8, E 64
1561	— E 9, E 65
1562	— E 10, R 7
1563	— E 11, E 66
1565	— E 282
1566	— E 12, E 67,
1567	— E 13
1570	— E 14
1571	— E 15, E 412, R 4
1572	— U 1
1573	— E 16, E 310, U 33
1574	— E 17, E 18
1575	— E 19, E 311
1576	— E 20, E 68
1577	— E 69, E 413
1575–1577	— U 2
1578	— E 70
1579	— E 21, E 71, E 256, E 312
1580	— E 22, E 72
1581	— E 23, E 257
1582	— E 24, E 414
1584	— E 25
1585	— E 26, E 258
1586	— E 27, E 283
1587	— E 28, E 259
1588	— E 29
1591	— E 179, E 284
1597	— E 415
1598	— E 313
1601	— E 73

1603	— E 74, E 251
1600–1603	— E 75
1605	— E 285
1606	— E 286
1607	— E 30
1608	— E 76, E 77, E 104
1609	— E 31, E 287
1610	— E 32, E 78, E 260, E 261
1611	— E 33
1612	— E 34, E 105
1613	— E 35
1614	— E 79, E 110, E 111
1614 k.	— E 300
1615	— E 80, E 112, E 113, E 114, E 252, E 427
1616	— E 36, E 81, E 82, E 115, E 428
1617	— E 37, E 116, E 117, E 118, E 430
1618	— E 38
1619	— E 431
1620	— E 407, E 416
1621	— E 408
1622	— E 39
1624	— E 40, E 41, E 301
1612–1624	— E 429
1625	— E 409
1626	— E 83, U 3
1627	— E 84, U 4
1628	— E 85, E 432
1630	— E 86
1631	— E 87, E 88
1632	— E 42, E 43, E 89, E 90
1633	— E 474
1633 k.	— E 91, E 92
1634	— E 44
1635	— E 93
1636	— E 45, E 94, E 417
1637	— E 46, R 22
1638	— E 262, E 433
1640	— E 263, R 23
1641	— E 264
1643	— E 95, E 434
1644	— E 47
1646	— R 113
1647	— E 288, E 435

- 1648 – E 48, E 289
 1649 – E 96, E 234, E 235
 1650 – E 236, E 237, E 238, E 436, E 475
 XVII. század első fele – R 114
 1651 – E 190, E 239, E 240, E 241, E 418, E 437, R 80
 1652 – E 242, E 243, E 395, E 419, U 5
 1653 – E 244, E 245, E 246, E 247, R 81
 1654 – E 248, R 82
 1656 – E 338, R 78, R 83
 1657 – E 438
 1658 – E 49, E 50, E 420, E 439, E 440, E 441, E 442
 1659 – E 51, E 339
 1650–1659 közt – E 443, E 444, E 445, E 446, E 447, E 448, E 449,
 E 450, E 451, E 452, E 453
 1660 – E 52, E 119, E 277
 1661 – E 53, E 97, E 191
 1662 – E 192
 1663 – E 340
 1664 – E 54
 1665 – E 120, E 121, E 193, E 341
 1666 – E 295, R 84
 1667 – E 194, E 195, E 290, R 25, R 60
 1668 – E 122, E 123, E 124, E 168, E 169, E 196, R 58,
 R 115
 1661–1668 – E 98
 1668 után – E 58
 1669 – E 55, E 56, E 125, E 126, E 127, E 170, E 171, E 197,
 E 198, E 199, E 200, E 201, E 202, E 291, E 314,
 E 469, E 470, U 6, R 85,
 – E 203, E 204
 1668–1669 – R 24
 1660-as évek – E 99, E 128, E 129, E 172, E 173, E 205, E 206,
 E 207, E 208, E 209, E 210, E 211, E 292, E 398,
 E 421, E 471
 1668–1670 – E 212, E 213
 1670 k. – E 57, E 58, E 214, E 215, E 216, E 217, E 218, E 219
 1671 – E 130, E 131, E 174,
 – E 220, E 221
 1668–1671 – E 132, E 133, E 175, E 176, E 222, E 342
 1672 – E 59, E 134, E 135, E 177, E 296, E 297, E 298,
 E 315
 1673 – E 178
 1667–1673 – E 136, E 137
 1674

- 1675 – E 138, E 139
 1676 – E 316, R 61
 1677 – E 140, E 141
 1678 – E 142, E 143
 1679 – E 144, E 145
 1680 – E 146, E 147, U 7
 1682 – E 148, E 149, E 223, E 224, R 62
 1683 – E 150, E 151, E 225
 1684 – E 152, E 153, R 27
 1685 – E 154, E 155, E 226, E 227, R 86
 1686 – E 156, E 157, E 228
 1687 – E 158, E 159
 1688 – E 160
 1689 – E 100, E 454
 1690 – E 265
 1687–1691 – E 317
 1693 előtt – U 8
 1693 – E 333, U 9, R 63
 1694 – E 180, E 334, E 455, E 456, E 457, E 458, E 459
 1695 – E 181, E 335
 1696 – E 182, E 318, E 399, E 460, E 461, U 10, U 11, U 12
 1697 – E 183, E 299, E 319, E 320, E 321, E 322, E 323,
 E 324, E 325, E 326, E 327, E 328, E 329
 1696–1697 – E 330, E 331
 1698 – E 161, E 184, E 332, E 462, U 13, U 14, R 64
 1699 – E 185, E 265
 1690-es évek – E 266
 XVI–XVII. század – E 410
 XVII. század első fele – R 114
 XVII. század – E 400
 XVII. század vége – E 169, E 336, R 116, R 117
 1700 – E 186, E 267, E 302, E 337, U 15
 1700 k. – E 268
 1701 – E 187, E 463, U 16, R 28
 1702 – U 17, U 18
 1703 – U 19, R 65
 1694–1704 – E 188
 1705 – E 401, E 403
 1706 – E 163, E 404
 1707 – E 229, E 405, E 464
 1708 – E 230, E 406
 1709 – E 249
 1710 – E 101, E 294
 1683–1710 – E 402

- 1712 – E 396
 1713 – E 102, E 164, U 31
 1711–1713 – U 32
 1714 – E 103, E 165, E 184, E 303, E 343, E 397
 1717 – E 269, E 304, E 305, E 465
 1718 – E 344
 1720 – E 345, R 87
 1720 k. – R 29
 1721 – E 230, E 270, E 306, E 307, E 308, R 88
 1721 k. – E 483, E 484
 1722 – E 309, U 30, R 89
 1723 – E 271, E 272, E 346, E 485
 1724 – E 233, R 90, R 91
 1725 – E 347
 1726 – R 26
 1727 – E 273
 1728 – E 274, E 472, E 486
 1729 – E 275, E 348
 1730 – E 276
 1733 – E 349, E 350
 1733 k. – E 422
 1734 – E 351
 1735 – E 352
 1737 – E 353, E 354, E 423, R 22
 1738 – E 355
 1740 – E 356, E 466, R 23
 1742 – E 357, E 424, E 487
 1743 – E 358, E 359
 1746 – E 360
 1747 – E 361, R 33
 1750 – R 46
 XVIII. század eleje – R 118
 XVIII. század első fele – E 488, R 119
 XVII. század közepe – E 232
 1752 – R 30
 1755 – E 166, E 362, E 363
 1756 – E 364, E 365, E 366, E 367
 1757 – E 368
 1758 – E 369, E 370, E 371
 1759 – E 372, E 373
 1760 – E 374, E 375, E 376
 1761 – E 377, E 378
 1762 – E 379

- 1765 – E 380, E 381, R 31, R 66
 1767 – R 16, R 17
 1768 – E 382, R 18, R 58
 1768 után – R 2
 1760-as évek – R 2, R 24
 1771 – E 167
 1772 – E 383, E 384, R 19, R 92
 1773 – E 385, E 386, E 387, R 93, R 94
 1772–1773 – R 95
 1773 k. – E 388, R 96
 1773–1774 – R 20
 1774 k. – E 389
 1775 – R 21
 1774–1775 k. – E 390
 1777 – U 20
 1779 – E 425
 1770-es évek – E 391, E 392, E 393, R 47, R 48, R 67
 1780 – R 49, R 50
 1780 k. – R 52
 1779–1780 – E 476
 1781 – U 21, R 51
 1781–1782 k. – E 477
 1784 – E 394, R 34, R 97
 1785 – R 8
 1786 – R 9, R 98
 1786 k. – R 9
 1788 – U 22, R 99
 1786–1788 – R 79
 1790 – U 23, U 24, R 100,
 1790 k. – U 25, U 26, R 68, R 101
 1791 – R 102
 1792 – E 468, R 3, R 7, R 10, R 14, R 32, R 53, R 54, R 69,
 R 70, R 71, R 105, R 112
 1790–1792 – R 35
 1791–1792 – R 103, R 104
 1792 k. – E 467, R 36, R 45, R 106, R 107, R 108
 1793 – E 231, R 11, R 37, R 72
 1793 k. – R 38
 1794 – E 478, R 15, R 39, R 40, R 55, R 56
 1795 – R 73, R 110
 1795 k. – R 74
 1795 után – R 75
 1796 – E 479, U 27, R 12, R 57, R 76

1791–1796	– R 41, R 42, R 43, R 44, R 45, R 109
1797	– E 426, U 28, U 29
1797 k.	– R 13
1798	– R 120
1799	– E 480, R 5, R 6
1790-es évek	– E 481, R 77
XVIII. század második fele	– E 489, E 490, E 491, E 492, E 493, U 24, R 1, R 121, R 122
XVIII. század vége	– E 494, R 59, R 111, R 123, R 124
1800	– E 482
Év nélkül	– E 61

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	5
Schultheater der Protestanten	19
Rövidített szakirodalmi utalások	25
Rövidítések	35
 Evangelikus darabok	 41
Bártfa (E 1 – E 59)	43
Beszterce (E 60 – E 61)	59
Besztercebánya (E 62 – E 103)	63
Biccse (E 104 – E 105)	77
Brassó (E 106 – E 167)	81
Breznóbánya (E 168 – E 178)	95
Csetnek (E 179 – E 189)	101
Eperjes (E 190 – E 231)	107
Felpéc (E 232)	153
Győr (E 233)	157
Illava (E 234 – E 248)	161
Jolsva (E 249)	173
Kassa (E 250 – E 252)	177
Késmárk (E 253 – E 276)	181
Kisszeben (E 277)	193
Körmöcbánya (E 278 – E 292)	197
Laskó (E 293)	205
Lest (E 294)	209
Lőcse (E 295 – E 299)	213
Medgyes (E 300 – E 302)	219
Nagypalugya (E 303 – E 309)	223
Nagyszében (E 310 – E 332)	229
Necpál (E 333 – E 336)	241
Osdány (E 337)	245
Pozsony (E 338 – E 394)	249
Privigye (E 395)	275
Ráhó (E 396 – E 397)	279
Rozsnyó (E 398 – E 406)	283
Segesvár (E 407 – E 410)	297
Selmecbánya (E 411 – E 426)	301

Sopron (E 427 – E 468)	311
Szepesolaszi (E 469 – E 471)	325
Szullyó (E 472)	329
Tolna (E 473)	333
Trencsén (E 474 – E 475)	337
Vadosfa (E 476 – E 477)	341
Zsaskó (E 478 – E 482)	345
Ismeretlen helyről (E 483 – E 494)	349
Unitárius darabok	355
Kolozsvár (U 1 – U 29)	357
Nagyajta (U 30)	375
Torda (U 31 – U 32)	379
Ismeretlen helyről (U 33 – U 34)	383
Református darabok	387
Ákos (R 1)	389
Aranyos (R 2 – R 3)	393
Békés (R 4)	397
Csurgó (R 5 – R 6)	401
Debrecen (R 7 – R 13)	407
Déva (R 14 – R 15)	415
Ekel (R 16 – R 21)	419
Gyulafehérvár (R 22 – R 23)	423
Kassa (R 24 – R 26)	427
Kolozsvár (R 27 – R 32)	431
Losonc (R 33 – R 45)	437
Marosvásárhely (R 46 – R 57)	445
Miskolc (R 58 – R 59)	453
Nagybánya (R 60)	457
Nagyenyed (R 61 – R 77)	461
Nagyvárad (R 78)	473
Pelsőc (R 79)	477
Sárospatak (R 80 – R 109)	481
Szászváros (R 110 – R 111)	503
Torda (R 112)	507
Ismeretlen helyről (R 113 – R 124)	511
Mutatók	519
Általános mutató (Címjegyzék)	521
Szerzői mutató	543
Évmutató	551
Tartalomjegyzék	561

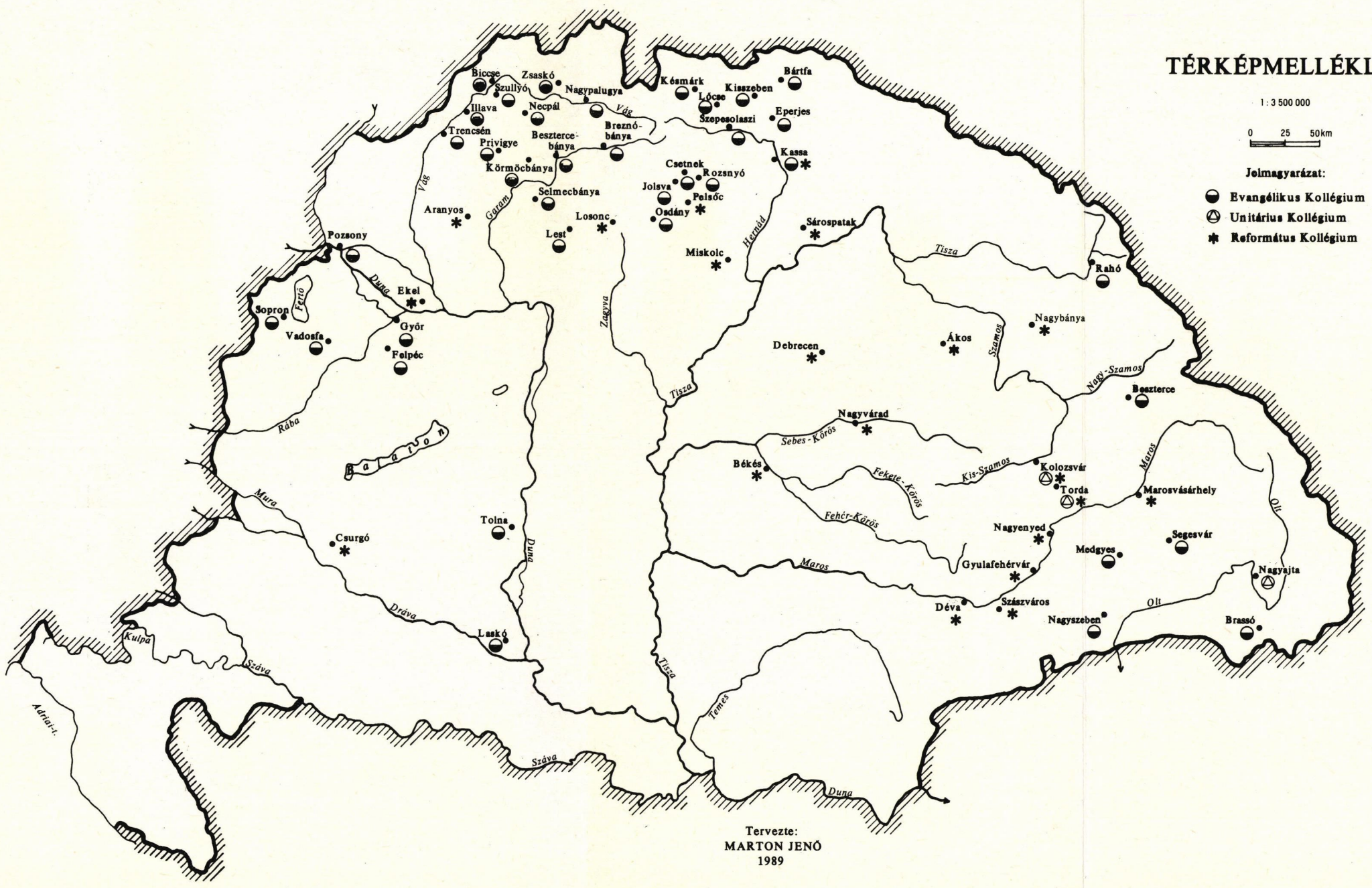
TÉRKÉPMELLÉKLET

1:3 500 000

0 25 50km

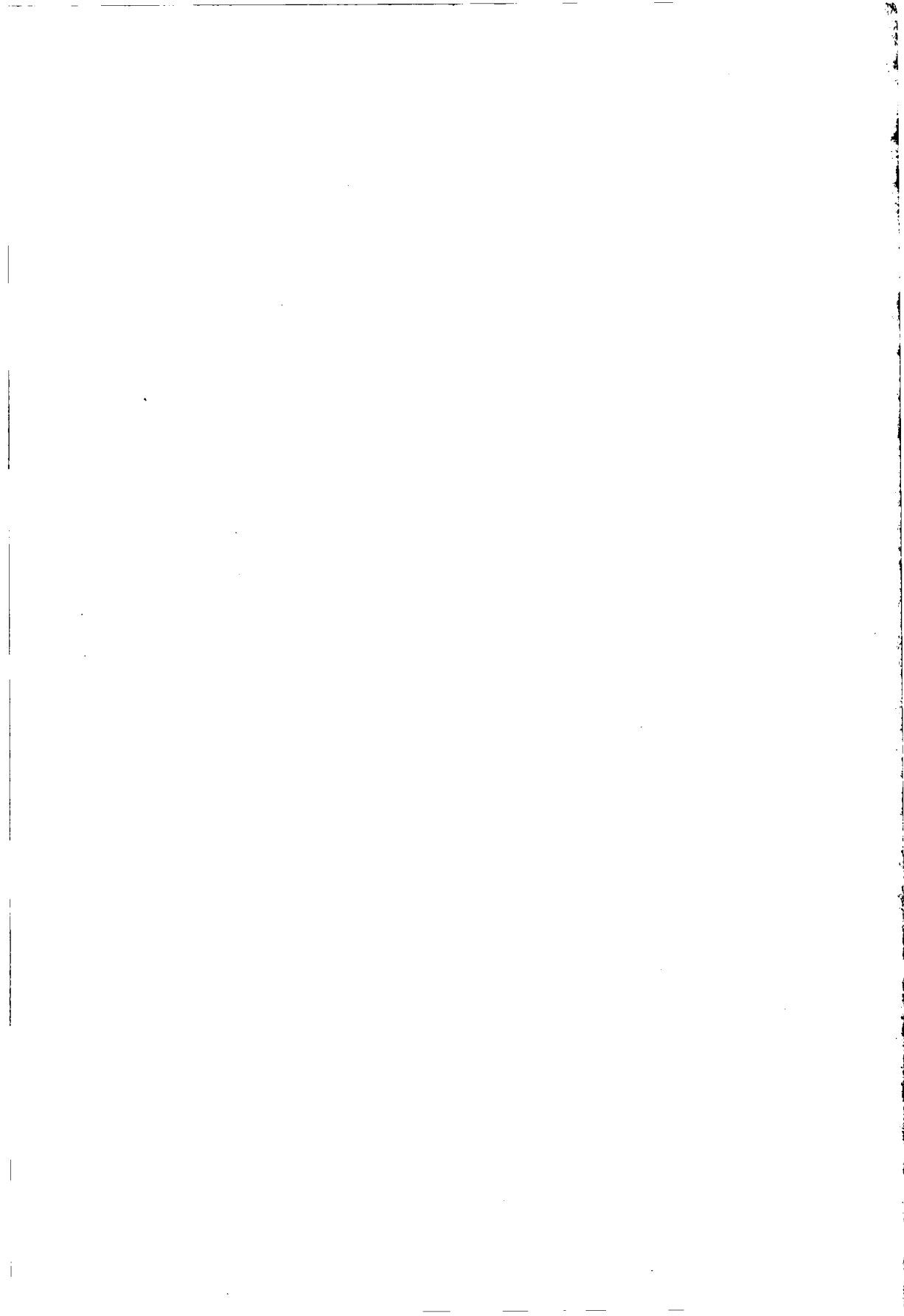
Jelmagyarázat:

- Evangélikus Kollégium
- ⊙ Unitárius Kollégium
- * Református Kollégium

Tervezte:
MARTON JENŐ
1989

Felelős kiadó: az MTA Könyvtárának főigazgatója
A borítót tervezte: Sasvári Károly
Alak: B/5 – Terjedelem: 50.4 (A/5) ív
Megjelenés: 1988. – Példányszám: 800
Készült az MTA Könyvtára házi sokszorosító
részlegében

165.- Ft

36 + T1.

1159

218

